MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ȘTIINȚE ECONOMICE

ROLUL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE ÎN TRANSFORMAREA SOCIETĂȚII:

ABORDĂRI JURIDICE ȘI ECONOMICE

Materialele conferinței științifice naționale a doctoranzilor:
„Rolul cercetării științifice în transformarea societății:
abordări juridice și economice”

Chișinău – 2026

CZU [34+33]:001.89(082)=135.1=111=161.1
R 68

Rolul cercetării științifice în transformarea societății: abordări juridice și economice. Culegere de studii și articole elaborată în baza rapoartelor și comunicărilor prezentate la Conferința științifică națională „Rolul cercetării științifice în transformarea societății: abordări juridice și economice”, organizată de Școala Doctorală Științe Juridice și Economice a USM.

Aprobat de Consiliul Științific al USM la 25.03.2026

Coordonator:
Svetlana SLUSARENCO, doctor în drept, conferențiar universitar

Recenzenți:
Alexandru ARSENI, doctor habilitat, profesor universitar
Veaceslav ZAPOROJAN, doctor în drept, conferențiar universitar

Colegiul de redacție:
Svetlana SLUSARENCO, doctor în drept, conferențiar universitar
Maria HAMURARU, doctor în științe economice, conferențiar universitar

Procesare computerizată:
Nina Ghilimutdinov

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAŢIONALE A CĂRŢII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Rolul cercetării ştiinţifice şi transformarea societăţii: abordări juridice şi economice", conferinţă ştiinţifică naţională (2026; Chişinău). Materialele conferinţei ştiinţifice naţionale a doctoranzilor "Rolul cercetării ştiinţifice în transformarea societăţii: abordări juridice şi economice" / coordonator: Svetlana Slusarenco. – Chişinău: Editura USM, 2026. – 451 p.: fig., fot. color.

Cerinţe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Ministerul Educaţiei şi Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Şcoala Doctorală Ştiinţe Juridice şi Ştiinţe Economice. – Texte: lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Ref. bibliogr. la sfârşitul art.

ISBN 978-9975-77-518-2 (PDF).
Text : electronic.
[34+33]:001.89(082)=135.1=111=161.1
R 68

ISBN 978-9975-77-518-2 (PDF)

Întreaga responsabilitate asupra conținutului științific și informativ al lucrărilor aparține autorilor

© Editura USM, 2026

CUPRINS

ȘTIINȚE JURIDICE

MODALITĂȚILE NORMATIVE ALE ACȚIUNII PRINCIPALE DIN CADRUL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE DE ART. 326[1] DIN CODUL PENAL
Iancu ZAPOROJAN 7

DISCUȚII PRIVIND POSIBILUL OBIECT IMATERIAL AL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 236 DIN CODUL PENAL
Carmen DICHII 18

„DIMENSIUNEA DOCTRINARĂ A INVESTIGAȚIEI INDEPENDENTE A AVOCATULUI ÎN CONTEXTUL PROCESULUI PENAL NAȚIONAL ȘI EUROPEAN”
Cătălina OGANESEAN 28

ROLUL PROCURORULUI ÎN GARANTAREA TERMENULUI REZONABIL: ANALIZĂ CONCEPTUALĂ ȘI COMPARATIVĂ A DOCTRINEI CONTEMPORANE
Adriana BEȚIȘOR 36

CADRUL INSTITUȚIONAL ȘI NORMATIV AL UNIUNII BANCARE EUROPENE ȘI IMPACTUL ASUPRA STABILITĂȚII FINANCIARE: LECȚII PENTRU REPUBLICA MOLDOVA
Sergiu CEAUȘ 44

ACORDUL DE COOPERARE ÎN PROCESUL PENAL: ANALIZĂ TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ ÎN CONTEXT NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL
Iulia GHEȚIVU 52

ANALIZA DOCTRINARĂ ȘI COMPARATIVĂ A REGIMURILOR JURIDICE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE APLICABILE PROCESULUI DE RECUPERARE A BUNURILOR INFRACȚIONALE
Petru HARMANIUC 61

RĂSPUNDEREA SUBSIDIARĂ A DEBITORULUI INSOLVABIL–SINTEZA DOCTRINEI DE SPECIALITATE
Tudor LEȘANU 72

PROCESUL DE REVIZUIRE AL CONSTITUȚIEI ROMÂNIEI DIN 2003
Florin RAȘCU 80

REVIZUIREA CONSTITUȚIEI ROMÂNIEI DIN 2003 – CAUZE SI EFECTE
Florin RAȘCU 86

RESTABILIREA ȘI PRELUNGIREA TERMENELOR SUCCESORALE ÎN EXERCITAREA DREPTULUI LA MOȘTENIRE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PROBLEME DE INTERPRETARE ȘI PRACTICĂ APLICATIVĂ
Iulia VIȘNEVSKAIA 92

ПРОБЛЕМА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛНЕНИЯ ПОЗИТИВНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В УСЛОВИЯХ УТРАТЫ КОНТРОЛЯ
Степан ПОПОВСКИЙ 103

„DIVULGARE A SECRETULUI DE STAT" PRIN PRISMA ART.337 DIN CODUL PENAL
Ion BALANEL 112

TRANSFORMAREA SOCIETĂȚII PRIN CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ: PROVOCĂRI JURIDICE PRIVIND PROTECȚIA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ÎN EPOCA INTELIGENȚEI ARTIFICIALE
Octavian-Dragoș MATEI 122

ANALIZA CADRULUI NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL PRIVIND PRESCRIPȚIA EXTINCTIVĂ
Anton SECRIERU 128

ПРЕДПРИЯТИЕ КАК ИМУЩЕСТВО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЯ
Александр КАЛЕНИК 139

ОБОРОТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ИМУЩЕСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА
Александр КАЛЕНИК 146

ANALIZA MATERIALELOR ȘTIINȚIFICE ÎN MATERIA RĂSPUNDERII PENALE PENTRU ÎNDEMNUL, DETERMINAREA SAU ÎNLESNIREA LA PRESTAREA SERVICIILOR SEXUALE ONLINE, PUBLICATE DE AUTORII AUTOHTONI.
Dan FURCULIȚA 153

FOLOSIREA SITUAȚIEI DE SERVICIU LA SĂVÂRȘIREA INFRACȚIUNILOR DE AMESTEC ÎN ÎNFĂPTUIREA JUSTIȚIEI ȘI ÎN URMĂRIREA PENALĂ (ART. 303 CP RM)
Constantin BRAGOI 163

DEFINIȚIA ȘI ELEMENTELE DEFINITORII ALE CONTRACTULUI DE TRANZACȚE EXTRAJUDICIARĂ
Iulia FURTUNĂ 173

PROTECȚIA SPAȚIULUI PRIVAT PRIN SANCȚIUNI PENALE: ANALIZA VIOLĂRII DE DOMICILIU
Anton CULICOV 184

RĂSPUNDEREA PENTRU PARTICIPAREA LA STRUCTURI CRIMINALE: MECANISME INSTITUȚIONALE, STANDARDE PROBATORII ȘI POLITICI PUBLICE ÎN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA
Mihai Bogdan BÂLC 192

ACTUL ADMINISTRATIV ÎN CONTEXTUL NORMATIV ACTUAL NOȚIUNE ȘI CONDIȚII DE LEGALITATE
Cristina Ioana DRAGOMIR GALAN 200

PROXENETISMUL SĂVÂRȘIT DE UN GRUP CRIMINAL ORGANIZAT SAU DE O ORGANIZAȚIE CRIMINALĂ
Eduard CALMAȚUI 210

VIOLENȚA PSIHICĂ SAU PSIHOLOGICĂ: INTERPRETARE JURIDICĂ PENALĂ
Stela BRANIȘTE, **Ludmila DUMNEANU** 219

OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ: ANALIZĂ CONCEPTUALĂ, CRITICĂ ȘI COMPARATIVĂ A DOCTRINEI JURIDICE
Adriana MARIAN 226

COMPARATIVE LAW ANALYSIS OF THE LEGAL FRAMEWORK OF LIE DETECTORS IN OTHER STATES
Laura-Maria GIANĂ 234

ANALYSIS OF THE CRIME PRIVILEGED TO PUBLIC ORDER AND PEACE IN THE LEGISLATIONS OF EUROPEAN STATES
Laurențiu CONSTANTINESCU 261

PARTICULARITĂȚILE IMPLEMENTĂRII MEDIERII ÎN SOLUȚIONAREA LITIGIILOR PRIVIND PROTECȚIA CONSUMATORILOR
Corneliu TUNI 276

CADRUL LEGISLATIV DE REGLEMENTARE A ACTIVITĂȚII MEDIULUI DE AFACERI AL ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII IN REPUBLICA MOLDOVA
Mihai Claudiu SUSANU 287

ȘTIINȚE ECONOMICE

CRIZA ENERGETICĂ ȘI SECURITATEA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA: DIAGNOZĂ ȘI ANALIZĂ EMPIRICĂ
Valentin CUTCOVSCHI 300

FALIMENTUL ÎN CONTEXT JURIDICO-ECONOMIC: COMPARAREA CADRULUI LEGAL AL REPUBLICII MOLDOVA, ROMÂNIEI ȘI UNIUNII EUROPENE
Irina FUSARU 316

ANALIZA FACTORILOR DETERMINANȚI AI ECOTURISMULUI ÎN CONSOLIDAREA IMAGINII DE ȚARĂ
Natalia ȚURCANU 327

CONTEMPORARY EUROPEAN APROACHES TO THE COMERCIALIZATION AND PROMOTION OF CULTURAL HERITAGE
Doina VICOL 335

ANALIZA SISTEMULUI ACTUAL DE ACHIZIȚII PUBLICE DURABILE ȘI IMPACTUL ACESTUIA ASUPRA MANAGEMENTULUI FINANȚELOR PUBLICE
Maria PAPANA 340

„DIRECȚII STRATEGICE DE DEZVOLTARE A ACHIZIȚIILOR PUBLICE DURABILE PRIN APLICAREA INSTRUMENTELOR INOVATIVE”
Maria PAPANA 350

FACTORII DETERMINANȚI AI POTENȚIALULUI DE EXPORT AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL STATUTULUI DE ȚARĂ CANDIDATĂ LA UE
Aliona URSOI 360

DECLINUL RECENT AL EXPORTURILOR REPUBLICII MOLDOVA (2024–2025): CAUZE STRUCTURALE ȘI DIRECȚII DE REDRESARE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE
Aliona URSOI 369

FIXAREA PREȚURILOR ÎN ACORDURILE VERTICALE
Ana GALUȘ 376

ROLUL ȘTIINȚEI, INOVĂRII ȘI CAPITALULUI UMAN ÎN PROMOVAREA PĂCII ECONOMICE ȘI A INCLUZIUNII SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA
Lida CUCOȘ 388

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВОЕ ОБУЧЕНИЕ И РАЗВИТИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА
Вали СЕЙИДОВ 397

PARTICULARITĂȚILE APLICĂRII STRATEGIILOR DE SUPRAVIEȚUIRE ÎN ÎNTREPRINDERILE DE ALIMENTAȚIE PUBLICĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA
Anna SOCOLOVA 407

ABORDĂRI CONCEPTUALE ALE ANGAJAMENTULUI ASUMAT
Irina RAEVSKAIA 418

IMPLICATIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA’S EU ACCESSION FOR ITS NETWORK OF FREE TRADE AGREEMENTS
Vadim GUMENE 427

TIPOLOGII ALE DREPTURILOR SUSCEPTIBILE DE RESTRÂNGERE
Alexandru BEVZIUC 436

ȘTIINȚE JURIDICE

MODALITĂȚILE NORMATIVE ALE ACȚIUNII PRINCIPALE DIN CADRUL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE DE ART. 326[1] DIN CODUL PENAL

NORMATIVE MODALITIES OF THE PRINCIPAL ACTION WITHIN THE FRAMEWORK OF THE OFFENSES PROVIDED BY THE ART. 326[1] OF THE PENAL CODE

CZU: 343.353:343(478)(094.4)

Iancu ZAPOROJAN
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID 0009-0001-5573-1447
E-mail: zaporojaniancu@gmail.com

Summary. *For the purposes of the art. 326[1] of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the resolution of requests, submissions or complaints addressed to the perpetrator is effected by examining and deliberating upon them, without, however, adopting an administrative act, making a decision, or participating in decision-making. For the purposes of the same article, the adoption of an administrative act consists in the approval of its draft, which confers official status upon it, followed by the communication of the act to the addressee, on the condition that such action does not involve the resolution of requests, submissions or complaints addressed to the perpetrator. For the purposes of the art. 326[1] of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the conclusion of a juridical act consists in the external expression of a clear and determinable will capable of generating legal effects. For the purposes of the same article, taking a decision implies its unilateral approval, provided that it does not pertain to the resolution of requests, submissions or complaints addressed to the perpetrator. For the purposes of the article 326[1] of the Criminal Code of the Republic of Moldova, participating in the taking of a decision entails the perpetrator's intervention as a member of a collegial body in the deliberation and voting process, provided that such action does not involve the resolution of requests, submissions or complaints addressed to the perpetrator.*

Keywords: *conflict of interest; the resolution of requests, submissions or complaints; the adoption of an administrative act; the conclusion of a juridical act; taking a decision; participating in the taking of a decision.*

Rezumat*. În sensul art. 326[1] CP RM, soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului se realizează prin examinarea și deliberarea asupra acestora, fără însă a fi adoptat un act administrativ, a fi luată o decizie și a participa la luarea unei decizii. În sensul aceluiași articol, adoptarea unui act administrativ constă în acțiunea de aprobare a proiectului acestuia, care îi conferă statut oficial, urmată de comunicarea actului către destinatar, cu*

condiția că acțiunea dată nu implică soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului. În sensul sensul art. 326[1] CP RM, încheierea unui act juridic constă în exprimarea exterioară a unei voinţe clare şi determinabile, capabilă să genereze efecte juridice. În sensul aceluaişi articol, luarea unei decizii implică aprobarea unipersonală a acesteia, cu condiția că aceasta nu se exprimă în soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului. În sensul art. 326[1] CP RM, participarea la luarea unei decizii presupune acțiunea de intervenţie a făptuitului, în calitate de membru al unui organ colegial, în procesul deliberativ şi de vot, cu condiția că această acțiune nu implică soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului.

Din alin. (1) art. 326[1] CP RM putem afla că fapta prejudiciabilă, care este prevăzută de această normă, include, *inter alia*, acțiunea principală. Acțiunea dată presupune prezenţa următoarelor cinci modalităţi normative:

1) soluţionarea unor cereri, demersuri sau plângeri;
2) adoptarea unui act administrativ;
3) încheierea, directă sau prin intermediul unei persoane terţe, a unui act juridic;
4) luarea unei decizii;
5) participarea la luarea unei decizii.

Conjuncția „sau", utilizată în descrierea acțiunii principale prevăzute la art. 326[1] CP RM, relevă că cele cinci modalităţi normative ale acestei acțiuni, au un caracter alternativ. Oricare dintre aceste modalități este suficientă pentru a exprima tipicitatea acțiunii principale prevăzute la art. 326[1] CP RM.

În viziunea lui S. Brînza și V. Stati, „nu este exclus ca unele infracțiuni să îmbine trăsăturile infracțiunii complexe și cele ale infracțiunii cu modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile". [1]

În cadrul unei publicații științifice, P. Guidea argumentează că „pentru a fi considerată complexă, infracțiunea unică trebuie să includă măcar o componentă care să intre sub incidența unei dispoziții de incriminare". [2, p. 257] În art. 326[1] CP RM se prevede răspunderea nu pentru infracțiuni complexe. Or, aceste infracțiuni nu includ nici „măcar o componentă care să intre sub incidența unei dispoziții de incriminare". [2, p. 257]

Este întemeiat să afirmăm că, în art. 326[1] CP RM, se prevede răspunderea pentru infracțiuni în cazul cărora fapta prejudiciabilă include două componente: acțiunea principală și inacțiunea adiacentă.

Sub acest aspect, este corect să susținem că infracțiunile, prevăzute de art. 326[1] CP RM, se consideră consumate din momentul în care acțiunea principală (care presupune prezența oricărei modalități normative ale sale) se asociază, se îmbină cu inacțiunea adiacentă. De exemplu, dacă făptuitorul mai întâi adoptă un act administrativ, iar după aceasta încheie un act juridic, infracțiunea trebuie considerată consumată din momentul în care adoptarea unui act administrativ se asociază cu inacțiunea adiacentă.

După această notă introductivă, vor fi analizate nemijlocit modalitățile normative ale acțiunii principale din cadrul infracțiunilor prevăzute la art. 326[1] CP RM:

1) soluţionarea unor cereri, demersuri sau plângeri

După părerea lui S. Brînza și V. Stati, această modalitate implică „tranșarea în rezultatul examinării și/sau deliberării a problemei abordate în cererea, demersul sau plângerea adresată făptuitorului". [3]

La rândul său, A. Eșanu vine cu următoarea concretizare: „Această modalitate normativă se va reține doar dacă tranșarea în rezultatul examinării și/sau deliberării a problemei abordate în cererea, demersul sau plângerea adresată făptuitorului nu va fi materializată prin adoptarea unui act administrativ individual sau luarea / participarea la luarea unei decizii." [4] Autoarea prezintă argumentul de rigoare în sprijinul concretizării sale: „Existența unui produs infracțional de genul – act administrativ, decizie etc., apărut în rezultatul soluționării cererilor, demersurilor sau plângerilor, deja presupune alte modalități normative ale infracțiunii cercetate [...]." [4]

Sintetizând cele două poziții, se poate menționa că, în sensul art. 326[1] CP RM, soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului se realizează prin examinarea și deliberarea asupra acestora, fără însă a fi adoptat un act administrativ, a fi luată o decizie și a participa la luarea unei decizii.

În contextul analizei primei modalități normative a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor prevăzute la art. 326[1] CP RM, considerăm util să reproducem următoarele dispoziții din Codul administrativ:

- „Autoritatea publică este obligată să soluționeze o cerere potrivit competențelor sale și în termenul stabilit de lege" [5] (alin. (1) art. 64);
- „Autoritățile publice sunt obligate să asigure [...] soluționarea petițiilor înaintate [...]" [5] (lit. b) art. 68);
- „Colaboratorii din cadrul autorităților publice sunt obligați să soluționeze numai petițiile care le sunt repartizate, fiindu-le interzis să le primească direct de la petiționari sau să intervină în soluționarea acestora în afara cadrului legal. [...]" [5] (art. 77).

Există, de altfel, şi alte dispoziţii similare. Respectarea normelor procedurale privind examinarea şi deliberarea cererilor, demersurilor şi plângerilor este indispensabilă pentru validitatea procesului de soluţionare. În lipsa acestor rigori, nu s-ar putea susţine că cererile, demersurile sau plângerile au fost soluţionate în conformitate cu prevederile legale;

2) adoptarea unui act administrativ

S. Brînza și V. Stati sunt de părerea că această modalitate normativă a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, presupune „acceptarea prin vot de către făptuitor a unui act administrativ". [3]

A. Eșanu vine cu o precizare: „Adoptarea unui act administrativ (individual) în ipoteza emiterii acestuia de către o autoritate publică cu conducere colegială semnifică participarea cu drept de vot la examinarea şi soluționarea problemelor ce vizează

un interes personal ce influențează sau ar putea influența exercitarea imparțială şi obiectivă a obligațiilor şi responsabilităților ce îi revin potrivit legii.” [4]

În opinia noastră, în sensul art. 326[1] CP RM, adoptarea unui act administrativ constă în aprobarea proiectului acestuia, care îi conferă statut oficial, urmată de comunicarea actului către destinatar. Având în vedere cele menționate în legătură cu analiza primei modalități normative a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, concretizăm că adoptarea unui act administrativ nu se poate exprima în soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului;

3) încheierea, directă sau prin intermediul unei persoane terțe, a unui act juridic

Caracterizând această modalitate normativă a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, S. Brînza și V. Stati vorbesc despre „consimțirea de către făptuitor a respectării unui act juridic”. [3]

La rândul său, A. Eșanu propune o definiție mai elaborată: „Încheierea unui act juridic reprezintă o activitate, un proces, în cadrul căruia voința juridică, joacă un rol esențial, care inevitabil ne conduce la categoria de consimțimânt [...]. Un atare proces în condițiile art. 326[1] CP RM [...] pornește de la prefigurarea și conștientizarea oportunității [făptuitorului] de a încheia un anumit act juridic și până la materializarea acesteia, prin exteriorizarea manifestării de voință de a încheia actul.” [4]

Sintetizând ambele aceste opinii și luând în considerare unele dispoziții din Codul civil, se poate susține că, în sensul art. 326[1] CP RM, încheierea unui act juridic constă în exprimarea exterioară a unei voințe clare şi determinabile, capabilă să genereze efecte juridice.

Numărul de acte juridice, încheiate în contextul aceleiași infracțiuni, poate fi luat în calcul în procesul de individualizare a pedepsei.

În cazul în care actul juridic are o formă electronică sau scrisă, încheierea acestuia implică deja, ca etapă esențială pentru valabilitate, aplicarea semnăturii. Drept urmare, nu este cazul să evidențiem suplimentar o parte (semnarea unui act juridic) odată ce vorbim despre întreg (încheierea unui act juridic).

În ipoteza în care dezvoltăm această idee, se poate afirma că respectarea normelor procedurale privind exprimarea exterioară a unei voințe clare şi determinabile, capabilă să genereze efecte juridice, este indispensabilă pentru validitatea procesului de încheiere a actului juridic. În lipsa acestor rigori, nu s-ar putea susține că actul juridic a fost încheiat în conformitate cu prevederile legale;

4) luarea unei decizii

Din punctul de vedere al lui S. Brînza și V. Stati, această modalitate normativă a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, presupune „soluționarea în mod definitiv a problemei care s-a aflat în examinarea funcționarului”. [3]

A. Eșanu consideră că „prin luarea unei decizii se înțelege o hotărâre luată în urma examinării unei stări, situații, nevoi prin care se urmărește producerea unor consecințe, realizarea unor obiective”. [4]

O părere similară are A. Lazăr. [6]

Din analiza atentă a acestor viziuni, precum și interpretând *per a contrario* sintagma „a participat la luarea unei decizii" [7] (care desemnează o altă modalitate normativă a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM), putem afirma că, în sensul art. 326[1] CP RM, luarea unei decizii implică aprobarea unipersonală a acesteia. Având în vedere cele menționate în legătură cu analiza primei modalități normative a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, concretizăm că luarea unei decizii nu se poate exprima în soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului.

Mai trebuie de menționat că respectarea normelor procedurale privind aprobarea unipersonală a unei decizii este indispensabilă pentru validitatea procesului de luare a acesteia. În lipsa acestor rigori, nu s-ar putea susţine că decizia a fost luată în conformitate cu prevederile legale.

În legătură cu modalitatea normativă analizată a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, dar și în legătură cu următoarea modalitate de acest gen, prezintă interes o constatare făcută de Curtea Constituțională a Republicii Moldova: „Cu privire la pretinsa încălcare a art. 38 din Constituție, Curtea a subliniat că prin stabilirea unor condiții referitoare la regimul juridic al conflictelor de interese pentru funcția de primar, președinte sau vicepreședinte de consiliu local legislatorul nu a afectat dreptul de vot al cetățenilor şi nici dreptul lor de a fi aleși. Persoanele care ocupă aceste funcții publice au fost alese prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat, în condițiile stabilite de Codul electoral. Curtea a reiterat că prevederile articolului 38 alin. (3) din Constituție nu prevăd şi nici nu presupun dreptul celui ales de a-şi exercita ulterior funcția fără nicio limitare, în afara oricăror condiții ale legii." [8]

Așadar, aplicarea art. 326[1] CP RM pentru luarea unei decizii sau participarea la luarea unei decizii nu presupune o restrângere abuzivă a dreptului consacrat în art. 38 din Constituție. În acest caz, exercitarea dreptului de vot și a dreptului de a fi ales este restrânsă în corespundere cu alin. (2) art. 54 din Constituție, „în scopul prevenirii [...] infracţiunilor" [9], pentru a asigura „servirea [de către subiectul declarării a] interesului public cu imparţialitate şi obiectivitate" [10], precum și „exercitarea imparţială şi obiectivă [de către subiectul declarării] a obligaţiilor şi responsabilităţilor ce îi revin potrivit legii" [10];

5) participarea la luarea unei decizii

Cu privire la ultima modalitate normativă a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, reținem următoarele definiții doctrinare ale noțiunii de participare la luarea unei decizii:

- „În ultima modalitate normativă, acțiunea [...] în cauză presupune contribuirea făptuitorului la soluționarea în mod definitiv a problemei care s-a aflat în examinarea grupului din care a făcut parte făptuitorul" [3] (S. Brînza și V. Stati);

- „Participarea la luarea unor decizii presupune ca făptuitorul să-și fi adus o contribuție la acea decizie în exercitarea atribuțiilor de serviciu” [4] (A. Eșanu);
- „Participarea la luarea unei decizii survine când funcționarul public are atribuții de a formula propuneri sau avize ori, făcând parte din conducerea colectivă a persoanei juridice sau dintr-un organism decizional colectiv” [6] (A. Lazăr);
- „Participarea la luarea unei decizii semnifică îndeplinirea unei atribuţii de serviciu în situaţia în care decizia nu aparţine în totalitate funcţionarului, ci aceasta trebuie luată, în colectiv, de mai multe persoane (spre exemplu, o comisie sau un consiliu de administraţie)” [11] (R. Jurj-Tudoran);
- „Participarea la luarea unei decizii – condiţie care este îndeplinită atât atunci când decizia depinde exclusiv de voinţa oficialului public în cauză, cât şi atunci când acţiunea oficialului public respectiv reprezintă doar o verigă din procesul de luare a deciziei. Condiţia este îndeplinită şi atunci când oficialul public este parte a unui organism colectiv care decide prin vot, iar acesta participă la dezbateri şi la vot” [12] (M. Tomescu);
- „Prin „participarea la luarea unei decizii” se înțelege exprimarea unei păreri sau a unui vot asupra unei chestiuni legate de serviciul său, chestiune ce implică o adoptare colectivă a soluționării sale, raportat la specificul acesteia și la modalitatea ei de transpunere în practică” [13] (M.V. Tudoran);
- „În [cazul participării la luarea unei decizii], funcţionarul este parte a unui nucleu decizional, având posibilitatea de a influenţa rezultatul luat la nivelul lui” [14] (N.-C. Ursulescu).

Ca urmare, este întemeiat să susținem că, în sensul art. 326[1] CP RM, participarea la luarea unei decizii presupune intervenţia făptuitului, în calitate de membru al unui organ colegial, în procesul deliberativ şi de vot. Totodată, având în vedere cele menționate în legătură cu analiza primei modalități normative a acțiunii principale din cadrul infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, concretizăm că participarea la luarea unei decizii nu se poate exprima în soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului.

Într-o altă ordine de idei, este necesar să menționăm că, în unele reglementări legale, modalitățile de conflict de interese sunt prezentate altfel decât în Legea nr. 133/2016. Menționăm cu acest prilej că, potrivit alin. (4) art. 12 ale acestei legi, „fapta subiectului declarării în privința căruia s-a constatat că acesta *a soluționat o cerere/un demers, a emis sau a adoptat un act administrativ, a încheiat, direct sau prin intermediul unei persoane terțe, un act juridic, a luat o decizie sau a participat la luarea unei decizii* (evid. ns.) cu încălcarea dispozițiilor legale privind conflictul de interese constituie temei pentru tragere la răspundere contravențională, penală și/sau, după caz, pentru revocarea, destituirea sau încetarea mandatului, a raporturilor de muncă ori de serviciu ale subiectului în cauză.” [10]

Pentru comparație, la lit. c) alin. (1) art. 12 al Legii nr. 25 din 22.02.2008 privind Codul de conduită a funcţionarului public (în continuare – Legii nr. 25/2008), se prevede: „Funcţionarul public este obligat [...] să nu emită acte administrative, să nu încheie acte juridice, să nu ia sau să nu participe la luarea unor decizii în exercitarea funcției publice până la soluționarea conflictului de interese real.” [15]

Conform alin. (3) art. 13^1 al aceleiași legi, „încălcarea prevederilor art. 12 din prezenta lege se sancţionează conform prevederilor Legii nr. 133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii și intereselor personale.” [15]

Apare întrebarea firească: dacă funcționarul public soluţionează o cerere, un demers sau o plângere până la soluționarea conflictului de interese real, poate oare acest funcționar să fie sancționat în baza Legii nr. 133/2016 și a art. 326^1 CP RM? Or, soluţionarea unei cereri, a unui demers sau a unei plângeri nu este menționată printre modalitățile conflictului de interese din dispoziția de la lit. c) alin. (1) art. 12 al Legii nr. 25/2008.

Exemple similare identificăm în:

- Legea nr. 333 din 10.11.2006 privind statutul ofiţerului de urmărire penală [16];
- Legea nr. 134 din 13.06.2008 cu privire la Serviciul de Protecţie şi Pază de Stat [17];
- Legea nr. 158 din 04.07.2008 cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public [18],
- Legea nr. 80 din 07.05.2010 cu privire la statutul personalului din cabinetul persoanelor cu funcţii de demnitate publică [19];
- Legea nr. 199 din 16.07.2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcţii de demnitate publică [20];
- Legea nr. 52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) [21];
- Legea nr. 3 din 25.02.2016 cu privire la Procuratură [22];
- Legea nr. 300 din 21.12.2017 cu privire la sistemul administraţiei penitenciare [23];
- Legea nr. 302 din 21.12.2017 cu privire la Serviciul Vamal [24];
- Legea nr. 136 din 08.06.2023 privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova [25], etc.

În aceste legi nu se specifică soluţionarea unei cereri, a unui demers sau a unei plângeri și/sau adoptarea unui act administrativ.

Considerăm că soluția pentru astfel de divergențe este următoarea: conform alin. (3) art. 5 al Legii nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative (în continuare – Legii nr. 100/2017), „normele juridice speciale sunt aplicabile în exclusivitate anumitor categorii de raporturi sociale sau subiecţi strict determinaţi. În caz de divergenţă între o normă generală şi o normă specială, care se conţin în acte normative de acelaşi nivel, se aplică norma specială.” [26] Ca urmare, sancțiunile disciplinare

pentru conflictul de interese consumat se aplică în conformitate cu normele speciale din legile exemplificate mai sus. Mai mult, aceste sancțiuni pot fi aplicate doar pentru modalitățile de conflict de interese consumat, care sunt prevăzute de aceste norme speciale. Așadar, au prioritate nu normele privind sancționarea disciplinară din Legea nr. 133/2016, ci normele speciale din legile care se aplică unor „subiecţi strict determinaţi". [26]

În ceea ce privește art. 326[1] CP RM, acesta se aplică în concordanță cu normele de referință (de blanchetă) care reglementează statutul juridic al persoanelor pasibile de răspundere în baza acestui articol. Desigur, și în acest caz, normele speciale (în sensul Legii nr. 100/2017) au prioritate față de normele generale.

Concluzii:

1) în sensul art. 326[1] CP RM, soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului se realizează prin examinarea și deliberarea asupra acestora, fără însă a fi adoptat un act administrativ, a fi luată o decizie și a participa la luarea unei decizii;

2) respectarea normelor procedurale privind examinarea şi deliberarea cererilor, demersurilor şi plângerilor este indispensabilă pentru validitatea procesului de soluţionare. În lipsa acestor rigori, nu s-ar putea susţine că cererile, demersurile sau plângerile au fost soluţionate în conformitate cu prevederile legale

3) în sensul art. 326[1] CP RM, adoptarea unui act administrativ constă în acțiunea de aprobare a proiectului acestuia, care îi conferă statut oficial, urmată de comunicarea actului către destinatar, cu condiția că acțiunea dată nu implică soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului;

4) respectarea normelor procedurale privind aprobarea proiectului de act administrativ și comunicarea acestuia către destinatar este indispensabilă pentru validitatea procesului de adoptare a actului administrativ. În lipsa acestor rigori, nu s-ar putea susţine că actul administrativ a fost adoptat în conformitate cu prevederile legale;

5) în sensul art. 326[1] CP RM, încheierea unui act juridic constă în exprimarea exterioară a unei voinţe clare şi determinabile, capabilă să genereze efecte juridice;

6) respectarea normelor procedurale privind exprimarea exterioară a unei voinţe clare şi determinabile, capabilă să genereze efecte juridice, este indispensabilă pentru validitatea procesului de încheiere a actului juridic. În lipsa acestor rigori, nu s-ar putea susţine că actul juridic a fost încheiat în conformitate cu prevederile legale;

7) în sensul art. 326[1] CP RM, luarea unei decizii implică aprobarea unipersonală a acesteia, cu condiția că aceasta nu se exprimă în soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului;

8) respectarea normelor procedurale privind aprobarea unipersonală a unei decizii este indispensabilă pentru validitatea procesului de luare a acesteia. În lipsa acestor rigori, nu s-ar putea susţine că decizia a fost luată în conformitate cu prevederile legale;

9) în sensul art. 326[1] CP RM, participarea la luarea unei decizii presupune acțiunea de intervenţie a făptuitului, în calitate de membru al unui organ colegial, în procesul deliberativ şi de vot, cu condiția că această acțiune nu implică soluționarea unor cereri, demersuri sau plângeri adresate făptuitorului;

10) respectarea normelor procedurale privind intervenţia făptuitului, în calitate de membru al unui organ colegial, în procesul deliberativ şi de vot este indispensabilă pentru validitatea procesului de participare la luarea unei decizii. În lipsa acestor rigori, nu s-ar putea susţine că participarea la luarea unei decizii a fost în conformitate cu prevederile legale;

11) respectarea normelor procedurale privind fie examinarea şi deliberarea cererilor, demersurilor şi plângerilor, fie aprobarea proiectului de act administrativ și comunicarea acestuia către destinatar, fie exprimarea exterioară a unei voinţe clare şi determinabile, capabilă să genereze efecte juridice, fie aprobarea unipersonală sau colegială a unei decizii, este indispensabilă pentru validitatea procesului fie de soluţionare a unei cereri, a unui demers sau a unei plângeri, fie de adoptare a unui act administrativ, fie de încheiere, directă sau prin intermediul unei persoane terţe, a unui act juridic, fie de luare a unei decizii sau de participare la luarea unei decizii;

12) în anumite legi care reglementează statutul juridic al unor subiecți ai declarării, care conțin norme speciale referitoare la conflictul de interese consumat, nu se specifică modalitățile de soluţionare a unei cereri, a unui demers sau a unei plângeri și/sau de adoptare a unui act administrativ. Astfel de subiecți nu pot fi sancționați nici disciplinar, nici în baza art. 326[1] CP RM pentru conflictul de interese consumat, dacă acesta se înfățișează în oricare dintre aceste două modalități.

Referințe bibliografice:

1. Brînza S., Stati V. Momentul de consumare a infracțiunilor cu modalități normative alternative. În: *Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie, Ediţia a 2-a, 24-25 martie 2022, Chişinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2022, p. 114-125.
2. Guidea P. *Răspunderea penală pentru munca forţată*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2025. 383 p.
3. Brînza S., Stati V. Exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese: reglementarea răspunderii în Codul penal al Republicii Moldova. În: *Modern Scientific Challenges and Trends: a collection scientific works of the International scientific conference (20th July, 2018)*. Warsaw: Sp. z o. o. "iScience", 2018, p. 19-30.
4. Eșanu A. Exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese: conotații juridico-penale. În: *Realităţi şi perspective ale învăţământului juridic naţional: Culegerea comunicărilor, 1-2 octombrie 2019,*

Chişinău. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2019, Vol. 2, p. 51-59.
5. Codul administrativ al Republicii Moldova: nr. 116 din 19.07.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 309-320, 770.
6. Lazăr A. Conflictul de interese – o analiză comparativă. În: *Dreptul*, 2016, nr. 9, p. 29-57.
7. Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129, 195.
8. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr. 45g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 23 alineatele (2), (3), (4), (6), (7) și (9) din Legea nr. 133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii și a intereselor personale și a articolului 35 din Legea nr. 132 din 17 iunie 2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate: nr. 79 din 03.06.2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 160-163, 114.
9. Constituția Republicii Moldova: nr. 1 din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1, 5.
10. Legea privind declararea averii și a intereselor personale: nr. 133 din 17.06.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246, 513.
11. Jurj-Tudoran R. Infracțiunea de conflict de interese – teorie și practică judiciară. În: *Pro Lege*, 2016, nr. 3, p. 36-83.
12. Tomescu M. Scurte consideraţii privind conflictul de interese. În: *Pro Patria Lex*, 2013, nr. 2, p. 63-68.
13. Tudoran M.V. Conflictul penal de interese. În: *Dreptul*, 2017, nr. 6, p. 149-170.
14. Ursulescu N.-C. Conflictul de interese. În: *Pro Lege*, 2012, nr. 1, p. 100-111.
15. Legea privind Codul de conduită a funcţionarului public: nr. 25 din 22.02.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 74-75, 243.
16. Legea privind statutul ofiţerului de urmărire penală: nr. 333 din 10.11.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 195-198, 918.
17. Legea nr. 134 din 13.06.2008 cu privire la Serviciul de Protecţie şi Pază de Stat. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 361-369, 673.
18. Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public: nr. 158 din 04.07.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 230-232, 840.
19. Legea cu privire la statutul personalului din cabinetul persoanelor cu funcţii de demnitate publică: nr. 80 din 07.05.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 117-118, 357.

20. Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcţii de demnitate publică: nr. 199 din 16.07.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 194-196, 637.
21. Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul): nr. 52 din 03.04.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 110-114, 278.
22. Legea cu privire la Procuratură: nr. 3 din 25.02.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 69-77, 113.
23. Legea cu privire la sistemul administraţiei penitenciare: nr. 300 din 21.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 48-57, 124.
24. Legea cu privire la Serviciul Vamal: nr. 302 din 21.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 68-76, 143.
25. Legea privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova: nr. 136 din 08.06.2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 204-207, 358.
26. Legea cu privire la actele normative: nr. 100 din 22.12.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 7-17, 34.

DISCUȚII PRIVIND POSIBILUL OBIECT IMATERIAL AL INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 236 DIN CODUL PENAL

DISCUSSIONS ON THE POSSIBLE IMMATERIAL OBJECT OF THE OFFENCES PROVIDED BY THE ART. 236 OF THE CRIMINAL CODE

CZU: 343.51:343(478)(094.4)

Carmen DICHII
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID 0009-0000-7522-7347
E-mail: rosca.carmen04@gmail.com

Summary. *The material object of an offense is that entity that has a concrete form, structure and physical presence, and can be perceived directly through the senses, through which the legal object of an offense is affected. The immaterial object of an offense is the entity lacking a concrete form, structure and physical presence, existing only conceptually, legally or digitally, through which the legal object of an offense is affected. Securities may have a material form, provided that the law of the issuing state provides for this possibility. Securities issued on the territory of the Republic of Moldova may only have a non-material form. False non-material securities cannot be produced. The offenses provided by the art. 236 of the Criminal Code of the Republic of Moldova have a material object, but not an immaterial object.*

Keywords: *the immaterial object of an offense; the material object of an offense; production; securities; false non-material securities.*

În doctrina de specialitate, unii continuă să promoveze viziunea desuetă, conform căreia, doar prin intermediul unor entități corporale, tangibile, palpabile, poate fi adusă atingere obiectului juridic al infracțiunii.

Adepta unei astfel de orientări, O.V. Ermakova, consideră că „extinderea excesivă a sferei de obiecte de influențare nemijlocită infracțională, prin includerea în această sferă a unor entități cu caracter nematerial, va genera probleme în activitatea de aplicare a legii. Prin urmare, ar trebui susținută o abordare restrictivă în ceea ce privește includerea obiectului material al infracțiunii în structura unei infracțiuni concrete.” [1]

Totuși, O.V. Ermakova evită să explice la care categorie trebuie raportate obiectele de proprietate intelectuală, informaţiile, serviciile și alte asemenea entităţi incorporale, prin intermediul cărora poate fi adusă atingere obiectului juridic al infracțiunii.

În încercarea de a răspunde provocărilor legate de diversificarea crescândă a cercului de obiecte de influențare nemijlocită infracțională, unii autori lansează idei

contradictorii. De exemplu, I. Cobîșenco menționează: „De cele mai dese ori, aceste norme (se au în vedere art. 177-179 CP RM – *n.a.*) nu au un obiect material, acesta fiind, mai cu seamă, un obiect imaterial care este format din informațiile ocrotite de lege despre viața personală ce constituie secretul personal sau familial al persoanei.” [2]

Din această formulare nu se desprinde cu claritate dacă obiectul imaterial al infracțiunii reprezintă o categorie aparte sau o subcategorie în cadrul conceptului mai larg de obiect material al infracțiunii.

Aceleași suspiciuni le provoacă expresia care este folosită de către D. Vasiloi: „obiect material cu conținut imaterial.” [3] Cum este posibil ca ceva material să aibă un conținut nematerial?

Mai lămurită este opinia exprimată de către M. Angheluță: „Noțiunea „obiectul direct al infracțiunii” cuprinde în sfera ei noțiunile cu o sferă mai mică: „obiectul material al infracțiunii” și „obiectul imaterial al infracțiunii”.” [4; 5, p. 122] Precizăm că prin „obiectul direct al infracțiunii” [4], autoarea are în vedere obiectul de influențare nemijlocită infracțională. În aceeași arie conceptuală, alți doctrinari deosebesc – prin prisma (i)materialității entităţi prin intermediul căreia se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii – obiectul material al infracțiunii și, respectiv, obiectul imaterial al infracțiunii. Acest grup numeros de autori îi include pe: S. Brînza și M. Mareș [6]; R. Popov [7; 8]; D. Băbălău [9]; L. Brînza [10]; S. Copețchi [11-13]; Gh. Reniță [14]; C. Moțoc și L. Gîrla [15]; D. Botnarenco [16; 17]; E. Piterschi [18]; C. Brînza [19; 20]; C. Pîrțac [21]; V. Stati [22; 23]; A. Păduraru [24]; C. Timofei [25]; A. Strîmbeanu [26; 27; 28, p. 138]; I. Zaporojan [29]; P. Guidea [30; 31, p. 103]; D. Chirilă și L. Frunză [32]. Dacă extragem esența acestei delimitări, se poate concluziona că obiect material al infracțiunii constituie acea entitate care are formă, structură și prezență fizică concretă, putând fi percepută direct prin simțuri, prin intermediul căreia este adusă atingere obiectului juridic al infracțiunii. În opoziție, obiect imaterial al infracțiunii este entitatea lipsită de formă, structură și prezență fizică concretă, existând doar conceptual, juridic sau digital, prin intermediul căreia este adusă atingere obiectului juridic al infracțiunii.

Această ipoteză este întărită de punctele de vedere exprimate de doi doctrinari – V. Stati și A. Reșetnicov. După părerea primului dintre acești doctrinari, prin „obiect imaterial al infracțiunii” se înțelege „entitatea incorporală asupra căreia se îndreaptă nemijlocit acțiunea infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii”. [33] Potrivit opiniei lui A. Reșetnicov, noțiunea de obiect imaterial al infracțiunii „nu desemnează o entitate materială, adică o entitate palpabilă, tangibilă, corporală. [...] Entităţile nemateriale se exteriorizează, se fac perceptibile simţurilor prin intermediul unor entităţi materiale.” [34] Așadar, criteriul de delimitare a obiectului material al infracțiunii de obiectul imaterial al infracțiunii se fundamentează pe prezența sau absența de obiectivizare a entității care reprezintă obiectul de influențare nemijlocită infracțională. Un obiect este considerat material

atunci când se remarcă în realitatea externă printr-o prezență obiectivizată, în timp ce entitățile imateriale rămân la un nivel conceptual, juridic sau digital.

După ce am făcut aceste clarificări, este necesar de stabilit cât de pretabil este criteriul de delimitare analizat în raport cu infracțiunile prevăzute la art. 236 CP RM. Cu alte cuvinte, trebuie să aflăm dacă, în cazul acestor infracțiuni putem vorbi despre obiect imaterial.

În literatura de specialitate se întâlnesc opinii divergente privind dilema dacă valorile mobiliare de natură imaterială pot fi recunoscute obiect material / produs al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM.

Astfel, O.O. Dudorov este de părerea că „titlurile de valoare care sunt emise de subiecți privați și care au o formă documentară" [35, c. 702] constituie obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 224 din Codul penal al Ucrainei (care se aseamănă cu art. 236 CP RM). Prin aceasta se sugerează că acele titluri de valoare, care sunt emise de subiecți privați și care nu au o formă documentară, nu pot reprezenta obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 224 din Codul penal al Ucrainei.

La rândul său, O.Iu. Iasinov consideră că „valorile mobiliare nematerializate nu pot să reprezinte obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 186 din Codul penal al Federației Ruse." [36, c. 15] Doctrinarul este de părerea că fabricarea unor asemenea falsuri reprezintă pregătirea de infracțiunea respectivă. Viziuni convergente exprimă V.A. Sergheev [37, c. 8] şi E.F. Cerkaşin [38, c. 23-24].

Pe de altă parte, A.V. Petreanin susține că „valorile mobiliare nematerializate pot să reprezinte obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 186 din Codul penal al Federației Ruse." [39, c. 6]

V. Berliba și R. Cojocaru definesc noțiunile de valoare mobiliară materializată și de valoare mobiliară nematerializată. [40, p. 491] Totuși, acești autori nu se pronunță asupra posibilității sau imposibilității de evoluare a valorii mobiliare nematerializate în calitate de obiect imaterial al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM.

V. Stati subliniază că, în cazul infracțiunilor examinate, „se au în vedere titlurile de valoare (valorile mobiliare) materializate (nu și cele aflate pe conturi)". [41, p. 418] În alte lucrări [42, p. 784; 43-45], același autor dezvoltă ideea, în conformitate cu care numai valorile mobiliare materializate pot să constituie obiectul material / produsul infracțiunilor care sunt prevăzute la art. 236 CP RM.

În legislația extrapenală nu se identifică indicii clare care să permită stabilirea faptului că doar valorile mobiliare materializate pot constitui obiect imaterial al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM.

Astfel, în art. 3 al Legii nr. 199 din 18.11.1998 cu privire la piaţa valorilor mobiliare (în continuare – Legii nr. 199/1998) (care a fost abrogată), se făcea diferența între valorile mobiliare materializate și cele nematerializate:

- „valori mobiliare materializate – titluri financiare care există sub formă de certificate ale valorilor mobiliare" [46];

- „valori mobiliare nominative nematerializate – titluri financiare care există în formă de înscrieri făcute în conturi.” [46]

În pct. 7) art. 3 al Legii nr. 62 din 21.03.2008 privind reglementarea valutară, doar noțiunea „valori mobiliare materializate” [34] (nu și noțiunea de valori mobiliare nematerializate) este prezentată ca parte a noțiunii mai largi „valori valutare”. [47]

Totodată, conform alin. (7) art. 7 al Legii nr. 171 din 11.07.2012 privind piața de capital (care a înlocuit Legea nr. 199/1998), „valorile mobiliare se emit doar în formă nominativă nematerializată, care reprezintă înscrieri în conturile deschise la Depozitarul central sau la registrator.” [48] În art. 2 al Legii nr. 234 din 03.10.2016 cu privire la Depozitarul central unic al valorilor mobiliare, este definită noțiunea de dematerializare: „proces prin care valorile mobiliare sunt emise în formă de valori mobiliare înscrise în cont”. [49] Nu în ultimul rând, potrivit pct. 4 alin. (1) art. 2 al Regulamentului (UE) nr. 909/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 23.07.2014 privind îmbunătățirea decontării titlurilor de valoare în Uniunea Europeană și privind depozitarii centrali de titluri de valoare și de modificare a Directivelor 98/26/CE și 2014/65/UE și a Regulamentului (UE) nr. 236/2012, „«formă dematerializată» înseamnă că titlurile de valoare există numai sub formă de înregistrări în cont.” [50]

Din analiza acestor prevederi normative reiese că, în conformitate cu legislația în vigoare a Republicii Moldova, valorile mobiliare, emise pe teritoriul țării noastre, pot avea doar formă nematerializată. În același timp, din art. 2607 din Codul civil al Republicii Moldova rezultă că valorile mobiliare pot avea formă materializată, cu condiția ca legea statului de emitere să prevadă această posibilitate.

Cât privește valorile mobiliare materializate false, nu încape îndoiala că acestea pot fi fabricate în contextul infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM.

În afară de art. 236 CP RM, termenul de fabricare este folosit în alin. (3) și (4) art. 185^2, alin. (1) art. 185^4, alin. (1) art. 217^1, art. 217^3, alin. (1) art. 224, art. 237, lit. c) art. 246^1, art. 246^2, 250^1, alin. (2) și (2^1) art. 279^2, alin. (2) art. 290 și alin. (1) art. 292 CP RM. În toate aceste cazuri, termenul de fabricare se referă la entități corporale.

Anumite dubii apar în legătură cu natura entităților fabricate în contextul infracțiunilor prevăzute la alin. (3) și (4) art. 185^2, lit. c) art. 246^1 și art. 246^2 CP RM. Cât privește alin. (3) și (4) art. 185^2 și lit. c) art. 246^1 CP RM, în legislația în materie nu putem găsi o confirmare certă a faptului că entitățile corporale pot apărea în calitate de produse (mărfuri) fabricate în contextul infracțiunilor prevăzute de aceste norme. Referitor la art. 246^2 CP RM am găsit o confirmare a faptului că noțiunea de produse, care este folosită în acest articol, se referă, printre altele, la „conținutul digital și serviciile digitale, precum și drepturile și obligațiile aferente” [51] (art. 1 al Legii nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor). În pofida acestui fapt, nu este clar cum este posibil să fie fabricate astfel de produse. Conform art. 1

din această lege, prin „conținut digital” se înțelege „datele care sunt produse și furnizate în format digital”. [51] Deci, totuși produse, nu fabricate. Or, art. 236 CP RM, este folosit termenul de fabricare, nu de producere. Cu atât mai mult, nu este clar cum pot fi fabricate „serviciile digitale, precum și drepturile și obligațiile aferente”. [51] Chiar din Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecţia consumatorilor rezultă că serviciile sunt prestate, nu fabricate. Cât privește drepturile și obligațiile, este aprioric că acestea sunt exercitate și, respectiv, executate. Nicidecum nu fabricate.

Dubii similare apar în legătură cu posibilitatea folosirii termenului de fabricare în raport cu valorile mobiliare nematerializate. Or, așa cum deja s-a putut vedea, „valorile mobiliare [...] în formă [...] nematerializată [...] reprezintă înscrieri în conturile deschise la Depozitarul central sau la registrator.” [48] Înscrierile în conturi nu pot fi fabricate. O altă interpretare ar contraveni nu doar interdicției din alin. (2) art. 3 CP RM, dar și logicii. Or, termenul de fabricare nu se potrivește cu natura valorilor mobiliare nematerializate. Acestea nu sunt realizate fizic, ci reprezintă înscrieri electronice în conturi. Pentru a reflecta corect procesul juridic și tehnic implicat, ar fi potriviți termenii „emitere”, „constituire”, „înregistrare” etc. Fabricare reprezintă procesul prin care se transformă și se asamblează materiale sau componente pentru a obține un obiect finit. Acest proces presupune aplicarea unor metode tehnice și tehnologice specifice, respectând anumite standarde și specificații prestabilite. Rezultatul fabricării este un produs concret și funcțional, obținut printr-o intervenție ce modifică fundamental materia primă implicată.

Când spunem că valorile mobiliare în formă nematerializată constituie înscrieri în conturi, ne referim la consemnarea electronică a drepturilor de proprietate în registre digitale administrate de instituții autorizate, precum băncile sau depozitarii centrali. Înscrierile în conturi apar nu ca documente fizice, dar ca date informatice ce reflectă situația deținătorilor și evoluția tranzacțiilor. În opinia lui A. Strîmbeanu, „prin «date informatice» se înțelege orice reprezentare de fapte, informații sau concepte sub o formă adecvată prelucrării într-un sistem informatic [...].” [28, p. 390] Din perspectiva acestei definiții, se prezintă ca întemeiată poziția lui V. Stati, conform căreia „modificarea datelor informatice cu privire la valorile mobiliare nematerializate, în scopul de a obţine un beneficiu material pentru sine sau pentru altul, dacă aceste acţiuni au cauzat daune în proporţii mari, atrage răspunderea pentru una din infracţiunile prevăzute la art. 260^6 CP RM.” [52, p. 37] Așadar, corect este să vorbim nu despre fabricarea valorilor mobiliare nematerializate false, ci despre „modificarea datelor informatice cu privire la valorile mobiliare nematerializate.” [52, p. 32; 53, p. 36; 54, p. 37; 55, p. 37]

Conchidem astfel că infracțiunile, prevăzute la art. 236 CP RM, au obiect material, nu însă și obiect imaterial.

Concluzii:

1) obiect material al infracțiunii constituie acea entitate care are formă, structură și prezență fizică concretă, putând fi percepută direct prin simțuri, prin intermediul căreia este adusă atingere obiectului juridic al infracțiunii;

2) obiect imaterial al infracțiunii este entitatea lipsită de formă, structură și prezență fizică concretă, existând doar conceptual, juridic sau digital, prin intermediul căreia este adusă atingere obiectului juridic al infracțiunii;

3) valorile mobiliare pot avea formă materializată, cu condiția ca legea statului de emitere să prevadă această posibilitate. Valorile mobiliare, emise pe teritoriul Republicii Moldova, pot avea doar formă nematerializată;

4) valorile mobiliare nematerializate false nu pot fi fabricate;

5) infracțiunile, prevăzute la art. 236 CP RM, au obiect material, însă nu pot avea obiect imaterial.

Referințe bibliografice:

1. ЕРМАКОВА, О.В. Проблемы понимания предмета преступления и его введения в конструкцию конкретного состава преступления. În: *Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями: материалы двадцать второй международной научно-практической конференции / под ред. Ю.В. Анохина.* Барнаул: Барнаульский юридический институт МВД России, 2024, с. 292-293. 382 с.
2. COBÎȘENCO, Ion. Protecţia penală a vieţii private. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice, 9-10 noiembrie 2017, Chișinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2017, pp. 21-24.
3. VASILOI, Djulieta. Unele raționamente ale noțiunii de „obiect imaterial" al infracțiunii. În: *Legea şi Viaţa*, 2020, nr. 8-9, pp. 39-41.
4. ANGHELUȚĂ, Mihaela. Obiectul material/imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 155 din Codul penal: între posibilitate și realitate. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice și economice, 7-8 noiembrie 2020, Chișinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2020, Vol. 1, pp. 30-33.
5. ANGHELUȚĂ, Mihaela. *Amenințarea cu omor ori cu vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2022. 368 p.
6. BRÎNZA, Serghei, MAREȘ, Mihai. Îmbogățirea ilicită – o analiză comparativă a legislațiilor din Republica Moldova și din România. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2020, nr. 8, pp. 3-16.
7. POPOV, Ruslan. Bunurile ca obiect material sau imaterial al unor infracțiuni legate de corupție: unele probleme de interpretare a legii penale. În: Integrare prin cercetare şi inovare: Ştiinţe juridice și economice, 10-11 noiembrie 2015, Chișinău. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2015, pp. 59-62.
8. POPOV, Ruslan. Implicațiile completării art. 324 din Codul penal cu alin.

(4). În: *Integrare prin cercetare şi inovare: Ştiinţe juridice şi economice, 10-11 noiembrie 2015, Chişinău*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2015, pp. 62-65.
9. BĂBĂLĂU, Denis. Obiectul imaterial al infracţiunilor prevăzute la art. 241 din Codul penal. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Ştiinţe juridice, Vol.1, 28-29 septembrie 2016, Chișinău*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2016, pp. 76-80.
10. BRÎNZĂ, Liubovi. Noi implicaţii privind obiectul imaterial al infracţiunii prevăzute la art. 311 CP RM. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Ştiinţe juridice, 9-10 noiembrie 2017, Chișinău*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2017, pp. 10-14.
11. COPEŢCHI, Stanislav. Corespondenţa electronică: obiect imaterial al infracţiunii prevăzute la art. 178 CP RM? În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2017, nr. 8, pp. 116-122.
12. COPEŢCHI, Stanislav. Coraportul dintre buna ştiinţă şi modalitatea normativă a intenţiei infracţionale. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Ştiinţe juridice și economice, 7-8 noiembrie 2020, Chișinău*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2020, Vol. 1, pp. 17-21.
13. COPEŢCHI, Stanislav. Noi implicaţii privind obiectul material/imaterial al infracţiunii de violare a dreptului la secretul corespondenţei. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Ştiinţe juridice, 28-29 septembrie 2016, Chișinău*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2016, Vol. 1, pp. 72-76.
14. RENIŢĂ, Gheorghe. Obiectul material/imaterial al infracțiunii de manipulare a unui eveniment. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Ştiinţe juridice, Ed. 1, 8-9 noiembrie 2018, Chișinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2018, pp. 273-277.
15. MOȚOC, Costică, GÎRLA, Lilia. Secretul profesional reproductiv ca obiect imaterial al încălcării inviolabilității vieții personale: constatări de lege lata, viziuni doctrinare și jurisprudența CtEDO. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2019, nr. 11, pp. 146-159.
16. BOTNARENCO, Dorin. Unele reflecții privind noțiunea „contrară legii" din dispoziția art. 307 CP RM. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Ştiinţe juridice și economice, 7-8 noiembrie 2020, Chișinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2020, Vol. 1, pp. 144-148.
17. BOTNARENCO, Dorin. Unele aspecte privind obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 307 CP RM. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Ştiinţe juridice și economice, 7-8 noiembrie 2019, Chișinău*. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2019, pp. 278-282.

18. PITERSCHI, Eugeniu. Obiectul material și/sau imaterial în cazul infracțiunii instituite la art. 310 Cod penal al Republicii Moldova. În: *Administrarea Publică*, 2020, nr. 3, pp. 135-141.
19. BRÎNZA, Cristian. Categoriile obiectului material sau imaterial al infracțiunilor de luare de mită și de dare de mită. În: *Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie, Ediția I-a, 25-26 martie 2021, Chişinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2021, pp. 308-318.
20. BRÎNZA, Cristian. Obiectul material sau imaterial al infracțiunilor de luare de mită și de dare de mită: considerații introductive. În: *Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie, Ediția I-a, 25-26 martie 2021, Chişinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2021, pp. 300-307.
21. PÎRȚAC, Cristina. Documentul oficial: obiect material/imaterial sau produs al infracțiunilor de fals în acte publice. Partea I. În: *Revista Institutului Naţional al Justiţiei*, 2021, nr. 3, pp. 41-47.
22. STATI, Vitalie. Încălcarea drepturilor cetățenilor prin propagarea fascismului, a rasismului, a xenofobiei și prin negarea holocaustului: analiză de drept penal. În: *Administrarea Publică*, 2022, nr. 2, pp. 44-52.
23. STATI, Vitalie. Infracţiunea de corupere a alegătorilor (art. 181^1 CP RM): studiu de drept penal. Partea I. În: *Revista Naţională de Drept*, 2014, nr. 3, pp. 2-7.
24. PĂDURARU, Alexandru. Obiectul material (imaterial), produsul și victima infracțiunilor în domeniul proprietății industriale. În: *Revista Națională de Drept*, 2012, nr. 2, pp. 43-49.
25. TIMOFEI, Corina. Obiectul material sau imaterial și victima în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 326 CP RM. În: *Revista Națională de Drep*t, 2013, nr. 8, pp. 82-88.
26. STRÎMBEANU, Alexandru. Informația computerizată – obiect imaterial al infracțiunilor prevăzute la art. 259 CP RM. În: *Prevenirea și combaterea violenței în familie, 1-2 decembrie 2022, Chișinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2023, pp. 213-222.
27. STRÎMBEANU, Alexandru. Anumite aspecte ale obiectului material (imaterial) al infracțiunilor prevăzute la art. 259 CP RM. În: *Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie, Ediţia a 2-a, 24-25 martie 2022, Chişinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2022, pp. 231-242.
28. STRÎMBEANU, Alexandru. *Răspunderea penală pentru accesul ilegal la informaţia computerizată*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2023. 430 p.
29. ZAPOROJAN, Iancu. Obiectul material (imaterial) și produsul în cazul exercitării atribuţiilor în sectorul public în situaţie de conflict de interese.

În: *Revista Institutului Naţional al Justiţiei*, 2024, nr. 2, pp. 9-12.
30. GUIDEA, Petru. Obiectul infracțiunii prevăzute la art. 168 din Codul penal. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2024, nr. 8, pp. 110-114.
31. GUIDEA, Petru. *Răspunderea penală pentru munca forţată*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2025. 383 p.
32. CHIRILĂ, Daniela, FRUNZĂ, Liviana. Noile practici și tendințe în contextul infracțiunii de spălare a banilor. În: *Sesiune națională cu participare internațională de comunicări științifice studențești, 15 februarie - 15 martie 2023, Chișinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2023, Ediția 27, Vol.2, pp. 123-124.
33. STATI, Vitalie. Problema obiectului material în cazul infracţiunii de încălcare a dreptului de autor şi drepturilor conexe. În: *Probleme teoretice şi practice ale economiei proprietăţii intelectuale*. Chişinău: AGEPI, 2007, pp. 228-230.
34. REŞETNICOV, Artur. Obiectul material al infracţiunii şi obiectul imaterial al infracţiunii: necesitatea delimitării. În: *Revista Naţională de Drept*, 2007, nr. 9, pp. 25-30.
35. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2010. 1288 с.
36. ЯСИНОВ, О.Ю. *Уголовная ответственность за изготовление или сбыт поддельных денег или ценных бумаг (фальшивомонетничество)*: автореферат дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2006. 21 с.
37. СЕРГЕЕВ, В.А. *Изготовление и сбыт поддельных денег, ценных бумаг, пластиковых карт и иных платежных документов: уголовно-правовые и криминологические аспекты*: автореферат дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2004. 30 с.
38. ЧЕРКАШИН, Е.Ф. *Проблемы квалификации изготовления или сбыта поддельных денег или ценных бумаг*: автореферат дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2008. 29 с.
39. ПЕТРЯНИН, А.В. *Ответственность за изготовление и сбыт поддельных денег или ценных бумаг*: автореферат дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2003. 26 с.
40. BARBĂNEAGRĂ Alexei et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu (Adnotat cu jurisprudenţa CEDO şi a instanţelor naţionale)*. Chişinău: Sarmis, 2009. 860 p.
41. BRÎNZA, Serghei et al. *Drept penal. Partea specială*. Chișinău: Cartier, 2005. 804 p.
42. POALELUNGI, Mihai et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.

43. STATI, Vitalie. Infracţiunea de fabricare sau punere în circulaţie a banilor falşi sau a titlurilor de valoare false. Analiza de drept penal. În: *Revista Naţională de Drept*, 2009, nr. 4, pp. 45-57.
44. STATI, Vitalie. Infracţiunea de fabricare sau punere în circulaţie a banilor falşi sau a titlurilor de valoare false: analiză de drept penal. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2009, nr. 3, pp. 133-146. ISSN 1814-3199.
45. СТАТИ, В.А. Изготовление, сбыт и использование поддельных негосударственных ценных бумаг по уголовному законодательству Республики Молдова и Украины: сравнительно-правовой анализ. În: *Концептуальні шляхи розвитку науки (частина ІІ): матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 14-15 квітня 2017 року*. Київ: МЦНД, 2017, с. 72-74. 78 с.
46. Legea cu privire la piaţa valorilor mobiliare: nr. 199 din 18.11.1998. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 183-185, 655.
47. Legea privind reglementarea valutară: nr. 62 din 21.03.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 423-429, 496.
48. Legea privind piaţa de capital: nr. 171 din 11.07.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.193-197, 665.
49. Legea cu privire la Depozitarul central unic al valorilor mobiliare: nr. 234 din 03.10.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 343-346, 711.
50. *Regulamentul (UE) nr. 909/2014 al Parlamentului European şi al Consiliului din 23.07.2014 privind îmbunătăţirea decontării titlurilor de valoare în Uniunea Europeană şi privind depozitarii centrali de titluri de valoare şi de modificare a Directivelor 98/26/CE şi 2014/65/UE şi a Regulamentului (UE) nr. 236/2012*. [citat 31.05.2025] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:32014R0909
51. Legea privind protecţia consumatorilor: nr. 105 din 13.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 122-124, 195.
52. STATI, Vitalie. *Infracţiuni economice: Note de curs*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2014. 530 p.
53. STATI, Vitalie. *Infracţiuni economice: Note de curs*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2016. 622 p.
54. STATI, Vitalie. *Infracţiuni economice: Note de curs*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2019. 600 p.
55. STATI, Vitalie. *Infracţiuni economice: Monografie*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2024. 667 p.

„DIMENSIUNEA DOCTRINARĂ A INVESTIGAȚIEI INDEPENDENTE A AVOCATULUI ÎN CONTEXTUL PROCESULUI PENAL NAȚIONAL ȘI EUROPEAN”

THE DOCTRINAL DIMENSION OF THE INDEPENDENT INVESTIGATION BY THE LAWYER IN THE CONTEXT OF NATIONAL AND EUROPEAN CRIMINAL PROCEEDINGS

CZU: 343.1:347.965:343.137(4+478)

Cătălina OGANESEAN
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-4852-9699
E-mail: oganesean.catalina@gmail.com

Rezumat. *Articolul analizează rolul esențial al avocatului în garantarea dreptului la apărare în procesul penal, așa cum este consacrat de art. 26 din Constituția Republicii Moldova și detaliat în legislația procesual-penală, Legea cu privire la avocatură și Statutul profesiei de avocat. Studiul subliniază importanța unei apărări efective și independente, în acord cu standardele europene și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Accesul prompt la un avocat, participarea activă în toate fazele procesului și posibilitatea desfășurării unor investigații independente sunt elemente-cheie pentru asigurarea unui proces echitabil. Deși cadrul legal oferă avocatului anumite drepturi procedurale, în practică acestea sunt adesea limitate de atitudinea organelor de urmărire penală. Astfel, articolul evidențiază necesitatea consolidării statutului avocatului și a garantării reale a funcției apărării printr-o implicare activă și proactivă a acestuia, inclusiv prin activități de investigare independentă, ca expresie a principiului contradictorialității și a egalității armelor în procesul penal.*

Cuvinte-cheie: *apărare, apărător, proces echitabil, probatoriu, investigație.*

Abstract*. The article analyzes the essential role of the lawyer in ensuring the right to defense in criminal proceedings, as enshrined in Article 26 of the Constitution of the Republic of Moldova and detailed in the Code of Criminal Procedure, the Law on the Legal Profession, and the Statute of the Legal Profession. The study emphasizes the importance of effective and independent legal defense, in line with European standards and the jurisprudence of the European Court of Human Rights. Prompt access to a lawyer, active participation in all phases of the proceedings, and the possibility of conducting independent investigations are key elements for ensuring a fair trial. Although the legal framework grants the lawyer certain procedural rights, in practice these are often limited by the attitude of criminal investigation bodies. Thus, the article highlights the need to strengthen the status of the lawyer and to genuinely guarantee the role of the defense through active and proactive involvement, including through independent investigative activities, as an expression of the principles of adversarial proceedings and equality of arms in criminal justice.*

Keywords: *defense, lawyer, fair trial, evidence, investigation.*

Garantând dreptul la apărare, Constituția RM (art.26) [1], impune în procesul penal participarea unui avocat ales sau desemnat, iar reglementarea detaliată a acestuia se regăsește în legislația de procedură penală [2], Legea cu privire la avocatură [3] și în Statutul profesiei de avocat [4].

Perfecționarea legislației de procedură penală are ca scop asigurarea unor garanții reale și efective ale drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor persoanelor implicate în procesul penal, ca urmare a unor fapte prejudiciabile. În acest context, avocatul — în calitate de specialist în drept — este chemat să acorde asistență juridică bănuitului, învinuitului sau inculpatului, funcția apărării menținându-se constant în atenția legiuitorului și a doctrinei de specialitate.

În cauza *Beuze împotriva Belgiei* [5], Curtea Europeană a Drepturilor Omului, bazându-se pe jurisprudența sa anterioară, a subliniat că dreptul de acces la un avocat are ca scop atingerea unor obiective fundamentale, printre care: prevenirea erorilor judiciare și, în principal, asigurarea respectării exigențelor art. 6 din Convenție, în special a principiului egalității armelor între acuzare (autoritățile de urmărire penală) și apărare. De asemenea, acest drept contribuie la contracararea vulnerabilității persoanelor private de libertate, oferind o protecție esențială împotriva constrângerii și a relelor tratamente aplicate de către autorități.

Accesul la un avocat joacă, totodată, un rol crucial în garantarea dreptului persoanei acuzate de a nu se autoincrimina și de a păstra tăcerea, drepturi care nu pot fi efectiv protejate decât dacă acuzatul este informat corespunzător despre existența lor. În această perspectivă, accesul prompt la un avocat, care să poată furniza informații clare privind drepturile procedurale, este esențial pentru prevenirea oricărei încălcări a echității procesului penal determinată de lipsa unei informări adecvate.

Totodată, Curtea [6] a subliniat că, în evaluarea caracterului echitabil al procedurii în ansamblul său, este necesar ca instanțele să țină cont, de la caz la caz, de totalitatea serviciilor care decurg în mod specific din asistența juridică. Acestea includ: analiza cauzei împreună cu acuzatul, organizarea strategiei de apărare, identificarea probelor favorabile, pregătirea pentru audieri, oferirea de sprijin persoanei acuzate aflate într-o situație de vulnerabilitate, precum și monitorizarea condițiilor de detenție.

Articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului garantează oricărei persoane acuzate de o infracțiune dreptul la un proces echitabil, care include asistența efectivă din partea unui avocat, iar Curtea Europeană a subliniat în mod constant, în jurisprudența sa, că apărarea trebuie să fie nu doar formală, ci efectivă și practică, implicând participarea activă a avocatului în toate fazele procesului penal.

În ultimele decenii, au fost întreprinse mai multe măsuri pentru consolidarea statutului apărătorului, extinzându-i-se atribuțiile, inclusiv în domeniul administrării probatoriului penal. În acest sens, sunt relevante modificările aduse *Legii cu privire la avocatură*, prin completările din 22 aprilie 2021, puse în aplicare la data de 14 iunie 2021. Potrivit acestor reglementări, printre formele de asistență juridică calificată

acordată de avocați persoanelor fizice și juridice, legiuitorul a instituit, la litera g), și *„desfășurarea activității de investigare independentă”*.

Legea cu privire la avocatură consfințește caracterul independent al profesiei, precizând că avocatul își exercită activitatea „în mod independent, pe baza legii și a convingerilor sale profesionale”, fără ingerințe din partea autorităților statului sau a altor persoane. Această independență nu este doar formală, ci constituie o garanție indispensabilă pentru eficiența apărării în procesul penal.

Problematica prezentului studiu ridică întrebări fundamentale cu privire la limitele legale ale activității apărătorului, conflictele posibile cu organele de urmărire penală, dar și la necesitatea unei protecții sporite a independenței avocatului. În același timp, standardele europene – în special cele izvorâte din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului – conturează un cadru normativ complex care pune accent pe contradictorialitate și egalitatea armelor [7], confidențialitate [8] și accesul efectiv la probe [9].

Potrivit art. 100 alin. (2) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, „(...) în scopul administrării probelor, apărătorul admis în procesul penal, în modul prevăzut de prezentul cod, este în drept: 1) să solicite și să prezinte obiecte, documente și informații necesare pentru acordarea asistenței juridice, inclusiv să poarte convorbiri cu persoane fizice, dacă acestea sunt de acord să fie audiate în modul stabilit de lege; 2) să solicite certificate, caracteristici și alte documente din diverse organe și instituții competente, în modul stabilit; 3) în interesul asistenței juridice, să solicite, cu consimțământul persoanei pe care o apără, opinia specialistului pentru explicarea chestiunilor care necesită cunoștințe speciale.”

Deși apărătorul beneficiază de anumite drepturi procesuale care îi permit să acționeze în interesul persoanei asistate, în practică, exercitarea acestor drepturi în faza urmăririi penale se dovedește a fi, de multe ori, limitată sau chiar iluzorie, fiind dependentă exclusiv de atitudinea procurorului și a ofițerului de urmărire penală.

Într-un proces penal echitabil, funcția apărării nu poate fi concepută ca fiind una pasivă. Rolul avocatului-apărător nu se limitează la contestarea acuzației formulate de către procuror și organele de urmărire penală, ci presupune un demers activ și profesionist de *identificare a datelor, invocare, propunere și solicitare spre administrare a probelor în favoarea clientului*, în conformitate cu dispozițiile legale și cu principiile fundamentale ale procesului penal.

În acest context, în literatura de specialitate au fost dezvoltate pe larg conceptele de „investigație a avocatului” și „cercetare paralelă”**,** subliniindu-se că doar prin recunoașterea și aplicarea acestor mecanisme se poate asigura efectiv principiul contradictorialității pe întreaga durată a procesului penal.

S-a menționat că avocatul, în calitate de garant al dreptului la apărare, are „nu doar dreptul, ci și obligația profesională de a întreprinde acțiuni proactive în vederea susținerii poziției procesuale a clientului său. Una dintre aceste acțiuni constă în strângerea independentă a probelor, inclusiv prin mijloace precum convorbirile cu

martori, părți sau alți subiecți relevanți cauzei. Această activitate se desfășoară în limitele prevăzute de legea procesual-penală, corespunzând finalităților procesului penal și scopurilor urmărite de acesta." [10, p. 8]

La moment avocatul-apărător are dreptul de a acumula material factologic, pe care îl prezintă ulterior persoanelor împuternicite să desfășoare procesul penal, în vederea asigurării admisibilității acestuia în cadrul procesului.

Profesorul Martâncic susținea că există suficiente temeiuri pentru a acorda importanță concepțiilor care promovează dreptul apărătorului de a strânge probe**.** Potrivit acestuia, „doar în condițiile în care apărătorul este abilitat să desfășoare o cercetare proprie, poate exista cu adevărat o tactică eficientă a apărării profesionale în cadrul unui proces penal de tip contradictorial".[11, p. 21]

Problematica atribuirii apărătorului a competenței de a administra probe a fost, după cum remarcă profesorul I. Dolea [12, p. 237], este „obiectul unei polemici mai vechi și în doctrina națională". La un moment dat, cercetătorul N. Gorea susținea necesitatea recunoașterii dreptului apărătorului de a administra probe în mod independent față de organul de urmărire penală. Potrivit acestuia, prin „investigație paralelă se înțeleg acele acțiuni procesuale întreprinse de către avocat cu scopul de a descoperi circumstanțe care pot conduce fie la exonerarea de răspundere penală a persoanei, fie la atenuarea acesteia. În viziunea sa, raportul întocmit de apărător în urma cercetării paralele ar trebui anexat la dosarul penal, beneficiind de o valoare procesuală echivalentă cu cea a rechizitoriului".

Această opinie a fost însă criticată în doctrină,, în special pe motiv că recunoașterea formală a unei astfel de instituții ar impune o reformare fundamentală a urmăririi penale, apropiind-o de modelul adversarial de tip anglo-saxon, ceea ce ar fi intrat în contradicție cu tradiția și structura istorico-juridică a procesului penal de tip continental, în special cel de sorginte rusă." [13, p. 153]

Autorii A.A. Brester și Iu.V. Pancenco [14] susțin că cercetarea paralelă realizată de apărător poate determina organele de urmărire penală să acorde o atenție redusă stabilirii obiective a tuturor circumstanțelor ce trebuie clarificate în cursul urmăririi penale.

Un astfel de argument critic nu dispune de un fundament teoretic solid. Pe lângă imperativul reformării continue a procesului penal, care în multe situații trebuie să depășească anumite tradiții nejustificate, procesul penal urmărește în mod prioritar protecția drepturilor persoanei. Astfel, în contextul în care extinderea dreptului avocatului de a participa activ în probatoriu are drept scop asigurarea echității procesului, această necesitate prevalează asupra unor tradiții procedural-inerente.

Cercetarea paralelă realizată de apărător, specifică procesului penal anglo-saxon, se fundamentează pe natura activă a raporturilor procesual-penale. Aceasta determină acordarea părților competențelor extinse în gestionarea acțiunii procesuale, inclusiv recunoașterea vinovăției și posibilitatea reducerii volumului acuzării prin

încheierea unui acord cu partea apărării, precum și o alocare echitabilă a sarcinii probei între partea acuzării și cea a apărării.

Considerăm că cercetarea efectuată de apărător ar reprezintă un ansamblu de acțiuni desfășurate în scopul identificării circumstanțelor care pot exonera de răspundere penală persoana urmărită penal sau pot conduce la atenuarea responsabilității acesteia. Această cercetare, desfășurată în paralel cu urmărirea penală, ar contribui la realizarea unei investigații penale finale complete și echilibrate, întrucât ar include atât probele acuzării, cât și pe cele ale apărării. Astfel, s-ar asigura respectarea deplină a principiului contradictorialității și egalității armelor.

Din momentul pornirii urmăririi penale, în cazurile în care există un făptuitor identificat, implicarea apărătorului în activitățile de cercetare ar trebui să devină obligatorie, garantându-i-se dreptul de a efectua propria investigație în mod independent. Pe lângă prerogativele conferite de legea procesual-penală, apărătorului ar trebui să i se recunoască posibilitatea de a desfășura cercetări la fața locului, după ce organele de urmărire penală au încheiat acțiunile specifice, precum și de a consulta specialiști, de a analiza rapoarte de expertiză, de a identifica și audia martori ai apărării, precum și de a solicita documente relevante pentru cauza penală. Acest cadru procedural extins ar consolida rolul apărătorului, facilitând o apărare efectivă și contribuind la aflarea adevărului în procesul penal.

În această ordine de idei, egalitatea dintre apărător și partea acuzării, reprezentată de procuror și organele de urmărire penală, în ceea ce privește participarea la administrarea probelor atât în faza judiciară, cât și în cea de urmărire penală, constituie un element indispensabil al procesului penal contradictorial.

Deși, în faza de judecată, partea apărării beneficiază de drepturi procesuale egale cu cele ale acuzării, în etapa urmăririi penale, drepturile apărătorului în materie de administrare a probelor nu sunt egale, din perspectivă procedurală, cu cele ale organelor de urmărire penală, care acționează în calitate de autoritate publică și dispun de competențe decizionale în realizarea funcției acuzării.

În lipsa unor norme speciale care să reglementeze expres limita drepturilor avocaților în privința investigațiilor proprii, acest domeniu rămâne subdezvoltat normativ și depinde de interpretarea judiciară a principiilor generale ale procesului penal.

O problemă esențială constă în faptul că materialele obținute de apărător în cadrul activității sale probatorii pot fi anexate la dosar doar de către organul de urmărire penală. Această situație generează o dependență funcțională a apărătorului față de organul de urmărire penală, întrucât decizia privind includerea sau excluderea acestor materiale este lăsată la latitudinea acestuia din urmă.

Astfel, admiterea sau respingerea probelor administrate de apărător poate depinde, în mod subiectiv, de caracterul favorabil sau nefavorabil al acestora față de poziția acuzării. În consecință, există riscul ca, în fața instanței de judecată, apărătorul să constate că unele probe relevante pentru apărare nu au fost anexate la dosar,

ceea ce afectează în mod direct principiul egalității armelor și dreptul la un proces echitabil.

Mai mult, în etapa urmăririi penale, avocatul poate contribui la asigurarea veridicității actelor întocmite de organul de urmărire penală doar în măsura în care participă efectiv la desfășurarea acțiunilor procesuale care fac obiectul respectivelor procese-verbale. Absența sa de la aceste activități poate genera suspiciuni privind corectitudinea și legalitatea procedurilor desfășurate.

Asa cum am menționat *supra* orice probă obținută în afara cadrului procesual trebuie validată de organul de urmărire penală sau de instanță, pentru a fi admisibilă în proces. Astfel, investigația avocatului are o eficiență relativă, fiind condiționată de acceptarea instituțională a probelor obținute. Acest aspect ridică o problemă de ordin doctrinar privind egalitatea armelor, întrucât procurorul are mijloace coercitive directe (subpoena, percheziție, interceptare), în timp ce avocatul este limitat la mijloace indirecte și consensuale.

Standardele stabilite de CtEDO [15] confirmă importanța rolului activ al avocatului în proces, subliniind că „apărarea trebuie să beneficieze de paritate de arme în raport cu acuzarea, inclusiv în ceea ce privește accesul și posibilitatea de a produce sau contracara probe".

Hotărârea Salduz c. Turciei [16] reprezintă un punct de referință, afirmând că absența unui avocat în fazele incipiente ale urmării penale poate duce la o încălcare a dreptului la apărare. În această logică, avocatul nu este un simplu consilier pasiv, ci un participant activ, cu dreptul de a influența desfășurarea și rezultatul anchetei penale.

Un element esențial în analiza europeană este recunoașterea independenței funcționale a avocatului față de autoritățile statului. În cauza Michaud c. Franței [17], Curtea a reafirmat că avocatul trebuie să poată acționa liber și independent, fără teamă de sancțiuni sau presiuni, în scopul protejării intereselor clientului.

Într-o altă cauză semnificativă, Morice c. Franței [18], CtEDO a consolidat ideea că avocatul are dreptul să se exprime liber și să adopte o poziție critică față de instituțiile statului, atât timp cât acționează în limitele eticii profesionale. Astfel, independența avocatului este un element intrinsec al garantării unui proces echitabil, iar statul are obligația pozitivă de a o proteja.

Sistemele de drept penal europene, de inspirație adversarială, recunosc dreptul apărării de a participa la administrarea probelor și de a propune propriile mijloace probatorii. Deși avocatul nu dispune de prerogative coercitive (spre deosebire de procuror), el are posibilitatea de a solicita expertize, de a angaja investigatori privați sau de a obține declarații de la martori, pe care ulterior să le prezinte în instanță.

Cu toate acestea, aceste activități sunt reglementate în mod diferit de la un stat la altul. În unele jurisdicții, precum Italia [19], avocații beneficiază de un cadru normativ relativ clar privind posibilitatea desfășurării unor investigații independente private, în timp ce în țara noastră, cadrul legislativ este insuficient și ambiguu.

Această reticență se manifestă prin dificultăți în obținerea de probe relevante de către apărător; lipsa unor mecanisme clare de recunoaștere și protejare a investigației independente; riscuri sporite de abuz din partea organelor care desfășoară procesul prin limitarea accesului la dosar sau chiar presiuni asupra avocatului.

În concluzie, apărarea nu poate rămâne o funcție pasivă și dependentă exclusiv de buna-voință a procurorului sau a organelor de urmărire penală. Rolul avocatului trebuie să fie activ, profesionist și autonom, implicând inițiative reale în administrarea probelor, în scopul susținerii intereselor clientului și al realizării principiului contradictorialității. Conceptul de *investigație paralelă* reprezintă o necesitate funcțională a procesului penal modern, fiind deja consacrată în alte jurisdicții europene și susținută de jurisprudența CtEDO.

Lipsa unui cadru normativ clar care să consacre explicit dreptul avocatului de a strânge și valorifica probe în mod independent subminează egalitatea armelor și creează o dependență structurală față de organele de urmărire penală, ceea ce afectează negativ dreptul la apărare și șansele unei apărări efective. Refuzul de a recunoaște acest drept sub pretextul păstrării tradiției juridice continentale este nejustificat în contextul actual al exigențelor europene privind un proces echitabil.

Referințe bibliografice:

1. Constituţia Republicii Moldova, adoptată de Parlament la 29 iulie 1994, intrată în vigoare la 27 august 1994. [citat 06.09.2025]. Disponbil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ru .
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003. Publicat: 05.11.2013 în Monitorul Oficial nr. 248-251 art. 699. [citat 06.09.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110260&lang=ro .
3. Legea cu privire la avocatură, nr. 1260 din 19.07.2002. Publicat : 04-09-2010 în Monitorul Oficial Nr. 159 art. 582. [citat 06.09.2025]
4. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129643&lang=ro .
5. Statutul profesiei de avocat adoptat de Uniunea Avocaților din Republica Moldova la 29.01.2011.Publicat : 08-04-2011 în Monitorul Oficial Nr. 54-57 art. 302. [citat 06.09.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=86850&lang=ro
6. Hotărârea CtEDO în cauza Beuze contra Belgiei, din 09 noiembrie 2018, cererea nr. 71409/10, [citat 06.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187802 .
7. *Ibidem.*
8. Hotărârea CtEDO în cauza Ibrahim și alții contra Regatului Unit, din 13 septembrie 2016, cererile nr. 50541/08, 50571/08 ș.a. [citat 06.09.2025].

Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172694
9. Hotărârea CtEDO în cauza Brennan contra Regatului Unit, din 16 ianuarie 2002, cererea nr. 39846/98. [citat 06.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59722
10. Hotărârea CtEDO în cauza Sitnevski și Ceaikovski contra Ucrainei din 10 februarie 2017, cererile nr. 48016/06 li 7817/07. [citat 06.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-168385 .
11. Битокова М.Х. *Право собирания доказательств защитником и его осуществление в уголовном судопроизводстве.* Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008.
12. Мартынчик Е.Г. Правовые основы адвокатского расследования: состояние и перспективы формирования нового института и модели. В: *Адвокатская практика*, 2012, №1.
13. Dolea I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat*. Chişinău: Cartea Juridică, 2009.
14. Колоколов Н.А. Паралельное адвокатское расследование: цена результатов. // В: *Уголовный процесс*, №12, 2005.
15. Брестер А.А., Панченко Ю.В. Публичное начало современного российского уголовного процесса и юридическая помощь. В: *Адвокат*, №12, 2012.
16. Hotărârea CtEDO în cauza Mirilashvili contra Rusiei, din 05 iunie 2009, cererea nr. 6293/04. [citat 06.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90099 .
17. Hotărârea CtEDO în cauza Salduz contra Turciei, din 27 noiembrie 2008, cererea nr. 36391/02. [citat 06.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119643 .
18. Hotărârea CtEDO în cauza Michaud contra Franței, din 06 martie 2013, cererea nr. 12323/11. [citat 06.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115377 .
19. Hotărârea CtEDO în cauza Morice contra Franței, din 23 aprilie 2015, cererea nr. 29369/10. [citat 06.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265 .
20. Codul de procedură penală a Italiei . [citat 06.09.2025]. Disponibil: https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/codice-di-procedura-penale

ROLUL PROCURORULUI ÎN GARANTAREA TERMENULUI REZONABIL: ANALIZĂ CONCEPTUALĂ ȘI COMPARATIVĂ A DOCTRINEI CONTEMPORANE

THE ROLE OF THE PROSECUTOR IN ENSURING A REASONABLE TIMEFRAME: A CONCEPTUAL AND COMPARATIVE ANALYSIS OF CONTEMPORARY DOCTRINE

CZU: 343.1:347.96:343.13

Adriana BEȚIȘOR
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID [ID]: https://orcid.org/0009-0009-9914-391X
E-mail: a.betisor@gmail.com

Abstract. *In a state governed by the rule of law, respecting the reasonable time requirement in judicial proceedings is essential for guaranteeing the right to a fair trial, as enshrined in both the ECHR and national legislation. The notion of a "reasonable time" is relative and context-dependent.*

The ECtHR's case law has emphasized the importance of this principle, frequently sanctioning states for the excessive length of judicial proceedings. It has also established clear criteria for assessing whether a duration is reasonable: the complexity of the case, the conduct of the authorities, the behavior of the parties, and the importance of the case to the individual concerned.

The prosecutor plays a key role in ensuring adherence to these timeframes, particularly during the criminal investigation phase. The prosecutor must act promptly, coordinate resources efficiently, prevent delays, and ensure the respect of fundamental rights. Delays or inaction by the investigative bodies—especially by the prosecutor—can lead to violations of the rights set out in Article 6 of the ECHR.

Keywords*: criminal proceedings, reasonable time, promptness, prosecutor, institutional efficiency.*

Într-un stat de drept, respectarea termenului rezonabil în procedurile judiciare este esențială pentru garantarea dreptului la un proces echitabil, consacrat atât în CoEDO, cât și în legislația națională. Noțiunea de „termen rezonabil" este una relativă și contextuală.

Jurisprudența CtEDO a subliniat importanța acestui principiu, sancționând frecvent statele pentru durata excesivă a procedurilor judiciare stabilit și criterii clare de evaluare a duratei rezonabile: complexitatea cauzei, conduita autorităților, comportamentul părților și importanța litigiului pentru persoana vizată.

Un rol esențial în respectarea acestor termene îl are procurorul, în special în faza urmăririi penale. Procurorul trebuie să acționeze cu promptitudine, să coordoneze eficient resursele, să prevină tergiversările și să asigure respectarea drepturilor fundamentale. Întârzierile sau pasivitatea organului de urmărire penală, în special ale procurorului, pot duce la încălcarea la încălcarea drepturilor consfințite de art. 6 din CoEDO.

Cuvinte cheie: *proces penal, termen rezonabil, celeritate, procuror, eficiență instituțională.*

Într-un stat de drept, justiția nu înseamnă doar aplicarea corectă a legii, ci și soluționarea cauzelor într-un timp rezonabil. Această cerință este consacrată atât în art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [1], cât și în Codul de procedură penală al RM (art.19 și 20 Cpp) [2], care garantează dreptul oricărei persoane la un proces echitabil, desfășurat într-un „termen rezonabil".

Prin aceste dispoziții a fost instituită obligația de a lua toate măsurile necesare ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit legii, într-un termen rezonabil.

Potrivit *Dicționarului explicativ al limbii române* [3], termenul „rezonabil" desemnează ceea ce este *întemeiat pe rațiune, judicios, rațional, cumpătat* sau *moderat*. Această accepțiune generală are corespondent și în plan juridic, unde noțiunea de „termen rezonabil" capătă valențe specifice, în special în contextul desfășurării procedurilor judiciare.

În sens comun, „termen rezonabil" desemnează un interval de timp considerat justificat și adecvat împrejurărilor concrete ale unei situații. În plan juridic, expresia face referire la un interval de timp suficient, necesar și justificat pentru desfășurarea unei proceduri judiciare, fără întârzieri nejustificate sau tergiversări nepermise.

Doctrina juridică a evidențiat dificultatea definirii precise a acestui concept, în special datorită caracterului său relativ și contextual. Unii autori consideră termenul rezonabil ca fiind sinonim cu „operativitatea" [4, p. 101], „celeritatea sau rapiditatea" [5, p. 521] soluționării cauzelor, accentuând dimensiunea temporală a acestuia. Totodată s-a afirmat că „cauza penală nu trebuie să se întindă exagerat în timp, tergiversarea aducând prejudicii serioase atât soluționării ei, cât și realizării importanței sale sociale." [6, p. 127]

Așa cum reiese din analiza jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, o parte considerabilă a hotărârilor pronunțate în temeiul art. 6 par. 1 din Convenție se referă la încălcarea dreptului la un proces echitabil sub aspectul duratei excesive a procedurilor judiciare interne.

În cauza *Bottazzi c. Italiei* (1999) [7], Curtea a subliniat că durata excesivă a procedurilor judiciare constituie o problemă structurală, iar statele au obligația, în temeiul art. 6 par. 1, de a-și organiza sistemele judiciare în așa fel încât să asigure respectarea termenului rezonabil.

În cauza *Stoianova și Nedelcu c. României* (2005) [8], s-a constatat că redeschiderea procedurii penale, fără termen limită și fără un control judiciar efectiv, afectează securitatea juridică și aduce atingere exigenței privind desfășurarea procesului într-un termen rezonabil.

În speța *I.A. c. Franței* (1998) [9], s-a statuat că în cazurile de detenție preventivă, evaluarea periodică a necesității detenției este esențială pentru respectarea termenului rezonabil.

În jurisprudența sa, Curtea a arătat constant că, în cazurile de detenție preventivă, evaluarea periodică a temeiniciei măsurii este esențială pentru respectarea garanțiilor

prevăzute de art. 6 par. 1 și art. 5 par. 3. Astfel, în cauza *Abdoella c. Olandei* (1992) [10], s-a stabilit că persoanele aflate în arest preventiv beneficiază de o protecție sporită**,** impunându-se autorităților o diligență specială în instrumentarea cauzelor.

În cauza *Holomiov c. Moldovei* (2006) [11], Curtea a reținut că inacțiunea autorităților în gestionarea unor proceduri penale de durată, mai ales în condițiile unor afecțiuni medicale grave ale reclamantului, încalcă standardul duratei rezonabile.

Un moment de referință îl constituie hotărârea în cauza *Kudla c. Poloniei* (2000) [12], unde Curtea a recunoscut autonomia art. 13 față de art. 6, statuând că statele sunt obligate să asigure un remediu efectiv pentru contestarea duratei excesive a procedurilor, și nu doar să respecte în mod teoretic exigențele unui termen rezonabil.

În mod similar, în cauza *Lavents c. Letoniei* (2003) [13], Curtea a arătat că detenția pe termen lung**,** în lipsa unui progres procedural semnificativ, nu poate fi justificată doar prin invocarea complexității cauzei. În astfel de situații, autoritățile sunt ținute de obligația de a demonstra o diligență continuă și efectivă în soluționarea cauzei.

Astfel, Curtea a reiterat că obligația pozitivă impusă statelor părți la Convenție vizează nu doar existența unui cadru normativ compatibil cu cerințele unui proces echitabil, ci și organizarea eficientă a organelor de urmărire penală, procuraturii și sistemului judiciar în ansamblul lor. În această logică, principiul termenului rezonabil – consacrat expres în cuprinsul art. 6 par. 1 din Convenție – impune statelor o obligație de diligență procesuală, în sensul adoptării unor măsuri administrative, legislative și jurisdicționale apte să asigure desfășurarea procedurilor judiciare într-un interval de timp care să nu afecteze substanța drepturilor garantate.

Neîndeplinirea acestei obligații poate conduce la constatarea unei încălcări a Convenției, cu consecințe juridice semnificative, atât la nivel individual – pentru persoana afectată de procedura excesiv de lungă –, cât și la nivel sistemic, prin subminarea încrederii societății în actul de justiție.

Totodată, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în jurisprudența sa constantă, a conturat un set de factori de evaluare a caracterului rezonabil al duratei unei proceduri judiciare, în conformitate cu art. 6 par. 1 din Convenție.

Curtea de la Strasburg analizează caracterul rezonabil al duratei unei proceduri prin raportare la următoarele criterii:

complexitatea cauzei, raportată la elementele de fapt și drept [14, p.47], inclusiv volumul dosarului, obiectul acestuia, numărul mare al acuzaților, volumul probatoriului, dar și numărul și natura infracțiunilor, durata procedurilor de extrădare solicitarea administrării probelor prin extrădare [15];

conduita autorităților competente, în special a instanțelor de judecată și a organelor de urmărire penală. În acest sens se va lua în calcul atât inerția organelor care asigură desfășurarea procesului penal, dar și a statului în raport cu asigurarea bunei funcționări a acestora prin punerea la dispoziție a unei baze materiale și umane

adecvate, fără a fi lăsat în umbră și cadrul legislativ potrivit pentru desfășurarea cu celeritate a procedurilor. S-a menționat [16, p. 47] că anume acest criteriu se cere evaluat cu prioritate;

comportamentul părților implicate în proces, în ceea ce privește colaborarea și eventualele întârzieri imputabile acestora. Se va avea în vedere eschivarea acuzatului de la procesul penal „într-o țară în care ce respectă principiile statului de drept, acesta nu se poate plânge pe durata nerezonabilă a proceduiri ce s-a desfășurat în urma fugii sale, cu excepția cazului în care sunt avute în vedere situațiile extraordinare ce au determinat pentru motive întemeiate fuga." [17] Totodată exercitarea cu bună-credință a drepturilor procesuale cu scopul apărării, nu va fi niciodată considerată că a condus la încălcarea termenului rezonabil;

importanța litigiului pentru persoana vizată, mai ales în cauzele ce afectează drepturi fundamentale sau situații de vulnerabilitate. În context se are în vedere vârsta, starea de sănătate aa cuzatului, modalitatea măsurii preventive aplicate și termenul acesteia, „implicațiile sociale pe care o procedură îndelungată le poate produce asupra reclamantului, având în vedere calitatea sa de funcționar". [18]

În plus, potrivit legislației naționale, în anumite domenii – precum cel al protecției minorilor – vârsta victimei (sub 18 ani) reprezintă un criteriu suplimentar în stabilirea termenului rezonabil, impunând o diligență procedurală sporită din partea autorităților competente, în vederea soluționării cu celeritate a cauzelor ce implică persoane vulnerabile.

Prin urmare, nu poate fi stabilit un interval de timp fix și universal aplicabil pentru desfășurarea unui proces penal. Evaluarea caracterului rezonabil al duratei procedurilor penale trebuie realizată în mod individualizat, în funcție de particularitățile concrete ale fiecărei cauze, ținând cont de factori precum complexitatea speței, comportamentul părților și conduita autorităților judiciare ș.a.

Cu toate acestea, principiul fundamental rămâne neschimbat: autoritățile statului implicate în desfășurarea procesului penal au obligația de a acționa cu promptitudine și diligență, evitând orice formă de tergiversare, neglijență sau pasivitate instituțională care ar putea afecta accesul la justiție și dreptul la un proces echitabil.

În cadrul aprecierii caracterului rezonabil al unui termen, se impune, în mod necesar, stabilirea momentului de la care acesta începe să curgă. Determinarea cu rigurozitate a acestui punct de plecare este esențială pentru a evalua obiectiv dacă termenul a fost respectat sau, dimpotrivă, a fost depășit în mod nejustificat.

În jurisprudența CtEDO [19], s-a statuat în mod constant că, în materie penală, momentul de început al termenului este acela în care persoana este acuzată, în sensul autonom conferit de art. 6 par. 1 din Convenție. Noțiunea de „acuzație" nu se limitează la actul formal de punere sub acuzare, ci include orice măsură oficială din partea autorităților care afectează în mod substanțial situația juridică a persoanei, precum deschiderea urmăririi penale in personam, chemarea la audieri în calitate de bănuit sau impunerea unei măsuri preventive. [20, p. 528]

În dreptul procesual penal intern, momentul de la care începe să curgă un termen este, de regulă, stabilit prin norme procedurale exprese. Cu toate acestea, chiar și în prezența unor reglementări clare, pot apărea dificultăți de interpretare în practică, în special în cauzele complexe, cu multiple părți sau în care comunicarea actelor de procedură a fost deficitară.

Mai mult, există situații în care legiuitorul nu indică în mod expres momentul de început al unui termen, fiind lăsată la latitudinea instanței sarcina de a-l determina, în funcție de circumstanțele concrete ale cauzei. În astfel de cazuri, aprecierea caracterului rezonabil al duratei procedurilor presupune o determinare riguroasă, coerentă și motivată a momentului de debut al termenului, astfel încât evaluarea să fie echitabilă și să respecte exigențele jurisprudenței europene.

Astfel, fără o delimitare clară și motivată a punctului de plecare al termenului, orice analiză privind durata procedurii penale – și, implicit, privind caracterul rezonabil al acesteia – riscă să fie superficială, imprecisă sau arbitrară. Din această perspectivă, stabilirea momentului inițial nu reprezintă doar o chestiune de tehnică juridică, ci constituie o condiție fundamentală pentru asigurarea securității juridice și garantarea efectivă a drepturilor procesuale ale părților implicate în procesul penal.

Indubitabil, atunci când este vorba de învinuire, rolul central revine procurorului, în special în faza urmăririi penale, unde celeritatea și eficiența activităților procesuale constituie factori determinanți pentru respectarea termenului rezonabil. Procurorul nu este doar acuzatorul public, ci și garantul echilibrului procesual și al bunei desfășurări a procedurilor penale.

În această etapă a procesului penal, procurorului îi revine responsabilitatea de a conduce și supraveghea activitatea organelor de urmărire penală, asigurându-se că instrumentarea cauzei se desfășoară fără întârzieri nejustificate și cu respectarea riguroasă a normelor procedurale. Această atribuție presupune, în mod concret, gestionarea eficientă a resurselor umane și materiale, coordonarea coerentă a acțiunilor de urmărire penală și adoptarea promptă a măsurilor procesuale necesare.

Fie că este vorba despre trimiterea în judecată a inculpatului, fie despre adoptarea unor soluții de netrimitere (clasare, scoaterea persoanei de sub urmărirea penală, încetarea procesului penal etc.), procurorul trebuie să manifeste diligență și promptitudine, astfel încât să prevină tergiversarea procedurilor și să contribuie activ la respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate.

Este important de subliniat că întârzierile nejustificate, pasivitatea sau lipsa de reacție din partea procurorului în gestionarea cauzei pot compromite funcția urmăririi penale și pot transforma această etapă într-un potențial instrument de abuz de procedură. În acest sens, răspunderea pentru prevenirea unor asemenea derapaje revine, în principal, procurorului, în calitatea sa de autoritate centrală în desfășurarea fazei prejudiciare.

De asemenea, trebuie subliniat că durata excesivă a procesului penal nu afectează doar bănuitul, învinuitul sau inculpatul. Victima așteaptă soluționarea cauzei

pentru a-și recăpăta sentimentul de justiție. Martorii, adesea implicați în mod repetat în proceduri, resimt oboseala și incertitudinea. Societatea, în ansamblu, așteaptă ca adevărul să fie stabilit într-un termen rezonabil.

Totodată, trebuie amintit faptul că încălcarea termenului rezonabil atrage răspunderea statului în fața Curții Europene a Drepturilor Omului. Aceste condamnări nu sunt pur simbolice – ele presupun obligația de a plăti despăgubiri, afectează imaginea internațională a statului, iar cel mai grav, generează o erodare profundă a încrederii în actul de justiție.

Prin urmare, rolul procurorului nu se limitează la urmărirea respectării legii și formularea acuzației, ci implică protejarea echilibrului procesual și garantarea drepturilor fundamentale ale tuturor părților implicate.

Un procuror eficient, echilibrat și vigilent este acela care finalizează urmărirea penală într-un termen rezonabil, respectă dreptul la apărare și contribuie activ la prevenirea tergiversărilor procesuale.

În acest sens, respectarea termenului rezonabil nu reprezintă doar o obligație legală, ci și o datorie morală a procurorului – o expresie a respectului față de demnitatea umană, față de timpul fiecărei persoane implicate și față de ideea de justiție ca serviciu public.

O justiție care respectă timpul oamenilor este o justiție care le respectă drepturile. Iar procurorul are, fără îndoială, un rol-cheie în realizarea acestei misiuni fundamentale.

Analiza realizată relevă importanța determinantă a rolului procurorului în garantarea respectării termenului rezonabil și a termenelor procedurale în faza urmăririi penale. În virtutea atribuțiilor sale legale, procurorul exercită nu doar o funcție de conducere a activității organelor de urmărire penală, ci și o funcție activă de management procedural, având obligația de a asigura desfășurarea cauzelor într-un interval de timp rezonabil, în conformitate cu principiile legalității, celerității și proporționalității.

Dimensiunea temporală a procesului penal reprezintă un element esențial al dreptului la un proces echitabil, astfel cum este consacrat de art. 6 CoEDO. În acest context, procurorul are competențe directe în dispunerea, controlul și prelungirea măsurilor preventive și altor măsuri de constrângere procesual-penală, în verificarea duratei statutului procesual al participanților, în controlul termenelor actelor de urmărire penală, precum și în formularea soluțiilor finale. De asemenea, intervenția procurorului în controlul și soluționarea plângerilor privind încălcarea termenelor procedurale contribuie la întărirea garanțiilor procesuale și la corectarea disfuncționalităților procedurale.

Depășirea nejustificată a termenelor legale sau rezonabile atrage consecințe juridice semnificative, afectând validitatea actelor procesuale, eficiența urmăririi penale și, în final, credibilitatea actului de justiție. Prin urmare, responsabilitatea procurorului în gestionarea cadrului temporal al procesului penal trebuie să fie una

riguroasă, fundamentată pe o practică judiciară coerentă și pe respectarea standardelor europene în materie.

În final, eficientizarea activității de urmărire penală din perspectiva respectării termenelor procedurale impune consolidarea rolului procurorului ca garant al legalității și al celerității, printr-o interpretare activă și responsabilă a atribuțiilor sale, în acord cu exigențele solicitatea de cadrul european.

Referințe bibliografice:

1. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către RM la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298-XIII din 24 iulie 1999 . [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://drepturilecopilului.md/files/01_Conventia%20europeana%20a%20drepturilor%20omului.pdf .
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150624&lang=ro#
3. Dex Online. Dicționar explicativ al limbii române. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://dexonline.ro/definitie/rezonabil .
4. Neagu I. *Tratat de procedură penală*. București: Editura Pro,1997.
5. Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2*. București: Editura C.H. Beck, 2010.
6. Volonciu N. *Tratat de procedură penală. Partea generală, vol.I*. București: Editura Paideia, 1993.
7. Hotărârea CtEDO în cauza Bottazi contra Italiei, din 28 iulie 1999, cererea nr. 34884/97. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58293 .
8. Hotărârea CtEDO în cauza Stoianova și Nedelcu contra României, din 04 august 2005, cererile nr. 77517/01 și 77722/01. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122833 .
9. Hotărârea CtEDO în cauza I.A. contra Franței, din 23 septembrie 1998, cererea nr. 28213/95. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-58237 .
10. Hotărârea CtEDO în cauza Abdoella contra Olandei, din 25 noiembrie 1992, cererea nr. 12728/87. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57765 .
11. Hotărârea CtEDO în cauza Holomiov contra Moldovei, din 7 noiembrie 2006, cererea nr. 30649/05. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-77850%22]}
12. Hotărârea CtEDO în cauza Kudla contra Poloniei, din 26 octombrie 2000,

cererea nr. 30210/96. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-58920%22]} .
13. Hotărârea CtEDO în cauza Lavents contra Letoniei, din 28 februarie 2003, cererea nr. 58442/00. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-60802%22]} .
14. Udroiu M., *Procedură penală. Partea general*. Ediția 6, Volumul I. București: Editura C.H. Beck, 2019.
15. Hotărârea CtEDO în cauza Neumeister contra Austriei, din 27 iunie 1968, cererea nr. 1936/63. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57544 .
16. Udroiu M., Op.cit., pag. 47.
17. Hotărârea CtEDO în cauza Bragadireanu contra României din 6 decembrie 2007, cererea nr. 22088/04. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-122647%22]} .
18. Hotărârea CtEDO în cauza Cauza Reinhardt și Slimane-Kaid contra Franței, din 31 martie 1998, cererea nr. 23043/93, 22921/93. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-62709 .
19. Bîrsan C., *Op.cit.,* p. 528.

CADRUL INSTITUȚIONAL ȘI NORMATIV AL UNIUNII BANCARE EUROPENE ȘI IMPACTUL ASUPRA STABILITĂȚII FINANCIARE: LECȚII PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

INSTITUTIONAL AND REGULATORY FRAMEWORK OF THE EUROPEAN BANKING UNION AND IMPACT ON FINANCIAL STABILITY: LESSONS FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 336.71(4-67):336.74.02:338.1(478)

Sergiu CEAUȘ
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0008-2871-4896
E-mail: sergiu.ceaus@gmail.com

Abstract. *This paper explores the institutional and regulatory framework of the European Banking Union (EBU) and its impact on financial stability, drawing relevant lessons for the Republic of Moldova. It outlines the context in which the EBU was established as a response to the global financial crisis and the Eurozone sovereign debt crisis, and describes its three main pillars – the Single Supervisory Mechanism, the Single Resolution Mechanism, and the proposed common deposit insurance scheme. The analysis shows that the EBU has contributed to breaking the vicious circle between banks and sovereign debt, enhancing consistent supervisory practices and improving crisis management across the European Union. The study also examines the convergence of Moldova's banking regulatory framework with European standards and identifies gaps and opportunities for further alignment. The findings highlight that adopting EBU principles can strengthen the resilience of Moldova's banking sector and bolster financial stability, although additional reforms and capacity-building measures are needed for effective implementation.*

Keywords*: European Banking Union; financial stability; banking supervision; bank resolution; Republic of Moldova*

Introducere

Stabilitatea financiară este un concept central al politicilor publice din domeniul bancar, desemnând capacitatea sistemului financiar de a rezista la șocuri, de a funcționa eficient și de a susține activitatea economică generală [1, p.18]. Aceasta nu se rezumă la absența crizelor, ci implică o funcționare normală a piețelor financiare, în care riscurile sunt gestionate eficient, iar autoritățile dispun de instrumente pentru a interveni preventiv [2, p.45]. În acest context, Uniunea Bancară Europeană (UBE) apare ca o evoluție instituțională menită să consolideze stabilitatea financiară în spațiul european, printr-o integrare aprofundată a supravegherii și reglementării bancare.

Potrivit Ioanei Mihuț, UBE constituie o etapă avansată a integrării financiare în zona euro, reprezentând nu doar o arhitectură instituțională comună, ci și un mecanism de disciplinare a comportamentului bancar și de prevenire a hazardului moral, prin transferul funcțiilor de supraveghere și rezoluție la nivel supranațional [3, p.82]. UBE este definită ca un cadru instituțional integrat, compus din trei piloni esențiali – Mecanismul Unic de Supraveghere, Mecanismul Unic de Rezoluție și un sistem comun de garantare a depozitelor (încă neimplementat) – având drept scop consolidarea încrederii în sistemul bancar și reducerea fragmentării financiare în Uniunea Europeană [4, p.93]. Obiectivul general al UBE îl reprezintă crearea unei piețe bancare unificate și stabile, ca parte a aprofundării Uniunii Economice și Monetare, astfel încât riscurile sistemice să fie gestionate unitar, iar crizele financiare să nu mai necesite intervenții dezordonate din partea statelor membre.

Crizele financiare din ultimul deceniu au fost catalizatorul principal al edificării Uniunii Bancare Europene, evidențiind vulnerabilități structurale în arhitectura financiară europeană și lacunele din supravegherea bancară la nivel național. Criza financiară globală din 2007–2008, urmată de criza datoriilor suverane din zona euro (2010–2012), a generat un consens politic privind necesitatea unui cadru instituțional comun, capabil să răspundă eficient instabilităților sistemice și să prevină propagarea șocurilor financiare la nivel transnațional. Între 2008 și 2015, guvernele statelor UE au cheltuit sute de miliarde de euro pentru a salva bănci cu importanță sistemică, transferând pierderile sectorului privat către contribuabili și sporind îndatorarea publică [5]. S-a manifestat astfel din plin cercul vicios bancă-stat: băncile slăbite au necesitat sprijin guvernamental, ceea ce a subminat finanțele publice și a amplificat neîncrederea piețelor, agravând criza economică și implicit situația băncilor (date fiind deținerile lor masive de datorie suverană). După cum subliniază Gîrleșteanu, experiența crizelor recente a demonstrat că integrarea monetară nu poate exista în absența unor mecanisme eficiente de supraveghere bancară și gestionare a riscurilor sistemice, iar lipsa unui cadru comun de intervenție a agravat efectele crizei, statele fiind nevoite să-și salveze băncile cu propriile resurse, adâncind dezechilibrele bugetare [6, p.94]. De asemenea, criza euro a scos la iveală fragmentarea pieței financiare europene și întreruperea transmiterii politicii monetare unice: în absența unei supravegheri bancare unitare, investitorii și-au pierdut încrederea în băncile din țările periferice ale zonei euro, retrăgând lichidități și generând o segmentare accentuată a piețelor financiare. Băncile din statele grav afectate au avut acces limitat la finanțare, ceea ce a obligat Banca Centrală Europeană să intervină prin măsuri monetare neconvenționale pentru a restabili stabilitatea. Criza a evidențiat, așadar, o problemă fundamentală: absența unui mecanism comun de protecție și supraveghere pentru băncile de importanță sistemică la nivel european [7, p.39]. Ca reacție, liderii europeni au recunoscut necesitatea „ruperii legăturii dintre riscul bancar și riscul suveran” printr-un salt calitativ în integrarea instituțională – transferul unor atribuții esențiale de la nivel național la nivelul Uniunii. La Consiliul European din iunie

2012, în plină criză a zonei euro, s-a decis crearea Uniunii Bancare ca parte a unui plan mai larg de consolidare a UEM, cuprinzând un mecanism unic de supraveghere la Banca Centrală Europeană, un mecanism unic de rezoluție pentru băncile în dificultate și o schemă comună de garantare a depozitelor, toate sprijinite de un set unic de reguli (single rulebook) aplicabile în întreaga piață internă bancară.

Prezenta lucrare își propune să analizeze cadrul instituțional și normativ al Uniunii Bancare Europene și impactul acesteia asupra stabilității financiare, precum și să identifice lecțiile relevante pentru Republica Moldova, țară aflată în proces de armonizare a sistemului bancar național cu standardele și practicile europene. Studiul sintetizează literatura de specialitate și evoluțiile normative, evidențiind elementele-cheie ale UBE și relevanța lor într-un context național emergent.

Cadrul instituțional și normativ al Uniunii Bancare Europene

Uniunea Bancară Europeană s-a construit pe fundamentul necesității unei supravegheri prudențiale unitare și al unui mecanism comun de gestionare a crizelor bancare în UE. Cadrul instituțional al UBE cuprinde trei piloni principali [4, p.93]:

1. Mecanismul Unic de Supraveghere (MUS) – sistemul integrat de supraveghere bancară, operațional din 2014, care transferă responsabilitatea supravegherii prudențiale a principalelor instituții de credit din zona euro către nivelul supranațional. În baza Regulamentului (UE) nr. 1024/2013, Banca Centrală Europeană, în cooperare cu autoritățile naționale competente, supraveghează direct băncile de importanță semnificativă și asigură aplicarea consistentă a normelor prudențiale în toate jurisdicțiile participante. MUS urmărește detectarea timpurie a vulnerabilităților oriunde s-ar manifesta și impunerea uniformă a cerințelor de capital și gestionare a riscurilor, evitând arbitrajul de reglementare [8,9].

2. Mecanismul Unic de Rezoluție (MUR) – cadrul unificat de restructurare ordonată a băncilor aflate în dificultate. Instituit prin Regulamentul (UE) nr. 806/2014, MUR este coordonat de Comitetul Unic de Rezoluție și sprijinit de Fondul Unic de Rezoluție, alimentat prin contribuțiile băncilor [10]. Rezoluția bancară reprezintă procesul de restructurare controlată a unei bănci problematice, în scopul menținerii funcțiilor sale critice și evitării utilizării fondurilor publice pentru salvarea acesteia, conform principiilor stabilite de Directiva 2014/59/UE privind redresarea și rezoluția bancară (BRRD) [11]. Prin MUR, se asigură că băncile pot falimenta fără a pune în pericol stabilitatea sistemică, costurile fiind suportate de acționari și creditori (bail-in), nu de contribuabili, ceea ce reduce hazardul moral și protejează finanțele publice[12,p.57].

3. Schema comună de garantare a depozitelor (EDIS) - pilonul planificat al UBE privind asigurarea depozitelor bancare, vizând crearea unui sistem european de garantare a depozitelor care să completeze schemele naționale. În prezent, acest pilon este încă în stadiu de proiect, nefiind pe deplin implementat din cauza obsta-

colelor politice. Până la realizarea EDIS, protecția depozitelor rămâne asigurată la nivel național conform Directivei 2014/49/UE (care stabilește un plafon de garantare de 100.000 EUR per depunător în UE). Scopul pe termen lung al schemei comune este de a oferi un nivel egal de protecție pentru deponenți în toate statele membre ale UBE și de a preveni retragerile masive de depozite în perioade de stres, contribuind astfel la stabilitatea întregului sistem bancar european.

Pe lângă cei trei piloni, fundamentul normativ al Uniunii Bancare îl constituie Single Rulebook - ansamblul unic de reglementări aplicabile tuturor instituțiilor financiare din UE (inclusiv statele non-euro, prin legislația armonizată), care include regulamente și directive precum Regulamentul privind cerințele de capital (CRR), Directiva privind cerințele de capital (CRD IV), Directiva privind redresarea și rezoluția bancară (BRRD) și Directiva privind schemele de garantare a depozitelor (DGS). Acest set unic de reguli asigură condiții egale de concurență și standarde prudențiale comune, facilitând funcționarea UBE. Arhitectura UBE se bazează, așadar, pe centralizarea unor competențe-cheie la nivelul Uniunii și pe armonizarea cadrului legislativ, fără precedent în domeniul bancar european înainte de 2012.

Impactul Uniunii Bancare Europene asupra stabilității financiare

Prin implementarea sa, Uniunea Bancară Europeană a adus un plus de coerență și siguranță în sectorul bancar european, adresând direct cauzele instabilității identificate în crizele anterioare. UBE reprezintă răspunsul strategic al UE la vulnerabilitățile evidențiate de crize, constituind un pas esențial în consolidarea pieței interne a serviciilor financiare și în protejarea interesului public european.

Un prim efect major al UBE este ruperea legăturii dintre riscul bancar și riscul suveran. Prin supravegherea unificată și mecanismele comune de intervenție, s-a urmărit eliminarea cercului vicios în care dificultățile băncilor pun presiune pe finanțele statelor (care trebuie să intervină pentru salvare), iar slăbiciunea finanțelor publice afectează la rândul ei sectorul bancar. Transferul competențelor de supraveghere la BCE (prin MUS) și crearea fondului de rezoluție comun au rolul de a asigura că problemele unei bănci mari pot fi gestionate la nivel european, rapid și credibil, fără a implica guvernele naționale și bugetele acestora. În plus, supravegherea bancară nu este doar un instrument de monitorizare pasivă, ci și un vector esențial de prevenire a riscurilor sistemice, care trebuie corelat cu dinamica piețelor financiare și cu politicile monetare europene [13, p.67]. Prin centralizarea supravegherii în cadrul MUS, se asigură această perspectivă macroprudențială integrată, dificil de obținut dacă fiecare autoritate națională acționează izolat.

Totodată, UBE contribuie la armonizarea practicilor de supraveghere și reducerea fragmentării financiare. Înainte de 2014, diferențele între reglementările naționale și abordările autorităților locale au permis arbitrajul de reglementare și acumularea de riscuri nedeclarate în unele jurisdicții. Sub egida MUS, normele prudențiale sunt

aplicate consecvent, indiferent de țară, iar slăbiciunile pot fi identificate și abordate timpuriu oriunde s-ar manifesta, asigurând condiții egale de funcționare pentru toate băncile din cadrul uniunii bancare [8]. Acest lucru a restabilit încrederea investitorilor și deponenților în robustețea băncilor supravegheate la nivel european, atenuând tendința de retragere a capitalurilor din țările percepute ca riscante.

De asemenea, prin Mecanismul Unic de Rezoluție, UBE abordează direct problema gestionării crizelor bancare. Un cadru unic de rezoluție, cu reguli clare de bail-in și cu resurse financiare colective (Fondul unic de rezoluție), garantează că băncile pot fi lăsate să falimenteze ordonat, fără a recurge la bani publici și cu impact minim asupra stabilității sistemului financiar. Astfel, se limitează hazardul moral asociat așteptărilor de salvare de către stat și se protejează contribuabilii de costurile falimentelor bancare [11]. Experiența anterioară, când salvările bancare au încărcat datoria publică a multor state, este înlocuită de un mecanism în care sectorul privat își asumă pierderile, iar intervențiile se desfășoară coordonat, evitând panica.

În ansamblu, Uniunea Bancară a sporit reziliența sistemului financiar european. Prin supravegherea integrată și instrumentele comune de intervenție, a devenit posibilă o reacție mai rapidă și unitară la semnalele de alarmă din sectorul bancar, prevenindu-se propagarea locală a problemelor la nivelul întregii piețe europene. Cornelia Lefter și Radu Carp notează că noile structuri post-criză - în special MUS și MUR - reprezintă expresia unei noi forme de solidaritate financiară în Uniune, menită să protejeze stabilitatea financiară prin instrumente supranaționale [14]. Aceste reforme au consolidat funcționarea zonei euro, restaurând în bună măsură încrederea în sistemul bancar european și în capacitatea instituțiilor europene de a gestiona situațiile de criză. Scopul declarat al UBE, de a asigura siguranța și soliditatea băncilor europene și de a spori capacitatea sistemului financiar de a rezista șocurilor, s-a reflectat în măsuri concrete ce fac parte acum din arhitectura financiară a Uniunii.

Lecții și implicații pentru Republica Moldova

Experiența Uniunii Bancare Europene este relevantă și pentru statele din vecinătatea estică a UE, precum Republica Moldova, care urmăresc alinerea la standardele europene în domeniul financiar-bancar. Edificarea UBE oferă un model viabil de organizare a supravegherii prudențiale și a rezoluției bancare aplicabil chiar și în afara zonei euro [15, p.19]. Lecțiile învățate în urma crizelor financiare din UE pot servi drept ghid pentru reformele naționale menite să prevină riscuri similare și să întărească stabilitatea financiară.

În ultimul deceniu, Republica Moldova a inițiat reforme importante în sectorul bancar, inspirate de cadrul legislativ european, în special ca răspuns la propriile vulnerabilități evidențiate de criza bancară internă din 2014-2015. Armonizarea normelor naționale cu standardele UE s-a concretizat prin adoptarea unor legi noi, precum Legea nr. 202/2017 privind activitatea băncilor (care a preluat într-o mare

măsură cerințele prudențiale ale legislației UE, inclusiv criteriile de supraveghere din Basel III/CRD IV) și Legea nr. 232/2016 privind redresarea și rezoluția băncilor (care transpune principiile Directivei BRRD în context național). De asemenea, a fost consolidat regimul de supraveghere prin întărirea atribuțiilor Băncii Naționale a Moldovei (BNM) și crearea Comitetului Național de Stabilitate Financiară pentru coordonarea supravegherii macroprudențiale. Aceste măsuri au avut ca scop remedierea deficiențelor anterioare - de pildă, prevenirea unor fraude majore precum cele care au dus la *criza miliardului* - și alinierea la bunele practici europene de guvernanță bancară.

Studiile de specialitate confirmă că alinierea legislației bancare moldovenești la normele europene contribuie la întărirea stabilității financiare. Baiesu și Guzun subliniază rolul esențial al legislației bancare europene în consolidarea stabilității financiare din Republica Moldova, evidențiind că implementarea standardelor UE în domeniul prudențial și de rezoluție sporește reziliența sectorului bancar și încrederea investitorilor [16]. Irina Zbîrnea argumentează, la rândul său, că preluarea și adaptarea principiilor Uniunii Bancare în legislația națională ar crește stabilitatea sistemului bancar moldovenesc și ar armoniza funcționarea acestuia cu standardele europene [15, p.58]. Progresele realizate de Moldova în adoptarea unor prevederi europene - cum ar fi cerințele de capitalizare, reglementările privind creditele neperformante, mecanismele de intervenție timpurie și procedurile de rezoluție - au fost pași importanți spre convergența cu UBE.

Cu toate acestea, armonizarea este încă parțială și există diferențe notabile. Pragul de garantare a depozitelor în Moldova rămâne mai redus decât cel din UE (unde este standardizat la 100.000 EUR), indicând necesitatea unei eventuale creșteri treptate pentru a oferi deponenților o protecție comparabilă cu cea europeană. Practicile de supraveghere bancară, deși îmbunătățite, trebuie dezvoltate în continuare - BNM își extinde capacitățile de supraveghere, dar resursele și instrumentele disponibile sunt mai modeste în comparație cu cele ale BCE sub MUS. Pe latura rezoluției bancare, Moldova nu dispune încă de o autoritate națională de rezoluție distinctă de banca centrală, cum este Comitetul Unic de Rezoluție la nivelul UBE, ceea ce poate constitui un handicap în gestionarea eficientă a crizelor bancare viitoare. De asemenea, consolidarea supravegherii macroprudențiale rămâne o provocare - Comitetul Național de Stabilitate Financiară fiind o structură relativ nouă, cu nevoie de întărire a capacității analitice și operaționale, spre deosebire de instituții mature precum Comitetul European pentru Risc Sistemic (ESRB). Nu în ultimul rând, independența Băncii Naționale a Moldovei trebuie menținută și protejată strict, similar independenței de care se bucură BCE și autoritățile naționale competente din UE, ca o condiție fundamentală pentru credibilitatea supravegherii prudențiale.

Pentru Republica Moldova, apropierea de Uniunea Bancară Europeană nu implică aderarea formală la aceasta (cel puțin nu înainte de aderarea la zona euro), însă implică asumarea principiilor și bunelor practici promovate de UBE. Aceasta

înseamnă continuarea reformelor legislative și instituționale: întărirea cadrului de guvernanță al băncilor, creșterea capacității de supraveghere a BNM, implementarea integrală a standardelor Basel III, îmbunătățirea mecanismului de garantare a depozitelor și crearea unui cadru robust de rezoluție bancară. Beneficiul așteptat al acestor eforturi este un sector bancar mai rezilient, capabil să facă față șocurilor interne sau externe, precum și un pas înainte pe drumul integrării financiare europene. Moldova poate astfel să evite repetarea crizelor bancare din trecut și să creeze premisele unei creșteri economice sustenabile, sprijinite de un sistem financiar sănătos.

Concluzii

Uniunea Bancară Europeană s-a cristalizat ca o soluție instituțională de amploare, menită să adreseze deficiențele profunde relevate de crizele financiare și să consolideze stabilitatea sectorului bancar în UE. Prin centralizarea supravegherii bancare și unificarea mecanismelor de rezoluție, UBE a reușit să reducă riscurile sistemice și să rupă, în mare măsură, legătura pernicioasă dintre crizele bancare și finanțele publice ale statelor membre. Cele trei piloni - supraveghere unică, rezoluție unică și (viitoarea) asigurare comună a depozitelor - au creat un cadru coerent de prevenire și gestionare a crizelor, sporind încrederea în sistemul bancar european. Efectele pozitive ale acestei arhitecturi se reflectă în reziliența mai ridicată a instituțiilor de credit din UE, în uniformizarea standardelor prudențiale și în capacitatea autorităților europene de a interveni prompt și coordonat în situații de dificultate bancară.

Pentru Republica Moldova, lecțiile oferite de Uniunea Bancară Europeană sunt deosebit de valoroase. Deși nu este parte a zonei euro, Moldova se află pe traiectoria integrării europene și, în consecință, convergența cadrului său bancar cu cel al UE este atât un obiectiv asumat, cât și o necesitate pentru asigurarea stabilității financiare interne. Progresele legislative realizate până în prezent demonstrează angajamentul de a transpune principiile UBE la nivel național. Cu toate acestea, procesul de ajustare trebuie continuat și aprofundat: consolidarea instituțională, alinierea deplină la standardele de supraveghere și rezoluție europene și creșterea capacităților administrative sunt pași esențiali înainte. Doar astfel sectorul bancar al Republicii Moldova va putea atinge un nivel de robustețe comparabil cu cel european, reducând vulnerabilitățile și facilitând integrarea în piața financiară a UE. În perspectivă, adoptarea celor mai bune practici ale Uniunii Bancare și cooperarea strânsă cu instituțiile financiare europene vor contribui la stabilitatea și dezvoltarea durabilă a sistemului bancar moldovenesc, în beneficiul economiei naționale și al societății.

Referințe bibliografice:

1. CROITORU, Mugur**.** Stabilitatea financiară în România. Cadrul instituțional și reglementar. București: Editura BNR, 2016.

2. PETRE, Luminița. Sistemul bancar și stabilitatea financiară. București: Editura ASE, 2017.
3. MIHUȚ, Ioana. Drept bancar european. Reglementări și instituții. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2021.
4. CIOBANU, Silvia. Instituții financiare europene. București: Universul Juridic, 2019.
5. MIHAI, Bogdan. Uniunea Bancară Europeană: impactul asupra arhitecturii de supraveghere bancară în România. Teză de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, 2020.
6. GÎRLEȘTEANU, Andrei. Drept bancar. București: Editura Universul Juridic, 2011.
7. DINU, Maria-Mădălina. Uniunea Bancară Europeană – instrument al integrării în domeniul bancar, în volumul colectiv Integrarea României în Uniunea Europeană. Provocări instituționale și constituționale, coord. I. Muraru, E.S. Tănăsescu, București: Editura Universul Juridic, 2014.
8. Consiliul Uniunii Europene. Regulamentul (UE) nr. 1024/2013 din 15 octombrie 2013 de conferire a unor atribuții specifice Băncii Centrale Europene în ceea ce privește supravegherea prudențială a instituțiilor de credit. Accesat la 10.05.2025. Disponibil la: http://data.europa.eu/eli/reg/2013/1024/oj.
9. Banca Centrală Europeană. Obiectivele supravegherii bancare europene. (Pagina web, accesat la 10.05.2025). Disponibil la: https://www.bankingsupervision.europa.eu/.
10. Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene. Regulamentul (UE) nr. 806/2014 din 15 iulie 2014 de instituire a mecanismului unic de rezoluție și a Fondului unic de rezoluție. (Text consolidat, accesat la 10.05.2025). Disponibil la: http://data.europa.eu/eli/reg/2014/806/oj.
11. Directiva 2014/59/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 mai 2014 privind redresarea și rezoluția instituțiilor de credit și a firmelor de investiții (BRRD).
12. DĂIANU, Daniel; VRÂNCEANU, Radu. Reglementarea bancară și crizele financiare. Perspective europene și naționale. Iași: Editura Polirom, 2018.
13. ZLATI, Marius. Bazele supravegherii bancare în Uniunea Europeană. Iași: Editura Lumen, 2020.
14. LEFTER, Cornelia; CARP, Radu. Uniunea Economică și Monetară și Uniunea Bancară Europeană – elemente definitorii, în D. Dănișor, R. Carp, I. Muraru (coord.), Tratat de drept constituțional european, vol. II, București: Editura Universul Juridic, 2016, pp. 703–719.
15. ZBÎRNEA, Irina. Uniunea Bancară Europeană – lecții pentru Republica Moldova, în Revista Națională de Drept, nr. 10(181), 2015.
16. BAIEȘU, Aurel; GUZUN, Andrei. Rolul legislației bancare europene pentru stabilitatea financiară din Republica Moldova, în Studia Universitatis Moldaviae, seria Științe Sociale, 2024, nr. 3.

ACORDUL DE COOPERARE ÎN PROCESUL PENAL: ANALIZĂ TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ ÎN CONTEXT NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL

COOPERATION AGREEMENT IN CRIMINAL PROCEEDINGS: THEORETICAL AND PRACTICAL ANALYSIS IN NATIONAL AND INTERNATIONAL CONTEXT

CZU: 343.13(478) + 341.4

Iulia GHEȚIVU
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-6502-3329
E-mail: ghetivuiulia1@gmail.com

Abstract. *The article examines the recently introduced institution of the cooperation agreement in criminal proceedings in the Republic of Moldova, highlighting its theoretical and practical significance in the context of modernizing criminal procedures. Regulated by Law No. 245 of July 31, 2023, this special procedure allows the accused to collaborate with the prosecuting authorities in uncovering crimes, particularly those posing a heightened social danger, in exchange for procedural benefits such as sentence reduction. The cooperation agreement reflects a strategic direction of criminal policy aimed at increasing the efficiency of criminal prosecution, combating serious crime, and protecting the fundamental values of society. Furthermore, it is emphasized that this mechanism is aligned with international standards and recommendations regarding the cooperation of defendants with judicial authorities.*

Keywords**:** *cooperation agreement, informed waiver, procedural safeguards, special procedure.*

Abstracr. *Articolul examinează instituția acordului de cooperare în procesul penal al Republicii Moldova, introdusă prin Legea nr. 245 din 31.07.2023, plasând-o în contextul modernizării procedurilor speciale. Această instituție configurează un mecanism derogatoriu, fundamentat pe recunoașterea vinovăției și pe angajamentul învinuitului de a coopera cu organul de urmărire penală. Din perspectivă doctrinară, acordul de cooperare reflectă orientarea spre eficientizarea urmăririi penale, reducerea sarcinii instanțelor și armonizarea legislației naționale cu exigențele internaționale privind procedurile sumare. Totodată, acordul de cooperare reconfigurează raportul dintre stat și participantul la proces, prin instituirea unor reguli speciale privind dinamica probatoriului și regimul garanțiilor procesuale. Prin adoptarea sa, legislația națională se aliniază standardelor internaționale, promovând un model de justiție penală modern și funcțional.*

În ultimii ani, dreptul procesual penal al Republicii Moldova a cunoscut o evoluție semnificativă, marcată de reforme orientate spre sporirea eficienței urmăririi penale și consolidarea mecanismelor de colaborare între învinuit și organul de urmărire penală.

În acest context, cauzele penale sunt soluționate, de regulă, prin procedura generală, iar cu titlu de excepție, în condițiile strict prevăzute de lege, prin intermediul unor proceduri speciale.

Autoarea S. Toncu afirmă că „procedura specială este definită ca totalitatea normelor de drept procesual penal prin care se derogă de la procedura de drept comun, instituindu-se, pentru anumite cauze penale, o desfășurare parțial diferită a procesului penal." [1, p.132] Se aduc argumente pertinente că, o procedură specială reprezintă o formă procesuală distinctă, care stabilește o ordine calitativ nouă de soluționare a litigiului penal.

Cercetătorul V. Rotaru consideră că „este o procedură specială acea procedură care stabilește o ordine procesuală calitativ nouă a unui litigiu penal. Procedura specială are ca sarcină finală și principală soluționarea unui litigiu. Pentru ca o procedură să fie considerată specială este necesar ca aceasta să stabilească o cale calitativ nouă de soluționare a litigiului în comparație cu procedura de bază. Această poate merge fie pe calea simplificării sau măririi complexității procedurii de bază. În calitate de criterii pentru această trăsătură servesc adăugirea sau respectiv reducerea unor garanții, devierea de la sistemul general al procesului penal prin reducerea sau adăugirea unor noi etape în cadrul procedurii de bază."[2, p.22]

În accepțiunea unei alte cercetătoare „procedurile penale sumare (speciale) reprezintă modalități simplificate de rezolvare a cauzelor penale, prin derogare de la cursul obișnuit al procesului penal. Aceste proceduri au o aplicabilitate limitată la anumite categorii de cauze și urmăresc accelerarea și eficientizarea actului de justiție, oferind totodată avantaje persoanelor acuzate care optează pentru ele (cum ar fi reducerea pedepsei ori a eforturilor procesuale)." [3, p. 13]

Doctrinarii din România afirmă că „procedurile speciale propriu-zise constituie, fiecare în parte, un complex de norme care au o sferă de aplicare limitată la o anumită categorie de infracțiuni. Aceste norme, deși au un conținut și o sistematizare proprie, ele nu constituie decât derogări parțiale de la ansamblul normelor de procedură obișnuită, cuprinse în partea generală și în partea specială a CPP, care sunt aplicabile și în desfășurarea procedurilor speciale, în măsura în care nu fac obiectul unei derogări." [4, p. 367]

Cercetătorii G. Theodoru și L. Moldovan opiniază că „procedurile speciale sunt modalități de desfășurare a procesului penal, diferite de procedura obișnuită, constituite dintr-un complex de norme cu caracter complementar și derogatoriu, ceea ce presupune că, în cazul aplicării lor, procesul penal se desfășoară după normele comune, numai în măsura în care nu există dispoziții speciale care au prioritate". [5, p. 335]

Autorii I. Neagu și M. Damaschin susțin că „în anumite situații, pentru atingerea scopului legii penale și al celei procesual penale, se impune adoptarea unui regim procesual cu caracter special, aplicabil numai la rezolvarea unor anumite cauze penale. Normele juridice care alcătuiesc procedurile speciale au o arie limitată

de aplicare, constituind derogări de la procedura obișnuită după care se desfășoară procesul penal. În legislația procesual penală română în vigoare, procedurile speciale, puține la număr, pot fi întâlnite atât în realizarea tragerii la răspundere penală, cât și cu ocazia rezolvării pe cale jurisdicțională a unor aspecte adiacente sarcinilor fundamentale ale procesului penal." [6, p. 518-519]

Recomandarea Nr. R (87) 18 a Comitetului de Miniştri a Consiliului Europei cu privire la simplificarea justiției penale [7], stabilește că „tergiversările în administrarea justiţiei penale pot fi remediate, nu numai prin alocarea anumitor resurse şi căile de utilizare a lor, dar şi printr-o definire clară a priorităţilor pentru realizarea politicii infracţionale, cu referire atât la formă, cât şi la substanţă, prin: – recurgere la principiul urmăririi discreţionare; – aplicarea următoarelor măsuri în examinarea infracţiunilor mici şi în masă: – aşa-numitele proceduri sumare; – examinări în afara instanţei de către autorităţile competente în probleme penale şi alte autorităţi de intervenţie, ca o alternativă posibilă de urmărire, – aşa-numitele proceduri simplificate; – simplificarea procedurilor legale ordinare."

Astfel, printe măsurile recomandate se atesă „acordurile extrajudiciare, recurgerea la procedurilor simplificate pentru procese mici si simplificarea procedurilor judiciare ordinare la toate nivelele." [8]

În contextul procedurilor speciale, menite să contribuie la simplificarea și eficientizarea procesului penal, prin reducerea sarcinii asupra instanțelor și încurajarea cooperării dintre învinuit și organele de urmărire penală, legislația națională a Republicii Moldova a adoptat măsuri concrete pentru aplicarea acestor principii. În acest sens, prin Legea nr. 245 din 31.07.2023 pentru modificarea unor acte normative (inclusiv Codul de procedură penală și Codul contravențional), Codul de procedură penală al Republicii Moldova a fost completat cu articolele 509^{3}–509^{10}, care reglementează o nouă instituție procesuală: procedura acordului de cooperare.

Adoptarea de noi proceduri simplificate, rezultă și din Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 (anexa 1) și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia (anexa 2) [9]. Potrivi direcției Strategică II „accesul la justiție și calitatea actului de justiție", obiectivul 2.1. întitulat „Îmbunătățirea accesului la justiție și a sistemului de protecție a drepturilor omului în sectorul justiției", se impune adoptarea de intervenții legislative structurate în scopul optimizării procedurilor judiciare, proces complex ce vizează consolidarea accesului la justiție și îmbunătățirea calității actului justiției, precum și prevenirea oricăror forme de abuz, atât din partea participanților la proces, cât și din partea reprezentanților organelor judiciare.

Mai mult, în rândul obiectivelor specifice se înscrie „simplificarea și eficientizarea procedurilor judiciare", având ca scop instituirea de „proceduri eficiente și simplificate" (2.1.3.).

De asemenea, rațiunile care au stat la baza baza implementării procedurii speciale „acordul de cooperare", se circumscriu necesității de a facilita descoperirea

infracțiunilor, de a spori operativitatea administrării probatoriului, de a împiedica perpetuarea activității infracționale și de a preveni producerea unor consecințe prejudiciabile. Prin urmare, această instituție procesuală reflectă un instrument de politică penală orientat spre consolidarea eficienței procesului penal și protejarea valorilor sociale fundamentale ocrotite de lege.

Potrivit Notei informative la proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de procedură penală și Codului contravențional) [10], necesitatea reglementării unei proceduri speciale de referință se întemeiază pe o serie de instrumente juridice internaționale.

Astfel, Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției [11] art. 37, reglementează cooperarea cu serviciile de investigații și de reprimare, conform căruia „fiecare stat parte ia măsurile potrivite pentru a încuraja persoanele care participă sau care au participat la săvîrșirea unei infracţiuni stabilite conform prezentei convenţii să furnizeze autorităţilor competente informaţii utile în scopurile anchetei și cercetării probelor, precum și o asistenţă faptică și concretă care ar putea contribui la lipsirea autorilor infracţiunii de produsul infracţiunii și la recuperarea acestui produs."

Mai multe, fiecare stat, poate să prevadă posibilitatea micșorării pedepsei de care este pasibil, să acorde imunitate de urmărire penale unui învinuit, care cooperează într-un mod substanţial la anchetă sau la urmăririle referitoare la infracțiuni prevăzute de Convenție.

Un al instrument juridic este Decizia-Cadru 2008/841/JAI a Consiliului Europei din 24 octombrie 2008 [12], conform art. 4 , fiecare stat membru poate adopta măsuri necesare pentru a se asigura că pedepsele penale stabilite, „pot fi reduse sau că infractorul poate fi scutit de ispășirea pedepsei dacă acesta, de exemplu: a) renunță la activitățile infracționale; și b) furnizează autorităților administrative sau judiciare informații pe care acesta nu ar fi fost capabile să le obțintă altfel și care le asistă pe acestea: - să prevină, să pună capăt sau să limiteze efectele infracțiunii; - să identifice și să îi defere justiției pe ceilalți infractori; - să găsească dovezi; - să priveze organizația criminală de resurse ilicite sau de beneficiile rezultate din activitățile sale infracționale; sau – să împiedice ca alte infracțiuni să fie comise în viitor."

Directiva (UE) 2017/541 a Parlamentului european și a Consiliului [13], conform art. 16, statele membre pot implementa măsuri necesare pentru ca pedepsele penale să poate fi reduse atunci când „autorul infracțiunii: a) renunță la activitățile de terorism; și b) furnizează autorităților administrative sau judiciare informații pe care acestea nu le-ar fi putut obține altfel, ajutându-le: - să prevină sau să atenueze efectele infracțiunii; - să identifice sau să îi aducă în fața justiției pe ceilalți autori ai infracțiunii; - să găsească dovezi; sau să împiedice săvârșirea altor infracțiuni."

Din definiția legală, (art. 509^3 alin. (2) C.proc.pen.) acordul de cooperare constituie *o tranzacție, încheiată la propunerea procurorului, între procurorul – șef al procuraturii specializate și învinuitul persoană fizică care își recunoaște vina și dorește să coopereze cu organul de urmărire penală, prin facilitarea identificării și*

tragerii la răspundere penală a altor persoane, în schimbul unei pedepse reduse și al formei de executare a acesteia.

Cooperarea dintre procurorul-șef al procuraturii specializate și învinuitul, persoană fizică, constă, în esență, într-un schimb de beneficii între autoritatea statului și persoana aflată în calitate procesuală de învinuit, concretizat astfel: pe de o parte, în sprijinul acordat de către învinuit organelor de urmărire penală în investigarea infracțiunilor la comiterea sau pregătirea cărora au participat și alte persoane; pe de altă parte, în acordarea unui tratament juridic mai favorabil învinuitului de către stat, în special prin aplicarea unor dispoziții mai blânde din legea penală.

Printre condițiile esențiale pentru încheierea unui acord de cooperare se numără obligația învinuitului de a-și recunoaște vinovăția**,** de a depune declarații relevante și de a preciza conținutul acestora, în vederea facilitării tragerii la răspundere penală a altor persoane implicate în săvârșirea infracțiunii**.**

Astfel, încheierea unui acord de cooperare de către învinuit presupune o contribuție activă la descoperirea infracțiunii și la tragerea la răspundere penală a altor persoane implicate, ceea ce implică renunțarea, în mod asumat, la anumite garanții procesuale**,** printre care dreptul de a păstra tăcerea **și** dreptul de a nu se autoincrimina**.**

În mod special, renunțarea la anumite garanții, în contextul procedurilor simplificate, este reglementat în jurisprudența CtEDO. Astfel, în cauza *Navalnyy și Ofitserov contra Rusiei*, § 100, CtEDO a observat că „în ceea ce privește *negocierea pedepsei (plea-bargaining)*, Curtea a constatat anterior că aceasta reprezintă o practică comună în sistemele de justiție penală europene, care permite inculpatului să beneficieze de o acuzație mai ușoară sau de o reducere a pedepsei, în schimbul recunoașterii vinovăției sau a unei declarații „nolo contendere" înainte de judecată sau pentru cooperarea substanțială cu autoritatea de urmărire penală. În situațiile în care efectul negocierii pedepsei constă în determinarea acuzației penale împotriva inculpatului printr-o formă accelerată de examinare judiciară, aceasta echivalează, în esență, **cu** *renunțarea la o serie de drepturi procesuale.*" [14]

Similar, este relevantă cauza *Scoppola contra Italiei,* [15] § 135, unde CtEDO a reiterat că „atunci când o acuzație penală împotriva inculpatului este stabilită printr-o formă prescurtată de examinare judiciară, aceasta duce, în esență, la renunțarea la o serie de drepturi procedurale."

Interpretarea art. 6 din CoEDO relevă că, acesta nu exclude posibilitatea persoanei de a renunța, în mod liber și conștient, fie printr-o manifestare expresă, fie printr-o conduită tacită, la exercitarea anumitor garanții procesuale ce derivă din dreptul la un proces echitabil.

În cauza *Sejdovic contra Italiei* [16] § 86, CtEDO a stabilit „nici litera, nici spiritul articolului 6 din Convenție nu împiedică o persoană să renunțe, din proprie inițiativă, fie expres, fie tacit, la dreptul la garanțiile unui proces echitabil."

Condițiile pentru valabilitatea renunțării, din perspectiva Convenției, vizează în primul rând ca aceasta să fie stabilită în mod neechivoc și să fie însoțită de garanții

minime, proporționale cu importanța dreptului renunțat (cauza *Poitrimol contra Frantei*, § 31 [17]), o astfel de renunțare nu trebuie să contravină unui interes public important.

Astfel, în jurisprudența CtEDO a fost consacrat standardul *„renunțării conștiente și informate*" (cauza *Ibrahim și alții contra Regatului Unit*, § 272) [18].

În cazul unei negocieri a pedepsei penale, în viziunea CtEDO, orice decizie de a accepta o astfel de înțelegere urmează sa fie însoțită de următoarele condiții: „ - înțelegerea trebuie acceptată de către solicitant în deplină cunoștință de cauză privind faptele cauzei și consecințele juridice, și într-un mod cu adevărat voluntar; - conținutul înțelegerii și corectitudinea modului în care aceasta a fost negociată între părți trebuie să facă obiectul unei revizuiri judiciare suficiente." (cauza *Natsvlishvili și Togonidze contra Georgiei*, §§ 91- 92).[19]

În deosebi, acordul de cooperare, în viziunea autorilor „derivă din aceeași sferă conceptuală cu instituții precum „acordurile de recunoaștere a vinovăției", „acordurile cu justiția" sau „acordurile cu procurorul". Istoric, aceste mecanisme au fost concepute pentru a eficientiza activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată, prin reducerea sarcinii procesuale și accelerarea desfășurării procedurilor penale. Totodată, experiența internațională demonstrează un puternic proces de influență și preluare reciprocă a practicilor procesuale între jurisdicții, ceea ce explică dezvoltarea interdependentă și evoluția convergentă a acestor instrumente procedurale." [20, p. 33]

În practica SUA, sunt aplicate mecanismele *„plea bargain"* și *„cooperation agreement". Plea bargaining-ul* presupune o recunoaștere a vinovăției în schimbul, sau cu speranța unei pedepsei reduse sau a unei decizii favorabile și urmărește în esență o rezolvare mai eficientă a cauzelor, ceea ce sporește eficiența judiciară și a organelor procuraturii. Un alt scop al adoptării unei asemenea proceduri, prin prisma acuzatorilor de stat, este de a asigura pedepsirea inculpaților care au comis fapte penale, chiar dacă durata pedepsei penale este redusă.

Deopotrivă, *cooperation agreement,* sunt „instrumente investigative. Obiectivul principal nu este admiterea vinovăției personale de către inculpatul colaborator; scopul este de a folosi acest inculpat colaborator, proactiv sau retrospectiv, pentru **a** dezvolta probe în vederea urmăririi penale a altor persoane, de obicei co-conspiratori." [21, p. 32]

Motivația esențială pentru încheierea unor asemenea acorduri, este, combaterea grupurilor criminale organizate**,** unde șefii criminali sunt protejați de nivelurile inferioare ale organizației, iar urmărirea penală fără cooperarea acestora ar fi dificilă. Dilema prizonierului apare frecvent: fiecare inculpat cântărește dacă să coopereze pentru a beneficia de atenuarea pedepsei înainte ca ceilalți să ia aceeași decizie. Astfel, acordurile de colaborare servesc atât eficienței judiciare, cât și obținerii probelor esențiale în combaterea criminalității organizate.

Procesul de cooperare poate fi complicat. Pentru a coopera, „inculpatul poate fi nevoit să renunțe la dreptul la tăcere și la protecția împotriva auto-incriminării și

să își recunoască vinovăția înainte de a ști dacă procurorul va accepta cooperarea propusă și dacă va beneficia de avantajele acesteia.” [22, p. 33]

În cadrul sistemului american, judecătorul păstrează discreția asupra sentinței inculpatului colaborator**.** Potrivit Ghidurilor pedepselor Statelor Unite [23, p. 478**]** *(United States Sentencing Guidelines)* „la cererea guvernului, care declară că inculpatul a oferit asistență substanțială în investigarea sau urmărirea penală a unei alte persoane care a comis o infracțiune, instanța poate dispune o abatere de la limitele prevăzute de ghiduri. Reducerea corespunzătoare va fi stabilită de instanță, pe motive exprimate în hotărâre, care pot includ, dar nu se limitează la următoarele: evaluarea de către instanță a semnificației și utilității asistenței oferite de inculpat, ținând cont și de evaluarea guvernului privind această asistență; adevărul, completitudinea și fiabilitatea oricărei informații sau mărturii furnizate de inculpat; natura și amploarea asistenței oferite de inculpat; orice prejudiciu suferit sau orice pericol/risc de vătămare pentru inculpat sau familia sa, rezultat al asistenței acordate; promptitudinea cu care inculpatul a oferit asistența.”

Concluzie. Acordul de cooperare constituie o procedură specială care îmbină recunoașterea vinovăției cu angajamentul învinuitului de a sprijini activitatea organelor de justiție în identificarea și tragerea la răspundere a altor persoane. Prin această procedură, legislația națională aliniază dreptul procesual penal la standardele internaționale, sporind eficiența sistemului de urmărire penală și reducând povara procesuală asupra instanțelor. Totodată, implementarea acordurilor de cooperare implică respectarea strictă a garanțiilor procesuale fundamentale, inclusiv renunțarea conștientă și voluntară la anumite drepturi, așa cum este consacrat în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Experiența comparată, în special cea a sistemului american, arată că astfel de proceduri servesc atât eficienței judiciare, cât și obținerii probelor esențiale în combaterea criminalității organizate, evidențiind astfel importanța acestui mecanism pentru justiția penală modernă.

Referințe bibliografice:

1. Toncu S. *Judecata pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală*. Teză de doctor, Chișinău, 2019.
2. Rotaru, V. *Acordul de recunoaștere a vinovăției ca formă specială a procedurii penale*. Teză de doctor, Chișinău, 2004.
3. Gurghiș A. Provocările introducerii în legislația procesual-penală a acordului judiciar de interes public. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, nr. 2(69), 2024, p. 13–17, [citat 01.09.2025]. Disponibil la: https://doi.org/10.52277/1857-2405.2024.2(69).02.
4. Dongoroz V., Kahane S., Antoniu G. et. al. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală.* București: Editura ALL Beck, 2003.

5. Theodoru G., Moldovan L. *Drept procesual penal.* București: Editura Didactică şi Pedagogică, 1979.
6. Neagu I., Damaschin M. *Tratat de procedură penală: partea specială, ed. a 3-a, revizuită și adăugită*. București: Editura Universul Juridic, 2021.
7. Recomandarea Nr. R (87) 18 a Comitetului de Miniştri a Consiliului Europei către statele membre cu privire la simplificarea justiţiei penale, adoptată de către Comitetul de Miniştri la 17 septembrie 1987 la cea de-a 410 întrunire a prim-miniştrilor.
8. Compediu de cele mai bune practici privind managementul timpului în cazul procedurilor judiciare. Comisia europeană pentru eficiența justiției. Strasbourg, 8 decembrie 2006. CEPEJ (2006)13. Traducere de: C. Danileț. [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://rm.coe.int/comisia-europeana-pentru-eficienta-justitiei-cepej-compendiu-de-cele-m/1680747d39 .
9. Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. Publicat : 31-12-2021 în Monitorul Oficial Nr. 325-333 art. 496. [citat 02.09.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro .
10. Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului de procedură penală și Codului contravențional). [citat 02.09.2025]Disponibil: file:///Users/macbookair/Downloads/nota-informativa-la-cpp-defini...%206492f9ae3253f%20(1).pdf .
11. Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției, ratificată prin Legea 158 din 06-07-2007. Publicat: 20-07-2007 în Monitorul Oficial nr. 103 – 106 art. 451. [citat 02.09.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=12297&lang=ro .
12. Decizia-Cadru 2008/841/JAI a Consiliului Europei din 24 octombrie 2008 privind lupta împotriva crimei organizate. JO L 300, 11/11/2008. [citat 02.09.2025] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/ALL/?uri=CELEX:32008F0841 .
13. Directiva (UE) 2017/541 a Parlamentului european și a Consiliului din 15 martie 2017 privind combaterea terorismului și de înlocuire a Deciziei cadru 2002/475/JAI a Consiliului și de modificare a Deciziei 2005/671/JAI a Consiliului. JO L 88, 31-03-2017. [citat 02.09.2025] Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32017L0541 .
14. Hotărârea CtEDO în cauza Navalnyy și Ofitserov contra Rusiei, din 04 iulie 2016, cererile nr. 46632/12 și 28671/14, [citat 02.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-161060 .
15. Hotărârea CtEDO în cauza Scoppola contra Italiei, din 22 mai 2012, cererea nr. 126/05, [citat 02.09.2025]. Disponibil https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-123056 .

16. Hotărârea CtEDO în cauza Sejdovic contra Italiei din 01 martie 2006, cererea nr. 56581/00, [citat 02.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-72629%22]} .
17. Hotărârea CtEDO în cauza Poitrimol contra Frantei, din 23 noiembrie 1993, cererea nr. 14032/88. [citat 02.09.2025].Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-94588%22]} .
18. Hotărârea CtEDO în cauza Ibrahim și alții contra Regatului Unit, din 13 septembrie 2016, cererile nr. 50541/08, 50571/08 ș.a. [citat 02.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172694 .
19. Hotărârea CtEDO în cauza Natsvlishvili și Togonidze contra Georgiei, din 29 aprilie 2014, cererea nr. 9043/05. [citat 02.09.2025]. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153567 .
20. Эдилова П.В. Соглашение о сотрудничестве с обвинением в уголовном процессе. В: *Пробелы в российском законодательстве*, 2017. [citat 02.09.2025]. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/soglashenie-o-sotrudnichestve-s-obvineniem-v-ugolovnom-protsesse/viewer.
21. Robert R. Strang. *Plea bargaining, cooperation agreements, and immunity order.* [citat 03.09.2025]. Disponibil: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No92/No92_05VE_Strang1.pdf .
22. *Ibidem, p. 33.*
23. Carlton W., *Reeves and other. United States Sentencing Commission. Guidelines Manual*, November 1, 2024. [citat 03.09.2025]. Disponibil: https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2024/GLMFull.pdf .

ANALIZA DOCTRINARĂ ȘI COMPARATIVĂ A REGIMURILOR JURIDICE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE APLICABILE PROCESULUI DE RECUPERARE A BUNURILOR INFRACȚIONALE

DOCTRINAL AND COMPARATIVE ANALYSIS OF NATIONAL AND INTERNATIONAL LEGAL REGIMES APPLICABLE TO THE PROCESS OF RECOVERING CRIMINAL ASSETS

CZU: 343.272:[343.13(478) + 341.4]

Petru HARMANIUC
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-5121-0138
E-mail: petru.harmaniuc@gmail.com

Abstract: *Criminal asset recovery is a multi-stage legal process involving identification, seizure, freezing, and confiscation of assets linked to criminal activity. These assets may include those directly obtained through crimes or indirectly transferred afterward.*

Internationally, key instruments include the UNCAC, UNTOC, and EU Directives, in particular 2024/1260. In Moldova, the law distinguishes between special and extended confiscation—the latter allowing asset forfeiture based on unexplained wealth, involving a partial shift in the burden of proof.

The Criminal Assets Recovery Agency (ARBI) is the main institution handling these processes. Similar approaches are used in the UK and US, though with varying reference periods and definitions of a „criminal lifestyle".

Although rooted in criminal law, the process must comply with fundamental rights, such as the right to property and the presumption of innocence, in line with the Constitution and ECHR.

Effective international cooperation remains a challenge due to legislative inconsistencies and weak treaty frameworks. Improvements require legal clarity on non-conviction-based confiscation, stronger institutions, and harmonization with international standards.

Conclusion: *Criminal asset recovery is a key tool against corruption and organized crime, but must balance legal efficiency with the protection of human rights.*

Keywords: *Criminal assets, Extended confiscation, Non-conviction-based confiscation, Burden of proof, ARBI, ECHR, International cooperation.*

I. Fundamentele recuperării bunurilor infracționale

Recuperarea bunurilor dobândite în urma activităților infracționale reprezintă un domeniu complex și dinamic al dreptului penal, care implică o multitudine de norme, instituții și mecanisme atât la nivel național, cât și internațional.

În sens extins, bunurile infracționale includ atât mijloacele folosite ca instrumente la săvârșirea infracțiunilor, cât și beneficiile rezultate direct sau indirect din

acestea. De asemenea, în sfera bunurilor infracționale sunt incluse și acele active care au fost transferate, convertite sau disimulate ulterior, în încercarea de a le ascunde proveniența ilicită.

Procesul de recuperare juridică a acestor bunuri este unul complex, desfășurându-se etapizat, începând cu identificarea și trasarea acestora, continuând cu aplicarea măsurilor preventive precum sechestrul sau blocarea fondurilor sau bunurilor suspecte, pentru a preveni pierderea sau deprecierea lor, pentru ca, în final, să se dispună confiscarea definitivă.

În context internațional, procesul implică și aspecte legate de cooperarea între state, precum returnarea bunurilor către statul de origine sau către victimele infracțiunilor.

Recuperarea bunurilor infracționale are o relevanță majoră din multiple perspective.

Din punct de vedere penal, aceasta constituie un instrument eficient de sancționare și descurajare, deoarece sancțiunile nu mai vizează exclusiv pedeapsa privativă de libertate sau amenzile, ci și pierderea câștigurilor ilegale, ceea ce diminuează tentația infractorilor de a repeta fapte similare.

Într-o perspectivă socială și reparatorie, restabilirea echității impune întoarcerea bunurilor, atunci când circumstanțele o permit, victimelor sau societății în ansamblu, ceea ce contribuie la o formă de justiție restaurativă.

Dintr-o altă perspectivă, confiscarea bunurilor infracționale constituie și un interes public, întrucât activele recuperate pot fi utilizate pentru finanțarea unor proiecte sociale, publice sau de interes general, sprijinind astfel combaterea corupției și consolidarea statului de drept.

În cadrul acestei lucrări se va analiza în profunzime modul în care regimurile juridice naționale și internaționale abordează procesul de recuperare a bunurilor infracționale, focalizându-se pe identificarea celor mai bune practici, a lacunelor existente și a mecanismelor eficiente de recuperare a activelor dobândite prin fapte ilegale.

În acest sens, se va evidenția atât cadrul internațional și supranațional – cu precădere instrumentele ONU, UE și alte convenții relevante, cât și legislația națională, cu un focus special pe situația din Republica Moldova, analizând modul în care aceste regimuri interacționează și se completează reciproc.

La nivel internațional, unul dintre cele mai importante instrumente este Convenția Națiunilor Unite împotriva Corupției (UNCAC), adoptată în 2003 și intrată în vigoare în 2005. [1]. Capitolul V al acestei convenții este dedicat în mod special recuperării activelor, conținând dispoziții detaliate privind măsurile pe care statele trebuie să le adopte pentru localizarea, blocarea, confiscarea și restituirea bunurilor dobândite în mod ilegal. Articolele 54 și 55 reglementează cooperarea internațională în materie de confiscare, iar articolul 57 prevede obligația statelor de a restitui bunurile către statele afectate sau către victime. De asemenea, Convenția de la Palermo din 2000 (Convenția Națiunilor Unite împotriva Criminalității Transnaționale Orga-

nizate (UNTOC)), orientată pe combaterea criminalității organizate transnaționale, prevede un cadru legal pentru cooperarea transfrontalieră în materia confiscărilor, facilitând astfel recuperarea bunurilor. [2]

În Uniunea Europeană, ansamblul normativ este susținut de o serie de directive care stabilesc standarde minime privind măsurile de identificare, blocare, confiscare și gestionare a bunurilor infracționale.

Recent, Directiva (UE) 2024/1260 a extins și armonizat aceste reguli, introducând mecanisme moderne de confiscare extinsă, precum și proceduri clare de gestionare a bunurilor infracționale în toate statele membre. Această directivă exprimă tendințele europene de a standardiza și eficientiza procedurile, oferind un model coeziv aplicabil pe întreg teritoriul Uniunii Europene. [3]

Directiva 2014/42/UE, adoptată anterior, a constituit un pilon fundamental în recunoașterea reciprocă a măsurilor de confiscare și în promovarea cooperării judiciare între state, facilitând astfel schimbul rapid de informații și acțiunile îndreptate împotriva criminalității economice și financiare.

Organizații non-guvernamentale precum Transparency International și Global Forum on Asset Recovery (GFAR) joacă un rol important în susținerea și promovarea transparenței și responsabilității procesului de recuperare, susținând implicarea societății civile și asigurând publicarea periodică a datelor statistice referitoare la confiscările efectuate și utilizarea fondurilor obținute.

II. Confiscarea extinsă – aspect comparat

În regimul juridic al Republicii Moldova, legislația a evoluat semnificativ în ultimii ani pentru a răspunde cerințelor internaționale și pentru a garanta un cadru juridic eficient în materia recuperării bunurilor infracționale.

Acest domeniu este reglementat de un ansamblu complex de norme juridice, printre care Codul Penal [4], Codul de Procedură Penală [5] , Legea privind Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale [6], precum și acte normative guvernamentale care stabilesc proceduri privind evaluarea, administrarea și valorificarea bunurilor sechestrate.

În mod particular, Codul Penal prevede două forme principale de confiscare: confiscarea specială și confiscarea extinsă.

Confiscarea specială se aplică bunurilor utilizate sau rezultate direct din săvârșirea infracțiunii și este dispusă prin hotărâre judecătorească definitivă.

Confiscarea extinsă reprezintă o măsură mai amplă, aplicabilă atunci când instanța stabilește că bunurile au fost dobândite prin mijloace ilegale, chiar dacă acestea nu pot fi legate de o anumită infracțiune, situație în care există o discrepanță semnificativă între veniturile legale ale persoanei și averea deținută.

În această privință, legislația Republicii Moldova introduce o regulă specifică care impune o perioadă de analiză de cinci ani înainte și după săvârșirea infracțiunii,

iar dacă valoarea bunurilor dobândite depășește venitul legal cu mai mult de 20 de salarii medii lunare, instanța poate dispune confiscarea extinsă.

Această măsură modifică în mod parțial sarcina probei, întrucât după ce procurorul demonstrează existența unei nepotriviri flagrante, persoana vizată trebuie să justifice proveniența legală a bunurilor respective. Astfel, confiscarea extinsă depășește principiul clasic *„nulla poena sine culpa"*, având un rol preventiv și reparatoriu în combaterea criminalității economice și organizate.

Un element cheie în procesul de recuperare a bunurilor îl constituie Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale (ARBI), înființată în 2017 în cadrul Centrului Național Anticorupție al Republicii Moldova. Această instituție are atribuții esențiale privind identificarea, evaluarea, administrarea și înghețarea bunurilor infracționale, inclusiv a celor situate în jurisdicții externe. Totuși, aplicarea practică a mecanismelor de confiscare extinsă și a măsurilor conexe se confruntă cu numeroase dificultăți. Procedurile de sechestru și blocare a bunurilor sunt adesea lente, iar întârzierile provoacă deprecierea activelor cu valoare ridicată, afectând capacitatea de recuperare a prejudiciului și utilizarea eficientă a bunurilor confiscate.

Mai mult, există o lipsă de claritate și coordonare în definirea rolurilor și competențelor instituțiilor implicate în procesul de investigare și confiscare a bunurilor. Deși, legislația încearcă să delimiteze atribuțiile ARBI, Serviciului Fiscal, executorilor judecătorești și ale altor organisme, în practică persistă riscul unor suprapuneri sau blocaje instituționale, ceea ce împiedică desfășurarea eficientă a activităților. Această stare de fapt evidențiază necesitatea unor mecanisme clare de colaborare interinstituțională și a unui cadru procedural bine definit pentru fiecare etapă a procesului.

Un alt aspect delicat îl constituie aplicarea confiscării echivalente sau a confiscării asupra terților, măsuri care presupun un grad înalt de complexitate tehnică și juridică. Instituțiile responsabile din Republica Moldova sunt încă în proces de dezvoltare a capacităților necesare, iar jurisprudența în domeniu este incipientă, ceea ce generează incertitudine juridică. Aceasta afectează nu doar aplicarea unitară a legii, ci și încrederea publică în sistemul de justiție și capacitatea statului de a combate criminalitatea organizată și corupția.

Așa cum s-a evidențiat anterior, confiscarea extinsă constituie un mecanism juridico-penal extraordinar, destinat combaterii dobândirii ilicite a averii sau a bunurilor în contextul infracționalității grave și organizate. Descrisă în articolul 106[1] din Codul penal al Republicii Moldova, această instituție a fost creată să completeze instituția confiscării speciale, depășind principiul „*nulla poena sine culpa*", deoarece permite deposedarea unei persoane de bunuri care nu pot fi atribuite în mod direct unei anumite infracțiuni, dar despre care există o prezumție justificată că au fost obținute pe cale infracțională.

Din interpretarea normelor legale se deduce că, instituția confiscării extinse poate fi utilizată în cazul condamnării pentru anumite infracțiuni grave, cum ar fi cele

de corupție și conexe, spălare de bani, trafic de droguri, crimă organizată etc., dacă instanța constată o discrepanță evidentă între valoarea bunurilor dobândite și veniturile legale ale condamnatului. Spre deosebire de confiscarea clasică, acest instrument se bazează pe o inversare parțială a sarcinii probei, în sensul că, odată ce sunt îndeplinite condițiile referitoare la demonstrarea diferenței semnificative între avere și venituri, precum și dobândirea bunurilor într-un interval apropiat infracțiunii, sarcina de a dovedi legalitatea provenienței bunurilor îi revine inculpatului.

În Statele Unite ale Americii funcționează un mecanism similar, întrucât și acolo este aplicabil un instrument care presupune o inversare parțială a sarcinii probei, inculpatul fiind cel care are responsabilitatea de a demonstra proveniența legală a bunurilor atunci când autoritățile dovedesc existența unui decalaj semnificativ între activele deținute și veniturile licite. Adesea, acest lucru este exprimat în termeni de „*but for*", adică „*dacă nu ar fi fost*": produsul unei infracțiuni cuprinde orice bun pe care inculpatul nu l-ar fi obținut sau păstrat dacă nu ar fi fost infracțiunea. În acest sens se au în vedere veniturile directe, care ar include fondurile plătite pentru o mită sau sumele obținute de un oficial dintr-un tezaur național sau dintr-un program guvernamental, precum și veniturile indirecte, care nu decurg direct din săvârșirea infracțiunii și ar consta în aprecierea valorii plăților de mită, dobânda acumulată din fonduri deturnate într-un cont bancar, sau un portofoliu de acțiuni achiziționate cu fonduri furate din trezorerie. Veniturile indirecte includ de asemenea beneficii auxiliare, care nu ar fi apărut dacă nu ar fi fost săvârșită infracțiunea [7, p.192].

În legislația Marii Britanii, în Proceeds of Crime Act (POCA) 2002 [8], confiscarea penală intervine ulterior unei condamnări penale și permite extinderea măsurii asupra bunurilor considerate a fi dobândite din activități infracționale, inclusiv în ipoteza în care instanța stabilește că persoana condamnată are un *„criminal lifestyle"*, adică un mod de viață infracțional, determinat prin criterii precum recurența infracțiunilor sau obținerea de avantaje pe termen lung, ori că a obținut venituri ilicite și din alte infracțiuni decât cele pentru care a fost condamnată [9, p. 184].

Spre deosebire de legislația Republicii Moldova care abordează valoarea bunurilor dobândite în ultimii 5 ani înainte și, dacă este cazul, după momentul săvârșirii infracțiunii, legislația Marii Britanii apreciază aceste aspecte prin prisma unui termen de cel puțin 6 luni.

Conceptual, confiscarea extinsă se întemeiază pe o abordare materială a răspunderii penale, ce are ca scop restabilirea echității sociale și eliminarea avantajului economic ce reiese din activități infracționale. Aceasta reflectă o ficțiune juridică, în care accentul se mută de la sancțiunea persoanei la recuperarea activelor, de rând cu tendințele internaționale promovate de Convenția Națiunilor Unite împotriva Corupției și Directivele Uniunii Europene.

În Republica Moldova, ca și în alte state, un element esențial în aplicarea confiscării extinse este asigurarea garantării drepturilor fundamentale, în special a dreptului la proprietate din Constituție [10, art. 46] și Protocolul nr. 1 CEDO [11, art.1].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa constantă a statuat că, asemenea măsuri sunt conforme cu dreptul la un proces echitabil și cu principiul proporționalității, cu condiția existenței unui cadru legal clar și a posibilității de contestare în instanță și a unei prezumții rezonabile privind proveniența ilicită a bunurilor [12].

În practică aplicarea confiscării extinse întâmpină multiple provocări: dificultăți în documentarea diferenței patrimoniale, evaluarea corectă a discrepanței dintre venituri și cheltuieli, lipsa unei metodologii unificate de analiză financiară, dar și investigarea solicitantă a cauzelor de corupție sistemică. În acest context, rolul Agenției de Recuperare a Bunurilor Infracționale este crucial în susținerea tehnică și informațională a organelor de urmărire penală, în special prin expertize financiare și măsuri de localizare a activelor în jurisdicții străine.

În dreptul comparat, sistemele juridice ale unor state precum Statele Unite și Regatul Unit prevăd reglementări analoage privind confiscarea extinsă, construite pe principiul echilibrului dintre protecția drepturilor individuale și necesitatea eficientizării procesului de recuperare a bunurilor provenite din infracțiuni.

De exemplu, în SUA, odată ce autoritățile demonstrează diferența majoră între bunuri și venituri, sarcina probei este parțial transferată către persoana vizată, iar bunurile sunt considerate a fi obținute prin activități infracționale dacă nu se justifică legal proveniența lor.

În Regatul Unit, POCA prevede confiscarea bunurilor dobândite prin activități infracționale, ținând cont de existența unui „stil de viață criminal" care implică acumularea de venituri ilicite pe o perioadă determinată. Diferența esențială față de cadrul din Republica Moldova constă în intervalul de timp pentru analiza discrepanțelor, care în Regatul Unit este de minimum șase luni, comparativ cu cel de cinci ani în Republica Moldova.

În Republica Moldova, deși cadrul legal este în conformitate cu standardele internaționale, aplicarea confiscării extinse este limitată din cauza dificultăților de documentare a discrepanțelor financiare și a lipsei unei metodologii unitare de analiză. Investigațiile în domeniul corupției sistemice necesită expertiză și resurse adecvate, iar Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale joacă un rol vital în sprijinirea organelor de urmărire penală, inclusiv prin cooperarea internațională pentru identificarea activelor în jurisdicții străine.

În plus, jurisprudența în domeniul confiscării extinse este încă în formare, iar instanțele manifestă o prudență semnificativă în aplicarea acestei măsuri, solicitând adesea dovezi directe privind proveniența bunurilor, deși cadrul legal permite confiscarea chiar și în lipsa unei legături directe cu o infracțiune anume. Această prudență este justificată prin necesitatea protejării drepturilor constituționale și a principiilor statului de drept.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova a reafirmat, în mai multe decizii, importanța respectării dreptului de proprietate, dar a subliniat și necesitatea ca mă-

surile de confiscare să fie aplicate în limitele prevăzute de lege, fără a crea o stare arbitrară.[13]

III. Cooperare internațională și remedii legale în procesul de recuperare a bunurilor provenite din infracțiuni

Cooperarea internațională constituie un element fundamental în cadrul juridic destinat recuperării bunurilor dobândite prin activități infracționale. Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva Corupției (UNCAC) impune statelor semnatare obligații clare privind colaborarea juridică la nivel global, inclusiv prin asistență judiciară reciprocă, recunoașterea și executarea hotărârilor de confiscare emise în alte jurisdicții, precum și prin returnarea bunurilor obținute în mod ilicit. Totodată, Uniunea Europeană a dezvoltat un mecanism consolidat pentru facilitarea cooperării între statele membre, bazat pe crearea unor oficii naționale specializate în recuperarea bunurilor, accesul la baze de date comune și instituirea unor norme clare referitoare la recunoașterea reciprocă a deciziilor judiciare. Mai mult, Directiva (UE) 2024/1260 prevede proceduri accelerate pentru urmărirea, sechestrarea și confiscarea transfrontalieră a activelor, în conformitate cu standardele stabilite la nivel comunitar.

Republica Moldova, deși nu este stat membru al Uniunii Europene, adoptă treptat principii și standarde inspirate din practica comunitară, semnând tratate regionale privind schimbul de date și aliniind cadrul legislativ la reglementările europene. Acest lucru reiese din inițiativele recente care vizează utilizarea bunurilor confiscate în scopuri publice, extinderea aplicării confiscării echivalente și consolidarea cadrului juridic referitor la confiscarea fără condamnare penală.

În ceea ce privește protecția drepturilor fundamentale, orice sistem juridic modern trebuie să asigure garantarea necondiționată a dreptului la apărare, a prezumției de nevinovăție și a unui proces echitabil, inclusiv în situațiile care implică sechestrarea sau confiscarea provizorie a bunurilor.

Instrumentele internaționale de protecție și garantare a drepturilor omului, precum Convenția Europeană a Drepturilor Omului, impun statelor obligația de a asigura accesul efectiv al persoanelor vizate la o procedură judiciară imparțială, în care să aibă posibilitatea de a contesta măsurile dispuse, de a exercita căi de atac și de a beneficia de un control judiciar independent asupra legalității și temeiniciei măsurilor restrictive adoptate împotriva lor.

La nivelul Uniunii Europene și în cadrul altor instrumente internaționale relevante, au fost instituite mijloace legale solide menite să prevină abuzurile sau confiscarea arbitrară. Aceste garanții includ recunoașterea și protejarea drepturilor terților de bună-credință, transparența procedurilor judiciare, precum și obligativitatea luării în considerare a jurisprudenței relevante a instanțelor europene. Aceste reglementări au rolul de a clarifica și consolida cadrul normativ aplicabil, oferind un echilibru între eficiența recuperării bunurilor și respectarea drepturilor individuale.

În Republica Moldova, ultimele schimbări legislative demonstrează o preocupare accentuată pentru adaptarea normelor naționale la standardele internaționale. Recentele modificări legislative, includ prevederi referitoare la terți, care pot fi supuși confiscării doar în condițiile în care au dobândit bunurile având cunoștință sau fiind rezonabil obligați să cunoască proveniența ilegală a acestora. Totodată, se încearcă introducerea unor criterii și termene clare pentru determinarea valorii bunurilor dobândite în legătură cu activitățile infracționale. De exemplu, perioada luată în considerare poate acoperi cinci ani înainte și după data comiterii infracțiunii, extinzându-se până la momentul punerii sub acuzare. Această reglementare are rolul să creeze o conexiune juridică clară între patrimoniul vizat și fapta penală comisă, evitând aplicarea arbitrară care ar putea duce la încălcarea drepturilor fundamentale ale persoanelor investigate.

Totuși, recuperarea bunurilor provenite din infracțiuni implică numeroase provocări și riscuri, atât din punct de vedere tehnic și juridic, cât și operațional. Caracterul transfrontalier a multor infracțiuni, utilizarea unor mecanisme complexe de disimulare a provenienței patrimoniului ilicit, precum și dezechilibrele instituționale din anumite state contribuie la dificultatea acestui proces.

Identificarea și urmărirea bunurilor rămâne una dintre cele mai dificile sarcini pentru autorități. Infractorii folosesc structuri corporative netransparente, conturi bancare în jurisdicții opace, investiții în active digitale sau transferuri multiple către terți, ceea ce face extrem de dificilă identificarea sursei bunurilor și a legăturii acestora cu infracțiunea.

În lipsa unor mecanisme specifice de investigație financiară și a unui acces eficient la registre centralizate de proprietate sau baze de date internaționale, autoritățile competente întâmpină reale obstacole în identificarea, localizarea și documentarea bunurilor. Acest lucru este accentuat de vulnerabilitățile instituționale care afectează inclusiv Republica Moldova, unde entitățile specializate în recuperarea bunurilor infracționale dispun adesea de resurse limitate, personal cu competențe insuficiente și o expertiză financiară redusă. De asemenea, colaborarea interinstituțională este frecvent afectată de proceduri birocratice și de o lipsă de coordonare eficientă.

Persistă dificultăți legislative, în special în ceea ce privește aplicarea confiscării echivalente, confiscării asupra terților sau a confiscării fără condamnare penală. Această lipsă de claritate creează o stare de incertitudine juridică, ce poate afecta derularea procedurilor judiciare. Totodată, există un risc esențial privind posibila încălcare a drepturilor fundamentale ale persoanei, printre care se numără dreptul de proprietate și prezumția de nevinovăție.

Confiscarea civilă sau cea fără condamnare penală, deși eficientă din punct de vedere al interesului public, implică riscuri serioase dacă nu este însoțită de garanții procesuale stricte. Fără reglementări clare referitoare la sarcina probei, standardul de probă și dreptul la apărare, pot fi afectate persoane nevinovate sau terți de bună-credință.

Confiscarea de la terți presupune o examinare detaliată a faptului dacă aceștia au avut cunoștință sau ar fi trebuit să cunoască proveniența ilicită a bunurilor. În absența unor criterii legale clare privind diligența rezonabilă, există riscul ca aceste măsuri să fie aplicate discreționar, ceea ce poate afecta protecția constituțională a dreptului de proprietate.

Pe plan intern, provocările se extind și asupra valorificării bunurilor confiscate. Activele deținute temporar de stat – fie ele autoturisme, bunuri perisabile sau imobile degradate – pot suferi pierderi de valoare semnificative dacă nu sunt conservate corespunzător. Costurile asociate cu păstrarea, întreținerea și administrarea acestora pot depăși, uneori, beneficiile economice ale recuperării.

La nivel internațional, cooperarea juridică suferă din cauza divizării și a ritmului lent al procedurilor. Divergențele în ceea ce privește standardele de probă, cerințele de formă pentru recunoașterea hotărârilor străine și lipsa unei cooperări reale între instituțiile implicate conduc la întârzieri în procesul de repatriere a activelor. Lipsa unei armonizări legislative complete și insuficiența tratatelor bilaterale eficiente pot conduce uneori la întârzieri procedurale și pot limita eficiența mecanismului de confiscare transfrontalieră.

Pentru a răspunde acestor provocări, literatura de specialitate recomandă consolidarea cadrului legislativ și instituțional, prin introducerea unor norme clare și predictibile. Este esențială instituirea confiscării civile sau fără condamnare ca instrument complementar la confiscarea penală, precum și clarificarea regimului aplicabil terților. Definirea standardului de cunoaștere sau de diligență rezonabilă este fundamental pentru protejarea terților de bună-credință, dar și pentru prevenirea abuzurilor. De asemenea, se impune stabilirea unor termene stricte pentru identificarea, sechestrarea, confiscarea și valorificarea bunurilor, în scopul de a preveni devalorizarea acestora.

La nivel internațional, cooperarea poate fi consolidată prin încheierea de tratate care să vizeze asistența juridică reciprocă, recunoașterea hotărârilor emise în străinătate și repatrierea activelor. În același timp, transparența poate fi îmbunătățită prin instituirea registrelor publice ale bunurilor confiscate, publicarea de rapoarte anuale, implicarea activă a societății civile și supravegherea strictă a modului în care sumele returnate sunt utilizate exclusiv în scopuri publice.

Consolidarea capacității instituționale este o altă prioritate. Aceasta implică specializarea personalului în domenii precum audit financiar, contabilitate judiciară sau analiză de risc, alocarea de resurse suficiente, implementarea de tehnologii moderne și asigurarea unui acces extins la baze de date relevante. Totodată, legislația națională trebuie armonizată continuu cu prevederile Convenției Națiunilor Unite împotriva Corupției (UNCAC), cu directivele europene și cu bunele practici internaționale.

În concluzie, recuperarea bunurilor provenite din infracțiuni constituie un pilon central în lupta împotriva criminalității organizate și corupției. Eficiența acestui pro-

ces nu depinde doar de cadrul legislativ formal, ci mai ales de aptitudinea instituțiilor de a implementa în mod profesionist și echitabil aceste norme.

Doar printr-un echilibru între eficacitatea măsurilor și protecția drepturilor fundamentale se poate construi un sistem de justiție eficient și credibil.

Referințe bibliografice:

1. Națiunile Unite. Convenția Națiunilor Unite împotriva Corupției. Adoptată la 31 octombrie 2003. Disponibilă la: https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/convention.html
2. Națiunile Unite. Convenția Națiunilor Unite împotriva Criminalității Transnaționale Organizate (Convenția de la Palermo). Adoptată la 15 noiembrie 2000. Disponibilă la: https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html
3. Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene. Directiva (UE) 2024/1260 a Parlamentului European și a Consiliului din 24 aprilie 2024 privind recuperarea și confiscarea activelor. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, seria L, nr. 1260/2024. Disponibil la: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/341173be-081c-11ef-a251-01aa75ed71a1/language-ro
4. Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18 aprilie 2002. Monitorul Oficial, nr. 72–74 din 14 aprilie 2009. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121991&lang=ro
5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14 martie 2003. Monitorul Oficial, nr. 248–251 din 05 noiembrie 2013. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147708&lang=ro
6. Legea nr. 48 din 30 martie 2017 privind Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale, publicată în Monitorul Oficial nr. 155–161 din 19 mai 2017. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147976&lang=ro
7. Brun, J. P., Sotiropoulou, A., Gray, L., Scott, C., Stephenson, K. M. Asset Recovery Handbook: A Guide for Practitioners, Second Edition, Washington, DC, 2021.
8. Legea privind veniturile provenite din infracțiuni (Proceeds of Crime Act 2002), c. 29, Regatul Unit. Disponibil la: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/29/contents
9. Smith, I., Owen, QC. T., Asset Recovery: Criminal Confiscation and Civil Recovery. Lexis Nexis UK, 2003.
10. Constituția Republicii Moldova. Nr. 1 din 29 iulie 1994. Monitorul Oficial, nr. 466 din 13 noiembrie 2024. Disponibil la: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro

11. Consiliul Europei. (1950). Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Disponibil la: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron
12. Phillips v. The United Kingdom, Application No. 41087/98, European Court of Human Rights, judgment of 12 December 2001. Disponibil la: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59558%22]}
13. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. (2015). Hotărârea nr. 6 din 16 aprilie 2015 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 307 din Codul penal (Sesizarea nr. 10g/2015). Disponibil la: https://constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=533

RĂSPUNDEREA SUBSIDIARĂ A DEBITORULUI INSOLVABIL–SINTEZA DOCTRINEI DE SPECIALITATE

SUBSIDIARY LIABILITY OF THE INSOLVENT DEBTOR – SYNTHESIS OF SPECIALIZED DOCTRINE

CZU: 347.736

Tudor LEȘANU
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID iD: 0009-0001-3502-0381
E-mail: lesanu.avocat@gmail.com

Summary: *The article analyzes the ambiguous nature of Article 248 paragraph (5) of the Insolvency Law, with a focus on the starting point of the limitation period for the action in subsidiary liability. The study highlights the interpretative difficulties generated by the initial wording of the provision and their impact on judicial practice, including the erroneous influence of Supreme Court Plenum Recommendation no. 86/2016. Through comparative-analytical methods, it demonstrates the convergence with Romanian doctrine, where subsequent legislative amendments have clarified the issue. The main conclusion is that the limitation period must be linked to the moment of identifying the culpable person through the administrator's or liquidator's report, and not to the mere temporal limits of committing the acts. Finally, as the law should be legislative reformulation is proposed, aimed at restoring clarity, predictability, and coherence in the legal regime of subsidiary liability.*

Keywords: *insolvency, liability, prescription period, interpretation, case law, management bodies.*

Abstract*. Răspunderea subsidiară a debitorului reprezintă una dintre cele mai discutate instituții ale dreptului insolvabilității, situată la intersecția dintre răspunderea civilă delictuală și mecanismele specifice de protecție a creditorilor guvernată de legea insolvabilității. Articolul de față își propune să ofere o sinteză sistematică a doctrinei de specialitate, printr-o analiză comparativă a opiniilor doctrinare naționale și internaționale, precum și a fundamentelor conceptuale care justifică instituirea acestei forme de răspundere. Sunt examinate delimitările între răspunderea subsidiară și alte forme de răspundere juridică (solidară, delictuală generală, contractuală), cu accent pe criteriile de atragere a răspunderii, precum fapta ilicită, vinovăția, prejudiciul și legătura de cauzalitate. Totodată, articolul explorează funcția preventivă și sancționatorie a răspunderii subsidiară, reliefând rolul său în protejarea echilibrului raporturilor juridice și în descurajarea conduitelor abuzive ale debitorilor sau ale persoanelor care exercită controlul asupra acestora. Analiza doctrinară relevă divergențe semnificative între viziunile care o concep ca o formă sui generis de răspundere civilă și cele care o subsumează cadrului tradițional al răspunderii delictuale. Concluzia principală a studiului este că răspunderea subsidiară a debitorului nu este doar un instrument tehnic al dreptului insolvabilității, ci și o expresie a principiului echității și a imperativului de a menține încrederea creditorilor în mecanismele de protecție oferite de dreptul civil.*

Introducere

Instituția răspunderii subsidiare în procedura de insolvabilitate are menirea de a sancționa conduita culpabilă a membrilor organelor de conducere care au provocat sau agravat incapacitatea de plată a debitorului. Într-un mediu economic marcat de instabilitate și riscuri crescânde pentru agenții economici, existența unui cadru normativ riguros privind răspunderea acestor persoane dobândește o importanță atât practică, cât și teoretică de prim ordin.

În același timp, răspunderea subsidiară reflectă ideea de solidaritate juridică între debitor și persoanele care au profitat, direct sau indirect, de pe urma administrării defectuoase a patrimoniului. Prin urmare, aceștia sunt chemați să suporte, în mod proporțional, consecințele materiale ale propriilor decizii. Lipsa unei aplicări coerente și eficiente a acestui mecanism ar goli de conținut finalitatea însăși a procedurii de insolvabilitate, reducând-o la o simplă formalitate, lipsită de rolul său reparator și de funcția sa preventivă.

Problema științifică de importanță majoră a răspunderii debitorului insolvabil se referă la necesitatea dezvoltării unui cadru juridic eficient și coerent. Acest cadru trebuie să fie capabil să guverneze în practică această instituție juridică cât mai eficient în scopul protecției intereselor creditorilor și asigurării unui echilibru între responsabilitățile manageriale și protecția împotriva abuzurilor.

Studiul de față își propune să ofere o sinteză sistematică a doctrinei de specialitate într-o problematică cheie și anume în privința termenelor de înaintare, printr-o analiză comparativă a opiniilor doctrinare naționale și internaționale, precum și a fundamentelor conceptuale care justifică termenele acesteia. Scopul final al articolului este dezvoltarea unei interpretări corecte a termenelor legale pentru asigurarea răspunderii subsidiare ca o expresie a principiului echității și a imperativului de a menține încrederea creditorilor în mecanismele de protecție oferite de dreptul civil.

Rezultate și discuții

Un punct central de convergență în majoritatea lucrărilor de specialitate se referă la întinderea și sensul termenului pentru introducerea unei acțiuni în răspundere subsidiară. În redacția inițială a Legii nr.149/2012, art.248 alin.(5) prevedea că „măsura prevăzută la alin. (1) se prescrie în termen de 3 ani de la data la care a fost cunoscută sau trebuia să fie cunoscută persoana care a cauzat starea de insolvabilitate, dar nu mai devreme de 2 ani de la data hotărîrii de intentare a procedurii de insolvabilitate”.

Analiza textului de lege relevă existența mai multor criterii temporale care condiționează exercitarea acțiunii de atragere la răspundere subsidiară. Aceste criterii, deși menite să asigure claritatea reglementării, au generat în practică dificultăți interpretative, conducând adesea la soluții contrare rațiunii legii.

Un prim aspect problematic vizează momentul de început al termenului de prescripție de trei ani. Dacă momentul final al acestui termen este relativ clar și nu a provocat controverse semnificative, determinarea punctului de plecare a suscitat numeroase discuții. În esență, se ridică întrebarea: termenul de prescripție începe să curgă de la data întocmirii raportului administratorului, în care sunt identificate cauzele insolvabilității și persoanele culpabile, sau de la data intentării procedurii de insolvabilitate? Doctrina națională nu a oferit până în prezent o analiză sistematică asupra acestei probleme, fapt ce a lăsat un vid conceptual. În consecință, jurisprudența a preluat rolul de interpretare, dar soluțiile pronunțate au fost adesea divergente și, pe alocuri, dificil de conciliat cu scopul normei.

Este esențial de subliniat că, de regulă odată cu admiterea spre examinare a cererii introductive debitorul are sarcina să-i predea administratorului provizoriu toată documentația. În practică însă, nu sunt rare situațiile în care administratorul nu intră în posesia documentelor sau în care datele furnizate de autorități nu dezvăluie în mod clar existența unor fapte culpabile și nici persoanele care le-au săvârșit. În asemenea cazuri, el este lipsit de informații precise, nu poate indica nominal persoanele pasibile de răspundere subsidiară și se limitează la a prezenta doar cauzele generale ale insolvabilității.

Pe acest fundal, regula generală privind începutul termenului de prescripție de trei ani trebuie raportată, în mod firesc, la data la care este cunoscut raportul întocmit pentru ședința de raportare. Doar în lipsa unor asemenea informații clare se poate considera că momentul de referință îl constituie data deschiderii procedurii, dar numai în măsura în care administratorul sau lichidatorul era, în mod obiectiv, în măsură să cunoască persoanele culpabile.

În sprijinul acestei interpretări, prof. univ. dr. Ion Turcu arată că raportul administratorului judiciar sau al lichidatorului, prevăzut de art. 59 din Legea română a insolvenței, constituie în mod uzual principala sursă de informare asupra cauzelor și persoanelor vinovate de producerea insolvenței, iar data luării la cunoștință de acest raport reprezintă momentul inițial al curgerii termenului de prescripție de trei ani[1]. Aceeași logică se regăsește și în art. 74 alin. (1) din Legea nr. 149/2012[2], care stabilește că, prin hotărârea de intentare a procedurii, dreptul de administrare al debitorului este transferat administratorului sau lichidatorului, ceea ce asigură – sau ar trebui să asigure – cunoașterea faptelor prejudiciabile și a persoanelor responsabile la momentul prezentării raportului pentru ședința de raportare.

S-ar putea ridica obiecția că, în anumite situații, creditorii – de pildă, cei care sunt și asociați ai debitorului – cunosc persoanele și faptele prejudiciabile anterior deschiderii procedurii. Totuși, această împrejurare nu poate conduce la un calcul an-

[1] Ion Turcu. Legea procedurii insolvenței. Comentariu pe articole. București: C.H.Beck, 2012, pag.701.

[2] Legea insolvabilității Republicii Moldova nr.149 din 29.06.2012 publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.193-197 din 14.09.2012

ticipat al termenului de prescripție. Fundamentul acestei soluții rezidă în principiul de drept „*nemo plus juris ad alium transferre potest quam ipse habet*": dreptul la acțiune privind atragerea răspunderii subsidiare nu poate lua naștere mai devreme de deschiderea procedurii, întrucât numai din acel moment această răspundere devine operantă. Prin urmare, chiar dacă material dreptul la acțiune ar putea fi conceput ca născut anterior, curgerea termenului de prescripție nu poate fi concepută sub nicio formă înainte de momentul intentării procedurii.

Un alt factor de confuzie derivă din formularea inițială a art. 248 alin. (5) din Legea nr. 149/2012, care prevede că acțiunea se prescrie în termen de trei ani de la data la care a fost cunoscută sau trebuia cunoscută persoana responsabilă, dar nu mai devreme de doi ani de la hotărârea de intentare a procedurii. Norma reproduce aproape *ad litteram* fostul art. 139 din Legea română nr. 85/2006. Interpretarea literală relevă că termenul de trei ani nu poate curge și nu se poate împlini înainte de doi ani de la intentarea procedurii. Rațiunea acestei soluții constă în faptul că membrii organelor de conducere răspund pentru prejudiciul efectiv rămas neacoperit – adică pentru creanțele validate și nesatisfăcute – prejudiciu care nu poate fi stabilit decât după valorificarea tuturor activelor sau implementarea planului de restructurare.

În același spirit, doctrina românească a subliniat că termenul de trei ani, chiar dacă în abstract ar putea fi corelat cu momente anterioare, nu se poate împlini „mai devreme de doi ani de la data deschiderii procedurii"[3]. Această interpretare însă a fost deturnată de jurisprudența națională, care a înțeles termenul de doi ani ca reprezentând perioada în care faptele prejudiciabile trebuie să fi fost săvârșite anterior intentării procedurii. O asemenea viziune își are originea în Recomandarea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 86 din 20 ianuarie 2016[4], care a fost ulterior constant preluată și în jurisprudență.

O asemenea orientare jurisprudențială este însă profund eronată. Textul legal se referea explicit la „doi ani de la data deschiderii procedurii". Aplicarea normei în spiritul ei ar fi trebuit să excludă interpretarea retroactivă propusă de Recomandare. Poziția expusă în această recomandare deturnează sensul evident al textului și a substituit voința legiuitorului printr-o construcție jurisprudențială lipsită de fundament normativ. Încă de la o primă lectură se poate constata că Recomandarea nr. 86 a Plenului Curții Supreme de Justiție contravine dispozițiilor art. 248 alin. (5) din Legea insolvabilității – text cu natură procedurală – și a alimentat o jurisprudență eronată a instanțelor de insolvabilitate. Suplimentar se ridică o întrebare de ordin logic și metodologic: cum se poate deduce, din formularea legală, concluzia Curții conform căreia „termenul de 2 ani reglementat de aceeași normă este prevăzut pentru calculul limitelor temporale în care au fost comise acțiunile enumerate la alin. (1) al art. 248

[3] Ion Turcu. Legea procedurii insolvenței. Comentariu pe articole. București: C.H.Beck, 2012, pag.703.

[4] Recomandarea nr.86 din 20.01.2016 cu privire la practica aplicării art.248 alin.(5) din Legea insolvabilității nr.149 din 29.06.2012

anterior intentării procesului de insolvabilitate”? În mod evident, art. 248 alin. (5) nu conține nicio referire la „limitele temporale” ale faptelor prejudiciabile.

Această interpretare jurisprudențială este, prin urmare, incompatibilă cu principiul interzicerii interpretării extensive în defavoarea persoanei vizate. Sintagma legală „de la data deschiderii procedurii” nu putea fi în niciun caz echivalată cu „până la momentul deschiderii procedurii”.

Pe de altă parte, trebuie recunoscut că însăși norma transpusă în art. 248 alin. (5) – preluată aproape identic din art. 138 al Legii române nr. 85/2006 – este susceptibilă de critici, nu pe linia jurisprudenței naționale, ci din perspectiva raționamentului juridic corect. Legiuitorul român în redacția Legii din 2006 a omis să analizeze efectele practice ale acestei formulări. Aplicată *mutatis mutandis*, norma creează un paradox: termenul de prescripție ar funcționa în limite de minimum doi ani și maximum trei ani de la deschiderea procedurii, ceea ce ar conduce, în fapt, la un interval efectiv de un singur an. Situația devine problematică deoarece, în majoritatea cazurilor, procedurile de insolvabilitate se finalizează într-un termen mai scurt de doi ani. Astfel, s-ar ajunge ca administratorul sau lichidatorul să fie obligat să aștepte doi ani pentru a introduce acțiunea, deși procedura în sine se poate închide într-un interval mai redus. Mai mult, art. 117 alin. (1) din Legea insolvabilității prevede expres că procedura falimentului nu poate dura mai mult de doi ani, ceea ce intră într-o contradicție evidentă cu art. 248 alin. (5).

Această problemă a fost sesizată și în doctrina română. Profesorul Ion Turcu, comentând art. 138 din Legea nr. 85/2006, a subliniat că „*nu credem că este corectă interpretarea textului în sensul că termenul de 3 ani începe să curgă după ce au trecut 2 ani de la deschiderea procedurii, deoarece ar fi flagrant în contradicție cu principiul celerității. În mod uzual, procedurile simplificate nu durează doi ani, ci mult mai puțin, în jur de 2–3 luni*”[5].

Conștient de aceste disfuncționalități, legiuitorul român a revenit asupra textului odată cu adoptarea Legii nr. 85/2014. În art. 170[6], acesta a reformulat norma astfel: „*Prescripția începe să curgă de la data la care a fost cunoscută sau trebuia să fie cunoscută persoana care a contribuit la apariția stării de insolvență, dar nu mai târziu de 2 ani de la data pronunțării hotărârii judecătorești de deschidere a procedurii de insolvență*”. Prin această modificare, a fost înlăturată formularea ambiguă „mai devreme de doi ani”, care generase contradicții logice și interpretări defectuoase.

Noua redactare a fost apreciată pozitiv de doctrină și practicieni. În literatura de specialitate, inclusiv în Tratatul practic de insolvență elaborat sub egida Institutului Național pentru Pregătirea Practicienilor în Insolvență, s-a remarcat că „problema interpretării textelor care guvernează cursul acestor termene a fost clarificată în noua

[5] Ion Turcu. Legea procedurii insolvenței. Comentariu pe articole. București: C.H.Beck, 2012, pag.707.

[6] Legea României nr.85 din 25 iunie 2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență.

reglementare”[7]. Rezultă astfel că, în spiritul art. 170 al Legii nr. 85/2014, termenul de prescripție începe să curgă de la momentul cunoașterii sau al posibilității obiective de cunoaștere a persoanei vinovate, dar nu mai târziu de doi ani de la deschiderea procedurii – fiind astfel eliminată eroarea de logică legislativă generată de vechea formulare.

În continuarea efortului de corectare a erorilor de tehnică legislativă, legiuitorul național a intervenit prin Legea nr. 141 din 16.07.2020[8], modificând alin. (5) al art. 248 din Legea insolvabilității și oferindu-i o nouă redactare: „Termenul începe să curgă de la data în care a fost cunoscută sau trebuia să fie cunoscută persoana care a cauzat insolvabilitatea, dar nu mai târziu de 2 ani de la data hotărârii de intentare a procedurii de insolvabilitate”. Această modificare a înlăturat, în dreptul național, ambiguitatea inițială și a asigurat o formulare coerentă și compatibilă cu principiile securității raporturilor juridice.

Este de remarcat că legiuitorul român a mers chiar mai departe în perfecționarea reglementării. Prin Ordonanța de urgență nr. 88 din 27.09.2018, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 840 din 02.10.2018[9], art. 170 din Legea nr. 85/2014 a fost modificat, consacrând expres că: „Acțiunea prevăzută la art. 169 se prescrie în termen de 3 ani. Prescripția începe să curgă de la data la care a fost cunoscută sau trebuia cunoscută persoana care a contribuit la apariția stării de insolvență, dar nu mai târziu de data publicării în Buletinul Procedurilor de Insolvență a raportului administratorului judiciar/lichidatorului judiciar prevăzut de art. 58 alin. (1) lit. b) sau, după caz, art. 64 lit. a)”.

Această soluție legislativă este una deosebit de valoroasă, întrucât pune capăt oricărei incertitudini privind momentul de la care începe să curgă termenul de prescripție, ancorându-l în publicarea raportului administratorului/lichidatorului judiciar în Buletinul Procedurilor de Insolvență. Din acest moment, faptele și persoanele responsabile devin accesibile tuturor creditorilor și terților interesați, asigurând transparența și previzibilitatea necesare.

În acest context, și având în vedere modificările operate prin Legea nr. 141/2020, este imperios ca art. 248 alin. (5) din Legea insolvabilității să fie aplicat potrivit rațiunii textului din care a fost preluat – art. 138 din Legea română nr. 85/2006 – și nu conform interpretărilor eronate promovate de Recomandarea Plenului CSJ nr. 86/2016. De altfel, până la modificările din 2014, niciun practician sau judecător român nu a recurs la o asemenea interpretare forțată, precum cea potrivit căreia termenul de doi ani ar reprezenta o limită temporală de săvârșire a faptelor prejudiciabile sancționabile.

---

[7] Radu Bufan, Andreea Deli-Diaconescu ș.a. Tratat practic de insolvență. Vol.I. București: Hamangiu, 2018, pag.542.

[8] Legea nr. 141 din 16.07.2020 pentru modificarea Legii insolvabilității nr. 149/2012 publicată în Monitorul Oficial Nr. 205-211 din 14.08.2020.

[9] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/205429, accesat la 15.09.2025.

De *lege ferenda*, se impune modificarea art. 248 alin. (5) din Legea insolvabilității în următoarea redactare: „Acțiunea prevăzută la alin. (1) se prescrie în termen de 3 ani. Prescripția începe să curgă de la data la care a fost cunoscută sau trebuia cunoscută persoana care a contribuit la apariția stării de insolvabilitate, dar nu mai târziu de data prezentării raportului administratorului insolvabilității/lichidatorului prevăzut la art. 114 alin. (1)".

Această reformulare răspunde exigențelor de claritate și previzibilitate a normei, înlătură riscul unor interpretări arbitrare sau chiar contrare rațiunii legii și confirmă importanța implicării practicienilor în procesul de modernizare legislativă.

Concluzii

Articolul demonstrează că reglementarea termenului de prescripție pentru acțiunea în răspundere subsidiară, deși concepută pentru a asigura echilibrul între protecția debitorului și drepturile creditorilor, a fost marcată de ambiguități legislative și interpretări divergente. Norma inițială a art. 248 alin. (5) din Legea nr. 149/2012 a combinat în mod nefericit mai multe repere temporale, ceea ce a condus la o jurisprudență contradictorie și, uneori, contrară scopului declarat al legii – celeritatea și previzibilitatea procedurii de insolvabilitate.

Analiza comparată cu dreptul român relevă că soluția corectă constă în raportarea momentului de început al prescripției la data identificării persoanei culpabile prin raportul administratorului/lichidatorului, iar nu la limite temporale artificiale sau retroactive. În lipsa unei asemenea ancorări clare, interpretările instanțelor au fost vulnerabile la derapaje metodologice, cum arată și Recomandarea Plenului CSJ nr. 86/2016.

Reformele legislative ulterioare, atât în România, cât și în Republica Moldova, au clarificat parțial problema, însă persistă necesitatea unei redactări de lege ferenda care să lege explicit prescripția de prezentarea raportului administratorului, pentru a exclude orice interpretare arbitrară.

În concluzie, întinderea și sensul termenului de prescripție în materia răspunderii subsidiare trebuie înțelese nu doar ca o chestiune tehnică de calcul, ci ca o garanție fundamentală a securității juridice. Ceea ce contează nu este vechimea formală a faptelor, ci existența unei legături cauzale reale cu starea de insolvabilitate, astfel încât răspunderea să fie aplicată proporțional, echitabil și previzibil.

Referințe bibliografice:

1. Ion Turcu. Legea procedurii insolvenței. Comentariu pe articole. București: C.H.Beck, 2012, 808 p.
2. Legea insolvabilității Republicii Moldova nr.149 din 29.06.2012 publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.193-197 din 14.09.2012.

3. Recomandarea nr.86 din 20.01.2016 cu privire la practica aplicării art.248 alin.(5) din Legea insolvabilității nr.149 din 29.06.2012.
4. Legea României nr.85 din 25 iunie 2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență.
5. Radu Bufan, Andreea Deli-Diaconescu ș.a. Tratat practic de insolvență. Vol.I. București: Hamangiu, 2018, 1248 p.
6. Legea nr. 141 din 16.07.2020 pentru modificarea Legii insolvabilității nr. 149/2012 publicată în Monitorul Oficial Nr. 205-211 din 14.08.2020.

Resurse web:

7. https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/205429, accesat la 15.09.2025.

(N.B.): *articolul este elaborat în cadrul programului de doctorat la specialitatea științifică 553.01 – drept civil. Tema de cercetare „Răspunderea membrilor organelor de conducere ale debitorului – formă specială de răspundere delictuală”.*

PROCESUL DE REVIZUIRE AL CONSTITUȚIEI ROMÂNIEI DIN 2003

THE REVISION PROCESS OF THE ROMANIAN CONSTITUTION OF 2003

CZU: 342.4:340.133(498)″2003″

Florin RAȘCU
Universitatea de Stat Din Moldova
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-6179-3386
E-mail: rascuf@yahoo.com

Abstract. *The 2003 revision of the Romanian Constitution marked a decisive step in consolidating the rule of law and preparing Romania's integration into NATO and the European Union. This paper analyzes the revision process, the main amendments introduced by Law no. 429/2003, and their political, legal, and social implications.*

Special attention is paid to the strengthening of fundamental rights, the redefinition of institutional architecture, and the constitutional enshrinement of Romania's Euro-Atlantic orientation. The findings show that the revision ensured compatibility with international standards and enhanced democratic stability, while also representing a key legal foundation for Romania's accession to NATO (2004) and the EU (2007).

Rezumat. *Revizuirea Constituției României din 2003 a reprezentat un moment esențial în consolidarea statului de drept și în pregătirea aderării României la NATO și Uniunea Europeană. Lucrarea analizează procesul de revizuire, principalele modificări introduse prin Legea nr. 429/2003 și implicațiile acestora pe plan politic, juridic și social.*

O atenție specială este acordată întăririi drepturilor fundamentale, redefinirii arhitecturii instituționale și consacrării constituționale a orientării euro-atlantice a României. Concluziile arată că revizuirea a asigurat compatibilitatea cu standardele internaționale și a întărit stabilitatea democratică, constituind o bază juridică solidă pentru aderarea României la NATO (2004) și la UE (2007).

Introducere

După evenimentele din decembrie 1989, România a pornit pe un drum complex al tranziției democratice. Lipsa unui cadru constituțional adecvat a reprezentat una dintre cele mai mari provocări pentru noile instituții. Constituția comunistă din 1965 nu mai putea oferi legitimitatea necesară unei ordini democratice. Astfel, a apărut nevoia urgentă a unei noi Constituții care să reflecte principiile pluralismului, separației puterilor și protecției drepturilor omului. Adoptată prin referendum la 8 decembrie 1991, prima Constituție democratică a României a constituit fundamentul juridic al tranziției. Aceasta a consacrat economia de piață, pluralismul politic și

instituții democratice, dar a păstrat unele ambiguități. Raporturile dintre Președinte, Parlament și Guvern nu erau clar definite, ordonanțele de urgență nu erau suficient reglementate, iar independența justiției nu era ferm garantată. De asemenea, contextul geopolitic al începutului anilor ’90 nu permitea o viziune clară asupra integrării în NATO și UE.

După mai bine de un deceniu de aplicare, experiența a demonstrat limitele Constituției din 1991. Tensiunile instituționale, conflictele politice, slăbiciunile justiției și presiunea internațională pentru reforme au arătat că era nevoie de schimbări. Integrarea euro-atlantică impunea alinierea la standardele democratice și juridice ale Europei occidentale. Revizuirea din 2003 a devenit astfel inevitabilă.

Un element definitoriu al procesului a fost implicarea mediului academic și a cercetării juridice. Profesorii de drept constituțional, institutele de cercetare și societatea civilă au elaborat analize, propuneri și recomandări. Acestea au fundamentat modificările, oferind un cadru teoretic solid pentru deciziile politice. În acest sens, revizuirea din 2003 poate fi privită ca o intersecție între voința politică și cercetarea științifică, demonstrând rolul esențial al expertizei academice în transformarea societății. Revizuirea a urmărit: întărirea drepturilor fundamentale (accesul la justiție, protecția proprietății, dreptul la un mediu sănătos), clarificarea raporturilor instituționale (mandatul prezidențial, ordonanțele de urgență), consolidarea independenței justiției prin rolul sporit al CSM, și consacrarea integrării euro-atlantice prin introducerea Titlului VI. Aceste obiective reflectă atât contextul intern, cât și presiunile externe.

Revizuirea Constituției din 2003 nu a fost un simplu act legislativ, ci un moment de cotitură în istoria României democratice. Ea a marcat trecerea de la o constituție a tranziției la una a integrării europene și euro-atlantice. Prin implicarea cercetării științifice, procesul a dobândit legitimitate și rigoare, confirmând că o constituție modernă nu se construiește doar prin voința politică, ci și prin aportul cunoașterii academice.

Capitolul I– Procesul de revizuire a Constituției României în 2003

Procesul de revizuire din 2003 s-a desfășurat în mai multe etape, fiecare având o semnificație politică și juridică importantă.

Inițiativa a aparținut Parlamentului, printr-un proiect susținut de majoritatea partidelor politice. Consensul politic a fost esențial, deoarece pentru adoptarea unei legi de revizuire era nevoie de majorități calificate. Negocierile politice au fost intense, dar obiectivul integrării europene a funcționat ca un catalizator al unității.

Dezbaterile parlamentare s-au concentrat pe câteva puncte sensibile: durata mandatului prezidențial, rolul Guvernului în adoptarea ordonanțelor de urgență, atribuțiile Parlamentului și consolidarea independenței justiției. S-au purtat discuții aprinse, dar în final s-a ajuns la compromisuri acceptabile pentru toate forțele politice.

Conform procedurii, proiectul a fost trimis Curții Constituționale, care a analizat conformitatea sa cu dispozițiile articolelor 150–152. CCR a constatat că proiectul respecta limitele materiale și procedurale, permițând continuarea procesului.

Parlamentul a adoptat Legea nr. 429/2003 cu majoritățile cerute. Ulterior, aceasta a fost supusă referendumului național din 18–19 octombrie 2003. Referendumul a durat două zile pentru a asigura participarea suficientă. Prezența la vot a fost de aproximativ 55%, iar peste 89% dintre participanți au votat în favoarea modificărilor.

Legea de revizuire a intrat în vigoare la 29 octombrie 2003, odată cu publicarea în Monitorul Oficial. Din acel moment, textul Constituției a fost republicat, iar România a intrat într-o nouă etapă constituțională. Procesul din 2003 este considerat un exemplu de colaborare între instituții și societate, demonstrând că o reformă constituțională majoră poate fi realizată prin consens politic și implicarea cetățenilor.

Capitolul II – Principalele modificări aduse Constituției

Legea nr. 429/2003 a introdus modificări ample asupra textului Constituției din 1991. Acestea au vizat atât întărirea drepturilor și libertăților fundamentale, cât și reformarea instituțiilor statului și adaptarea cadrului constituțional la integrarea în Uniunea Europeană și NATO. În continuare, vom analiza principalele modificări, grupate tematic.

1.Drepturile și libertățile fundamentale

Revizuirea din 2003 a adus garanții suplimentare pentru respectarea drepturilor omului. Au fost introduse dispoziții privind:

- libertatea individuală și siguranța persoanei (art. 23), cu precizări clare privind durata arestării preventive, dreptul la informare asupra motivelor arestării și dreptul la asistență juridică;
- dreptul la un proces echitabil, prin întărirea rolului instanțelor și consacrarea principiului judecării cauzelor într-un termen rezonabil;
- protecția sporită a proprietății private (art. 44), inclusiv garanții privind exproprierea doar pentru cauză de utilitate publică și cu despăgubiri juste și prealabile;
- accesul liber la justiție (art. 21), consacrat ca principiu absolut, fără restricții și fără posibilitatea legii de a limita acest drept;
- dreptul la un mediu sănătos (art. 35), prin introducerea obligației statului de a asigura condiții pentru un mediu echilibrat și sănătos;
- egalitatea între soți (art. 48), prin consacrarea explicită a principiului egalității acestora în fața legii și în familie.

Prin aceste modificări, Constituția a fost adusă mai aproape de standardele Convenției Europene a Drepturilor Omului și ale jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.

2. Raporturile dintre autoritățile publice

Revizuirea a clarificat și ajustat atribuțiile Președintelui, Parlamentului și Guvernului.

- Mandatul Președintelui a fost prelungit de la 4 la 5 ani, pentru a evita suprapunerea alegerilor prezidențiale cu cele parlamentare și pentru a oferi mai multă stabilitate executivului.
- Parlamentul a primit atribuții mai clare în privința controlului asupra Guvernului, iar procedurile privind moțiunile de cenzură au fost reglementate mai strict.
- Guvernul a rămas cu posibilitatea de a adopta ordonanțe de urgență, dar textul a fost ajustat pentru a sublinia caracterul excepțional al acestora și pentru a impune obligația motivării situației extraordinare.

3. Reforma justiției și consolidarea CSM

Independența justiției a fost întărită prin transformarea Consiliului Superior al Magistraturii în garant constituțional al acesteia.

CSM a primit atribuții sporite în numirea și cariera judecătorilor și procurorilor, iar compoziția sa a fost regândită pentru a reduce influența politică. De asemenea, statutul judecătorilor a fost reglementat mai clar, cu accent pe inamovibilitate și responsabilitate.

4. Integrarea în Uniunea Europeană și NATO

Unul dintre obiectivele majore ale revizuirii a fost consacrarea constituțională a orientării externe a României. Titlul VI, intitulat „Integrarea euro-atlantică", a fost introdus pentru a permite transferul de competențe către instituțiile Uniunii Europene și pentru a recunoaște caracterul obligatoriu al normelor comunitare. Totodată, Constituția a prevăzut că aderarea la tratatele de securitate colectivă, precum NATO, este compatibilă cu suveranitatea națională.

Această consacrare a reprezentat o inovație majoră, prin care România și-a fixat ireversibil drumul către integrarea în cele două structuri. Revizuirea din 2003 a fost percepută ca „Constituția integrării", întrucât a creat premisa juridică pentru aderarea din 2004 la NATO și din 2007 la Uniunea Europeană.

5. Administrația publică și sistemul electoral

Revizuirea a adus modificări în organizarea administrației publice:

- S-a precizat mai clar rolul autorităților locale și principiile descentralizării și autonomiei locale.
- S-au introdus norme privind funcția publică, menite să garanteze profesionalizarea și depolitizarea administrației.
- Sistemul electoral a fost ajustat prin reglementări privind organizarea alegerilor, statutul partidelor politice și condițiile de eligibilitate.

6. Alte modificări

Pe lângă aspectele majore, Legea nr. 429/2003 a introdus ajustări terminologice, clarificări procedurale și corelări cu alte dispoziții legale. S-au modificat articole

privind imunitatea parlamentară, controlul constituționalității legilor și funcționarea instituțiilor publice.

Prin aceste modificări, Constituția României a fost modernizată, consolidată și aliniată la standardele europene. Revizuirea din 2003 a avut caracter atât de reformă internă, cât și de adaptare externă, reprezentând un pas decisiv în consolidarea democrației românești.

Concluzii

Sinteza obiectivelor și rezultatelor revizuirii Revizuirea Constituției României din 2003 a urmărit un dublu obiectiv: adaptarea cadrului juridic intern la standardele democratice internaționale și consolidarea instituțiilor interne. Prin Legea nr. 429/2003 s-au introdus modificări care au întărit protecția drepturilor fundamentale, au clarificat raporturile dintre instituții și au consacrat orientarea externă a României către NATO și Uniunea Europeană.

Rezultatul a fost o Constituție modernizată, mai coerentă și mai apropiată de valorile europene. Efectele asupra instituțiilor au fost majore. Parlamentul și Guvernul au căpătat atribuții mai clar definite, iar Președintele a beneficiat de un mandat extins la 5 ani, ceea ce a contribuit la stabilitatea politică. Justiția a cunoscut o reformă profundă prin rolul sporit al CSM, devenit garant constituțional al independenței magistraților. Aceste modificări au creat premisele pentru un sistem juridic mai predictibil și mai apropiat de standardele statului de drept.

Revizuirea a contribuit la creșterea încrederii cetățenilor în instituțiile statului. Referendumul din 2003 a demonstrat implicarea civică și acceptarea populară a reformei. Prin consacrarea unor drepturi suplimentare, precum accesul liber la justiție și dreptul la un mediu sănătos, Constituția a răspuns mai bine așteptărilor sociale. Totodată, extinderea mandatului prezidențial și reglementarea mai strictă a ordonanțelor de urgență au redus potențialele conflicte politice.

Revizuirea din 2003 a fost esențială pentru integrarea României în NATO și Uniunea Europeană. Prin consacrarea transferului de competențe către instituțiile supranaționale și recunoașterea caracterului obligatoriu al normelor comunitare, România și-a asumat ireversibil drumul către occident. Constituția revizuită a devenit astfel un „pașaport juridic” pentru aderarea la NATO (2004) și la UE (2007).

La peste două decenii de la revizuire, dispozițiile introduse în 2003 și-au dovedit durabilitatea. Independența justiției, protecția drepturilor fundamentale și stabilitatea instituțională continuă să fie repere ale ordinii constituționale românești. Deși societatea a evoluat și apar noi provocări, temelia juridică pusă în 2003 rămâne solidă.

Revizuirea Constituției din 2003 a fost mai mult decât o ajustare tehnică: a fost o reformă de substanță care a schimbat direcția României. Ea a demonstrat că transformarea constituțională este posibilă prin consens politic, participare civică și aportul cercetării științifice. Lecția principală este că o Constituție nu trebuie privită ca un text imuabil, ci ca un document viu, adaptabil nevoilor societății. Astfel, revi-

zuirea din 2003 rămâne un reper fundamental în procesul de consolidare democratică și integrare europeană a României.

Bibliografie:

1. Constituția României (1991, republicată în 2003), Monitorul Oficial al României.
2. Legea nr. 429/2003 pentru revizuirea Constituției României, Monitorul Oficial nr. 758 din 29 octombrie 2003.
3. Curtea Constituțională a României – Decizia nr. 148/2003 privind constituționalitatea Legii de revizuire.
4. Muraru, I., Tănăsescu, E. S. (coord.), „Constituția României. Comentariu pe articole", Ed. C.H. Beck, București, 2008.
5. Deleanu, I., „Instituții și proceduri constituționale", Ed. Servo-Sat, Arad, 2006.
6. Predescu, D., „Revizuirea Constituției României – considerente teoretice și practice", Revista de Drept Public, nr. 2/2004.
7. European Commission, „Regular Reports on Romania's Progress towards Accession", Bruxelles, 2003.

REVIZUIREA CONSTITUȚIEI ROMÂNIEI DIN 2003 – CAUZE SI EFECTE

THE 2003 REVISION OF THE ROMANIAN CONSTITUTION – CAUSES AND EFFECTS

CZU: 342.4:340.133(498)″2003″

Florin RAȘCU
Universitatea de Stat Din Moldova
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-6179-3386
E-mail: rascuf@yahoo.com

Abstract. *The 2003 revision of the Romanian Constitution was a landmark in strengthening the rule of law and enabling European and Euro-Atlantic integration. This paper examines the causes, the legislative process, and the short- and long-term effects of the revision, emphasizing the contribution of legal scholarship in shaping the reform and its socio-economic implications. The amendments enhanced fundamental rights and freedoms, redefined institutional architecture, reinforced judicial independence, and enshrined Romania's external orientation. The main conclusion is that scientific research and legal expertise played a crucial role in legitimizing and designing a Constitution compatible with international standards, whose effects are still visible today in Romania's democratic stability and European integration.*

Rezumat. *Revizuirea Constituției României din 2003 a reprezentat un moment de referință pentru consolidarea statului de drept și integrarea europeană și euro-atlantică. Lucrarea analizează cauzele revizuirii, procesul legislativ și efectele imediate și de lungă durată ale acesteia, cu accent pe contribuția cercetării juridice în fundamentarea reformei și pe implicațiile economice și sociale. Modificările au vizat atât drepturile și libertățile fundamentale, cât și arhitectura instituțională a statului, consolidând independența justiției și consacrând orientarea externă a României. Concluzia principală este că cercetarea științifică și expertiza juridică au jucat un rol esențial în legitimarea și proiectarea unei Constituții compatibile cu standardele internaționale, iar efectele se resimt și astăzi în stabilitatea democratică și integrarea europeană a României.*

Introducere

Revizuirea Constituției României din anul 2003 reprezintă unul dintre cele mai importante momente ale evoluției constituționale postdecembriste.

Adoptată inițial în 1991, Constituția a funcționat ca fundament al statului de drept într-o societate aflată în plină tranziție de la regimul comunist la democrație. După mai bine de un deceniu de aplicare, practica juridică, transformările sociale și politice, precum și contextul internațional au arătat că era nevoie de o adaptare a textului fundamental. Revizuirea din 2003 a fost motivată de multiple cauze: necesitatea integrării euro-atlantice (NATO și Uniunea Europeană),armonizarea legislației

cu standardele europene, consolidarea drepturilor și libertăților fundamentale, modernizarea instituțiilor statului și clarificarea raporturilor dintre autorități.

Legea nr. 429/2003, adoptată de Parlament și aprobată prin referendum la 18–19 octombrie 2003, a adus modificări semnificative asupra a peste 50 de articole din Constituție, având efecte majore asupra sistemului juridic și politic românesc. Lucrarea de față își propune o analiză amplă, structurată și argumentată a cauzelor și efectelor revizuirii din 2003, punând accent pe: (i) cadrul constituțional al revizuirii, (ii) cauzele profunde care au determinat modificarea, (iii) procesul parlamentar și referendumul, (iv) principalele modificări aduse textului, (v) efectele imediate și pe termen lung, precum și (vi) concluzii privind impactul asupra consolidării statului de drept și a integrării europene.

Capitolul I – Cadrul constituțional al revizuirii

Revizuirea Constituției este un proces fundamental reglementat de Titlul VII al Legii fundamentale, care stabilește condițiile, limitele și procedura prin care textul constituțional poate fi modificat. Stabilitatea constituțională este un principiu esențial al oricărui regim democratic, motiv pentru care revizuirea este posibilă, dar strict reglementată. Constituția României din 1991 a preluat modelul rigid al constituțiilor europene postbelice, conferind un rol central Parlamentului, Curții Constituționale și cetățenilor, prin referendum.

Articolul 150 stabilea inițiativa de revizuire, care putea aparține: (i) Președintelui României, la propunerea Guvernului; (ii)unui număr de cel puțin o treime din deputați și senatori; sau (iii) unui număr de cel puțin 500.000 de cetățeni cu drept de vot, proveniți din cel puțin jumătate din județele țării, cu un prag minim în fiecare dintre acestea.

Articolul 151 reglementa procedura de adoptare: proiectul sau propunerea trebuia dezbătut și adoptat de fiecare Cameră cu o majoritate de două treimi; în caz de divergență se apela la o comisie de mediere sau la votul în ședință comună, cu o majoritate de trei pătrimi. Ulterior, legea de revizuire era supusă referendumului național, a cărui validare era condiția esențială pentru intrarea în vigoare.

Articolul 152 stabilea limitele materiale ale revizuirii. Se interzicea modificarea caracterului național, unitar și indivizibil al statului, a formei republicane de guvernământ, a independenței justiției, a pluralismului politic, a integrității teritoriului și a drepturilor fundamentale, în sensul suprimării lor. Aceste interdicții reprezintă „clauze de eternitate” care garantează identitatea constituțională a statului român.

Prin urmare, cadrul normativ al revizuirii constituționale în România era unul complex, menit să asigure echilibrul dintre necesitatea adaptării și protejarea stabilității. În 2003, toate aceste etape au fost parcurse cu respectarea strictă a procedurii.

Capitolul II – Cauzele revizuirii din 2003

Revizuirea din 2003 a fost determinată de un ansamblu de factori interni și externi, care au făcut inevitabilă actualizarea Constituției. Putem identifica cinci mari cauze:

1. Integrarea euro-atlantică. România se afla în plin proces de aderare la NATO și Uniunea Europeană. Constituția din 1991 nu conținea dispoziții clare privind transferul de competențe către organizații supranaționale. Era necesară o adaptare pentru a recunoaște explicit supremația dreptului comunitar și pentru a asigura compatibilitatea cu instituțiile europene. Aceasta a fost o condiție esențială pentru finalizarea negocierilor de aderare.

2. Consolidarea drepturilor fundamentale. Experiența primului deceniu democratic a arătat nevoia de protecții suplimentare pentru drepturile omului. Revizuirea din 2003 a vizat întărirea libertății individuale, garantarea dreptului la un proces echitabil, clarificarea protecției proprietății private și asigurarea accesului liber la justiție.

3. Clarificarea raporturilor instituționale. Practica anilor ’90 a evidențiat disfuncționalități între Președinte, Guvern și Parlament. Mandatul prezidențial a fost extins de la 4 la 5 ani pentru a evita suprapunerea cu alegerile parlamentare. Au fost aduse precizări privind ordonanțele de urgență și responsabilitatea Parlamentului. Totodată, Consiliul Superior al Magistraturii a fost consolidat ca garant al independenței justiției.

4. Modernizarea administrativă și electorală. Necesitatea unei administrații mai eficiente și a unor mecanisme electorale clare a impus modificări privind organizarea teritoriului, alegerile și funcționarea autorităților publice. S-a introdus posibilitatea cetățenilor de a accesa direct Curtea Constituțională prin excepții de neconstituționalitate ridicate în fața instanțelor.

5. Presiuni interne și externe pentru consolidarea statului de drept. Societatea civilă, mediul academic și organismele internaționale au exercitat presiuni pentru o Constituție mai clară și mai protectivă. Revizuirea a reprezentat răspunsul politic la aceste solicitări.

În ansamblu, cauzele revizuirii din 2003 reflectă atât nevoia de modernizare internă, cât și imperativele geopolitice ale momentului. România își dorea să devină membră deplină a comunității europene și nord-atlantice, iar adaptarea Constituției era o condiție sine qua non pentru acest obiectiv strategic.

Capitolul III – Efectele revizuirii Constituției din 2003

Efectele revizuirii Constituției din 2003 au fost multiple și deosebit de importante pentru evoluția statului român. Acestea pot fi analizate pe două planuri majore: cel intern, vizând consolidarea statului de drept și modernizarea instituțiilor, și cel extern, vizând integrarea euro atlantică și europeană a României.

1. Efectele pe plan intern:

a) Consolidarea statului de drept.

Revizuirea a întărit principiile fundamentale ale statului de drept prin consacrarea unor garanții sporite pentru drepturile și libertățile fundamentale. Introducerea accesului liber la justiție ca drept absolut a reprezentat un progres major, întrucât a eliminat posibilitatea limitării acestuia prin lege. De asemenea, clarificarea normelor privind arestarea preventivă și durata acesteia a consolidat protecția libertății individuale.

b) Independența justiției.

Transformarea Consiliului Superior al Magistraturii în garant al independenței justiției a avut efecte directe asupra funcționării sistemului judiciar. Această modificare a permis dezvoltarea unei jurisprudențe mai independente și a contribuit la consolidarea încrederii cetățenilor în justiție. De asemenea, a redus influența politicului asupra carierei magistraților.

c) Stabilitatea instituțională

Extinderea mandatului prezidențial la 5 ani a contribuit la creșterea stabilității politice și la evitarea suprapunerii alegerilor prezidențiale cu cele parlamentare. Această schimbare a redus riscul blocajelor instituționale și a permis o mai bună planificare a politicilor publice pe termen mediu.

d) Modernizarea administrației publice.

Consacrarea principiilor descentralizării și autonomiei locale a avut ca efect dezvoltarea administrației publice locale.

Aceste principii au stat la baza unor reforme ulterioare privind regionalizarea și funcționarea autorităților locale. De asemenea, reglementarea mai clară a funcției publice a contribuit la profesionalizarea acesteia.

2. Efectele pe plan extern:

a) Aderarea la NATO.

Revizuirea din 2003 a consacrat constituțional integrarea în structurile euro-atlantice. Această prevedere a permis României să finalizeze procesul de aderare la NATO, care s-a concretizat în 2004. Astfel, revizuirea a avut un efect direct asupra securității naționale și a plasării României într-un cadru de apărare colectivă.

b) Negocierile și aderarea la Uniunea Europeană.

Consacrarea supremației dreptului comunitar și posibilitatea transferului de competențe către instituțiile europene au fost condiții esențiale pentru finalizarea negocierilor de aderare. Revizuirea din 2003 a permis României să închidă mai multe capitole de negociere și a creat premisa juridică pentru aderarea din 2007. Prin urmare, revizuirea a avut un rol fundamental în integrarea europeană a României.

c) Imaginea internațională.

Adoptarea unei Constituții modernizate și compatibile cu standardele internaționale a îmbunătățit semnificativ imaginea României pe plan internațional. Partenerii externi au perceput revizuirea ca pe un semnal al angajamentului ferm pentru democrație, stat de drept și respectarea drepturilor omului.

3. Efecte pe termen lung

a) Jurisprudența Curții Constituționale

Noile prevederi au generat o jurisprudență mai complexă și mai adaptată standardelor europene. Curtea Constituțională a trebuit să interpreteze articolele revizuite, dezvoltând astfel un corp de decizii care au consolidat cultura constituțională în România.

b) Cultura democratică

Revizuirea din 2003 a contribuit la dezvoltarea unei culturi democratice mai solide. Cetățenii au fost implicați prin referendum, iar societatea civilă a participat activ la dezbateri. Această experiență a întărit conștiința civică și a creat un precedent pentru consultarea populară în probleme majore.

c) Durabilitatea constituțională

Deși au trecut peste două decenii de la revizuire, majoritatea modificărilor din 2003 și-au păstrat relevanța și au continuat să ofere stabilitate sistemului constituțional. Acest fapt demonstrează că revizuirea a fost bine fundamentată și că soluțiile adoptate au fost durabile.

Efectele revizuirii din 2003 sunt vizibile atât în plan intern, prin consolidarea statului de drept și a instituțiilor, cât și în plan extern, prin integrarea în NATO și UE. Revizuirea a reprezentat nu doar o adaptare legislativă, ci și un pas istoric în evoluția democratică și europeană a României.

Concluzii

Revizuirea Constituției României din 2003 reprezintă unul dintre cele mai importante momente de reformă constituțională din istoria postdecembristă. Analiza cauzelor, procesului și efectelor acestei revizuiri ne permite să formulăm câteva concluzii esențiale:

1. Necesitatea revizuirii a fost determinată de un cumul de factori interni și externi, în special de obiectivul strategic al integrării României în NATO și Uniunea Europeană. Constituția din 1991, deși adecvată tranziției democratice, nu oferea toate instrumentele juridice pentru compatibilizarea cu standardele internaționale.

2. Procesul de revizuire a fost unul riguros, transparent și democratic. Inițiativa parlamentară, dezbaterile publice, controlul de constituționalitate și referendumul au garantat legitimitatea schimbărilor. Participarea cetățenilor la referendumul din 18–19 octombrie 2003 a demonstrat că reforma constituțională nu poate fi realizată decât prin implicarea directă a poporului.

3. Modificările introduse au vizat atât drepturile și libertățile fundamentale, cât și arhitectura instituțională a statului. Consolidarea independenței justiției, extinderea mandatului prezidențial, reglementarea mai clară a ordonanțelor de urgență și consacrarea integrării euro-atlantice au fost printre cele mai semnificative schimbări.

4. Efectele revizuirii s-au manifestat imediat prin creșterea stabilității instituționale și consolidarea statului de drept, dar și pe plan extern prin aderarea României la NATO (2004) și Uniunea Europeană (2007). Revizuirea a avut un impact direct asupra modernizării și europenizării sistemului politic și juridic românesc.

5. Durabilitatea modificărilor adoptate în 2003 confirmă succesul procesului de revizuire. Textul constituțional rezultat a rezistat timpului, oferind stabilitate și previzibilitate. Totuși, apariția unor noi provocări – digitalizarea, crizele geopolitice, evoluțiile sociale – poate justifica pe viitor o nouă discuție despre actualizarea Constituției.

În concluzie, revizuirea din 2003 a fost un moment de cotitură în istoria constituțională a României. Ea a demonstrat că reforma poate fi realizată prin consens politic și participare civică, oferind un cadru juridic solid pentru consolidarea democrației și integrarea în structurile euro-atlantice. Lecția fundamentală a acestui proces este că o Constituție nu este un text imuabil, ci un organism viu, care trebuie adaptat periodic, cu respectarea principiilor fundamentale și a voinței poporului.

Bibliografie:

1. Constituția României (1991, republicată în 2003), Monitorul Oficial al României.
2. Legea nr. 429/2003 privind revizuirea Constituției României, Monitorul Oficial, partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003.
3. Curtea Constituțională a României, Decizii privind legea de revizuire a Constituției, 2003.
4. Administrația Prezidențială – Constituția României: text oficial și sinteze explicative.
5. Muraru, I., Tănăsescu, E. S. (coord.), „Constituția României. Comentariu pe articole”, Ed. C.H. Beck, București, 2008.
6. Iorgovan, A., „Tratat de drept administrativ”, vol. I–II, Ed. All Beck, București, 2005.
7. Deleanu, I., „Instituții și proceduri constituționale”, Ed. Servo-Sat, Arad, 2006.
8. Predescu, D., „Revizuirea Constituției României – considerente teoretice și practice”, Revista de Drept Public, nr. 2/2004.
9. Bîrsan, C., „Drepturile omului. Vol. I: Teoria generală”, Ed. All Beck, București, 2005.
10. European Commission, „Regular Reports on Romania’s Progress towards Accession”, Bruxelles, 1997–2004.
11. NATO, „Accession Protocols and Official Documents on Romania’s Membership”, Bruxelles, 2003–2004.

RESTABILIREA ȘI PRELUNGIREA TERMENELOR SUCCESORALE ÎN EXERCITAREA DREPTULUI LA MOȘTENIRE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PROBLEME DE INTERPRETARE ȘI PRACTICĂ APLICATIVĂ

RESTORATION AND EXTENSION OF SUCCESSION TERMS IN EXERCISING THE RIGHT TO INHERITANCE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: INTERPRETATION PROBLEMS AND APPLICATION PRACTICE

CZU: 347.65/.68(478)

Iulia VIȘNEVSKAIA
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0008-1189-0383
E-mail: vishneskayay@list.ru

Introducere

Reglementarea dreptului succesoral reprezintă un domeniu fundamental al dreptului civil, având implicații semnificative asupra protecției drepturilor moștenitorilor și echilibrului economic-social. Reforma legislativă din Republica Moldova, implementată începând cu anul 2019 și continuată cu modificările adoptate în 2025, a adus schimbări importante în ceea ce privește prezumțiile legale legate de acceptarea sau renunspașțarea la moștenire, precum și în procedura de restabilire sau prelungire a termenelor succesorale. Totodată, interpretarea noțiunii de „mo tive întemeiate" în contextul prelungirii termenelor reprezintă o provocare atât pentru practicienii dreptului, cât și pentru autoritățile judiciare.

Scopul principal al acestei cercetări este analiza critică a actualei reglementări privind termenele succesorale și evaluarea practicii judiciare în aplicarea conceptului de „motive întemeiate". Printre obiectivele specifice se numără identificarea principalelor probleme de interpretare și aplicare a normelor legale, evidențierea efectelor trecerii de la prezumția acceptării la prezumția renunțării la moștenire, precum și propunerea unor soluții menite să asigure claritate și predictibilitate în dreptul succesoral moldovenesc.

Pentru realizarea acestui demers, au fost utilizate metode specifice de cercetare juridică: analiza doctrinară a legislației în vigoare, studiul comparativ al modelelor succesorale ale altor jurisdicții (în special Germania și România), precum și examinarea hotărârilor relevante ale Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. De

asemenea, s-au aplicat metode de interpretare juridică pentru identificarea lacunelor și ambiguităților din actuala reglementare.

Importanța acestei cercetări derivă din necesitatea consolidării cadrului normativ și jurisprudențial al succesiunii, care să protejeze eficient drepturile moștenitorilor, să prevină litigiile generate de incertitudini și să asigure un echilibru între interesele creditorilor și ale succesorilor. În condițiile unor schimbări legislative și a unei jurisprudențe în dezvoltare, această analiză oferă o perspectivă relevantă pentru consolidarea securității juridice în domeniul dreptului succesoral din Republica Moldova.

De la prezumția de acceptare la prezumția de renunțare

Până la 1 martie 2019, în Republica Moldova funcționa un sistem de opțiune succesorală care poate fi descris, cu anume rezerve, ca o prezumție a renunțării moștenirii: dacă moștenitorul nu se adresa notarului în termen de 6 luni, intervenea o prezumție practică de renunțare la moștenire. Ea putea fi răsturnată, de regulă, prin proba acceptării prin intrarea în posesie sau prin repunerea în termenul expirat de acceptare a moștenirii. . Dificultățile legate de starea „adormită" (*hereditas jacens*) a moștenirii, lipsa unei cunoașteri complete a notarului asupra identității tuturor persoanelor chemate la moștenire (succesibilii) și termenele scurte de acceptare a moștenirii generau unele riscuri și dificultăți pentru drepturile succesorale și pentru creditorii acestora. O preocupare o sridicau situațiile moștenitorilor minori sau incapabili, ale căror drepturi depindeau de reprezentanții legali, adesea aflați în conflicte de interese.

După reforma din 2019, legiuitorul a preluat modelul german bazat pe prezumția renunțării: moștenirea trecea automat, însă dacă moștenitorul nu declara renunțarea în termen de trei luni, acesta era considerat că a acceptat-o. Această abordare a asigurat mai multă flexibilitate și protecție a intereselor creditorilor, dar a generat noi dificultăți practice.

În România funcționează un sistem similar celei moldovenești până în 2019: este stabilit un termen de șase luni pentru depunerea cererii notariale de acceptare a moștenirii. În Germania, dimpotrivă, se aplică principiul transferului automat al moștenirii cu dreptul de renunțare în termen de șase săptămâni (sau șase luni dacă persoana locuiește în străinătate) [1, p. 836]. Practica Curții Europene a Drepturilor Omului subliniază, de asemenea, că termenele excesiv de scurte pot limita dreptul la moștenire ca garanție constituțională. De pildă, în cauza *Rogojină împotriva României*, Curtea Europeană a indicat două tipuri de limitări ale drepturilor. În primul rând, statul a încălcat dreptul lui Victor şi Viorel Rogojină la respectarea proprietăţii, întrucât despăgubirea pentru imobilul naţionalizat, acordată printr-o hotărâre definitivă a instanţei, nu a fost niciodată plătită. În al doilea rând, termenul excesiv de scurt de şase luni pentru acceptarea moştenirii şi formalismul strict al procedurilor naţionale au lipsit-o pe nepoata, Silvia Rogojină, de posibilitatea de a continua procedura, în pofida legăturii sale cu bunurile familiei [6].

Aceast sistem a asigurat protecția creditorilor, dar a generat noi dificultăți, motiv pentru care, la 10 iulie 2025, a fost adoptată Legea Republicii Moldova nr. 251/2025 cu privire la unele modificări în anumite acte normative (revizuirea unor aspecte ale regimului juridic al moștenirii), care prevede o serie de schimbări majore în reglementarea moștenirii, intrând în vigoare la 1 ianuarie 2026.

Unul dintre cele mai importante modificări constă în revenirea la prezumția practică renunțării la moștenire.

Până la intrarea în vigoare a noilor norme (perioada 1 martie 2019-31 decembrie 2025), moștenirea era considerată acceptată automat de către moștenitori dacă aceștia nu și-au declarat renunțarea în termenul stabilit (trei luni de la deschiderea moștenirii). O astfel de prezumție facilitează procedurile, dar conduce adesea la consecințe nedorite pentru moștenitori, care nu reușeau să se orienteze în timp sau să obțină informații complete despre moștenire. Noile prevederi stabilesc că moștenirea este considerată neacceptată dacă moștenitorul nu întreprinde acțiuni active pentru acceptare, adică nu depune o cerere notarială certificată în termen de doisprezece luni de la deschidere. Dacă moștenitorul nu depune cererea, moștenirea se consideră renunțată de către acesta. Această trecere de la prezumția acceptării la prezumția renunțării oferă moștenitorilor mult mai mult timp și control asupra procesului, permițând o abordare mai conștientă în decizia de acceptare sau renunțare.

Conform notei de fundamentare, această modificare răspunde nevoii de a acorda moștenitorilor mai mult timp pentru o decizie rațională și informată într-o procedură complicată de moștenire [10].

Mecanismele de restabilire și prelungire a termenelor opțiunii succesorale

Conform art. 2391 alin. (3) din Codul civil al Republicii Moldova, la cererea moștenitorului, notarul care conduce procedura succesorală poate prelungi termenul stabilit pentru renunțare sau poate stabili un termen nou, dacă moștenitorul a ratat termenul din motive justificate, iar ceilalți moștenitori nu au obiecții [3ivil]. Prin urmare, legea prevede două modalități principale de prelungire a termenului de renunțare:

- prin notar, cu condiția lipsei obiecțiilor altor moștenitori și existenței unor motive justificate pentru întârziere;
- prin instanță, dacă prelungirea notarială este imposibilă sau contestată [2, p. 474].

De la 1 ianuarie 2026, termenul de prelungire se va aplica și punctului esențial – acceptării active a moștenirii. Prelungirea și restabilirea termenelor vor cuprinde acum nu doar renunțarea, ci și acceptarea moștenirii. Legea nr. 251/2025 prevede direct posibilitatea prelungirii și restabilirii termenului prin:

- notar, dacă moștenitorul justifică motivele întemeiate și nu există obiecții;
- instanță, dacă situația este controversată sau prelungirea la notar nu este posibilă.

Astfel, legiuitorul a extins semnificativ sfera de aplicare a instituției prelungirii termenelor, eliminând limitările vechii redacții a art. 2391. Noua reglementare reflectă nu doar posibilitatea renunțării, ci și pe cea a acceptării active a moștenirii, conform principiului egalității drepturilor moștenitorilor în exercitarea opțiunii succesorale. În plus, reforma a consolidat rolul notarului ca actor principal în reglementarea raporturilor succesorale și a redus necesitatea excesivă a recurgerii la instanță, ceea ce trebuie să conducă la simplificarea procedurilor și diminuarea încărcării sistemului judiciar. Extinderea atribuțiilor privind prelungirea termenelor nu doar că înlătură lacunele vechiului regim juridic, dar și contribuie la formarea unui sistem succesor mai predictibil și echilibrat.

Problema interpretării conceptului de „motive justificate”

Prezumpția acceptării și cea a renunțării au în comun o problemă nerezolvată – lipsa unei definiții clare a „motivului justificat”.

Nici actuala redacție a Codului Civil, nici Legea nr. 251/2025 nu conțin o listă exhaustivă sau indicativă a motivelor justificate, lăsând notarilor și instanțelor o largă marjă de apreciere. Această subiectivitate creează incertitudine pentru moștenitori și poate genera conflicte și litigii.

Analiza doctrinară a sistemului actual evidențiază aspecte-cheie:

- subiectivitatea evaluării. Moștenitorii, notarii și judecătorii interpretează diferit ce constituie un motiv justificat. De exemplu, motivele frecvent menționate sunt boala moștenitorului, șederea peste hotare, lipsa de informații, erori în comunicare sau situații de urgență. Însă absența unor criterii clare reduce certitudinea juridică.
- baza probatorie. Nu există cerințe transparente privind documentele și probele care să confirme motivul justificat, complicând analiza cererilor și generând controverse.
- diversitatea practicii judiciare. Instanțele, bazându-se pe opiniile și experiența proprie, adoptă decizii diferite, creând incertitudine juridică și prelungind procesele.

Astfel, fiecare caz este evaluat individual, iar natura subiectivă a deciziei duce la rezultate neuniforme.

Legea nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 7-17 (denumită în continuare – Legea 100/2017) definește categoriile și ierarhia actelor normative, principiile și etapele procesului legislativ, cerințele principale privind structura și conținutul actului normativ ș.a. În special, conform art. 54 alin. (1) lit. a) și alin. (5), conținutul proiectului trebuie exprimat într-un limbaj simplu, clar și concis, eliminând orice ambiguitate; dacă un concept sau termen poate fi interpretat în mod diferit, în proiect trebuie stabilit sensul contextual pentru a asigura o înțelegere corectă și a evita interpretările contradictorii [9].

Din prevederile Legii 100/2017 rezultă că textul unui act normativ trebuie să elimine orice ambiguitate; conceptele sunt utilizate într-un singur sens, conform terminologiei juridice. Cu alte cuvinte, conținutul actului normativ trebuie să fie clar, precis și lipsit de orice ambiguități sau incertitudini.

Prin urmare, nici actuala redacție a Codului civil, nici Legea 251/2025, nedezvăluind conținutul termenului „motive justificate", nu rezolvă problema clarificării acestuia și indică nerespectarea prevederilor Legii 100/2017.

Doctrina științifică privind motivele justificate în dreptul succesoral din România și Federația Rusă

În doctrina din Republica Moldova, România și Federația Rusă, problema evaluării motivelor justificate este tratată diferit, aceste diferențe derivând din evoluția istorică a sistemelor de drept și particularitățile legislațiilor naționale.

În Republica Moldova, pe baza analizei actelor normative în vigoare și a literaturii științifice, se constată că doctrina și practica judiciară în domeniul instituției motivelor justificate sunt în curs de formare; nu există metodologii și clasificări bine definite pentru evaluarea acestora.

În România, dreptul de moștenire se realizează în termen de un an de la data deschiderii moștenirii (art. 1103 Cod Civil român). În special, art. 1103 alin. (3) precizează că asupra termenului de exercitare a dreptului de moștenire „se aplică dispozițiile Cărții a VI-a privind suspendarea și întreruperea termenului de prescripție", mai exact articolele 2523-2543 din Codul Civil român [4]. Totuși, VERESS E. și SZEKELY J., în lucrarea „Drept civil: moștenirea, liberalitățile", exprimă dezacord cu poziția conform căreia termenul de un an pentru opțiunea succesorală ar fi termenul de prescripție, subliniind că este un termen special cu un regim juridic distinct, ceea ce reflectă mai bine integritatea și indivizibilitatea instituției succesiunii [15, p. 120].

Conform art. 2522 Cod Civil român, persoana care, din motive justificate, nu a putut exercita dreptul în termenul prevăzut poate solicita instanței restabilirea termenului și judecarea cauzei [4]. Din această normă rezultă două cazuri principale: primul – când moștenitorul nu a putut exercita opțiunea succesorală din cauza unor împrejurări fortuite, și al doilea – când obstacolele au fost motivate și nu țin de culpa moștenitorului.

În situația forței majore, termenul este suspendat automat pentru perioada în care aceste împrejurări persistă. În alte cazuri de motive justificate, instanța poate restabili termenul dacă există o imposibilitate obiectivă a moștenitorului de a-și exercita dreptul la timp. Practica judiciară confirmă că restabilirea este posibilă doar dacă întârzierea nu se datorează vinovăției moștenitorului [13, pp. 181-183].

Această construcție juridică urmărește echilibrarea protecției moștenitorilor confruntați cu dificultăți obiective și necesitatea soluționării în termene a relațiilor succesorale.

Conform art. 2532 Cod Civil, cursul prescripției nu începe sau, dacă a început, se suspendă în situațiile prevăzute de lege.

Această prevedere stabilește diverse împrejurări care pot suspenda prescripția, cum ar fi serviciul în forțele armate în timpul mobilizării sau stării de război [13, pp. 181-183].

Astfel, reglementarea termenelor succesorale în România combină un termen fix de un an pentru exercitarea opțiunii succesorale cu mecanismele de suspendare sau restabilire. Legiuitorul admite direct posibilitatea restabilirii în cazul existenței motivelor justificate, însă nu stabilește criterii clare pentru calificarea acestora, lăsând instanțelor o largă discreție în aplicarea instituției.

În Federația Rusă, problema interpretării motivelor justificate a fost analizată în detaliu, confirmat de art. 1155 Cod civil al Federației Ruse [5] și de Hotărârea Plenului Curții Supreme nr. 9 din 29 mai 2012 cu privire la practica judiciară în cazurile de moștenire (denumită în continuare Hotărârea nr. 9). Conform art. 1155 alin. (1), instanța poate restabili termenul de acceptare a moștenirii și recunoaște moștenitorul că a intrat în posesie dacă sunt îndeplinite două condiții: moștenitorul nu știa și nu putea ști de deschiderea moștenirii sau a ratat termenul din alte motive justificate, solicitând instanței această restabilire în termen de șase luni de la încetarea obstacolelor [8, p. 474].

Această normă stabilește două baze pentru restabilirea termenelor:

- „necunoașterea justificată”, când moștenitorul nu știa și nu putea ști despre moștenire;
- „inacțiunea justificată”, când moștenitorul știa despre moștenire, dar a ratat termenul din motive justificate.

În literatura de specialitate se evidențiază că instanțele nu diferențiază clar aceste două baze juridice, ceea ce conduce la pierderea esenței conceptului de necunoaștere justificată și concentrare preponderentă pe demonstrarea existenței altor motive justificate.

Această teorie este susținută și de cercetătorul rus Serghei Borisovici Serenko în lucrarea sa din 2024 „Restabilirea termenului pentru acceptarea moștenirii: probleme complexe de teorie și practică”, unde concluzionează că instanțele ignoră formula necunoașterii justificate [12, p. 18].

În ceea ce privește a doua bază, trebuie menționat că din punct de vedere substanțial instanța restabilește termenele recunoscând motivarea justificată a întârzierii. Codul civil rus nu conține o listă exhaustivă a acestor motive, iar unii autori consideră că elaborarea unei liste precise nu este oportună.

Astfel, în articolul din 2024 „Principiul raționalității ca criteriu pentru recunoașterea motivelor justificate: particularități ale reglementării normative” (autori: Sumenkova S.Iu., Galkina A.Iu., Semionova P.A.), se afirmă că legiuitorul nu poate întocmi o listă exhaustivă a situațiilor din viața reală care pot ține de categoria motivelor justificate în diverse ramuri ale dreptului, deoarece acest concept este neli-

mitat ca volum [14, p. 218]. În consecință, autorii apreciază că principiul raționalității doctrinare devine criteriul cheie pentru definirea motivelor justificate.

Evaluarea motivelor justificate trebuie să se bazeze pe principiile bunei credințe și raționalității, excluzând abuzul de drept. Astfel, raționalitatea ca criteriu este un instrument esențial pentru echilibrarea intereselor statului și drepturilor cetățenilor în diferite domenii juridice. Acest criteriu permite luarea în considerare a particularităților fiecărui caz, favorizând o aplicare mai echitabilă și umană a normelor juridice. Principiul raționalității servește nu doar ca bază pentru decizii motivate, ci și pentru formarea culturii juridice a societății. El trebuie să fie fundamentul prevenirii arbitrarului și asigurării protecției drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor [14, p. 221].

Opinii similare exprimă E.A. Hodîrieva și P.M. Hodîrev în lucrarea lor din 2023 „Boala ca motiv justificat pentru restabilirea termenului de acceptare a moștenirii", susținând că întocmirea unei liste a motivelor justificate este imposibilă din cauza diversității acestora [7, p. 147].

Totuși, având în vedere creșterea practicii judiciare în domeniul dreptului succesoral și pentru a sistematiza și unifica aplicarea normelor, inclusiv clarificarea criteriilor restabilirii termenelor pentru acceptarea moștenirii și reglementarea modului de soluționare a litigiilor legate, Curtea Supremă a Federației Ruse a adoptat Hotărârea Plenului din 29 mai 2012 nr. 9 „Cu privire la practica judiciară în cazurile de moștenire".

O atenție specială se acordă punctului 40 din această hotărâre, care conține explicații referitoare la motivele justificate pentru depășirea termenelor. De la publicarea sa în „Gazeta Rusă" la 6 iunie 2012, acest act a devenit una dintre sursele normative fundamentale pentru organele judiciare și practicienii dreptului succesoral din întreaga Rusie.

Hotărârea nr. 9 evidențiază circumstanțe personale care pot împiedica depunerea la timp a cererii: boală gravă, stare de neputință, analfabetism și alte motive similare. Totuși, problemele de sănătate de scurtă durată, necunoașterea normelor juridice sau lipsa informațiilor nu sunt considerate motive justificate.

Este important de subliniat că nu contează doar faptul bolii sau al altui impediment, ci durata și caracterul său insurmontabil, excluzând posibilitatea solicitării în termen. Aceste circumstanțe includ misiuni îndelungate, serviciul militar, detenția, ascunderea informațiilor și necesitatea îngrijirii permanente a rudelor grav bolnave.

Dificultatea înțelegerii conceptului de „motive justificate" este de asemenea abordată în comentariile la articolele 1110–1185, 1224 din Codul Civil al Federației Ruse (2018). Se remarcă dificultățile privind probele pentru justificarea motivelor și discreția judecătorului în stabilirea faptului acceptării moștenirii. De asemenea, se subliniază că simpla necunoaștere nu este motiv justificat: important este să se determine de ce moștenitorul nu știa și care au fost împrejurările care i-au împiedicat

să afle informații despre defunct și decesul acestuia. Aceste împrejurări trebuie să fie obiective, insurmontabile și iertătoare pentru moștenitor [11, p. 365].

Cu alte cuvinte, motivele justificate sunt circumstanțe personale ale moștenitorului care generează obstacole obiective pentru exercitarea dreptului său. În acest sens, necunoașterea legislației sau lipsa experienței nu sunt considerate motive justificate.

Astfel, Hotărârea nr. 9 introduce noțiunea de „inacțiune justificată", dar nu clarifică „necunoașterea justificată". Inacțiunea justificată este interpretată clar: dacă moștenitorul știa, dar nu a acționat, motivul poate fi doar un impediment obiectiv. Totuși, problema recunoașterii necunoașterii ca motiv justificat rămâne controversată.

Având în vedere timpul trecut de la adoptarea acestei hotărâri, statistica judiciară din RF continuă să arate un număr mare de cazuri privind restabilirea termenelor de acceptare a moștenirii, confirmând actualitatea problemei. Numai în 2023, din 136.707 litigii succesorale, peste 38.000 au vizat restabilirea termenelor sau acceptarea moștenirii, dintre care aproximativ 13% au fost legate de restabilirea termenelor depășite.

În concluzie, se poate afirma că abordările privind motivele justificate în doctrina și practica judiciară din Moldova, România și Rusia prezintă particularități distincte. Știința și practica rusă demonstrează un interes major și o aprofundare a problemei, însă nu se poate susține că problema calificării motivelor justificate pentru restabilirea termenelor depășite este definitiv rezolvată în Rusia. În România, abordările sunt mai formalizate, conform specificului sistemului juridic. În Moldova, problema este încă în dezvoltare activă, reflectând o anumită incertitudine legislativă.

Aceste diferențe se explică prin evoluția istorică și particularitățile legislative ale fiecărei țări și reprezintă un subiect de interes pentru cercetări științifice și practice viitoare.

Practica judiciară

În continuare vom examina unei spețe din jurisprudența națională recentă:

1) Hotărârea Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova (Cauza nr. 2ra-927/22 2-20118446-01-2ra-04072022 din 21 septembrie 2022)

Serghei Nicitin a aflat despre moartea tatălui său și moștenire abia după mulți ani de la deces și obținerea unui certificat de moștenitor pentru moștenirea vacantă în favoarea statului. În același timp, el a declarat că este singurul moștenitor legal. Normele constituționale și Codul Civil al Republicii Moldova cer depunerea unei cereri de acceptare a moștenirii în termenele stabilite de legislație. În acest caz, reclamantul a ratat aceste termene, dar nu a reușit să dovedească existența unor motive întemeiate pentru nerespectarea termenului. Instanța de fond a recunoscut că nu există dovezi de acceptare a moștenirii de către reclamant, iar certificatul de moștenitor pentru moștenirea vacantă a fost emis în mod legal. Curtea de Apel a

menținut decizia, menționând că reclamantul nu a justificat nerespectarea termenelor cu motive întemeiate și documentate. Curtea Supremă de Justiție a respins recursul. Cazul demonstrează rigoarea abordării sistemului judiciar moldovenesc cu privire la termenele de moștenire și subliniază importanța înregistrării legale în timp util a drepturilor de moștenire. Dacă moștenitorul ratează termenul și nu prezintă motive întemeiate, instanțele, de regulă, refuză restabilirea termenului și recunosc drepturile de moștenire pierdute.

2) Hotărârea Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova (Cauza nr. 2ra-1081/2022 2-19059996-01-2ra-08082022 din 19 octombrie 2022)

În acest caz, reclamanta Tatiana Cibote a ratat termenul de acceptare a moștenirii după decesul tatălui său. Instanța a constatat că ea cunoștea decesul, a participat la înmormântare și a avut posibilitatea de a depune o cerere la notar, dar nu a făcut-o. Lipsa motivelor întemeiate pentru nerespectarea termenului (care trebuiau confirmate documentar) a fost motivul refuzului de restabilire a termenului și de recunoaștere a drepturilor sale asupra moștenirii. Instanța a subliniat caracterul strict al termenului de trei luni stabilit prin lege pentru renunțarea sau acceptarea moștenirii și necesitatea respectării acestuia în absența dovezilor de întemeiere a ratării. Această decizie reflectă practica tipică pentru Moldova, unde instanțele, în absența unor motive întemeiate clare și documentate, nu restabilesc termenele ratate, chiar dacă moștenitorul motivează ratarea cu considerații subiective. Aceasta confirmă importanța adresării în timp util la notar și necesitatea colectării dovezilor privind motivele întemeiate pentru nerespectarea termenelor pentru protejarea drepturilor moștenitorilor.

Astfel, analizând hotărârile Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova prezentate mai sus, se poate observa că în primul caz abordarea instanței este strictă, accentul fiind pus pe certitudinea juridică și obligația moștenitorului de a înregistra drepturile în timp util (reclamantul a ratat termenul, dar nu a dovedit motive întemeiate); în al doilea caz, instanța aplică în mod constant criteriul formal - lipsa unor obstacole dovedite înseamnă pierderea dreptului (reclamanta știa de deces și avea posibilitatea să declare moștenirea, dar nu a făcut-o, nu au fost prezentate motive întemeiate).

Practica Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova demonstrează echilibrul a două tendințe:

- De protecție (umanistă): termenul poate fi restabilit dacă moștenitorul dovedește obstacole obiective și documentate (boală, aflarea în străinătate, lipsa de informații).
- Formalistă (strictă): dacă nu se dovedesc motive întemeiate, instanțele refuză, chiar dacă moștenitorul se referă la circumstanțe personale sau subiective.

Astfel, pentru a proteja dreptul la moștenire, elementul cheie este baza de dovezi, care continuă să aibă un caracter nu strict declarat, ci de evaluare.

Concluzie

În practica de aplicare a legii a Republicii Moldova, problemele de restabilire și prelungire a termenelor succesorale și de determinare a motivelor întemeiate rămân astăzi printre cele mai dificile și contradictorii. Reforma adoptată în 2025 este un pas înainte, deoarece extinde cadrul temporal pentru exprimarea voinței moștenitorilor, consolidează rolul notarului și crește nivelul de protecție a creditorilor. Cu toate acestea, înțelegerea de către notari și instanțe a conceptului de „motive întemeiate" continuă să fie evaluată în mod subiectiv: unii dintre ei iau în considerare un spectru larg de circumstanțe - de la boala gravă a moștenitorului până la rezidența sa în afara țării; alții aderă la o abordare formală, recunoscând doar obstacolele insurmontabile ca fiind întemeiate. O astfel de abordare eterogenă duce la incertitudine juridică, creează riscuri pentru moștenitori și, de asemenea, împiedică formarea unei practici judiciare uniforme. Drept urmare, litigiile succesorale sunt adesea întârziate și devin o sursă de tensiune socială suplimentară. Astfel, problemele de prelungire și restabilire a termenelor succesorale în Moldova rămân relevante și necesită cercetări suplimentare și discuții practice.

Având în vedere analiza efectuată, propunem următoarele:

1) de a introduce în Codul Civil al Republicii Moldova o listă închisă sau orientativă a motivelor întemeiate;
2) de a elabora explicații judiciare ale Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova pentru unificarea practicii;
3) se propune clasificarea motivelor întemeiate în patru grupe:

a) circumstanțe medicale (boală, dizabilitate, spitalizare);
b) circumstanțe sociale și familiale (îngrijirea unui copil, decesul unei rude apropiate);
c) circumstanțe juridice (neprimirea notificării, erori ale notarului);
d) circumstanțe externe obiective (dezastre naturale, situații de urgență, acțiuni militare).

Bibliografie:

1. Bürgerliches Gesetzbuch din 18.01.1896. În: Bundesgesetzblatt, 2022, 1488 p.
2. Cazac O. Drept civil. Moștenirea. Chișinău: Bons Offices, 2022, 900 p.
3. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr. 66-75.
4. Codul civil al României nr. 287/2009. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409, din 10 iunie 2011.
5. Codul civil al Federaţiei Ruse nr. 3011/1994 nr. 51-FZ. În: Colecţia legislativă a Federaţiei Ruse, 1994, nr. 32.

6. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Cauza Rogojină împotriva României, Cererea nr. 6235/04, hotărârea din 19 ianuarie 2010, disponibilă la: https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Rogojin%C4%83-%C3%AEmpotriva-Rom%C3%A2niei.pdf, accesat la 17 septembrie 2025.
7. Ходырева Е.А., Ходырев П.М. Болезнь как уважительная причина для восстановления срока принятия наследства. В: Применение закона, 2023, № 4, с. 146–155.
8. Hotărârea Plenumului Curţii Supreme a Federaţiei Ruse din 29 mai 2012 nr. 9 „Despre practica judiciară în cauzele de succesiune". În: Buletinul Curţii Supreme a Federaţiei Ruse, nr. 7, 2012.
9. Legea nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 7-17.
10. Nota informativă la proiectul Legii Republicii Moldova nr. 251/2025 cu privire la unele modificări în anumite acte normative. Chişinău, 2025, disponibilă la: www.parlament.md, accesat la 17 septembrie 2025.
11. Петров Е.Ю. Право наследования: постстатьяльный комментарий к статьям 1110, 1185, 1224 Гражданского кодекса Российской Федерации. В: M Logos, 2018. 656 с.
12. Серенко С.Б. Восстановление срока для принятия наследства: сложные вопросы теории и практики. В: Гражданское право, 2024, № 6, с. 17–20.
13. Stănciulescu L. Curs de drept civil. Succesiuni. Bucureşti: Editura Hamangiu, 2012, 293 p.
14. Суменьков С.Ю., Галкина А.Ю., Семёнова П.А. Принцип рациональности как критерий признания уважительной причины: специфика нормативного регулирования. В: Юридические науки, 2024, № 11, с. 217–221.
15. Veress E., Szekely J. Drept civil: moștenirea, liberalitățile. Ediția a 2-a revizuită și adăugită. București: C. H. Beck, 2020, 171 p.

ПРОБЛЕМА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛНЕНИЯ ПОЗИТИВНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В УСЛОВИЯХ УТРАТЫ КОНТРОЛЯ

THE PROBLEM OF EFFECTIVENESS OF IMPLEMENTING POSITIVE OBLIGATIONS IN CONDITIONS OF LOSS OF CONTROL
PROBLEMA EFICIENȚEI ÎNDEPLINIRII OBLIGAȚIILOR POZITIVE ÎN CONDIȚII DE PIERDERE A CONTROLULUI

CZU: 341.231.14:341.48:341.213

Степан ПОПОВСКИЙ
Государственный Университет Молдовы
Кишинёв, Республика Молдова
ORCID: 0009-0006-6808-1080
E-mail: eff.justce@gmail.com

Abstract. *The article conceptualizes positive obligations of states under Article 1 of the European Convention on Human Rights (ECHR) as a mechanism for substituting remedies to protect human rights in situations of loss of de facto control over territory (Transnistria, Cyprus, Abkhazia, South Ossetia, eastern Ukraine). The author argues that such obligations require the creation of effective judicial, administrative, economic, political, and diplomatic mechanisms on controlled territory to compensate for the legal vacuum. Four criteria for the effectiveness of these obligations are identified: awareness of violations, reasonableness and accessibility of measures, effectiveness of remedies, and elimination of systemic barriers. Through analysis of ECtHR precedents (Ilaşcu v. Moldova and Russia, Catan v. Moldova and Russia, Mozer v. Moldova and Russia), it is demonstrated how these criteria allow for assessing state responsibility and enhancing victim protection. The theoretical foundation relies on the due diligence concept, and the practical significance lies in providing courts and states with standards for implementing Article 1 ECHR. The article offers recommendations for national authorities, lawyers, and NGOs on creating alternative protection mechanisms in conditions of loss of control.*

Keywords: *positive obligations, Article 1 ECHR, loss of control, remedies, ECtHR, Transnistria, criteria of effectiveness, due diligence, legal vacuum.*

Введение

Современные конфликты, такие как в Приднестровье, на Северном Кипре, в Косово, в Абхазии, в Южной Осетии или в восточной Украине (в прошлом в Нагорном Карабахе, республики бывшей Югославии), создают ситуации, когда государства теряют де-факто контроль над частью своей территории, что приводит к правовому вакууму и системным нарушениям прав человека. Статья 1 ЕКПЧ обязывает государства «обеспечивать каждому, находящемуся под их юрисдикцией, права и свободы», включая позитивные обязательства по соз-

данию эффективных механизмов защиты прав [1, § 333]. В условиях утраты контроля эти обязательства становятся особенно сложными, но остаются обязательными.

Настоящая статья предлагает рассматривать позитивные обязательства по статье 1 ЕКПЧ как механизм замещения средств правовой защиты, создаваемых на подконтрольной территории для компенсации отсутствия защиты на неподконтрольной.

Цель исследования — обосновать критерии эффективности позитивных обязательств по статье 1 ЕКПЧ как механизма замещения средств правовой защиты на подконтрольной территории для компенсации отсутствия защиты на неподконтрольной.

Задачи включают: анализ связи позитивных обязательств по статье 1 со средствами правовой защиты, выделение критериев эффективности и разработку рекомендаций.

Актуальность темы обусловлена ростом числа неподконтрольных территорий и необходимостью четких стандартов для оценки ответственности государств. Гипотеза статьи заключается в том, что позитивные обязательства по статье 1 ЕКПЧ требуют создания эффективных судебных, административных и дипломатических механизмов на подконтрольной территории, эквивалентных средствам правовой защиты по статье 13 ЕКПЧ.

Методология включает анализ прецедентов ЕСПЧ (Ilaşcu, Catan, Mozer и др.), теоретический синтез концепции due diligence и контекстуального подхода, а также изучение практики международных судов. Статья состоит из шести разделов: введение, концептуальная основа, вызовы, критерии, применение и выводы.

В основе позиции лежит доктрина эффективности (Doctrine of Effectiveness), которая подчеркивает, что международное право должно учитывать фактические реалии, а не только формальные конструкции. Эта доктрина развивалась в работах классиков международного права: Ганс Кельзен в «Principles of International Law» (1952) обосновывал необходимость учета принципа эффективности для обеспечения реальной защиты прав [2, с. 45-50], а Герш Лаутерпахт в «Recognition in International Law» (1947) развивал идеи о том, что международное право должно защищать индивидов независимо от политического статуса территории [3, с. 120-135]. Кроме того, ценность представляет доктрина «существующих обстоятельств», согласно которой суды оценивают ситуацию исходя из реальных условий для эффективной защиты прав. Эта идея восходит к работам Шарля де Висшера в «Theory and Reality in Public International Law» (1957) [4, с. 67-89], подчеркивающим баланс между теорией и практической необходимостью. Эти доктрины ценны для статьи, поскольку усиливают аргументацию о необходимости адаптации ЕКПЧ к фактическим конфликтам, дополняя анализ прецедентов.

Позитивные обязательства по статье 1 ЕКПЧ как механизм замещения средств правовой защиты

Статья 1 ЕКПЧ обязывает государства «обеспечивать» права и свободы всем лицам под их юрисдикцией, что включает как негативные (воздержание от нарушений), так и позитивные обязательства (активные действия). Позитивные обязательства по статье 1 требуют от государств создания правовых, административных и практических механизмов для реализации Конвенции [1, § 333; 5, с. 45]. В отличие от позитивных обязательств по другим статьям (например, статья 2 — защита жизни), статья 1 охватывает всю Конвенцию, делая её фундаментальной для защиты прав человека.

В условиях утраты контроля над территорией (например, Приднестровье, где действует де-факто режим), государство сохраняет де-юре юрисдикцию, но теряет де-факто способность напрямую обеспечивать права [6, § 146; 7, с. 78]. ЕСПЧ подчеркивает, что позитивные обязательства остаются, но их выполнение ограничено разумностью и доступностью мер [8, § 150; 9, с. 112]. Это означает, что государство должно предпринимать действия на подконтрольной территории, чтобы компенсировать правовой вакуум [10, с. 90].

Связь между статьями 1 и 13 ЕКПЧ подчеркивает необходимость систематизации стандартов оценки позитивных обязательств. Если на неподконтрольной территории доступ к правосудию невозможен, государство обязано обеспечить эффективные средства правовой защиты на подконтрольной территории [11, § 157]. Например, в деле Mozer [8, § 142] ЕСПЧ отметил, что Молдова не предоставила эффективных средств защиты для жителей Приднестровья, что указывает на нарушение статьи 1.

Вызовы защиты прав человека в условиях утраты контроля

Утрата контроля над территорией создает уникальные вызовы для выполнения позитивных обязательств. Неподконтрольные территории характеризуются де-факто властью непризнанных режимов или внешних акторов [1, § 382]. Это приводит к системным нарушениям прав человека, включая свободу собраний, право на неприкосновенность, право на справедливое судебное разбирательство и доступ к правосудию и др.

Основные барьеры включают:

— недоступность судебных механизмов: суды на подконтрольной территории часто недоступны для жителей неподконтрольных регионов из-за языковых, финансовых или процедурных препятствий. Например, в Молдове требование подачи документов на румынском языке создает барьер для жителей Приднестровья;

— ограниченные дипломатические возможности: форматы переговоров, такие как «5+2» по Приднестровью, не затрагивают индивидуальные наруше-

ния прав [2, § 146], и, более того, мандат ОБСЕ не затрагивает вопросы соблюдения прав человека и верховенства права;

— системные пробелы: отсутствие законодательных процедур для оспаривания действий де-факто властей усиливает правовой вакуум [3, § 78].

Эти вызовы требуют от государства компенсировать правовой вакуум через альтернативные механизмы на подконтрольной территории, что подчеркивает необходимость четких стандартов оценки.

Критерии эффективности позитивных обязательств: теоретическое обоснование

Для достижения результативности позитивных обязательств по статье 1 ЕКПЧ в условиях утраты контроля необходимы критерии эффективности. Такие критерии устраняют неопределенность в практике ЕСПЧ, обеспечивают предсказуемость для государств и жертв и стимулируют создание эффективных механизмов защиты прав. Практика ЕСПЧ позволяет выделить следующие принципы оценки позитивных обязательств:

— осведомленность о нарушениях: государство должно знать или разумно предполагать о нарушениях прав на неподконтрольной территории. Публичный характер нарушений, освещение в СМИ или отчеты НПО обязывают государство действовать [1, § 339; 13, с. 150];

— разумность и доступность мер: государство обязано предпринимать соразмерные и осуществимые меры, включая юридические (судебные процедуры), дипломатические (обращения к международным организациям) и административные действия [2, § 146];

— эффективность: механизмы на подконтрольной территории должны быть доступными, адекватными и способными устранить нарушения [4, § 142], что сопоставимо со средствами правовой защиты на подконтрольной территории. Это включает устранение языковых и финансовых барьеров;

— устранение системных барьеров: государство обязано ликвидировать структурные препятствия, такие как дискриминационные законы или отсутствие процедур [3, § 78].

Эти принципы операционализируются через критерии направленности, формализованности и результативности, оцениваемые по индексу ИЭМ (см. раздел 5).

Теоретическое обоснование принципов опирается на:

— концепцию due diligence: государства обязаны проявлять должную осмотрительность для предотвращения нарушений. Эта теория, впервые сформулированная в деле Velásquez Rodríguez v. Honduras (Inter-American Court of Human Rights, 1988) [5, § 166], требует активных мер по защите прав, даже в условиях ограниченного контроля. Ян Арно Хессбрюгге анализирует эволю-

цию due diligence как гибкого стандарта [8, с. 265–306]. Мария Моннхаймер подчеркивает, что due diligence подразумевает разумные усилия, адаптированные к обстоятельствам [9, с. 45–60]. Сборник под редакцией Х. Кригер и др. обсуждает применение due diligence в территориальных конфликтах [10, с. 100–120]. Йоанна Кулеша развивает идею, что due diligence усиливает экстерриториальную ответственность [11, с. 10–25];

— контекстуальный подход (алгоритм оценки пропорциональности усилий государства): Этот подход предполагает, что усилия государства оцениваются с учетом фактических обстоятельств, ограничивающих его контроль, и возможностей реализации прав. Он основывается на доктрине «существующих обстоятельств», развитой Шарлем де Висшером в «Theory and Reality in Public International Law» (1957), которая требует адаптации международного права к реальным условиям [12, с. 67–89]. В практике ЕСПЧ контекстуальный подход проявляется через принцип «маржинальной свободы усмотрения» (margin of appreciation), позволяющий государству адаптировать меры к конкретным обстоятельствам [13, § 49]. В деле Cyprus v. Turkey [3, § 78] ЕСПЧ подчеркнул, что утрата контроля не освобождает государство от разумных мер на подконтрольной территории [14, с. 90]. Контекстуальный подход включает три шага: (1) идентификация фактических ограничений (например, де-факто режим); (2) оценка доступных ресурсов и механизмов; (3) проверка соразмерности мер целям защиты прав. Саманта Бессон утверждает, что такой подход позволяет избежать нереалистичных ожиданий от государств [15, с. 857–884], а Марко Миланович подчеркивает необходимость учета фактической способности государства [7, с. 78–80];

— статью 13 ЕКПЧ: эффективные средства правовой защиты демонстрируют подход к реальной эффективности обязательств [16, § 157];

— принципы недискриминации: отсутствие адаптированных процедур для жителей неподконтрольных территорий может нарушать равенство [17, § 44].

Эти принципы позволяют рассматривать позитивные обязательства как механизм замещения средств правовой защиты, создавая основу для оценки действий государств. Доктрина эффективности и «существующих обстоятельств» дополняют это, подчеркивая необходимость учета реальных условий (см. введение).

Практическое применение критериев эффективности: алгоритм анализа и количественная оценка

Приднестровье, де-юре часть Молдовы, но де-факто контролируемое сепаратистским режимом, служит адекватным примером для анализа исполнения государством позитивных обязательств в условиях отсутствия контроля. Пре-

цеденты ЕСПЧ (Ilaşcu, Catan, Mozer и др.) демонстрируют системные нарушения прав и пассивность Правительства Республики Молдова в обеспечении позитивных обязательств.

Цель анализа — оценить, соответствуют ли меры, на которые ссылается Правительство Молдовы в своих письменных возражениях, критериям эффективности исполнения позитивных обязательств, выработанным в практике Суда. В фокусе анализа — не провозглашённые намерения, а практическая результативность мер в отношении конкретного заявителя и сходных случаев.

Автор адаптировал к позитивным обязательствам логический алгоритм анализа, используемый ЕСПЧ при оценке вмешательства в права (например, по статьям 8–11 или 1 Протокола № 1). Такой подход не только делает оценку структурированной и прозрачной, но и приводит ее в привычную для Суда логическую рамку.

Оценке эффективности исполнения позитивных обязательств предшествует идентификация меры, предполагающая определение ее вида (дипломатическая, политическая, экономическая, юридическая или иная), характера и уровня воздействия (индивидуальная, системная, общего характера, декларативная).

Автором предлагается структурированный алгоритм анализа, аналогичный тесту вмешательства, применяемому ЕСПЧ для статей 8–11 ЕКПЧ на пропорциональность вмешательства: проверка (1) законности меры, (2) легитимной цели и (3) необходимости в демократическом обществе. Это позволяет применить знакомый Суду алгоритм к «позитивным» действиям (не к ограничениям прав), превращая абстрактные меры (например, “5+2” или обращения в судебные инстанции РМ) в проверяемые по критериям направленности, формализованности и результативности, с количественной оценкой (расчетом индекса эффективности меры) для объективности. В данном случае предлагается тест «эффективности исполнения позитивных обязательств», который предполагает применение следующих критериев:

— **целеполагание меры**: Направлена ли мера на обеспечение прав, гарантированных ЕКПЧ, с учетом конкретных обстоятельств заявителя?

— **правовой механизм реализации**: Существует ли доступная, формализованная и применимая процедура, включая случаи полного отсутствия процедур?

— **результативность**: Способствует ли мера устранению или предотвращению нарушений прав человека?

Для достижения большей объективности каждый критерий эффективности позитивных обязательств может быть разбит на подкритерии.

Хотя ЕСПЧ не использует количественные индексы, его юриспруденция подразумевает систематическую проверку качества и результативности мер [1, § 335; 4, § 142–145]. Автор вводит количественный индекс оценки позитивных обязательств — числовой индекс эффективности, который:

— стандартизирует анализ, позволяя сравнивать меры по критериям цели, механизма и результативности;

— дополняет правовую оценку, структурируя аргументацию в соответствии с принципом должной осмотрительности (due diligence);

— не заменяет юридический анализ, а служит вспомогательным инструментом для наглядности.

Если мера не соответствует хотя бы одному из этих критериев, ее эффективность признается недостаточной, несмотря на формальное существование или заявленные намерения государства.

Анализ меморандумов Правительства Республики Молдова показывает, что Молдова не соответствует ни одному из критериев, что подтверждает нарушение статьи 1 ЕКПЧ. Позитивные обязательства могли бы заместить средства правовой защиты через создание доступных ad hoc судов, мониторинга нарушений или целенаправленных дипломатических инициатив. Критерии позволяют выявить пробелы и предложить конкретные меры для их устранения, усиливая защиту прав жертв.

Выводы и рекомендации

Позитивные обязательства по статье 1 ЕКПЧ играют ключевую роль в защите прав человека в условиях утраты контроля, выступая как механизм замещения средств правовой защиты. Предложенные критерии эффективности — критерий направленности меры, критерий формализованности меры, критерий результативности меры — систематизируют оценку ответственности государств, устраняя неопределенность в практике ЕСПЧ. Анализ дел, исходящих из Приднестровья, подтверждает системные пробелы в действиях Правительства Республики Молдова, подчеркивая необходимость создания альтернативных механизмов на подконтрольной территории.

Теоретический вклад. Статья предлагает новую концепцию, рассматривая позитивные обязательства как замещение средств правовой защиты, и уточняет применение статьи 1 ЕКПЧ в сложных территориальных ситуациях. Критерии эффективности обогащают доктрину due diligence и связывают статьи 1 и 13 ЕКПЧ.

Практические рекомендации:

— **для ЕСПЧ:** формализовать критерии эффективности в прецедентах, чтобы обеспечить единообразие;

— **для государств:** провести реформы судебных систем (упрощение языковых требований, снижение финансовых барьеров), создать механизмы мониторинга нарушений и усилить дипломатические инициативы (например, через Совет Европы);

— **для адвокатов:**

- правовая аргументация — использование критериев эффективности для обоснования требований к государству,

- стратегия защиты — построение дел для жертв из неподконтрольных регионов,

- практический инструментарий — конкретные критерии для оценки действий государства;

— **для правозащитных организаций (НПО):**

- мониторинг — структурированная оценка выполнения позитивных обязательств

- адвокация — обоснованные рекомендации властям и международным органам

- документирование — систематизация нарушений на неподконтрольных территориях

- реформирование — разработка предложений по улучшению защиты прав

— **для международных организаций:** поддерживать государства через ОБСЕ и/или Комитет министров Совета Европы в создании средств правовой защиты.

Автором разработана «Методология оценки эффективности исполнения государством позитивных обязательств».

Перспективы исследования.

Будущие исследования могут анализировать новые дела на предмет оценки эффективности мер, предпринимаемых государством в рамках позитивных обязательств. Разработка критериев для других международных судов также представляет академический интерес.

Настоящая статья подчеркивает, что позитивные обязательства по статье 1 ЕКПЧ способны устранить «правовой вакуум», если государства создадут эффективные меры юридического характера. Это не только восстанавливает справедливость для жертв, но и укрепляет принципы Конвенции в сложных геополитических реалиях.

Библиографические ссылки:

1. Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia [GC], No. 48787/99, 8 July 2004.
2. Catan and Others v. Moldova and Russia [GC], No. 43370/04, 19 October 2012.
3. Cyprus v. Turkey [GC], No. 25781/94, 10 May 2001.
4. Mozer v. Moldova and Russia [GC], No. 11138/10, 23 February 2016.
5. Velásquez Rodríguez v. Honduras, Inter-American Court of Human Rights, Series C No. 4, 29 July 1988.

6. Kelsen H. Principles of International Law. New York: Rinehart & Company, 1952.
7. Lauterpacht H. Recognition in International Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1947.
8. Hessbruegge J. A. The Historical Development of the Doctrines of Attribution and Due Diligence in International Law // Journal of International Law and Politics. 2003. Vol. 36.
9. Monnheimer M. Due Diligence Obligations in International Human Rights Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
10. Due Diligence in the International Legal Order / ed. by H. Krieger, A. Peters, L. Kreuzer. Oxford: Oxford University Press, 2020.
11. Kulesza J. Human Rights Due Diligence // William & Mary Bill of Rights Journal. 2022. Vol. 30. No. 2.
12. De Visscher C. Theory and Reality in Public International Law. Princeton: Princeton University Press, 1957.
13. Handyside v. United Kingdom, No. 5493/72, 7 December 1976.
14. Shelton D. Remedies in International Human Rights Law. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2015.
15. Besson S. The Extraterritoriality of the European Convention on Human Rights // European Journal of International Law. 2012. Vol. 23. No. 4.
16. Kudła v. Poland [GC], No. 30210/96, 26 October 2000.
17. Thlimmenos v. Greece [GC], No. 34369/97, 6 April 2000.
18. Milanović M. Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. Oxford: Oxford University Press, 2011.
19. Mowbray A. The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights. Oxford: Hart Publishing, 2004.
20. Gondek M. The Reach of Human Rights in a Globalising World. Antwerp: Intersentia, 2009.

Веб-ресурсы:

21. Effectiveness. Доступно: https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e698

„DIVULGARE A SECRETULUI DE STAT” PRIN PRISMA ART.337 DIN CODUL PENAL

„DISCLOSURE OF STATE SECRETS” UNDER ARTICLE 337 OF THE CRIMINAL CODE

CZU: 343.32:343(478)(094.4)

Ion BALANEL
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0001-5139-1924
E-mail: nicu.balanel123@gmail.com

Abstract. *„Disclosure of state secrets,” analyzed under Article 337 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, represents one of the most serious threats to national security, as it involves the transmission of classified information to a foreign state, a foreign organization, an unconstitutional entity, or their representatives. This study aims to distinguish this offense from other similar acts, contributing to the protection of the state's fundamental interests and the maintenance of its integrity, independence, and constitutional order.*

Keywords: *crime, foreign organization, foreign state, independence, integrity, crime, state secret, Treason, unconstitutional entities.*

În prezent, se conturează tot mai mult necesitatea asigurării unei protecții juridico-penale eficiente a informațiilor atribuite la secretul de stat din multiple sectoare esențiale ale vieții sociale, precum apărarea națională, economică, cercetarea științifică și tehnologică, relațiile internaționale, securitatea statului, ordinea de drept și funcționarea autorităților publice. Divulgarea neautorizată a acestor informații poate genera consecințe grave, aducând atingere intereselor legitime ale Republicii Moldova și afectând în mod direct securitatea națională.

În mod distinct, este analizată infracțiunea de *Trădarea de Patrie*, privită ca una dintre cele mai grave forme de atentat împotriva intereselor fundamentale ale statului, inclusiv prin prisma divulgării a secretului de stat. Această abordare permite conturarea unei perspective clare asupra corelației dintre protejarea informațiilor clasificate și garantarea securității statului, în contextul provocărilor contemporane generate de spionaj, război informațional și alte forme de amenințări care subminează securitatea statului.

În ansamblu, cercetarea desfășurată contribuie la aprofundarea înțelegerii rolului crucial pe care îl are reglementarea juridică a secretului de stat în menținerea ordinii constituționale, a integrității teritoriale și a suveranității Republicii Moldova.

Prin urmare, legiuitorul prin modalitatea normativă cu caracter alternativ de *„divulgare a secretului de stat”* prevăzută de art.337 din Codul penal, are menirea să

apere securitatea Republicii Moldova și anume: suveranitatea, independența, unitatea, indivizibilitatea, securitatea și capacitatea de apărare a acesteia.

Astfel, conceptul de securitate de stat, poate fi privit mai degrabă pe scară largă. Acest lucru se referă la furnizarea de informații secrete în domeniul militar, în domeniul științei și tehnologiei, securității economice, securității din interiorul politicii externe, de comerţ extern, contra-informației şi măsurilor speciale de investigație operativă din cadrul Republicii Moldova [1, p.21].

În acest context, protejarea acestor informații reprezintă un element esențial al funcționării statului și al menținerii stabilității naționale. Orice compromitere a acestora poate conduce la vulnerabilități strategice, pierderi economice semnificative sau destabilizarea relațiilor internaționale. Prin urmare, cadrul normativ și instituțional trebuie consolidat pentru a asigura un sistem eficient de prevenire, detectare și sancționare a oricăror acțiuni care atentează la securitatea statului.

În aceiași ordine de idei, securitatea statului se asigură prin stabilirea şi aplicarea de către stat a unui sistem de măsuri cu caracter economic, politic, juridic, militar, organizatoric și de altă natură, orientate spre descoperirea, prevenirea și contracararea la timp a amenințărilor la adresa securității statului[2, p.121].

Dacă este să ne referim la amenințările orientate asupra securității statului, atunci legiuitorul a stabilit următoarele cazuri care constituie un pericol deosebit pentru securitatea națională:

a) schimbarea prin violență a regimului constituțional, desfășurarea acțiunilor subversive sau a altor acțiuni care au drept scop înlăturarea prin violență a instituțiilor democratice ale statului, subminarea ori lichidarea, prin orice formă, a suveranității, independenței sau integrității și unității teritoriale a statului;
b) uzurparea puterii de stat;
c) provocarea urii rasiale, naționale, religioase, sociale, însoțită de violență sau de instigare la acțiuni de violență;
d) realizarea activităților care favorizează, în mod direct sau indirect, desfășurarea acțiunilor militare împotriva Republicii Moldova, ocuparea statului de către forțe militare străine, diminuarea capacității de apărare sau de asigurare a securității frontierei de stat, aservirea față de o putere străină ori declanșarea războiului, a conflictelor armate interne sau internaționale, realizarea altor acțiuni de violență care subminează existența statului;
e) desfășurarea acțiunilor și admiterea premiselor care favorizează, determină sau pot afecta grav ori iremediabil obiectivele naționale în sfera transportului, a comunicațiilor, sistemul energetic, sistemele informaționale sau de comunicații electronice, pe piața financiară bancară, în domeniul fiscal, vamal ori investițional, în ramurile principale ale economiei Republicii Moldova, relațiile externe ale acestora sau obiectivele de infrastructură critică;

f) trădarea de patrie, spionajul, activitatea structurii informative ilegale, complotul împotriva Republicii Moldova, culegerea neautorizată de informații, separatismul;
g) apariția amenințărilor sau a incidentelor cibernetice în rețelele și sistemele informatice de interes national etc.[3];

În acest context, protecția informațiilor atribuite la secret de stat devine o prioritate strategică, iar mecanismele juridice, tehnice și organizaționale trebuie adaptate permanent pentru a contracara noile metode de acces neautorizat, spionaj sau divulgare. Evoluția rapidă a tehnologiilor digitale, integrarea statelor și creșterea volumului de date sensibile expun statele la riscuri tot mai sofisticate, ceea ce impune consolidarea cadrului legislativ și intensificarea cooperării internaționale în domeniul securității informaționale.

Astfel, tehnologiile de securitate a informației cuprind diverse componente și atribute esențiale, care trebuie evaluate cu atenție în procesul de analiză a riscului potențial. În mod general, acestea pot fi grupate în trei categorii principale:

Confidențialitatea reprezintă protecția informațiilor în sistem astfel încât persoanele neautorizate să nu aibă acces la acestea. Divulgarea sau furtul acestor informații poate avea un impact semnificativ asupra securității. Confidențialitatea se referă, în esență, la controlul dreptului de a accesași a citi informațiile. Aproape fiecare organizație sau societate implementează măsuri de securitate pentru a asigura acest aspect.

Integritatea constituie protecția informațiilor împotriva modificărilor intenționate sau accidentale neautorizate, asigurând că informația generată într-un mediu informatic reflectă fidel sursa sau procesele pe care le reprezintă. Aceasta presupune necesitatea ca informațiile și programele să fie modificate doar în mod specificat și autorizat, iar datele prezentate să fie originale, nealterate și să nu fie șterse în timpul transmiterii. Similar confidențialității, identificarea și autentificarea utilizatorilor constituie elemente fundamentale ale unei politici eficiente de asigurare a integrității informațiilor.

Disponibilitatea se referă la asigurarea accesului utilizatorilor autorizați la sistemele și informațiile de securitate în momentul și locul necesar. Aceasta implică faptul că informațiile stocate electronic sunt disponibile acolo unde trebuie, când trebuie și în forma corespunzătoare pentru a fi utilizate eficient.

În cazul Republicii Moldova, controlul asupra asigurării protecției secretului de stat se efectuează de: conducătorii autorităţilor publice şi ai altor persoane juridice, precum şi de Subdiviziunile de protecţie ale acestora și Serviciul de Informaţii şi Securitate.

Controlul asupra asigurării protecției secretului are ca scop:

1) evaluarea eficienţei măsurilor concrete de protecţie adoptate la nivelul deţinătorilor de informaţii atribuite la secret de stat, în conformitate cu Legea, cu prevederile prezentului Regulament și ale altor norme în materie, precum

şi cu programele de prevenire a scurgerii de informaţii atribuite la secretul de stat;

2) identificarea neajunsurilor existente în sistemul de protecţie a informaţiilor atribuite la secret de stat, care ar putea conduce la divulgarea sau pierderea acestor informaţii, în vederea luării măsurilor de prevenire şi lichidare ce se impun;
3) constatarea cauzelor apariţiei acestor neajunsuri;
4) luarea măsurilor de remediere a deficienţelor şi elaborarea propunerilor de perfecţionare a cadrului organizatoric şi funcţional la nivelul autorităţii publice sau al altei persoane juridice controlate;
5) constatarea cazurilor de încălcare a normelor de protecţie a secretului de stat şi întreprinderea măsurilor necesare în vederea tragerii la răspundere a persoanelor vinovate de aceste încălcări [4].

În cele din urmă, asigurarea securității secretului de stat este realizată de instituții cu atribuții de supraveghere, control și investigare. Supravegherea și controlul sunt exercitate de către instituțiile care au în gestiune anumite categorii de informații atribuite la secret de stat, iar investigarea reprezintă o etapă separată a asigurării securității secretului de stat, care intră în competența nemijlocită a procuraturii.

Securitatea a existat încă din cele mai vechi timpuri, odată cu apariția societății. Omul a fost mereu expus la diverse amenințări care îi puneau în pericol viața și bunăstarea, iar primele forme de protecție pe care și le-a asigurat pot fi considerate începuturile conceptului de „securitate". Pe măsură ce societatea a evoluat, la fel s-au dezvoltat și structurile și mecanismele de securitate, adaptându-se la noile amenințări și provocări. Astăzi, orice stat sau comunitate dispune de sisteme complexe de securitate, care, desi sunt diverse, au scopul comun de a proteja indivizii și societatea în ansamblu.

În epoca informațională în care trăim, securitatea informației devine un pilon esențial al securității generale. Informația, ca resursă vitală, trebuie protejată împotriva accesului neautorizat, modificării sau distrugerii, deoarece orice compromitere poate afecta grav funcționarea instituțiilor, economia și siguranța națională. Astfel, asigurarea confidențialității, integrității și disponibilității informațiilor este o condiție indispensabilă pentru stabilitatea și dezvoltarea durabilă a statului și societății.

Prin urmare, securitatea informației reprezintă protejarea acestora împotriva unei game variate de amenințări și vulnerabilități, cu scopul de a asigura continuitatea activității și de a reduce riscul organizațional. După cum subliniază autorul român Lăzăroiu L.-L., culegerea de informații prin surse umane secrete nu va fi niciodată un subiect perimat, din contra, dezvoltarea tehnologică va adapta și va integra toate modurile de relaționare interumană pentru inițierea și păstrarea contactelor operative umane în mod conspirat, secret. Componenta umană devine sursă de informații și suport pentru celelalte modalități de culegere a informațiilor de interes pentru structurile de intelligence. Dar, componenta umană suferă mo-

dificări, personalitatea. trăsăturile de personalitate prezintă mutații, adaptări la condițiile sociale[5, p.24].

La rândul său, *informația* reprezintă o resursă esențială pentru desfășurarea eficientă a activităților unei instituții și, prin urmare, necesită o protecție corespunzătoare. Aceasta poate exista sub multiple forme: tipărită sau redactată pe hârtie, stocată electronic, transmisă prin poștă sau mijloace electronice, redată în filme sau exprimată oral în cadrul conversațiilor. Indiferent de forma sau mijloacele prin care este păstrată sau distribuită, informația trebuie să beneficieze întotdeauna de măsuri adecvate de securitate și protecție.

În acest sens, protejarea informației atribuite la secretului de stat devine o condiție esențială pentru menținerea securității naționale. Orice vulnerabilitate survenită atunci când este implicată activitatea umană poate genera riscul *divulgării a secretului de stat*, fapt ce, potrivit art. 337 din Codul penal, poate fi calificată ca o formă de trădare atunci când atentează asupra suveranității, independenței, unității, indivizibilității, securității sau capacității de apărare a Republicii Moldova.

Astfel*, divulgare a secretului de stat* nu este doar o simplă încălcare a regulilor de protecție a informațiilor, ci poate constitui o infracțiune deosebit de gravă, cu implicații majore asupra stabilității și integrității statului.

În consecință, legiuitorul, în cadrul incriminării infracțiunii de Trădarea de Patrie, alături de acțiunile alternative de natură a prejudicia interesele fundamentale ale statului, precum trecerea de partea inamicului pe timp de război sau conflict armat, spionajul ori acordare de ajutor în vederea desfășurării unor activități ostile împotriva securității statului, a prevăzut expres și divulgarea secretului de stat, calificând-o drept componentă indispensabilă a laturii obiective a acestei infracțiuni.

Prin *„divulgarea secretului de stat”* se are în vedere comunicarea în condiții de ilegalitate a informaţiilor ce constituie secret de stat unui stat străin, al unei organizații străine, al unei entități anticonstituționale sau al reprezentanților lor. Divulgarea poate fi făcută pe cale verbală sau în scris, prin telefon sau prin utilizarea altor mijloace de comunicaţie, ori prin utilizarea unor mijloace de mediatizare, nemijlocit sau prin intermediari. La calificare nu are importanţă dacă informaţiile ce constituie secret de stat au fost transmise unei singure persoane sau câtorva persoane. Astfel de circumstanţe pot fi luate în consideraţie la individualizarea pedepsei pentru infracţiunea de Trădare de Patrie. Important este ca destinatarul informaţiilor în cauză să fie un stat străin, o organizaţie străină sau un reprezentant al acestora[6, p.998].

Dacă analizăm semnificația termenului „secret”*,* potrivit Dicționarului limbii române [7, p.998], acesta este definit ca fiind ceva ascuns, care rămâne necunoscut, confidențial sau păstrat în taină, care nu este declarat ori mărturisit.

La rândul său, analizând în detaliu noțiunea de „secret de stat”, aceasta se definește ca documente sau date referitoare la problemele fundamentale ale vieții politice, economice, precum și ale apărării, a căror divulgare poate prejudicia securitatea și interesele naționale [8].

Într-o accepțiune mai amplă, a fost definit „secretul de stat” de către Dvornicov A., care afirmă că sensul noțiunii urmează a fi desprins din natura juridică a acestuia, care reiese din caracterul specific al unor asemenea tipuri de informații.

Unii autori români precum Ionuț C., Istvan K., Doru R., au menționat că „secretul” poate fi definit ca fiind, în primul rând, realitatea retrasă prin învăluire asigurată. Utilizează termenul abstract de „realitate” pentru a arăta că ceea ce este supus secretizării poate fi, în principiu, orice dată informație, document plan sau realizarea obiectuală etc. a cărei circulație publică este oprită prin învăluire asigurată. Prin însuși sensul lui „secretul” se referă la ceva al cărui conținut îl cunoaștem, ci știm doar atât că el există, adică e real. În special au subliniat că, sfera publică e locul de deces al secretelor, adică a păstrării asigurate a secretului, mai generează în interiorul structurii sale și un sistem de interdicții menite să garanteze și să reglementeze funcționarea lui curentă. Interdicțiile sunt chemate să asigure netrădarea și nedivulgarea secretului și să constituie, în același timp, rezistență și protecție față de încercările exterioare de a sparge secretul. De aceea interdicțiile sunt generate și transmise cu și prin inițierea însăși și, tot de aceea, însăși inițierea va conține ca element tematic obligatoriu, angajamentul la păstrarea asigurată continuă a secretului, adică – cel puțin la tăcere [9, p.18-22].

Potrivit art. 121 din Codul penal, prin noțiunea de „secret de stat” legiuitorul desemnează informațiile definite astfel prin Legea nr.245-XVI din 27 noiembrie 2008 cu privire la secretul de stat (denumită în continuare Legea nr.245/2008).

Prin urmare, potrivit Legii nr.245/2008, secretul de stat reprezintă informaţii protejate de stat în domeniul apărării naţionale, economiei, ştiinţei şi tehnicii, relaţiilor externe, securităţii statului, asigurării ordinii de drept şi activităţii autorităţilor publice, a căror divulgare neautorizată sau pierdere este de natură să aducă atingere intereselor şi/sau securităţii Republicii Moldova.

Iar, potrivit Hotărârii nr.585 din 12 iunie 2002 pentru aprobarea Standartelor naționale de protecție a informațiilor clasificate în România, informațiile secrete de stat sunt informațiile a căror divulgare poate prejudicia siguranţa naţională şi apărarea ţării şi care, în funcţie de importanţa valorilor protejate, se includ în următoarele niveluri de secretizare prevăzute de lege: a) strict secret de importanţă deosebită; b) strict secret; c) secret.

Informaţiile a căror divulgare este de natură să determine prejudicii unei persoane juridice de drept public sau privat se clasifică secrete de serviciu.

În aceeași ordine de idei, conform art. 6 al Legii nr.245/2008 aribuirea informaţiilor la secret de stat şi secretizarea acestora se efectuează în baza principiilor legalităţii, argumentării şi oportunităţii.

Prin urmare, legiuitorul a stabilit categoriile de informații ce pot fi atribuite la secretul de stat, structurate pe domenii strategice esențiale pentru funcționarea și securitatea Republicii Moldova: Această clasificare subliniază importanța protejării informațiilor, deoarece divulgarea neautorizată poate genera prejudicii semnificative pentru interesele și securitatea națională.

În contextual celor menționate, pentru a asigura o protecție adecvată, Legea nr.245/2008 prevede patru *grade de secretizare* ale informațiilor: *strict secret, secret, confidențial și restricționat*, fiecare grad corespunzând nivelului de sensibilitate și riscului asociat divulgării:

a) *Strict secret* – grad de secretizare atribuit informaţiilor a căror divulgare neautorizată poate aduce prejudicii deosebit de grave intereselor şi/sau securităţii Republicii Moldova;
b) *Secret* – grad de secretizare atribuit informaţiilor a căror divulgare neautorizată poate dăuna grav intereselor şi/sau securităţii Republicii Moldova;
c) *Confidenţial* – grad de secretizare atribuit informaţiilor a căror divulgare neautorizată poate dăuna intereselor şi/sau securităţii Republicii Moldova;
d) *Restricţionat* – grad de secretizare atribuit informaţiilor a căror divulgare neautorizată poate fi în dezavantajul intereselor şi/sau securităţii Republicii Moldova sau poate să conducă la divulgarea unei informaţii secretizate cu parafa „Strict secret", „Secret" sau „Confidenţial".

La rândul său, diferențierea dintre legislația națională și cea a României arată că informațiile pot fi clasificate fie ca *secrete de stat,* fie ca *secrete de serviciu*, în funcție de importanța lor pentru securitatea națională și de consecințele care pot apărea ca urmare a divulgării sau răspândirii neautorizate.

Astfel, informaţiile secrete de stat sunt informaţiile a căror divulgare pot prejudicia siguranţa naţională şi apărarea ţării şi care, în funcţie de importanţa valorilor protejate, se includ în următoarele niveluri de secretizare prevăzute de lege: a) *strict secret de importanţă deosebită;* b*) strict secret;* c) *secret.*

În schimb, informaţiile a căror divulgare este de natură să determine prejudicii unei persoane juridice de drept public sau privat se clasifică secrete de serviciu. În listele cu informaţii secrete de serviciu vor fi incluse informaţiile care se referă la activitatea unităţii şi care, fără a constitui, în înţelesul legii, secretele de stat, nu trebuie cunoscute decât de persoanele cărora le sunt necesare pentru îndeplinirea atribuţiilor de serviciu, divulgarea lor putând prejudicia interesul unităţii [10].

Prin urmare, toate informațiile clasificate sunt gestionate și protejate conform nivelului lor de importanță și a riscului asociat divulgării, consolidând astfel cadrul juridic menit să prevină divulgarea neautorizată și să protejeze interesele fundamentale ale Republicii Moldova.

Totodată, din perspectiva atât teoretică, cât și practică, este necesar de subliniat că aplicarea corectă a acțiunii alternative de „divulgare a secretului de stat", conform art. 337 din Codul penal, implică, în mare măsură, realizarea unei analize comparative cu alte infracțiuni, contravenții sau fapte ilicite care prezintă elemente similare.

Având în vedere că infracțiunea de divulgare a secretului de stat, prevăzută la art. 337 din Codul penal, prezintă, din perspectiva elementelor obiective și subiective, anumite similitudini cu alte infracțiuni contra autorităților publice și a securității statului – precum spionajul, prevăzut la art. 338 din Codul penal al RM, divulgarea

secretului de stat, prevăzută la art. 344 din Codul penal, pierderea documentelor ce conțin secrete de stat, prevăzută la art. 345 din Codul penal – sau cu unele fapte contravenționale ce atentează la ordinea și securitatea publică, de exemplu: încălcarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice, prevăzută la art. 365[1] din Codul contravențional, ori secretizarea/desecretizarea neîntemeiată a informațiilor, prevăzută la art. 365[2] din Codul contravențional. Astfel, se impune, în cele din urmă, o analiză atentă și riguroasă a particularităților fiecărei infracțiuni penale sau contravenționale în parte, pentru a asigura o calificare corectă și justă a oricărei fapte.

Prin urmare, referindu-ne la modalitatea normativă de „divulgare a secretului de stat", prevăzută la art. 337 din Codul penal, aceasta presupune divulgarea secretului de stat în interesul unui stat străin, al unei organizații străine, al unei entități anticonstituționale sau al reprezentanților acestora. Totuși, se deosebește de infracțiunea de spionaj prin faptul că, în cazul spionajului, divulgarea secretului de stat este realizată de un cetățean străin sau de un apatrid, pe când, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 337 din Codul penal, aceasta este comisă de către un cetățean al Republicii Moldova.

Totodată, diferența dintre modalitatea normativă de „divulgare a secretului de stat", prevăzută la art. 337 din Codul penal, și divulgarea secretului de stat, prevăzută la art. 344 din Codul penal, constă în faptul că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 344 din Codul penal, divulgarea informațiilor care constituie secret de stat se realizează de către o persoană căreia aceste informații i-au fost încredințate sau i-au devenit cunoscute în legătură cu serviciul sau munca sa. În această situație, informațiile atribuite la secretul de stat sunt divulgate altor persoane decât unui stat străin, al unei organizații străine, al unei entități anticonstituționale sau al reprezentanților acestora. Un exemplu elocvent în acest caz ar fi următorul: un militar din cadrul Ministerului Apărării, participând la o conferință științifică, în timpul unei pauze de cafea, dorind să-și împărtășească experiența sa, relatează unor participanți din cadrul acestei conferințe științifice, detalii dintr-un document secret privind planificarea unor exerciții militare.

Pentru a percepe în mod deplin esența juridică a modalității normative de „divulgare a secretului de stat" prevăzute la art. 337 din Codul penal al Republicii Moldova, este necesar de stabilit înțelesul noțiunilor: „stat străin"; „organizație străină"; „entitate anticonstituțională"; „reprezentantul unui stat străin, al unei organizații străine sau al unei entități anticonstituționale".

Astfel, prin „stat străin", se înțelege orice stat (cu excepția Republicii Moldova) recunoscut pe plan internaţional, inclusiv recunoscut de Republica Moldova. Nu poate avea calitatea de stat străin Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia, Karabahul de Munte, Republica Turcă a Ciprului de Nord sau alte asemenea formaţiuni statale autoproclamate [11].

Totodată, în doctrina penală „organizaţie străină" este definită ca o reuniune de persoane care alcătuiesc o comunitate stabilă, având un caracter internaţional,

naţional sau non-guvernamental, urmărind un scop lucrativ sau non-lucrativ. Pentru calificarea faptei în baza art.337 din Codul penal, nu are importanţă dacă organizaţia străină este sau nu înregistrată, dacă activează deschis sau în condiţii de clandestinitate. Iar prin „reprezentant al unui stat străin sau al unei organizații străine" se subînțelege persoană împuternicită care le reprezintă pe acestea, ține locul acestora, acționează în numele unui stat străin sau al unei organizații străine [6, p.999].

În aceiași ordine de idei, conform art.134[23] din Codul penal, prin „entitate anticonstituțională", se înțelege o pretinsă autoritate creată pe teritoriul unui stat, în afara reglementărilor constituționale ale statului respectiv și care nu este recunoscută în conformitate cu prevederile tratatelor internaționale. La rândul său, o „entitate anticonstituțională" poate fi instituită atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și pe teritoriul unui alt stat. Caracteristica definitorie a acesteia constă în imitarea structurii și funcțiilor unei autorități publice legitime, cu asumarea neautorizată a competențelor acesteia. Astfel de entități își pot atribui, în mod nelegitim, prerogative specifice unor instituții fundamentale ale statului, cum ar fi: funcția de președinte al statului, atribuțiile parlamentului, ale unui minister, ale băncii naționale, ale instanțelor judecătorești etc. În mod evident, exercitarea unor astfel de prerogative contravine dispozițiilor legii fundamentale a statului în cadrul căruia entitatea anticonstituțională își desfășoară activitatea.

În concluzie, modalitatea normativă de divulgare a secretului de stat, prevăzută la art. 337 din Codul penal, reprezintă o amenințare la adresa securității statului și are ca scop protejarea intereselor fundamentale ale Republicii Moldova împotriva acțiunilor întreprinse de un stat străin, o organizație străină, o entitate anticonstituțională sau reprezentanții acestora. Iar, apărarea secretului de stat capătă o semnificație strategică, deoarece orice divulgare neautorizată poate genera consecințe grave asupra funcționării instituțiilor statului, asupra capacității de apărare și asupra intereselor fundamentale ale Republicii Moldova. Secretul de stat nu se limitează doar la documente scrise, ci include și informații transmise verbal, electronic sau prin alte mijloace, ceea ce subliniază necesitatea unor măsuri de securitate riguroase și a unei discipline stricte în gestionarea datelor clasificate. Astfel, cadrul juridic prevăzut de art. 337 Cod penal nu doar sancționează infracțiunea, ci și promovează o cultură a securității informaționale, esențială pentru menținerea stabilității și integrității statului.

Referințe bibliografice:

1. Strainiu E. Strategii de securitate națională a Romaniei. Studii, Bucuresti, 2007.
2. Anghel Andreescu, Nicolae Radu, Organizațiile teroriste. Conceptualizarea Terorii vs. Securitatea Europeană, Editura RAO, Bucureşti, 2008.
3. Legea Nr.618 din 31.10.1995 *securității statului.* Publicat: 13.02.197 în Monitorul Oficial Nr.10-11 art.117.

4. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1176 din 22.12.2010 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice. Publicat: 26.08.2011 în Monitorul Oficial Nr.139-145 art.686.
5. Lăzăroiu L. -L. Rolul variabilelor umane asupra informațiilor strategice de Securitate națională. București, 2018.
6. Brînza S. și Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială, vol. II. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015,1297 p.
7. Coteanu I., Seche L., Seche M., DEX. Dicționarul explicativ al limbii române, Ediția a II-a, revăzută. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009, 1230 p.
8. *DEX. Dicționare ale limbii române.* Disponibil: https://dexonline.ro/text/secret%20de%20stat [citat: 29.06.2025].
9. Ionuț C., Istvan K., Doru R., Fond secret: Fond „S" Special. Contribuții la istoria fondurilor secrete de bibliotecă din România: Studiu de caz. – Cluj – Napoca: Dacia, 1995, 364 p.
10. Hotărârea nr.585 din 13 iunie 2002 pentru aprobarea Standartelor naționale de protecție a informațiilor clasificate în România. Disponibil: https://orniss.ro/ro/legislatie/pdf/HG%20585.pdf [citat: 29.06.2025].
11. Brînza S. și Stati V. *Infracțiunea de complot împotriva Republicii Moldova – dimensiuni juridico-penale.* Disponibil: https://juridicemoldova.md/17308/infractiunea-de-complot-impotriva-republicii-moldova-dimensiuni-juridicopenale.html?utm_source=chatgpt.com [citat: 29.06.2025].

TRANSFORMAREA SOCIETĂȚII PRIN CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ: PROVOCĂRI JURIDICE PRIVIND PROTECȚIA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ÎN EPOCA INTELIGENȚEI ARTIFICIALE

THE TRANSFORMATION OF SOCIETY THROUGH SCIENTIFIC RESEARCH: LEGAL CHALLENGES IN PROTECTING FUNDAMENTAL RIGHTS IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

CZU: 343.533:[004.8:001.8](478+498)

Octavian-Dragoș MATEI
Universitatea de Stat din Moldova
Școala Doctorală Științe Juridice și Economice
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-9791-4445
E-mail: octav.m@yahoo.com

Abstract. *Scientific research plays a crucial role in shaping contemporary society, especially in the digital era, where artificial intelligence and emerging technologies generate both opportunities and systemic risks. This article explores how research supports the protection of fundamental rights and the adaptation of legal systems in Romania and the Republic of Moldova. Particular attention is given to challenges such as data protection, privacy, biometric surveillance, algorithmic discrimination, and access to digital technologies. By comparing the legislative frameworks of both states and their alignment with European and international standards, the study underlines the importance of legal scholarship in ensuring proportionality, legitimacy, and respect for democratic values.*

Keywords: *scientific research, fundamental rights, artificial intelligence, digital transformation, data protection, legal challenges, algorithmic regulation, digital rights.*

Introducere

Cercetarea științifică a constituit dintotdeauna un pilon fundamental al evoluției societății. În era digitală, caracterizată de dezvoltarea rapidă a inteligenței artificiale și a tehnologiilor emergente, rolul cercetării depășește cadrul tradițional, devenind o resursă esențială pentru protejarea drepturilor fundamentale și adaptarea sistemelor juridice la noile provocări. Din perspectivă juridică, România și Republica Moldova se confruntă cu provocări similare privind protecția vieții private, securitatea datelor și garantarea demnității umane în fața transformărilor digitale.

Cercetarea științifică și transformarea societății contemporane

Transformările sociale și economice generate de digitalizare demonstrează că cercetarea științifică nu este doar o activitate academică, ci și un instrument strategic

de politică publică. Studiile efectuate în România și Republica Moldova relevă faptul că dezvoltarea tehnologică poate contribui atât la creșterea calității vieții, cât și la apariția unor riscuri sistemice pentru respectarea drepturilor fundamentale [1, p.45].

Un exemplu relevant este cel al cercetărilor privind guvernanța datelor, care au permis adaptarea legislației naționale la Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția datelor cu caracter personal (GDPR). În România, studiile juridice au arătat impactul direct al acestui act asupra mediului economic, întrucât operatorii economici au fost obligați să-și restructureze activitățile de prelucrare a datelor și să instituie mecanisme interne de conformare [2, p.64]. În Republica Moldova, analiza comparativă a condus la consolidarea instituțiilor responsabile de protecția datelor, precum și la o mai bună informare a cetățenilor cu privire la drepturile lor fundamentale.

Implementarea unor sisteme de recunoaștere facială sau de supraveghere biometrică, fără o evaluare științifică prealabilă, poate conduce la încălcări grave ale dreptului la viață privată și la o erodare a încrederii publice în instituțiile statului [3, p.97].

Atât în România, cât și în Republica Moldova, programele universitare și postuniversitare pun accent pe studiul interdisciplinar, integrând perspective juridice, etice și tehnologice. Acest aspect este esențial pentru pregătirea viitorilor specialiști capabili să gestioneze provocările complexe ale digitalizării [4, p.121].

Pe plan internațional, cercetarea din cele două state se aliniază tendințelor europene, vizând aspecte precum etica inteligenței artificiale, protecția datelor biometrice, responsabilitatea civilă și penală a operatorilor tehnologici sau garantarea accesului echitabil la tehnologie. Participarea la proiecte europene de cercetare, cum sunt programele „Horizon Europe” sau „Digital Europe”, a facilitat transferul de know-how și adoptarea bunelor practici, consolidând astfel capacitatea societății de a se transforma într-un mod sustenabil și democratic [5, p.214].

Dimensiunea juridică a protecției drepturilor fundamentale

În România, Constituția garantează demnitatea umană și drepturile cetățenești, iar în Republica Moldova, cadrul normativ este consolidat prin Legea privind protecția datelor cu caracter personal. Cercetarea juridică joacă un rol decisiv în fundamentarea politicilor publice și a jurisprudenței în domeniul digital [3, p.78].

Un aspect deosebit de important îl reprezintă corelarea dintre dreptul la viață privată și evoluțiile tehnologice. În doctrină s-a subliniat că dreptul la protecția datelor trebuie interpretat într-o manieră evolutivă, adaptată la noile forme de prelucrare a informațiilor [4, p.133]. Astfel, în ambele state se impune o jurisprudență dinamică, capabilă să răspundă provocărilor generate de algoritmii de inteligență artificială.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) a influențat decisiv modul în care statele europene își construiesc politicile în materie de viață privată

și protecția datelor. Spre exemplu, în cauza *S. și Marper c. Regatului Unit* (2008), CEDO a stabilit că păstrarea pe termen nedeterminat a datelor biometrice constituie o ingerință disproporționată în drepturile fundamentale. Acest precedent a fost invocat ulterior în doctrina din România și Republica Moldova pentru a argumenta necesitatea unor limite clare privind utilizarea bazelor de date biometrice [5, p.59].

Digitalizarea implică un echilibru delicat între interesul public (cum ar fi securitatea națională sau prevenirea criminalității informatice) și libertățile individuale. Orice restrângere a drepturilor trebuie să fie justificată, proporțională și să respecte esența drepturilor garantate constituțional. Din acest motiv, cercetarea juridică devine un instrument de evaluare a legitimității și proporționalității măsurilor adoptate [6, p.141].

În Republica Moldova, discuțiile academice au subliniat faptul că protecția drepturilor fundamentale trebuie privită și prin prisma accesului echitabil la tehnologie. Inegalitățile digitale pot conduce la o formă indirectă de discriminare, afectând dreptul la educație, la informare și chiar la participare democratică. Din această perspectivă, legislația și politica publică trebuie să vizeze nu doar protecția împotriva abuzurilor tehnologice, ci și asigurarea unui acces egal la beneficiile digitalizării [7, p.203].

Un alt aspect în care cercetarea juridică este esențială privește reglementarea algoritmilor de inteligență artificială. Aceștia pot afecta drepturi fundamentale precum egalitatea de șanse sau libertatea de exprimare. În doctrină s-a arătat că un cadru normativ eficient ar trebui să includă obligații de transparență și auditare a algoritmilor, pentru a preveni discriminarea automată și deciziile arbitrare [8, p.267].

Provocări generate de inteligența artificială și digitalizare

Inteligența artificială ridică întrebări complexe privind răspunderea civilă și penală, dar și legate de autonomia decizională a algoritmilor. În România, experții atrag atenția asupra necesității unui cadru normativ adaptat, iar în Republica Moldova, dezbaterile academice vizează în special protecția vieții private și a datelor biometrice [5, p.132].

Studiile arată că sistemele de inteligență artificială pot amplifica prejudecăți sociale, fiind necesară o reglementare specifică. Atât România, cât și Republica Moldova au început să dezvolte programe de cercetare menite să identifice și să corecteze aceste probleme [6, p.77].

În plan juridic, una dintre cele mai mari provocări este legată de stabilirea răspunderii în situațiile în care un algoritm autonom produce consecințe juridice sau prejudicii materiale. În doctrină s-au conturat trei modele de abordare: (1) răspunderea clasică a dezvoltatorului, (2) răspunderea obiectivă a utilizatorului și (3) recunoașterea unei forme limitate de „personalitate electronică” pentru sistemele de inteligență artificială [7, p.118].

Algoritmii capabili să genereze opere literare, artistice sau științifice ridică întrebarea cine este autorul real al creației și cine deține drepturile patrimoniale. În România și Republica Moldova, legislația actuală nu oferă încă răspunsuri clare, ceea ce generează o zonă gri ce poate fi exploatată în practică [8, p.212].

O altă provocare este transparența algoritmică. Majoritatea sistemelor de inteligență artificială sunt construite pe mecanisme complexe de tip „black box", ceea ce face dificilă evaluarea obiectivității și legalității deciziilor lor. Lipsa de transparență afectează dreptul cetățeanului la un proces echitabil, mai ales în situațiile în care decizii automatizate sunt folosite în domenii sensibile, precum justiția penală, resursele umane sau creditarea bancară [9, p.91].

Nu în ultimul rând, există și o dimensiune etică a provocărilor generate de inteligența artificială. Algoritmii nu dispun de conștiință morală, iar deciziile lor pot intra în conflict cu valorile fundamentale ale societății.

Este nevoie de o cercetare științifică profundă și constantă**,** capabilă să anticipeze riscurile, să propună soluții inovatoare și să construiască un cadru normativ flexibil, adaptat schimbărilor rapide ale tehnologiei. România și Republica Moldova au făcut pași importanți în această direcție, însă provocările rămân numeroase și necesită o abordare comună, integrată la nivel regional și european.

Rolul cercetării juridice în România și Republica Moldova

Cercetarea juridică din România și Republica Moldova se concentrează pe armonizarea legislației cu cea europeană și pe elaborarea unor mecanisme de protecție a drepturilor fundamentale. Instituțiile academice și centrele de cercetare joacă un rol central în dezvoltarea unor politici publice eficiente în era digitală [7, p.201].

Un exemplu notabil este activitatea Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române, care a publicat numeroase studii privind impactul inteligenței artificiale asupra drepturilor fundamentale. În Republica Moldova, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a inițiat proiecte dedicate protecției datelor biometrice și a vieții private în contextul digitalizării. Aceste inițiative confirmă faptul că cercetarea juridică nu rămâne izolată în mediul academic, ci contribuie activ la configurarea cadrului legislativ [8, p.156].

Totodată, universitățile de drept din București, Cluj, Iași și Chișinău au dezvoltat cursuri interdisciplinare**,** în care studenții sunt instruiți să înțeleagă interacțiunea dintre drept, tehnologie și etică. Aceste programe formează o nouă generație de juriști capabili să gestioneze probleme complexe precum răspunderea pentru deciziile algoritmice sau protecția datelor în mediul online [9, p.207].

În România, legislația privind semnătura electronică și serviciile digitale a fost fundamentată pe studii academice, în timp ce în Republica Moldova, cercetătorii au contribuit la ajustarea legislației pentru a fi compatibilă cu directivele europene în domeniu.

În concluzie, rolul cercetării juridice în România și Republica Moldova este unul strategic. Ea funcționează atât ca un instrument de anticipare a riscurilor generate de digitalizare, cât și ca un mecanism de adaptare a legislației și jurisprudenței.

Exemple de bune practici și recomandări

În România, colaborarea dintre universități și instituțiile statului a dus la implementarea unor politici coerente privind securitatea cibernetică. Un exemplu este Strategia Națională de Apărare Cibernetică, fundamentată pe cercetări interdisciplinare [8, p.244]. Aceasta include mecanisme de protecție a infrastructurilor critice, reglementarea cooperării public-privat și consolidarea rezilienței instituțiilor în fața atacurilor informatice. De asemenea, Consiliul Legislativ și Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal au integrat rezultatele cercetării academice în procesul de armonizare a legislației naționale cu reglementările europene.

În Republica Moldova, proiectele de cercetare finanțate de Uniunea Europeană au contribuit la crearea unor cadre de reglementare moderne. Spre exemplu, programele de cooperare în domeniul protecției datelor și al guvernanței digitale au permis preluarea experienței statelor membre ale Uniunii Europene și aplicarea acesteia în context local. De asemenea, participarea la rețele internaționale de cercetare juridică a permis adaptarea bunelor practici și implementarea lor în cadrul instituțiilor naționale [9, p.89].

Concluzii

Un prim aspect subliniat de cercetările recente este faptul că digitalizarea aduce atât oportunități de dezvoltare, cât și riscuri de vulnerabilizare a individului. Noile tehnologii, precum inteligența artificială sau blockchain, oferă instrumente de eficientizare a administrației publice și de creștere a transparenței, dar pot în același timp genera situații de discriminare algoritmică, supraveghere excesivă și dezechilibre sociale.

În al doilea rând, experiența României și a Republicii Moldova arată că armonizarea legislativă cu standardele europene și internaționale nu este doar un proces formal, ci și o condiție pentru protecția efectivă a cetățenilor. Cercetarea juridică facilitează această adaptare prin analize comparative, prin identificarea celor mai bune practici și prin formularea unor recomandări adaptate la specificul local.

În al treilea rând, interdisciplinaritatea devine un element esențial. Problemele generate de digitalizare nu mai pot fi soluționate exclusiv prin instrumente juridice clasice, ci necesită dialog constant cu științele tehnice, etica și sociologia. Doar astfel se poate preveni apariția unor „goluri juridice” care să afecteze securitatea și libertatea persoanei.

Bibliografie:

1. Muraru, Ioan; Tănăsescu, Simina. Drept constituțional și instituții politice, Ed. C.H. Beck, București, 2019.
2. Hotca, Mihai Adrian. Drepturile omului și protecția lor juridică, Ed. Universul Juridic, București, 2020.
3. Țurcan, Viorica. Drept constituțional. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale omului și cetățeanului, Ed. Cartier Juridic, Chișinău, 2018.
4. Bălan, Emil. Drept administrativ european, Ed. C.H. Beck, București, 2021.
5. Țurcan, Viorica; Țurcanu, Natalia. Drepturile fundamentale și protecția lor în Republica Moldova, Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2020.
6. Dima, Bogdan. Inteligența artificială și drepturile omului, Ed. Universul Juridic, București, 2022.
7. Popescu, Corneliu-Liviu. Drepturile omului în dreptul internațional, Ed. Hamangiu, București, 2021.
8. Strategia Națională de Apărare Cibernetică, Monitorul Oficial al României, 2021.
9. Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, Raport de cercetare: Drepturile omului în era digitală, Chișinău, 2020.

ANALIZA CADRULUI NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL PRIVIND PRESCRIPȚIA EXTINCTIVĂ

ANALYSIS OF THE NATIONAL AND INTERNATIONAL FRAMEWORK REGARDING THE EXTINCTIVE PRESCRIPTION

CZU: 340.5:347.131.26

Anton SECRIERU
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0000-8552-0416
E-mail: secrieruanton93@gmail.com,
avocat.antonsecrieru@gmail.com

Abstract. *This paper contains an analysis of the national and international legal framework regarding the extinctive prescription. The study examines national and international doctrine, national regulations, including comparative aspects, as well as judicial practice. The paper highlights the essential changes to the institution of extinctive prescription, with emphasis on its on its legal nature and mode of operation. Similarly, the legislation of other states was analyzed in comparison with the national legislation, highlighting the differences between them and possible proposals for improving the national legislation.*

Keywords*: terms, extinctive prescription, civil action, interruption, suspension, exception of lateness.*

Rezumat*. Prezenta lucrare cuprinde o analiză a cadrului juridic național și internațional privind prescripția extinctivă. Studiul examinează inclusiv doctrina națională și internațională, reglementările naționale, de drept comparat cât și practica judiciară. În cadrul lucrării au fost scoase în evidență acele modificări esențiale ale instituției prescripției extinctive, fiind pus accent pe natura juridică și modul de operare a acesteia. La fel, au fost analizate legislațiile altor state în comparație cu legislația națională, fiind evidențiate diferențele dintre acestea și eventuale propuneri de îmbunătățire a legislației naționale.*

Cuvinte cheie*: termene, prescripția extinctivă, acțiune civilă, întrerupere, suspendare, excepția de tardivitate*

Instituția prescripției extinctive este un subiect important în dreptul civil, fiind marcat de modificările aduse Codului civil, de practica judiciară recentă care accentuează importanța respectării termenelor și invocarea corectă a apărării în instanță.

Analiza cadrului național și internațional pe marginea prescripției extinctive conduce la scoaterea în evidență a problemelor teoretice și practice referitor la corecta aplicare a instituției respective, care reprezintă unul din cele mai importante instrumente care garantează securitatea raporturilor juridice civile.

Profesorul Marian Nicolae consideră că prescripția extinctivă este o instituție juridică care necesită o analiză mai amănunțită, deoarece regimul său juridic este

departe de a fi cristalizat, situație care se întâlnește nu numai în dreptul român, dar și în dreptul comparat, unde, deși prescripția a făcut obiectul unor cercetări laborioase și aprofundate, concretizate în zeci de tratate, monografii, și teze de doctorat, rezultatele obținute sunt pe departe de a fi definitive, ele nereușind să întrunească adeziunea specialiștilor nici măcar în problemele cheie: fundamentul, natura juridică și modul de operare a prescripției extinctive. [1 p. 16]

Într-adevăr, din abordările întâlnite în literatura de specialitate, rezultă că, autorii nu au o poziție unanimă în special în partea ce ține de natura juridică a prescripției extinctive, or, există două probleme sau aspecte care trebuie succesiv analizate.[2 p. 339]

Prima problemă ține în principal pe natura juridică a prescripției extinctive, unii considerând că aceasta ar aparține în mod substanțial dreptului civil sau celui procesual civil, iar, o doua problemă, consecutivă, este ceea de a ști ce calificare juridică trebuie să primească prescripția dreptului la acțiune în cadrul ramurii de drept respective.

Prescripția extinctivă este astăzi pe larg răspândită, fiind întâlnită practic în toate legislațiile naționale cât și în relațiile juridice internaționale. În același timp, această instituție este foarte veche, având rădăcini chiar din dreptul roman, care a consacrat-o alături de uzucapiune, printre mijloacele cele mai eficace în asigurarea stabilității și consolidării raporturilor juridice născute din situații de fapt stabilizate într-un interval de timp, socotit suficient de lung.[1 p. 23]

Eforturile doctrinare și jurisprudențiale ulterioare s-au axat în continuare pe cercetarea aprofundată a acestui fenomen juridic, cu numeroase tentative de definire a prescripției extinctive, de determinare a naturii juridice, a fundamentului și a modului de operare a acesteia.

În același timp, se identifică în literatura de specialitate o lipsă de abordare uniformă în ceea ce ține de natura juridică a prescripției extinctive și apartenența acesteia.

În continuare, în vederea elaborării definiției prescripției extinctive, în doctrină s-au conturat două curente de opinie.

Marian Nicolae consideră că, prescripția extinctivă este acel mod de înlăturare a răspunderii civile constând în stingerea dreptului material la acțiune neexercitat în termenul stabilit de lege.[1 p. 44]

Această opinie de factură civilistă, este împărtășită și de majoritatea doctrinarilor. Astfel, prescripția extinctivă a fost în genere înțeleasă ca fiind stingerea dreptului la acțiune neexercitat în termenul stabilit de lege. [3 p. 237, 4 p. 388]

Într-o altă opinie, de natură procedurist, prescripția extinctivă este definită ca fiind stingerea acelei componente a dreptului la acțiune care este posibilitatea titularului dreptului subiectiv de a obține obligarea subiectului pasiv la executarea obligației corelative sau la recunoașterea dreptului subiectiv încălcat, datorită nesesizării organului de jurisdicție în termenul prevăzut de lege.[5. p. 270]

Referitor la cele două direcții conturate pe marginea definiției prescripției extinctive, ne raliem părerii majorității autorilor, or, prescripția extinctivă este în primul rând, o instituție de drept civil. În al doilea rând, prescripția extinctivă stinge doar dreptul la acțiune în sens material și nu în sens procesual. Aici, este necesar a face o claritate referitor la cele două accepțiuni ale dreptului la acțiune.

Dreptul la acțiune în sens procesual nu este altceva decât posibilitatea persoanei lezate sau interesate de a sesiza instanța de judecată, adică de a se adresa organului jurisdicțional competent și de a intenta o acțiune civilă prin depunerea unei cereri de chemare în judecată, dacă aceasta consideră că i s-a încălcat sau contestat un drept.

Totuși, prin prisma accesului la justiție, rezultă că dreptul la acțiune nu este un drept absolut ci unul relativ, care poate implica limitări, atâta timp cât acestea sunt rezonabile și proporționate cu scopul urmărit. Limitările respective sunt acele premise și condiții impuse de lege, întrunirea cărora permite înaintarea acțiunii în justiție și realizarea dreptului la acțiune în sens procesual.

Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova prin prisma prevederilor art. 169 și 170 stabilește care sunt acele condiții și premise pentru a putea înainta o acțiune în justiție. Însă, acestea nu urmează a fi privite la niște restricții sau bariere în exercitarea dreptului la acțiune ci mai degrabă ca niște garanții procesuale instituite în scopul evitării abuzurilor din partea justițiabililor și aplicării efective a resurselor instanțelor e judecată.

Admiterea poziției precum că, prescripția stinge dreptul la acțiune în sens procesual, ar conduce la necesitatea completării art. 169 CPC, cu o prevedere nouă, prin care, acțiunea civilă va fi refuzată ca urmare a expirării termenului de prescripție, ceea ce nu reprezintă o opțiune, nefiind un scop legitim în acest sens. Or, accesul la justiţie poate fi limitat, în special prin instituirea condiţiilor de admisibilitate, domeniu în care statul se bucură de o anumită marjă de apreciere. Aceste limitări trebuie să urmărească un scop legitim, asigurându-se o proporţionalitate între interesul persoanei şi scopul legitim urmărit [6 § 37]. Totuşi, limitările nu trebuie să reducă la zero esenţa acestui drept. Regulile de procedură au scopul de a asigura o bună administrare a justiţiei şi, în special, a asigura securitatea raporturilor juridice, iar cei implicaţi în proceduri trebuie să se aştepte ca aceste reguli să fie aplicate.

Dreptul la acțiune în sens material este un drept concret, personal, particular, ce conferă titularului său posibilitatea de apărare a dreptului subiect civil încălcat sau contestat prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești favorabile.

Diferența dintre cele două accepțiuni ale dreptului la acțiune este că dreptul la acțiune în sens procesual nu depinde de expirarea unui anumit termen, acțiunea putând fi intentată oricând, indiferent de cât timp a trecut de la data încălcării dreptului subiectiv civil, și invers, dreptul la acțiune în sens material este valabil numai în limitele stabilite de lege.

Posibilitatea admiterii acțiunii prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești favorabile depinde de anumite condiții de fond, printre care este și termenul de prescripție

extinctivă. Având în vedere că, prescripția extinctivă este o condiție de fond, rezultă cert că expirarea acestea conduce la stingerea dreptului la acțiune în sens material.

De asemenea, în literatura de specialitate, s-au mai conturat o serie de definiții. Astfel, pentru George Plastara, prescripția extinctivă este un mijloc de a dovedi o plată ca o prezumție legală de liberațiune a debitorului. Prescripția este efectul timpului asupra dreptului lui [7. p. 175]

Matei B. Cantacuzino definește prescripția ca un mijloc de liberațiune a debitorului, și prin urmare de stingere a obligației, care operează în condițiile determinate de lege, neatârnat de orice realizare, transformare sau transmitere a raportului [8 p. 192].

Ne expunem dezacordul cu această noțiune, or, prescripția extinctivă nu este un mod de stingere a obligației. Obligația nu se consideră a fi stinsă după expirarea termenului de prescripție, ceea ce rezultă din următoarele considerente:

1. prescripția extinctivă nu se regăsește printre acele metode/mijloace de stingere a obligațiilor prevăzut de cap. VII din Codul civil,
2. debitorul este în drept să execute obligația chiar și după expirarea termenului de prescripție;

Drept urmare, prescripția extinctivă nu stinge obligația dar stinge dreptul material la acțiune. Mai mult decât atât, nu există vreo prevedere legală care să consacre această teză. *Per a contrario* art. 394 din Codul civil [9], prevede că acțiunea se respinge în temeiul expirării termenului de prescripție, numai dacă persoana în favoarea căreia a curs termenul a ridicat excepția de tardivitate conform Codului de procedură civilă.

De aici rezultă cert că, dacă persoana nu invocă expirarea termenului de prescripție, atunci, acțiunea se examinează în fond. Prin urmare, expirarea termenului de prescripție nu presupune o metodă de stingere a obligației, dar, stinge dreptul material la acțiune, dacă este invocat corespunzător.

Dreptul la acțiune reprezintă mijlocul procesual pus la îndemâna justițiabililor de a cere instanțelor judecătorești să apere drepturile sau interesele lor civile, având funcția principală de a pune în mișcare aparatul judiciar în vederea realizării sau valorificării drepturilor civile încălcate sau nerecunoscute.

Dacă dreptul la acţiune reprezintă dreptul la realizarea prin constrângere a unui drept subiectiv încălcat sau contestat, atunci este esenţial a cunoaşte din ce moment şi în decursul cărui termen creditorul îşi poate valorifica dreptul la acţiune. Dreptul respectiv poate fi realizat pe durata prescripţiei acţiunii, la a cărei expirare instanţa, la cererea reclamatului, este în drept să nu admită acţiunea [10 p. 77].

Posibilitatea admiterii acțiunii prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești favorabile depinde de anumite condiții de fond, printre care este și termenul de prescripție extinctivă.

Prescripția extinctivă este reglementată actualmente în Cartea I, Titlul IV, cap. II, art. 391 – 408 Codul civil al Republicii Moldova.

În general, în legislația Republicii Moldova, instituția prescripției extinctive a cunoscut reglementări începând cu Codul Civil din 26.12.64 (în vigoare 01.07.1965). Astfel, sediul materiei era Codul civil, art. 74 – 88.

Ca și în prezent, Codul prevedea în art. 74, că *„termenul general pentru apărarea printr-o acţiune a drepturilor încălcate ale unei persoane (prescripţia) este de trei ani”.*

La fel, erau prevăzute unele termene de prescripție mai scurte, și erau reglementate unele situații de suspendare și întrerupere a termenului de prescripție.

Un aspect elocvent se referea la **posibilitatea invocării din oficiu** de către instanța de judecată a prescripției extinctive și, respectiv, respingerea acțiunii fără ca pârâtul sau persoana în favoarea căreia a curs prescripția să fi solicitat acest lucru. [11]

Considerăm, că o astfel de reglementare este contrară principiului contradictorialității și disponibilității procesului civil, iar, atribuirea judecătorului a astfel de posibilitate conduce la încălcarea imparțialității și echidistanței în proces [12]. Invocarea tardivității trebuie să fie lăsată la dispoziția părții în proces, condiționat de respectarea ordinii procesuale. Or, așa cum debitorul este în drept să execute obligația chiar și după expirarea termenului de prescripție, iar, creditorul nu este ținut să-i restituie prestația în acest caz, debitorul trebuie să fie în drept să aleagă dintre mijloacele de apărare existente, fără ca instanța de judecată să decidă aplicarea sau nu a acestora contrar voinței părții.

Totuși, o dată cu intrarea în vigoare a Codului civil nr. 1107-XV din 6 iunie 2002, situația s-a schimbat radical. Reglementarea prescripției extinctive o găsim în Titlul IV, cap. II, art. 267 – 283.

Astfel, problema privind invocarea din oficiul a tardivității a fost înlăturată. Or, conform art. 271 Cod civil, *„Acţiunea privind apărarea dreptului încălcat se respinge în temeiul expirării termenului de prescripţie extinctivă* ***numai la cererea*** *persoanei în a cărei favoare a curs prescripţia, depusă pînă la încheierea dezbaterilor în fond.”*

Observăm că, legiuitorul a lăsat problema tardivității acțiunii la dispoziția părții interesate, condiționat de respectarea cadrului legal privind momentul formulării acesteia.

O astfel de modificare a fost binevenită, or, după cum s-a arătat mai sus, invocarea din oficiu a tardivității acțiunii conducea la o gravă lezare a drepturilor părții în proces.

De asemenea, Codul civil din 2002 a venit cu o serie de completări în ceea ce vizează momentul curgerii termenului de prescripție. Astfel, dacă Codul civil din 1964 conținea o singură reglementare în acest sens, și anume că *„prescripţia începe să curgă din ziua în care s-a născut dreptul la acţiune; dreptul la acţiune se naşte din ziua cînd persoana a aflat sau trebuia să afle, că i-a fost încălcat un drept”,* atunci, Codul civil din 2002 a reglementat o serie de situații juridice distincte, în care mo-

mentul curgerii termenului de prescripție este diferit. Ca exemplu putem menționa despre obligațiile fără termen, despre obligațiile regresive, despre răspunderea delictuală sau chiar despre termenul de prescripție în cazul obligațiile succesive. În toate aceste cazuri, avem reglementări și respectiv aplicări diferite ale momentului de începere a curgerii termenului, care, în viziunea noastră este binevenit, or, aplicarea unei reguli generale asupra unei situații specifice cum este termenul de prescripție pentru prestațiile succesive, este anevoioasă, deoarece este necesar spre exemplu ca legea să prevadă ce se întâmplă cu acea prestație succesivă pentru care termenul de prescripție a expirat, se aplică termenul de prescripție doar în raport cu acea prestație sau cu întreaga obligație. La fel, este și situația cu privire la răspunderea delictuală, în care, termenul de prescripție extinctivă începe să curgă de la data cînd păgubitul a cunoscut sau trebuia să cunoască paguba şi pe cel care răspunde de ea.

În continuare, la 01.03.2019, Codul civil a fost modernizat prin Legea Nr. 133 din 15-11-2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative. Modificări esențiale au fost aduse și instituției prescripției extinctive. Deși termenul general de prescripție a rămas la fel, totuși, s-au introdus și noi termene de prescripție, și anume termenul de 10 ani acțiunile privind:

a) drepturile reale care nu sînt declarate prin lege imprescriptibile ori nu sînt supuse altui termen de prescripție;
b) repararea prejudiciului adus mediului. [9]

La fel, o fost modificată și modalitatea de invocare a tardivității acțiunii prin introducerea excepției de tardivitate. Respectiv, conform art. 394 Cod civil, *„acțiunea privind apărarea dreptului încălcat se respinge în temeiul expirării termenului de prescripție extinctivă* ***numai*** *dacă persoana în a cărei favoare a curs prescripția, creditorii persoanei sau oricare altă persoană care are un interes legitim a ridicat excepția de tardivitate conform Codului de procedură civilă."*

Conform art. 186[1] alin. (1,2) CPC, *„Cererile depuse în instanța de judecată peste termenul de prescripție extinctivă, a căror tardivitate a fost invocată în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare de partea în proces, persoana în a cărei favoare a curs prescripția, de creditorul persoanei sau de către oricare altă persoană care are interes legitim, se examinează în fond doar după examinarea de către instanța de judecată a excepției de tardivitate. Excepția de tardivitate și, după caz, repunerea în termen se soluționează în ședință de judecată, convocată în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare."* [13]

Aici, urmează a fi menționat că, dacă persoana interesată nu a invocat excepția de tardivitate conform regulilor Codului de Procedură civilă, adică doar în faza de pregătire a cauzei pentru dezbaterile judiciare, atunci, aceasta nu va mai fi în drept să invoce problema tardivității. Cu părere de rău, practica judiciară la acest capitol este neuniformă, or, unii judecători soluționează problema tardivității cauzei chiar odată cu fondul cauzei [14 p. 7], ceea ce în viziunea noastră este contrar legislației deoarece, art. 394 Cod civil condiționează posibilitatea aplicării prescripției extinctive

numai după ridicarea excepției de tardivitate conform Codului de Procedură civilă [15 p. 7].

La fel, o modificare esențială se referă la efectul întreruptiv retroactiv al prescripției extinctive, în situația depunerii unei acțiuni în judecată, soldată cu restituirea, scoaterea de pe rol a acțiunii sau anularea ordonanței, succedată de depunerea unei noi acțiuni civile. Astfel, conform art. 402 alin. (1) Cod civil, *„Dacă instanța de judecată a restituit cererea, a scos cererea de pe rol sau a anulat ordonanța judecătorească, cursul prescripției extinctive care a început pînă la intentarea acțiunii continuă fără întrerupere."* Noutatea este introdusă în alin. (2) al art. 402 Cod civil, care prevede că, „*Cu toate acestea, dacă reclamantul, în termen de 6 luni de la data cînd a devenit irevocabilă încheierea de restituire a cererii, de scoatere a cererii de pe rol sau de anulare a ordonanței, depune o nouă acțiune, prescripția este considerată întreruptă prin acțiunea precedentă cu condiția ca noua acțiune să fie* ***admisă****."*

Considerăm că aceasta modificare este binevenită, întrucât, vine să mai acorde o posibilitate titularului dreptului la acțiune, să-și mai poată exercita încă o data dreptul la acțiune. Profesorului Octavian Cazac, consideră că, scopul normei este de a acorda o șansă titularului dreptului la acțiune, o singură șansă, să își mai exercite o dată acest drept cu condiția că între data rămânerii irevocabile a actului judecătoresc prin care se constată unul din cele trei incidente și data introducerii noii acțiuni nu trece mai mult de 6 luni [16].

Totuși, norma dată conține și o sintagmă care în viziunea noastră creează controverse întrucât, ar veni ca o excepție de la regula potrivit căreia excepția de tardivitate urmează a fi examinată doar în faza de pregătire a cauzei pentru dezbaterile judiciare. Astfel, sintagma *„admisă",* urmează a fi supusă criticii din mai multe considerente.

În primul rând, problema apare atunci când prima acțiune care a fost supusă la unul din cele trei incidente nu era prescrisă, termenul de 6 luni s-a respectat, iar pârâtul a invocat excepția de tardivitate.

Problema constă în aceea că, judecătorul riscă să se pronunțe asupra fondului cauzei încă la faza pregătirii cauzei pentru dezbaterile judiciare. Or, condiția ca termenul de prescripție să fie întrerupt prin prima acțiunea este ca acțiunea a doua să fie admisă pe fond. Deci, judecătorul nu are altă soluție decât să examineze excepția de tardivitate odată cu fondul cauzei. Soluțiile urmare a examinării cauzei, reieșind din reglementarea actuală ar fi, admiterea acțiunii sau respingerea ca tardivă.

Prin urmare, constatăm că judecătorului îi este impusă situația de a încălca regulile de procedură civilă, fapt ce îl constatăm ca fiind inadmisibil.

În al doilea rând, examinarea excepției de tardivitate odată cu fondul cauzei este contrară regulilor de procedură civilă, or, după cum s-a arătat mai sus, art. 394 Cod civil cât și art. 186^1 alin. (1,2) Cod de procedură civilă condiționează examinarea tardivității de faza de pregătire a cauzei pentru dezbaterile judiciare.

Soluția care se impune este modificarea sintagmei *„admisă”* din art. 402 alin. (2) Cod civil, cu sintagma *„primită spre examinare,”* sau, *„soluționată în fond, prin hotărâre”*. Aceasta va conduce la înlăturarea riscului ca judecătorul să se expună anticipat asupra fondului cauzei, cât și încălcării regulilor de procedură civilă privind examinarea excepției de tardivitate.

Sub aspect comparat, menționăm că, în Codul civil român, prescripția extinctivă este reglementată în Cartea a VI-a – Prescripția extinctivă, decăderea și calculul termenelor, Titlul I (art. 2500–2544).

În mare parte, reglementările din Codul civil Român nu diferă de cele al legislației Rep. Moldova în materia prescripției extinctive, termenul general de prescripție fiind de 3 ani de zile. Totuși, legislația română reglementează spre exemplu cazuri de renunțare la prescripție, care, în legislația națională a RM nu sunt prevăzute.

Respectiv, art. 2507 Cod civil român prevede că, *„nu se poate renunţa la prescripţie cât timp nu a început să curgă, dar se poate renunţa la prescripţia împlinită, precum şi la beneficiul termenului scurs pentru prescripţia începută şi neîmplinită. După renunţare, începe să curgă o nouă prescripţie de acelaşi fel.”*[17]

Considerăm, că de fapt, renunțarea la prescripție este un temei de întrerupere a cursului prescripției extinctive, care are drept efect curgerea unui nou termen de prescripție.

De asemenea, legislația românească în art. 2540 prevede ca temei de întrerupere a termenului de prescripție *punerea în întârziere a debitorului*. Prin urmare, prescripția este întreruptă prin punerea în întârziere a celui în folosul căruia curge prescripția numai dacă aceasta este urmată de chemarea lui în judecată în termen de 6 luni de la data punerii în întârziere.

Legislația Republicii Moldova nu prevede ca temei general de întrerupere a prescripției punerea în întârziere. Totuși, o reglementare similară o găsim în alin. (3) art. 1462 Cod civil, potrivit căruia, *„O pretenție scrisă suspendă prescripția pînă în ziua în care transportatorul respinge pretenția în scris și restituie documentele anexate. În caz de acceptare parțială a pretenției, prescripția nu-și reia cursul decît pentru partea din pretenție care rămîne litigioasă. Dovada primirii pretenției sau a răspunsului și a restituirii documentelor cade în sarcina părții care invocă acest fapt. Pretențiile ulterioare care au același obiect nu suspendă prescripția.”*

Considerăm că, temeiul respectiv de întrerupere prevăzut de legislația românească, ar fi aplicabil termenelor speciale de prescripție care sunt mai scurte, pentru a acorda posibilitatea titularului de drept să-și construiască apărarea, probatoriul și respectiv să înainteze acțiunea civilă.

Codul civil Italian din 16 martie 1942, n. 262, reglementează instituția prescripției extinctive în Cartea VI, titlul V art. 2934-2969. [18]

Termenul general de prescripție este de zece ani de zile (art. 2946).

Codul mai prevede posibilitatea de renunțare la prescripție (art. 2937) cât și interdicția invocării din oficiu a acesteia (art. 2938).

Urmează a fi atrasă atenția asupra prevederilor art. 2941 alin. (7) din Codul Civil Italian, potrivit căruia, prescripția rămâne suspendată între persoanele juridice și administratorii acestora pe durata mandatului, pentru acțiunile de răspundere față de aceștia.

O astfel de reglementare este utilă și binevenită. Or, în situația în care, termenul de prescripție este mai scurt, spre exemplu de 6 luni de zile, și până la eliberarea administratorului, respectiv până numirea în funcție a unui nou administrator, poate să curgă mai mult timp, care, cumulat cu termenul curs anterior poate conduce la expirarea termenului de prescripție. În acest caz, conducerea persoanei juridice nu va putea să-și exercite drepturile față de administrator.

Totodată, o astfel de reglementare este și periculoasă, caci este contrară scopului prescripției extinctive și anume securitatea raporturilor juridice civile, deoarece, prescripția fiind suspendată, acțiunea poate fi înaintată și peste un termen nedeterminat, creând o incertitudine permanentă pentru debitor.

În ceea ce privește acordurile internaționale, prescripția extinctivă la fel este pe larg reglementată.

Spre exemplu Convenţia relativă la contractul de transport internaţional al mărfurilor pe şosele (C.M.R.), din 19.05.56, reglementează în art. 32 termenul de prescripție pentru acțiunile ce derivă din contractului de transport internaţional al mărfurilor [19].

La fel, art. 35 din Convenţia pentru unificarea anumitor reguli referitoare la transportul aerian international încheiată la Montreal la 28 mai 1999, la care Republica Moldova a aderat prin legea Nr. 254 din 05-12-2008, prevede că, *„Dreptul la despăgubire este anulat dacă acţiunea în responsabilitate nu este introdusă în termen de 2 ani de la data sosirii la destinaţie sau de la data la care aeronava ar fi trebuit sa sosească sau de la data încetării transportului”* [20].

Concluzionăm astfel că și tratatele internaționale conțin reguli privind prescripția extinctivă, ceea ce acordă acesteia o importanță deosebită și un rol crucial în raporturile juridice internaționale.

Concluzii

Din analiza reglementărilor naționale și internaționale, constatăm că instituția prescripției extinctive prezintă o importanță deosebită atât din perspectivă teoretică cât și practică. Respectarea normelor care reglementează prescripția extinctivă contribuie, fără îndoială, la asigurarea unui proces echitabil și la realizarea efectivă a principiilor și sarcinilor procesului civil.

Prescripția extinctivă a fost abordată de autorii din Republica Moldova mai modest, în comparație cu cercetările științifice din alte state, în care există un șir de articole științifice, monografii, manuale.

Legislația națională a Republicii Moldova fiind recent modificată a introdus o serie de noutăți în ceea ce privește prescripția extinctivă și în special modul de aplicare a acesteia.

În linii generale, aceasta corespunde principiilor generale de funcționare a acesteia aplicate de alte legislații, cum ar fi România sau Italia.

Este de menționat că, importanța instituției respective derivă din necesitatea asigurării securității raporturilor juridice, stimularea diligenței titularului dreptului, prevenirea abuzului de drept, protecția probelor și stabilitatea circuitului civil și economic.

Tocmai de aceea, legislația civilă trebuie încontinuu adaptată la noile realități economice, astfel încât aceasta să corespundă exigențelor sociale și economice, și să asigure scopul pentru care a fost instituită.

Bibliografie:

1. Marian N., *Tratat de Prescripție Extinctivă.* București, Universul Juridic, 2010, ISBN 978-973-127-380-8;
2. Beleiu G., *Natura Juridică a prescripției extinctive*, în S.C.J. nr. 4/1985, p. 339;
3. Beleiu G., *Drept civil Român, Introducere în dreptul civil, subiectele dreptului civil,* Ediția VIII-A, revăzută și adăugită de Marian Nicolae și Petrică Trușcă. București, Universul juridic, 2003, ISBN 973-85847-5-2;
4. Baieș S., Roșca N., Drept civil – partea generală, persoana fizică, persoana juridică, ediția a V-a, Chișinău, 2014, ISBN 978-9975-53-306-5;
5. Boroi G., Drept civil. Partea Generală. București, All Educational, 1998;
6. Hotărârea CtEDO în cauza Cauza Guérin contra Franței, (51/1997/835/1041) 29 July 1998, § 37, [citat la 29.09.2025], disponibil https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58204%22]};
7. Dogaru I., *Drept civil. Ideea scurgerii timpului și consecințele ei juridice.* București, All Beck, 2002, ISBN 973-655-236-5
8. Cantacuzino M., *Elementele dreptului civil,* Ediție îngrijită de Gabriela Bucur, Marian Florescu, București, ALL Educational, 1998, ISBN 973-9392-25-3;
9. Codul civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06-06-2002, Publicat : 01-03-2019 în Monitorul Oficial Nr. 66-75 art. 132
10. Brumă S., *Particularităţile prescripţiei acţiunii în cadrul angajării răspunderii subsidiare*, În REVISTA NAŢIONALĂ DE DREPT, Nr. 1, ianuarie 2010, p. 77-78;
11. Codul civil al Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti, din 26.12.64 (în vigoare 01.07.1965), *abrogat.*
12. Decizia Curții Constituționale din România, nr. 156/2023 referitoare la respingerea excepţiei de neconstituţionalitate a dispoziţiilor art. 2.512 şi 2.513 din Codul civil, [citat la 29.09.2025], disponibil https://lege5.ro/Gratuit/geztqmzyheytm/decizia-nr-156-2023-referitoare-la-respingerea-exceptiei-de-neconstitutionalitate-a-dispozitiilor-art-2512-si-2513-din-codul-civil;

13. Codul de Procedură Civilă, Nr. 225 din 30-05-2003, Publicat : 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294 art. 436.
14. hotărârea jud. Chișinău sediul Centru din 13 iunie 2022 dosar nr.: 2-3716/20, [citat la 29.09.2025], disponibil https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/MmU0ZGI1YzctMjAzNi00Mjg4LTgyNGEtZDBmYjIxYTNmYTU1;
15. decizia Curții de Apel Centru din 23.09.2024, dosar nr.: 2rc-240/24, [citat la 29.09.2025], disponibil https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/NTBmZjg1NmYtYTE2Ni00ZmI4LTk1YjItOGNjNTAzYTE3NDkz;
16. Cazac O, adnotare la art. 402 Cod civil, [citat la 29.09.2025], disponibil https://animus.md/adnotari/402/, Publicat: 2 aprilie 2021;
17. Codul civil al României din 17 iulie 2009, [citat la 29.09.2025] disponibil https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/175630 ;
18. Codul civil Italian din 16 martie 1942, [citat la 29.09.2025], disponibil, https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile;
19. Convenţia relativă la contractul de transport internaţional al mărfurilor pe şosele (C.M.R.),, Încheiată la 19 mai 1956 la Geneva. Publicată în ediţia oficială "Tratate internaţionale", 1998, volumul 4, pag.147.
20. Convenţia pentru unificarea anumitor reguli referitoare la transportul aerian international încheiată la Montreal la 28 mai 1999, la care Republica Moldova a aderat prin legea Nr. 254 din 05-12-2008, Publicat : 23-12-2008 în Monitorul Oficial Nr. 230-232 art. 846.

ПРЕДПРИЯТИЕ КАК ИМУЩЕСТВО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЯ

ÎNTREPRINDEREA CA PATRIMONIU A ÎNTREPRINZĂTORULUI

ENTERPRISE AS AN ENTREPRENEUR'S PROPERTY

CZU: 347.23:347.721:334.7

Александр КАЛЕНИК
Școla Doctorală
Științe Juridice și Economice, USM
Chișinău, Republica Moldova
ORCID iD: 0009-0004-9404-2806
E-mail: alexandrvscalenic@gmail.com

Summary. *The purpose of the article is the legal qualification of the enterprise as a property complex regulated by the legislation of the Republic of Moldova as an object of rights and legal relations, as well as a special object of the rights of entrepreneurs. As property, the enterprise is methodologically considered in a comparative legal sense, as it is defined in various European legal orders and in the Republic of Moldova. The result of the study is the disclosure of aspects and the most important legal characteristics of the legal qualification of the enterprise as a special property of the entrepreneur.*

Keywords*: property, property complex, enterprise, business, entrepreneur.*

Принадлежащее предпринимателю предприятие представляет собой определенную сложность, конгломерат, совокупность, множественность тесно связанных между собой имущественных элементов, на что указывает его характеристика как комплекса (от лат. *complex* – тесно связанный; *complexio* - совокупность, система). Кроме того, предприятие как комплекс в ст.ст.704, 1185, 2312, 2666 ГК РМ, ст.129 Закона РМ о несостоятельности назван имущественным, следовательно, предприятие представляет собой сложную совокупность имущественных элементов; важнейшей чертой совокупности элементов предприятия является их имущественный характер. Таким образом, предприятие как имущественный комплекс следует рассматривать в качестве имущества.

В ч.(1) ст.453 ГК РМ приведено легальное определение имущества, согласно которому, имуществом признается совокупность принадлежащих определенным физическим и юридическим лицам имущественных прав и обязанностей (поддающихся оценке в денежном выражении), рассматриваемых как сумма активных и пассивных ценностей, связанных между собой. Среди юридических характеристик имущества в литературе выделяются: *a)* это сово-

купность прав и обязанностей (т.е. правовая совокупность); *b)* каждому лицу принадлежит одно имущество; *c)* единство имущества; *d)* неотчуждаемость имущества [3, с.14-15]. При этом функциями имущества выступают гарантия интересов необеспеченных кредиторов, реальная суброгация (универсальная и сингулярная) [3, с.16-18].

Прежде всего, предприятие - имущественный комплекс представляет собой не простое, обычное имущество, а имущество, специально созданное, объединенное или приобретенное предпринимателем для осуществления посредством его эксплуатации определенной предпринимательской деятельности (вида деятельности). При этом использование предприятия как имущественного комплекса по его назначению предполагает получение дохода (прибыли) от производства и реализации продукции, оказания услуг, выполнения работ, торговли товарами и т.д. [7, с.188].

Существование предприятия как имущественного комплекса вне предпринимательской сферы и предпринимательских отношений не представляется возможным. Отсюда также может следовать вывод, что предприятие – это не просто имущество, а специальное имущество, предпринимательское имущество, имущество предпринимательской сферы и имущество, которое может принадлежать лишь лицам, осуществляющим предпринимательскую деятельность. Эти лица должны обладать специальным правовым статусом, быть зарегистрированными в качестве предпринимателей в определенной законом форме и/или обладать лицензией в прямо предусмотренных законом случаях. Следовательно, условно можно утверждать, что предприятие представляет собой имущество предпринимательского назначения, хотя выделение предпринимательского имущества не предусматривается действующим законодательством. Кроме того, как указывается в юридической литературе, доктрины о выделении предпринимательского имущества нигде не нашли своего развития, ни в законодательстве, ни на практике [2, с.114].

Иные лица, не обладающие статусом предпринимателя, не могут быть обладателями предприятия, т.к. его эксплуатация предполагают непосредственное осуществление предпринимательской деятельности. Как известно, предпринимательская деятельность без государственной регистрации в качестве предпринимателя недопустима [7, с.34,]. В западноевропейских правопорядках коммерсант или предприниматель автоматически признается владельцем предприятия и носителем прав на предприятие [6, с.44]. Иначе говоря, категории коммерсант (предприниматель) и предприятие не разделяются и тем более не противопоставляются, а наоборот, максимально приближены друг к другу, т.е. взаимозависимы; вместе с тем, эти категории никогда не сливаются воедино.

С позиций действующего законодательства Республики Молдова, нельзя признать субъектами прав на предприятие такие категории профессионалов как адвокаты, нотариусы, врачи, представители творческих профессий и

др. Профессиональная деятельность указанных категорий лиц не признается предпринимательской [4, с.62; 7, с.37,88]. Более того, некоторым категориям лиц (государственные служащие, депутаты, советники местных советов и т.д.) осуществление предпринимательской деятельности прямо запрещено, следовательно, они не могут выступать обладателями предприятий. Отдельное исключение создано законодателем для некоммерческих организаций (ст.302 ГК РМ), в связи с чем высказывается мнение, что в таком случае некоммерческая организация может выступать *cvasi*-предпринимателем [7, с.43].

Итак, предприятие – довольно показательный пример имущества как сложного правового явления. В этом своём качестве предприятие - имущественный комплекс подпадает под известный праву многих стран режим имущественных общностей или совокупностей – *universitas bonorum*. Теоретически, имущественные совокупности могут быть фактическими (*universitas facti*) или правовыми (*universitas juris*). В частности, французское право различает правовую и фактическую имущественные общности. Так, в отличие от правовой, фактическая общность характеризуется тем, что признаётся таковой не в силу воли отдельных лиц или их соглашений между собой (например, в силу завещания или договора о продаже стада), а в силу закона [1, с.129]. Французский правовед Р. Саватье указывал, что в праве такое сложное экономическое явление как предприятие подпадает под понятие и режим имущественной совокупности, а коммерческие фонды, которые выступают юридической конструкцией предприятия как единого имущественного комплекса, представляют собой наиболее высокоорганизованные юридические совокупности [10, с.150].

Румынскому праву также известно понятие «*universalitatea de bunuri*», т.е. совокупность вещей, имущественная совокупность. В теории румынского гражданского и торгового права принято считать, что коммерческий фонд (*fondul de comerţ*) подпадает под режим имущественной совокупности. В частности, R.P. Vonica утверждал, что коммерческий фонд не является юридической совокупностью, а выступает фактической, т.к. не имеет собственного пассива, не включает долги и обязательства (вклады) коммерсанта; все кредиторы – и коммерческие и гражданские – конкурируют при взыскании в отношении имущества коммерсанта. При этом наблюдается, что некоторые долги так сильно связаны с коммерческим фондом, что составляют его часть; передача коммерческого фонда приводит и к переводу долгов [5, с.387]. Другие румынские ученые расценивают коммерческий фонд в качестве правовой, а не фактической совокупности [2, с.113]. Однако по ныне действующему ГК Румынии необходимость разграничения правовой и фактической совокупностей в румынском праве отпадает, т.к. румынский ГК отказался от такой классификации, указывая в ст. 541 лишь общность фактическую (фактическую общность составляет совокупность имуществ, принадлежащих определенному лицу и имеющих общее назначение, установленное волей такого лица или по закону). В этой связи

предприятие - имущественный комплекс, традиционно понимаемое в Румынии под названием «коммерческий фонд», может подпадать, согласно действующему закону, под фактическую общность.

Понятие правовой общности отсутствует и в ГК РМ, указывающем лишь на фактическую совокупность, которой признаётся совокупность вещей, принадлежащих одному лицу и рассматриваемых как единое целое по его воле или по закону; вещи, составляющие фактическую совокупность, могут, совместно или отдельно, быть предметом отдельных сделок или правоотношений (ст.472 ГК РМ).

Правовой режим совокупности вещей (имущественной общности) придаёт цельность предприятию как имущественному комплексу, не давая ему распадаться на отдельные части с отдельной правовой судьбой. Из содержания ст.472 ГК РМ прямо следует, что совокупность вещей может считаться единым целым. Именно таким образом, благодаря юридической конструкции совокупности вещей, предприятие, несмотря на его сложность, множественность и разнородность составных элементов, может рассматриваться как единый целый объект. При таком видении предприятия возникает удобство в совершении сделок в его отношении, как в отношении определенного целого объекта. Именно данная конструкция позволяет обеспечить переход прав в отношении предприятия единой сделкой, *uno actu* [11, с.66].

Важнейшим следствием юридической конструкции имущественной совокупности является происходящая в её пределах реальная суброгация. Это значит, что отдельные вещи (виды имущества), входящие в состав совокупности, могут заменяться другими, при этом совокупность продолжает существовать как неизменная; новое имущество занимает место выбывшего, суброгируется ему; правовое положение, созданное волей сторон или законом, относится к целому независимо от его состава [9, с.64]. Указанные качества имущественной совокупности могут иметь значение, например, при залоге предприятия, когда количество и состав элементов имущественного комплекса может изменяться в процессе эксплуатации обремененного залогом предприятия.

Следует считать, что предприятие - имущественный комплекс, будучи имуществом предпринимателя, не может сводиться ко всему имуществу предпринимателя. Предприятие может составлять лишь часть имущества предпринимателя, которую можно определить по критерию фактической эксплуатации при осуществлении того или иного вида предпринимательской деятельности, а равно, по признаку возможности отчуждения единым имущественным комплексом. Действительно, у предпринимателя вполне может быть два (и более) предприятия, но это не значит, что у него появляется два (или более) имущества. Такую же позицию мы находим в румынской доктрине, согласно которой, ни предприятие, ни коммерческий фонд не смешиваются с имуществом коммерсанта вообще, выступая лишь частью его имущества [5, с.386]. Бесспорно, каждое определенное

лицо (как и предприниматель с предприятием) может обладать лишь одним имуществом, в рамках которого не может быть строгих обособлений.

В юридической литературе встречается и иная позиция, согласно которой рассматривать предприятие в качестве обособленной части имущества предпринимателя недопустимо. Так, немецкий правовед Л. Эннекцерус отрицал прямую возможность характеристики предприятия в качестве обособленного имущества. Он исходил из наиболее широкого понимания предприятия: «понятие предприятия выходит за рамки понятия обособленного имущества, так как к предприятию относятся также и возможности (клиентура, репутация, секреты предприятия, рынок сбыта, целесообразная организация, реклама и т.п.); они как раз и составляют сущность, а часто и ценность предприятия» [12, с.67]. Это наиболее широкая трактовка предприятия, которое рассматривается не только как имущество или набор имущественных (материальных и нематериальных) средств, а как организованная деятельность (бизнес), представляющая собой нечто большее, чем просто обособленное имущество.

На практике при совершении сделок в отношении предприятия как имущественного комплекса (залог, купля-продажа и др.) возникает необходимость в реальном обособлении и точном определении состава и стоимости предприятия. Предприятие как относительно, условно обособленное имущество предпринимателя определяемо в количественном и стоимостном выражениях как во времени, так и в пространстве. Определение состава и стоимости имущества предприятий может происходить как периодически, так и по случаю, если это предписано законом. Например, как следует из содержания ст.1187 ГК РМ, при продаже предприятия его состав и стоимость определяются при помощи акта (протокола) инвентаризации, бухгалтерского баланса, а также заключения независимого аудитора.

Во-первых, инвентаризация должна проводиться в целях определения реального состава, состояния и стоимости имущества предприятия в соответствии с требованиями законодательства о бухгалтерском учете. Во-вторых, состав и стоимость имущества предприятия определяются при помощи бухгалтерского баланса; бухгалтерский баланс содержит данные об активах, обязательствах и собственном капитале хозяйственного субъекта и характеризует его имущественное и финансовое состояние в денежной оценке на отчётную дату. В-третьих, предприятие как имущественный комплекс определяемо аудиторским заключением, выдаваемым аудитором по итогам аудиторской проверки в соответствии с положениями Закона об аудиторской деятельности.

Непосредственно вопросы определения стоимости предприятия с учетом состава его имущества (имущественного комплекса) могут решаться путём проведения его независимой оценки. Предприятие - имущественный комплекс, будучи сложной совокупностью различных видов имущества, поддаётся оценке в денежном выражении как любой ценный и индивидуально определенный

объект. При этом под оценкой предприятия понимается не отдельная оценка всех составляющих его частей с последующим суммированием, а оценка предприятия как имущественного комплекса, обладающего уникальной ценностью. Предприятие - имущественный комплекс, а также бизнес в качестве объектов оценки прямо предусмотрены ст.3 Закона об оценочной деятельности. Полагаем, что в конкретных случаях оценка предприятия как имущественного комплекса и оценка бизнеса могут совпадать, т.к. предприятие представляет собой эксплуатируемую совокупность различных видов имущества в целях ведения определенного вида предпринимательской деятельности (бизнеса). При оценке предприятия очень важно не допустить подмены его оценки как имущественного комплекса (а также бизнеса) оценкой основных средств или объектов недвижимости, используемых в деятельности предприятия. Отдельные практические примеры показывают, что подобная подмена приводит к существенному занижению реальной стоимости предприятия (бизнеса) [8, с.240].

Юридической практике известен ещё один способ определения и исследования предприятия как сложного предпринимательского объекта. Речь идёт о юридическом инспектировании или так называемом правовом аудите - Due Diligence, проводимом, как правило, юридическими или аудиторскими компаниями в целях определения реального состояния и проблем правового, имущественного или финансового характера того или иного определенного бизнеса. При этом правовой аудит выступает комплексной проверкой и анализом юридических аспектов функционирования предприятия с точки зрения требований норм гражданского, корпоративного, финансового, налогового, трудового, экологического права.

Наконец, важной функцией предприятия как имущества выступает гарантия интересов кредиторов предпринимателя, учитывая, что по своим обязательствам должник отвечает всем своим имуществом (ч.(1) ст.888 ГК РМ). Входящие в состав предприятия виды имущества могут служить объектами взыскания при заявлении требований кредиторов. В этой связи интересно, что процессуальные нормы ГПК РМ предусматривают особенности наложения ареста на имущество лиц, осуществляющих предпринимательскую деятельность (т.е. обладателей предприятий) при решении вопросов обеспечения иска. Согласно ст.176 ГПК РМ, первоочередному аресту может подвергаться имущество, непосредственно не участвующее и не используемое в производственном процессе. Тем самым законодатель стремился выстроить очередность наложения ареста на имущество предпринимателей таким образом, чтобы меры обеспечения как можно меньше препятствовали осуществлению текущей предпринимательской деятельности. Также показателен подход законодателя к реализации предприятия (бизнеса) должника в рамках процесса несостоятельности именно в качестве сложного имущественного комплекса, включающего все виды имущества, необходимого для ведения предпринимательской деятельности (вида деятельности) и возможности дальнейшей эксплуатации предприятия по

его назначению. Следовательно, основным **благом**, которое хотел защитить законодатель при гарантировании интересов ответчиков - предпринимателей в случаях обеспечения иска, а также регулирования отчуждения предприятия в процессе несостоятельности выступает непрерывность и беспрепятственность эксплуатации предприятия (ведения бизнеса).

Литература:

1. Carbonnier J. Droit civil. V. III. Les biens. Paris, 1992. 391 p.
2. Cărpenaru St.D. Drept comercial român. Ed. a 3-a. rev. Bucureşti: All Beck, 2000. 632 p.
3. Sergiu Băieșu, Victor Volcinschi, Valentina Cebotari, Aurel Băieșu, Ion Crețu, Drept civil: Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor / Ed. a 2-a. Chișinău, 2005. 528p.
4. Roșca N., Baieș S. Dreptul afacerilor. V. 1. Chişinău, 2004 (Tipogr.Centrală). 456 p.
5. Vonica R.P. Drept civil. Partea generală. Bucureşti, Lumina-Lex, 2001. 816 p.
6. Е.А. Васильев, А.С. Комаров. Гражданское и торговое право зарубежных государств: Учебник / Отв. ред. 4-е изд., перераб. и доп. В 2-х т. Т. I. Москва: Междунар. отношения, 2004. 558 с.
7. Каленик А.В. Коммерческое (предпринимательское) право / А.В. Каленик. Ed. a 3-a. Chișinău: S.n., 2008 (Tipografia din Bălți S.R.L.). 352 p.
8. Каленик А.В. Практические аспекты правового регулирования купли-продажи предприятия как имущественного комплекса. В: Conferința științifică națională cu participare internațională «Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare»: Științe sociale, Vol.I: Rez. comunicărilor, 21-22 sept. 2011 / resp. de ed.: T. Bulimaga; consiliul șt.: Gh. Ciocanu, M. Revenco, Gh. Avornic [et. al]. Chișinău: CEP USM, 2011. P. 238-242.
9. Морандьер Ж. Гражданское право Франции (пер. с фр. и вступит. статья Е.А. Флейшиц). Том 3. Москва: Издательство иностранной литературы, 1961. 748 с.
10. Саватье Р. Теория обязательств. Юридический и экономический очерк. (пер. с фр. и вступит. статья Р.О. Халфиной). Москва: Изд-во «Прогресс», 1972. 440 с.
11. Халабуденко О.А. Имущественные права. Книга 1. Вещное право. / О.А. Халабуденко; Междунар. независимый ун-т Молдовы. Кишинэу: Междунар. независимый ун-т Молдовы, 2011 (Tipogr. «Elena-VI», SRL). 305 с.
12. Эннекцерус Л. Курс германского гражданского права. Т1 п/т 2. Москва, 1950. 380с.

ОБОРОТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ИМУЩЕСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА

CZU: 347.233:347.721

Александр КАЛЕНИК
Școla Doctorală
Științe Juridice și Economice, USM
Chișinău, Republica Moldova
ORCID iD: 0009-0004-9404-2806
E-mail: alexandrvscalenic@gmail.com

Summary. *General issues of the enterprise as an object of civil turnover and its ability to act as an object of individual transactions. Attention is drawn to the fact that transactions in relation to an enterprise as a property complex cannot be considered ordinary transactions in current business activities; they are extraordinary, these are special and large transactions. Special regulations for the purchase and sale of an enterprise as a property complex and the pledging of an enterprise indicate that these transactions are an alternative to corporate methods of purchase and sale or pledge of participation interests (shares) in the authorized capital of commercial companies that own enterprises.*

Keywords*: property complex, enterprise, turnover, transactions, contracts.*

Исследование темы правового режима предприятия как единого имущественного комплекса приводит к выводу о том, что важной юридической характеристикой предприятия как объекта гражданских прав является его оборотоспособность, т.е. способность выступать объектом гражданского оборота. Если в силу прямого указания закона предприятие способно выступать объектом отдельных сделок, то оно как объект прав оборотоспособно.

При постановке вопроса об оборотоспособности предприятия - имущественного комплекса следует уяснить, является ли предприятие универсально оборотоспособным объектом прав, может ли оно выступать объектом любых гражданско-правовых сделок или круг таких сделок ограничен?

Обращаясь к ГК РМ видно, что в нём прямо урегулированы лишь два вида сделок в отношении предприятия как имущественного комплекса – это купля-продажа (ст. 1185 ГК РМ) и залог (ст. 704 ГК РМ). Кроме того, особые случаи продажи предприятия урегулированы ст. 129 Закона РМ «О несостоятельности». При этом в действующем законодательстве РМ имеется также регулирование приватизации государственных предприятий и передачи предприятий из ведения одного органа в ведение другого.

Прежде следует отметить, что опыт зарубежных развитых стран демон-

стрирует ту свободу, которая в принципе присуща оборотоспособности предприятий. Так, английский правовед В. Ансон применительно к оборотоспособности «*goodwill*» подчеркивал, что «для соглашений, которые связаны с куплей-продажей деловых связей и репутации предприятия, предоставляется значительно бóльшая свобода, чем для договоров между нанимателем и работником…» [5, с.242]. Та же широкая свобода отмечается при обороте коммерческих фондов во Франции [11, с.152] и Румынии, где многие вопросы, не предусмотренные прямо законом, восполняются доктриной и судебной практикой.

Напротив, российское законодательство содержит подробное регулирование продажи предприятия как имущественного комплекса (ст.ст. 559-566 ГК РФ), продажи предприятия должника в процессе банкротства (ст. 110 ФЗ «О несостоятельности (банкротстве)»), аренды предприятий (ст.ст. 656-664 ГК РФ), залога (ипотеки) предприятий (ст.ст. 69-73 ФЗ «Об ипотеке (залоге недвижимости)»), доверительного управления, а также передачу государственных предприятий из ведения одного государственного органа в ведение другого и т.д. Имеющаяся в российском праве регламентация оборотоспособности предприятий позволила В.А. Белову утверждать, что никаких иных сделок с предприятиями, кроме тех, о которых прямо упомянуто в ГК, совершаться не может, т.е предприятие оборотоспособно ровно настолько, насколько об этом указал законодатель [6, с.53]. Вместе с тем, упомянутый автор указывает, что в сравнении с другими имущественными комплексами, например, кондоминиумом, предприятие представляет собой имущественный комплекс с наименее стесненной оборотоспособностью [6, с.55].

В отличие от ГК РФ, ГК Украины не содержит специальных регламентаций отдельных сделок в отношении предприятия как имущественного комплекса, допуская при этом, что предприятие или его часть могут быть объектом купли-продажи, залога, аренды и других сделок (п. 4 ст. 191 ГКУ).

Право Франции допускает четыре вида сделок в отношении коммерческих фондов: продажа, залог, аренда и вклад в уставный капитал торгового товарищества [2, с.41]. В румынском праве также идет речь о таких сделках как купля-продажа, передача в уставный капитал торгового общества, аренда и залог коммерческих фондов [1, с.123, 124-126], другие сделки в отношении коммерческих фондов не предполагаются. Таким образом, коммерческие фонды по французскому и румынскому праву также ограниченно оборотоспособны. В противоположность этому, право Германии допускает любые сделки в отношении предприятия, за исключением залога.

По нашему мнению, исходя из дозволительной направленности гражданско-правового регулирования, определяемой формулой «разрешено всё, за исключением того, что прямо запрещено законом», а также в силу принципа свободы договора (ст.ст. 1, 993 ГК РМ), предприятие как объект прав, в принципе, может выступать объектом различных сделок, в том числе прямо не

предусмотренных законом; предприятие может выступать и объектом смешанных договоров. В тех случаях, когда это не соответствует характеру и содержанию гражданско-правового регулирования, предприятие не может выступать предметом определенных сделок (например, дарения). Следовательно, оборотоспособность предприятия предопределена характером и спецификой данного объекта прав (предприятие – это имущество, используемое только в предпринимательской деятельности). Ввиду молчания закона определить возможную широту сделок в отношении предприятия - имущественного комплекса сможет лишь развивающаяся деловая и судебная практика. Более того, если в предпринимательской сфере оборотоспособность большинства объектов (товаров, денег, ценных бумаг) максимально разрешена и свободна, то и предприятия как особые объекты прав, обладающие собственной уникальной ценностью, должны быть оборотоспособны в не меньшей степени.

Относительно оборотоспособности предприятия - имущественного комплекса в молдавской юридической литературе встречается мнение, что «в гражданском обороте предприятие (рассматриваемое как имущественный комплекс), может быть продано, куплено, заложено, арендовано, то есть может рассматриваться как объект указанных правоотношений» [4, с.75]. Также высказано мнение, что в отношении предприятия - имущественного комплекса помимо купли-продажи возможны и такие сделки как имущественный наём и доверительное управление [3, с.37].

На наш взгляд, анализ действующего законодательства РМ позволяет выделить довольно широкий спектр вариантов вовлечения предприятия в оборот, когда оно в целом как имущественный комплекс может выступать объектом гражданско-правовых сделок. Как теоретически, так и практически можно выделить следующие варианты сделок в отношении предприятия как единого имущественного комплекса: купля-продажа, приватизация, продажа предприятия (бизнеса) должника при несостоятельности, мена, доверительное управление, залог, узуфрукт, передача в административном порядке из ведения одного публичного органа в ведение другого, передача при реорганизации юридического лица, передача в качестве вклада в уставный капитал, имущественный наём, лизинг, франчайзинг, концессия, завещание. В принципе, предприятие не может выступать объектом таких договоров как дарение, перевозка, экспедиция, поручение, хранение и некоторых других, что объяснимо характером этих договоров и особенностью рассматриваемого объекта.

Нельзя не заметить, что несмотря на прямую регламентацию сделок в отношении предприятия - имущественного комплекса, реальный оборот предприятий как объектов гражданских прав очень ограничен. На это обращено внимание как в молдавской юридической литературе [9, с.27], так и в российских источниках [10, с.26]. По нашему мнению, данное обстоятельство объясняется изначальной громоздкостью юридической конструкции, сложностью

и неполной определенностью норм о предприятии - имущественном комплексе, а также о сделках с ним. Кроме того, корпоративно-правовой способ приобретения бизнеса (т.е. операции с акциями или долями в уставном капитале коммерческих обществ) на практике выступает более простым, понятным и надежным, чем непосредственная купля-продажа предприятия как имущественного комплекса.

При анализе оборотоспособности предприятия нельзя не обратить внимания на то, что сделки в отношении предприятия как единого имущественного комплекса не могут быть охарактеризованы как обычные, ординарные, типичные, свойственные обычной текущей предпринимательской деятельности предпринимателя. Действительно, следует подчеркнуть, что сделки в отношении предприятия как имущественного комплекса неординарны.

Во-первых, такие сделки экстраординарны для их сторон, т.к. они не могут совершаться в порядке ведения обычной предпринимательской деятельности. Так, продажа предприятия не может производиться продавцом регулярно, ввиду маловероятности наличия у предпринимателя множества предприятий, предназначенных к продаже. Данный аспект находит своё яркое отражение, в частности, в ст. 6-102 ЕТК США при регулировании комплексного отчуждения (*asset deal*). Согласно указанной норме, под продажей бизнеса следует понимать осуществляемую не в порядке обычного ведения дел продажу более половины оборудования, материалов, товаров или иных материальных ценностей продавца в объеме, измеряемом на дату соглашения о комплексной продаже, если на эту дату покупатель имеет или после разумного расследования должен был иметь уведомление, что продавец не будет продолжать тот же или сходный вид предпринимательской деятельности после продажи [7, с.198].

На особенности сделок в отношении предприятия как экстраординарных имеются указания и в национальном законодательстве. Как следует из содержания норм Закона РМ «О несостоятельности» (ст. 69 и др.), отчуждение предприятия (бизнеса) должника подпадает под категорию крупных и особых сделок управляющего в процессе несостоятельности, на совершение которых необходимо получение предварительного согласия комитета или собрания кредиторов. Залог предприятия, по существу, также экстраординарная сделка, т.к. неисполнение обеспеченного предпринимательским залогом обязательства способно привести к потере залогодателем всего своего дела (бизнеса) и к прекращению деятельности в качестве предпринимателя (если у него не имеется иных предприятий, свободных от залога).

Во-вторых, сделки в отношении предприятия могут подпадать под понятие «**крупных сделок**» [8, с.270], т.к. стоимость предприятия как имущественного комплекса может составлять значительную часть стоимости имеющихся у предпринимателя активов. Так, согласно п. а) ч.(1) ст. 81 Закона РМ «Об акционерных обществах», крупной сделкой признаётся сделка или несколько

взаимосвязанных сделок, совершаемых прямо либо косвенно в отношении приобретения либо отчуждения, передачи либо получения акционерным обществом в залог, передачи в аренду, имущественный наем или лизинг либо передачи в пользование, передачи по займу (кредиту), поручительства в отношении имущества или прав на него, рыночная стоимость которых составляет более 25% стоимости активов общества по последнему балансу. Действительно, в каком-либо определенном случае стоимость предприятия, принадлежащего акционерному обществу и подлежащего отчуждению, вполне может превышать указанные законом 25% стоимости активов общества. В таком случае сделка акционерного общества в отношении своего предприятия будет подпадать под квалификацию крупной сделки со всеми вытекающими отсюда последствиями.

При общем положении о свободной оборотоспособности предприятия как имущественного комплекса, ограничения оборота тех или иных предприятий могут быть прямо предусмотрены действующим законодательством. Так, согласно ч. (5) ст. 13 Закона РМ «Об управлении публичной собственностью и ее разгосударствлении», не могут выступать объектами отчуждения (приватизации) предприятия, включенные в специальный перечень, являющийся неотъемлемой частью данного закона, а равно объекты, признанные частью национального культурного достояния. Это касается, в частности, имущественного комплекса «Combinatul de Vinuri «Cricova» S.A. в соответствии с Законом РМ № 322-XV от 18.07.2003 г. «Об объявлении комплекса «Combinatul de Vinuri «Cricova» - S.A.» объектом национального культурного достояния Республики Молдова», имущества государственного предприятия «Combinatul de Vinuri de Calitate «Mileştii Mici»» в соответствии с Законом РМ № 199-XVI от 28.07.2005 г. «О предоставлении статуса объекта национально-культурного достояния Республики Молдова имуществу государственного предприятия «Combinatul de Vinuri de Calitate «Mileştii Mici»» и целого перечня других имущественных комплексов - предприятий.

Рассматривая общие вопросы оборотоспособности предприятия как имущественного комплекса, в дальнейшем следует отдельно анализировать прямо урегулированные действующим законодательством сделки в его отношении: куплю-продажу; продажу предприятия (бизнеса) должника при несостоятельности; залог предприятия; передачу предприятия из ведения одного органа публичного управления в ведение другого.

Итак, оборотоспособность предприятия - имущественного комплекса можно характеризовать, с одной стороны, как максимально возможную, в сравнении с оборотоспособностью иных имущественных комплексов, например, кондоминиумов. С другой стороны, предприятие не представляет собой универсально оборотоспособную вещь, т.к. вещью в гражданско-правовом понимании не является. В сравнении с иными объектами гражданских прав

(вещами движимыми и недвижимыми), предприятие, наоборот, менее оборотоспособно.

Предприятие может выступать объектом широкого круга гражданско-правовых сделок, однако наиболее предпочтительные сделки в отношении предприятия прямо урегулированы действующим законодательством – это купля-продажа и залог. Прямое регулирование в ГК РМ купли-продажи предприятия как имущественного комплекса и залога предприятия говорит о том, что данные сделки могут выступать альтернативой корпоративно-правовым способам купли-продажи или залога долей участия (акций) в уставных капиталах коммерческих обществ, обладающих имущественными комплексами - предприятиями. Кроме того, данная регламентация подчеркивает, что предприятие в целом как единый имущественный комплекс не признается недвижимостью (для чего в национальном законодательстве имеется специальная регламентация ипотеки и купли-продажи недвижимого имущества).

Следует различать предприятие в статике как имущественную принадлежность предпринимателя (имущество) и предприятие в динамике, когда оно становится **особым** объектом оборота. Предприятие может становиться объектом гражданского оборота (объектом в динамике), объектом обязательственных прав и конкретных сделок, когда стороны этих сделок не предпочитают корпоративного способа передачи прав и долей участия в уставном капитале юридического лица, обладающего предприятием. При намерении предпринимателя совершить сделки со своим предприятием закон предоставляет возможность создать временный, особый, специальный объект прав, посредством передачи которого должна также обеспечиваться возможность дальнейшего ведения бизнеса - предпринимательской деятельности (вида деятельности), посредством эксплуатации всех переданных по сделке частей имущественного комплекса. И наоборот, простая передача набора материальных составляющих какого-либо предприятия (совокупности движимых, недвижимых вещей) не должна квалифицироваться как сделка в отношении предприятия - имущественного комплекса.

Действительно, имеет большое значение, является ли предприятие функционирующим и эксплуатируемым (как принято выражаться, предприятие «на ходу») или нефункционирующим («мёртвое», «лежачее» предприятие) в виде совокупности неиспользуемых по назначению движимых и недвижимых вещей. В последнем случае набор незадействованных в текущей предпринимательской деятельности объектов (вещей) вообще нельзя признать предприятием.

Литература:

1. Cărpenaru St.D. Drept comercial român. Ed. a 3-a. rev. Bucureşti: All Beck, 2000. 632 p.

2. Escarra J. Cours de droit commercial. Paris, 1952. 1196 p.
3. Mihalache Iu. Aspecte cu privire la vînzare-cumpărare întreprinderii ca complex patrimonial unic. În: Бизнес-Право. 2007. № 4. P. 36-46.
4. Mărgineanu G., Mărgineanu L. Dreptul afacerilor: [man. pentru studenţi]. Chişinău: 2004 (Tipogr. "Elena V.I."). 560 p.
5. Ансон В. Договорное право / Под общ. ред. и с предисл. проф. О.Н. Садикова. Москва: «Юридическая литература», 1984. 464 с.
6. Белов В.А. Имущественные комплексы: Очерк теории и опыт догматической конструкции по российскому гражданскому праву. Москва: АО «Центр ЮрИнфоР», 2004. 240 с.
7. Единообразный торговый кодекс США. Официальный текст - 1990: Перевод с английского / Науч. ред.: Лебедев С.Н.; Пер.: Артемьева Н.М., Афанасьева Л.А.; Вступ.: Саммерс Р., Уайт Д. Москва: Изд-во Междунар. центра финансово-эконом. развития, 1996. 428 с.
8. Каленик А.В. Коммерческое (предпринимательское) право / А.В. Каленик. Ed. a 3-a. Chișinău: S.n., 2008 (Tipografia din Bălți S.R.L.). 352 p.
9. Каленик А.В. Предприятие как объект купли-продажи. В: Бизнес-Право. 2005. № 5-6. С. 27-37.
10. Концепция совершенствования общих положений Гражданского кодекса Российской Федерации. В: Вестник ВАС РФ. 2009. № 4. С. 26.
11. Саватье Р. Теория обязательств. Юридический и экономический очерк. (пер. с фр. и вступит. статья Р.О. Халфиной). Москва: Изд-во «Прогресс», 1972. 440 с.

ANALIZA MATERIALELOR ȘTIINȚIFICE ÎN MATERIA RĂSPUNDERII PENALE PENTRU ÎNDEMNUL, DETERMINAREA SAU ÎNLESNIREA LA PRESTAREA SERVICIILOR SEXUALE ONLINE, PUBLICATE DE AUTORII AUTOHTONI.

ANALYSIS OF SCIENTIFIC MATERIALS ON CRIMINAL LIABILITY FOR INCITEMENT, INSTIGATION, OR FACILITATION OF THE PROVISION OF ONLINE SEXUAL SERVICES, PUBLISHED BY NATIONAL AUTHORS

CZU: 343.54:004(478)

Dan FURCULIȚA
Universitatea de Stat din Moldova
Audient INJ, candidat la funcția de procuror
ORCID: 0009-0004-2928-5705
E-mail: dan.furculita99@gmail.com

Abstract: *In order to understand the legal nature of a criminal offense, it is necessary to take into account the research already carried out by both national and foreign authors. This article examines the scientific works published by domestic scholars who have primarily focused on the incitement, inducement, or facilitation of online sexual services, an offense recently introduced into the criminal legislation of the Republic of Moldova, as well as related offenses such as pimping. The central objective of this study is to identify and assess the existing doctrinal contributions, to highlight their novel and significant aspects, and to analyze their relevance for the uniform interpretation and application of the criminal norm, while also outlining possible directions for legislative and doctrinal improvement in this field..*

Key-words: *analysis, scientific materials, criminal liability, sexual services, online streaming, incitement, instigation, facilitation, Criminal Code.*

Introducere

Este esențial să precizăm, de la început, că în Republica Moldova există în prezent un număr foarte restrâns de lucrări monografice sau studii dedicate în mod expres răspunderii penale pentru infracțiunea de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online. Această insuficiență doctrinară, în raport cu tema analizată, face dificilă realizarea unei analize detaliate a opiniilor existente. În acest sens, pentru a asigura o abordare corectă, logică și coerentă din punct de vedere metodologic vom raporta analiza la literatura de specialitate privind proxenetismul, percepută ca instituție înrudită și cadru de referință, urmând ca pe această bază, să

fie valorificate puținele cercetări autohtone care consacră în mod direct infracțiunea prevăzută la art. 220[1] Cod penal al Republicii Moldova.

Prin urmare, analiza materialelor științifice are un rol esențial, constituind un reper distinct în procesul de interpretare și clarificare a noii norme penale. Materialele științifice elaborate de autori autohtoni: I. Macari; Al. Borodac; Al. Barbăneagră; V. Holban; S. Brînza; V. Stati; V. Berliba; R. Cojocaru; Gh. Reniță; D. Furculița; V. Guzun; M. Bârgău; V. Bujor; T. Carpov; M. Gheorghiță; C. Gurschi; M. Lașcu; T. Popovici; V. Țaulean; Gh. Ulianovschi; X. Ulianovschi; N. Ursu; I. Țurcanu; V. Grosu., constituie nu doar o sursă de informare ci și un punct important de reper pentru noile cercetări. *Aplicabilitatea doctrinei este determinată, în special, de autoritatea sa științifică, precum și fundamentele sale spirituale și culturale.*

În acest context, ipoteza de cercetare pornește de la premisa că analiza materialelor științifice autohtone referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunea de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online permit identificarea și valorificarea contribuțiilor doctrinare existente, care constituie un reper și punct de sprijin esențial pentru interpretarea corectă, aplicarea unitară și eventualele perfecționări legislative ale normei prevăzute la art. 220[1] Cod penal al Republicii Moldova.

Discuții și rezultate obținute

Efectuând examinarea în ordine cronologică a materialelor științifice pe marginea subiectului investigat, se impune pornirea de la premisa valorilor sociale la care aduc atingere acțiunile social deviante prevăzute la art. 220 și 220[1] CP RM. Atât infracțiunea de proxenetism (art. 220 CP RM), cât și infracțiunea de îndemn, determinare sau înlesnire la practicarea serviciilor sexuale online (art. 220[1] CP RM) sunt consemnate în capitolul VIII al Părții Speciale a Codului penal, intitulat *„Infracțiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale”.*

Sănătatea publică și conviețuirea socială se numără printre valorile sociale de o deosebită importanță. Din cele expuse, se desprind două mari categorii de relații la care se aduc atingere: sănătatea publică și conviețuirea socială, *și în acest sens*, se impune precizarea că infracțiunile menționate supra aduc atingere, în mod direct, relațiilor de conviețuire socială.

În literatura de specialitate există o disensiune conceptuală referitoare la obiectul juridic al infracțiunilor ce aduc atingere normelor de conviețuire socială. *Astfel, vom iniția cercetarea* cu manualul de Drept penal (Partea Specială) ieșit de sub tipar în anul 2003, al cărui autor este I. Macari care conturează cu claritate cadrul valorilor sociale protejate prin norma de la art. 220 CP RM atribuind la obiectul infracțiunii de proxenetism *moralitatea populaţiei, demnitatea persoanei şi normalitatea vieţii sexuale*. [1, p.209]

Autorul mai remarcă, de asemenea, că majoritatea infracțiunilor prevăzute în capitolul respectiv, sunt cu componență formală, în sensul că legislatorul nu prevede

survenirea urmărilor prejudiciabile și de aceea se consideră consumate din momentul săvârșirii acțiunilor (inacțiunilor).

Suntem de acord cu cele expuse de către domnul profesor I. Macari și, în *acest sens*, precizăm că infracțiunile prevăzute la articolele 220 și 220[1] CP RM se săvârșesc exclusiv prin acțiune, iar aceste acțiuni sunt prevăzute de legiuitor sub forma unor modalități normative cu caracter alternativ.

Din anul 2003 datează primul comentariu la Codul penal actual, publicat sub redacția profesorului Al. Barbăneagră, comentariu fiind elaborat de juriști cu experiență în domeniu, nume de rezonanță în materie de drept penal precum: *V. Berliba; M. Bârgău; Al. Borodac; V. Bujor; T. Carpov; M. Gheorghiță; C. Gurschi; M. Lașcu; T. Popovici; V. Țaulean; Gh. Ulianovschi; X. Ulianovschi*, care au fundamentat teoretic și doctrinar prevederile noului Cod penal.

Comentariul cap. VIII al Părții speciale a Codului penal este efectuat de către Al. Borodac, care a subliniat că gradul prejudiciabil al infracțiunilor contra sănătății publice și conviețuirii sociale decurge din însăși natura valorilor sociale lezate sau puse în pericol. [2, p.455]

În cadrul comentariului elaborat, autorul a identificat și analizat obiectul juridic nemijlocit al infracțiunii de proxenetism, precizând că acesta constituie relațiile sociale a căror existență și desfășurare normală sunt determinate de ocrotirea normelor de conviețuire socială.

În completarea celor reținute anterior din manualul profesorului I. Macari, unde se menționează că majoritatea infracțiunilor din capitolul VIII au componență formală*, în această ordine de idei*, precizăm că faptele prevăzute la art. 220 și 220[1] CP RM se săvârșesc exclusiv prin acțiune, și se caracterizează prin modalități normative alternative, precum îndemnul, determinarea sau înlesnirea.

Pe acest fundal, transpunem opinia autorilor Comentariului la Codul penal, și anume a lui Al. Borodac care a subliniat că îndemnul sau determinarea reprezintă în realitate două mijloace prin care o persoană poate fi instigată la prostituție. În ceea ce privește înlesnirea, aceasta este definită de autor ca fiind ajutorul dat unei persoane să practice prostituția. Ea se poate realiza sub orice formă și prin orice mijloace.

Este important de menționat că din analiza lucrărilor supra menționate, cât și a normei incriminatorii prevăzute de Codul penal, latura obiectivă a infracțiunii de proxenetism include și elementul tragerii de foloase de pe urma practicării prostituție. În acest sens, Al. Borodac definește acest element ca reprezentând obținerea de profituri ori alte avantaje materiale provenite din practicarea prostituției de către o altă persoană, cu condiția ca făptuitorul să cunoască proveniența acestora.

Detalierea laturii obiective a infracțiunii de proxenetism, inclusiv referirea la elementul tragerii de foloase ca modalitate de realizare a laturii obiective este esențială în contextul prezentei cercetări, întrucât permite evidențierea unei diferențe structurale importante față de infracțiunea prevăzută la art. 220[1] CP RM – obiectul principal al prezentei cercetări.

Spre deosebire de proxenetism, unde tragerea de foloase reprezintă o formă autonomă de realizare a laturii obiective, infracțiunea prevăzută la art. 220[1] CP RM nu include această modalitate, fiind concentrată în jurul acțiunilor de îndemn, determinare sau înlesnire la practicarea serviciilor sexuale online, acțiuni strict condiționate de existența unui scop special și anume *„că făptuitorul urmărește ca, în schimbul prestării de către victimă a serviciilor sexuale online, obținerea directă sau indirectă a unor venituri”.*

După analiza materialului științific precedent, în care a fost examinat Comentariul la Codul penal (2003) elaborată de către un șir de autori naționali printre care și Al. Borodac, în care sunt expuse concepții valoroase, referitor la capitolul VIII al Părții speciale a Codului penal, următoarea contribuție relevantă se regăsește în Manualul de drept penal. (Partea specială), publicat în 2004 de același autor. Această lucrare marchează o etapă firească în evoluția doctrinară pe această temă.

Autorul precizează că *obiectul juridic* al infracțiunii de proxenetism este format din acele relaţii sociale ale căror existență şi desfășurare normală sunt determinate de ocrotirea normelor de conviețuire socială.[3, p.241] Autorul subliniază că normele de conviețuire socială reflectă însăși starea moralității populației, fiind consacrate ca valori sociale indispensabile pentru existența și dezvoltarea normală a oricărei colectivități normale.

În continuare trebuie luat în calcul un alt material științific elaborat sub redacția lui Al. Barbăneagră datat cu anul 2005, materialul fiind de asemenea un comentariu al Codului penal, al cărui autori sunt*:* V. Berliba; C. Gurschi; V. Holban; T. Popovici; Gh. Ulianovschi; X. Ulianovschi; N. Ursu. [4] Autor al comentariului art. 220 CP RM este V. Holban. Constatăm că, explicațiile oferite cu prilejul analizei infracțiunii prevăzute la art. 220 CP RM sunt similare cu cele prezentate pe marginea comentariului precedent ceea ce îi oferă o consistență doctrinară solidă elaborat sub redacția aceluiași autor, și anume *Al. Barbăneagră.*

În anul 2005 a fost editat și publicat manualul de Drept penal (Partea Specială. Volumul II), semnat de autorii S. Brînza; X. Ulianovschi; V.Stati; I. Țurcanu; V. Grosu, un material științific care aduce noi concepții si viziuni importante, în special în ceea ce privește capitolul VIII al Părții speciale a Codului penal. Autor al părții ce vizează art. 220 CP RM este profesorul S. Brînză, care își începe analiza consemnând că *obiectul juridic special* al infracțiunii de proxenetism îl reprezintă relațiile sociale referitoare la moralitatea și neaservirea raporturilor sexuale. [5, p.375-376]

Un element de noutate vine prezenta lucrare cu conceptul de victimă a infracțiunii. În concepția autorului victima infracțiunii de proxenetism poate fi orice persoană, de sex feminin sau masculin. Autorul precizează că vârsta victimei nu are importanță la calificare, afară de cazul specificat la lit. a) din alin. (2) al art. 220, atunci când victima era o persoană, care, la momentul săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani. (menționăm că prevederile lit. a) din alin. (2) au fost ulterior excluse din art. 220 CP RM).

Precizăm că, deși autorul a menționat că vârsta victimei nu are importanță la calificarea infracțiunii, ulterior autorul însuși consemnează o excepție, și anume situația în care victima este persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani. Acestea fiind expuse conduce la concluzia că, poate fi victimă a infracțiunii de proxenetism numai persoana care, la momentul săvârșirii faptei, avea împlinită vârsta de 18 ani.

Un aspect esențial, consemnat de autor in manual și care se află la baza reținerii infracțiunii de proxenetism, este (prostituția). Mai exact, autorul a oferit noțiunea de „prostituție", pe care o definește ca practicarea contra plată a raporturilor sexuale întâmplătoare extraconjugale, care nu se întemeiază pe o simpatie și atracție personală. Autorul mai reține și faptul că, însăși practicarea prostituției nu poate atrage răspunderea penală.

În anul 2009 este elaborat un alt comentariu la Codul penal sub redacția lui A. Barbăneagră., a cărui autori sunt personalități notorii în dreptul penal, și anume*:* Gh. Alecu; V. Berliba; V. Budeci; T. Carpov; V. Cușnir; R. Cojocaru; Al. Mariț; T. Popovici; Gh. Ulianovschi; X. Ulianovschi; N. Ursu; V. Volcinschi.

Responsabili ai segmentului din lucrare dedicat analizei infracțiunilor consemnate la capitolul VIII al Părții speciale a Codului penal sunt V. Berliba și R. Cojocaru. [6, p.459-460] Autorii au realizat un studiu aprofundat în materia cercetată și au stabilit faptul că *obiectul nemijlocit principal* al infracțiunii de proxenetism îl formează relațiile sociale privind conviețuirea socială, bunele moravuri, a căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de obținerea mijloacelor de existență în condiții de respect pentru normele morale și de asigurare a demnității persoanei împotriva transformării acestora în sursă de venit și de proliferare a parazitismului în sfera relațiilor sociale.

În viziunea autorilor, pentru a încadra fapta în baza art. 220 CP RM este necesar ca prostituția să fie practicată de către o altă persoană decât făptuitorul, mai mult autorii subliniază că este posibil că însăși subiectul infracțiunii să fie persoana care practica prostituția doar in ipoteza in care actele prevăzute de art. 220 sunt realizate în legătură cu o altă persoană. V. Berliba și R. Cojocaru susțin că latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 220 CP RM se realizează prin forma unei pluralități de acțiuni alternative, și anume: 1) îndemul sau determinarea la prostituție 2) înlesnirea practicării prostituției 3) tragearea de foloase de pe urma practicării prostituției.

Sub aspectul laturii subiective a infracțiunii, V. Berliba și R. Cojocaru au arătat că ea se exprimă prin intenție directă. În opinia autorilor fapta de regulă, este săvârșită din motive de îmbogățire în urma prostituării altei persoane.

În manualul de Drept penal (Partea specială. Volumul I), din 2011 al cărui autori sunt S. Brînza și V. Stati, se aduce un aport semnificativ atât la fundamentarea conceptului de „valorilor sociale" protejate de capitolul VIII al Părții Speciale a Codului penal, cât și la clarificarea aspectelor ce țin de elementele constitutive ale infracțiunii de proxenetism. Potrivit acestora, desfășurarea relațiilor de conviețuire socială este condiționată, de procurarea mijloacelor de existență prin muncă, în condiții de res-

pect pentru regulile morale şi de asigurare a demnităţii persoanei, împotriva faptelor de transformare a raporturilor sexuale în sursă de parazitism. [7, p.895]

Abordarea propusă de S. Brînza și V. Stati subliniază că proxenetismul nu este perceput strict pentru consecințele sale economice, ci mai ales ca o amenințare directă la adresa normelor de conviețuire socială. În raport cu infracțiunea de îndemn, determinarea sau înlesnire la practicarea serviciilor sexuale online, această abordare oferă un *fundament doctrinar* important pentru a înțelege raționamentul legiuitorului de a include si trata această infracțiune ca pericol social similar proxenetismului.

Autorii evidențiază un element central pentru calificarea faptei conform componenței infracțiunii de proxenetism, și anume consimțământul victimei. Dacă în studiul anterior din manualul de Drept penal din (2005), în care S. Brînza și V. Stati fac parte din completul de autori, s-a făcut doar referirea generală la victimă, în prezenta lucrare autorii aduc clarificări importante privind anumite particularități, în special sub aspectul prezenței sau lipsei consimțământului victimei, considerând că infracțiunea de proxenetism urmează a fi delimitată de alte infracțiuni cum ar fi: traficul de ființe umane (art. 165 CP RM) și traficul de copii (art. 206 CP RM), atunci când infracțiunile date sunt săvârșite în scopul exploatării sexuale a victimei în prostituție.

O lucrare deosebit de relevantă, care cuprinde aspecte esențiale privind particularitățile practicării prostituției, *inclusiv* sub forma activităților sexuale online, este regăsită în articolul științific semnat de profesorul S. Brînză, publicat în Revista Națională de Drept în anul (2015). Această lucrare se numără printre primele demersuri doctrinare care au încercat să explice esența fenomenului *serviciilor sexuale online* și implicațiile sale juridico-penale. [8, p.2-9]

Chiar de la începutul lucrării, autorul evidențiază că în legislația penală a Republicii Moldova lipsește o interpretare oficială a noțiunii de prostituție, iar acest fapt permite interpretarea pe larg a noțiunii date, aspect ce duce la încălcarea principiului legalității.

S. Brînză în articol mai clarifică faptul că, prostituția presupune practicarea de acte sexuale doar cu persoanele diferite care beneficiază efectiv de serviciile prostituatei. Din aceste motive, prostituţia nu poate presupune prestarea de servicii sexuale online, întrucât prestarea de servicii sexuale online nu presupune practicarea de acte sexuale. Autorul fundamentează că „prestarea (practicarea) serviciilor sexuale online nu implică un contact direct al corpului prostituatei cu corpul persoanei ce beneficiază de serviciile acesteia”.

Considerăm esențial raportarea la concluziile principale formulate de profesorul S. Brînza, în opinia autorului prostituția nu poate presupune prestarea […] serviciilor sexuale on-line, iar art. 220 CP RM nu poate fi aplicat în acest caz. Un alt aspect consemnat de autor îl constituie faptul că în cazul prestării serviciilor sexuale online, răspunderea urmează a fi aplicată pentru difuzarea produselor pornografice, în baza normei prevăzute de art. 90 din Cod Contravențional.

În continuarea cronologică a analizei este de reținut *un important* material științific pentru literatura și doctrina autohtonă cunoscut sub denumirea de Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I elaborat în anul 2015 de către autorii S. Brînza și V. Stati. [9, p.1178] Menționăm că respectivul material științific cuprinde analize teoretico-practice valoroase a tuturor infracțiunilor prevăzute în legea penală. Cea mai mare relevanță pentru noi însă, o include studiul infracțiunii prevăzute la art. 220 CP RM. Analiza este făcută pe etape și consecutiv, având următorul algoritm: exemplificarea obiectului la care aduce atingere infracțiunea, ulterior o trecere logică la cercetarea semnelor obiective, după care a celor subiective.

Autorii au realizat o examinare detaliată a laturii obiective, caracterizând-o în fapta prejudiciabilă care se exprimă în acțiune. Reținem că S. Brînza și V. Stati împărtășesc aceeași viziune cu autorii citați anterior și susțin ipoteza caracterului alternativ al modalităților normative de realizare a laturii obiective.

Se impune, totodată, menționarea modului în care autorii abordează condițiile de reținerea a noțiunii de prostituție S. Brînză și V. Stati considerând că pentru a fi considerată prostituție, fapta trebuie să îndeplinească (cumulativ) două condiții: 1) practicarea de acte sexuale cu persoane diferite; 2) procurarea mijloacelor de existență sau a principalelor mijloace de existență ca urmare a practicării de acte sexuale cu diferite persoane.

În continuare, ne îndreptăm atenția către articolul științific publicat în Revista de Drept Comparat și Internațional din cadrul Academiei de Studii Economice din București (2019), semnat de către autorii naționali V. Stati și Gh. Reniță, care au pus în evidență aspectul controverselor privitoare la interpretarea noțiunii de prostituție în legislația Republicii Moldova. [10, p.402-435]

Autorii au efectuat o cercetare extinsă a conceptului de prostituție, cât și a aspectului privind activitatea de videochat (erotic), fapte ce în practică erau confundate. Studiul oferă un cadru conceptual riguros pentru înțelegerea fenomenului de prostituție și videochat (erotic) atât pe plan internațional cât și național, demonstrând prin argumentele solide că activitățile de videochart (erotic) sau în altă concepție denumit ca (Show-urile erotice) transmise online se circumscriu noțiunii de „pornografie", și nu celei de „prostituție". Autorii afirmă faptul că „etalarea organelor genitale în fața unei camere web se pretează noțiunii legale de „pornografie".

Următoarea sursă doctrinară ce necesită a fi examinată este Compendiu de drept penal. Partea Specială al cărui autori sunt S. Brînza și V.Stati, lucrare care a intervenit cu o proaspătă viziune asupra infracțiunilor consemnate în Codul penal al Republicii Moldova. [11, p.254]

Un aspect ce comportă o relevanță deosebită pentru actualul studiu, este faptul că, autorii în prezenta lucrate au fundamentat că prostituția nu poate presupune prestarea serviciilor de masaj erotic sau serviciilor sexuale online.

Această fundamentare doctrinară are o importanță majoră atât pentru demersul științific de față, cât și în plan general, pentru aplicarea corectă a legii penale, întrucât

clarifică în mod expres limitele conceptului de prostituție, separând-o de serviciile sexuale online.

În rest constatăm că, explicațiile oferite cu prilejul analizei infracțiunii prevăzute la art. 220 CP RM au fost expuse supra, în corespundere cu materialele științifice elaborate sub egida acelorași autori.

Încheiem analiza materialelor științifice publicate de autorii autohtoni cu articolul științific elaborat de V. Stati, D. Furculița și V. Guzun din anul 2023, intitulat *„Streaming-ul online, ca expresie a sexualității digitale, în vizorul legii penale a Republicii Moldova”*. [12, p.128-137] Această lucrare la moment este unica cercetare autohtonă care abordează în mod direct infracțiunea incriminată prin art. 220[1] CP RM. Conținutul său oferă nu doar o analiză doctrinară detaliată a infracțiunii de îndemn, determinare sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online, ci și un fundament teoretico-practic puternic pentru buna înțelegere a fenomenului serviciilor sexuale online în raport cu realitățile tehnologice actuale.

Autorii definesc *obiectul juridic special* ai infracțiunii ca fiind format din relațiile sociale cu privire la moralitatea publică, care este perceput sub aspectul neadmiterii contribuirii la prestarea de către o altă persoană a serviciilor sexuale online.

În opinia autorilor, infracțiunea analizată are o victimă clar determinabilă, aceasta fiind persoana care prestează serviciile sexuale online. Se are în vedere o persoană alta decât făptuitorul.

Pentru incidența art. 220[1] una dintre condițiile obligatorii constă în faptul că victima să fie persoana adultă care consimte liber să presteze serviciile sexuale online, în caz contrar se va aplica norma de la (art. 165 CP RM). Este important de subliniat în acest sens că, în ipoteza în care persoana care prestează serviciile sexuale online (victima) nu este îndemnată, determinate sau înlesnită să presteze aceste servicii, ci practică de sine stătător și din proprie inițiativă fără a fi îndemnată, determinată sau înlesnită de către o altă persoană, într-o atare situație V. Stati., D. Furculița și V. Guzun consemnează în mod expres că fapta urmează a fi sancționată conform art. 90 Cod contravențional.

Autorii stabilesc că latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 220[1] CP RM constă în fapta prejudiciabilă care se exprimă în acțiune, care la rândul său poate îmbrăca una dintre cele trei modalități normative cu caracter alternativ și anume: 1) îndemnul victimei la prestarea serviciilor sexuale online; 2) determinarea victimei la prestarea serviciilor sexuale online; 3) înlesnirea prestării de către victimă a serviciilor sexuale online;

Un aspect esențial relevat de V. Stati., D. Furculița și V. Guzun privește noțiunea de „servicii sexuale online”, care îmbină două caracteristici esențiale: caracterul online și natura sexuală a serviciilor. Distincția dintre transmisia în timp real „streaning” și distribuirea *offline* ca de exemplu: (înregistrări stocate și distribuite ulterior) sunt determinante, întrucât doar prima modalitate intră în spera de aplicare a art. 220[1] CP RM. Acest aspect presupune că victima trebui să interacționeze în timp real cu utilizatorii de servicii sexuale online.

Sub aspectul laturii subiective autorii stabilesc că infracțiunea de îndemn, determinarea sau înlesnire la prestarea serviciilor sexuale online se săvârșește cu intenție directă, iar motivul principal este interesul material. Scopul este unul special, care se exprimă în obținerea directă sau indirectă de venituri (bani, monede virtuale, sau alte valori patrimoniale), iar în lipsa scopului special de obținere directă sau indirectă a unor venituri, art. 220[1] CP RM nu poate fi reținut la calificare.

Se mai contată că, pe lângă scopul special de obținere directă sau indirectă de venituri, există și scopul special implicit care se exprimă în satisfacerea necesităților sexuale ale utilizatorului de servicii online, care derivă din însăși esența fenomenului. În continuare, V.Stati., D.Furculița și V.Guzun stabilesc că subiectul infracțiunii poate fi atât persoana fizică responsabilă, care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani, cât și persoana juridică, cu excepția autorității publice.

Concluzii

În cadrul prezentei cercetări au fost analizate un șir de materiale științifice de o importanță deosebită, materiale publicate de autorii autohtoni pe parcursul a două decenii, începând cu anul 2003 și până în 2023. Fapt ce ne-a permis privirea în ansamblu asupra modului în care a evoluat demersul științific referitor la subiectul serviciilor sexuale clasice și, mai nou, serviciilor sexuale online.

Cercetarea începe cu analiza materialele științifice privitoare la infracțiunea de proxenetism, ca instituție înrudită și cadru de referință, care prin valoarea lor teoretică, au oferit repere utile pentru înțelegerea particularităților infracțiunii prevăzute la art. 220[1] CP RM.

Printre autorii autohtoni care au efectuat cercetări juridico-penale ale infracțiunilor prevăzute la art. 220 și 220[1] din perspectiva dreptului penal material se numără: I. Macari; Al Borodac; Al Barbăneagră; V. Holban; S. Brînza; V. Stati; V.Berliba; R.Cojocaru; Gh. Reniță; D. Furculița și V. Guzun.

Totuși, constatăm că numărul studiilor orientate în mod direct asupra infracțiunii de îndemn, determinare sau înlesnire la practicarea serviciilor sexuale online sunt extrem de puține, fapt ce se explică prin caracterul recent al normei.

În acest context, un rol aparte revine articolului semnat de V. Stati., D. Furculița și V. Guzun (2023), care, la acest moment, constituie singura contribuție autohtonă care vizează în mod exclusiv analiza juridico-penală a art. 220[1] CP RM.

Situația actuală relevă necesitatea suplinirii cadrului doctrinar prin realizarea unor cercetări aprofundate, care vor consolida baza teoretică și ca consecință să ofere repere clare pentru aplicarea corectă a normei în practică. În această perspectivă direcțiile trasate prin prezenta cercetare vor fi dezvoltate și valorificate în continuare în cadrul tezei de doctorat.

Bibliografie:

1. *Macari I., Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea specială. Chișinău: CE USM, 2003. IBSN 9975-70-247-3.*
2. Barbăneagră A., Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2003. ISBN 9975-61-291-1.
3. *Borodac A., Manual de drept penal. Partea Specială (pentru învățământul universitar),* Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2004. *IBSN 9975-9788-7-8.*
4. Barbăneagră A., et al. Codul penal comentat și adnotat. Chișinău: Cartier, 2005. ISBN 9975-79-338- X.
5. Brînza S., Ulianovschi X., Stati. V., Țurcanu I., Grosu V., Drept penal. Partea Specială. Volumul II Chișinău: Cartier, 2005. IBSN 9975-79-324-X.
6. Barbăneagră A., et al. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. (Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale), Chișinău: Sarmis, 2009. ISBN 978-9975-105-20-0.
7. Brînza S., Stati V., Drept penal. Partea Specială. Volumul I. Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2011. IBSN 978-9975-53-029-3.
8. Brînza S., Reflecţii cu privire la necesitatea definirii legislative a noţiunii de prostituţie. În: Revista Naţională de Drept, 2015, nr. 8, ISSN 1811-0770.
9. Brînza S., Stati V., Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. I. Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2015. ISBN 978-9975-53-469-7.
10. Stati V., Reniță Gh. «Controversies traced out in the definition of prostitution in the Moldovan legislation. In Juridical Tribune. Review of Comparative and International Law, Bucharest Academy of Economic Studies, 2019 vol. 9(2). Disponibil: https://ideas.repec.org/a/asr/journl/v9y2019i2p402-435.html (accesat la data de 15.08.2025).
11. Brînza S., Stati V. Drept penal. Partea Specială: *Compediu* Chișinău: CEP USM, 2021. IBSN 978-9975-158-47-3.
12. Stati. V., Furculița. D., Guzun. V. Streaming-ul online, ca expresie a sexualității digitale, în vizorul legii penale a Republicii Moldova În: Studia Universitatis. Seria „Ştiinţe sociale". 2023. Nr. 8 (168), ISSN 1814-3199.

FOLOSIREA SITUAȚIEI DE SERVICIU LA SĂVÂRȘIREA INFRACȚIUNILOR DE AMESTEC ÎN ÎNFĂPTUIREA JUSTIȚIEI ȘI ÎN URMĂRIREA PENALĂ (ART. 303 CP RM)

THE USE OF OFFICIAL POSITION IN THE COMMISSION OF OFFENSES OF INTERFERENCE WITH THE ADMINISTRATION OF JUSTICE AND CRIMINAL PROSECUTION (ARTICLE 303 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA)

CZU: 343.353:343(478)(094.4)

Constantin BRAGOI
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0000-0457-9636
E-mail: bragoiconstantin5s@gmail.com

Summary. *The study examines the issue of using official position in the commission of offenses involving interference with the administration of justice and criminal prosecution, as regulated by Article 303 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. In its current normative configuration, the legislator establishes „the use of official position" as the sole aggravating circumstance. The research highlights the limitations of this legislative option and underscores the need to redefine the aggravating factor. Furthermore, the implications of the legislative amendments introduced by Law No. 136/2024 are analyzed. In conclusion, the study advocates for the establishment of a unified and coherent legislative mechanism, aimed at ensuring the proportional sanctioning of criminal conduct and strengthening the protection of the administration of justice as a fundamental value of the rule of law.*

Key-words: *special subject of the offence, aggravating circumstances, abuse of official position, interference, administration of justice, criminal prosecution, concurrence of criminal law norms.*

Articolul 303 alin. (3) CP RM instituie o singură formă calificată a răspunderii penale, aplicabilă infracțiunilor de amestec în judecarea cauzelor de către instanțele naționale sau internaționale (art. 303 alin. (1) CP RM), precum și de amestec în activitatea organelor de urmărire penală sau a personalului instanțelor internaționale (art. 303 alin. (2) CP RM). Circumstanța agravantă prevăzută la art. 303 alin. (3) CP RM constă în săvârșirea faptei „*cu folosirea situației de serviciu*".

Instituirea unui regim sancționator mai sever pentru amestecul în înfăptuirea justiției sau în urmărirea penală, atunci când acesta este săvârșit cu folosirea situației de serviciu, are ca fundament pericolul social sporit al unei asemenea conduite. Făptuitorul valorifică abuziv prerogativele funcționale pentru a deturna actul de justiție, ceea ce amplifică gravitatea faptei, subminează încrederea publică în sistemul judiciar și afectează autoritatea statului de drept.

Înainte de a proceda la o examinare aprofundată a problematicii supuse cercetării, se impune clarificarea conținutului și a semnificației juridice a sintagmei „*folosirea situației de serviciu*”, utilizată în art. 303 alin. (3) CP RM. În lipsa unei asemenea precizări, analiza ulterioară riscă să se sprijine pe premise echivoce, diminuând atât rigoarea științifică, cât și relevanța practică a concluziilor formulate.

În acest context, trebuie menționată interpretarea consacrată în pct. 18 al Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 23 din 28 iunie 2004 [1]. Potrivit acestei hotărâri, prin „*folosirea situaţiei de serviciu*” se înţelege săvârşirea unor acţiuni sau inacţiuni care decurg din atribuţiile de serviciu ale făptuitorului şi care sunt în limitele competenţei sale de serviciu.

O abordare de substanță similară este consacrată și în pct. 4.1 din Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 7 din 15 mai 2017 [2]. În această hotărâre, prin raportare la dispozițiile art. 327 CP RM, noțiunea de „*folosire a situației de serviciu*” este conturată ca presupunând săvârșirea de către o persoană publică, respectiv, de către persoana cu funcție de demnitate publică, a unor acţiuni sau inacţiuni prejudiciabile, care derivă din atribuţiile sale de serviciu, fiind în limitele competenţei sale funcţionale.

În literatura de specialitate, noțiunea de „*folosire a situației de serviciu*” este definită în mod convergent, ca desemnând săvârșirea unor acțiuni sau inacțiuni care derivă din atribuțiile de serviciu ale făptuitorului și care se încadrează în limitele competenței sale funcționale [3, p. 734].

În lumina acestor repere jurisprudențiale și doctrinare, se poate concluziona că sintagma „*folosirea situației de serviciu*”, consacrată de art. 303 alin. (3) CP RM, desemnează conduita prin care făptuitorul valorifică în mod abuziv prerogativele funcționale conferite prin funcția deținută. În loc să utilizeze competențele legale pentru realizarea atribuțiilor de serviciu, acesta le deturnează și le transformă în mijloace de obstrucționare a actului de justiție.

În acest sens, prerogativele legale nu sunt exercitate pentru îndeplinirea atribuțiilor de serviciu, ci cu scopul de a împiedica examinarea multilaterală, completă și obiectivă a cauzei concrete sau de a obține pronunțarea unei hotărâri judecătorești (art. 303 alin. (1) CP RM), ori cu scopul de a împiedica cercetarea rapidă, completă și obiectivă a cauzei penale (art. 303 alin. (2) CP RM). Prin urmare, făptuitorul recurge în mod abuziv la împuternicirile și atribuțiile de care dispune pentru a-și atinge scopul ilicit.

Această interpretare evidențiază că subiectul infracțiunii trebuie să dețină o calitate specială, respectiv una oficială, derivată din statutul său juridic, și nu o calitate aparentă sau fictivă. Numai persoanele investite în mod legal cu competențe de serviciu pot transforma atribuțiile lor legitime în instrumente pentru realizarea unor fapte ilicite.

În același registru interpretativ se înscriu și opiniile doctrinare exprimate de V. Stati și D. Băbălău, care subliniază: „Persoanele care nu posedă astfel de calități speciale, dar care au luat parte la comiterea infracțiunii împreună cu subiecții speciali

menționați, trebuie să răspundă nu în calitate de coautori, ci în calitate de organizatori, instigatori sau complici la infracțiunea prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 241 CP RM" [4, p. 209].

În lumina celor arătate, se poate afirma că, analiza condițiilor de aplicare a noțiunii de „*folosire a situației de serviciu*" confirmă caracterul său restrictiv, limitat la subiecții învestiți legal cu prerogative funcționale. Doar aceștia pot transforma competențele legitime în instrumente de deturnare a actului de justiție, ceea ce justifică tratamentul juridic mai sever prevăzut de art. 303 alin. (3) CP RM. Persoanele care nu dispun de asemenea calități speciale, dar participă la săvârșirea infracțiunii, rămân circumscrise formelor de participație penală.

Totodată, este necesar să se menționeze că în sfera noțiunii „*folosirea situației de serviciu*" nu poate fi subsumată valorificarea unor relații personale, precum cele de rudenie, de afinitate ori de amiciție, în măsura în care acestea nu derivă din și nu au nicio legătură cu funcția oficială exercitată de făptuitor. Existența unor raporturi interpersonale nu echivalează, de sine stătător, cu utilizarea prerogativelor funcționale conferite prin statutul juridic al persoanei. Spre exemplu, situația în care o persoană încearcă să influențeze un judecător în virtutea unei relații de prietenie sau de rudenie, fără ca să își valorifice atribuțiile oficiale pentru a obține pronunțarea unei hotărâri judecătorești, nu se încadrează în ipoteza agravantă prevăzută la art. 303 alin. (3) CP RM. Interpretarea unor asemenea împrejurări ca intrând în sfera noțiunii analizate ar conduce la o extindere nejustificată a textului legal, care ar depăși voința legiuitorului și ar afecta principiul legalității incriminării.

De asemenea, se impune precizarea că în conținutul noțiunii „*folosirea situației de serviciu*" nu poate fi inclusă invocarea unei poziții deținute anterior sau a prestigiului profesional acumulat în trecut. Simplul fapt că o persoană se folosește de reputația sa anterioară pentru a influența activitatea organelor judiciare nu echivalează cu valorificarea prerogativelor funcționale conferite prin statutul juridic actual. Spre exemplu, un fost procuror care utilizează autoritatea dobândită în perioada exercitării funcției pentru a încerca să influențeze soluționarea unei cauze penale nu se încadrează în ipoteza agravantă prevăzută la art. 303 alin. (3) CP RM. Într-o asemenea situație pot fi incidente alte forme de răspundere juridică, însă nu cea calificată prin „*folosirea situației de serviciu*", întrucât nu există un raport direct între atribuțiile funcționale prezente și conduita ilicită.

Tot în afara sferei noțiunii de „*folosire a situației de serviciu*" se situează situațiile în care făptuitorul se prevalează de funcția deținută de o altă persoană (de exemplu, un membru al familiei sau un cunoscut aflat într-o funcție publică), fără a utiliza în mod direct prerogativele propriei sale funcții. O asemenea conduită nu poate fi subsumată ipotezei agravante prevăzute la art. 303 alin. (3) CP RM. Esența acestei circumstanțe agravante constă în valorificarea abuzivă a competențelor funcționale conferite prin lege persoanei care exercită efectiv o funcție oficială, iar nu în exploatarea indirectă a poziției altor subiecți.

În plus, trebuie remarcat că aplicabilitatea noțiunii de „*folosire a situației de serviciu*” presupune întotdeauna existența unei legături directe între prerogativele funcționale exercitate și actul de amestec în înfăptuirea justiției sau în urmărirea penală. Această conexiune este esențială pentru a delimita cazurile în care fapta poate fi calificată drept formă agravată a infracțiunii prevăzute la art. 303 alin. (3) CP RM.

În acest context, considerăm necesar să subliniem că momentul temporal al săvârșirii faptei prevăzute la art. 303 alin. (3) CP RM, respectiv dacă aceasta are loc în timpul programului de serviciu sau în afara acestuia, nu prezintă relevanță. Criteriul determinant constă în împrejurarea că subiectul infracțiunii valorifică, în momentul comiterii faptei, prerogativele și poziția conferite de calitatea sa oficială. În consecință, caracterul de „*săvârșire cu folosirea situației de serviciu*” nu este dat de intervalul temporal al acțiunii, ci de legătura intrinsecă dintre conduita ilicită și exercitarea atribuțiilor sau competențelor funcționale ale făptuitorului.

Pentru o delimitare mai exactă a conținutului juridic al noțiunii de „*folosire a situației de serviciu*”, relevanță prezintă opinia formulată în doctrină de S. Brînza și V. Stati, potrivit căreia această ipoteză, în accepțiunea art. 303 alin. (3) CP RM, se poate concretiza prin utilizarea uniformei de serviciu sau a altor însemne oficiale (ecuson, legitimație, automobil de serviciu etc.), prin exploatarea informațiilor obținute în virtutea competenței de serviciu, prin valorificarea autorității și prestigiului funcției exercitate ori prin folosirea raporturilor de subordonare ierarhică față de alte persoane [3, p. 734].

În plan practic, amestecul în actul de justiție prin folosirea situației de serviciu se poate manifesta sub multiple forme. Astfel, o ipoteză tipică este aceea în care un conducător al unei instituții publice, valorificând autoritatea funcției sale, formulează indicații sau recomandări „informale” către judecător, cu scopul de a influența soluția într-un dosar în care instituția are un interes direct ori indirect. O asemenea conduită transformă prerogativele conferite de lege într-un mijloc de presiune, deturnând finalitatea lor legitimă. În aceeași ordine de idei, amestecul în activitatea organelor de urmărire penală se poate concretiza prin intervenția superiorului ierarhic asupra ofițerului de urmărire penală, solicitându-i, prin raportare la relațiile de subordonare existente, tergiversarea nejustificată a unei anchete sau, dimpotrivă, urgentarea artificială a acesteia.

Prin urmare, raportat la aceste modalități de concretizare, se poate afirma că formele tipice de amestec în activitatea instanțelor judecătorești sau a organelor de urmărire penală, realizate prin folosirea situației de serviciu, se exprimă frecvent prin acțiuni care, la o primă vedere, pot părea conforme cu legea. Totuși, analiza conținutului și a finalității lor relevă caracterul abuziv și natura lor de ingerință în independența justiției. În asemenea ipoteze, actorii principali sunt, de regulă, persoane publice, titulari ai unor funcții de conducere ori subiecți învestiți cu atribuții de control și supraveghere, care își deturnează prerogativele funcționale de la scopul lor

legitim și le transformă în instrumente de presiune asupra judecătorilor, procurorilor sau ofițerilor de urmărire penală.

Raportat la cele expuse, se impune sublinierea faptului că art. 303 alin. (3) CP RM consacră existența unui subiect special al infracțiunii, determinat prin calitatea făptuitorului, aspect care necesită o delimitare riguroasă față de subiecții vizați la alin. (1) și (2) ale aceluiași articol. Identificarea acestui subiect special nu este lipsită de dificultăți, întrucât doctrina relevă multiple divergențe în ceea ce privește criteriile care definesc statutul juridic al făptuitorului vizat de norma incriminatoare. Aceste controverse au dobândit o relevanță sporită odată cu intrarea în vigoare a Legii nr. 136 din 6 iunie 2024 pentru modificarea unor acte normative [5], care a produs modificări de substanță asupra art. 327 CP RM.

În același context, relevanță prezintă modificările introduse prin Legea nr. 136 din 6 iunie 2024, prin care au fost operate ajustări și în Codul contravențional, unde art. 312 utilizează expres sintagma „*îndeplinirea sau neîndeplinirea intenționată, în exercițiul funcției, de către o persoană publică* […]".

Din această perspectivă, menționăm că analiza noțiunii de „*folosire a situației de serviciu*" nu poate fi desprinsă de examinarea raportului de concurență dintre normele juridice care reglementează această ipoteză. Astfel, un aspect deosebit de relevant în analiza raportului dintre art. 303 alin. (3) CP RM și art. 327 CP RM îl constituie modificările operate prin Legea nr. 136 din 6 iunie 2024, care au schimbat esențial perspectiva asupra relației dintre aceste incriminări.

În reglementarea anterioară, art. 327 CP RM consacra expres „*folosirea intenționată de către o persoană publică a situației de serviciu*", incriminând în mod general exercitarea abuzivă a prerogativelor funcționale, cu condiția producerii de daune considerabile. În acest context, varianta agravantă prevăzută la art. 303 alin. (3) CP RM, care sancționează amestecul în actul de justiție „*cu folosirea situației de serviciu*", reprezenta o ipoteză a fenomenului reglementat de art. 327 CP RM. Din această cauză, doctrina și practica penală au reținut existența unei concurențe între normă-parte și normă-întreg, art. 303 alin. (3) fiind privit ca normă-întreg, iar art. 327 ca normă-parte, aplicarea urmând a se face prin prevalența normei care acoperă fapta în integralitatea ei.

După intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, configurația juridică s-a modificat radical. Noul text al art. 327 CP RM nu mai utilizează sintagma „*folosirea situației de serviciu*", ci se raportează la „*îndeplinirea sau neîndeplinirea intenționată, în exercițiul funcției, de către o persoană publică, a unei acțiuni cu încălcarea legii* […]", condiționând răspunderea de producerea unor daune considerabile. Prin urmare, punctul comun care genera suprapunerea normelor a dispărut.

În aceste condiții, raportul dintre cele două norme nu mai poate fi calificat drept o concurență de tip parte-întreg, întrucât lipsește elementul de suprapunere a conținuturilor normative. În noua configurație legislativă, relația dintre art. 327 CP RM și art. 303 alin. (3) CP RM se circumscrie tipologiei concurenței dintre normă

generală și normă specială. Art. 327 CP RM are un caracter general, reglementând situațiile de abuz în exercitarea funcțiilor publice, cu condiția producerii unor daune considerabile, pe când art. 303 alin. (3) CP RM reprezintă norma specială, orientată exclusiv asupra ipotezei ingerinței în înfăptuirea justiției sau în urmărirea penală prin valorificarea abuzivă a situației de serviciu.

Prin urmare, în configurația normativă actuală, aplicarea corectă a legii penale impune recunoașterea priorității normei speciale consacrate de art. 303 alin. (3) CP RM atunci când conduita incriminată vizează actul de justiție sau activitățile de urmărire penală, iar în toate celelalte ipoteze de exercitare abuzivă a funcției publice își găsește aplicabilitatea norma generală prevăzută la art. 327 CP RM. Această soluție de interpretare răspunde atât principiului *specialia generalibus derogant*, cât și cerinței de asigurare a unei delimitări clare între sfera de incidență a celor două texte incriminatoare.

În aceeași logică, regula aplicării prioritare a normei speciale se extinde și asupra raportului dintre art. 303 alin. (3) și art. 335 CP RM, care reglementează abuzul de serviciu în sfera privată. Și în acest caz, art. 335 CP RM are un caracter general, sancționând îndeplinirea sau neîndeplinirea intenționată, în exercițiul funcției, de către o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală ori care lucrează pentru o astfel de organizație a unei acțiuni contrar atribuțiilor sale, în timp ce art. 303 alin. (3) CP RM are caracter de normă specială, vizând exclusiv ipoteza ingerinței în actul de justiție sau în activitatea de urmărire penală. Astfel, ori de câte ori conduita ilicită privește sfera actului de justiție, se va aplica art. 303 alin. (3) CP RM, indiferent dacă subiectul este încadrat în sectorul public sau privat, întrucât norma specială prevalează asupra celei generale.

Pornind de la conținutul normei analizate, se poate concluziona că subiectul infracțiunii prevăzute la art. 303 alin. (3) CP RM trebuie să dețină o calitate specială, conferită de statutul pe care îl are persoana, de care și se folosește în momentul comiterii infracţiunii. Întrucât textul incriminator utilizează expres sintagma „*cu folosirea situației de serviciu*", rezultă că făptuitorul trebuie să dispună de prerogative funcționale care, prin natura lor, pot fi valorificate în vederea săvârșirii faptei.

În opinia noastră, atât timp cât rămâne în vigoare interpretarea oficială consacrată prin Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 23 din 28 iunie 2004 [1], calificarea subiectului infracţiunii prevăzute la art. 303 alin. (3) CP RM nu poate fi realizată decât prin raportare la categoriile expres indicate de aceasta. Astfel, în configurația normativă actuală, subiect al infracțiunii poate fi, după caz: 1) persoana cu funcţie de răspundere, în sensul art. 123 alin. (1) CP RM; 2) persoana care gestionează o organizaţie comercială, obştească sau altă organizaţie nestatală, în sensul art. 124 CP RM.

Deși nu putem adera în mod absolut la o asemenea interpretare, întrucât aceasta lasă deschis câmpul pentru multiple controverse doctrinare și practice, apreciem totuși că soluția rămâne cea mai potrivită în prezent. Argumentul central rezidă în

faptul că ea se sprijină pe interpretarea oficială a Curții Supreme de Justiție, pe care o considerăm obligatorie de urmat în vederea asigurării unității de practică judiciară și a evitării unor soluții jurisprudențiale divergente.

Pe această dimensiune, exprimăm opinia că includerea persoanei care gestionează o organizație comercială, obștească sau nestatală, în sensul art. 124 CP RM, în categoria subiecților infracțiunilor de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală nu este justificată. Rațiunea acestei concluzii derivă din obiectul juridic protejat de art. 303 CP RM, care vizează exclusiv garantarea independenței actului de justiție și a desfășurării nestânjenite a procesului penal. În acest context, doar subiecții investiți cu prerogative funcționale conferite de lege, respectiv persoanele publice, persoanele cu funcție de răspundere, persoanele cu funcție de demnitate publică, precum și funcționarii internaționali sau persoanele publice străine, dispun de poziția și autoritatea capabilă să genereze o ingerință efectivă asupra activităților de justiție. Persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau nestatală, în sensul art. 124 CP RM, exercită atribuții administrative ori organizatorico-economice într-un cadru privat, fără a beneficia de prerogativele instituționale care ar putea influența în mod direct înfăptuirea actului de justiție.

Continuând analiza problematicii, se impune examinarea ipotezei incidenței concursului ideal între infracțiunea prevăzută la art. 303 alin. (3) CP RM și infracțiunea de exces de putere sau depășire a atribuțiilor de serviciu, reglementată la art. 328 CP RM. În acest cadru, o chestiune de interes esențial o constituie delimitarea situațiilor în care infracțiunea de exces de putere ori de depășire a atribuțiilor de serviciu se subsumează, prin absorbție, infracțiunii de amestec în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală, comisă cu folosirea situației de serviciu, respectiv a ipotezelor în care cele două fapte își conservă autonomia juridică, determinând incidența concursului real de infracțiuni.

În același sens, sintagma „*cu folosirea situației de serviciu*", consacrată de legiuitor la art. 303 alin. (3) CP RM, nu poate fi asimilată elementului material al infracțiunii de exces de putere sau de depășire a atribuțiilor de serviciu reglementat la art. 328 CP RM, întrucât în acest caz făptuitorul, comite unele acţiuni, în competenţele căruia sau în competenţa exclusivă a căruia nu intră efectuarea actelor de natura celor care ocazionează depăşirea limitelor drepturilor şi atribuţiilor, acordate de lege.

Din cele expuse anterior, rezultă că, în ipoteza în care, odată cu săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art. 303 alin. (1) și (2) CP RM, făptuitorul comite concomitent un exces de putere ori o depășire a atribuțiilor de serviciu, răspunderea penală urmează a fi angajată în temeiul art. 328 CP RM, coroborat cu art. 303 alin. (1) sau (2) CP RM, cu excluderea aplicării dispoziției de la art. 303 alin. (3) CP RM.

În opinia noastră, aplicarea cumulativă a art. 328 CP RM și a art. 303 alin. (3) CP RM pentru aceeași conduită ar genera o situație de dublă incriminare, inadmisibilă din perspectiva principiului *ne bis in idem*. O asemenea soluție ar conduce la

sancționarea aceleiași fapte sub aparența încadrării juridice în două norme distincte, ceea ce contravine exigenței fundamentale ca nicio persoană să nu fie trasă la răspundere penală de două ori pentru aceeași faptă.

În conținutul mai multor norme de incriminare din Codul penal, legiuitorul consacră forme agravate ale răspunderii penale prin utilizarea unor formule normative diferite: fie prin referire la săvârșirea faptei „*cu folosirea situației de serviciu*", fie prin indicarea expresă a calității făptuitorului - „*persoană publică, persoană cu funcție de răspundere, persoană cu funcție de demnitate publică, persoană publică străină sau funcționar internațional*", fie prin combinarea celor două elemente, respectiv „*persoană publică, persoană cu funcție de răspundere, persoană cu funcție de demnitate publică, persoană publică străină sau funcționar internațional cu folosirea situației de serviciu*". Această tehnică legislativă ridică multiple dificultăți de fundamentare teoretică și practică.

Astfel, în prima ipoteză - cea a folosirii situației de serviciu, se ridică problema delimitării precise a sferei subiecților infracțiunii, întrucât norma nu precizează în mod expres calitatea specială a făptuitorului, lăsând loc unor interpretări largi și, pe alocuri, contradictorii. Formula utilizată de legiuitor, „*cu folosirea situației de serviciu*", prevăzută la art. 303 alin. (3) CP RM, generează ambiguități în ceea ce privește determinarea subiectului infracțiunii. În doctrină și jurisprudență apare întrebarea dacă făptuitorul trebuie să posede o calitate specială conferită prin lege sau dacă, dimpotrivă, circumstanța agravantă se poate aplica și persoanelor care exercită alte funcții, dar care nu implică statut public. Această incertitudine afectează atât predictibilitatea normei, cât și principiul legalității incriminării, punând în discuție exigența clarității și previzibilității legii penale.

În cea de-a doua ipoteză, agravarea răspunderii este atașată exclusiv calității subiectului, fără a fi necesară dovedirea unei legături între exercitarea prerogativelor funcției și acțiunea infracțională propriu-zisă. În asemenea condiții, agravantul riscă să devină o sancțiune formală, lipsită de fundament axiologic, contravenind principiului proporționalității și subminând logica individualizării răspunderii penale. Din perspectivă doctrinară, justificarea agravantului determinat de calitatea făptuitorului este posibilă doar în măsura în care există o conexiune intrinsecă între exercitarea atribuțiilor oficiale și conduita infracțională. Numai atunci se poate vorbi de un spor de periculozitate socială, rezultat fie din lezarea încrederii colective în instituțiile statului, fie din afectarea interesului general privind buna funcționare a autorităților publice, fie din valorificarea abuzivă a prerogativelor de putere conferite de funcția publică.

În consecință, se impune o reevaluare a cadrului normativ, în sensul configurării formelor agravante exclusiv în situațiile în care calitatea specială a făptuitorului se corelează direct cu modalitatea de săvârșire a faptei. Numai o asemenea abordare asigură un echilibru rezonabil între protecția valorilor sociale fundamentale și respectarea principiilor de legalitate, proporționalitate și individualizare a răspunderii

penale, evitând transformarea unor simple calități formale în cauze autonome de agravare a sancțiunii penale.

Pe baza celor expuse anterior, considerăm necesară o intervenție legislativă asupra art. 303 CP RM. În acest sens, propunem o formulă normativă care să integreze ambele dimensiuni - calitatea specială a făptuitorului și folosirea situației de serviciu. Prin urmare, se recomandă modificarea și completarea art. 303 alin. (3) CP RM, după cum urmează:

„*(3) Acțiunile prevăzute la alin. (1) sau (2), săvârşite de o persoană publică, de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană cu funcție de demnitate publică, de o persoană publică străină sau de un funcționar internațional, cu folosirea situației de serviciu, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 1150 la 1850 de unități convenționale sau cu închisoare de până la 6 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani.*"

În concluzie, considerăm că o asemenea soluție legislativă reprezintă varianta optimă pentru clarificarea și soluționarea problemei legate de determinarea calității subiectului infracțiunii. Actuala formulare a sintagmei „*cu folosirea situației de serviciu*", consacrată la art. 303 alin. (3) CP RM, lasă loc unor interpretări extinse și neuniforme cu privire la calitatea specială pe care trebuie să o dețină făptuitorul pentru a putea fi atras la răspundere penală. Integrarea explicită, în textul normativ, atât a calității subiectului, cât și a elementului folosirii situației de serviciu, ar elimina aceste ambiguități și ar contribui la o aplicare mai previzibilă și mai coerentă a legii penale.

Referințe bibliografice:

1. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie nr. 23 din 28 iunie 2004 „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor". Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=310.
2. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 7 din 15 mai 2017 „Cu privire la aplicarea legislației, referitoare la răspunderea penală pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, precum și neglijența în serviciu". Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=216.
3. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
4. Stati V., Băbălău D. *Considerații teoretice și practice privind infracțiunile de practicare ilegală a activității de întreprinzător (art. 241 din Codul penal)*. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale), 2017, nr. 3, p. 202-210.

5. Legea nr. 136 din 6 iunie 2024 pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și a Codului contravențional). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2024, nr. 245-246.
6. Băbălău D. *Răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 304 p.
7. Brînza S., Manea V. *O nouă viziune asupra incriminării faptei de vânat ilegal săvârșite cu folosirea situației de serviciu.* În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale), 2017, nr. 3, p. 57-63.

DEFINIȚIA ȘI ELEMENTELE DEFINITORII ALE CONTRACTULUI DE TRANZACȚE EXTRAJUDICIARĂ

THE DEFINITION AND DEFINING ELEMENTS OF THE OUT-OF-COURT SETTLEMENT AGREEMENT

CZU: 347.421:347.44(478)

Iulia FURTUNĂ
Universitatea de Stat din Moldova
https://orcid.org/0009-0003-7271-4061
E-mail: iuliafurtuna@yahoo.com

Rezumat. *Tranzacția extrajudiciară este definită de legislația civilă a Republicii Moldova ca fiind un contract civil, prin care părțile au prevenit un proces ce putea să înceapă sau, deși tranzacționează asupra unui proces în desfășurare, nu o prezintă instanței de judecată sau arbitrale competente pentru confirmare. Din definiția legală, completată prin intervenția sistemică a doctrinarilor dreptului civil, se desprind elementele definitorii ale acestui contract, care presupun existența sau iminența unui proces și intenția părților de a-l preveni sau înceta (total sau parțial) prin agrearea de concesii reciproce.*

Cuvinte cheie*: tranzacția extrajudiciară, soluționare amiabilă a litigiilor, drept litigios sau incert, concesii reciproce, contract civil.*

Abstract. *Out-of-court settlement is defined by the laws of the Republic of Moldova as being a civil law contract, by which the parties have prevented a lawsuit that might commence or, although they settle an ongoing lawsuit, do not submit it to the competent court or arbitral tribunal for confirmation. The legal definition, supplemented by systematic contribution of the civil law scholars, outlines the defining elements of this agreement: it involves a dispute - either ongoing or likely to arise - and the parties' intention to resolve or avoid it by agreeing upon mutual concessions.*

Keywords*: out-of-court settlement, amiable resolution of disputes, disputed or uncertain right, mutual concessions, civil law contract.*

Introducere

Litigiile constituie ipoteza de lucru a reglementărilor în dreptul civil. Legiuitorul soluționează conflictele dintre interesele contradictorii ale subiecților de drept, prin stabilirea de norme juridice. După cum s-a observat, „normele juridice stabilesc gradul de prioritate dintre diferitele interese care aparțin diferitor protagoniști ai vieții dreptului; uneori, dreptul stabilește că, în caz de conflict, interesul lui A prevalează asupra celui al lui B" [1]. Dacă aceste norme juridice nu sunt respectate benevol, apare un litigiu, iar partea îndreptățită poate recurge la calea judiciară de soluționare.

Reglementările legale, însă, întotdeauna a încurajat soluționarea amiabilă a litigiilor. Or, se consideră că „părțile sunt de fapt cei mai buni judecători ai intereselor lor, astfel încât ar trebui să încerce, în primul rând, o soluționare amiabilă a diferendului lor și doar în situația în care aceste lucru nu este posibil, să apeleze la instanța de judecată" [2, p.2].

În acest context, introducerea în materia tranzacției extrajudiciare, și anume, prin definirea și identificarea riguroasă a elementelor sale definitorii, constituie un demers esențial pentru a înțelege pe deplin și valorifica în mod eficient scopul acestui contract civil.

Actualitatea și importanța tranzacției extrajudiciare în epoca contemporană nu pot fi subestimate, având în vedere capacitatea acestui contract civil de soluționare amiabilă a litigiilor de a economisi timp și resurse, atât pentru părțile implicate, cât și pentru sistemul judiciar suprasolicitat.

Reglementarea tranzacției a evoluat de-a lungul timpului în concordanță cu evoluția relațiilor sociale și progresul tehnologic, fiind determinată de tendința globală de a valorifica mecanismele alternative de soluționare a disputelor, într-un efort de a descongestiona instanțele de judecată și de a oferi părților soluții mai rapide, mai puțin costisitoare și mai puțin antagoniste pentru rezolvarea confidențială a divergențelor.

Definiția contractului de tranzacție extrajudiciară

Începând cu 12.06.2003, când a intrat în vigoare Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002 (art. 1331) [3], tranzacția este definită ca un contract prin care părțile previn un proces ce poate să înceapă, termină un proces început sau rezolvă dificultățile ce apar în procesul executării unei hotărâri judecătorești. La acea etapă legislația civilă din Republica Moldova era considerată cea mai performantă la capitolul reglementării tranzacției, țara noastră fiind singura din spațiul ex-sovietic în care tranzacția era reglementată de normele dreptului civil [4, p.69].

La 1.03.2019, tranzacția extrajudiciară a fost consfințită *expressis verbis* în art. 1919 alin. (2) din Codul civil al Republicii Moldova, ca efect al Legii nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil. Pentru prima dată a fost efectuată o distincție clară între tranzacția judiciară și tranzacția extrajudiciară, ultima fiind reglementată ca o varietate a tranzacției, și anume contractul prin care părțile au prevenit un proces ce putea să înceapă sau, deși tranzacționează asupra unui proces în desfășurare, nu o prezintă instanței de judecată sau arbitrale competente pentru confirmare.

Doctrina dreptului civil conturează o accepțiune mai extinsă a contractului de tranzacție, definindu-l nu doar prin scopul său de prevenire sau stingere a litigiilor, ci și prin condiția existenței concesiilor reciproce dintre părți, ca expresie a echilibrului și compromisului contractual.

În tratatele doctrinare românești de referință, contractul de tranzacție este definit ca un acord de voință între două sau mai multe părți, în scopul prevenirii sau stin-

gerii unui litigiu existent sau iminent, prin concesii reciproce. Concesiile reciproce pot consta în renunțări, recunoașteri sau transferuri de drepturi, iar scopul principal constă în soluționarea amiabilă a conflictului fără intervenția instanței de judecată. Această definiție este susținută de autori precum Francisc Deak [5, p.606], Eugeniu Safta-Romano [6, p.307] și Camelia Toader [7, p.301].

Doctrina internațională definește similar tranzacția, accentul fiind pus pe scopul, reciprocitatea și autonomia sa. În opinia doctrinarului francez Thibierge [8, nr. 1] „în drept, tranzacția nu are sensul pe care i-l atribuie limbajul cotidian. În timp ce comercialul îl vede ca pe un fel de contract, juristul preferă să definească acest contract special ca un contract sinalagmatic în termenii căruia părțile convin asupra concesiilor reciproce, pentru a pune capăt unui proces sau pentru a evita unul". Tranzacției îi este atribuit un loc particular în cadrul contractelor, deoarece exprimă voința părților de a pune capăt unei contestații deja născute sau de a o preveni pe aceea care este pe cale să se nască și nu pe finalitatea de a asigura circulația averilor, exploatarea unui bun sau serviciu [9, p.557].

Potrivit unei definiții doctrinare centrate exclusiv pe scopul tranzacției, aceasta „reprezintă un instrument eficient pentru depășirea dificultăților și rezolvarea conflictelor dintre părți, pe de o parte, iar pe de altă parte – temei de încetare a procesului civil [10, p.169]. Într-o altă accepțiune [11, p.2] tranzacția extrajudiciară reprezintă acordul care „își propune să prevină sau să pună capăt incertitudinii sau litigiului prin mijloace contractuale, fără intervenția unei instanțe judecătorești".

În literatura de specialitate autohtonă, tranzacția este definită de autorul Iurie Mihalache ca „o judecată privată a litigiului, făcută chiar de părțile implicate în conflict" [12, p.13]. Cercetătoarea Alina Gaja consideră că definiția legală a tranzacției din art. 1917 alin. (1) din Codul civil este incompletă, propunând, de *lege ferenda,* includerea concesiilor reciproce ale părților în textul dat pentru a atrage atenția asupra acestui element determinant al contractului de tranzacție [13, p.111].

Legislațiile altor state se aliniază direcției doctrinare a dreptului civil și includ elementul concesiilor reciproce în definiția contractului de tranzacție, evidențiind, astfel, natura sa esențial compromisorie. Conform art. 1965 din Codul civil al Italiei [14], tranzacția (*transazione*) este „un contract prin care părțile, prin acordarea de concesii reciproce, pun capăt unui litigiu existent sau previn un litigiu care ar putea apărea între ele", iar art. 2044 din Codul civil al Franței [15] definește tranzacția (*la transaction*) ca fiind un „un contract prin care părțile, prin concesii reciproce, rezolvă o dispută existentă sau previn o dispută viitoare".

În Germania definiția legală a tranzacției (*Vergleich*) include, de asemenea, concesiile reciproce pentru soluționarea litigiului sau incertitudinii părților cu privire la un raport juridic în § 779 al Codului civil german [16], aceeași abordare regăsindu-se și în noul Codul civil al României [17], care la art. 2.267 alin. (1) prevede că „tranzacția este contractul prin care părțile previn sau sting un litigiu, inclusiv în faza

executării silite, prin concesii sau renunțări reciproce la drepturi ori prin transferul unor drepturi de la una la cealaltă".

Elemente definitorii ale tranzacției extrajudiciare

Din definiția legală, completată prin intervenția sistemică a doctrinarilor dreptului civil, se desprind elementele definitorii ale tranzacției extrajudiciare, care subliniază fizionomia juridică și deosebesc acest contract civil de alte instituții similare.

Astfel, tranzacția extrajudiciară presupune: iminența sau existența unui proces, intenția părților de a tranzacționa pentru a preveni sau înceta (total sau parțial) un asemenea proces și, potrivit exigențelor consacrate în doctrină, prezența concesiilor reciproce.

Referitor la primul element definitoriu al tranzacției extrajudiciare, doctrina franceză susține că „litigiul se află în inima tranzacției" [9, p.558], iar existența unui litigiu, indiferent că deja a evoluat într-un proces de judecată inițiat sau încă rămâne un litigiu judiciar, singura care permite calificarea unui contract drept tranzacție, trebuie să fie reală; pretențiile opuse ale părților au trebuit să se exprime și trebuie să fie serioase. Potrivit acelorași autori, dreptul care este obiect al contestației – actuale sau viitoare – trebuie să fie un drept litigios actual.

În continuarea acestui argument, doctrinarii români [18, p.158] consideră că dreptul litigios sau îndoielnic (*res litigiosa et dubia*) trebuie să existe, cel puțin, în concepția părților și să fie de natură de a da naștere unui proces. Or, „în contextul în care litigiul poartă asupra existenței ori întinderii unui drept, este necesar ca fiecare din părți să îl perceapă ca făcând obiectul unei dispute, pentru ca tranzacția să fie încheiată cu intenția de a pune capăt aceste dispute" [19, p.294]. Se cere, așadar, un *animus* al ambelor părți, iar nu doar a uneia dintre ele.

Legislația civilă reglementează noțiunea de drept litigios, subliniind, de asemenea, caracterul său contestabil, exprimat printr-o divergență între părți referitor la existența, întinderea ori modalitatea de exercitare a dreptului respectiv. În acest sens, art. 1153 din Codul civil al Republicii Moldova prevede că un „drept este litigios în cazul în care este incert, contestat sau contestabil de debitor sau în cazul în care a fost intentată o acțiune ori se poate prezuma că acțiunea va fi necesară".

Deci, dreptul litigios presupune, în mod necesar, existența unei controverse reale sau potențiale între părți, manifestată printr-o percepție subiectivă a acestora asupra incertitudinii sau contestabilității dreptului, chiar și în absența unei proceduri judiciare formale.

În ambele sale varietăți, fie că este vorba despre prevenirea unui proces, fie că părțile tranzacționează asupra unui proces în desfășurare, contractul de tranzacție va înlătura caracterul litigios al dreptului subiectiv, convertindu-l într-un drept cert și necontestabil. În consecință, părțile vor fi lipsite de prerogativa urmăririi și executării sale silite în viitor.

Analiza comparativă a definiției legale și doctrinare a tranzacției relevă o divergență terminologică în ceea ce privește primul să element definitoriu și anume: existența unui „proces" și, respectiv, „litigiu", care este prevenit sau încetat prin acordul de voință al părților litigante. Distincția dintre acești doi termeni, precum și alții asemenea (i.e. conflict, divergență, dispută, pretenție, etc.), folosiți la definirea contractului de tranzacție, merită clarificată, mai ales că, pentru definiția legală, este relevant anume termenul de „proces".

Semantic, litigiul exprimă existența unui conflict juridic de drept material între două sau mai multe părți. Acestea generează iminența unei acțiuni în instanță. Procesul, însă, presupune formalizarea acestui conflict prin sesizarea instanței competente. În consecință, el devine obiect al unei proceduri judiciare contencioase sau arbitrale. Pentru definirea tranzacției extrajudiciare din această perspectivă, împărtășim opinia autorului francez Boyer, potrivit căruia „de fiecare dată când existența dreptului la acțiune va face posibil un proces, tranzacția va fi posibilă; de fiecare dată când, dintr-un motiv oarecare, dreptul la acțiune nu le este acordat părților, n-ar putea avea loc nici tranzacția" [20, p.45]. În terminologia dreptului procesual autohton, avem în vedere întrunirea premiselor de existență a dreptului la acțiune, iar nu a condițiilor de exercitare a dreptului la acțiune (de exemplu, nu se cere epuizarea unei proceduri prealabile, a unei medieri, eventual impuse de lege, înainte de a putea încheia o tranzacție judiciară).

Un alt element definitoriu al tranzacției judiciare constă în efectul său extinctiv realizat prin intenția părților de pune capăt litigiului existent. Ne vom referi la însăși terminologia cuvântului „tranzacție", care provine din latinescul *transactio*, *transactionis.* El derivă de la verbul *transigere*, format din: *trans-* (dincolo, peste) și *agere* (a face, a acționa, a conduce) și înseamnă, literalmente, „a duce la capăt", „a încheia" sau „a soluționa". De aici se trage înțelesul juridic actual - tranzacția pune capăt unui litigiu dintre părți [9, p.555]. Cele opt articole (1917-1925) ale Codului civil al Republicii Moldova, dedicate tranzacției, au fost concepute anume în spiritul de a înceta și evita (re)apariția unui proces de judecată sau arbitral.

Contractul de tranzacție extrajudiciară intervine, de regulă, în faza anterioară declanșării procesului, având ca efect stingerea litigiului pe cale amiabilă, excluzând nevoia sesizării instanței de judecată sau arbitrale pentru a tranșa litigiul. Ca urmare, o asemenea tranzacție va „stinge în mod irevocabil dreptul la acțiune al părților privind acea pretenție" [21, p. 33]. Înțelegem, totuși, că efectul extinctiv al tranzacției extrajudiciare se referă exclusiv la dreptul material la acțiune al părților, or, potrivit art. 5 alin. (3) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: [22] „renunțarea uneia dintre părți la dreptul de a se adresa în judecată prin încheierea în prealabil a unei convenții nu are efect juridic, cu excepția cazurilor de încheiere, în condițiile legii, a unei convenții arbitrale".

Așadar, dreptul procedural la acțiune nu poate fi supus excluderii sau renunțării printr-o convenție prealabilă dintre părți, alta decât cea arbitrală. Totuși, depunerea

unei acțiuni în instanță care nesocotește condițiile unei tranzacții extrajudiciare ar trebuie calificată drept o neexecutare a obligației de către partea reclamantă și ar trebui să îndreptățească cealaltă parte la remediile prevăzute de art. 901 și urm. din Codul civil al Republicii Moldova.

Impactul tranzacției extrajudiciare asupra unui proces în desfășurare depinde de acțiunile procedurale convenite de părți cu privire la soarta de mai departe a unui asemenea proces, care pot decide fie să prezinte tranzacția pentru confirmare de către instanță, fie ca reclamantul să renunțe la pretențiile din acțiune; ambele opțiuni determinând încetarea procesului în modul corespunzător.

De regulă, prin tranzacție, părțile „convin asupra tuturor împrejurărilor ce constituie obiectul litigiului" [23, p. 936], situație ce justifică încetarea totală a procesului. În rezultat, părțile pot recurge la prezentarea tranzacției în instanță pentru confirmare. În acest caz, tranzacția extrajudiciară va deveni tranzacție judiciară potrivit art. 1919 alin. (2) din Codul civil al Republicii Moldova. Aceasta va determina încetarea procesul în conformitate cu art. 60 alin. (1), art. 212 alin. (5) și art. 265 lit. d) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova și va fi dispusă în baza unei încheieri judecătorești care va conține toate condițiile tranzacției [24].

Conform doctrinei procesului civil [25, p.656], instanța nu va putea cenzura voința părților de a stinge, într-un anumit mod, litigiul dintre ele, însă este datoare să verifice dacă tranzacția, așa cum este întocmită, exprimă voința părților și pune, într-adevăr, capăt litigiului.

Similar procesului judiciar, confirmarea tranzacției de către un tribunal arbitral [26, art.28 și 27, art.30] duce la încetarea procedurii în temeiul unei hotărâri, conform condițiilor convenite între părți.

Dacă părțile decid să convertească tranzacția extrajudiciară în tranzacție judiciară, pentru a înceta un proces în desfășurare, acestea urmează să țină cont de practica judiciară aplicabilă și să evite, în textul contractului, formularea concesiilor care depășesc sau nu au legătură cu pretențiile deferite judecății. Un exemplu ilustrativ în această privință este cauză civilă nr. 2ra-1407/22 [28], în care Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova a refuzat să confirme tranzacția dintre părți, deoarece obiectul acesteia nu se referea la pretențiile din acțiune, constatând că „terenurile agricole ce constituie obiect al litigiului, nu sunt obiect al tranzacției anexate la cerere, și contractele de vânzare-cumpărare, anularea cărora se solicită, nu se regăsesc printre cele menționate în tranzacție".

Părțile pot alege, totuși, să nu prezinte tranzacția extrajudiciară pentru confirmarea instanței, mai ales în situația în care concesiile acestora depășesc obiectul litigiului, dar să înceteze procesul în desfășurare prin renunțarea reclamantului la acțiune. În ipoteza dată, renunțarea, pe plan procesual, de către o parte la acțiunea sa poate avea, astfel, drept contrapartidă o prestație străină litigiului [9, p.560].

În cadrul acestei analize, se impune și examinarea chestiunii dacă recunoaștere acțiunii de către pârât răspunde scopului extinctiv al tranzacției extrajudiciare.

Implicațiile procedurale ale renunțării reclamantului la acțiune diferă de cele ale recunoașterii acțiunii de pârât, deoarece, „dacă în primul caz procesul este încetat, atunci recunoașterea acțiunii de către pârât semnifică că ultimul recunoaște pretențiile material-juridice ale reclamantului și acest fapt se consemnează în procesul-verbal al ședinței judiciare sub semnătură, după care procesul continuă și se finalizează cu emiterea și pronunțarea unei hotărâri [29, pct.24]. În consecință, recunoașterea tuturor pretențiilor de către pârât nu este compatibilă cu trăsătura definitorie a tranzacției extrajudiciare - aceea de a înceta procesul - și, prin urmare, nu poate constitui, în sine, o concesie valabilă în sensul prevăzut de lege.

În practică, părțile pot ajunge la înțelegeri prin tranzacție extrajudiciară, în cadrul căreia pot renunța doar la anumite pretenții, fără a afecta întregul obiect al litigiului. Deși norma procedurală nu reglementează explicit renunțarea parțială la pretenții de către reclamant, practica judiciară unificată explică care sunt consecințele unei asemenea renunțări: „renunțarea la acțiune, ca și tranzacția, este un drept de dispoziție al părților. Astfel, reglementările procedurale în această materie sânt analogice celor explicate la încheierea unei tranzacții. Cu toate acestea, instanțele de judecată vor ține cont și de faptul că în cazul în care reclamantul înaintează mai multe pretenții și renunță doar la o parte din ele, instanța de judecată va continua examinarea cauzei în privința celora la care nu s-a renunțat și va înceta procesul în privința celorlalte” [29, pct.24]. Dacă prin tranzacția extrajudiciară părțile au soluționat doar o parte din obiectul neînțelegerii lor și au convenit ca reclamantul să renunțe doar la unele capete de cerere, procesul se va desfășura cu privire la pretențiile rămase. În acest caz, suntem în prezența unei tranzacții extrajudiciare care încetează parțial procesul.

În oricare dintre cele două opțiuni analizate pentru încetarea procesului în desfășurare, instanța de judecată va confirma tranzacția dintre părți sau va admite renunțare la acțiune de către reclamant doar în cazul în care aceste acte nu contravin legii și nu încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului. Această cerință este impusă de art. 60 alin. (5) din Codul de procedură civilă a Republicii Moldova și reprezintă controlul judiciar pentru asigurarea unui echilibru dintre libertatea părților de a dispune de proces și obligația instanței de a garanta respectarea legii.

Concesiile reciproce reprezintă al treilea element definitoriu al tranzacției extrajudiciare. Definiția legală a acestui contract este edificată pe cele două elemente definitorii ale iminenței sau existenței unui proces și pe intenția părților de a-l preveni sau înceta. Deși textul de lege nu face referire la concesiile reciproce, doctrina de specialitate studiată unanim afirmă că esența contractului de tranzacție rezidă anume în reciprocitate.

Se consideră că simpla renunțare sau recunoaștere a pretențiilor de către una din părți reprezintă un act unilateral, neobligând cu nimic cealaltă parte [30, pct.213]. Astfel, anume prin aceste concesii reciproce, tranzacția se deosebește de actul unilateral al recunoașterii sau renunțării la acțiune, toate având aceeași finalitate: stingerea

litigiului. Această abordare pare a fi prea categorică în procesele în care renunțarea la pretenții este reciprocă, iar părțile își asumă propriile cheltuieli de judecată. Practica judiciară confirmă pertinența acestei concluzii prin soluția Curții Supreme de Justiție [31] în cauza nr. 2ra-1867/21, în care s-a confirmat o asemenea tranzacție extrajudiciară dintre părți și s-a încetat procesul.

Concesiile sunt negociate de părți și pot include o varietate de avantaje, în special de natură patrimonială, cum ar fi: renunțarea sau transferul de drepturi de către o parte sau de către ambele, asumarea anumitor obligații financiare etc. De exemplu, în jurisprudența germană se califică contract de tranzacție și acordul de interpretare în temeiul căruia moștenitorii, ale căror interese sunt vizate de un testament, decid „să stabilească amiabil sensul anumitor dispoziții testamentare pentru precizia raporturilor succesorale izvorâte din această moștenire" [32, p.269-270]. Deci, concesiile reciproce pot consta și în interpretarea mutuală a unor prevederi pentru evitarea unor litigii aferente, fără a afecta și conținutul actului juridic respectiv.

Spre deosebire de tranzacția judiciară, concesiile părților din tranzacția extrajudiciară nu vor surmonta doar obiectul litigiului. Din acest punct de vedere, părțile beneficiază de o amplă autonomie de voință în negocierea și stabilirea termenilor tranzacției încheiate în afară instanței, sub rezerva a două limitări semnificative, care sunt reglementate de art. 1917 alin. (2) și 1918 alin. (1) din Codul civil al Republicii Moldova, și anume: capacitatea necesară de a dispune de obiectul tranzacției și interdicția de a tranzacționa cu privire la capacitatea persoanei sau la alte chestiuni care interesează ordinea publică.

Condiția esențială a concesiilor reciproce a fost analizată și de autorul francez Thibierge [8, nr.48], potrivit căruia „dacă tranzacția nu include concesii reciproce, deoarece una dintre părți (sau ambele) nu a renunțat la nimic sau nu și-a asumat un angajament serios, atunci contractul nu poate fi calificat drept tranzacție. Acesta trebuie apoi fie reclasificat (ca vânzare, ca renunțare, ca donație etc)." Din această afirmație poate deduce că, într-o tranzacție o parte acceptă limitări sau renunțări numai dacă cealaltă parte oferă avantaje pe măsură.

Doctrina românească se distinge printr-o abordare diferită la acest subiect, considerând că aceste concesii ale părților nu trebuie neapărat să fie de valoare egală, fiind „suficient că ele să fie comparabile (echivalente) în ochii părților" [18, p.159]. Prin urmare, anume părțile sunt cele care „consideră" că avantajul este echivalent atunci când decid să previnã sau să înceteze un proces printr-o tranzacție extrajudiciară, preferând certitudinea unui acord în locul incertitudinii unui proces judiciar, poziție la care ne subscriem în totalitate.

Concluzii

Celebrul dicton al lui Honoré de Balzac: „*un mauvais arrangement vaut mieux qu'un bon procès*" [33, p.1054] – o tranzacție proastă este mai bună decât un proces

bun – rămâne a fi la fel de actual și relevant, având în vedere avantajele incontestabile ale tranzacției extrajudiciare ca mecanism alternativ de soluționare a litigiilor. Aceste avantaje au fost punctate esențializat în introducerea prezentului articol.

În rezultatul cercetării definiției tranzacției extrajudiciare, conchidem că atât legislația civilă a Republicii Moldova, cât și cea a statelor cu sisteme de drept de referință pentru alinierea cadrului juridic național la standardele europene, precum și doctrina dreptului civil, sunt destul de consistente în ceea ce privește noțiunea acestui contract civil. Curentul majoritar include și existența concesiilor reciproce în definiția tranzacției. Acolo unde legislația nu o face, doctrinarii o recomandă insistent.

Analiza elementelor definitorii ale tranzacției extrajudiciare, au permis identificarea celor trei piloni conceptuali în baza cărora un contract civil este plasat sub regimul tranzacției, constând în existența cumulativă a: (1) unui proces iminent sau în desfășurare; (2) intenției părților de a preveni sau înceta (total sau parțial) un asemenea proces; și (3) concesiilor reciproce.

Raportat la primul element definitoriu, concluzia principală care se impune este că dreptul litigios, care constituie obiect al contestației actuale sau viitoare, presupune, în mod obligatoriu, existența unei controverse reale sau potențiale între părți, manifestată printr-o percepție subiectivă a acestora asupra incertitudinii sau contestabilității dreptului, chiar și în absența unei proceduri judiciare formale.

Al doilea element definitoriu se reflectă în toate cele opt articole (1917-1925) ale Codului civil al Republicii Moldova, dedicate tranzacției, care au fost concepute anume în spiritul de a înceta și evita (re)apariția unui proces de judecată sau arbitral. În esență, tranzacția extrajudiciară are efect extinctiv doar asupra dreptului material la acțiune, fără a putea exclude în prealabil dreptul procedural de a sesiza instanța, excepție făcând convențiile arbitrale. Atunci când intervine într-un proces deja aflat pe rol, efectele tranzacției depind de modul în care părțile aleg să o valorifice: fie prin confirmare de către instanță, devenind astfel tranzacție judiciară, fie prin renunțarea reclamantului la acțiune.

În cele din urmă, tranzacția extrajudiciară implică existența concesiilor reciproce dintre părți, ca expresie a echilibrului și compromisului contractual. Concesiile pot avea forme variate – patrimoniale, obligaționale sau chiar interpretative – și nu este necesar să fie echivalente din punct de vedere obiectiv, fiind suficient ca acestea să fie percepute ca rezonabile și comparabile de către părți. În acest sens, autonomia de voință joacă un rol central în configurarea tranzacției, cu condiția respectării limitărilor legale privind capacitatea de dispoziție a părților și interesul public.

Referințe bibliografice:

1. Cazac O. *Noțiuni elementare ale dreptului civil. Codul civil Adnotat*. [citat: 29.09.2025]. Disponibil: https://animus.md/adnotari/intro-2/.

2. Boillot C. *La transaction et le juge*. Les Presses Universtaires de la Faculte de Droit de Clermont-Ferrand. Paris: Editeur Diffusion, 2003.
3. Codul civil al Republicii Moldova: nr. 1107 din 06.06.2002. În Monitorul Oficial, 2002, nr. 82-86. În Monitorul Oficial, 2019, nr. 66-75 (republicat).
4. Беседин, А. *Мировое соглашение как крупная сделка и сделка в совершение которой имеется заинтересованность*. Moscova: Вестник гражданского права №2, 2008.
5. Deak Fr. *Tratat de drept civil. Contracte speciale*. București: Editura Actami, 1999.
6. Safta-Romano E. *Contracte speciale. Încheiere, executare și încetare*. Iași: Editura Polirom, 1998.
7. Toader C. *Drept civil. Contracte speciale*. București: Editura All Beck, 2005.
8. Thibierge L., *Transaction*. În: Répertoire de droit civil Dalloz. Paris, Actualizat în octombrie 2022 [citat 29.09.2025]. Disponibil: https://www.dalloz.fr.
9. Malaurie Ph., Aynes L., Gautier P.Y. *Drept civil. Contractele speciale*, coordonator al ediției în limba română avocat Șcheaua M., traducere Dănișor D., București: Editura Wolters Kluwer, 2009.
10. Mamaiashvili T. *Independent Process of Settlement – From Conflict to Consensus*. Alternative Dispute Resolution Yearbook 2018-2019 [citat 29.09.2025]. Disponibil: https://adryearbook.tsu.ge/index.php/ADR/article/view/2982/3171.
11. Houben. I., van Schaick A. *Manualul dlui C. Asser pentru practica dreptului civil olandez. 7. Acorduri speciale. Partea VIII. Custodie, garanție, tranzacție, franciză, împrumut, dobândă perpetuă, jocuri de noroc și pariuri*. Deventer: Wolters Kluwer, Ediția 9, 2023.
12. Mihalache Iu. *Teoria și practica aplicării contractului de tranzacție*. În Revista Națională de Drept nr. 11, 2012.
13. Gaja A. *Valsul se dansează în doi: despre concesiile reciproce în tranzacția de împăcare.* În Revista Națională de Drept nr. 4, 2021.
14. Codice Civile della Repubblica Italiana. Testo del Regio Decreto 16.03.1942, n. 262 [citat 15.09.2025]. Disponibil: https://www.altalex.com/documents/news/2014/04/03/della-transazione.
15. Code civil des Français. Entrée en vigueur: 21.03.1804. Version en vigueur: 29.09.2025 [citat 29.09.2025]. Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721.
16. Bürgerliches Gesetzbuch. Verabschiedet am 02.01.2002 [citat 29.09.2025]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/.
17. Codul civil al României. Adoptat la 17.07.2009, în vigoare din 1.10.2011 [citat 29.09.2025]. Disponibil: https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/175630.

18. Deak Fr., Mihai L., Popescu R. *Tratat de drept civil. Contract Speciale*. Ediția VI-a actualizată și completată, Volumul III, București: Editura Universul Juridic, 2024.
19. Dincă R. *Contracte speciale în noul Cod civil*. București: Editura Universul Juridic, 2013.
20. Boyer L. *La notion de transaction.* Toulouse: Librairie du Recueil Sirey, 1947.
21. Văduva D. *Definiția și efectul declarativ al contractului de tranzacție*. În Dreptul nr. 3, 2022.
22. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 225 din 30.05.2003. În Monitorul Oficial, 2003, nr. 285-294.
23. Trofimov I. *Tranzacția în Comentariul Codului civil*, Ediția I, Volumul II, Coordonator Eșanu N., Chișinău: Editura ARC, 2006.
24. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție: nr. 5 din 17.11.2014 „Cu privire la actele judecătorului în faza intentării procesului civil și pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare" [citat 29.09.2025]. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=189.
25. Boroi G., Stancu M. *Drept procesual civil*, *Ediția 5-a, revizuită și adăugită*. București: Editura Hamangiu, 2020.
26. Legea cu privire la arbitraj: nr. 23 din 22.08.208. În Monitorul Oficial, 2008, nr. 88-89.
27. Legea cu privire la arbitrajul comercial internațional: nr. 24 din 22.02.2008. În Monitorul Oficial, 2008, nr. 88-89.
28. Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție în cauza nr. 2ra-1407/22 din 23.11.2022 [citat 29.09.2025]. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=69527.
29. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție: nr. 24 din 12.12.2005„Cu privire la aplicarea normelor Codului de procedură civilă la judecarea pricinilor în primă instanță" [citat 29.09.2025]. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=225.
30. Bloșenco A. *Drept Civil. Partea Specială. Note de curs*. Chișinău: Editura Cartdidact, 2003.
31. Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție în cauza nr. 2ra-1867/21 din 26.01.2022 [citat 29.09.2025]. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65286 ;
32. Cazac O. *Drept civil. Moștenirea*. Chișinău: Seria Animus, Bons Office, 2022.
33. Balzac H. *Les Illusions perdues, Bibliothèque de la Pléiade*. Paris: Éditions Gallimard, tome IV, 1936.

PROTECȚIA SPAȚIULUI PRIVAT PRIN SANCȚIUNI PENALE: ANALIZA VIOLĂRII DE DOMICILIU

CZU: 343.44

Anton CULICOV
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0004-8462-5661
E-mail: antonculicov@mail.ru

Abstract. *The Relevance and Importance of the Addressed Issue. The home is the space where a person lives out his or her intimate and family life. This space must be protected against any external interference, as only in this way can the physical and psychological security of individuals be guaranteed. It is important that the state ensures the protection of the home due to the undesirable consequences that may arise in the relationship between the individual and his or her fellow citizens. The house where one lives is the place of memories, the place where time leaves its marks on the walls, and where every moment is painted in the air. Because of the spiritual connection between a dwelling and its inhabitant, this space requires protection, since only in this manner can society prosper by ensuring a private framework where each citizen can contemplate his or her thoughts in peace and safety.*

The necessity of applying criminal liability for the act of home invasion is dictated by the social significance of the constitutional right to the inviolability of the home. It is essential to ensure the protection of secrets, as well as of events that take place within the family or in the private familial sphere. All these factors determine the need for an extensive and scientific study of the investigated topic, from which the relevance and importance of the subject follow. It must be remembered that home invasion often appears in conjunction with other crimes, such as burglary, rape, or murder. In this sense, it is important to know how liability is applied in each of these cases. Judicial practice has demonstrated that this subject involves a series of problems regarding legal qualification. Likewise, in doctrine, significant gaps are encountered. The topicality of this issue also stems from the fact that it has been addressed very little in the specialized literature, which calls for further development, argumentation, and in-depth examination.

Keywords: *Violation of domicile – Violare de domiciliu, Domicile – Domiciliu, Residence – Reședință, Infraction – Infracțiune, Private life – Viață privată, Penetration – Pătrundere, Inviolability – Inviolabilitate, Consent – Consimțământ.*

Purpose and Objectives

The purpose is to conduct a complex analysis of the constitutive elements of the crime of home invasion, with a view to identifying existing problems and formulating proposals de lege ferenda.

Achieving this purpose requires the following objectives:

Interpreting the notion of “home” and distinguishing it from other similar notions;

Analyzing the legal-criminal elements of the crime of home invasion;

Identifying existing theoretical problems and contradictions;

Delimiting liability for the crime of home invasion from the perspective of comparative law;

Highlighting practical problems in the field regarding legal qualification;

Developing a set of conclusions and current proposals regarding the crime of home invasion;

Formulating de lege ferenda recommendations for improving the provisions of Article 179 of the Criminal Code of the Republic of Moldova;

Proposing de lege ferenda solutions aimed at increasing the effectiveness of criminal protection of the home.

Domiciliul este, în accepțiunea clasică, spațiul în care persoana își desfășoară existența privată, familială și socială, fiind, prin excelență, locul securității individuale. În doctrina penală română și europeană se subliniază că inviolabilitatea domiciliului nu se reduce la dimensiunea materială a locuinței, ci înglobează un ansamblu de valori precum libertatea personală, intimitatea, securitatea și autonomia individului (Bulai, 2019).

Constituția Republicii Moldova, în art. 27 alin. (1), proclamă că „domiciliul și reședința sunt inviolabile. Nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul ori în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia, decât în cazurile expres prevăzute de lege". Această formulare consacră un principiu de ordin general: prezumția inviolabilității, derogările fiind permise doar în baza unor norme legale clare și precise.

La nivel european, art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului consacră dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a corespondenței. Din text rezultă că noțiunea de domiciliu este parte integrantă a dreptului la viață privată, ceea ce impune statelor nu doar o obligație negativă de abținere de la ingerințe, ci și o obligație pozitivă de a garanta o protecție efectivă. În doctrina de specialitate se arată că această dublă dimensiune a obligațiilor statului reprezintă „coloana vertebrală" a protecției drepturilor fundamentale (C. Bîrsan, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole*, 2015).

Protecția juridică a domiciliului are rădăcini adânci în tradiția europeană. În dreptul roman, deși nu era consacrat explicit, se recunoștea un anumit respect față de spațiul domestic, reflectat în conceptele de *domus* și *familia*. În perioada medievală, inviolabilitatea domiciliului s-a conturat mai pregnant, odată cu recunoașterea drepturilor nobiliare și burgheze asupra spațiului privat.

Un moment esențial îl constituie adoptarea Bill of Rights (1689**)** în Anglia și consacrarea principiului „a man's home is his castle", ce reflecta ideea că locuința este un sanctuar inaccesibil autorităților. Ulterior, Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului (1789, art. 10) și Constituțiile moderne au reafirmat inviolabilitatea domiciliului ca drept fundamental.

În Republica Moldova, tradiția protecției domiciliului se regăsește în Constituția din 1994 și în legislația penală ulterioară, care a incriminat în mod expres violarea domiciliului ca infracțiune distinctă.

Din perspectivă juridică, inviolabilitatea domiciliului prezintă două dimensiuni esențiale:

- Dimensiunea individuală – fiecare persoană are dreptul de a decide cine poate pătrunde în domiciliul său și cine nu. Aceasta reprezintă o expresie a libertății personale și a autodeterminării.
- Dimensiunea socială – protecția domiciliului contribuie la asigurarea securității colective, întrucât spațiul privat este perceput ca un nucleu de stabilitate socială.

În doctrină, Gh. Nistoreanu subliniază că „valoarea socială protejată nu este locuința ca bun material, ci relațiile sociale privitoare la sentimentul de siguranță și libertate în spațiul propriu" (*Drept penal. Partea specială*, 2018). Această perspectivă lărgește sfera protecției, arătând că interesul ocrotit este de natură eminamente personală și socială, nu patrimonială.

Inviolabilitatea domiciliului nu este absolută. Atât Constituția RM, cât și art. 8 CEDO prevăd că pot exista ingerințe în cazuri expres prevăzute de lege, atunci când acestea urmăresc un scop legitim și sunt necesare într-o societate democratică (de exemplu, prevenirea infracțiunilor, protecția ordinii publice, apărarea sănătății sau a drepturilor altora).

Astfel, perchezițiile judiciare, intervențiile poliției în caz de flagrant delict sau executarea unor mandate legale sunt forme admise de limitare a inviolabilității domiciliului. Totuși, CEDO a statuat că aceste ingerințe trebuie să fie proporționale și să respecte garanțiile procedurale (cauza *Funke c. Franța*, 1993).

Dreptul la inviolabilitatea domiciliului este strâns legat de alte drepturi fundamentale, precum:

- Dreptul la viață privată și de familie (art. 8 CEDO);
- Dreptul la proprietate ( ), întrucât domiciliul constituie adesea bunul principal al persoanei;
- Libertatea individuală și siguranța persoanei (art. 5 CEDO), deoarece intruziunile abuzive afectează direct securitatea personală.

Codul penal al Republicii Moldova consacră infracțiunea de violare de domiciliu în art. 179 CP RM, stabilind că „pătrunderea ilegală în domiciliul sau în altă încăpere ori reședință a unei persoane, împotriva voinței acesteia, se pedepsește cu amendă sau cu închisoare de până la 3 ani". Dacă fapta este comisă de două sau mai multe persoane, prin violență, prin amenințare ori de către o persoană cu funcție de răspundere, pedeapsa este mai severă, putând ajunge până la 5 ani de închisoare.

Această normă reflectă importanța constituțională a domiciliului și transpunerea obligațiilor pozitive asumate de stat prin art. 8 CEDO. Legiuitorul a ales să incri-

mineze distinct această faptă, chiar dacă ea poate apărea ca faptă premergătoare sau concomitentă altor infracțiuni (furt, tâlhărie, violență în familie).

Obiectul juridic special îl constituie relațiile sociale privitoare la garantarea inviolabilității domiciliului. În doctrină se subliniază că nu se apără locuința ca bun material, ci dreptul persoanei de a se bucura nestingherită de spațiul său privat (Nistoreanu, 2018).

Un element important îl reprezintă distincția dintre protecția patrimonială și cea personală. Dacă distrugerea locuinței sau furtul ocrotesc în primul rând patrimoniul, violarea de domiciliu apără viața privată și libertatea persoanei.

Obiectul material al infracțiunii îl constituie domiciliul sau alte spații asimilate: apartamente, case, reședințe secundare, camere de cămin, spații de cazare temporară (hotel, pensiune). În jurisprudență s-a statuat că este suficient ca spațiul să fie folosit efectiv ca locuință, chiar dacă nu este proprietatea persoanei (Curtea Supremă de Justiție a RM, decizia nr. 73/2016).

Discuții doctrinare au apărut cu privire la **curtea unei case**: unii autori o includ în noțiunea de domiciliu (Dobrinoiu, 2020), alții o asimilează mai degrabă posesiei imobiliare, fără a intra sub protecția art. 179 CP.

Latura obiectivă se realizează prin acțiunea de pătrundere sau rămânere în domiciliul unei persoane împotriva voinței acesteia.

- Pătrunderea presupune intrarea efectivă în spațiul protejat, indiferent de modalitate (prin forțare, escaladare, folosirea unor chei, inducerea în eroare).
- Rămânerea presupune că persoana a intrat inițial cu consimțământ, dar refuză ulterior să plece la cererea titularului.

Fapta se consumă în momentul în care intruziunea are loc, fără a fi necesară producerea unei consecințe materiale. Astfel, caracterul de infracțiune de pericol se confirmă: legea sancționează riscul creat pentru dreptul fundamental, nu rezultatul material.

Infracțiunea se săvârșește cu intenție directă, întrucât făptuitorul cunoaște că pătrunde într-un spațiu protejat și acceptă acest fapt. Intenția indirectă este posibilă, dar mai rară (de exemplu, când persoana ignoră avertismentele și rămâne în locuință).

Mobilul faptei nu influențează existența infracțiunii, dar poate fi relevant pentru individualizarea pedepsei: răzbunare, furt, violență, curiozitate.

Subiect activ poate fi orice persoană responsabilă penal. Totuși, în ipoteza în care făptuitorul este persoană cu funcție de răspundere (polițist, executor judecătoresc) și pătrunde fără temei legal, fapta are un caracter agravat, întrucât încalcă atât dreptul la domiciliu, cât și încrederea publică în autorități.

Subiect pasiv este persoana fizică ce deține efectiv folosința domiciliului. Jurisprudența a confirmat că și chiriașul beneficiază de protecția art. 179 CP, chiar dacă nu este proprietarul locuinței (CSJ, decizia nr. 151/2018).

Infracțiunea poate îmbrăca forme diverse:

- Simples – pătrunderea sau rămânerea fără drept.
- Agravată – prin violență, amenințare, săvârșită în grup sau de persoane cu funcție oficială.

Tentativa este posibilă și se pedepsește (de exemplu, când autorul încearcă să forțeze ușa, dar este împiedicat).

Analiza hotărârilor instanțelor naționale arată că violarea de domiciliu este adesea conexată cu alte infracțiuni. Spre exemplu:

- în cauza X. c. RM (2017), inculpatul a pătruns în locuința victimei pentru a o agresa; instanța a reținut concurs real de infracțiuni (violare de domiciliu și vătămare corporală).
- în cauza Y. c. RM (2019), pătrunderea într-un apartament de bloc cu scop de furt a atras răspunderea atât pentru furt, cât și pentru violare de domiciliu, întrucât pătrunderea nu era autorizată.

Astfel, instanțele accentuează caracterul distinct al infracțiunii, aceasta consumându-se prin simpla intrare ilegală, chiar dacă nu s-a produs un alt rezultat prejudiciabil.

Importanța jurisprudenței CEDO

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) joacă un rol esențial în interpretarea art. 8 CEDO – dreptul la respectarea vieții private și de familie, inclusiv a domiciliului. Jurisprudența CEDO oferă standarde minimale pe care statele trebuie să le respecte pentru a proteja inviolabilitatea domiciliului.

CEDO subliniază că dreptul la domiciliu nu se limitează la locuința efectivă, ci include și:

- birouri sau spații profesionale (*Niemietz c. Germania*, 1992);
- locuințe temporare sau închiriate;
- spații adiacente locuinței, dacă acestea sunt utilizate efectiv de titular (*Buck c. Germania*, 2005).

Astfel, Curtea extinde protecția art. 8 CEDO dincolo de concepția tradițională de locuință, consolidând securitatea vieții private în diverse contexte sociale și profesionale.

Niemietz c. Germania (1992)

- Fapte: Reclamantul, avocat, a fost vizat de o percheziție a biroului său profesional.
- Decizie: CEDO a considerat că spațiul de lucru al avocatului constituie un „domiciliu” în sensul art. 8, protejând astfel inviolabilitatea vieții private și profesionale.
- Importanță: Extinde conceptul de domiciliu, incluzând și spațiile profesionale, chiar dacă acestea nu sunt locuințe tradiționale.

Buck c. Germania (2005)

- Fapte: Reclamantul a fost pătruns în reședința sa de către autorități, fără mandat legal, pentru verificări administrative.

- Decizie: CEDO a concluzionat că ingerința a încălcat art. 8, deoarece nu era prevăzută de lege și nu a respectat principiul proporționalității.
- Importanță: Reafirmă necesitatea ca orice ingerință să aibă temei legal clar și să respecte garanțiile procedurale.

Funke c. Franța (1993)

- Fapte: Autoritățile franceze au percheziționat domiciliul unei persoane în cadrul unei anchete fiscale.
- Decizie: Curtea a statuat că ingerințele trebuie să fie proporționale și să respecte dreptul la intimitate; accesul autorităților fără respectarea procedurii constituie încălcare a art. 8.
- Importanță: Introduce conceptul de control judiciar și proporționalitate în ingerințele asupra domiciliului.

Marckx c. Belgia (1979) – relevanță conexă

- Deși cazul se referă la viața familială, CEDO subliniază că spațiul privat al domiciliului este element central al protecției vieții private, iar ingerințele trebuie să fie justificate și proporționale.

Principiile extrase din jurisprudența CEDO

Analiza cazurilor relevante permite identificarea unor principii generale:

1. Extinderea noțiunii de domiciliu: include locuințe, spații profesionale, încăperi utilizate efectiv.
2. Necesitatea temeiului legal: orice ingerință trebuie să fie prevăzută expres de lege.
3. Proporționalitatea: intervenția nu trebuie să fie excesivă în raport cu scopul urmărit.
4. Obligația statului de a proteja: nu doar de a se abține de la ingerințe, ci și de a asigura protecția efectivă a domiciliului.
5. Protecția persoanelor vulnerabile: chiriași, membri ai familiei sau alte persoane care locuiesc temporar în spațiu.

Implicații pentru dreptul penal național

Deciziile CEDO influențează direct legislația și practica judiciară națională:

- Codul penal al RM: art. 179 prevede infracțiunea de violare de domiciliu și poate fi interpretat în conformitate cu standardele CEDO privind protecția efectivă.
- Exigența garanțiilor procedurale: orice percheziție sau pătrundere legală trebuie să respecte principii de proporționalitate și temei legal clar.

- Extinderea protecției: cazurile CEDO sugerează că și spațiile profesionale sau dependințele locuinței pot fi ocrotite.

Doctrina (Nistoreanu, Dobrinoiu) subliniază că jurisprudența CEDO servește drept reper pentru instanțele naționale, mai ales în cazurile complexe de ingerință legală, pentru a evita încălcarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor.

Concluzii

Analiza doctrinară, comparativă și jurisprudențială arată că violare de domiciliu reprezintă o infracțiune de interes major pentru protecția drepturilor fundamentale. Principalele concluzii ale referatului sunt:

1. Domiciliul este un spațiu protejat nu doar material, dar și social și personal, iar încălcarea sa afectează libertatea individuală.
2. Infracțiunea de violare de domiciliu este reglementată în mod similar în majoritatea legislațiilor europene, dar diferă în regimul sancționator și aplicarea practică.
3. Jurisprudența CEDO extinde conceptul de domiciliu și introduce standarde de proporționalitate, temei legal și protecție efectivă a drepturilor.
4. Doctrina și practica judiciară națională evidențiază nevoia de clarificări legislative, mai ales privind limitele spațiului protejat, consimțământul și concursul de infracțiuni.
5. Propunerile de *lege ferenda* vizează armonizarea legislației naționale cu standardele internaționale și consolidarea protecției inviolabilității domiciliului, prin clarificări legislative și instruire profesională.

Bibliografie:

1. Gh. Nistoreanu, *Drept penal. Partea specială*, București, 2018.
2. V. Dobrinoiu (coord.), *Drept penal. Partea specială*, Ed. Universul Juridic, 2020.
3. Gh. Boroi, *Drept penal român. Partea specială*, București, 2019.
4. C. Bulai, *Drept penal român. Partea specială*, București, 2019.
5. C. Bîrsan, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, 2015.
6. L. Pascu, „Considerații privind protecția inviolabilității domiciliului în legislația penală”, *Revista de Drept Penal*, nr. 2/2021.
7. Jurisprudența Curții Supreme de Justiție a RM: deciziile nr. 73/2016, 151/2018, 1114/2019.
8. Jurisprudența CEDO: *Niemietz c. Germania*, 1992; *Buck c. Germania*, 2005; *Funke c. Franța*, 1993; *Marckx c. Belgia*, 1979.
9. C. Roxin, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, München, 2014.

10. H.-H. Jescheck, *Lehrbuch des Strafrechts*, Berlin, 2012.
11. J. Pradel, *Droit pénal spécial*, Paris, 2018.
12. R. Bouloc, *Droit pénal général et spécial*, Paris, 2019.
13. Drept penal. Partea generală de Tudor Botnaru.
14. Drept penal. Partea specială de Tudor Botnaru.
15. Drept penal comparat de Igor Dolea.
16. Infracțiuni contra persoanei în legislația Republicii Moldova de Sergiu Burlacu.
17. Infracțiuni contra patrimoniului în legislația Republicii Moldova de Andrei Brînză.
18. Culpabilitatea în dreptul penal de Alexandru Ceban.
19. Individualizarea pedepsei de Ion Dogaru
20. Măsuri de constrângere procesuală de Vitalie Nagornîi.
21. Executarea pedepselor penale de Dumitru Roman.

Articole și studii:
22. Revista Națională de Drept,
23. Revista Moldovenească de Drept Penal.

RĂSPUNDEREA PENTRU PARTICIPAREA LA STRUCTURI CRIMINALE: MECANISME INSTITUȚIONALE, STANDARDE PROBATORII ȘI POLITICI PUBLICE ÎN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 343.326:343.24:343.148(498+478)

Mihai Bogdan BÂLC
Universitatea de Stat din Moldova
Chișinău, Republica Moldova
ORCID: 0009-0008-5654-8645
E-mail: mihai.balc@hotmail.com

Rezumat. *A fost propusă o reorientare a cercetării consacrate criminalității organizate către infrastructura instituțională a investigațiilor, către probațiunea de natură financiar-contabilă și către mecanismele de atribuire a răspunderii persoanei juridice, astfel încât funcționarea concretă a entităților criminale să poată fi reflectată cu acuratețe în procesele-verbale de constatare și în hotărârile judecătorești. A fost analizată, din perspectivă comparată, distribuția rolurilor în interiorul structurilor asociative, fiind dezvoltate modelele de imputare a faptei colective și criteriile de suficiență probatorie, cu integrarea investigației patrimoniale paralele și a confiscării extinse. A fost conturată o lectură critică a mijloacelor speciale, a protecției martorilor și a garanțiilor procesuale, fiind valorificate reperele jurisprudențiale oferite de ÎCCJ și CSJ RM, alături de standardele europene și internaționale. Concluziile pledează pentru un cadru metodologic convergent România–Republica Moldova, capabil să reducă riscul supraincriminării actelor cu aparență neutră și să consolideze eficiența destructurării rețelelor, fără sacrificarea garanțiilor fundamentale [18], [19], [10], [11], [9], [22], [33], [34].*

Cuvinte-cheie*: răspundere penală a persoanei juridice; investigație patrimonială; convergență psihică; acte cu aparență neutră; standard probatoriu; protecția martorilor; cooperare judiciară; confiscare extinsă; drepturi fundamentale.*

Introducere

A fost constatat, în evoluția istorică a instrumentelor de reprimare a criminalității organizate, că trecerea de la paradigma represiunii centrate pe autorul individual la cea orientată spre „întreprinderea criminală" s-a produs etapizat, pe fondul internaționalizării circuitelor economice și al profesionalizării structurilor ilicite [4], [21]. În perioada tranziției economice, au fost observate fenomene de captură locală a piețelor ilicite prin agregări fluide, ulterior transformate în rețele stabile, cu diviziune internă a muncii, discipline organizaționale și capacitate de reconfigurare rapidă [27]. Aceste realități au determinat un răspuns normativ care a privilegiat incriminările de tip asociativ, acordând un statut autonom participării la structuri criminale, distinct de infracțiunile-scop, în conformitate cu reperele Convenției de la Palermo și ale Deciziei-cadru 2008/841/JAI [7], [9], [17].

În România, art. 367 C. pen. a fost construit ca incriminare autonomă, iar în Republica Moldova art. 284 C. pen. a fixat nucleul normativ privind crearea sau conducerea unei organizații criminale ori a unui grup criminal organizat [5], [6]. În ambele sisteme, accentul a fost deplasat către pericolul abstract al agregării și către protejarea valorilor sociale esențiale printr-o reacție anticipativă, motiv pentru care standardele probatorii au fost recalibrate: a fost cerută dovedirea funcționării structurii și a convergenței psihice, independent de realizarea infracțiunilor-scop [18], [19], [10], [11].

Pentru a fi evitate abordările pur teoretice, a fost adoptată o justificare metodologică mixtă, în care analiza normativă a fost conjugată cu lectura practicilor instituționale și cu datele criminologice recente. A fost utilizată, pe de o parte, documentarea doctrinară și jurisprudențială, iar pe de altă parte au fost valorificate materialele operaționale care descriu amenințările actuale, în special rapoartele Europol privind amenințarea reprezentată de criminalitatea gravă și organizată, precum și sintezele UNODC cu privire la tendințele globale [15], [22]. A fost optată pentru această metodologie întrucât corelațiile dintre fluxurile patrimoniale, urmele digitale și comportamentele organizaționale nu pot fi decelate doar prin exegeza textelor de lege, ci trebuie surprinse în mișcarea lor, în timp real, cu ajutorul instrumentelor de investigație financiară, tehnică și cooperare judiciară [12], [16], [21].

Relevanța pentru România și Republica Moldova a fost apreciată în mod special în contextul european actual, în care presiunea exercitată de mobilitatea transfrontalieră a produselor infracțiunii determină o intensificare a cooperării și o standardizare a tehnicilor de lucru. A fost notat că diferențele terminologice dintre „grup infracțional organizat” și „organizație criminală” produc efecte în calificare și pot încetini schimbul de informații, motiv pentru care s-a propus instituirea unor glosare comune și a unor ghiduri probatorii care să explicite criteriile de stabilitate, ierarhie și finalitate de profit [23], [25]. În același timp, a fost subliniată importanța alinierii cu regimul european de protecție a intereselor financiare (Directiva PIF) și cu standardele FATF în materia anti-spălării banilor, deoarece confiscarea extinsă și investigarea patrimonială depind de interoperabilitatea instituțională și de uniformitatea criteriilor de evaluare a riscurilor [34], [26].

În cele ce urmează, analiza este desfășurată în jurul a cinci axe: atribuirea răspunderii persoanei juridice; standardul probatoriu edificat prin ancheta patrimonială paralelă; admisibilitatea și coroborarea mijloacelor speciale în mediile digitale; garanțiile procesuale și drepturile fundamentale; dimensiunea internațională și politicile publice. Finalul este rezervat concluziilor diferențiate pentru România și Republica Moldova, astfel încât recomandările să reflecte specificul fiecărui sistem.

Subiectul activ și atribuirea răspunderii persoanei juridice

Calitatea de subiect activ al infracțiunilor de criminalitate organizată a fost privită tradițional prin prisma persoanei fizice, dar extinderea răspunderii către persoana juridică a devenit o trăsătură definitorie a reacției penale moderne. În România,

art. 135 C. pen. a consacrat răspunderea persoanei juridice, iar în Republica Moldova art. 21 C. pen. a fixat premise similare, cu excluderea autorităților publice; în completare, art. 367 C. pen. și art. 284 C. pen. RM au permis aplicarea acestui regim în materia asocierilor criminale [5], [6].

Atribuirea faptei colective a fost fundamentată, în doctrină și jurisprudență, pe trei modele complementare: teoria organului, modelul controlului de fapt și „benefit test". În primul model, voința organelor de conducere este asimilată cu voința entității; în al doilea, decizia reală exercitată din umbră poate fi decelată și imputată; în al treilea, se verifică orientarea acțiunii în interesul ori în beneficiul persoanei juridice [20], [23], [24]. Prin Decizia penală nr. 566/2018, Înalta Curte de Casație și Justiție a confirmat că o societate poate fi angajată penal pentru participarea la un grup infracțional atunci când rezoluția infracțională este exprimată prin actele decizionale ale organelor statutare, în timp ce în Republica Moldova Curtea Supremă de Justiție a reținut, prin Decizia nr. 4-1r-211/2021, că implicarea conducerii în concepere și coordonarea activităților ilicite justifică sancționarea persoanei juridice [19], [20].

În plan sancționator, au fost prevăzute măsuri cu efect disuasiv: dizolvarea persoanei juridice, interdicția de a participa la proceduri de achiziții publice, publicarea hotărârii și instituirea unor mecanisme de monitorizare a conformității, alături de confiscarea extinsă. Aceste instrumente au permis neutralizarea infrastructurilor economice folosite ca vehicule pentru spălarea banilor, finanțarea activităților ilicite și perpetuarea controlului asupra piețelor subterane [1], [13], [27], [29]. În apărare, au fost invocate adesea programe de conformitate, dar efectul lor exonerator a fost recunoscut doar când s-a demonstrat funcționarea efectivă anterioară faptei și capacitatea de prevenție reală; seturile formale de reguli, neînsoțite de audituri și reacții operative, nu au produs consecințe exoneratoare [20], [24], [27].

Standardul probatoriu: investigația patrimonială paralelă și testul pentru actele cu aparență neutră. În cauzele asociative, standardul probatoriu a fost reconfigurat pentru a distinge între proximitatea socială sau profesională și participarea penalmente relevantă. A fost cerută coroborarea între probe tehnice, urme digitale, documente contabile și declarații obținute cu respectarea garanțiilor, iar integritatea lanțului de custodie a fost tratată ca element determinant al credibilității [18], [7]. În această cheie, investigația patrimonială desfășurată de la debutul anchetei a fost utilizată ca axă de susținere a demonstrației privind stabilitatea, finalitatea comună și integrarea operațională a membrilor [26], [30].

Pentru reducerea riscului de supraincriminare a activităților economice neutre, a fost propus un test în doi pași. În primul rând, trebuie demonstrată cunoașterea sau acceptarea destinației prestației către entitatea criminală; în al doilea rând, trebuie probată existența unui model de recurență și disimulare, relevat de trasee financiare repetate, prețuri anormale ori exclusivitate față de rețea. Doar cumulul acestor indicatori justifică depășirea neutralității și calificarea sprijinirii ca penalmente relevantă

[26], [27], [32]. Prin această grilă, vinovăția prin asociere este descurajată, iar analiza este ancorată în date obiective verificabile.

Confiscarea extinsă a fost folosită ca instrument de recuperare și de prevenție, legitimând trecerea în patrimoniul statului a bunurilor a căror origine licită nu poate fi justificată rezonabil în raport cu veniturile declarate, în contextul condamnării pentru infracțiuni grave. A fost subliniat că această măsură nu trebuie să producă o inversare a sarcinii probei, ci trebuie să se întemeieze pe evaluări patrimoniale riguroase, sprijinite de investigații financiare, astfel încât echilibrul dintre eficiența represiunii și garanțiile fundamentale să fie păstrat [22], [27], [29], [30].

Mijloace speciale, urme digitale și validarea probelor

În materia criminalității organizate, mijloacele speciale de investigație au fost validate ca indispensabile, dar folosirea lor a fost condiționată de respectarea legalității, subsidiarității și proporționalității, cu excluderea provocării ilicite [7], [31]. Interceptările, înregistrările ambientale, agenții sub acoperire și livrările supravegheate au fost admise atunci când alte mijloace nu puteau conduce la aflarea adevărului, iar coroborarea cu probe obiective a fost impusă ca exigență constantă [21].

Migrarea comunicațiilor către platforme criptate și aplicații cu ștergere efemeră a impus adoptarea unor protocoale de conservare rapidă a datelor și instituirea unor mecanisme de cooperare cu furnizori extraterritoriali. În absența acestor măsuri, convergența psihică devine dificil de dovedit, iar ansamblul probatoriu se fragilizează. În plan tehnic, a fost cerută o metodologie transparentă pentru colectarea și analizarea metadatelor, alături de documentarea replicabilă a pașilor de procesare, astfel încât admisibilitatea să poată fi susținută în fața instanței [12], [15], [31].

Drepturi fundamentale și garanții procesuale: prezumția de nevinovăție, ne bis in idem, protecția datelor

Un capitol separat trebuie consacrat garanțiilor procesuale, deoarece presiunea tehnicilor speciale și a confiscării extinse poate afecta echilibrul procesual. Prezumția de nevinovăție a fost reafirmată ca ax central al procesului penal, iar sarcina probei a fost menținută în sarcina acuzării. A fost precizat că utilizarea investigației patrimoniale paralele nu legitimează o mutație a sarcinii probei; doar în faza măsurilor asigurătorii și a confiscării extinse poate fi solicitată o explicație asupra disproporției patrimoniale, dar numai după ce acuzarea a dovedit existența unui nucleu probator suficient [21], [22], [29].

În cooperarea transfrontalieră, riscul încălcării principiului ne bis in idem a fost redus prin recurgerea la mecanisme de coordonare, în special prin Eurojust, echipe comune de anchetă și recunoaștere reciprocă, care au permis delimitarea clară a obiectului procedurilor paralele și evitarea dublului efort punitiv [9], [15], [17]. În

privința protecției datelor cu caracter personal, a fost accentuată necesitatea respectării principiilor de minimizare, scop determinat și păstrare limitată, deoarece multe instrumente de cooperare implică acces la baze de date sensibile. A fost subliniat că proporționalitatea trebuie motivată în concret, iar soluțiile de respingere a probelor obținute cu încălcarea garanțiilor trebuie folosite atunci când viciile nu pot fi remediate [31], [21].

În partea referitoare la martori și colaboratori, a fost observat că protecția efectivă a vieții private și a securității personale operează ca precondiție de eficiență a cooperării, iar nerespectarea acestor garanții descurajează participarea și slăbește fundamentul probator. Prin urmare, măsurile de confidențializare a identității, relocarea și audierea la distanță trebuie aplicate fără sincope, iar evaluările de credibilitate trebuie realizate în mod profesionist, cu transparența motivelor care susțin veridicitatea depozițiilor [12], [16].

Dimensiunea internațională: Europol, Eurojust, GRECO, FATF și cooperarea cu state terțe

În arhitectura europeană, un rol central a fost jucat de Europol, ale cărui rapoarte SOCTA au furnizat evaluări periodice ale riscurilor și trendurilor, fiind susținută compatibilizarea priorităților operative cu structurile naționale de urmărire penală [15]. Prin Eurojust, a fost facilitată coordonarea investigațiilor paralele și schimbul de informații în timp oportun, iar echipele comune de anchetă au permis agregarea resurselor și armonizarea calendarului probator [9], [17]. GRECO a conferit presiune de conformare în sfera integrității instituționale, cu impact indirect asupra mediului în care rețelele criminale ar putea exploata lacunele de integritate, iar standardele FATF au orientat practicile anti-spălare a banilor, determinând o articulare mai strânsă între ancheta penală și cea financiară [26], [21], [22].

Cooperarea cu state terțe, inclusiv cu parteneri transatlantici, a fost folosită pentru trasabilitatea fondurilor, extrădări, obținerea de date din infrastructuri IT global distribuite și asistență judiciară. A fost subliniată importanța canalelor standardizate de transmitere a solicitărilor, a clauzelor de protecție a datelor și a mecanismelor de verificare a autenticității materialului probator. În lipsa acestor asigurări, probatoriul riscă să fie contestat, iar procedurile să fie afectate de întârzieri ireparabile [34], [22].

Politici publice: strategii naționale, recomandări UE și impact socio-economic

Politicile publice adoptate în România și Republica Moldova au fost aliniate treptat cu recomandările europene și cu standardele ONU. În plan intern, a fost promovată direcția investigației patrimoniale începute ab initio, cu viziune asupra recuperării produsului infracțiunii și asupra creșterii capacității de a susține confiscarea extinsă, simultan cu consolidarea protecției martorilor și a cooperării interinstituționale [12], [16]. În plan european, a fost recomandată standardizarea instrumentelor KYC și consolidarea trasabilității fluxurilor financiare, pentru a permite o intervenție rapidă îna-

inte de disiparea activelor, inclusiv când cripto-activele sunt folosite ca vehicul [21], [26], [34].

Impactul socio-economic al criminalității organizate a fost apreciat ca major, prin distorsionarea piețelor, erodarea încrederii în instituții, reducerea veniturilor bugetare și descurajarea investițiilor. A fost susținut că măsurile penale trebuie completate cu politici de prevenție economică, educație financiară și reglementări sectoriale care să reducă oportunitățile de infiltrare în economia licită. Evaluările cost-beneficiu ale politicilor punitive au indicat că investițiile în investigarea patrimonială și în capacitatea de valorificare a bunurilor sechestrate pot produce un randament public semnificativ mai mare decât intensificarea exclusivă a sancțiunilor privative de libertate [22], [27], [30].

Concluzii și recomandări diferențiate România – Republica Moldova

Au fost conturate, la final, câteva direcții de acțiune care pot susține convergența metodologică, păstrând particularitățile fiecărui sistem. În România, unde caracterul autonom al incriminării a fost consolidat jurisprudențial, se impune intensificarea standardizării anchetei patrimoniale și a protocoalelor tehnice privind urmele digitale, cu integrarea timpurie a cooperării Eurojust și a JIT în dosarele cu expunere transnațională [18], [16], [15]. Pentru reducerea variabilității de practică, este recomandată consacrarea la nivel de ghid de unitate a testului în doi pași pentru actele cu aparență neutră, cu exemple sectoriale și criterii economice măsurabile, astfel încât delimitarea de activitățile licite să fie previzibilă [26], [32]. În privința persoanei juridice, recunoașterea efectului exonerator al programelor de conformitate ar trebui condiționată de existența auditului extern periodic, a trainingurilor obligatorii și a dovezilor de reacție promptă la semnale interne, pentru a evita folosirea defensivă a unor politici formale [20], [24].

În Republica Moldova, unde distincția terminologică dintre „grup criminal organizat” și „organizație criminală” continuă să opereze, se recomandă elaborarea unui glosar oficial de echivalențe și a unor note explicative care să fie anexate instrumentelor de cooperare, pentru a elimina blocajele semantice în fazele operative [23], [25]. Se impune, de asemenea, o consolidare a capacității instituționale în zona investigațiilor financiare și a valorificării bunurilor sechestrate, pentru a crește ponderea recuperării produsului infracțiunii în rezultatele raportate [29], [30]. În sfera garanțiilor, trebuie menținută exigența coroborării mijloacelor speciale, iar proporționalitatea ingerințelor în viața privată trebuie motivată în concret, cu respectarea standardelor de protecție a datelor și a limitelor temporale ale stocării [31], [21].

Pentru ambele state, este indicată instituirea unor mecanisme de audit tematic al cauzelor soluționate prin achitare ori clasare, în vederea identificării lacunelor probatorii recurente, precum și dezvoltarea unor programe comune de formare profesională axate pe analiza financiară aplicată, pe tehnicile OSINT și pe argumen-

tarea juridică în materie de confiscare extinsă. Astfel, poate fi obținut un echilibru între eficiența destructurării și exigențele unui proces echitabil, cu efect direct asupra calității hotărârilor judecătorești și a recuperării prejudiciului social [21], [22], [34].

Bibliografie:

1. V. Dongoroz, V. Stoenescu, N. Iliescu et al., *Explicații Teoretice ale Codului Penal Român. Partea Generală*, vol. I, București: Editura Academiei, 1972.
2. I. Oancea, *Drept Penal. Partea Generală*, 3-a ed., București: Universul Juridic, 2019.
3. G. Nistoreanu, A. Boroi, *Drept Penal. Partea Specială*, 5-a ed., București: All Beck, 2008.
4. I. Diaconescu, *Criminalitatea organizată în contextul globalizării*, București: C.H. Beck, 2015.
5. Parlamentul României, *Codul penal* (Legea nr. 286/2009, republicată 2014).
6. Parlamentul Republicii Moldova, *Codul penal* (Legea nr. 985-XIV/2002, cu modificările ulterioare)
7. Organizația Națiunilor Unite, *Convenția împotriva Criminalității Transnaționale Organizate (Convenția de la Palermo)*, 2000.
8. Consiliul Uniunii Europene, *Decizia-cadru 2008/841/JAI privind lupta împotriva criminalității organizate*, JO L 300, 11 nov. 2008.
9. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, *Hotărârea în dosarul nr. 4-lre-260/2014*.
10. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, *Decizia nr. 4-1r-211/2021*.
11. Ministerul Public – DIICOT, *Raport anual privind criminalitatea organizată*, București, 2023.
12. V. Dobrinoiu (coord.), *Noul Cod penal comentat*, București: Universul Juridic, 2014.
13. C. Duvac, *Infracțiuni de criminalitate organizată*, București: Universul Juridic, 2017.
14. Europol, *SOCTA 2021 – European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment*, Haga: Europol, 2021.
15. Guvernul României, *Strategia națională împotriva criminalității organizate 2021–2024*, București, 2023.
16. Consiliul Uniunii Europene, *Decizia-cadru 2008/841/JAI* (textul consolidat).
17. Înalta Curte de Casație și Justiție (România), *Decizia Completului DCD/P nr. 10/2015*.

18. Înalta Curte de Casație și Justiție (România), *Decizia penală nr. 566/2018, Secția penală*.
19. L. Kosta, *Corporate Criminal Liability in Europe*, Cambridge: Intersentia, 2018.
20. C. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, București: Universul Juridic, 2016.
21. UNODC, *Global Report on Organized Crime*, Viena: United Nations Office on Drugs and Crime, 2020.
22. R. Bîrsan, „Răspunderea penală a persoanei juridice", *Revista Română de Drept Penal*, 27(2), 2021, 45–70.
23. J. Vervaele, „The Material Scope of EU Criminal Law", *Utrecht Law Review*, 14(1), 2018, 86–102.
24. Parlamentul României, *Legea nr. 39/2003 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate* (actualiz.).
25. B. Rider, *Money Laundering – An Endless Cycle?*, 3rd ed., London: Routledge, 2022.
26. A. Radu, *Criminalitatea organizată. Dimensiuni juridice și criminologice*, Iași: Polirom, 2020.
27. E. Herlea, „Evoluția conceptului de grup infracțional organizat în dreptul penal român", *Analele Universității București – Seria Drept*, 68(1), 2021, 115–132.
28. S. Mocanu, *Instituția confiscării extinse în dreptul penal al Republicii Moldova*, Chișinău: Cartier Juridic, 2019.
29. G. Păun, „Investigarea financiară paralelă – instrument de combatere a criminalității organizate", *Pro Lege*, 29(3), 2022, 57–74.
30. M. Busuioc, *Metode speciale de investigație. Comentariu practic*, București: Universul Juridic, 2021.
31. M. Udroiu, *Drept penal. Partea specială*, București: C.H. Beck, 2020.
32. UNODC, *United Nations Convention against Transnational Organized Crime* (texte și protocoale).
33. Parlamentul European și Consiliul UE, *Directiva (UE) 2017/1371 privind protejarea intereselor financiare ale UE (PIF)*, JO L 198, 28 iul. 2017.

ACTUL ADMINISTRATIV ÎN CONTEXTUL NORMATIV ACTUAL NOȚIUNE ȘI CONDIȚII DE LEGALITATE

ADMINISTRATIVE ACT IN THE CURRENT LEGISLATIVE CONTEXT NOTION AND CONDITIONS OF LEGALITY

CZU: 342.9(498+478)

Cristina Ioana DRAGOMIR GALAN
Doctorand USM RM, România
ORCID iD: 0009-0008-9436-3991
E-mail: cristina.galan@just.ro

***Summary**: In the context of the entry into force of the Administrative Code, the administrative act enjoys a detailed regulation. The new regulation of the administrative act is in accordance with the European standards of European administrative law.*

***Keywords:** Administrative Code, administrative act, definition, motivation, legal conditions.*

Introducere

Actele administrative constituie principala categorie de acte juridice a activității administrației publice. În literatura juridică s-au utilizat mai multe noţiuni pentru a desemna actele juridice cu caracter unilateral ale organelor administraţiei publice, contextual normativ actual punând capăt acestor exprimări de opinie.

Materiale și metode

Materialul utilizat s-a bazat pe legislația Republicii Moldova și legislația românească, doctrina din domeniul dreptului administrativ și practica judiciară din România și Republica Moldova, astfel cum vor fi prezentate în continuare în partea de Rezultate și discuții.

În vederea realizării obiectivelor de cercetare s-a procedat la un spectru divers de metode de cercetare științifică. Evenimentele istorice, succesiunea lor determină modificări şi în conţinutul reglementărilor juridice, de aceea metoda istorică de cercetare a dreptului este strâns legată de istoria dezvoltării sociale şi permite analiza evolutivă în timp şi spaţiu a fenomenelor juridice. Astfel, se impune analiza noțiunii de act administrativ din perspectiva diferitelor reglementări juridice ce au fost elaborate în Republica Moldova. Metoda logică se găseşte în strânsă legătură cu metoda istorică, logica fiind aplicabilă unei sfere largi de probleme, cum sunt definiţiile legale, soluţionarea concursului sau conflictelor de norme, regulile raţionamentului juridic, interpretarea normelor juridice, aplicarea acestora. A fost astfel utilizată me-

toda logică, prin procedeele sale, analiza și sinteza în scopul cercetării noțiunii de act administrativ, trăsăturilor actului administrativ și condițiilor de valabilitate.

S-a recurs în continuare la metoda sistemică pentru studierea actelor normative și interpretarea sistemică a dispozițiilor acestora. Interpretarea sistematică clarifică întelesul unei norme juridice, a unui text normative prin coroborarea normei sau textului în cauza cu alte dispozitii normative, care tin de aceeasi institutie juridica sau de aceeasi ramura de drept

În ceea ce priveşte metoda tehnico-juridică, aceasta a avut ca obiect cunoaşterea normelor de drept atât în structură și formă, cât și în substanța acestora.

Rezultate și discuții

În literatura juridică au fost exprimate diferite opinii cu privire la definiția actelor administrative.

În Republica Moldova, doamna conf.univ.dr. Maria Orlov arăta în lucrarea sa că este greu de formulat într-o singură definiție noțiunea de act administrativ, considerând actul administrativ o „categorie a actelor juridice, actul administrativ este acea manifestare de voință a unei personae fizice sau juridice, prin care se creează, se modifică sau se sting raporturi juridice de drept administrativ" [1, p.5].

În România, autoarea R. N. Petrescu arăta că, actele administrative reprezintă manifestări unilaterale şi exprese de voinţă ale autorităţilor publice, în principal, autorităţi ale administraţiei publice, în scopul de a produce efecte juridice, în temeiul puterii publice [2, p.307].

În opinia profesorului Antonie Iorgovan [3, p. 25], prin act administrativ înţelegem acea formă juridică principală a activităţii organelor administraţiei publice, care constă într-o manifestare unilaterală şi expresă de voinţă de a da naştere, a modifica sau a stinge drepturi şi obligaţii, în realizarea puterii publice, sub controlul principial de legalitate al instanţelor judecătoreşti. Această definiție a fost împărtășită parțial și de prof. univ. dr. Corneliu Manda ce arată că actul administrativ poate fi definit ca forma juridică principală a activităţii organelor administraţiei publice, care exprimă o manifestare unilaterală şi expresă de voinţă de a da naştere, a modifica sau a stinge drepturi şi obligaţii, pe baza și în vederea organizării executării legii [4, p. 367].

Consider că, la momentul actual, definiția ce reflectă cu exactitate noțiunea de act administrativ aparține doamnei profesor Verginia Vedinaș ce arată că, actul administrativ este forma juridică principală de activitate a administrației publice, care constă într-o manifestare de voință expresă, unilaterală și supusă unui regim de putere publică, precum și controlului de legalitate al instanțelor judecătorești, care emană de la autorități administrative sau de la persoane private autorizate de acestea, prin care se nasc, modifică sau sting drepturi și obligații corelative [5, p. 360].

În Republica Moldova, actul administrativ a fost definit inițial prin Legea contenciosului administrativ nr. 793 din 10-02-2000 (abrogată), art. 2 din Legea con-

tenciosului administrativ nr. 793/2000 subliniind caracterul de manifestare juridică unilaterală de voinţă cu caracter normativ sau individual provenind de la o autoritate publică, în scopul organizării executării sau executării concret a legii. [6]

Legea nr. 100/22.12.2017 cu privire la actele normative [7] reglementează categoriile şi ierarhia actelor normative, principiile și etapele legiferării, etapele şi regulile elaborării proiectelor actelor normative, cerinţele de bază faţă de structura şi conţinutul actului normativ, reguli privind intrarea în vigoare și abrogarea actului normativ, privind evidenţa şi sistematizarea actelor normative, procedeele tehnice aplicabile actelor normative, precum și reguli privind interpretarea, monitorizarea implementării prevederilor şi reexaminarea actului normativ. Legea nr. 100/22.12.2017 cu privire la actele normative oferă la art. 2 definiția actului normativ, acesta fiind actul juridic adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică, care are caracter public, obligatoriu, general şi impersonal și care stabileşte, modifică ori abrogă norme juridice care reglementează naşterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice şi care sînt aplicabile unui număr nedeterminat de situaţii identice. Art. 3 reglementează principiile aplicabile elaborării actelor normative, respectiv constituționalitatea; respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale; legalitatea și echilibrul între reglementările concurente; oportunitatea, coerența, consecutivitatea, stabilitatea şi predictibilitatea normelor juridice; asigurarea transparenţei, publicității şi accesibilității; respectarea ierarhiei actelor normative.

Reținem că actul normativ se caracterizează prin caracterul public, obligatoriu, general şi impersonal. Prevederile actului normativ sunt executorii, opozabile tuturor subiecţilor de drept şi, în caz de necesitate, sunt impuse prin forţa de constrângere a statului (art. 4).

Codul administrativ al Republicii Moldova [8] ne oferă definiția legală a actelor administrative normative și individuale. Actul administrativ normativ „este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice" (art.12). Actul administrativ individual reprezintă „orice dispoziție, decizie sau altă măsură oficială întreprinsă de autoritatea publică pentru reglementarea unui caz individual în domeniul dreptului public, cu scopul de a produce nemijlocit efecte juridice, prin naşterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice de drept public" (art.10 alin.(1)).

Din definiţiile doctrinei şi reglementarea în vigoare sus-menţionată, distingem anumite caracteristici pentru actele administrative precum:

1. Actul administrativ concretizează voinţa autorităţii publice, reprezentând forma juridică principală de activitate a administraţiei publice [3, p.29 5, p.361].
2. Actul administrativ este o voință juridică unilaterală [9, p.20]. Caracterul unilateral deosebește actul administrativ de actele bilaterale prin faptul că

„este emis fără participarea sau consimțământul subiectelor de drept cărora le este destinat". [10, p. 304] Voința autorității publice trebuie să fie expresă, fără echivoc, în modificarea ordinii juridice din momentul manifestării sale [4, p.368].

3. Actul administrativ este supus unui regim de putere publică, fiind emis în realizarea puterii publice [10, p. 20]. Având în vedere emiterea actului administrativ în realizarea puterii publice, rezultă caracterul obligatoriu al acestuia [5, p.358].
4. Actul administrativ este executoriu din oficiu, în sensul că poate fi executat imediat după aducerea la cunoştinţa persoanelor interesate, respectiv publicarea sa, aşadar din momentul din care produce efecte juridice, fără a mai fi nevoie de intervenţia unui alt act în acest sens. Caracterul executoriu (privilegiul prealabilului): spre deosebire de dreptul comun, controlul judiciar al legalității actului administrativ va fi posterior începerii executării [11, p.48].
5. Actele administrative sunt emise pe baza legii, în scopul executării sau organizării executării legilor şi a celorlalte acte normative [2, p.311].
6. Actele administrative beneficiază de privilegiul de jurisdicție. Fiind emis în regim de putere publică, actul administrativ se bucură totodată de reguli speciale de procedură precum: (a) în principiu, obligativitatea îndeplinirii de către reclamant a procedurii administrative prealabile, (b) judecarea cauzelor de către o instanță specializată după o procedură specială caracterizată, în primul rând, prin celeritate [11, p.48-49].
7. Actele administrative produc efecte juridice ce pot consta în a da naștere, a modifica sau a stinge drepturi și obligații.

Distingem în doctrină și în jurisprudență condițiile de valabilitate ale actelor administrative.

Pentru a fi valabil, un act administrativ trebuie să îndeplinească anumite condiţii de valabilitate:

1. să fie emis de autoritatea competentă şi în limitele competenţei sale;
2. să fie emis în forma şi cu respectarea procedurii prevăzute de lege;
3. să fie conform cu Constituţia, legile şi actele normative în vigoare;
4. să fie conform cu interesul public urmărit de lege.

Actul administrativ trebuie să fie emis de autoritatea competentă şi în limitele competenţei sale.

Codul administrativ al Republicii Moldova [8] definește competența ca totalitatea atribuțiilor acordate autorităților publice sau persoanelor din cadrul acestora prin lege sau alte acte normative (art. 53). Verificarea competenței se realizează la momentul inițierii procedurii administrative, modificarea dispozițiilor legale privind competența pe parcursul derulării procedurii administrative neafectând competența stabilită inițial, cu excepția cazului în care autoritatea publică este desființată sau

dacă pentru procedurile administrative în desfășurare legea prevede în mod expres transferul de competență.

Regulile de competență se impun autorității publice într-o manieră strictă, încălcarea acestor reguli constituind ilegalități de ordine publică, care pot fi invocate cu ocazia unei acțiuni contencioase, în orice moment al procedurii [4, p. 372].

Competenţa unei autorităţi administrative este stabilită prin lege, prin urmare ea nu poate fi transmisă unei alte autorităţi publice decât tot prin lege [2, p. 297], ea este obligatorie – în sensul că nu se poate renunţa la exercitarea ei, şi are caracter permanent, chiar dacă titularii unor funcţii sunt aleşi pentru un mandat determinat.

Codul administrativ reglementează două tipuri de competență: competența materială și competența teritorială, sancțiunea nerespectării regulilor de competență fiind nulitatea potrivit art. 56.

- competenţa materială *(ratione materiae)***.** Competenţa materială se referă la domeniul în care autoritatea publică îşi exercită atribuţiile conferite prin lege (ex.: Ministerul finanţelor - finanţe publice, impozite, taxe; Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale - raporturi de muncă, protecţie socială, Ministerul Justiţiei- aspecte privind justiţia). Articolul 54 din Codul Administrativ prevede că dacă legea nu reglementează competența materială, competentă este autoritatea publică a cărei activitate este cea mai apropiată de natura raporturilor juridice. Competența materială poate fi generală, situație în care autoritățile administrative au atribuții în toate domeniile de activitate ale administrației publice (Guvernul), respectiv specială, situație în care autoritățile administrative au atribuții limitate la un anumit domeniu de activitate a administrației publice (ministerele) [4, p. 373].
- competenţa teritorială (*ratione loci*). Competenţa teritorială defineşte câmpul geografic al acţiunii administrative al unei autorităţi publice: ansamblul teritoriului naţional - competenţă naţională, sau numai teritoriul unei comune, oraş sau judeţ – competenţă locală.

Doctrina a indicat și criteriul temporal în clasificarea competenței [4, p. 373; 5, p.107], competenţa temporală *(ratione temporis).* Competenţa temporală aparţine autorităţii publice care este investită cu puterea de a emite un act administrativ sau de a efectua o operaţiune materială la momentul în care actul este emis sau operaţiunea efectuată.

De asemenea, doctrina recunoaște și competența personală (*rationae personae*) care este determinată de calitatea persoanei sau a subiectului de drept în funcție de care se stabilește incidența acțiunii normei și a autorității [5, p.107].

Actul administrativ trebuie să fie emis în forma şi cu respectarea procedurii prevăzute de lege.

Titlul III din Codul Administrativ al Republicii Moldova [8] prevede procedura emiterii actelor administrative individuale, aspecte de procedură și de fond.

Formele procedurale anterioare emiterii actului administrativ sunt avizul (facultativ, consultativ şi conform), acordul (prealabil, concomitent sau posterior),

propuneri, rapoarte, certificate, etc.. Dintre toate aceste forme prealabile, avizul și acordul prealabil sunt operațiunile cele mai întâlnite în activitatea elaborării actelor administrative. Avizele facultative sunt acelea pe care organul competent este liber să le ceară, iar dacă le-a cerut nu este obligat să se conformeze opiniilor conținute în acestea. Avizele consultative sunt obligatorii de cerut, dar organul administrativ nu este obligat să se conformeze acestora [12, p.201]. Avizele conforme sunt avizele pe care organul administrativ, care dorește să emită un act de autoritate, are obligația să le ceară și să se conformeze acestora.

Forme procedurale concomitente emiterii actului sunt reprezentate de cvorum, majoritate, motivarea şi semnarea sau contrasemnarea.

Cvorumul reprezintă numărul minim necesar de membri prevăzut de lege pentru întrunirea valabilă a unui organ colegial sau emiterea unui act administrativ individual, fiind obligatorie prezenta a jumătate plus unul din membrii săi, cu excepția cazurilor în care legea prevede altfel (art. 133).

Majoritatea reprezintă numărul minim de voturi ale membrilor organului colegial necesar conform legii pentru ca un act administrativ individual să poată fi emis.

Articolul 135 reglementează tipurile de majoritate, majoritatea putând fi: simplă, absolută sau calificată. Majoritatea simplă reprezintă cel puțin jumătate plus unu din numărul membrilor prezenți. Majoritatea absolută reprezintă cel puțin jumătate plus unu din numărul membrilor organului colegial. Majoritatea calificată reprezintă orice proporție mai mare decît majoritatea absolută, raportată la numărul total de membri ai organului colegial.

Codul Administrativ al Republicii Moldova [8] prevede că orice abținere de la vot este considerată drept vot negativ. În cazul unui număr egal de voturi, procedura de votare se va repeta. Dacă egalitatea de voturi se înregistrează repetat, actul administrativ individual se consideră respins.

Potrivit articolului 121 din Codul Administrativ al Republicii Moldova [8], semnarea, cu semnătură olografă sau cu semnătură electronică, a actului administrativ individual se face de conducătorul autorității publice sau de către persoana împuternicită de acesta, dacă legea nu prevede altfel. Sancțiunea lipsei semnăturii este nulitatea potrivit aliniatului 4 al art. 121.

Articolul 122 reglementează contrasemnarea, arătând că, în cazurile expres prevăzute de lege, actele administrative individuale se contrasemnează de persoanele abilitate în privința legalității sau oportunității/ conținutului, iar sancțiunea lipsei contrasemnării este nulitatea actului.

Un motiv ce ține de legalitatea actului administrativ este reprezentat de motivarea actului administrativ. Doctrina de drept administrativ s-a pronunţat în majoritate pentru consacrarea principiului motivării actelor administrative ca principiu de drept administrativ şi recunoaşterea sa jurisprudenţială [2, p.304].

Un accent deosebit este acordat motivării actului administrativ, potrivit articolul 118 din Codul Administrativ al Republicii Moldova [8] motivarea reprezentând

„operațiunea administrativă prin care se expun considerentele care justifică emiterea unui act administrativ individual. În motivare se indică temeiurile esențiale de drept și de fapt pe care le-a luat în considerare autoritatea publică pentru decizia sa. Din motivarea deciziilor discreționare trebuie să poată fi recunoscute și punctele de vedere din care autoritatea publică a reieșit la exercitarea dreptului discreționar. Motivarea trebuie să se refere și la argumentele expuse în cadrul audierii. (3) Motivarea completă este obligatorie, este parte integrantă a actului administrativ individual și condiționează legalitatea acestuia.

Motivarea actelor administrative nu trebuie să fie una exhaustivă, însă este totuşi necesar ca orice persoană să poată înţelege, lecturând actul administrativ, care sunt măsurile dispuse prin acesta precum şi care au fost considerentele esenţiale de fapt şi de drept care au stat la baza luării respectivelor măsuri. Astfel, motivarea actelor administrative reprezintă o condiţie de valabilitate a acestora, emitentului unui astfel de act revenindu-i obligaţia de a indica în mod neechivoc elementele de fapt şi de drept care au stat la baza soluţiei adoptate, atât pentru a putea fi cunoscute de destinatar şi în funcţie de care să îşi poată formula eventualele apărări, dar şi pentru ca instanţa de judecată să poată exercita un control efectiv al legalităţii actului.

Cu privire la cerința motivării, constatăm că prevederile Codului administrativ al Republicii Moldova [8] sunt în acord cu legislaţia Uniunii Europene, indicarea motivelor de fapt şi de drept pentru care au fost adoptate actele administrative, se regăseşte şi în Rezoluţia Parlamentului European din 15 ianuarie 2013 conținând recomandări adresate Comisiei privind dreptul de procedură administrativă al Uniunii Europene (2012/2024(INL)) respectiv în Recomandarea 4.8 privind obligația de motivare, „Deciziile administrative trebuie să prezinte în mod clar motivele pe care se întemeiază. Ele indică faptele pertinente și temeiul juridic al acestora. Acestea trebuie să cuprindă o expunere de motive individuală. Dacă acest lucru nu este posibil din cauza faptului că numeroase persoane sunt vizate de decizii similare, ar trebui permise comunicările standard. În acest caz, totuși, ar trebui să i se ofere o expunere de motive individuală oricărui cetățean care solicită acest lucru în mod expres” [13].

De asemenea, jurisprudența românească a reținut condiția motivării ca o cerință de legalitate. S-a reținut astfel că lipsa totală a motivării atrage sancțiunea nulității actului administrativ. Motivarea actelor administrative nu trebuie să fie una exhaustivă, însă este totuși necesar ca orice persoană să poată înțelege, lecturând actul administrativ, care sunt măsurile dispuse prin acesta, precum și care au fost considerentele esențiale de fapt și de drept care au stat la baza luării respectivelor măsuri [14].

Formele procedurale posterioare emiterii actului sunt reprezentate de comunicare, publicare, aprobare şi confirmare.

În ceea ce priveşte comunicarea actului administrativ individual, potrivit articolului 128 din Codul Administrativ al Republicii Moldova [8], comunicarea se consideră că a avut loc dacă actul administrativ individual a ajuns la persoana căreia urma să-i fie comunicat. Pentru valabilitatea comunicării este suficient ca la persoana în cauză

să ajungă partea dispozitivă a actului administrativ. Actul administrativ individual se consideră a fi ajuns dacă a nimerit în sfera persoanei căreia urma să-i fie comunicat, astfel încît în circumstanțe normale ea are posibilitate să afle despre el. Potrivit art. 129 din Codul administrativ al Republicii Moldova [8], comunicarea prin poștă a actului administrativ individual scris se realizează în interiorul țării prin scrisoare simplă, actul fiind considerat comunicat în a șaptea zi lucrătoare de la predarea lui la poștă. În cazul unui dubiu, autoritatea publică dovedește data și ora ajungerii actului la destinatar.

Codul Administrativ al Republicii Moldova [8] reglementează la art. 125 procedura aprobării ca fiind încuviințarea dată de o autoritate publică pentru un act administrativ individual emis de către o altă autoritate publică. Această proceduă este obligatorie numai în cazurile expres prevăzute de lege, iar lipsa comunicării în termenul legal a răspunsului la solicitarea de aprobare echivalează cu aprobarea tacită a actului administrativ individual. Actele supuse aprobării produc efecte juridice doar din momentul aprobării exprese sau tacite.

Pentru adoptarea legală a actelor administrative, se impune și respectarea procedurilor consultative impuse de imperativul asigurării transparenţei decizionale în administraţia publică. În Republica Moldova a fost adoptată în acest scop Legea nr. 239 din 13-11-2008 privind transparenţa în procesul decizional [15] ce reglementează normele aplicabile pentru asigurarea transparenţei în procesul decizional din cadrul autorităţilor administraţiei publice centrale şi locale, altor autorităţi publice şi reglementează raporturile lor cu cetăţenii, cu asociaţiile constituite în corespundere cu legea, cu alte părţi interesate în vederea participării la procesul decizional. Se instituie obligația pentru autoritățile publice de a consulta cetățenii, asociațiile constituite în corespundere cu legea, alte părţi interesate în privinţa proiectelor de acte normative, administrative care pot avea impact social, economic, de mediu (asupra modului de viaţă şi drepturilor omului, asupra culturii, sănătăţii şi protecţiei sociale, asupra colectivităţilor locale, serviciilor publice), nerespectarea procedurii instituite de lege fiind o cauză de nulitate a actului administrativ.

Actul administrativ emis trebuie să fie conform cu Constituţia, legile şi actele normative în vigoare. Principiul supremaţiei Constituţiei se impune a fi înţeles ca reprezentând conformitatea cu normele acesteia a întregului sistem de drept. Legalitatea impune respectarea ierarhiei normelor astfel încât normele inferioare să fie conforme celor cu forţă juridică superioară lor [16, p.43].

Codul administrativ al Republicii Moldova [8] reglementează la art. 141 nulitatea actului administrativ individual arătând că, un act administrativ individual este nul dacă conține un viciu deosebit de grav și acest lucru este evident în cadrul aprecierii concludente a tuturor circumstanțelor care se iau în considerare.

De asemenea, actul administrativ este lovit de nulitate în următoarele cazuri: dacă executarea lui cere săvârșirea unei fapte ilegale, care constituie o componență de contravenție sau de faptă penală; dacă din motive reale nimeni nu-l poate executa; dacă contravine bunelor moravuri; dacă la emiterea lui a contribuit o persoană care nu

are dreptul să participe în procedură administrativă conform art. 49 alin. (1); dacă a fost emis în scris, dar nu poate fi identificată autoritatea publică emitentă; în alte cazuri prevăzute de lege. Observăm că, și în cazul în care actul administrativ ar fi lovit de o nulitate parțială, acesta va fi nul în totalitate dacă autoritatea publică nu ar fi emis actul administrativ respectiv fără partea lovită de nulitate. Codul Administrativ al Republicii Moldova [8] face distincție între pronunțarea nulității de către autoritatea publică din oficiu, respectiv la cerere. Astfel, la cererea persoanei interesate, autoritatea publică va constata nulitatea în măsura în care solicitantul dovedește un interes îndreptățit. Din oficiu, autoritatea publică poate constata nulitatea oricând. Această opțiune legislativă este diferită de cea a legiuitorului român, în România, potrivit Legii nr. 554/2004 a contenciosului administrativ, autoritatea publică emitentă a unui act administrativ unilateral nelegal va solicita instanţei anularea acestuia, în situaţia în care actul nu mai poate fi revocat întrucât a intrat în circuitul civil şi a produs efecte juridice [17].

Pentru salvgardarea actului administrativ, Codul administrativ al Republicii Moldova [8] oferă soluţii pentru a evita nulitatea în cazul încălcărilor neînsemnate a prevederilor de formă și procedură, respectiv atunci când: cererea necesară emiterii actului administrativ se întocmește ulterior; motivarea necesară se recuperează ulterior de către autoritatea publică; audierea necesară a unui participant se face ulterior; decizia unei comisii, necesară pentru emiterea actului administrativ, se ia ulterior; colaborarea necesară a unei autorități publice are loc ulterior. Consider că aceste soluții trebuie apreciate cu mare atenție de la caz la caz deoarece actul administrativ trebuie să îndeplinească condițiile de legalitate la momentul elaborării sale, evitarea nulității fiind posibilă doar în cazul încălcărilor neînsemnate a prevederilor de formă.

Concluzii

Actul administrativ concretizează voinţa autorităţii publice, reprezentând forma juridică principală de activitate a administraţiei publice. Actul administrativ este emis în vederea organizării executării legii sau a executării în concret a legii, respectiv în scopul aplicării concrete a dispozițiilor legale. Acesta este supus unui regim de putere publică, fiind emis în realizarea puterii publice, de unde rezultă caracterul obligatoriu al acestuia.

Actul administrativ se bucură la acest moment de o reglementare amănunţită la nivelul Republicii Moldova, Codul Administrativ oferind o reglementare amplă în ceea ce privește condițiile de emitere anterioare, concomitente și posterioare, punând capăt multor controverse legate de aspectele de nelegalitate.

Referințe bibliografice:

1. Orlov M. *Curs de drept administrativ*. Chișinău: Elena VI, 2009.
2. Petrescu R.N., *Drept administrativ* Bucureşti: Ed. Hamangiu, 2009.

3. Iorgovan A. *Tratat de drept administrativ* vol. II, ediția 4, București: Ed. All Beck, 2005.
4. Manda C. *Drept administrativ Tratat elementar* ed a IIIa, București: Ed. Lumina Lex, 2005.
5. Vedinaş V. *Drept administrativ* ediţia a XIIIa, București: Editura Universul Juridic, 2022.
6. LEGE Nr. 793 din 10-02-2000 a contenciosului administrativ* Publicat : 18-05-2000 în Monitorul Oficial Nr. 57-58 art. 375 Abrogată prin CA116 din 19.07.18, MO309-320/466 din 17.08.18; în vigoare 01.04.19 Citat: 08.08.2025 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=112184&lang=ro.
7. LEGE Nr. 100 din 22-12-2017 cu privire la actele normative Publicat : 12-01-2018 în Monitorul Oficial Nr. 7-17 art. 34 [citat 15.09.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144467&lang=ro# .
8. Codul administrativ al Republicii Moldova publicat la17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16072&lang=ro [Accesat: 05.01.2025].
9. Muscalu, L.M., Brezeanu, D. *Drept administrativ I şi II. Note de curs* București: Ed. Hamangiu 2025.
10. Tofan D. *Drept administrativ*. Bucuresti: Ed. C.H. Beck, 2017.
11. Podaru O, Boariu A., *Drept administrativ Administrația publică. Actul administrativ. Note de curs şi seminar.* București: Editura Hamangiu, 2023.
12. Trăilescu A. *Drept administrativ*. București: Editura All Beck, 2005.
13. Rezoluţia Parlamentului European din 15 ianuarie 2013 conținând recomandări adresate Comisiei privind dreptul de procedură administrativă al Uniunii Europene (2012/2024(INL)) Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013IP0004&from=SL.
14. Curtea de Apel Oradea – Secția de contencios administrativ și fiscal, Decizia nr. 377 din 8 septembrie 2023, Decizii relevante ale Curții de Apel Oradea Trimestrul III 2023. [citat 15.09.2025]. Disponibil: https://www.iccj.ro/wp-content/uploads/2024/10/DECIZII-RELEVANTE-ALE-CURTII-DE-APEL-ORADEA-TRIM-III-2023.pdf.
15. Legea nr. 239 din 13-11-2008 privind transparenţa în procesul decizional Publicat : 05-12-2008 în Monitorul Oficial Nr. 215-217 art. 798 [citat 15.09.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106638&lang=ru.
16. Vedinaş V *Tratat teoretic şi practic de drept administrativ* Bucuresti: Ed Universul Juridic, 2018.
17. Legea nr. 554 din 2 decembrie 2004 contenciosului administrativ, publicată în Monitorul Oficial nr. 1154 din 7 decembrie 2004. [citat 15.09.2025] Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/57426.

PROXENETISMUL SĂVÂRȘIT DE UN GRUP CRIMINAL ORGANIZAT SAU DE O ORGANIZAȚIE CRIMINALĂ

PIMPING COMMITTED BY AN ORGANIZED CRIMINAL GROUP OR BY A CRIMINAL ORGANIZATION

CZU: 343.545:343(478)(094.4)

Eduard CALMAȚUI
doctorand, Școala Doctorală „Științe Juridice și Economice”,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4926-0084
E-mail: ed.calmatui@gmail.com

În acest articol, se examinează circumstanța agravantă prevăzută la alin. (3) art. 220 Cod penal al Republicii Moldova, referitoare la săvârșirea infracțiunii de proxenetism de către un grup criminal organizat sau de o organizație criminală. Sunt evidențiate trăsăturile definitorii ale acestor forme de asociere infracțională și particularitățile lor în plan juridic. Se subliniază că, atât în cazul comiterii faptei de un grup criminal organizat, cât și în situația în care aceasta este săvârșită de o organizație criminală, răspunderea penală se aplică în temeiul aceleiași norme – alin. (3) art. 220 CP RM. Totodată, se menționează că, la individualizarea răspunderii penale, instanța de judecată poate ține cont de forma concretă de asociere infracțională implicată. În același timp, se evidențiază că aplicarea alin. (3) art. 220 CP RM exclude necesitatea reținerii suplimentare a normelor privind participația penală, prevăzute la art. 46 și 47 Cod penal.

Cuvinte cheie: *proxenetism, participanți, participare, grup criminal organizat, organizație criminală.*

This article examines the aggravating circumstance provided in paragraph (3) of Article 220 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, concerning the commission of the offense of pimping by an organized criminal group or a criminal organization. The defining features of these forms of criminal association and their legal particularities are highlighted. It is emphasized that, whether the act is committed by an organized criminal group or by a criminal organization, criminal liability is applied under the same provision — paragraph (3) of Article 220 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. At the same time, it is noted that, when individualizing criminal liability, the court may take into account the specific form of criminal association involved. Furthermore, it is pointed out that the application of paragraph (3) of Article 220 of the Criminal Code of the Republic of Moldova excludes the need for the additional application of the provisions on criminal participation set forth in Articles 46 and 47 of the Criminal Code.

Keywords: *pimping, participants, participation, organized criminal group, criminal organization.*

Infracțiunea de proxenetism săvârșită de un grup organizat sau de o organizație criminală este prevăzută alin.(3) art. 220 Cod penal al Republicii Moldova. Includerea acestei forme agravate în textul normativ de la art.220 CP RM reflectă o abordare

coerentă cu principiile generale ale politicii penale contemporane, în special cu cele privind combaterea criminalității organizate. Această opțiune legislativă evidențiază faptul că statul recunoaște pericolul social accentuat al fenomenului, plasându-se, astfel, în linie cu standardele internaționale. În același timp, recunoașterea și incriminarea expresă a formelor agravate de proxenetism – atunci când sunt comise de grupuri organizate sau organizații criminale, reprezintă nu doar o măsură reactivă, ci și una cu rol preventiv, orientată spre descurajarea acestor forme de manifestare criminală. În context, nu putem să nu fim de acord cu E.Visterniceanu atunci când susține: „Faţă de o infracţiune, săvârşită de două sau mai multe persoane, infracţiunea, săvârşită de un grup criminal organizat sau de o organizaţie criminală, denotă un grad de pericol social mult mai înalt. Explicaţia este că specificul celor mai periclitante două forme de participaţie – grupul criminal organizat şi organizaţia criminală – constă în profesionalismul participanţilor, în concreşterea acestor structuri cu unele instituţii statale, în tendinţa acestora de a stabili legătură reciprocă la nivel internaţional, precum şi în alţi factori care subminează siguranţa societăţii şi a statului" [1, p.179].

Tocmai în virtutea caracterului complex și periculos al activităților infracționale desfășurate de grupuri criminale și organizații criminale, această circumstanță agravantă își găsește corespondent în peste 50 de articole din Codul penal al Republicii Moldova. Spre exemplu, ea este prevăzută *expressis verbis* în: lit.c) alin.(2) art.140 [1] CP RM; lit.k) alin.(2) art.151 CP RM; lit.a) alin.(4) art.158 CP RM; lit.a) alin.(3) art.164 CP RM; lit.a) alin.(3) art.165 CP RM; lit.a) alin.(3) art.168 CP RM; lit.b) alin.(3) art.179 CP RM; lit.a) alin.(3) art.185[1] CP RM; lit.c) alin.(7) art.185[2] CP RM; lit.a) alin.(3) art.185[4] CP RM; lit.b) alin.(3) art.186 CP RM; lit.b) alin.(3) art.187 CP RM; lit.b) alin.(3) art.188 CP RM; lit.a) alin.(3) art.189 CP RM; alin.(4) art.190 CP RM; alin.(3) art.191 CP RM; lit.a) alin.(3) art.196 CP RM; lit.a) alin.(2) art.199[4] CP RM; lit.e) alin.(4) art.205 CP RM; lit.d) alin.(3) art.206 CP RM; lit.b) alin.(3) art.216 CP RM etc.

De asemenea, în alte dispoziții penale este prevăzută circumstanța agravantă constând în comiterea faptei „*în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale*", regăsită la lit.c) alin.(2) art.178 CP RM; lit.a) alin. (1[3]) art181CP RM; lit.(a) alin. (2) art.181[3] CP RM; alin.(3) art.182 CP RM; lit.b) alin.(5) art.324 CP RM; lit.c) alin.(3) art.324[1] CP RM; lit.b) alin.(5) art.325 CP RM etc.

Totodată, se atestă și situații în care legea penală sancționează comiterea faptei de către o persoană care „*cunoștea sau trebuia să cunoască că banii, bunurile, serviciile sau alte foloase promise, oferite ori primite provin de la un grup criminal organizat sau de la o organizație criminală*", cum este prevăzut, de exemplu, la: lit. b) alin. (1[3]) art. 181 CP RM; lit. b) alin. (2) art. 181[3] CP RM.

Mai mult decât atât, însăși crearea şi conducerea unei organizații criminale sau a unui grup criminal organizat este considerată de legiuitor o faptă atât de prejudiciabilă, încât a fost prevăzut la art.284 CP RM în calitate de infracțiune de sine stătătoare, cu denumirea marginală „*Crearea sau conducerea unei organizații criminale*".

Sub aspect comparat, trebuie de remarcat că, în legislația penală a altor state surprindem anumite circumstanțe care agravează răspunderea penală pentru proxenetismul săvârșit în condițiile criminalității organizate. Astfel, de exemplu, la art.258-8 CP al Franței, răspunderea penală pentru proxenetism se agravează dacă este comis de o bandă organizată. În sensul art.132-72 CP al Franței, o bandă organizată, este orice grup format sau orice înțelegere stabilită în vederea pregătirii, îndreptată spre pregătirea unei sau a mai multor infracţiuni, dacă această pregătire se caracterizează prin una sau mai multe acţiuni obiective.

Activitatea grupurilor criminale organizate și a organizaţiile criminale constituie fenomenul criminalităţii organizate. Aceasta concluzie se desprinde din prevederile art.2 al Legii privind prevenirea și combaterea criminalităţii organizate, nr.50 din 22.03.2012 [2], potrivit căreia criminalitate organizată constituie un fenomen social care cuprinde grupurile şi organizaţiile criminale, activitatea criminală a acestora, faptele infracţionale comise de membrii grupurilor şi organizaţiilor criminale, actele preparatorii ale grupurilor şi organizaţiilor criminale și ale membrilor acestora în vederea comiterii de infracţiuni, precum și alte infracțiuni care, conform Codului penal, se consideră comise de un grup sau o organizație criminală.

În continuare, vom examina distinct cele două forme de asociere infracțională – grupul criminal organizat și organizația criminală – în contextul comiterii infracțiunii de proxenetism. Din start, menționăm că, atât în ipoteza săvârșirii infracțiunii de proxenetism de către un grup criminal organizat, cât și în cea comisă de o organizație criminală, răspunderea penală se aplică în temeiul aceleiași norme de incriminare – alin. (3) art. 220 CP RM. Totuși, în limitele sancțiunii prevăzute la alin. (3) art. 220 CP RM, instanța de judecată poate ține cont de specificul fiecărei forme de participație la individualizarea răspunderii penale. Tocmai diferențele conceptuale și structurale dintre grupul criminal organizat și organizația criminală au o relevanță majoră în determinarea gradului concret de pericol social al faptei.

La art. 46 CP RM, este definită noțiunea de „grup criminal organizat în următorii termeni: „O reuniune stabilă de persoane care s-au organizat în prealabil pentru a comite una sau mai multe infracţiuni”. Din această definiţie se desprind cele patru trăsături ale grupului criminal organizat, și anume: 1) reuniunea a două sau a mai multor persoane; 2) stabilitatea acestei reuniuni de persoane, adică a grupului; 3) organizarea în prealabil; 4) scopul comiterii unei singure infracţiuni sau mai multor infracţiuni de către reuniunea de persoane. În absența oricăreia dintre aceste trăsături, nu vom fi în prezența grupului criminal organizat ca formă de participaţie.

Referitor la prima trăsătură, în pct. 6.5 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 37 din 22.11.2004 cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii [3], se arată că grupul criminal organizat trebuie să fie constituit „din trei sau mai multe persoane”. Exegeza formulată are drept fundament noțiunea de „grup infracţional organizat” din art. 2 al Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalităţii transnaţionale organizate, adoptată la New

York[4], în sensul căreia „grupul criminal organizat este grupul structurat din 3 sau mai multe persoane care funcţionează o perioadă de timp şi acţionează împreună pentru a comite una sau mai multe infracţiuni grave definite în conformitate cu Convenţia, în scopul obţinerii directe sau indirecte a unor avantaje băneşti sau alte avantaje material". Totuși, observăm că această interpretare vine în dezacord cu prevederile legii penale în acest domeniu. Asupra acestui aspect, în literatura de specialitate, se reține o perspectivă clarificatoare, formulată de V. M. Cojocaru, potrivit căreia „expresia reuniune stabilă de persoane, prevăzută în textul art. 46 CP RM trebuie interpretată în unison cu conceptul participaţiei penale înscris în textul art. 41 CP RM, în corespundere cu care „se consideră participaţie cooperarea cu intenţie a două sau mai multor persoane..." [5, p.210]. O opinie asemănătoare este exprimată și de către I. Selevestru [6, p.134]. Pe aceeași axă de idee se află și C. Brînza, care afirmă că „definiția din art.46 are prioritate față de actele internaționale care conțin definiția noțiunii de grup criminal organizat. Atât în cazul infracțiunilor prevăzute la art.165 și 206 CP RM, cât și în cazul altor infracțiuni, două persoane sunt suficiente pentru a constitui un grup criminal organizat" [7, p.373]. Subscriem la cele menţionate de acești autori.

Cu referire la calitatea membrilor grupului organizat, V.Stati menționează, pe bună dreptate, că indiferent de rolul executat la comiterea infracțiunii, toți membrii grupului organizat răspund în calitate de coautori [8, p.300]. S. Copețchi detaliază această idee, adăugând că „în cazul infracțiunii comise de către un grup criminal organizat nu distingem între participanți mijlociți și participanți nemijlociți. Nu mai atestăm o divizare a participanților în: autor, organizator, instigator și complice. În caz contrar, dispare limita de demarcare între „grupul criminal organizat" și „participația complexă" (forme ale participației penale). Prin urmare, așa participanți ca „organizatorul", „instigatorul" și „complicele" sunt străini (neaferenți) grupului criminal organizat drept formă a participației penale" [9, p.115]. Notăm, deopotrivă, că invocarea art. 46 CP RM alături de alin. (3) art. 220, este de asemenea superfluă. Or, așa cum arată Gh. Reniță „aplicarea concomitentă a normei ce cuprinde semnul calificativ enunțat, recum și a normei de la art. 46 CP RM „ar da o dublă valență juridică uneia și aceleiași împrejurări" [10, p.296].

Cea de-a doua trăsătură a grupului criminal organizat se referă la stabilitatea grupului. În legătură cu aceasta, E. Visterniceanu arată că „stabilitatea grupului criminal organizat presupune existenţa acestuia în componenţă neschimbată pe parcursul unui termen relativ îndelungat. De aceea, un astfel de grup nu apare situaţional, spontan, pentru ca apoi să se descompună repede şi uşor" [1, p.179]. O opinie similară este exprimată și de I. Selevestru, care menționează că „stabilitatea grupului criminal organizat o denotă lipsa de fluctuaţie sau fluctuaţia redusă în cadrul grupului respectiv, secundată de existenţa unor legături de durată între membrii grupului criminal organizat [6, p.134]. Vorbind despre caracterul stabil al grupului criminal organizat, H. Носко, susține că „stabilitatea ca semn al unui grup organizat, reflectă,

pe de o parte, atât componentele calitative ale fenomenului (coeziunea, stabilitatea asocierii, prezența unui acord preliminar între participanți, prezența unui plan de activitate criminală, distribuirea rolurilor, unitatea scopului), cât și pe cele cantitative (compoziția cantitativă, existența pe termen lung a unei asocieri criminale etc.)" [11, p.137].

Cu privire la cea de-a treia trăsătură a grupului criminal organizat, și anume „organizarea în prealabil a participanţilor", în pct.26 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor", nr.23 din 28.06.2004, se arată că grupul criminal organizat se caracterizează, *inter alia*, printr-un plan dinainte elaborat ale activităţii infracţionale comune, precum şi prin repartizarea obligatorie a rolurilor între membrii grupului criminal organizat, în timpul pregătirii infracțiunii. Raportând această exegeză la infracțiunea de proxenetism, menționăm că, pentru a putea reține existența unui grup criminal organizat, este necesar ca proxenetismul să fie rezultatul unei înțelegeri prealabile între participanți, aceștia elaborând un plan concret de acțiune și atribuindu-și în mod clar roluri distincte în cadrul activității infracționale. Tocmai această structurare internă, stabilitate, planificare din timp și cooperare organizată în vederea comiterii infracțiunii sunt elemente definitorii care diferențiază un grup criminal organizat de comiterea infracțiunii de două sau mai multe persoane care s-au înţeles în prealabil despre săvârşirea proxenetismului. Altfel spus, pentru aplicarea circumstanţei agravante consemnată la alin.(3) art.220 CP RM nu este suficientă înţelegerea prealabilă între membrii grupului criminal organizat de a comite infracţiuni. Este necesar ca până la comiterea primei dintre infracţiunile preconizate cei care au decis să constituie grupul criminal organizat să alcătuiască un tot unitar sub aspect obiectiv şi subiectiv.

In fine, cea de-a patra trăsătură a grupului criminal organizat este scopul comiterii unei sau mai multor infracțiuni. *Vis-à-vis* de această trăsătură, Gh. Reniță arată că legiuitorul nu a precizat despre ce fel de infracțiuni este vorba. Potrivit alin. (1) art.16 din Codul penal al Republicii Moldova, „în funcție de natura și gradul de prejudiciu, infracțiunile prevăzute de prezentul cod se încadrează în următoarele categorii: ușoare, mai puțin grave, grave, deosebit de gravă și excepțional de gravă". Rezultă că oricare dintre aceste infracțiuni ar putea fi comise de un grup infracțional organizat [10, p.293]. Făcând referire explicită la infracțiunea de escrocherie, I. Botezatu afirmă că „în vederea aplicării alin.(3) art.190 CP RM, este suficient ca grupul criminal organizat să urmărească săvârșirea unei singure infracțiuni de escrocherie. Referitor la scopul săvârșirii altor infracțiuni, interpretăm aceasta ca pregătire de infracțiunile date. Dacă sunt îndeplinite condițiile specificate la art.26 CP RM, aceasta reclamă calificarea prin concurs". Pe de altă parte, în legătură cu infracțiunea de muncă forțată, P.Guidea susține că „în ipoteza de la lit. a) alin. (3) art. 168 CP RM, scopul grupului criminal organizat nu poate fi altul decât cel de comitere a unei sau mai multor infracțiuni prevăzute la art. 168 CP RM. În ce ne privește, considerăm

suficient ca scopul grupului criminal organizat să vizeze comiterea a cel puțin unei infracțiuni de proxenetism. În altă privință, ne alăturăm poziției exprimate de S. Copețchi, potrivit căreia, crearea unui grup criminal organizat fără ca acesta să fi recurs la săvârșirea vreunei infracțiuni trebuie calificată ca pregătire la infracțiunea în scopul săvârșirii căreia a și fost creat grupul criminal organizat [9, p.117-118]. Același autor completează că, „în unele cazuri crearea unor grupuri criminale organizate în scopul săvârșirii unor infracțiuni, fără să fi fost comisă vreo infracțiune, poate constitui o infracțiune distinctă, în formă consumată". La asemenea ipoteze se raportează fapta de organizare a unor bande armate în scopul atacării persoanelor juridice sau fizice constituie infracțiune de banditism (art.283 CP RM) și crearea sau conducerea unui grup criminal organizat cu scopul de a comite una sau mai multe infracțiuni cu caracter terorist trebuie calificată de sine stătător potrivit alin. (2) art. 284 CP RM.

În alt context, sediul normativ al organizației criminale, în calitate de formă a participaţiei penale îl constituie art. 47 CP RM. *In concreto*, potrivit alin.(1) al articolului nominalizat, se consideră organizaţie (asociaţie) criminală o reuniune de grupuri criminale organizate într-o comunitate stabilă, a cărei activitate se întemeiază pe diviziune, între membrii organizaţiei şi structurile ei, a funcţiilor de administrare, asigurare şi executare a intenţiilor criminale ale organizaţiei în scopul de a influenţa activitatea economică şi de altă natură a persoanelor fizice şi juridice sau de a o controla, în alte forme, în vederea obţinerii de avantaje şi realizării de interese economice, financiare sau politice.

Din start, remarcăm că, articolul 47 CP RM nu face deosebire dintre „organizație criminală" și „asociație criminală". Drept urmare, faptul că la alin.(3) art.220 CP RM nu este inclusă sintagma „asociația criminală", ci „organizația criminală", ne sugerează că în accepțiunea legii penale respectivele noțiuni sunt sinonime. Altminteri, pare nerezonabilă excluderea „asociațiilor criminale" din câmpul de aplicare al art. 220 alin. (3) CP RM, întrucât o asemenea interpretare ar conduce la o aplicare selectivă a legii penale, lipsită de coerență sistemică.

Continuând firul logic al ideilor, precizăm că trăsăturile organizației criminale se desprind din noțiunea înscrisă la art.47 CP RM, după cum urmează: 1) reuniune de două sau mai multe grupuri criminale; 2) organizarea grupurilor criminale într-o comunitate stabilă; 3) activitatea organizației se întemeiază pe diviziune, între membrii organizației și structurile ei, a funcțiilor de administrare, asigurare și executare a intențiilor criminale ale organizației; 4) scopul activității reuniunii de grupuri criminale constă în a influenta activitatea economică şi de altă natură a persoanelor fizice şi juridice sau de a o controla, în alte forme, în vederea obținerii de avantaje și realizării de interese economice, financiare sau politice. Lipsa oricăreia din aceste trăsături înseamnă absența organizației (asociației) criminale ca formă de participație.

Cu referire la caracteristica numerică, specificăm că o organizație criminală reunește cel puțin patru persoane; or, așa cum rezultă din alin.(1) art. 47 CP RM,

organizația criminală presupune minimum două grupuri criminale organizate. Corespunzător, un grup criminal organizat este constituit din cel puțin două persoane. Numărul concret de grupuri criminale organizate constituente poate varia, putând fi luat în considerație la individualizarea pedepsei.

În literatura de specialitate [12, p.694] sunt arătate două variante de includere a diverselor grupuri criminale într-o organizație criminală – prin absorbție sau prin integrare parțială.

În primul caz, grupurile organizate în mod individual, cu propriile scopuri și sarcini, sunt complet absorbite în organizația criminală și, prin urmare, se supun scopurilor și sarcinilor acesteia, pierzându-și propriile obiective sau amânându-le pe termen lung. Se formează astfel o organizație unificată și consolidată, în cadrul căreia nu mai există loc pentru autonomie din partea grupurilor organizate. În al doilea caz, doar o parte a funcțiilor intră în componența organizației criminale și, în această parte, grupurile organizate își pierd autonomia, supunându-se obiectivelor comune ale organizației. În partea care nu este absorbită, grupurile își păstrează independența și rămân grupuri organizate autonome. Prin urmare, avem de-a face atât cu o organizație consolidată, cât și cu grupuri criminale separate.

În ce privește, caracterul consolidat al organizației criminale, M. Grama precizează că noțiunea de „consolidare" este strâns legată de noțiunea „stabilitate", care caracterizează grupul criminal organizat, însă, consolidarea reprezintă un grad mai înalt de unire a membrilor organizației și a activității criminale desfășurate în raport cu grupul criminal organizat. Ea se manifestă prin solidaritate și coeziune social-psihologică a membrilor organizației [13, p.85]. Așadar, spre deosebire de grupul criminal organizat, organizaţia criminală se caracterizează printr-o stabilitate mai pronunțată a reuniunii create. Ideea este susținută și de E. Visterniceanu, care afirmă: „Dacă grupul criminal organizat se particularizează prin stabilitate, atunci organizaţia criminală implică consolidarea, presupunând coeziune şi solidaritate social-psihologică a membrilor organizaţiei criminale. De asemenea, datorită înaltului grad de organizare, între structurile superioare, medii şi inferioare ale organizaţiei criminale se atestă legături ierarhice complexe, în conformitate cu un cod de conduită nescris [1, p.181].

În analiza celei de-a treilea trăsături, trebuie de remarcat că în termenii prevederii de la alin.(1) art.47 CP RM, activitatea organizației criminale întemeiază pe diviziune, între membrii organizaţiei şi structurile ei, a funcţiilor de administrare, asigurare şi executare a intenţiilor criminale ale organizației criminale se întemeiază pe diviziune, ceea ce înseamnă că în cadrul ei se atestă diviziuni de calități și roluri între membrie și structurile (subdiviziunile) ei, care acționează în mod coordonat în realizarea obiectivelor structurii infracționale, precum administrarea, asigurarea, executarea intențiilor infracționale.

În cele din urmă, specificăm că scopul organizației criminale consistă în a influenta activitatea economică și de altă natură a persoanelor fizice și juridice sau de a o

controla, în alte forme, în vederea obținerii de avantaje și realizării de interese economice, financiare sau politice. Asemenea influențare economică trebuie să implice comiterea măcar a unei singure infracțiuni prevăzute la art.220 CP RM.

În continuarea examinării subiectului, se impune sublinierea că întru aplicarea răspunderii penale în legătură cu activitatea unei organizații criminale implică o analiză complexă, care include analiza statutului, rolului și atribuțiilor fiecărui participant din cadrul acesteia. Astfel, în sensul alin.(3) art.47 CP RM organizatorul sau conducătorul organizației criminale se consideră persoana care a creat organizația criminală sau o dirijează. Iar, potrivit alin.(4) al aceluiași articol, organizatorul şi conducătorul organizației criminale poartă răspundere pentru toate infracțiunile săvârșite de această organizație.

În mod diferit, membrul organizației criminale poartă răspundere penală numai pentru infracțiunile la a căror pregătire sau săvârșire a participat [alin.(3) art.47 CP RM]. Altfel spus, în ipoteza comiterii de către membrii organizației criminale a infracțiunilor, care nu au fost prevăzute în planurile activității organizației criminale, răspunderea pentru aceste infracțiuni o vor purta numai acei membri care au săvârșit nemijlocit aceste infracțiuni. Totodată, alin.(3) art.220 CP RM este aplicabil dacă proxenetismul a fost săvârșită de membrul organizației criminale în interesul acesteia, sau de o persoană care nu este membru al organizației respective, la însărcinarea acesteia. Această concluzie se desprinde din prevederea de la alin.(2) art.47 CP RM.

Finalizând, se impune reiterarea faptului că, întrucât alin. (3) art. 220 Cod penal al Republicii Moldova prevede în calitate de semn circumstanțial agravant comiterea faptei „de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală", încadrarea juridică se va efectua numai în baza acestei prevederi. Altfel spus, nu este necesar să se rețină suplimentar art.46 sau, după caz, art.47 CP RM.

Referințe bibliografice:

1. Visterniceanu E. *Răspunderea penală pentru tâlhărie*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2006.
2. Legea privind prevenirea şi combaterea criminalităţii organizate, nr.50 din 22.03.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103, 2012.
3. Hotărîrea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr.37 din 22.11.2004 *Cu privire la practica aplicării legislaţiei în cauzele despre traficul de fiinţe umane şi traficul de copii* [citat 24.09.2025]. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=230
4. Convenţia Naţiunilor Unite împotriva criminalităţii transnaţionale organizate, adoptată la New York la 15 noiembrie 2000. Ratificată prin Legea pentru ratificarea Convenţiei Naţiunilor Unite împotriva criminalităţii transnaţionale organizate, nr. 15 din 17.02.2005. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 36-38, 2005.

5. Cojocaru V. *Actul terorist în contextul dreptului penal. Teza de doctor*. [citat 24.09.2025]. Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2020/56395/violeta_cojocaru_thesis.pdf
6. Selevestru I. *Circumstanţele agravante prevăzute la lit.b) şi d) alin.(2) şi la alin.(3) art.191 CP RM*. În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 11, 2015, p.134.
7. Brînza C. *Răspunderea penală pentru luarea de mită și darea de mită*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2021.
8. Stati V. *Elementele constitutive şi elementele circumstanţiale agravante ale infracţiunilor prevăzute la art.243 CP RM*. În: Studia Universitatis Moldaviae, nr. 3, 2014.
9. Copețchi S. *Calificarea infracțiunilor săvârşite de către un grup criminal organizat* [citat 25.09.2025]. Disponibil https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/114-125_6.pdf
10. Reniță Gh. *Răspunderea penală pentru manipularea unui eveniment și pariurile aranjate*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2020.
11. Носко Н. *Отграничение организованной группы от группы лиц и группы лиц по предварительному сговору* [citat 25.09.2025]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Otgranicenie%20organizovannoi%20 gruppi%20ot%20gruppi%20lit%20i%20gruppi%20lit%20po%20predvaritelinomu%20sgovoru.pdf
12. Свистунова А.Д. *Понятие и признаки преступного сообщества* [citat 25.09.2025]. Disponibil: https://www.mivlgu.ru/conf/molodezh2019/pdf/sec26/sec26_pap20.pdf
13. Grama M., Botnaru S., Șavga A., Martin D. *Drept penal. Partea generală, Vol.2*, Chișinău: Tipografia Centrală, 2016.

VIOLENȚA PSIHICĂ SAU PSIHOLOGICĂ: INTERPRETARE JURIDICĂ PENALĂ

PSYCHOLOGICAL OR MENTAL VIOLENCE: CRIMINAL LAW INTERPRETATION

CZU: 343.6:364.634

Stela BRANIȘTE
Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0008-8607-3150
E-mail: stela.braniste@justice.gov.md

Ludmila DUMNEANU
dr., conferențiar universitar
Departamentul drept penal, USM,
Chișinău, Republica Moldova
ORCID: 0000-0002-0195-8267
E-mail: bpap.lspinu@gmail.com

Abstract: *It is essential to specify, from the outset, that the Criminal Code of the Republic of Moldova does not contain any normative provisions expressly dedicated to defining the concepts of "psychological violence" or "mental violence" This normative insufficiency makes it difficult to apply the rules containing such concepts in practice. In this regard, in order to ensure a correct, logical, and coherent approach from a normative, doctrinal, and jurisprudential point of view, the specialized literature on psychological violence will be analyzed and subsequently provided a correct normative interpretation, a doctrinal approach based opinions formulated to such reference issue, and a representation of the interpretation of judicial practice in this case.*

The research hypothesis begins from the premise that the analysis of domestic and foreign scientific materials on the concepts of "psychological violence" and "mental violence" allows for the identification and utilization of existing doctrinal contributions, which constitute a benchmark and essential support for the correct, uniform application, and possible legislative improvements to the Criminal Code of the Republic of Moldova.

Keywords*: psychological violence, mental violence, threats, physical violence, crime, Criminal Code*

Introducere

Este important să precizăm, de la bun început, că în Codul Penal al Republicii Moldova nu există conținut normativ dedicat în mod expres definirii noțiunilor de ”violență psihică” sau ”violență psihologică”. Această insuficiență normativă, face dificilă aplicarea practică a normelor care conțin asemenea noțiuni. În acest sens, pentru a asigura o abordare corectă, logică și coerentă din punct de vedere normativ, doctrinar și jurisprudențial, vom analiza literatura de specialitate privind violența

psihică sau psihologică, urmând ca să realizăm o interpretare sistemică normativă corectă, o relatare doctrinară prin prisma opiniilor formulate cu un asemenea obiect de referință și o reprezentare a versiunii interpretării practicii judiciare în speță.

În acest context, ipoteza de cercetare pornește de la premisa că analiza materialelor științifice autohtone și străine referitoare la noțiunile de ”violență psihică” și ”violență psihologică” permit identificarea și valorificarea contribuțiilor doctrinare existente, care constituie un reper și punct de sprijin esențial pentru interpretarea corectă, aplicarea unitară și eventualele perfecționări legislative ale Codului penal al Republicii Moldova cu acest obiect de referință.

Discuții și rezultate obținute

Întru a determina care sunt componentele noțiunii de violență psihică, este necesar să analizăm definițiile acestei noțiuni existente în doctrina dreptului penal contemporan raportată la poziția jurisprudenței. Asta, deoarece legislatorul național nu definește prin noțiune violența psihică. În acest parcurs, vom debuta cu examinarea abordării *stricto sensu* a noțiunii de violență psihică.

Astfel, autoarea E.A. Kotelnikova consideră că: „Violență constituie fie aplicarea ilegală intenționată a forței fizice asupra victimei, fie amenințarea aplicării acesteia asupra victimei sau a altor persoane”. [1, p.228]

O altă viziune este exprimată de E.A. Pisarevskaia precum că „violența psihică reprezintă influențarea ilegală, intenționată și socialmente periculoasă asupra altei persoane prin provocarea temerii că va fi aplicată forța fizică, care poate leza drepturile și interesele legitime ale persoanei, ale societății sau ale statului”. [2, p.12]

A. Tighineanu remarcă că: „Anume mijloacele utilizate (fizice sau psihice) fac posibilă delimitarea conceptuală între violența fizică și violența psihică...”. [3, p.56]

Alți doi autori, R.A. Bazarov și A.S. Tretiakov rețin două tipuri de violență psihică: 1) amenințarea cu aplicarea forței fizice; 2) alte amenințări. [4, p.137]

Urmând același parcurs în derulare, menționăm că în pct. 5.2 din Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 37 din 22.11.2004 cu privire la practica aplicării legislaţiei în cauzele despre traficul de fiinţe umane şi traficul de copii (în continuare – Hotărârea Plenului CSJ nr. 37/2004), se menționează că: „*Violenţa psihică constă într-o ameninţare asupra psihicului persoanei sub influenţa căreia victima nu-şi dirijează voinţa în mod liber şi săvârşeşte o activitate la dorinţa traficantului*”. [5]

Aceasta noțiune de violență psihică este utilizată în dispoziția de la lit. a) alin. (2) art. 206 CP RM.

Pornind de la aceste exemple, vom constata că conținutul noțiunii de violență psihică nu trebuie marginalizat la o simplă amenințare de a săvârși un anumit rău.

Amenințarea trebuie înțeleasă doar ca o formă a violenței psihice, constituind o formă de influențare asupra psihicului victimei prin transmiterea unor astfel de

informații de la făptuitor către victimă. Astfel, că nu doar amenințarea poate rezulta într-un asemenea impact.

Aceiași opinie exprimată o găsim și la alți autori cum ar fi, S. Brînza, V. Stati, [6, p.420] L. Gîrla și Iu. Tabarcea [7, p.155], care atribuie amenințarea la una dintre formele violenței psihice.

O părere similară exprimată ilustrativ, aparține lui S.V. Rastoropov, „violența psihică trebuie înțeleasă ca influențare ilegală asupra psihicului persoanei, cu ajutorul unor factori psihici ai mediului extern, pentru a suprima și subordona voința persoanei, în vederea realizării rezultatului infracțional. La factorii psihici ai mediului extern se referă: amenințările efectuate cu utilizarea generatoarelor de sunet de înaltă frecvență; hipnoza; efectul „zombie"; utilizarea tehnicii influențării psihologice graduale (aplicarea de factori iritanți care provoacă anxietate), etc.". [8, p.36]

Autorii V.V. Veklenko și E.N. Barhatova opinează că „aplicarea violenței psihice se exprimă în influențarea asupra psihicului prin amenințare, injurie, înșelăciune, hipnoză, amenințarea cauzării unor prejudicii rudelor sau prietenilor victimei, torturarea animalelor care aparțin victimei sau prin utilizarea unor procedee speciale de influențare asupra psihicului uman". [9, p.137]

Multiple alte puncte de vedere, apreciază tortura tot ca pe o formă a violenței psihice. Vom contesta această opinie. Considerăm că tortura și violența psihică au ca obiecte diferite ale apărării penale.

Astfel, potrivit opiniei exprimate a autorilor S. Brînza și V. Stati, în cazul infracțiunii de tortură, adică al infracțiunii prevăzute la alin. (3) art. 166[1] CP RM, obiectul juridic special „are un caracter multiplu: obiectul juridic principal îl formează relaţiile sociale cu privire la demnitatea persoanei; obiectul juridic secundar îl constituie relaţiile sociale cu privire la integritatea fizică sau psihică a persoanei, apărate împotriva torturii". [10, p.528]

Considerăm că atât injuria cât și calomnia nu pot fi forme de violență psihică. Astfel, că nu suntem de părerea exprimată de autoarea I.V. Sidorova: „Injuria, ca tip de violență psihică, reprezintă evaluarea negativă intenționată a unei alte persoane, exprimată într-un limbaj obscen sau într-o altă formă indecentă, care îi provoacă un prejudiciu emoțional sub formă de lezare a demnității". [11, p.30]

Un alt mit de care ne distanțăm: înșelăciunea nu reprezintă o formă de violență psihică.

În acest sens, împărtășim părerea lui V.A. Burkovskaia: „Violența psihică are ca scop formarea unei astfel de stări psihice în care individul își pierde capacitatea de a evalua în mod adecvat ceea ce i se întâmplă, de a analiza informațiile din lumea exterioară și, prin urmare, de a-și controla în mod liber și conștient comportamentul: de a alege scopurile, precum și mijloacele și metodele de realizare a acestora". [12, p.97]

Constatăm că violența psihică prin conținutul său se apropie de noțiunile: injurie, calomnie și înșelăciune: influențarea prin transmitere a informației către victimă. Cu adevărat, toate aceste cazuri presupun că informația se transmite victimei de că-

tre făptuitor în postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii. Dar, diferă conținutul, esența informației transmise în cazul violenței psihice, al injuriei, al calomniei și al înșelăciunii.

Este oportun, în viziunea noastră, să analizăm raportul dintre noțiunile „violență psihică" și „violență psihologică" or am sesizat că în doctrină mulți utilizează acești doi termeni cu același înțeles.

Spre exemplu, E.V. Savoșcikova folosește noțiunea de „violență psihologică" ca înțeles de „violență psihică". [13, p.543]

Un alt exemplu, autorul V.A. Ulîmov constată: „Dacă e să vorbim despre violența psihologică, aceasta presupune influențarea asupra psihicului victimei, și anume prin amenințarea victimei cu violență fizică". [14, p.37]

Constatăm că, în cadrul legislației naționale, noțiunile „violența psihologică" și „violența psihică" sunt expuse cu un conținut divers. Înțelesul acestor două noțiuni se intercalează, dar acestea sunt utilizate în contexte diferite care nu trebuie să se admită intersectarea.

În acest curs de gândire, menționăm că conform art. 2 al Legii cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie nr. 45 din 01.03.2007, prin „violenţă psihologică" se are în vedere „impunerea voinţei sau a controlului personal, provocarea stărilor de tensiune şi de suferinţă psihică prin ofense, luarea în derâdere, înjurarea, insultarea, poreclirea, şantajarea, distrugerea demonstrativă a obiectelor, prin ameninţări verbale, prin afişare ostentativă a armelor sau prin lovire a animalelor domestice; neglijarea; implicarea în viaţa personală; actele de gelozie; impunerea izolării prin detenţie, inclusiv în locuinţa familială; izolarea de familie, de comunitate, de prieteni; interzicerea realizării profesionale, interzicerea frecventării instituţiei de învăţământ; deposedarea de acte de identitate; privarea intenţionată de acces la informaţie; alte acţiuni cu efect similar". [15, p.55]

Un conținut similar, î-l reținem și din art. 33 al Convenției Consiliului Europei privind prevenirea şi combaterea violenței împotriva femeilor şi a violenței domestice, în care se definește violența psihologică: „Părţile vor lua măsurile legislative sau alte măsuri necesare pentru a asigura faptul că este incriminat comportamentul intenţionat de prejudiciere a integrităţii psihologice a unei persoane prin coerciţie sau ameninţări". [16]

Definiția noțiunii de violență psihologică, în sensul art. 2 al Legii nr. 45/2007, este valabilă doar acestui context sau unui conex.

Nu este valabilă, însă, și pentru prevederile Codului penal al Republicii Moldova. Deoarece noțiunea de violență psihologică nu este utilizată în art. 201^1 CP RM (infracțiunea de violență în familie), astfel, nu este valabilă nici pentru această infracțiune.

În viziunea noastră noțiunea de „violență psihică" nu este identică cu noțiunea „violență psihologică".

Astfel, că ultima dintre aceste noțiuni este folosită în știința psihologiei sau cea de pedagogie. În viziunea autorilor Pavlova A. și Koreachina Z. noțiunea „violență

psihologică" desemnează influențarea de către o persoană asupa proceselor psihice în care este implicată o altă persoană. Este important de menționat că noțiunea „violență psihică" are la bază conceptul „psihic", nu conceptul „psihologie". [17, p.165]

Urmează să ne pronunțăm și asupra unui alt caz, evidențiat de autorul E.V. Vaske: „Deseori, utilizarea drogurilor sau a substanțelor euforizante se face pe ascuns, în secret de victimă, fără voința acesteia, dar și fără aplicarea violenței fizice. Exemplul tipic și cel mai frecvent al unei astfel de acțiuni îl reprezintă infracțiunea comisă cu utilizarea clofelinei". [18, p.26]

La rândul lor, autorii E. Krukovski și I.N. Mosecikin indică că influențarea psihică nu întotdeauna are un caracter violent". [19, p.90]

Astfel, nu oricare influențare psihică îmbracă forma violenței psihice. Înșelăciunea este o formă de influențare psihică, însă nu reprezintă o formă de violență psihică. Și aici trebuie să distingem clar: voința victimei în cadrul înșelăciunii este viciată, iar în cazul violenței psihice este atacată.

Concluzii

Vom concluziona că violența psihică presupune fie intimidarea victimei, fie înlăturarea libertății de comportament al acesteia, fie provocarea unor traume de origine psihică victimei.

În acest sens, exemplificăm prin opinia autorului F.B. Grebionkin: „Violență psihică reprezintă influențarea de natură informațională asupra psihicului persoanei în variate moduri, care îi provoacă emoții de teamă sau starea de hipnoză, îi suprimă voința și îi limitează capacitatea de a se autoexprima". [20, p.26]

Vom propune definirea noțiunii de violență psihică: constituie o formă de influență contrar legii, care este social periculoasă, realizată asupra psihicului victimei și contrar voinței acesteia".

O variantă similară este propusă de autorul A.N. Ignatov, care consideră că violența psihică se exprimă în „influențarea asupra psihicului pe cale informațională, comisă prin acțiune sau inacțiune, contrar sau pofida voinței persoanei, aptă să provoace moartea, o traumă fizică și / sau psihică ori să limiteze libertatea de voință sau de acțiune a unei persoane". [21, p.62]

În teoria dreptului penal actual persistă mai multe clasificări ale violenței psihice. Astfel, cercetând izvoarele de drept penal, în acest sens, constatăm, în principiu două tipuri de violență psihică: verbală și non-verbală. Deși, potrivit opiniei autorului L.D. Gauhman, există următoarele tipuri de violență sub forma amenințării: „amenințare ce implică demonstrarea armei; amenințare verbală; gesturi amenințătoare; amenințare exprimată în acțiune; amenințarea cu ambianța în care este comisă infracțiunea". [22, p.33]

Violența psihică verbală poate să se exprime prin amenințare prin cuvinte, direct sau prin folosirea mijloacelor de comunicare la distanță. Cea non-verbală poate presupune: demonstrarea armei sau a unor obiecte folosite în calitate de arme, prin expedierea mesajelor, prin gesturi și maniere, etc.

Exercițiul de apreciere juridico-penală cu privire la violența psihice, are ca rezultat o concluzie potrivit căreia violența psihică se constituie ca infracțiune separată, prevăzută în partea specială a Codului Penal, cum ar fi infracțiunea desemnată la art. 155 CP al RM ”Amenințarea cu omor sau cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății”, fie este parte a laturii obiective, de exemplu traficul de ființe umane, comisă cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei, infracțiune prevăzută la alin. (1) lit. a) art. 165 CP al RM sau constituie circumstanță care înlătură caracterul penal al faptei, bunăoară constrângerea fizică sau psihică.

O asemenea abordare cuprinde toate tipurile de violență psihică utilizată în legea penală.

Concluzionăm în rezultatul acestor discuții doctrinare despre trăsăturile violenței psihice:

1) este contrară legii;
2) este comisă cu vinovăție intenționată;
3) este o influențare asupra psihicului;
4) este săvârșită contrar libertății psihice;
5) provoacă sentimente de teamă, frică victimei;
6) săvârșită contrar voinței victimei;
7) se aplică pentru a oprima voința victimei.

Bibliografie:

1. Котельникова Е.А. О законодательной регламентации понятия «насилие». În: *Пробелы в российском законодательстве. Юридический журнал*, 2008, № 1, p. 228.
2. Писаревская Е.А. *Насильственная преступность несовершеннолетних* / Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Томск, 2006, p. 12. 253 p.
3. Tighineanu A. *Analiza criminologică a infracţiunilor de mare violenţă săvârşite în grup* / Teză de doctor în drept. Chișinău, 2018, p. 56. 181 p.
4. Базаров Р.А., Третьяков А.С. *Уголовно-правовая превенция тяжких насильственных преступлений*. Челябинск: Уральская академия, 2004, p. 137. 152 p.
5. *Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 37 din 22.11.2004 cu privire la practica aplicării legislaţiei în cauzele despre traficul de fiinţe umane şi traficul de copii*. Disponibil: jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=230
6. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 420. 1328 p.
7. Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том 1*. Кишинэу: Cartdidact, 2010, p. 155. 712 p.

8. Расторопов С.В. О сущности понятия «психическое насилие» в составах насильственных преступлений. În: *Закон и право*, 2004, № 12, p. 36-37.
9. Векленко В.В., Бархатова Е.Н. Психическое насилие как средство совершения преступлений: проблемы квалификации. În: *Современное право*, 2013, № 7, p. 134-137.
10. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 528. 1328 p.
11. Сидорова И.В. Оскорбление как разновидность психического насилия. În: *Психопедагогика в правоохранительных органах*, 2017, № 1, p. 28-32.
12. Бурковская В.А. *Криминальный религиозный экстремизм в современной России*. Москва: Ин-т правовых и сравнит. исслед. при Ассоц. работников правоохранит. органов Рос. Федерации, 2005, p. 96-97. 215 p.
13. Савощикова Е.В. Психологическое насилие как основание юридической ответственности. În: *Актуальные проблемы психологии и педагогики. Материалы международной научно-практической конференции*. Оренбургский государственный университет, 2016, p. 543-553.
14. Улымов В.А. Понятие «насилие» в уголовном праве. În: *Актуальные вопросы борьбы с преступлениями*, 2019, № 2, p. 35-37.
15. Legea nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 55-56.
16. *Convenția Consiliului Europei privind prevenirea şi combaterea violenței împotriva femeilor şi a violenței domestice*. Disponibil: https://rm.coe.int/168046253e
17. Павлова А.А., Корякина З.И. Психическое насилие как способ совершения преступления. În: *Вестник Северо-Восточного федерального университета им. М.К. Аммосова*, 2014, Том 11, № 6, p. 164-167.
18. Васкэ Е.В. Психическое и психологическое воздействие в уголовном процессе – к определению понятий. În: *Российский психологический журнал*, 2010, Т. 7, № 1, p. 25-36.
19. Круковский В.Е., Мосечкин И.Н. Нефизическое насилие в уголовном праве: понятие и признаки. În: *Право. Журнал Высшей школы экономики*, 2017, № 3, p. 89-104.
20. Гребенкин Ф.Б. *Психическое насилие в преступлениях против собственности (сравнительно-правовой анализ)*. Киров: СПбИВЭСЭП, 2008, p. 26. 188 p.
21. Игнатов А.Н. О насилии, его видах и их уголовно-правовом отражении. În: *Вестник Дальневосточного Юридического Института МВД России*, 2016, № 4, p. 59-65.
22. Гаухман Л.Д. *Борьба с насильственными посягательствами*. Москва: Юридическая литература, 1969, p. 33. 120 p.

OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ: ANALIZĂ CONCEPTUALĂ, CRITICĂ ȘI COMPARATIVĂ A DOCTRINEI JURIDICE

EMPLOYMENT: A CONCEPTUAL, CRITICAL, AND COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGAL DOCTRINE

CZU: 331.5:349.2

Adriana MARIAN
Doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0009-2950-5436
E-mail: adriana.marian@gov.md

Rezumat. *Ocuparea forței de muncă se atestă a fi un domeniu vast și interdisciplinar, care se află într-un proces continuu de redefinire și adaptare la transformările economice, sociale și politice, atât la nivel național, cât și internațional. Analizând literatura de specialitate, se atestă că fenomenul ocupării forței de muncă este analizat prin perspective variate, adesea limitate la anumite componente ale acestuia. Această diversitate, deși valoroasă, generează o imagine fragmentată asupra domeniului. În aceste condiții, se conturează necesitatea unei cercetări complexe, capabile să integreze contribuțiile existente într-un cadru conceptual coerent. O astfel de sinteză ar crea premisele pentru o înțelegere aprofundată și sistematică a mecanismelor juridice, economice și instituționale care influențează ocuparea forței de muncă.*

Summary. *Employment is recognized as a broad and interdisciplinary field that is continuously being redefined and adapted to economic, social, and political transformations at both the national and international levels. An analysis of the specialized literature reveals that the phenomenon of employment is examined from a variety of perspectives, often limited to specific components of the field. Although valuable, this diversity results in a fragmented overall understanding. Under these conditions, there is a clear need for a comprehensive study capable of integrating existing contributions into a coherent conceptual framework. Such a synthesis would establish the foundation for a deeper and more systematic understanding of the legal, economic, and institutional mechanisms that shape employment.*

Keywords: *work, labor force, right to work, employment, labor market.*

Cuvinte-cheie: *munca, forța de muncă, dreptul la muncă, ocuparea, piața muncii.*

Introducere. Ocuparea forței de muncă constituie una dintre cele mai complexe și actuale problematici juridico-sociale, situată la intersecția dintre drept, economie și politici publice. Într-un context marcat de transformări continue ale pieței muncii, generate atât de globalizare, cât și de noile forme de organizare a activității profesionale, analiza conceptuală și doctrinară a fenomenului ocupării capătă o importanță deosebită.

Doctrina juridică a manifestat un interes constant față de acest subiect, întrucât munca, privită nu doar ca factor economic, ci și ca valoare socială fundamentală, reprezintă fundamentul dezvoltării societății și garanția realizării drepturilor și libertăților individuale. Din această perspectivă, ocuparea forței de muncă nu este doar o chestiune tehnică, legată de raporturile de muncă, ci o problemă de politică juridică și socială, care influențează echilibrul dintre cerințele economiei și protecția individului.

Astfel, în diferite perioade istorice și etape de dezvoltare socială, oamenii de știință au încercat să explice și să analizeze, printr-o diversitate de perspective, provocările generate de dinamica pieței muncii, precum și rolul esențial al politicilor publice în configurarea acesteia. Totodată, cercetările au vizat nu doar identificarea dificultăților practice privind integrarea forței de muncă, ci și clarificarea noțiunilor juridice și teoretice care definesc acest fenomen complex. Prin urmare, ocuparea forței de muncă se conturează ca un câmp de cercetare interdisciplinar, aflat într-un proces continuu de redefinire și actualizare, în corelație directă cu transformările economice, sociale și politice la nivel național și internațional.

Astfel, ocuparea forței de muncă a constituit o preocupare științifică a mai multor cercetători:

- *români:* Zamfir, C., Athanasiu, A., Athanasiu, C., Țiclea, A., Ștefănescu, I. Tr., Ștefănescu, A., Pohoață, I., Matei, C., Ghimpu, S. și alții;
- *autohtoni:* Romandaș, N., Boișteanu, E., Sadovei, N., Macovei, T., Timofti, E., Bîrcă, A., Rusu, V., Onofrei, A., Bugai, E. și alții.

În acest context, trebuie menționat faptul că unii cercetători studiind problema ocupării forței de muncă, au analizat doar anumite aspecte. Limitele acestor analize variază de la abordări conceptuale, până la examinarea cadrului juridic incident, subiecți de drept, instituții și instrumente concrete de politic în domeniul ocupării. În acest sens, este important să evidențiem acele opinii care au servit drept punct de pornire în efectuarea acestui studiu.

Potrivit dicționarului explicativ al limbii române, prin muncă se înțelege: 1. o activitate conștientă (specifică omului) îndreptată spre un anumit scop, în procesul căreia omul efectuează, reglementează și controlează prin acțiunea sa schimbul de materii dintre el și natură pentru satisfacerea trebuințelor sale; 2. un folos material, bun agonisit prin lucru, câștig, profit. 3. un efort de a realiza ceva; străduanie; ocupație, îndeletnicire [10].

De-a lungul evoluției gândirii științifice, munca a reprezentat un concept fundamental, aflat constant în atenția cercetătorilor din diverse domenii. În anumite concepții teoretice, aceasta a fost privită ca o marfă, idee regăsită și în analiza filozofului german Karl Marx, în lucrarea sa *Munca salariată și capital*, menționează că: „Forța de muncă este o marfă pe care posesorul ei, muncitorul salariat, o vinde capitalului” [11]. În dezvoltarea aceste idei, Karl Marx a remarcat că spre deosebire de alte bunuri, această „marfă” nu există separat de om, ci este inseparabil legată de

muncitorul salariat. Or, pentru a putea supraviețui, este nevoit să-și vândă capacitatea de a munci pe piață, capitaliștilor care dețin mijloace de producție.

Deși concepția marxistă a tratat forța de muncă drept o marfă supusă logicii capitalului, această viziune s-a dovedit limitativă, întrucât reducea activitatea umană la o simplă valoare de schimb. Evoluțiile ulterioare ale doctrinei și practicii juridice, în corelație cu afirmarea drepturilor fundamentale ale omului, au răsturnat această abordare, consacrând munca drept o dimensiune esențială a personalității umane. În acest sens, Declarația de la Philadelphia a Organizației Internaționale a Muncii, formulează expres principiul potrivit căruia *„munca nu este o marfă”,* ea având următoarele caracteristici distincte de conceptul de marfă:

- este inseparabilă de persoana fizică ce o prestează;
- este imposibil de a fi păstrată, consumându-se și creîndu-se în mod continuu;
- este imposibil a fi sporită cantitativ, fără a afecta sănătatea persoanei ce o prestează [2, p. 12-13].

Așadar, Declarația de la Philadelphia, documentul de referință al Organizației Internaționale a Muncii, consacră principiul potrivit căruia munca nu poate fi redusă la statutul de marfă, fiind o valoare socială și juridică fundamentală. Această viziune, departe de a fi doar o opțiune ideologică, a căpătat consacrare doctrinară în literatura de specialitate. Astfel, cercetătorii români Alexandru Țiclea și Laura Georgescu subliniază că *„munca îi conferă fiecărui individ o identitate personală și socială, un anumit prestigiu în societate, fiind matricea activității umane și reprezintă, în același timp, expresia individualității”*[4, p.7].

În această logică, reducerea muncii la o simplă „valoare de schimb” ar echivala cu o negare a naturii sale intrinseci, atât ca activitate prin care individul participă la progresul social, cât și ca expresie a libertății și responsabilității sale.

Prin urmare, atât fundamentul normativ internaționalcât și doctrina juridică confirmă că munca depășește limitele economicului, fiind, în esență, un atribut al ființei umane, care îi conturează statutul social și îi exprimă unicitatea în cadrul societății. Din acest punct de vedere, munca nu este analizată doar ca fenomen economic, ci și ca relație juridică, ce implică drepturi, obligații și garanții.

În paralel cu analiza muncii, literatura de specialitate recunoaște existența unui concept distinct, și anume *forța de muncă*. Spre deosebire de muncă, care este activitatea efectivă prestată, forța de muncă reprezintă ansamblul aptitudinilor, cunoștințelor și capacităților fizice și intelectuale ale individului care pot fi valorificate prin muncă. Aceasta se manifestă ca potențial de activitate, care devine relevant juridic odată ce persoana intră într-un raport de muncă. Prin urmare, dacă munca se referă la fapta concretă de a lucra, forța de muncă se referă la capacitatea de a presta această muncă.

În doctrină juridică, această idee este reflectată clar de către cercetătorul Ion Tr. Ștefănescu, care subliniază că forța de muncă conferă individului statutul de subiect

de drept al raportului de muncă, în timp ce munca constituie obiectul acestuia, adică activitatea efectiv prestată [3, p.146].

Prin urmare, drepturile și obligațiile stabilite prin raportul juridic de muncă se raportează atât la capacitatea juridică a angajatului de a presta muncă, cât și la munca concret realizată, evidențiind importanța reglementării legale și a protecției juridice a subiectului muncii

Această abordare doctrinară permite înțelegerea clară a faptului că forța de muncă nu se reduce la activitatea efectivă, ci constituie premisa necesară pentru încheierea și desfășurarea raportului juridic de muncă, iar munca reprezintă concretizarea acestui potențial în cadrul legal prevăzut de legislația muncii.

Astfel, după ce am explorat conceptele fundamentale de *muncă* și *forță de muncă*, urmează să aducem în lumina reflectoarelor o dimensiune de o importanță majoră pentru această cercetare: *dreptul la muncă*. Acesta nu este doar un termen abstract, ci reprezintă forma juridică prin care societatea și legislația îi conferă individului posibilitatea de a-și valorifica capacitățile productive. În esență, dreptul la muncă oferă muncii o „haină" juridică, transformând activitatea productivă într-un drept protejat și garantat de norme, atât naționale, cât și internaționale.

Această dimensiune a dreptului la muncă este consolidată, în primul rând, evolutiv, de cadrul normativ internațional, care a reprezentat un punct de plecare pentru elaborarea legislației naționale. Normele internaționale au stabilit principii fundamentale și standarde generale privind protecția muncii, accesul liber la ocupare și condițiile echitabile de desfășurare a activității productive. În acest context, dreptul la muncă nu este doar un ideal abstract, ci capătă consistență juridică și claritate conceptuală, fiind recunoscut și garantat prin instrumente internaționale fundamentale.

În acest sens, un reper deosebit de important îl constituie art. 23 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, care prevede că, *„orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiţii echitabile şi satisfăcătoare de muncă, precum şi la ocrotire împotriva şomajului*"[7]. Acest document a servit drept punct de referință esențial pentru statele naționale, influențând modul în care dreptul la muncă este reglementat și garantat prin legislația internă, încât, art. 43 din Constituția Republicii Moldova reflectă în mod expres principiile stabilite de Declarația Universală, consacrând aceleași drepturi fundamentale: libertatea alegerii muncii, condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă și protecția împotriva șomajului [8]. Această analogie subliniază continuitatea și coerența principiilor internaționale cu normele naționale, demonstrând că legislația Republicii Moldova se aliniază standardelor internaționale în materie de drepturi sociale și protecția muncii.

În ceea ce privește abordarea doctrinară a dreptului la muncă, autorii autohtoni Eduard Boișteanu și Nicolae Romandaș subliniază rolul esențial al reglementării acestui drept în cadrul normativ național. Ei evidențiază că dreptul la muncă constituie un drept fundamental al omului, a cărui protecție și garantare necesită norme juridice clare, aplicabile și eficiente [1, p. 6]. În acest sens, autorii accentuează

că, în contextul Republicii Moldova, dreptul la muncă este consolidat atât la nivel constituțional, prin prevederile articolului 43 din Constituție, cât și prin acte normative specifice, în special prin Codul Muncii al Republicii Moldova, care detaliază drepturile și obligațiile părților implicate în raporturile de muncă.

Un alt aspect relevant, constă în distincția dintre *dreptul la muncă* și *dreptul la ocupare*, ori, analiza dintre garantarea constituțională a acestui drept și realizarea sa efectivă în practică sunt aspecte esențiale pentru evaluarea funcționalității cadrului normativ și a impactului său asupra participanților la piața muncii.

Astfel, chiar dacă dreptul la muncă este garantat constituțional, realizarea sa efectivă depinde de multiple condiții economice, sociale și politice. Or, statul are obligația de a crea un cadru favorabil ocupării, prin politici active de muncă, educație și formare profesională, precum și prin stimularea economiei pentru a genera locuri de muncă. În absența unor astfel de măsuri, dreptul la muncă rămâne o promisiune legală, fără impact real asupra cetățenilor.

După cum s-a arătat anterior, în doctrină se face distincție între *muncă* – activitatea efectiv prestată de angajat, *forță de muncă* – ansamblul aptitudinilor și capacităților persoanei, care devin relevante juridic odată cu intrarea într-un raport de muncă și *dreptul la muncă* care se conturează ca un drept fundamental, oferind muncii o formă juridică concretă – o „haină" prin care activitatea productivă este protejată și recunoscută legal. Efectivitatea acestui drept depinde de o serie de condiții economice, sociale și administrative, astfel încât să nu rămână doar o promisiune formală. Pornind de la această diferențiere, devine necesară analiza conceptului conex de *ocupare a forței de muncă*, care reflectă modul în care dreptul la muncă se concretizează în practică și implică nu doar aspecte juridice, ci și dimensiuni economice și sociale semnificative.

Astfel, odată ce ocuparea forței de muncă este înțeleasă ca valorificarea potențialului, importanța *Legii nr. 105/2018 privind promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj*, devine evidentă, aceasta stabilind cadrul normativ care garantează integrarea reglementată, remunerată și protejată juridic a persoanelor.

Importanța cadrului normativ instituit prin norma citată nu a rămas fără ecou în doctrină, numeroși autori abordând conceptul de ocupare a forței de muncă atât din perspectivă juridică, cât și economică.

În acest sens, prin abordările profesorului Ion Traian Ștefănescu, se subliniază că ocuparea forței de muncă nu poate fi redusă la simpla încheiere a unui contract individual de muncă, ci presupune valorificarea capacității de muncă a individului prin intermediul unor raporturi juridice legale și protejate [3, p.160]. Prin urmare, ocuparea se relevă ca un fenomen juridic și social de amploare, care îmbină atât dimensiunea economică, cât și cea normativă, întrucât integrează individul în sfera activităților productive, oferindu-i în același timp garanții de legalitate și securitate socială.

Într-o perspectivă complementară, doctrina economică interpretează ocuparea forței de muncă sub două aspecte: în *aspect larg* şi în *aspect îngust*. În aspect larg, această include acţiunile administraţiei publice centrale, locale şi ale unităţilor economice, care au impact direct asupra proceselor de creare a noilor locuri de muncă atractive. Această abordare include atît politica macroeconomică a statului în domeniul de ocupare a forţei de muncă, cît şi politicile sectoriale de educaţie, de organizare a sistemului de protecţie socială, de dezvoltare a infrastructurii de producţie şi sociale, de stimulare a tinerilor în activitatea de muncă. În aspect îngust, se reflectă acţiunile specifice care apar pe piaţa muncii, provocate de schimbările permanente în raportul dintre oferta şi cererea forţei de muncă.

Astfel, cadrul legislativ și analiza doctrinară se susțin și se completează reciproc: legea conferă validitate juridică și instrumente de aplicare, iar doctrina adaugă dimensiunea interpretativă și critică, punând în evidență misiunea practică și totodată fundamentul teoretico-juridic al procesului ocupării forței de muncă.

Un alt concept frecvent analizat în doctrina juridică este *piața muncii*, înțeleasă ca un cadru social și economic în care se întâlnesc cererea și oferta de forță de muncă. Ea reprezintă spațiul concret în care dreptul la muncă și ocuparea forței de muncă își găsesc realizarea practică, prin interacțiunea dintre angajatori și salariați, respectiv dintre normele juridice și mecanismele economice.

În această ordine de idei, apare necesitatea de a scoate în evidență noțiunea de *piața muncii,* care potrivit Legii nr.105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea forței de muncă și asigurarea de șomaj, reprezintă „*spaţiu economic în care se întîlnesc, se confruntă şi se negociază liber cererea de muncă, exprimată de către deţinătorii de capital, în calitate de cumpărători, şi oferta de muncă, reprezentată de posesorii forţei de muncă, în calitate de ofertanţi”.*

Reieșind din această definiție, se confirmă și pozițiile exprimate în doctrina juridică, potrivit cărora piața muncii nu poate fi redusă la un simplu mecanism economic, ci reprezintă un ansamblu complex de relații sociale și juridice. În baza acestei noțiuni, se pot identifica componentele fundamentale ale pieței muncii:

- *oferta de muncă* care se manifestă prin totalitatea resurselor umane disponibile pe piață;
- *cererea de muncă* - necesarul de forță de muncă solicitat de angajatori, determinat de structura economică, nivelul tehnologic, obiectivele de producție și politicile de dezvoltare.
- *interacțiunea dintre cerere și ofertă* – stabilește nivelul ocupării și condițiile de muncă, inclusiv salariile și beneficiile sociale [6, p. 575].
- *instituțiile pieței muncii* – organismele și mecanismele care facilitează întâlnirea cererii cu oferta, precum agențiile pentru ocuparea forței de muncă, sindicatele, organizațiile patronale și autoritățile de reglementare a muncii.

Prin urmare, studiul pieței muncii din perspectivă juridică este indispensabil pentru a înțelege modul în care dreptul la muncă, consacrat constituțional și

internațional, se transpune în realitatea socială și economică, devenind un instrument efectiv de protecție a persoanei și de promovare a echității în raporturile de muncă.

După ce am analizat conceptul de piață a muncii și componentele sale fundamentale, considerăm necesar să aducem în discuție un alt concept de importanță majoră pentru cercetarea de față, și anume cel al *politicilor active și pasive de ocupare a forței de muncă.* Aceste politici constituie instrumente esențiale prin care statele și instituțiile abilitate intervin pentru a asigura echilibrul pieței muncii, reducerea șomajului și realizarea efectivă a dreptului la muncă.

În doctrina juridică și în sursele de specialitate, politicile de ocupare sunt tratate ca un ansamblu de măsuri cu finalitate socio-economică și juridică, care se împart, în mod tradițional, în două mari categorii: politici active, orientate spre stimularea creării locurilor de muncă și integrarea persoanelor pe piața muncii, și politici pasive, axate pe protecția șomerilor prin mecanisme de asigurare socială.

Concluzii. Analiza realizată demonstrează că ocuparea forței de muncă nu poate fi înțeleasă în mod izolat, ci doar printr-o abordare complexă și interdisciplinară, care să îmbine perspectiva juridică, economică și socială. Pornind de la modul în care, în cele mai vechi timpuri, munca era privită ca o simplă marfă și până la consacrarea internațională a principiului potrivit căruia munca nu poate fi tratată ca o marfă, se observă o evoluție conceptuală și normativă.

Cercetarea doctrinară și analiza comparativă a literaturii de specialitate au scos în evidență faptul că atât noțiunea de forță de muncă, cât și cea de drept la muncă și drept la ocupare sunt elemente fundamentale pentru înțelegerea realităților pieței muncii. În egală măsură, conceptul de piață a muncii și componentele sale esențiale, precum și distincția dintre politici active și pasive de ocupare, reflectă modul în care legislația și doctrina juridică contribuie la echilibrul dintre cerere și ofertă, protecția socială și promovarea ocupării depline.

Astfel, demersul științific de analiză critică și comparativă a acestor concepte devine indispensabil pentru orice cercetare asupra fenomenului ocupării forței de muncă. El permite nu doar înțelegerea profundă a fundamentelor teoretice și normative, ci și identificarea limitelor abordărilor existente și a necesității de perfecționare a cadrului juridic, în concordanță cu standardele internaționale și cu evoluțiile socio-economice contemporane.

Referințe bibliografice:

1. Boișteanu E., Romandaș N., Dreptul muncii. Chișinău, 2015.
2. Ștefănescu I. T., Tratat de dreptul muncii. București, Wolters Kluwer, 2007.
3. Ștefănescu I. T., Tratat de dreptul muncii (Ediția a IV-a, revizuită și adăugită). București: Editura Universul Juridic, 2017.
4. Țiclea A. și Georgescu L., Dreptul muncii. București, 2020.

5. Țiclea A. Tratat de dreptul muncii. București: Universul Juridic, 2016.
6. Vieriu E., Vieriu D., Dreptul muncii. Chișinău, 2012.

Acte normative:

7. Declaraţia Universală A Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
8. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
9. Legea cu privire la promovarea ocupării forţei de muncă și asigurarea de șomaj nr. 105 din 14 iunie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 295-308.

Surse web:

10. https://dexonline.ro/definitie/munc%C4%83/definitii
11. Karl Marx, Munca salariată și capital. [citat 15.09.2025] Disponibil: https://www.marxists.org/romana/m-e/1847/munca-salariata/c01.htm?utm_source=chatgpt.com

COMPARATIVE LAW ANALYSIS OF THE LEGAL FRAMEWORK OF LIE DETECTORS IN OTHER STATES

CZU: 343.98:343.14:340.5

Laura-Maria GIANĂ
Senior Researcher, University of Naples „Federico II", Italy,
E-mail: geanalauramaria@gmail.com

Abstract. *Forensic science is a dynamic scientific discipline, in a continuous process of development and adaptation, having an essential role in the research of crimes by capitalizing on technical-scientific, tactical and methodological methods. As society evolves, the forms of manifestation of crime become increasingly diversified and sophisticated, which requires forensic science to make permanent conceptual and operational adjustments.*

The integration of emerging technologies and modern investigation procedures is an indispensable condition for streamlining the activities of discovering and proving criminal acts, in the context of new forms of crime, such as computer crime, economic crime, drug and human trafficking, money laundering or cross-border crimes.

Developments in the field of forensics express the constant need to strengthen the institutional capacity to combat modern criminal phenomena. Law enforcement agencies are faced with increasingly complex challenges in the investigation process, which determines the use of advanced forensic research methods and the continuous improvement of technical and scientific tools.

Continuous professional training of specialists, standardization of procedures and interinstitutional cooperation are strategic priorities in ensuring efficient and fair justice. In this context, collaboration with international organizations such as Interpol and Europol contributes substantially to the strengthening of national investigative capacities, the exchange of best practices and the harmonization of forensic standards at European and global levels.

Keywords: *forensics, lie detector, legal sciences, international provisions, comparative law, laboratory, specialists.*

Introduction. In international practice, the use of the polygraph in forensic investigations has become a recognized method and applied in over 75 countries around the world, including countries such as the USA, Canada, Japan, India, Israel, Poland, Bulgaria, Romania, Ukraine. These countries have adopted advanced methods of recording and interpreting the psychophysiological reactions of individuals through the polygraph, with the main goal of establishing the degree of their involvement or non-involvement in committing crimes.

The history of the application of the polygraph extends over a period of over a century, and the scientific basis of this method is unanimously recognized. Based on solid principles in the field of physiology and psychology, the polygraph has become an essential investigative tool for identifying and evaluating information relevant to forensic research.

However, the limits of the admissibility of the use of the polygraph in courts of law remain a diverse and controversial topic.

Research on the use of the polygraph in international practice demonstrates that its scope is extremely wide. In addition to its use in the investigation of crimes, the polygraph is also used in the private sector, police activities, the army, special services and other force structures. However, tests performed using the polygraph are most frequently encountered in the activities carried out by police bodies, where it has become an important component in the investigation of crimes and the assessment of the credibility of information.

Basic content. In the United States, John A. Larson and Robert A. Gesell played a significant role in the development of the polygraph. Together, they developed a portable polygraph machine in 1920, which became an essential tool in the investigation of crimes. This machine was used primarily by Larson during his time with the Berkeley police department[1].

Over time, the polygraph testing method and technique were improved by researchers such as Leonarde Keller and John E. Reid[2]. Their contributions enabled the application of the polygraph in criminal proceedings not only in the United States but also in other parts of the world. Improvements in testing methodology and polygraph technique had a significant impact on criminal investigation.

The pioneering role of American researchers in promoting and developing the polygraph technique is undeniable. The United States of America has been at the forefront of innovation in this field, contributing significantly to the advancement and refinement of polygraph instrumentation.

In the USA, the methods used for polygraph testing are varied and adapted depending on the objectives of the testing. This includes the distinction between simple and complex tests, the selection of the assessment method, the type of questions used, and the structure of the test itself. This diversification of methods allows the adaptation of testing techniques to the specific needs of each case and ensures a high degree of accuracy and relevance in the results obtained.

In 1966, the American Polygraph Association (AAP) was founded, a professional organization dedicated to training, the development of polygraph testing methods and standards, and the promotion of the continuous professional growth of polygraph specialists. The AAP is made up of high-quality experts and professionals in the field of polygraph examinations, researchers who share a common commitment to the public interest by developing and promoting correct polygraph application practices, in compliance with scientific and ethical norms.

The American Polygraph Association's primary purpose is to promote excellence in the field of polygraph examination and to provide resources and professional

[1] TURNER. Scientific detection of mensonge dans l'Armée Américaine. In: Revue Moderne de la Police, 1963, no. 61, p. 16.

[2] REID, J.E., INBAU, F.E. Criminal Interrogation and Confessions. 3rd ed. Baltimore: Williams & Wilkins, 1987, p.3-19.

support to its members[3]. By providing high-quality training, developing and revising standards, and organizing conferences and educational events, the AAP contributes to increasing the knowledge and skills of polygraph examiners.

By joining the AAP, members commit to adhering to professional ethics and standards in the administration of polygraph testing. This includes the application of valid, objective, and scientifically sound methods and techniques, as well as respecting confidentiality and protecting individual rights.

The American Polygraph Association is a leading source of expertise and guidance in the administration of polygraph testing, helping to strengthen public confidence in this testing technique.

In 2019, the American Polygraph Association standardized the polygraph testing procedure at the national level[4].

In 1983, following documented cases of leaks in the presidential administration, Ronald Reagan issued the directive „Protection of National Security Information". This directive legislated the use of the polygraph in investigating cases of unauthorized disclosure of classified information. The directive covered all persons who had access to information related to state secrets – more than 2.5 million civil servants, around 1.5 million employees of private companies contracted by the state. This measure aimed to strengthen national security and prevent leaks of sensitive information in the administration.

The directive had a significant impact in promoting the use of the polygraph in the context of security investigations. By imposing polygraph tests, the aim was to identify and eliminate potential informants and protect classified information. This represented an important stage in the development of the practice of using the polygraph and contributed to the consolidation of national security in the United States of America.

In 1985, in the United States, federal authorities adopted a series of measures that expanded the use of polygraph testing in investigations into leaks of classified information. These measures established the conditions for the application of the polygraph test in sensitive cases, in the context of increasing concerns for the protection of secret information during the Cold War.

Also that year, the Department of Defense received expanded powers regarding the polygraph evaluation of personnel who had access to classified data, targeting a number of more than four million government employees and contractors. The measures were aimed at strengthening institutional security and preventing unauthorized leaks of information.

In order to ensure specialized training for the correct application of the test, an institute dedicated to the training of polygraph examiners within federal government

[3] American Association of Police Polygraphists. About AAPA – Our Mission [cited 09/01/2025]. Available: https://www.polygraph.org/.

[4] American Polygraph Association. Standards of Practice, 2019 [cited 01.09.2023]. Available: https://polygraph.org/docs/adopted_8-23-19_APA_STANDARDS_OF_PRACTICE.pdf.

structures was created in 1986. This institution, known today as the National Center for Credibility Assessment (NCCA), became the main training center for personnel involved in the application of the polygraph technique in American federal agencies.

This stage of institutional expansion and professionalization of the application of the polygraph strengthened the position of this technique in American security and investigative structures. At the same time, it provided the basis for the development of a unified methodological framework and for the standardization of the training of specialists involved in polygraph examinations, especially in the context of protecting classified information.

In the following years, however, amid debates on employee rights and the limits of intrusion into private life, tendencies to regulate and restrict the use of the polygraph outside the government context emerged. Thus, in 1988, the United States Congress adopted the *Employee Polygraph Protection Act (EPPA)*[5] – a normative act that imposed significant restrictions on the application of the polygraph test in the private sector. The law established clear rules regarding the grounds, conditions and prohibitions related to the use of the test in employment processes or in other forms of professional evaluation, in order to ensure respect for the fundamental rights of employees and their privacy.

In the same context, by 1990, a list of federal agencies that were authorized to use the polygraph in their work was drawn up. These agencies include the Army, Air Force, Navy, Marine Corps, FBI, CIA, NSA, United States Postal Service, Secret Service, Drug Enforcement Administration, Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms, United States Marshals Service, United States Customs and Border Protection, and Defense Investigation Service. These agencies, due to the specific nature of their activities and the need to ensure national security, were authorized to use the polygraph in their selection, evaluation, and investigation processes.

For a long time, polygraph testing was used primarily as an investigative tool in police activities. However, in the judicial practice of many American states, the results of polygraph tests were not considered sufficient to be used as evidence. Court decisions required solid scientific substantiation and clear demonstrations of the reliability and infallibility of the polygraph.

An example of this is a decision by the Pennsylvania Supreme Court, which states that the acceptance of psychophysiological testing results in American courts requires a thorough and conclusive study that attests to the scientific reliability and infallibility of the polygraph[6]. This emphasizes the importance of a solid foundation based on rigorous scientific research to give validity and credibility to the results obtained through the use of the polygraph.

[5] U.S. CONGRESS. Employee Polygraph Protection Act of 1988, 29 U.S. Code §§ 2001–2009.

[6] BURACK, B. Critical Analysis of the Theory, Method, and Limitations of the Lie Detector, A. In: Journal of Criminal Law and Criminology, 1955, vol. 46(414) [cited 2025-08-06]. Available: https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4397&context=jclc.

We believe that this judicial approach reflects the prudence of the courts at that time regarding the acceptance of polygraph results as decisive evidence in judicial trials. The evaluation and interpretation of polygraph results are debated topics and are subject to rigorous criteria of validity and correctness in the scientific field. Thus, the application of the polygraph in justice continues to be the subject of detailed debates and analyses, and the granting of „evidentiary weight" to the polygraph examiner's opinion remains a function of the progress of research and the development of specific methodologies and standards.

The Supreme Court of New Mexico ruled on testimony obtained as a result of polygraph testing, considering it inadmissible as evidence, even if the participants in the trial expressed their written consent to be subjected to this test.

This decision once again highlights a cautious approach by the courts regarding the probative value of polygraph results. The New Mexico Supreme Court has ruled that even when individuals involved in a trial agree to undergo polygraph testing, these results cannot be considered a solid basis for establishing a person's guilt or innocence in a legal proceeding.

As U.S. judicial practice has evolved, polygraph testing has gained the status of scientific evidence, gaining recognition in the courts of the country. This recognition has been possible due to the qualitative improvement of the tools used to detect simulated behavior and the development of judicial practice in this field. However, the admissibility of polygraph testing results in court is conditional on the consent of the parties involved in the trial.

The Arizona Supreme Court has clarified this issue, stating that polygraph test results are considered scientific evidence and can be admissible as evidence in court under certain conditions[7]. These conditions include:

- the existence of written consent from the prosecution and the defense;
- the prerogative of the judge to decide the admissibility of the results of the polygraph test;
- the right of the parties to ask questions of the polygraph expert regarding the method and procedure used, as well as the qualifications of the polygraph examiner.

Thus, the admissibility of polygraph evidence in court in the US is subject to strict rules and procedures, thus ensuring the transparency and validity of the results. Through these regulations, courts attempt to ensure a fair and equitable evaluation of polygraph evidence and to avoid potential abuse or misinterpretation of it.

In this regard, the AAP has introduced mandatory standards and procedures for all licensed polygraph examiners.

Purpose of Establishing Standards. Polygraph testing, conducted by a competent and well-trained polygraph examiner using valid (scientifically sound) testing and analysis methods, is the most accurate method known to science for determining

[7] State v. Valdez, 91 Ariz. 274, 371 P.2d 894 (1962).

whether a person is telling the truth or lying. In order to obtain the most accurate conclusions from the polygraph, the American Polygraph Association establishes these Standards of Practice for its members. In addition, all polygraph testing must be conducted in accordance with federal, state, and local laws, rules, and regulations.

We believe that legal provisions that limit the admissibility of polygraph test results in court may raise questions regarding the respect for the defendant's fundamental rights, as guaranteed by the Sixth Amendment to the United States Constitution[8]. This amendment provides for the right to a fair trial and the defendant's right to confront the witnesses against him.

The exclusion of polygraph test results in court may be perceived as a restriction of these rights, as it may deprive the defendant of the opportunity to challenge the evidence presented against him. Thus, the non-admission of polygraph test results in court may be considered incompatible with the principle of justice and with the constitutional guarantees granted to the accused in a judicial process.

In Canada, the polygraph technique is widely used in the framework of forensic investigation activities, in the selection processes of personnel for institutions with special responsibilities, as well as in the operational surveillance carried out by government authorities. Due to its ability to provide relevant clues regarding the authenticity of statements and simulated behavior, the polygraph is considered a valuable tool in the stage preceding the formulation of judicial conclusions.

However, the Canadian legal system adopts a cautious position regarding the use of polygraph test results in the judicial process itself, as they are not directly admitted as evidence in court. This option does not express a challenge to the value of the technique itself, but reflects the jurisprudential orientation towards guaranteeing procedural fairness. However, in practice, the data obtained through testing are frequently used to guide research, verify hypotheses and consolidate the investigative picture, being considered a significant support in forensic work.

Strongly influenced by Great Britain in terms of legal norms, including procedural ones, Canada initially treated the polygraph with great reservations. In the mid-1990s, approximately 120 polygraph examiners were working in Canada. According to experts from the American Polygraph Association (AAP), Canada ranks second, after the United States, in terms of the use of the polygraph worldwide, using it mainly in forensic investigations and, to a lesser extent, in personnel selection in the public and private sectors.

Canadian police actively use the polygraph, especially in cases where it is necessary to narrow down the number of suspects, identify persons involved or not involved in committing crimes, collect additional information and establish the circumstances under which the crimes occurred. However, the results of polygraph tests cannot be used as evidence in court, and their use is limited mainly to investigative purposes.

[8] SIXTH AMENDMENT to the United States Constitution. Adopted on December 15, 1791

Japan is among the first countries outside the United States and Canada to officially adopt scientific lie detection in forensic investigations. This approach is based on the use of the polygraph and other similar technologies to assess the veracity of statements and determine whether an individual is involved in a crime.

The concept of polygraph testing was introduced to Japan after World War II, initially transferred through the American armed forces stationed in the region. The first Japanese specialist trained in the field was Toshio Hayashi, who completed a training course at the Far East Forensic Laboratory, managed by the US Army, in 1951[9]. Starting in 1956, the use of polygraph testing was officially adopted by Japanese police structures, and in the following decades, many prefectural police departments were equipped with modern testing equipment[10].

A landmark moment came in 1968, when the Supreme Court of Japan first recognized a polygraph test report as evidence in criminal proceedings. The decision set a valuable precedent in Japanese jurisprudence, strengthening the acceptance of polygraph results in the evidence management process. In May 1971, the Criminal Investigation Bureau of the National Police Agency adopted the first mandatory national standard on polygraph testing methodology, establishing precise rules for its application. In order for the results to be admissible in court, strict procedural requirements were established, including: the use of a standardized device, the application of an officially approved methodology, the performance of the test by a certified specialist, the observance of the optimal psychophysiological state of the tested person, and the obtaining of clear and conclusive reactions[11].

In **Asia**, polygraph testing is applied in varying degrees in several jurisdictions, including Lebanon, the United Arab Emirates, Hong Kong, Saudi Arabia, Jordan, Kuwait, Malaysia, Pakistan, Thailand, Taiwan, and the Philippines. In most of these countries, polygraph testing is used primarily by law enforcement agencies in the investigation of serious crimes and in the selection processes of personnel with sensitive responsibilities[12].

In some regions, the use of polygraph testing is integrated into the standard procedures of law enforcement agencies as an auxiliary tool to clarify ambiguous situations, detect simulated conduct, and support research. For example, in Thailand, the Department of Special Investigation routinely uses polygraph testing in cases of organized crime and corruption[13]. In the Philippines, the national police and anti-

[9] NAKAYAMA, O. History of Polygraph Testing in Japan. In: Polygraph, 1989, vol. 18, No. 3, p.193.

[10] HAYASHI, T.Y. Development of Polygraph Examination in Japanese Law Enforcement. In: Journal of Police Science, 1974, No. 12, p.45.

[11] National Police Agency (Japan). Standards and Guidelines for Polygraph Examinations. Internal Bulletin, Tokyo, 1971.

[12] ELSAYED, M. Use of Polygraph in the Middle East: An Overview. In: European Polygraph, 2021, vol. 15, No. 1, p.53.

[13] Department of Special Investigation (Thailand). Annual Report. Ministry of Justice, 2020. Available at: https://www.dsi.go.th.

corruption agencies frequently use polygraph testing in internal investigations and complex criminal cases[14].

However, at the regional level, there are debates about the probative value of the results obtained by this method. In many of these countries, the polygraph is not formally admitted as evidence in court, but is used exclusively for investigative purposes, to guide research and assess the behavior of subjects[15].

In **Israel**, the use of the polygraph was introduced in 1959. It is widely used by special services and the police. The results of polygraph tests, similar to the situation in Canada, can be accepted as evidence in civil trials.

Initially, several specialists were trained on the basis of American schools. Currently, Israel has its own school for training polygraph specialists.

The polygraph is widely used in Israel, both in the criminal and civil fields. For example, the police use it in the investigation and identification of criminals, as well as in the interrogation of suspects. In the civil field, for example, insurance companies use it to verify the veracity of claims.

Currently, 12 polygraph specialists work in the Israeli police, who are distributed in different regions and are part of the Forensic Department of the Israel State Police. The number of polygraph specialists working in the private sector currently exceeds 100 people.

In Israel, there is the Israeli Association of Polygraph Examiners[16] – a private and voluntary association of polygraph specialists, which promotes the profession, upholds ethics, and sets professional standards.

To become a member of the association, a person must meet rigorous professional requirements: to hold a diploma from an accredited polygraph training school, as well as to complete an internship.

Members of the association are required to conduct tests in accordance with professional standards and ethics.

The Israeli Polygraph Association includes examiners from the private sector, the General Security Service (Shin Bet), and the Israeli police.

Members of the Israeli army and the Israeli police do not represent their organizations, and their membership is only on a personal level.

The Israeli Polygraph Association is the only national association recognized as a member of the American Polygraph Association (AAP), the largest and most important polygraph association in the world, which also sets professional standards.

The association regularly organizes events to enhance the professional knowledge of examiners, such as professional conferences, which feature professional and

[14] Philippine National Police. Polygraph Examination Division – Use and Legal Framework. Internal document, 2022.

[15] SISON, A.T. Admissibility of Polygraph Evidence in Asian Legal Systems. In: Asian Journal of Criminology, 2013, vol. 8, No. 2, p.121.

[16] Israel Polygraph Examiners Association (I.P.E.A.). About Us [cited 12.12.2024]. Available: https://polygraph.org.il/en/.

experienced speakers from the United States. Seminars are considered mandatory and are held annually in accordance with the requirements of the American Polygraph Association.

In Israeli criminal proceedings, conclusions based on the interpretation of psychophysiological reactions obtained through polygraph testing cannot constitute a decisive basis for decision-making. However, the police force remains the largest user of polygraphs in the country. The security services also use polygraphs in investigations and in the recruitment process, being the second largest user of polygraphs.

The situation is different in Israeli civil proceedings. If a case is already in court and the parties agree during the hearing that the results of the polygraph test will influence the court's decision, the person promoting the polygraph test may gain an advantage in the trial. In this context, a new trial of the case is not possible.

Currently, polygraph testing is not recognised as admissible evidence in the UK courts. However, its use is not without merit in the British legal system. In England and Wales, paroled sex offenders have had the option of taking a polygraph test since 2007.

In the UK, the Parole Service in England and Wales was granted permission in 2014 to impose mandatory polygraph examinations as part of the conditions of release for sex offenders, under the Sex Offenders Act 1997. This initiative was implemented to strengthen the monitoring and supervision of paroled sex offenders and to reduce the risk of recidivism among this category of offenders.

The use of polygraph tests by the probation service has been successful, with the Ministry of Justice reporting in 2018 that 166 sex offenders had been returned to prison since the introduction of polygraph tests. Furthermore, polygraph tests are now considered under the Domestic Abuse Act for the release of domestic abuse offenders in England and Wales.

The National Council of Chiefs of Police[17] is currently exploring the benefits of polygraph testing in law enforcement and the possibility of expanding its use.

We believe that as more law enforcement agencies recognise the value of polygraph testing, it is likely to become more widely accepted in the UK legal system in the future.

In **Belgium**, polygraph testing is considered a special interrogation method and can be used in criminal investigations. However, under Belgian law, polygraph test results cannot be used as independent evidence in court. They can only be used in conjunction with other evidence to support the investigation and guide the direction of the prosecution. Thus, the polygraph does not have autonomous probative value in Belgian courts and cannot be used as the sole basis for proving a person's guilt or innocence in a legal trial.

[17] National Police Chiefs' Council (UK) [cited 15.11.2023]. Available: https://www.npcc.police.uk/.

After World War II, **Germany** was divided into four occupied zones. The military police of the US armed forces had ,,special agents" who worked as polygraph examiners. Some of these were German refugees and therefore spoke German. Over time, some German defense lawyers established contact with American military lawyers. During their conversations, the German defense lawyers discovered that the Military Criminal Investigation Department and military defense lawyers were requiring suspects who denied the charges against them to submit to a polygraph test. In this way, the suspects had the chance to prove their innocence, often resulting in the charges being dismissed.

In 1954, the Supreme Court ruled[18] that the basic principles of German constitutional law and criminal procedure prohibit the use of polygraph tests because they infringe on the defendant's freedom to make decisions and act according to his own will. This freedom of the defendant is based on the principles of constitutional law and criminal procedure, as well as on the concept of an individually responsible moral personality. Violations of personal freedom of will are prohibited, regardless of the defendant's consent to the violation. The Supreme Court considered that the defendant's right to decide whether and how to answer each question was incompatible with the use of the polygraph test. The argument behind this decision is that during a polygraph test, a guilty person can voluntarily answer the questions. At the same time, his involuntary reactions during the polygraph test would reveal the fact that he is guilty, and this information is obtained against his will. This introspection into the defendant's soul violates his freedom of decision and action. Therefore, polygraph tests should be prohibited in criminal trials, because every individual has the right to preserve an important and inviolable psychic sphere, which is necessary for the maintenance and development of personality.

The First Senate of the Federal Supreme Court of Germany (Bundesgerichtshof) had to decide on the admissibility of an investigative procedure completely unknown to the judges. They had no knowledge of the details of administering a psychophysiological test designed to reveal the involvement of a suspect in an investigated or tried crime. The judges felt the need to obtain information about this technique and how the entire examination was administered. Unfortunately, the judges of the First Senate did not know who in Germany could provide the necessary information. Therefore, they decided to request the US Forensic Science Laboratory for Europe, then located in Wiesbaden, to send a German-speaking special agent to testify before the Senate and inform the judges about the instrument and procedure for administering the examination.

However, the special agent was not familiar with German law and, indeed, could hardly have had any knowledge of it. He was only familiar with the American criminal justice system, which is an adversarial system with lay juries, where it is important for the parties to ,,impress the jury". With this in mind, the special agent tried to impress the judges of the First Senate.

[18] Bundesgerichtshof (BGH). Urteil vom 16. Februar 1954 – 1 StR 578/53.

As a result of this misunderstanding, the members of the senate concluded that they must prohibit the use of this technique in criminal proceedings in order to protect the freedom of the accused to make independent decisions and act according to their own free will.[19]

After that decision, the discussion about the admissibility of the results obtained by administering this technique ceased. The courts rejected all defense requests for the admission of the results of polygraph tests.

Things began to change in 1979, when law professor J. Schwabe published critical comments on the Supreme Court's 1954 decision. The Supreme Court's main argument was that the administration of the comparative question test violated human dignity and respect for human rights. This law professor raised the question of whether it would not be an even more serious violation of human rights to imprison an innocent person than to participate in psychophysiological testing requested by that person[20].

Of course, there is only one answer to this question. This article encouraged lawyers to object to the Supreme Court's decision not to accept the results of polygraph tests.

As a result, a series of scientific articles were published in legal journals in which J. Schwabe challenged the Supreme Court's decision, emphasizing the Supreme Court's misunderstanding of the rationale and manner of administering the test under consideration.

As a result, some judges and courts dared to admit the results of polygraph examinations into evidence. Naturally, these decisions were challenged by prosecutors. Thus, these cases were referred to the German Supreme Court of Justice for adjudication, which decided to issue a new policy decision in 1998.

The Supreme Court ordered a hearing and called several scientists to give expert testimony on the validity of psychophysiological examinations, in particular the control question test.

The hearing was scheduled for two days, during which the experts presented their opinions. The first expert was a professor of physiology, who, although he did not have detailed knowledge of the polygraph technique, appealed to reason, arguing that if the technique had an acceptable level of validity, it should be used. He compared it to acupuncture and explained that although it was not known in detail how it worked, if it had results, it should be used and benefited from.

The next expert was J. Schwabe, who was invited to express his opinion before the Supreme Court. He argued in favor of the admissibility of this technique, at least for those who maintain their innocence and desperately want to prove it. J. Schwabe argued that the use of the polygraph can contribute to obtaining evidence in support of innocence and can serve as an additional tool in the process of justice.

[19] Bundesgerichtshof (BGH). Urteil vom 17. Dezember 1998 – 1 StR 156/98. In: BGHSt, 1999, vol. 44, p.308.

[20] SCHWABE, J. Rechtsprobleme des „Lügendetektors". Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 1979, P. 576-582. ISSN 0341-1915.

Max Steller, professor of forensic psychology at the Free University of Berlin, in his Habilitationsschrift, highlighted the importance of using the polygraph technique in forensic investigation. He reviewed the studies and results obtained in the field and argued that the polygraph can make significant contributions to the identification and solving of crimes.

These opinions presented at the hearing reflect various perspectives on the use of the polygraph and can serve as a basis for making a judicious decision regarding the admissibility of this technique in the justice system.

The last expert was K. Fiedler, a clinical psychologist who, in his introductory remarks, emphasized that he had never testified in court and that he was not particularly interested in forensic psychology. In his testimony, he emphasized that the theoretical basis of the test with control questions is extremely weak. Regarding the validity of this diagnostic tool, he argued that the results of these examinations are more often incorrect than correct.

He also testified that tests with control questions have very low validity, especially when applied to alleged sexual offenders. This testimony had a very strong impact on the court, because in legal proceedings related to the sexual abuse of minors, we often face situations where there is no direct or indirect evidence. This means that for innocent people, the chances of getting a charge dismissed are extremely low.

It was later discovered that K. Fiedler had used figures from Patrick and Iacono's field validity study[21]. This study showed the difference in accuracy and reliability between control question tests and other assessment modalities, indicating significant sampling bias in the case of polygraph tests. Fiedler pointed out that the study by Patrick and Iacono found that control question tests often lead to an increased number of false alarms, which can result in the unjustified incrimination of innocent people, especially in cases involving alleged sexual offenders.

Fiedler also highlighted that the study illustrates a lack of consistency in the results obtained through polygraph tests, suggesting a low validity of this method. This can have serious implications, as people who are actually innocent could be categorized as guilty, thus amplifying the trauma and injustice suffered by victims.

Fiedler went on to argue that it is imperative for the legal system to take these findings into account and review the way polygraph tests are used in judicial processes. He stressed that a more scientific and rigorous approach is needed to assess the credibility of testimonies, especially in cases involving allegations of sexual abuse.

Stressing that there are other methods and newer technologies that can provide a more accurate and reliable diagnosis, Fiedler advocated for a reassessment of the reliance on polygraph tests in court. He suggested that a step forward could be closer collaboration between forensic psychologists and researchers to ensure that methods

[21] PATRICK, C.J., IACONO, W.G. Validity of the control question polygraph test: The problem of sampling bias. In: Journal of Applied Psychology, 1991, No. 76(2). P. 229-238 [cited 06.12.2024]. Available: https://doi.org/10.1037/0021-9010.76.2.229.

used in court are based on sound scientific evidence and not on outdated and potentially incorrect techniques.

In concluding his testimony, Fiedler stressed that it is the responsibility of all those involved in the justice system to protect the individual rights and freedoms of citizens, including the right to a fair and impartial trial. He called for urgent reform in the way sexual abuse cases are handled and urged a serious reconsideration of the role and relevance of polygraph tests in contemporary judicial processes.

In 1998, the Federal Court of Justice in Germany changed its position on the use of polygraphs in criminal proceedings. Although it abandoned the 1954 constitutional ban in two well-founded rulings on December 17, 1998, the Federal Court of Justice nevertheless rejected the question control test as a completely unnecessary means of evidence in accordance with current research standards.

The Federal Court of Justice's reasoning is based on three expert reports by medical professor Jänig and psychology professors Fiedler and Steller, who rejected the question control test. A third expert report by Undeutsch was not followed by the Federal Court of Justice[22].

The Federal Court of Justice's arguments include the following:

- The theoretical premise of the question control test, namely that the guilty person should react more strongly to questions about the crime due to fear of punishment, is not proven.
- The formulation of the control questions is a problem that cannot be solved satisfactorily, since they are formulated intuitively, depending on the personality of the person being examined.
- The Federal Court of Justice also expresses doubts about the validity of the question control test. Although the Undeutsch report indicates a success rate of between 70 and 90 %, the Federal Court of Justice does not agree with this conclusion.
- The Federal Court of Justice left open the question of whether the test of knowledge of the circumstances of the facts, applied in the context of the investigation procedure, could constitute a valid means of evidence.

We believe that, in the context of this analysis, an essential question remains unresolved: *why did the German legislator choose to focus exclusively on assessing the reliability of tests that apply the method of control questions in the use of the polygraph*? This choice seems to neglect a wide range of alternative and relevant methods and techniques that can contribute to a deeper and more nuanced understanding of the efficiency and accuracy of the polygraph.

By looking at a single method, we run the risk of providing a narrow and perhaps misleading perspective on the overall validity of polygraph testing. It is essential to consider a broad spectrum of methods and approaches to ensure that the assessment

[22] DAHLE, K.P., VOLBERT, R. (Hrsg.). Entwicklungspsychologische Aspekte der. In: Praxis der Rechtspsychologie, 2005, vol. 9, p.113.

of polygraph reliability is as accurate and complete as possible. An exhaustive and comprehensive examination would provide a clearer and more detailed picture of the polygraph's actual ability to detect truth or lies, thus ensuring that decisions made based on polygraph test results are informed and reliable.

While the control question method may have some degree of effectiveness in certain circumstances, other methods that can provide valuable information and insights should not be ignored. Diversifying testing methods and their comparative evaluation would contribute significantly to improving the understanding and effectiveness of polygraph testing as a whole.

Complementing and supporting our observations, a review by leading scholars on the scientific validity of polygraph testing shows that it is conditioned by a number of dimensions and criteria that vary across specific research studies. It is argued that relying solely on a single method in assessing the reliability of polygraph tests is not only insufficient but potentially misleading.

Neglecting a diverse range of alternative methods and techniques can undermine a genuine and nuanced understanding of the effectiveness and accuracy of the polygraph. It is imperative to adopt a much broader perspective, encompassing the diversity of approaches and techniques, to ensure the most accurate and complete assessment of polygraph reliability.

Such a multidimensional perspective will significantly contribute to clarifying the reality of polygraph tests' ability to detect truth or lies, increasing confidence in decisions based on polygraph test results[23].

In general, we find that in Germany, the debates on the use of polygraph tests in criminal trials reflect a wide range of opinions and perspectives. The existence of both pro and con positions in the legal and psychological literature underlines the complexity and sensitivity of the subject.

Despite a decision by the German Federal Court of Justice in 1998, more recent studies and some experts continue to support the use of polygraph tests for the exoneration of defendants, insisting on the need for assessments carried out by experienced professionals in the field. Many lawyers and specialists, such as Meyer-Mews and Offe & Offe, defend the controlled and carefully monitored use of polygraph tests, emphasizing their potential to simplify and accelerate the process of finding the truth in judicial investigations.

At the same time, there are voices, including Rogall, who strongly oppose the use of polygraph examinations in criminal proceedings, highlighting the limitations and risks associated with this testing method. These opposing views underscore the need for careful analysis and rigorous evaluation of the role and effectiveness of polygraph testing within the German legal system.

[23] Scientific Validity of Polygraph Testing. A Research Review and Evaluation. A Technical Memorandum. Washington, D.C.: U.S. Congress Office of Technology Assessment, OTA-TM-H-15, November 1983, p.108.

While advocates of polygraph examinations highlight the potential advantages, including time and cost savings, as well as the avoidance of stressful interrogations for victims, critics emphasize the imperative need for caution and skepticism in adopting this method.

The history of the application of the polygraph examination technique in **Bulgaria** reflects an interesting evolution of the use of this technique in the country. Compared to the United States, where polygraph technology was widely used, in Bulgaria this method was introduced later and experienced a gradual development.

In 1968, Bulgaria acquired its first polygraph examination instrument, a six-channel Stoelting, originally intended for the development of a training system for learning how to evade the polygraph method. In 1972, Bulgaria purchased another Stoelting Ultrascribe instrument. All polygraph experiments were initially conducted within the psychology laboratory of the Ministry of the Interior.

Until 1989, the development of polygraph examinations in Bulgaria focused on the development of countermeasure techniques to cheat polygraph tests. Training in the use of polygraph examinations was based on manuals and local experiments, and a small number of people had the necessary skills to work with the polygraph. This had a significant impact in the early 1990s, as these experts retired without replacements to continue their work. In practice, the polygraph was used during this period in a small number of criminal cases and for the selection of officers for a new service designed to combat organized crime. In the spring of 2007, Paul Redden, then the chief polygraph examiner at the San Diego Police Department and a representative of Lafayette Instruments, arrived at the institute, thus paving the way for the formal training of two experts from the Institute of Psychology in an AAP-accredited school in the USA. This event marked the beginning of the search for a suitable place for polygraph examinations in Bulgaria.

After 1997, the use of polygraphs increased significantly in Bulgaria. The results of polygraph tests have become decisive in solving many criminal cases, such as homicides, serial assaults, robberies and thefts. Since 1999, the results of polygraph tests have been presented in courts under the name of *psychological expertise for the investigation of truthfulness*. However, Bulgaria does not have a special law on the use of polygraph tests[24].

In 1998, the Bulgarian Association of Polygraph Examiners was established, which became a professional body for those working in the field of polygraph examinations. In 2004, the Bulgarian Association of Polygraph Examiners organized the first international conferences, which contributed to the promotion of the use of the polygraph and the debate on its regulation in the judicial system.

[24] VLADIMIROVA, V.V., TODOROV, T.B. The essence of the polygraph method and its use in Bulgaria. Western University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, BULGARIA, Faculty of Philosophy, Department of Psychology. 2020.

In the last ten years, private polygraph examiners, most of whom are specialists who previously worked at the Institute of Psychology, have started to collaborate with private sector companies in solving cases of unfair behavior, theft, robbery, etc. Prevention is also a main focus, so polygraph testing has become part of the pre-employment procedures of numerous companies in the country.

In the post-war period, while the use of the polygraph in criminal investigations was constantly increasing abroad, the **Soviet Union** still had a deeply negative attitude towards the ,,polygraph problem". As a result of this attitude, the technology of obtaining information from people using the polygraph was not studied by psychologists or physiologists in the country for three or four decades. The first to draw attention to this topic, after A.R. Luria, was Professor P.V. Simonov (who later became an academician of the Russian Academy of Sciences and director of the Institute of Higher Nervous Activity and Neurophysiology of the Russian Academy of Sciences).

In the early 1960s, when the development of the information theory of emotions began, P.V. Simonov conducted a significant series of experimental research in the psychophysiology of emotions and, in particular, studied the method of detecting emotional reactions to signals significant for the subject (the so-called lie detection).

As a result of these studies, the scientist came to the conclusion that the effectiveness of modern methods of detecting emotions leaves no room for doubt. Such methods can become an auxiliary tool in the investigation of crimes, speeding up the process and, thus, contributing to solving the main task of socialist justice: the elimination of impunity for crimes.

Independently of P.V. Simonov, in the early 1970s, a group of researchers from the Institute of Biophysics of the USSR Academy of Sciences, under the leadership of Professor L.G. Voronin, who were engaged in research on memory mechanisms, used "the method on which the so-called lie detector is based" as an experimental means. The researchers stated that they resorted to this method ,,because any methodology that allows detecting changes in reactions that occur during the storage of emotional phenomena" in human memory seemed promising. Although the researchers did not address the issue of using the ,,lie detector" in practice, citing the ,,lack of physiological substantiation" and the non-acceptance of this method in the legal field, the fact that they conducted this research was already proof of the validity and scientific effectiveness of the psychophysiological method of detecting the necessary information in human memory. The results of subsequent experiments confirmed that the polygraph technique is in fact an effective tool for detecting information hidden by an individual, contrary to the opinion previously held in the Soviet legal and psychological field.

The experimental research of the group led by P.V. Simonov were successfully completed, and in 1970 A.A. Zaniceva defended the first doctoral thesis in the USSR

on the topic of applying the polygraph. The method was officially recognized as scientifically substantiated, and the use of the polygraph in the KGB was approved. A.A. Zaniceva quickly demonstrated the effectiveness of using this method in operational practice, but the only specialist in this field could not satisfy the needs of the security organs of a huge country: the need to create a special department dedicated to the application of the polygraph became obvious. However, certain obstacles arose.

One of the initial obstacles – the lack of adequate equipment – was soon overcome by supplementing the polygraph equipment with high-performance devices produced by the American companies Associated Research Inc. and Stoelting. One of these devices was transferred to the Central Scientific Research Institute of Special Techniques of the KGB, where, under the leadership of Captain Iu.K. Azarov, Doctor of Technical Sciences, research was initiated on the development of technical means for detecting hidden information. L.G. Alekseev, who would later become one of the leading specialists in the field of applied psychophysiology in the Russian Federation, was also involved in these activities. The results of the research conducted during that period were summarized in the volume *Проблемы прикладной психофизиологии*, a work also appreciated in the international specialized literature, including through a favorable review published in the journal *European Polygraph*[25].

The polygraph also began to be applied by the medical department in psychological research for personnel selection, where B.I. Guseinov, now well-known in Russia, took part together with V.K. Noskov.

Unaware of the department's efforts to develop this topic and trying to facilitate the promotion of the polygraph in practice, P.V. Simonov, a scientist deeply involved in the „polygraph problem", sent the chairman of the KGB of the CMS of the USSR, Iu.V. Andropov, an explanatory note "On the current state of lie detection in the USA". Making a brief review of the use of the polygraph, the scientist noted: „the method of recording involuntary emotional reactions continues to be developed and applied in the USA. This circumstance provides a basis for considering it expedient to organize in the KGB system of the USSR a special laboratory for studying methods applied in instrumental detection taking into account the latest achievements in psychophysiology, electronics and computer technology".

But the main obstacle to the promotion of the polygraph testing method was the negativism that had developed over the years in the USSR towards the „lie detector". The sudden increase in the use of polygraph examinations in the early 1950s in the USA and other countries did not attract the attention of jurisprudence specialists or psychologists in the country. On the contrary, specialists from the USSR Prosecutor's Office stated that „Soviet scientists have always opposed such criteria for assessing

[25] SHAPOVALOV, V. Review of L.G. Alekseev & F.V. Potemkin's The Problems of Applied Psychophysiology. In: European Polygraph, 2017, vol. 11, No. 4, p.189-191, ISSN 1898- 5238.

the veracity of the testimonies of witnesses and defendants, rightly considering that it is never possible to determine with certainty which mental processes generate a certain physiological change in the body". The publications that appeared in those years on this topic only deepened the misunderstanding of the „polygraph problem", mixing together socio-legal, natural-scientific, methodological and technical aspects. A wall of ideological beliefs stood in the way of implementing the polygraph in the activities of the country's special services and law enforcement agencies: the use of the „lie detector" was considered „false science or pseudoscience". In order to develop this direction, portable encephalographs were purchased from the company „Biomedica" (Italy) for conducting tests using the polygraph, which were distinguished by high reliability and served for about 20 years.

The creation of Laboratory No. 30 led to an increase in the number and expansion of the area of application of polygraph examinations. Therefore, polygraph examiners from the former Soviet republics can start counting the time of using the polygraph in their countries from the practice of the KGB bodies[26]. The laboratory employees first conducted tests with the use of the polygraph on the territory of Georgia and Latvia in 1976, on the territory of Armenia and Ukraine in 1978, and in the early 1980s – on the territory of Kazakhstan[27], Kyrgyzstan and other republics. In 1977, the laboratory employees first conducted polygraph examinations outside the USSR, and later such work became regular: the polygraph was used on the territories of countries in Europe, Asia and Africa.

The functions of polygraph examiners were performed by Iu.K. Azarov, A.A. Zaniceva, V.K. Noskov, Iu.I. Holodny, T.G. Karikhh, B.I. Guseinov, V.V. Korovin, B.E. Fyodorov. Although the volume and area of polygraph use were constantly increasing from year to year, the needs of state security bodies for polygraph testing (due to personnel turnover) were provided by a group of only five to six specialists[28].

The work of Laboratory No. 30 of the KGB was carried out in strict secrecy: only those who came into contact with it for official reasons knew about its existence and functions. However, with the beginning of the use of the polygraph in operational practice, the state security organs could not completely hide this fact: in 1979, the American Congress, during hearings dedicated to the selection and verification of personnel in the US intelligence organs, discussed, among other things, the use of the polygraph by the KGB organs. Thus, what was carefully hidden from the public in the USSR was well known abroad.

Recognizing the need to introduce the polygraph into the practice of combating crime, independently of the KGB and also in conditions of confidentiality, emplo-

[26] ZLOBIN, G., JANI, S. The Problem of Polygraph. In: Problems in Improving Soviet Legislation, Proceedings of the Institute of Soviet Legislation, 1976, No. 6, p.122.

[27] ALESKOVSKIY, S. Earliest History of Kazakhstan Polygraph. In: European Polygraph, 2022, vol. 16, No. 1, p.5-17, ISSN 1898-5238.

[28] WIDACKI, J. Review of Detektor lzhy na strazhe istiny (Lie Detector Guarding the Truth) by Vladimir Kniazev. In: European Polygraph, 2010, No. 4, p.231.

yees of the Moscow MIA (K.S. Skoromnikov group) and Kiev (A.F. Voznoy group) conducted experimental-applied research on the possibility of using the polygraph. These researches proved to be successful and gave promising results, which were reported at a closed departmental conference in the city of Kuibyshev (now the city of Samara) at the end of 1978. However, the consequences were opposite to those expected and the initiative was punished: the experimenters were subjected to harsh criticism, the research was stopped, the groups were disbanded, and this topic in the MIA was abandoned for 12 years.

In the 1980s, the national methodology for polygraph examination was created[29], which was adapted to the specifics of the activities of state security bodies and allowed to confidently solve the tasks set by operational practice. The following were developed, tested in laboratory and real conditions and admitted for use: mixed-type tests, version significance assessments, situationally significant stimuli. The training program for polygraph examiners was adjusted, who then successfully worked in difficult operational conditions. Finally, in 1986, in fact, the same year as the USA, a technical system for recording physiological reactions was created - the prototype of a computerized polygraph.

The attitude towards the polygraph began to change only in the last year of the existence of the USSR. For the first time, the "lie detector" was openly used in the USSR in early 1991 during the investigation into the murder case of priest A. Men: a certain „Bobkov gave confessions of guilt in committing the murder". Polygraph testing of G.A. Bobkov was carried out by Major V.V. Korovin, an employee of Laboratory No. 30 (today a well-known polygraphologist in the country).

During a trip abroad, the leadership of the USSR Ministry of Internal Affairs (MAI) got acquainted with the application possibilities of polygraph examination in police practice, and the ministry decided to prepare proposals for the introduction of the polygraph into the work of internal affairs bodies.

Among other measures, the MAI turned to the KGB with a request to familiarize a group of ministry employees with the method of testing with the application of the polygraph.

An important role in the legalization and spread of polygraph testing in **Russia** was played by the Law on Special Investigative Activity, which came into force in 1992 and obliged all subjects involved in special investigative activity to introduce polygraph examinations into their actions.

In the implementation of this law, the Ministry of Security of the Russian Federation – one of the successors of the USSR KGB – prepared the first normative act in the country regulating the use of the polygraph.

The appearance of this document, which went against the decades-old negativism towards the „lie detector", caused great controversy in the Ministry of Justice

[29] KHOLODNY, Yu. Interrogations Using a Polygraph in Russia: 15 Years of Legal Application. In: European Polygraph, 2008, vol. 2, No. 4, p.73-83, ISSN 1898-5238.

of Russia, where the act was sent for registration. The Prosecutor General's Office of Russia supported the need to introduce polygraph testing into the work of law enforcement agencies and to implement such a document.

In February 1993, the Ministry of Security of Russia held a joint meeting with representatives of the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of Justice, the Foreign Intelligence Service and the Supreme Court of Justice of Russia, during which the need to „legalize" the polygraph and its use in police activities was considered. All participants invited to the meeting supported the initiative of the Ministry of Security of Russia and the Ministry of Justice, and therefore on March 1, 1993, the „Instruction on the procedure for conducting special psychophysiological examinations using a polygraph by federal state security bodies" was registered.

This was the last major contribution of Laboratory No. 30 to solving the „polygraph problem" in Russia - the use of the polygraph in Russia was legalized.

In 1994, the Ministry of Internal Affairs put into effect the Instructions for testing with the application of a polygraph, in 1996 – the Federal Tax Police Service, and in 1999 – the Ministry of Defense of Russia. A new era began in the work of applying a polygraph by law enforcement agencies in Russia.

The methodology of polygraph examination no longer had to be hidden under the secret seal. Therefore, in January 1994, Laboratory No. 30, having fulfilled the mission assigned to it and formally ending its existence, moved to a new level: it was transferred to the Institute of Forensic Science of the Ministry of Security of Russia and there received the status of a department.

On July 12, 2023, the International Association of Experts in the Field of Psychology and Law, the Faculty of Law of Lomonosov Moscow State University and the Department of Forensic Science organized a round table with international participation on the topic Research using the polygraph: yesterday, today, tomorrow. During this scientific event, Veaceslav Tokarev, a representative of the Main Criminalistics Directorate (Centre for Criminalistics) of the Investigative Committee of the Russian Federation, recalled that investigations using the polygraph began to be practiced by the staff of the territorial forensic subdivisions of the Investigative Committee of the Prosecutor's Office of the Russian Federation in 2009. 10-12 thousand examinations are carried out annually, 2/3 of which are on criminal cases. The number of decisions referring to the conclusions of polygraphologists as evidence has decreased over the past 10 years from more than 200 to 15-20 per year, due to the negative position of the Supreme Court of Justice of the Russian Federation. However, the figures themselves are not an indicator of distrust in the method. In particular, in the territories of the Russian Federation, the work of polygraphologists is very effective.

Yaroslava Komissarova, a prominent figure in the field, summarized the results of the discussions and formulated the main conclusions[30]. The scientist emphasized

[30] KOMISSAROVA, Ya. Polygraph Examinations in Russia: Trends and Prospects. In: European Polygraph, 2020, vol. 14, No. 1, p.25-38, ISSN 1898-5238.

that currently, due to the rapid development of science and technology, the problems of verifying information provided by people have intensified.

Psychophysiological research using a polygraph is an independent technology, which allows, subject to certain standards, to obtain information about a person's knowledge of a particular event, even if he claims to know nothing.

The possibility of identifying signs of concealment of information about an event, for example, by analyzing behavior, is not yet well-founded in Russia. The pseudo-complex approach, when the boundaries of research with a polygraph are blurred due to an excessive psychological approach, leads to a decrease in the quality and effectiveness of the work of the polygraph expert.

New technologies are currently being developed for verifying the information provided by people. However, they should not be confused with psychophysiological research using the polygraph, which has been carried out in different countries of the world for over 100 years. New devices and methods of their use have yet to be tested in practice.

In **Romania**, as in the rest of the world, especially in the former communist states of southeastern Europe, the use of the polygraph was effective and relatively late. It was not until 1971 that the first examination using the polygraph took place. This testing was carried out mostly in a teaching environment, at the Department of Psychology of the „Babeș-Bolyai" University in Cluj-Napoca. The polygraph used, the „Stoelting" model, was purchased from the USA by Professor Alexandru Roșca and used in his experimental studies in the field of psychophysiology.

In the Romanian judicial field, the use of the polygraph only began in 1975, being applied especially in murder cases. Tudorel Butoi, author and graduate of the Faculty of Psychology in Bucharest, is among the first experts who used this device to detect the simulated behavior of suspects in the circle of suspects formed by the judicial bodies. Of course, the implementation of the polygraph at this level was achieved gradually. Initially, there were experimental examinations, carried out on subjects in whose case the concealment of the truth was controlled. In the next stage, the experimental results were corroborated with the actual testing of subjects suspected of committing criminal acts. Parallel to the use of the polygraph, at the Institute of Criminalistics in Bucharest, the psychological stress detector in the voice was also introduced, with expert Jean Nichifor at the helm of the development and application of this technology. This tool, which analyzes voice fluctuations to detect signs of psychological stress, has offered a new perspective in assessing the veracity of statements, thus complementing traditional investigative methods.

With all these advances, it is essential to remember that, although useful, these tools do not offer an absolute guarantee of accuracy. The polygraph and the voice stress detector must be used as part of a complex set of investigative methods, which, combined, can provide a clearer and more objective picture of the case under analy-

sis. By collaborating and combining these tools, legal professionals have significant resources at their disposal to elucidate the truth in the difficult cases they face.

This continuous evolution in the field of investigative technologies highlights the constant commitment of experts to perfecting truth detection methods, thus contributing to the efficiency and fairness of the judicial process in Romania.

Later, specialized polygraph laboratories were established in Romania, operating within the structure of the police inspectorates of some counties and the municipality of Bucharest, under the coordination of the Institute of Forensics of the General Inspectorate of Police within the Ministry of the Interior.

In 2012, there were 10 regional laboratories for detecting simulated behavior operating in Romania, in which 12 specialists worked. By 2023, the number of these laboratories had increased significantly. Currently, in Romania, there are 22 laboratories located within the structures of the county inspectorates and one laboratory at the Bucharest Police Department, with a total of four examiners, two of whom are specialists and two experts.

These laboratories are the places where specialists and official experts recognized by the Ministry of Justice carry out their activity. This official recognition emphasizes the quality and seriousness of the work carried out in the polygraph examination laboratories, guaranteeing the accuracy and reliability of the results obtained.

To become an expert in this field, it is necessary to meet well-defined conditions: a minimum of four years of experience in polygraph examination, proof of a specific number of examinations and passing an exam organized by the Institute of Forensic Science, all of which are carried out based on a provision and established procedures.

The increase in the number of laboratories and specialists active in this field highlights the importance that Romania attaches to modern and innovative investigative tools. This fact underlines the country's continuous effort to align with international standards in the field of judicial and criminal investigations, thus providing significant support to judicial bodies and facilitating the process of seeking the truth in complex cases.

Regarding the use of polygraph tests in Romania, an eloquent example can be found in the statistics from the period 1990-1998 of the Cluj County Police Inspectorate. The polygraph was requested here for 1,266 criminal cases, on which occasion 3,586 people were tested. The results obtained indicate that 73% of the people tested were determined to be honest, while the remaining 27% were considered dishonest. Of this last category, 27% admitted their actions during the examination, and the majority, 73%, did so later, during the investigation. Only 2% of the test results were inconclusive, meaning that the examiners could not formulate a definitive conclusion regarding the honesty or dishonesty of the tested subjects. The accuracy of polygraph testing at the Cluj County Police Inspectorate was thus 98%, underlining the usefulness and efficiency of this tool in judicial investigations.

Between 2010 and 2022, the use of polygraph tests in Romania has experienced a significant increase. The number of criminal cases in which these tests were used has increased to approximately 2,000 cases per year, reaching a total of 26,000 cases in the 13 years. This trend shows an increased recognition of the usefulness of polygraph tests in judicial investigations and an increase in the authorities' confidence in this technique.

Regarding the total number of people tested, this reached approximately 5,720 annually, totaling 74,360 people in the 13 years. These data reflect the impact of the expansion of the use of polygraph tests on the community and the increasing number of people who are subjected to this procedure in the context of criminal investigations.

In Romania, the polygraph testing procedure is governed and standardized by several essential normative documents: Specific procedure for polygraph examination code PSL – 01-07, Organization of activities in polygraph laboratories of the Romanian Police and Manual of good practices for the analysis and interpretation of polygraph diagrams in the Romanian Police. These documents establish the legal and methodological frameworks for conducting polygraph examinations, thus ensuring compliance with international and national standards in the field[31].

Continuing on the same line, the evaluation of simulated behavior through the polygraph technique is regulated as a forensic psychology activity by art. 36 of the Order of the Ministry of Internal Affairs no. 23/2015 on the activity of psychology in the Ministry of Internal Affairs. This ordinance reinforces the commitment of the Romanian authorities to ensure an ethical and professional application of polygraph tests, protecting the rights of the subjects and facilitating the process of seeking the truth in judicial cases.

According to the *Manual of Good Practices for the Analysis and Interpretation of Polygraph Charts in the Romanian Police*[32], a set of tests based on the control question paradigm is practiced in Romania, thus demonstrating the country's alignment with consolidated and effective international practices in the field of polygraph examination. These tests include:

- the John Reid type test, renowned for its structured methodology;
- the Modified General Question Test (MGQT), which offers a diversified approach to the examination;
- the Air Force test, originally developed by the US Air Force;
- the Bi-zone test, which focuses on the analysis of two distinct response zones;

[31] LUNGU, A. Aspects of the application of the polygraph in the investigation of crimes. Particularities of the pre-test stage. In: Forensics - The Main Pillar of Judicial Probation in Criminal and Civil Trials, International Conference on Forensic Sciences, 11th Edition, Romanian Association of Forensic Scientists, October 20-21, 2023.

[32] National Institute of Forensic Science. Manual of good practices for the analysis and interpretation of polygraph diagrams in the Romanian Police. MAI, IGPR. Document no. 774.252 of 03.08.2015.

- the Utah Zone test, an innovative and effective method in assessing the behavior of the examined subjects.

These methodologies are actively adopted and used to ensure precision and accuracy in the results obtained through the polygraph examination, thus contributing to the consolidation of the judicial investigation process in Romania.

According to Romanian law, the legal value of polygraph examinations is well defined. According to Ordinance no. 75/2000 on the organization of forensic expertise, polygraph examination is classified as expertise for the detection of simulated behavior[33]. This specific name gives polygraph examination a distinct status within the Romanian judicial system.

Title IV, art. 97 of the *Romanian Criminal Procedure Code* clearly stipulates that expertise is an official means of evidence in criminal proceedings. This includes the results obtained from polygraph examinations. It is stipulated that evidence is obtained in criminal proceedings by various means, one of which is expert reports. This confirms the essential role of polygraph examination in the investigative and judicial process, significantly contributing to establishing the truth in criminal cases.

However, it is important to mention that, in practice, the probative value of polygraph tests may be subject to debate in court. Polygraph tests are based on the physiological responses of subjects, which can be influenced by a variety of factors. This may generate certain limitations in terms of the reliability and accuracy of these tests as means of evidence and explains why some courts may treat polygraph test results with a certain degree of caution.

Thus, while polygraph tests are recognized as a form of expertise and, consequently, as evidence under Romanian law, it remains the responsibility of the parties involved and the court to determine their weight and relevance in the context of each case. This balanced approach ensures a fair and impartial judicial process, guaranteeing the rights of all parties involved.

Conclusions. The comparative analysis of opinions in the specialized literature reveals a significant doctrinal segmentation regarding the use of the polygraph technique, reflecting both reservations related to its scientific validity and the implications for the rights of the tested subjects, as well as explicit claims regarding the usefulness of this tool in the investigation activity. However, the critical examination of the arguments and positions expressed in the reference works leads to the conclusion that the polygraph technique, viewed from the perspective of forensic investigation, has a high degree of operational feasibility, being supported by an objective factual substrate and an empirically validated scientific foundation.

Based on the analysis of international practices, it can be concluded that the polygraph technique is consistently recognized as a scientific method for investigating simulated behavior, being widely used in forensic analysis activities. Even though its

[33] Romanian Government Ordinance no. 75/2000 on the organization of forensic expertise. In: Official Gazette of Romania, Part I, no. 407 of 29 August 2000.

legal status varies depending on the legal system, its scientific validation and integration into institutional protocols in countries such as the USA, Canada, Japan or Israel confirm the feasibility and relevance of this method in guiding forensic versions and clarifying the circumstances of the investigated facts.

A comparative examination of international practices reveals that the application of the polygraph is admitted, under regulated conditions, as a means of evidence in the judicial systems of Japan, Romania, Bulgaria, Israel, as well as in numerous US states.

Bibliographic references:

1. Romanian Government Ordinance no. 75/2000 on the organization of forensic expertise. In: Official Gazette of Romania, Part I, no. 407 of August 29, 2000;
2. National Institute of Forensics. Manual of good practices for the analysis and interpretation of polygraph diagrams in the Romanian Police. MAI, IGPR. Document no. 774.252 of 03.08.2015;
3. LUNGU, A. Aspects of the application of the polygraph to the investigation of crimes. Particularities of the pre-test stage. In: Forensics – The Main Pillar of Judicial Probation in Criminal and Civil Trials, International Conference on Forensic Sciences, XI Edition, Romanian Forensic Association, October 20-21, 2023;
4. VLADIMIROVA, V.V., TODOROV, T.B. The essence of the polygraph method and its use in Bulgaria. Western University „Neofit Rilski", Blagoevgrad, BULGARIA, Faculty of Philosophy, Department of Psychology. 2020;
5. TURNER. Detection scientifique du mensonge dans l'Armée Américaine. In: Revue Moderne de la Police, 1963, no. 61, p.16;
6. REID, J.E., INBAU, F.E. Criminal Interrogation and Confessions. 3rd ed. Baltimore: Williams & Wilkins, 1987, p.3-19;
7. American Association of Police Polygraphists. About AAPA – Our Mission [cited 01.09.2025]. Available: https://www.polygraph.org/;
8. American Polygraph Association. Standards of Practice, 2019 [cited 01.09.2023]. Available: https://polygraph.org/docs/adopted_8-23-19_APA_STANDARDS_OF_PRACTICE.pdf;
9. U.S. CONGRESS. Employee Polygraph Protection Act of 1988, 29 U.S. Code §§ 2001–2009;
10. BURACK, B. Critical Analysis of the Theory, Method, and Limitations of the Lie Detector, A. In: Journal of Criminal Law and Criminology, 1955, vol. 46(414) [cited 06.08.2025]. Available: https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4397&context=jclc;
11. State v. Valdez, 91 Ariz. 274, 371 P.2d 894 (1962);

12. SIXTH AMENDMENT to the United States Constitution. Adopted on December 15, 1791;
13. NAKAYAMA, O. History of Polygraph Testing in Japan. In: Polygraph, 1989, vol. 18, No. 3, p.193;
14. HAYASHI, T.Y. Development of Polygraph Examination in Japanese Law Enforcement. In: Journal of Police Science, 1974, No. 12, p.45;
15. National Police Agency (Japan). Standards and Guidelines for Polygraph Examinations. Internal Bulletin, Tokyo, 1971;
16. ELSAYED, M. Use of Polygraph in the Middle East: An Overview. In: European Polygraph, 2021, vol. 15, No. 1, p.53;
17. Department of Special Investigation (Thailand). Annual Report. Ministry of Justice, 2020. Available at: https://www.dsi.go.th;
18. Philippine National Police. Polygraph Examination Division – Use and Legal Framework. Internal document, 2022;
19. SISON, A.T. Admissibility of Polygraph Evidence in Asian Legal Systems. In: Asian Journal of Criminology, 2013, vol. 8, No. 2, p.121;
20. Israel Polygraph Examiners Association (I.P.E.A.). About Us [cited 12.12.2024]. Available: https://polygraph.org.il/en/;
21. National Police Chiefs' Council (UK) [cited 15.11.2023]. Available: https://www.npcc.police.uk/;
22. Bundesgerichtshof (BGH). Judgment of 16 February 1954 – 1 StR 578/53;
23. Bundesgerichtshof (BGH). Judgment vom 17. Dezember 1998 – 1 StR 156/98. In: BGHSt, 1999, vol. 44, p.308;
24. SCHWABE, J. Rechtsprobleme des "Lügendetektors". Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 1979, P. 576-582. ISSN 0341-1915;
25. UNDEUTSCH, U., KLEIN, G. Wissenschaftliches Gutachten zum Beweiswert physiopsychologischer Untersuchungen. In: BGH-Gutachten, Physiopsychologische Aussagebeurteilung, Praxis der Rechtspsychologie, 1999, vol. 9, suppl., p.45;
26. PATRICK, C.J., IACONO, W.G. Validity of the control question polygraph test: The problem of sampling bias. In: Journal of Applied Psychology, 1991, No. 76(2). P. 229-238 [cited 06.12.2024]. Available: https://doi.org/10.1037/0021-9010.76.2.229;
27. DAHLE, K.P., VOLBERT, R. (Eds.). Entwicklungspsychologische Aspekte der. In: Praxis der Rechtspsychologie, 2005, vol. 9, p.113;
28. Scientific Validity of Polygraph Testing. A Research Review and Evaluation. A Technical Memorandum. Washington, D.C.: U.S. Congress Office of Technology Assessment, OTA-TM-H-15, November 1983, p.108;
29. SHAPOVALOV, V. Review of L.G. Alekseev & F.V. Potemkin's The Problems of Applied Psychophysiology. In: European Polygraph, 2017, vol. 11, No. 4, p.189-191, ISSN 1898-5238;

30. ZLOBIN, G., JANI, S. The Problem of Polygraph. In: Problems in Improving Soviet Legislation, Proceedings of the Institute of Soviet Legislation, 1976, No. 6, p.122;
31. ALESKOVSKIY, S. Earliest History of Kazakhstan Polygraph. In: European Polygraph, 2022, vol. 16, No. 1, p.5-17, ISSN 1898-5238;
32. WIDACKI, J. Review of Detektor lzhy na strazhe istiny (Lie Detector Guarding the Truth) by Vladimir Kniazev. In: European Polygraph, 2010, No. 4, p.231;
33. KHOLODNY, Yu. Interrogations Using a Polygraph in Russia: 15 Years of Legal Application. In: European Polygraph, 2008, vol. 2, No. 4, p.73-83, ISSN 1898-5238;
34. KOMISSAROVA, Ya. Polygraph Examinations in Russia: Trends and Prospects. In: European Polygraph, 2020, vol. 14, No. 1, p.25-38, ISSN 1898-5238.

ANALYSIS OF THE CRIME PRIVILEGED TO PUBLIC ORDER AND PEACE IN THE LEGISLATIONS OF EUROPEAN STATES

CZU: 341.4:343.34:340.34(4-672 UE)

Laurențiu CONSTANTINESCU
Member of the Private Institute for Scientific, Humanistic and Technological Research, Romania,
E-mail: constantinescul684@gmail.com

Abstract. *In the current situation, marked by the increase in international conflicts and tensions between states, the issue of mass disorder is gaining increasing importance. Such conflicts can directly or indirectly cause internal instability and endanger public safety. The topic analyzed in this study is at the heart of current concerns in the field of criminal law, both at the national and international levels, being considered one of the most serious forms of threat to public order and security.*

At the global level, the need to strengthen an effective criminal legal framework that allows for the rapid prevention, cessation and sanctioning of mass disorder, in order to protect public security — especially in the context of the vulnerabilities generated by current international conflicts.

Keywords: *right of assembly, legal regulations, illegal acts, criminal liability, perpetrator, punishment, damage, etc.*

Introduction. At the European level, the following relevant normative acts have a major significance for the research subject: UDHR of December 10, 1948, International Covenant on Civil and Political Rights of December 16, 1948, ECHR of November 4, 1950, etc.

The ECHR is one of the major international acts that have shaped and continue to shape European legal systems in the field of ensuring and respecting human rights, practically summarizing in a single article two rights that the International Covenant on Civil and Political Rights and the UDHR regulate in distinct norms.

According to Article 11, paragraph 1 of the ECHR, „Everyone has the right to freedom of peaceful assembly and to freedom of association, including the right to form and join trade unions for the protection of his interests. Paragraph 2 of the same article states that the exercise of these rights may not be subject to any restrictions other than those prescribed by law which, in a democratic society, are necessary in the interests of national security, public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals or for the protection of the rights and freedoms of others. This article shall not prohibit lawful restrictions on the exercise of these rights by members of the armed forces, of the police or of the administration of the State”[1].

[1] European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950 [cited 09.10.2025]. Available: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron.

Therefore, the text of Art. 11 of the ECHR expressly refers to two freedoms – freedom of assembly and freedom of association, which protect these two rights in their individual aspect, their collective character remaining manifest in their essence and exercise.

According to Art. 83 paragraph (1) of the Treaty on the Functioning of the European Union of 25 March 1957, „The areas of crime are the following: terrorism, trafficking in human beings and sexual exploitation of women and children, illicit drug trafficking, illicit arms trafficking, money laundering, corruption, counterfeiting of means of payment, computer crime and organised crime”[2]. According to the same paragraph, „Depending on the development of crime, the Council may adopt a decision identifying other areas of crime which meet the criteria set out in that paragraph”.

Although public order and security are a major social value, they are not regulated within the framework of the special part of the European Union's crimes, which lists Euro-crimes. There are a number of instruments that criminalize or at least prohibit – usually quite precisely – certain forms of behavior. Thus, a special part of criminal law is gradually developing[3].

Basic content. European criminal law is defined as a set of criminal rules (substantive, procedural and penitentiary) common to various European states, in the collective concern to combat crime, especially transnational organized crime. In reality, there is no criminal code or criminal procedure at European level or at EU level, but we can speak of a process of harmonization of criminal legislation in the context of the need for European states to cooperate in the fight against organized crime, which is constantly expanding, regardless of state borders[4].

In the context of the Republic of Moldova's accession to the EU, studying national law, through the lens of European law, can generate an evolution in the normative field of the state. Therefore, researching the provisions of the criminal codes of some EU member states, it is noted that the importance of depicting the main similarities and differences between illegal acts similar to mass disorders incriminated in other states can contribute to the development and improvement of domestic criminal legislation.

Comparative law helps to establish the subtle and profound rendering of the connections, the relationships between the various institutions of a system. It allows, in the set of institutions and rules of a legal system, to reveal what is essential, what expresses the intimate nature of this system, what constitutes the foundations that cannot be touched, without proceeding to a general review of the moral ideas

[2] Treaty on the Functioning of the European Union of 25 March 1957 [cited 18.10.2025]. Available: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/106460.

[3] KLIP, André. European Criminal Law. An Integrative Approach (translated from English: Dana Manole). Chișinău: Cartie, 2014. p. 211.

[4] PARASCHIV, Gavril. Criminal Law of the European Union. Bucharest: “C.H. Beck”, 2008. p. 1. ISBN 978-973-115-460-2.

that inspired it and without having recognized the social structures that support it[5]. Comparing rights sheds light not only on what they have in common – the area of divergence – but also on what they resemble or are identical, an area of convergence, which reveals a common normative fund, whether extensive or restricted, from which fruitful conclusions can be drawn. Next, we are going to carry out a broad and particularized analysis of illegal acts similar to the crime of mass disorder, which are incriminated in the criminal legislation of some EU member states.

The Romanian Criminal Code regulates the protection of social coexistence regarding public order and peace, seriously violated in Title VIII Chapter I of the Special Part of the Romanian Criminal Code of July 17, 2009. Unlike the offense provided for in Art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, in Romanian criminal legislation, Art. 371 criminalizes the disturbance of public order and peace, which constitutes the act of a person who, in public, through violence committed against persons or property or through threats or serious attacks on the dignity of persons, disturbs public order and peace and is punished with imprisonment from 3 months to 2 years or a fine[6]. From this, an essential difference can be deduced both between the generic names of the offenses and between their objective aspects, which, at first glance, may seem similar.

Making a tangent with art. 285 paragraph (3) of the Criminal Code of the Republic of Moldova, which materializes through calls for active violent disobedience to the legitimate demands of representatives of the authorities and mass disorder, as well as the commission of acts of violence against individuals[7], we note that the Criminal Code of Romania criminalizes, in a separate article, namely in art. 368 – Public incitement, which represents „the act of urging the public, verbally, in writing or by any other means, to commit crimes and is punishable by imprisonment from 3 months to 3 years or a fine, without exceeding the penalty provided by law for the crime to which the incitement was committed"[8].

It is specified that in the local legislation the crime of mass disorder is reflected through the prism of three standard variants of committing criminal activities, while the Romanian legislator divides each prejudicial act into separate articles.

In addition, considerable differences are noted regarding the type and amount of the penalties applicable for the acts invoked *above*. A gap is manifested by the fact that, in the criminal legislation of the Republic of Moldova, the amount of the fine is clearly and concretely established, but in the Romanian one the amount of the fine remains interpretable, taking into account the principle of internal conviction of the

[5] ZLĂTESCU, Victor Dan. Comparative private law. General theory of the comparison of rights – Legal geography. Bucharest: "Oscar Print" publishing house, 1997. p. 44.

[6] Criminal Code of Romania of July 17, 2009 [cited 18.10.2025]. Available: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223635.

[7] Criminal Code of the Republic of Moldova No. 985-XV of April 18, 2002 [cited 21.09.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150640&lang=ro#.

[8] Criminal Code of Romania of July 17, 2009 [cited 18.10.2025]. Available: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223635.

competent bodies. At the same time, there are disproportionalities in the case of the term of the penalty of deprivation of liberty, which varies depending on the gravity of the illegalities committed by the perpetrator.

In the Polish Criminal Code, crimes against public security are found in Chapter XXXII. Despite the fact that the chapters of the code in question have specific names and are structured according to the legal objects of attack, it is noted that the articles are not named.

Paragraph 1 of Article 254 of the aforementioned code expressly states that „a person who participates in a gathering, knowing that the participants commit a violent attack against a person or property by joint force, shall be punished with imprisonment for a term of up to 3 years". Similarly, paragraph 2 of the same article provides that „if the violent attack results in the death of a person or serious damage to their health, the participant in the gathering referred to in paragraph 1 shall be punished with imprisonment for a term of 3 months to 5 years"[9].

The act described can be relatively similar to the act of active participation in the commission of mass disorders, regulated by art. 285 par. (2) of the Criminal Code of the Republic of Moldova. However, the Polish legislator provides for the sanctioning of the given act with the penalty of deprivation of liberty for up to 3 years, and in case of death or serious damage to the health of the person – with a maximum of 5 years. In the same case, the local legislator establishes the penalty of imprisonment from 3 to 7 years, which is more severe than in Poland, without establishing separate criminal penalties for committing the act in the presence of aggravating circumstances. Therefore, the Polish legislator, in par. 2 of art. 254, directly establishes as an aggravating circumstance – the death of the person or serious damage to health, while art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova does not criminalize mass disorders committed in the presence of aggravating circumstances. Accordingly, according to local criminal legislation, in such a case, we are faced with a combination of crimes between art. 285 and art. 151 of the Criminal Code of the Republic of Moldova.

According to art. 255 par. 2 of the Polish Criminal Code, „A person who publicly incites to commit a crime shall be punished by imprisonment for a term of up to 3 years". This legal norm can be analyzed in conjunction with art. 285 par. (3) of the Criminal Code of the Republic of Moldova, or, by analogy, calls for active violent disobedience to the legitimate demands of representatives of the authorities and for mass disorder, as well as for committing acts of violence against individuals, are materialized through public appeals to commit such illegalities.

Following the investigation of the composition of the crime, a similarity between the legal norms in question is noted, a fact existing in the very action of inciting the public to commit mass disorders. At the same time, it is specified on some

[9] Criminal Code of Poland [cited 25.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Polonia-RO.html.

differences involving the type and term of the sanction in the case of the mentioned act, since in the Republic of Moldova this act is punished both with a fine and with deprivation of liberty for a period of up to 2 years, and in Poland – only with deprivation of liberty for a period of up to 3 years.

In the German Criminal Code, the standard variants of the crime of mass disorder are found in Section 7 „Offences against public order", in Articles 125, 125a and 126.

The classic variant of the crime is regulated in Article 125 „Disturbance of public security". Thus, in paragraph (1) of the aforementioned article it is stipulated that „a person who participates as an author or participant in acts of violence against people or property or in threats of acts of violence against people, committed within an organized group, in a way that endangers public safety, or a person who incites a group of people to commit such acts, shall be punished with imprisonment for a term not exceeding 3 years or a fine". Paragraph (2) of the same article provides that „where art. 113 provides for a penalty for the actions referred to in paragraphs (1) and (2), the provisions of art. 113 paragraphs (3) and (4) shall apply, taking into account the corresponding changes in meaning. This shall also apply in the cases provided for in art. 114, if the act performed by virtue of the duties of the service is an act within the meaning of the provisions of art. 113 paragraph (1)"[10].

It is specified that the mentioned article refers to art. 113 of the German Criminal Code, which criminalizes resisting law enforcement officers, an offense whose objective side is similar to the actions adjacent to the acts regulated in paragraphs (1) and (2) of art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova.

Similarly, a legal reference is observed to art. 114 of the German Criminal Code, which punishes assaulting law enforcement officers, an offense whose specifics can be compared to the adjacent action of violent or armed resistance to representatives of the authorities, regulated in paragraphs (1) and (2) of art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova.

Additionally, art. 125a of the German Criminal Code „Disturbance of public security with particularly serious consequences" sets out an aggravating form of the offense referred to above.

Accordingly, in particularly serious cases, provided for in art. 125 para. (1), the penalty is imprisonment from 6 months to 10 years. A particularly serious case is, as a rule, the situation in which the perpetrator:

„1) carries a firearm on him;

2) carries another type of weapon or other dangerous instrument on him;

3) through an act of violence puts another person in danger of death or serious harm to his health;

[10] German Criminal Code [cited 18.10.2025]. Available: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html.

4) robs or causes considerable damage to property that does not belong to him".

In such circumstances, it is noted that the name of the crime used by the German legislator differs from that used in the criminal legislation of the Republic of Moldova. However, it is inferred that the German legislator directly stipulates criminal liability for the person who participates as an author or participant in acts of mass violence, but does not regulate criminal liability for the organizer or leader as a direct author of the crime. At the same time, in art. 125 para. (1) of the German Criminal Code, we notice a similarity with art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, in the sense of indicating illicit actions, which are similar in both states, such as the use of violence against persons and the presence of firearms or other objects used as weapons.

Similarly, the German legislator regulates criminal liability for inciting a group of persons to commit a disturbance of public peace, and such an action is also provided for in art. 285 para. (3) of the Criminal Code of the Republic of Moldova, in the form of an action calling for active violent disobedience to the legitimate demands of representatives of the authorities and for mass disorder, as well as for committing acts of violence against persons[11].

In Germany, for mass disorders, aggravating circumstances are established in separate articles, for which much harsher penalties are regulated (up to 10 years of imprisonment). In the Republic of Moldova, the maximum prison sentence, established in Art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, is up to 8 years. So, in the Republic of Moldova, criminal liability for committing mass disorders in the classical form is stricter, compared to Germany, the period of imprisonment being practically assimilated to the aggravating forms of mass disorders committed in Germany[12].

In the French Criminal Code, the penalty for disturbing public security is found in Title III, Chapter I, Section 3 „On illicit demonstrations and criminal participation in a public demonstration or meeting", more specifically in Art. 431-9 which does not have a generic name.

According to the art. in question, „the following shall be punishable by 6 months of imprisonment and a fine of 7,500 euros:

1) organizing a demonstration on a public road that has not been the subject of a prior declaration under the conditions established by law;

2) organizing a demonstration on a public road that has been prohibited under the conditions established by law;

[11] Criminal Code of the Republic of Moldova No. 985-XV of April 18, 2002 [cited 21.09.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150640&lang=ro#.

[12] CHEPESTRU, Ana-Maria, CHIRIȚA, Valentin. The offense of mass disorder in the criminal laws of some European states. In: Journal of criminology and criminal law [online]. Belgrade, 2023. p. 149 [cited 12.10.2025]. ISSN 2956-2198. Available: https://www.iksi.ac.rs/rkk_arhiva/rkk_1_2023.pdf.

3) making an incomplete or inaccurate declaration likely to mislead as to the object or conditions of the planned demonstration". Likewise, the provisions of Art. 431-10, according to which „participation in a demonstration or a public meeting carrying a weapon is punishable by 3 years in prison and a fine of 45,000 euros"[13].

Therefore, the French criminal code is completely different from the local one and does not directly punish the actions of organizing, leading, participating in mass disorders, nor the call for active violent disobedience to the legitimate demands of representatives of the authorities and mass disorders, as well as the commission of acts of violence against individuals. It only punishes the violation of procedural conditions in the process of organizing public demonstrations, i.e. the lack of statements regarding public demonstrations.

However, according to art. 421-1 of the French Criminal Code, „they constitute acts of terrorism if they are intentionally linked to an individual or collective activity aimed at seriously disturbing public order through intimidation or terror. At the same time, art. 421-2-5 of the same code establishes that directly provoking acts of terrorism or public incitement to such acts is punishable by 5 years in prison and a fine of 75,000 euros. The penalties are 7 years in prison and a fine of 100,000 euros if the acts were committed through the use of an online public communication service. If the acts are committed through the written or audiovisual press or through online public communication, the particular provisions of the laws regulating these matters apply with regard to determining the persons responsible".

Taking into account the above, it can be deduced that in France, any action that aims to disrupt public security falls under the scope of acts of terrorism. Making a tangent with the criminal legislation of the Republic of Moldova, it is noted that the terrorist act is criminalized under art. 278 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, as a distinct offense. It should be noted that in France the punishment for disrupting public security is quite severe in terms of the amount of the fine, which, compared to the Republic of Moldova, is very expensive. In terms of imprisonment, in France the term of imprisonment is also much harsher than in the Republic of Moldova.

From the very beginning of the statute of limitations, **the Finnish Criminal** Code enumerates and explains an exhaustive list of concepts that are of particular relevance. Namely, it explains that „mass disorder occurs when a group clearly intends to use violence against a person or to cause significant damage to property, and a person who actively participates in the actions of the group and, in this context, does not comply with a lawful order issued by a competent official to disperse, is convicted of rioting"[14].

[13] French Criminal Code [cited 29.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Franta-RO.html.

[14] Criminal Code of Finland [cited 29.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Finlanda-RO.html.

In chapter XVII, section 2, of the aforementioned code, it is expressly regulated that, for the conduct of mass riots, persons may be fined or sentenced to imprisonment for a maximum of one year. In section 3 of the same chapter, criminal liability for violent rioting is provided, which occurs when a group commits an offense provided for in chapter XVI, section 1, and uses violence against a person or causes significant damage to property, and a person who actively participates in the actions of the group is sentenced for violent rioting to a fine or imprisonment for a maximum of 2 years.

Exactly as in the case of art. 285 para. (1) of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the person who leads mass riots in Finland is held criminally liable, only according to a provision separate from the basic component of the offense. Therefore, according to Section 4 ,,Leading violent mass disorder" of the Finnish Criminal Code, a person who incites or leads a group referred to in Section 3 is sentenced for leading violent mass disorder to imprisonment for up to 4 years.

In the same context, in accordance with the Law of the Republic of Finland on Public Order (512/2003), persons who violate public order may be subject to a summary criminal fine, which, according to Chapter II (A), Section 8 of the Criminal Code of Finland, is a pecuniary penalty consisting of a fixed amount in euros, less severe than the amount of a fine. It is worth noting that the term ,,riot" used in Finnish criminal law, as a meaning, is closer to the notion of mass disorder, used in the criminal doctrine of the Republic of Moldova.

The Criminal Code of the Kingdom of Spain protects social values with regard to public security in the content of Title XXII, Chapter III.

In the Kingdom of Spain, the penalty for disturbing the public peace is found in art. 557 ,,Public disorder", which in par. 1 provides that persons who, acting in a group and with the aim of disturbing the public peace, disturb public order, causing injury to persons, causing damage to property, placing obstacles on public roads or on access roads to them, thus endangering traffic on said roads or occupying facilities or buildings, without prejudice to the corresponding penalties that may be applied to them, according to other provisions of the code in question, shall be punished with a prison sentence of from 6 months to 3 years[15].

Consequently, in par. 2 of the same article, it is mentioned that a punishment higher in degree than those provided for in the previous par. will be applied to the authors of the acts mentioned in the cited par., when they occurred on the occasion of events or performances that involve the participation of a large number of people. The same punishment will be applied to persons who, inside the premises where these events are held, disturb public order through behaviors that cause or are likely to cause a dangerous situation for some of the participants. In these cases, the punishment of the prohibition to participate in events or performances of the same kind for a period 3 years longer than the duration of the main punishment applied may also be applied.

[15] Penal Code of Spain [cited 30.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html.

From the content of the composition of the offense it follows that the Spanish legislator, exactly like the native one, emphasizes the material legal object of the offense investigated, in both cases the priority being the physical body of the person and the movable and/or immovable property. Another similarity between the compared crimes lies in their very name, in our view they are exposed through paronymy, differing by a single phrase.

However, a gap is noticeable in the part related to the structure of the article, or, the Criminal Code of the Republic of Moldova includes three standard variants of the crime of mass disorder, while the Criminal Code of the Kingdom of Spain contains the basic composition in par. 1 and an aggravating circumstance in par. 2.

Likewise, it is highlighted that, in the Criminal Code of the Republic of Moldova, the criminal punishment is harsher for organizing, leading and active participation in mass disorder, compared to that regulated in the criminal legislation of the Kingdom of Spain. On the other hand, in the Penal Code of the Kingdom of Spain, for the aggravation of the investigated crime, „a complementary punishment is provided, namely the prohibition to participate in events or performances of the same kind for a period of 3 years longer than the duration of the main punishment applied", its applicability remaining at the discretion of the law enforcement agencies.

In relation to the action of public incitement, it is noted that the Penal Code of the Kingdom of Spain does not highlight a clear norm regarding public incitement of persons to mass disorder, but art. 18 par. 1 contains a general explanation, which shows that incitement exists when there is direct incitement, through printed materials, by radio broadcasting or any other means with a similar effect, which facilitates publicity, or in front of a group of persons, to commit a crime.

Just as in the model of the Finnish Criminal Code, the introductory part of the **Swedish Criminal Code** explains the notion of riot. In art. 1 of chapter XVI of the code in question it is provided that „if a crowd of people disturbs public order, manifesting the intention that, by joining forces, they will protest against an authority or in some other way provoke or prevent the taking of a certain measure and do not disperse on the order of an authority, the instigators and leaders shall be punished for riot by imprisonment for up to 4 years, and other participants in the activity of the crowd by a fine or imprisonment for up to 2 years. If the crowd disperses on the order of an authority, the instigators and leaders shall be punished for riot by a fine or imprisonment for up to 2 years". In art. 2 of the same chapter stipulates that „if a crowd, with the intention mentioned in art. 1, has joined forces against a person or property, the instigators and leaders shall be punished for violent riot, regardless of whether an authority was present or not, with imprisonment for up to 10 years, and other participants in the activity of the crowd - with a fine or imprisonment for up to 4 years"[16].

[16] Swedish Criminal Code [cited 30.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Suedia-RO.html.

At the same time, the domestic criminal legislation does not clarify the concept of mass disorder, while in Swedish legislation, just like in Finnish legislation, an exhaustive list of concepts is explained in the introductory parts of the criminal codes, including the term riot. This fact ensures the obvious concretization of actions that can be qualified as mass disorder and directly contributes to facilitating the work of law enforcement agencies in investigating such acts.

Exactly as in the Criminal Code of the Republic of Moldova, in the criminal legislation of Sweden, the same article holds organizers, leaders and participants in mass disorder criminally liable, only each participant is held criminally liable under different paragraphs.

Thus, in the Criminal Code of the Republic of Moldova, for organizers and leaders of mass disorder a prison sentence of 4 to 8 years is provided, based on art. 285 para. (1) of the Criminal Code of the Republic of Moldova. On the other hand, in the criminal legislation of Sweden, the categories of participants mentioned are punished with imprisonment for up to 4 years. For active participation in mass disorders, the local criminal legislation provides for a prison sentence of 3 to 7 years, based on art. 285 para. (2) of the Criminal Code of the Republic of Moldova, while the Swedish one – a fine or imprisonment for up to 2 years. It is relevant to mention that the Swedish Criminal Code does not regulate the minimum and maximum limits of the fine, as stipulated in the Criminal Code of the Republic of Moldova[17].

In art. 2 of chapter XVI of the Swedish Criminal Code, an aggravating form of mass disorders is provided for, which is punished more severely, compared to the classic form of the crime. Practically, in the Republic of Moldova, the penalties for mass disorder are similar in size and duration to the penalties stipulated for committing mass disorder in Sweden in the presence of aggravating circumstances.

The **Danish Criminal Code** criminalizes offences against public security in Chapter XV.

According to Article 133(1) of the Code, a person who incites a crowd to violence or to threaten violence against a person or property shall be liable to a fine or to imprisonment for a term not exceeding three years. Paragraph (2) of the same Article provides that the same penalty shall apply to those who, in front of a crowd, when the said purpose has been made known, act as leaders of the crowd, as well as to any participant who does not comply with an order to disperse, lawfully issued by the public authorities. Similarly, paragraph (3) provides that if an offence is committed in such a crowd in connection with its purpose, the instigators or leaders of the crowd shall be liable to punishment in accordance with the provision concerning the offence in question[18].

[17] CHEPESTRU, Ana-Maria, CHIRIȚA, Valentin. The offense of mass disorder in the criminal laws of some European states. In: Journal of criminology and criminal law [online]. Belgrade, 2023. p. 155 [cited 12.10.2025]. ISSN 2956-2198. Available: https://www.iksi.ac.rs/rkk_arhiva/rkk_1_2023.pdf.

[18] Criminal Code of the Kingdom of Denmark [cited 24.09.2025]. Available: https://www.europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Denmark/Denmark_Criminal_Code_2005.pdf.

Analogia iuris, it is specified that, based on art. 285 para. (1) of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the organizer and leader of mass disorders are liable for criminal liability, and according to para. (2) and para. (3) of the same article, active participation in mass disorders and calls for active violent disobedience to the legitimate requirements of representatives of the authorities and mass disorders, as well as the commission of acts of violence against persons, are punished[19].

Moreover, the local legislator precisely establishes the limits of the amount of the fine, as a criminal punishment for the commission of mass disorders, while the Danish legislator only specifies the possibility of applying the penalty of a fine, leaving it to the discretion of the responsible authority to decide on the amount of the applicable fine.

A contrario, art. 133 para. (3) of the Criminal Code of the Kingdom of Denmark subjects instigators or leaders of the crowd to criminal liability, even if the mass disorders are not directly committed by them. Thus, based on the said para., instigators or leaders of the crowd are held criminally liable, if a person in the crowd commits an offense in connection with the purpose of disturbing public security[20].

It is specified that the local criminal legislation does not provide for such a component of the crime, since, according to art. 7 para. (2) of the Criminal Code of the Republic of Moldova, when applying the criminal law, the nature and degree of prejudicialness of the crime committed by the guilty person and the circumstances of the case that mitigate or aggravate criminal liability are taken into account[21]. Accordingly, regardless of the crime committed, the perpetrator is not criminally liable for the criminal activity, which, in fact, was committed by a third person, the principle of individualization of criminal liability and criminal punishment being respected.

Art. 134 of the Criminal Code of the Kingdom of Denmark highlights a form of inaction of the crime and provides that any participant in a crowd who, knowing that a dispersal order has been legally issued, does not comply with such an order, is liable to a prison sentence for a period not exceeding three months. It is mentioned that, at the national level, such a normative approach is not found. At the same time, it is highlighted that, according to the provisions of art. 134a of the Criminal Code of the Kingdom of Denmark, participants in brawls or other serious disturbances of public security, if they acted as a result of an agreement or together, are punished with imprisonment of up to 1 year and 6 months[22].

By analogy, according to art. 26 par. (1) of the Criminal Code of the Republic of Moldova, preparation of a crime is considered to be the prior agreement to commit

[19] Criminal Code of the Republic of Moldova No. 985-XV of April 18, 2002 [cited 21.09.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150640&lang=ro#.

[20] Criminal Code of the Kingdom of Denmark [cited 24.09.2025]. Available: https://www.europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Denmark/Denmark_Criminal_Code_2005.pdf.

[21] Criminal Code of the Republic of Moldova No. 985-XV of April 18, 2002 [cited 21.09.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150640&lang=ro#.

[22] Criminal Code of the Kingdom of Denmark [cited 24.09.2025]. Available: https://www.europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Denmark/Denmark_Criminal_Code_2005.pdf.

a crime, the procurement, manufacture or adaptation of means or instruments, or the intentional creation, in another way, of conditions for its commission if, for reasons independent of the perpetrator's will, the crime did not produce its effect[23].

In the junction of the Criminal Code of the Republic of Moldova, preparation of a crime, regardless of the legal object of the attempt, is qualified by grouping art. 26 of the Criminal Code of the Republic of Moldova with the article that directly incriminates the criminal activity. This fact is not expressly stipulated in the Criminal Code of the Republic of Moldova, but is deduced from judicial practice in the field. However, in the Sentence of the Chisinau Court (Buiucani seat) of September 30, 2024, the court decided that „X. pleads guilty to the crime provided for in art. 42 paragraph (3), art. 26, art. 46, art. 285 paragraph (2) of the Criminal Code and is sentenced under this law, establishing his punishment in the form of imprisonment for a term of 3 (three) years and 5 (five) months, with the execution of the sentence in a semi-closed penitentiary"[24].

A unique provision identified in the criminal law of the Kingdom of Denmark and which is an innovation for the criminal laws of the described states is the stipulation of the punishment for the fact that during meetings, assemblies, marches or other public demonstrations, the person has his face completely or partially covered by a visor, a mask, a painting or something similar, so as to make his identification impossible.

Respectively, for such an act, the person can be punished with a fine or imprisonment for up to 6 months, according to art. 134b of the Criminal Code of the Kingdom of Denmark. However, para. (3) of the same article also provides an exception to the respective rule, namely that the aforementioned prohibitions do not apply if the objects serve to cover oneself, to protect against the weather or for other legitimate purposes[25].

Similar to the Criminal Code of the Republic of Moldova, the Criminal Code of the Kingdom of Denmark regulates the imprisonment penalty for organizers, leaders and direct participants in mass disorders, and compared to the domestic legislation, the penalty established in the criminal legislation of the Kingdom of Denmark is milder. Similarly, the criminal legislation of the Kingdom of Denmark regulates the aggravating and mitigating circumstances of the crime of mass disorders in separate articles, listed consecutively after the article stipulating the basic crime, while the Criminal Code of the Republic of Moldova exclusively provides for criminal liability for the crime committed in the form of the three alternative normative modalities, without indicating mitigating and aggravating circumstances.

The notes to the Special Part of the **Greek Criminal Code** explain the notion of inciting citizens to acts of violence or discord, as „actions which in public, in any

[23] Criminal Code of the Republic of Moldova No. 985-XV of April 18, 2002 [cited 21.09.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150640&lang=ro#.

[24] Sentence of the Chisinau Court (Buiucani seat) of September 30, 2024. File no. 1-1010/2023 [cited 04.09.2025]. Available: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/NjkwODZhOTAtMjQ1Z-C00OTUwLWE4ZmEtZGE4ZjYzM mU2ZGZi.

[25] Criminal Code of the Kingdom of Denmark [cited 24.09.2025]. Available: https://www.europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Denmark/Denmark_Criminal_Code_2005.pdf.

form, provoke or incite citizens to acts of violence among themselves or to mutual discord and thus disturb the public peace, which are punishable by imprisonment, unless a more serious penalty is imposed in accordance with other provisions". Disturbance of public peace is criminalized in art. 189 of chapter VI of the Greek Criminal Code. Thus, par. 1 states that „the act of a person who takes part in a public assembly consisting of several individuals who, en masse, commit acts of violence against persons or things or unlawfully enter other people's houses, dwellings or other immovables is punishable by imprisonment for up to 2 years". Paragraph 2 expressly provides that „the act of instigators and persons who have committed acts of violence is punishable by imprisonment of at least 3 months, and par. 3 regulates that these penalties apply if the act is not punished with a more severe penalty by other special provisions"[26].

In par. 2, there is a mitigating circumstance for the instigators of such acts, the punishment being much lower in relation to that indicated for the perpetrators of the crime, and par. 3 provides only a mention consisting of a determination for information purposes, without incriminating another related act[27].

It is noted that art. 189 of the Criminal Code of Greece differs substantially from art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, both in terms of the structure of the criminal norm, and the types and amount of the penalties applied.

Another related act is found in art. 190 of the Criminal Code of Greece, which provides that „the act of a person who, with the threat of crimes or misdemeanors being committed, causes unrest or fear of citizens is punishable by imprisonment for up to 2 years"[28].

It is worth noting that the local criminal legislation does not include such a regulation, but only offers the possibility of legally classifying the preparation and attempt of mass disorders. Accordingly, when qualifying such acts, art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is to be connected with art. 26 (preparation of a crime) or, as the case may be, with art. 27 (attempted crime).

In the same context, art. 192 of the Greek Criminal Code, although it does not have a specific name, its content states that „the act of a person who, in any public way, provokes or incites citizens to acts of violence among themselves or to mutual hatred and, thus, disturbs public peace, is punishable by imprisonment for up to 2 years, unless the act is punished with a more severe penalty by other special provisions"[29].

Similarly, from the analysis of the Greek Criminal Code in relation to the Swedish Criminal Code, a similarity can be found, in the sense that, in both codes,

[26] Greek Penal Code [cited 25.09.2025]. Available: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2498942_17/component/file_3529081/content.

[27] CHEPESTRU, Ana-Maria, CHIRIȚA, Valentin. The offense of mass disorder in the criminal laws of some European states. In: Journal of criminology and criminal law [online]. Belgrade, 2023. p. 156 [cited 12.10.2025]. ISSN 2956-2198. Available: https://www.iksi.ac.rs/rkk_arhiva/rkk_1_2023.pdf.

[28] Greek Penal Code [cited 25.09.2025]. Available: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2498942_17/component/file_3529081/content.

[29] Greek Penal Code [cited 25.09.2025]. Available: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2498942_17/component/file_3529081/content.

the legislator omits the names of the articles, the core of the regulatory object not being stipulated.

In another vein, it is concluded that, in the Greek criminal legislation, the criminal penalties for actions of disturbing public peace are milder, compared to those stipulated in art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. In the alternative, there is a big difference between the crime component of mass disorder as stipulated in domestic criminal law and the disturbance of public peace regulated in Greek criminal law.

Conclusion. Given the importance of the legal object protected by the criminalization of mass disorder, it is noted that the Republic of Moldova has adhered to several international normative instruments that defend social values regarding public security, such as: UDHR, ECHR, International Covenant on Civil and Political Rights, etc. Art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova identifies three standard variants of the crime of mass disorder, each constituting a distinct component of the crime. However, in certain foreign criminal legislation (Denmark, etc.) the normative modalities of committing the mentioned crime may be regulated in a combined form, either similar to Art. 285 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, or being regulated in separate articles, each of which incriminates a certain illicit action (Poland, Finland, etc.). In the EU member states, the mildest criminal punishment is regulated in the Criminal Code of Romania, which in Art. 371 provides for imprisonment from 3 months to 2 years. At the same time, the harshest criminal punishment is regulated in the German Criminal Code, in which Article 125a establishes a prison sentence of 6 months to 10 years.

Bibliographic references:

1. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950 [cited 09.10.2025]. Available: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron;
2. Treaty on the Functioning of the European Union of 25 March 1957 [cited 18.10.2025]. Available: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/106460;
3. Criminal Code of Romania of 17 July 2009 [cited 18.10.2025]. Available: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223635;
4. Criminal Code of the Republic of Moldova No. 985-XV of 18 April 2002 [cited 21.09.2025]. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150640&lang=ro#;
5. Criminal Code of Poland [cited 25.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Polonia-RO.html;
6. Criminal Code of Germany [cited 18.10.2025]. Available: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html;

7. Criminal Code of France [cited 29.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Franta-RO.html;
8. Criminal Code of Finland [cited 29.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Finlanda-RO.html;
9. Penal Code of Spain [cited 30.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html;
10. Penal Code of Sweden [cited 30.09.2025]. Available: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Suedia-RO.html;
11. Penal Code of the Kingdom of Denmark [cited 24.09.2025]. Available: https://www.europam.eu/data/mechanisms/PF/PF%20Laws/Denmark/Denmark_Criminal_Code_2005.pdf;
12. Penal Code of Greece [cited 25.09.2025]. Available: https://pure.mpg.de/rest/items/item_2498942_17/component/file_3529081/content;
13. Sentence of the Chisinau Court (Buiucani seat) of September 30, 2024. File no. 1-1010/2023 [cited 04.09.2025]. Available: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/NjkwODZhOTAtMjQ1ZC00OTUwL-WE4ZmEtZGE4ZjYzM mU2ZGZi;
14. CHEPESTRU, Ana-Maria, CHIRIȚA, Valentin. The offence of mass disorder in the criminal laws of some European states. In: Journal of criminology and criminal law [online]. Belgrade, 2023[cited 12.10.2025]. ISSN 2956-2198. Available: https://www.iksi.ac.rs/rkk_arhiva/rkk_1_2023.pdf;
15. KLIP, André. European criminal law. An integrative approach (translation from English: Dana Manole). Chișinău: Cartie, 2014;
16. PARASCHIV, Gavril. European Union criminal law. Bucharest: „C.H. Beck", 2008, ISBN 978-973-115-460-2;
17. ZLĂTESCU, Victor Dan. Comparative private law. General theory of the comparison of rights – Legal geography. Bucharest: „Oscar Print" publishing house, 1997.

PARTICULARITĂŢILE IMPLEMENTĂRII MEDIERII ÎN SOLUȚIONAREA LITIGIILOR PRIVIND PROTECŢIA CONSUMATORILOR

PARTICULARITIES OF MEDIATION IMPLEMENTATION IN THE RESOLUTION OF DISPUTES CONCERNING CONSUMER PROTECTION

CZU: 366.5:341.176:347.918

Corneliu TUNI
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
ORCID: 0000-0002-7193-2871
E-mail: cornell_tuni@yahoo.com

The final consumer, in this case the natural or legal person who purchases a product or service as the final beneficiary, plays a vital role in the economy of any state. He is the one who generates the real need for products and services on any global or local market, all the other players on the upstream market correlating in order to be able to make available to him the good or service necessary to satisfy his needs.

A consumer can influence the economic development of the state by motivating competition and innovation in the business environment. The decision-making capacity of consumers is not only an aspect related to their rights, but is also related to the creation of a global environment that allows consumers to exercise their respective rights and benefit from them. Currently, there are over 2.9 million active consumers in the Republic of Moldova, and consumer spending represents over 63% of GDP. The valorization of consumer power can only be carried out by establishing and maintaining a regulatory and institutional framework that will make the entrepreneur and the consumer aware of their rights and obligations. The regulatory and institutional framework will ensure consumer protection from unfair and abusive commercial practices, and will guarantee the consumer the opportunity to make well-informed decisions [168]. The valorization of consumer power can only be carried out by establishing and maintaining a regulatory and institutional framework that will make the entrepreneur and the consumer aware of their rights and obligations. The regulatory and institutional framework will ensure consumer protection from unfair and abusive commercial practices, and will guarantee the consumer the opportunity to make well-informed decisions [168]. Thus, the main regulatory act is the Law of the Republic of Moldova on Consumer Protection, No. 105-XV of 13.03.2003, Official Gazette No. 126-131/507 of 27.06.2003, which establishes the legal basis for the protection of individuals by the state in their capacity as consumers [169], the law

on unfair terms the purpose of which is to create an appropriate legal framework to ensure the protection of consumers' economic interests by prohibiting and preventing the use of unfair terms in contracts concluded between traders and consumers [170].

For the period up to 2020, at European level, a new European Union consumer protection programme for the period 2014-2020 is being outlined, which revalues the role of the consumer as a decisive factor for the economic development of the Member States and the Union as a whole. Compared to the previous policy document, through the strategy in question, the Union aims to change the approach to consumer issues from the diffuse objective of "giving more power to consumers" in order to increase their well-being, to more specific objectives of guaranteeing the safety of products and services, of information and education as well as of guaranteeing rights and redress.

Persoană juridică reprezintă organizația cu un patrimoniu propriu și o administrare de sine stătătoare, care are capacitatea de a dobândi drepturi și a-și asuma obligații în nume propriu. Ea poate fi subiect de drepturi și obligații, poate deține un patrimoniu distinct pentru a răspunde de obligațiile sale și poate fi parte în procese judiciare.

A media - a mijloci o înțelegere între două sau mai multe părți adverse, a face demersuri oficiale pentru a preveni sau pentru a pune capăt ostilităților dintre două sau mai multe state.

A legal person is an organization with its own assets and independent administration, which has the capacity to acquire rights and assume obligations in its own name. It can be the subject of rights and obligations, can own a distinct asset to meet its obligations and can be a party to legal proceedings. â

To mediate - to mediate an agreement between two or more opposing parties, to take official steps to prevent or end hostilities between two or more states.

Consumatorul final, in caz concret fiind persoana fizica sau juridica care achizitioneaza in calitate de beneficiar final un produs sau un serviciu, joacă un rol vital în economia oricărui stat. El este cel care genereaza nevoia reala de produse si de servicii pe orice piata globala sau locala, toti ceilalati jucatori de pe piata din amonte corelandu-se pentru a putea sa ii puna la dipozitie bunul sau serviciul necesar satisfacerii necesitatilor sale.

Un consumator poate influenţa dezvoltarea economică a statului prin motivarea concurenţei şi a inovaţiei în cadrul mediului de afaceri. Capacitatea decizională a consumatorilor nu este doar un aspect legat de drepturile acestora, ci este legată şi de crearea unui mediu global care să permită consumatorilor să-şi exercite drepturile respective şi să beneficieze de pe urma lor. În prezent în Republica Moldova sunt peste 2,9 milioane de consumatori activi, iar cheltuielile de consum reprezintă peste 63% din PIB. Valorificarea puterii consumatorului poate fi efectuată numai prin stabilirea şi menţinerea unui cadrul normativ şi instituţional care va face ca an-

treprenorul şi consumatorul să fie conştienţi de drepturile şi obligaţiile sale. Cadrul normativ şi instituţional va asigura protecţia consumatorului de practici comerciale incorecte şi abuzive, şi îi va garanta consumatorului posibilitatea de a lua decizii fiind bine informat[1][168]. Astfel, principalul act normativ este Legea Republicii Moldova privind protecţia consumatorilor, nr.105-XV din 13.03.2003, Monitorul Oficial nr. 126-131/507 din 27.06.2003, care stabileşte bazele juridice pentru protejarea de către stat a persoanelor în calitatea lor de consumatori[2][169], legea cu privire la clauzele abusive scopul căreia constă în crearea unui cadru legal corespunzător în vederea asigurării protecţiei intereselor economice ale consumatorilor prin interzicerea şi prevenirea utilizării de clauze abuzive în contractele încheiate între comercianţi şi consumatori[3][170].

Pentru perioada de până la 2020, în plan european, se conturează un nou program al Uniunii Europene privind protecţia consumatorilor pentru perioada 2014-2020 prin care se revalorifică rolul consumatorului ca factor decisiv pentru dezvoltarea economică a statelor membre şi Uniunii în întregime. Comparativ cu documentul de politici anterior, prin strategia în cauză Uniunea îşi propune schimbarea abordării problematicii consumatorului de la obiectivul difuz de a „da mai multă putere consumatorilor" cu scopul de a creşte bunăstarea acestora, la obiective mai specifice de garantare a siguranţei produselor şi serviciilor, de informare şi educare precum şi de garantarea drepturilor şi măsurilor reparatorii.

În ceea ce ţine de planificarea strategică în domeniu dezvoltării economice Moldova şi-a trasat obiectivele şi abordările pentru perioada de până în anul 2020 prin Strategia Naţională de Dezvoltare „Moldova 2020". Prin intermediului acestui document de politici se propune un nou model de dezvoltare economică construit în baza schimbării paradigmei de dezvoltare actuală, punându-se accent pe dezvoltarea productivităţii capitalului şi muncii, ca factor a funcţiei de producţie. Totodată, pentru dezvoltarea productivităţii capitalului, nivelul de competitivitate şi inovaţie pe piaţă este decisiv. În acest sens prin reevaluarea consumului şi valorificarea forţei consumatorului pot fi create bazele pentru schimbarea paradigmei de dezvoltare economică pentru Moldova spre care se tinde inclusiv şi prin intermediul Strategiei de Dezvoltare Naţională „Moldova 2020"[4][171].

În ultimii cinci ani acţiunile Guvernului şi altor autorităţi publice în ceea ce ţine de protecţia consumatorului au fost ghidate în mare parte de Strategia Naţională în domeniul protecţiei consumatorilor pentru perioada 2008-2012 şi planul de acţiuni

[1] Hotărârea Guvernului Nr.560 din 24.07.2013. Strategia în domeniul protecţiei consumatorilor pentru anii 2013-2020, în: Monitorul Oficial Nr. 161-166, art Nr : 654

[2] Legea Republicii Moldova privind protecţia consumatorilor, nr.105-XV din 13.03.2003, în: Monitorul Oficial nr. 126-131/507 din 27.06.2003.

[3] Legea Republicii Moldova Nr. 256 din 09.12.2011privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii 4.02.2012 în Monitorul Oficial Nr. 38-41 art Nr : 115. Data intrarii in vigoare : 24.05.2012

[4] Strategia de Dezvoltare Naţională „Moldova 2020, legea nr. 30.11.2012 în Monitorul Oficial Nr. 245-247 art. Nr : 791.

pentru implementarea acesteia, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.5 din 14 ianuarie 2008[5][172]. La elaborarea strategiei menţionate s-a luat în considerare Strategia corespunzătoare a Uniunii Europene pentru perioada 2007-2013. Obiectivele trasate de Strategia 2008-2012 au fost: asigurarea unui nivel adecvat de protecţie a consumatorilor şi asigurarea aplicării eficiente a legislaţiei prin cooperare cu societatea civilă, informarea şi educarea consumatorilor. Dezvoltarea şi perfecţionarea cadrului legal şi normativ din domeniu protecţiei consumatorilor a fost una din importantele realizări a Strategiei 2008-2012. Astfel în perioada aceasta au fost adoptate o serie de legi importante şi acte normative ce consolidează bazele juridice a protejării de către stat a consumatorilor.

Totodată au fost adoptate şi legi noi care în mod tangenţial ţin de protecţia consumatorilor şi stabilesc norme de bază pe unele segmente cum ar fi domeniile sănătăţii, energeticii, eficienţei energetice. În acelaşi timp, în scopul armonizării legislaţiei naţionale cu legislaţia comunitară ce ţine de domeniul protecţiei consumatorilor, un şir de acte normative comunitare necesită a fi incluse pentru transpunere în planul de acţiuni de implementare în perioada următoare.

În ceea ce ţine de cadrul legislativ de bază care consfinţeşte drepturile şi garanţiile de bază pentru consumatori, pe lângă dezvoltarea şi perfecţionarea care a avut loc în perioada 2008-2012, transpare necesitatea creării mai multor acte normative subordonate legii care ar veni să stabilească cadrul normativ necesar în suportul implementării şi aplicării legilor actuale. În acelaşi timp se impune şi dezvoltarea continuă a legilor sectoreale vizavi de implementarea şi consfinţirea celor mai importante drepturi şi garanţii pentru consumatori pe segmente distincte ale pieţei şi economiei în genere.

Cu toate că în ultimii ani efectiv a apărut un număr mare de acte normative ce impun cerinţe minime pentru calitatea produselor şi serviciilor, totuşi rămâne conturată necesitatea accentuată în dezvoltarea şi perfecţionarea cadrului normativ în ceea ce ţine reglementarea calităţii şi inofensivităţii a produselor şi serviciilor în parte, deoarece apar litigiile între producători și consumatori soluționarea cărora este problematică.

În practică consumatorul are puţine alternative eficiente de a-şi recupera dauna cauzată de prejudiciul depistat. Sistemul judecătoresc se dovedeşte a fi de multe ori costisitor şi prea lent, în special în raport cu o valoarea mai puţin semnificativă a acţiunii. Astfel costurile financiare de recuperare a prejudiciului şi revendicare a dreptului prin instanţă de judecată de multe ori prevalează cu zeci de ori valoarea monetară a prejudiciului în sine. În acest sens extrem de semnificativ este faptul că anual doar 0,001% din totalul de cazuri civile ţin de domeniul protecţiei consumatorului. Proceduri alternative de recuperare a prejudiciului, în afara sistemului judecătoresc, deşi

[5] Hotărârea Guvernului nr. Nr. 560 din 24.07.2013, de confirmare a cu privire la aprobarea Strategiei în domeniul protecţiei consumatorilor pentru anii 2013-2020, în: Monitorul Oficial, nr. 26.07.2013 Nr. 161-166 art Nr : 654

sunt stabilite prin lege, se constată a fi prea puţin funcţionale şi neutilizate. În acest mod consumatorul fiind pus să se confrunte la direct cu agentul economic, fiind lăsat în definitiv în cadrul marjei de discreţie a agentului economic, ceea ce în prea puţine cazuri se soldează cu recuperarea prejudiciului.

Legislaţia ce ţine de soluţionare judiciară şi extrajudiciară a conflictelor şi recuperarea prejudiciilor necesită în primul rând să fie dezvoltată cu scopul susţinerii şi ameliorării soluţionării conflictelor pe cale extrajudiciară, dar totodată în scopul creării şi susţinerii unui sistem integru de recepţionare şi prelucrarea eficientă a petiţiilor şi consultării din partea organelor abilitate cu protecţia consumatorilor.Concomitent cu dezvoltarea cadrului normativ în domeniul protecţiei consumatorilor s-au depus eforturi pentru a consolida cadrul instituţional care ar asigura implementarea prevederilor legale astfel ca consumatorii să beneficieze de o protecţie reală resimţită în general şi de fiecare în parte. Ultimele modificări operate în Legea nr.105-XV din 13.03.2003 privind protecţia consumatorilor, redefinesc cadrul instituţional în domeniul protecţiei consumatorilor, în special sunt revăzute atribuţiile organul central de specialitate al administraţiei publice responsabil de domeniu sub aspectul delimitării funcţiilor de elaborare a politicii care revin Ministerului Economiei, iar atribuţiile de realizare a politicii sunt specificate pentru Agenţia pentru Protecţia Consumatorilor. Scopul creării Agenţiei pentru Protecţia Consumatorilor a fost eficientizarea activităţii statului în materie de protecţie directă si indirectă a consumatorilor prin supravegherea pieţei, informarea si educarea consumatorilor, întărirea capacităţii decizionale şi stimularea capacităţii de autoprotecţie individuala si asociativa a consumatorilor**.**

Una din componentele de protecţie a consumatorilor este supravegherea pieţei, scopul căreia este de a împiedica plasarea pe piaţă a produselor şi serviciilor care nu corespund cerinţelor prescrise şi/sau declarate. Încă în anul 2004 în Republica Moldova a fost adoptată Legea nr. 78 din 18.03.2004 privind produsele alimentare care avea drept scop**,**stabilirea cadrul juridic privind producerea, prelucrarea şi distribuirea produselor alimentare, precum şi reglementează condiţiile de bază privind circuitul acestor produse, inclusiv asigurarea inofensivităţii lui, în scopul ocrotirii sănătăţii omului, protecţiei intereselor consumatorilor în ceea ce priveşte produsele alimentare, promovării unor practici echitabile în comerţul cu produse alimentare. Această lege se aplică tuturor produselor alimentare, inclusiv celor fortificate, cu destinaţie nutriţională specială, suplimentelor alimentare şi altor feluri de produse alimentare destinate plasării pe piaţa internă[6][173].

În perioada respectivă atăt la nivel normativ, cât şi legislativ a fost efectuată o delimitare clară a atribuţiilor autorităţilor de supraveghere a pieţei în scopul excluderii dublărilor şi excesului de control la agenţii economici. Totodată în scopul ajustării cadrului legal privind supravegherea pieţei la cerinţele UE a fost necesară elaborarea şi adoptarea Legii privind supravegherea pieţei în baza şi crearea mecanismului de colaborare şi coordonare a activităţii de supraveghere a pieţei la nivel naţional dintre

[6] Legea nr. 78 din 18.03.2004 privind produsele alimentare, în Monitorul Oficial, 2004, Nr. 83-83

organele de supraveghere, organele vamale şi alte organe interesate. Astfel, în anul 2016 a fost adoptată Legea RM, Nr. 7 din 26.02.2016 privind supravegherea pieţei în ceea ce priveşte comercializarea produselor nealimentare. Această lege stabileşte cadrul legal pentru supravegherea pieţei în ceea ce priveşte produsele nealimentare pentru a asigura că respectivele produse îndeplinesc cerinţele esenţiale care oferă un nivel înalt de protecţie a intereselor publice, precum sănătatea şi siguranţa în general, sănătatea şi siguranţa la locul de muncă, protecţia consumatorilor, protecţia mediului şi securitatea[7]. Deşi au fost înregistrate unele rezultate în consolidarea capacităţilor de supraveghere a pieţei prin dotarea laboratoarelor (în special al laboratoarelor de produse alimentare), rămâne actuală consolidarea capacităţilor laboratoarelor pentru produse nealimentare.

Pe parcursul perioade poate fi remarcată importanţa şi contribuţia asociaţiilor obşteşti de consumatori în cadrul comisiilor, grupurilor de lucru, consiliilor organelor centrale de specialitate ale administraţiei publice şi autorităţile administraţiei publice locale, precum şi reprezentarea intereselor acestora în cadrul elaborării şi implementării politicilor în domeniu.

În cadrul Legii nr.105-XV din 13 martie 2003 privind protecţia consumatorilor au fost stabilite criteriile pe care trebuie să le întrunească asociaţiile obşteşti de consumatori cu statut de utilitate publică pentru obţinerea finanţării pentru anumite programe, proiecte şi activităţi de informare a consumatorilor. Totodată nu au fost efectuate finanţări din lipsa de resurse prognozate din bugetul de stat.

În conceptul noii Strategii a Uniunii Europene se stabileşte drept scop primordial capacitarea decizională a consumatorului, care poate fi realizată în primul rând prin informarea şi educarea acestuia. În ultimii ani au fost efectuate un şir de acţiuni în special ce ţin de informarea consumatorilor dar şi de educare. Spre exemplu, Agenţia pentru Protecţia Consumatorilor a organizat şi a desfăşurat, anual, cu suportul organelor administrării publice locale întîlniri (vizite) consultative, de informare a consumatorilor şi agenţilor economici privind protejarea drepturilor şi intereselor economice ale consumatorilor. La fel şi majoritatea autorităţilor care sunt împuternicite prin lege cu protecţia consumatorului în domeniul lor de activitate (în special autorităţile de supraveghere a pieţei) au efectuat seminare şi consultări legate de problemele respectării drepturilor consumatorului în domeniul acestora de reglementare şi control. Însă în acest sens trebuie de remarcat că totuşi autorităţile în cauză nu sistematizează şi nu aspiră spre eficientizare şi maximizare a impactului prin lipsa de planuri clare în acest sens, prin lipsa de stabilire şi urmărire a indicatorilor de performanţă.

Unul din obiectivele specifice şi măsurile necesare pentru *consolidarea capacităţilor decizionale şi de protecţie a consumatorulu este* eficentizarea procesului de revendicare a drepturilor şi de recuperare prejudiciilor. Obiectivul în cauză con-

[7] Legea RM, Nr. 7 din 26.02.2016 privind supravegherea pieţei în ceea ce priveşte comercializarea produselor nealimentare : 01.04.2016 în Monitorul Oficial Nr. 79-89, art Nr: 146, Data intrarii in vigoare: 01.04.2016.

stă în tendinţa de a micşora la maxim posibil timpul şi investiţiile necesare pentru recuperarea prejudiciilor depistate şi revendicate de consumator, odată cu mărirea beneficiului obţinut în rezultatul revendicărilor. 1) Indicatori de performanţă:

a) Scăderea duratei de recuperare a prejudiciului cauzat de produse sau servicii defectuoase cu cel puţin 20%;
b) Mărirea numărului cazurilor în instanţe privind apărarea drepturilor consumatorului şi recuperarea prejudiciilor cu 10%;
c) Mărirea numărului adresărilor la autorităţi publice cu cel puţin 20%.

2) Măsuri de implementare:

a) Perfecţionarea cadrului legislativ referitor la revendicarea drepturilor şi de recuperarea prejudiciilor în sistemul judiciar şi extrajudiciar;
b) Consolidarea capacităţilor instituţionale privind revendicare a drepturilor şi de recuperarea prejudiciilor în sistemul judiciar şi extrajudiciar.
c) Ridicarea nivelului de încredere în sistemul instituţional existent prin promovarea soluţiilor pe care le oferă acesta[8][175].

În vederea dezvoltării procesului de educare a consumatorilor, Ministerul Educaţiei a elaborat şi implementat curriculum-ul în domeniul protecţiei consumatorilor pentru clasele a VIII-IX-a şi a X-XII-a cu statut de curs opţional. În sistemul universitar acest curs lipseşte, deşi în sistemul universitar ar fi mult mai indicat odată ce studentul reprezintă un consumator destul de activ.

În plan naţional este important să existe sursă de informare constantă în cadrul mass-mediei în special sub forma unei ediţii periodice dedicată exclusiv problematicilor protecţiei consumatorului, pentru care nu s-au depus eforturi destule ca aceasta să apară şi să fie menţinută la nivelul corespunzător.

Din analiza statisticilor indirecte se constată la fel nivelul minim de încredere a consumatorului în sistemul instituţional existent, deşi pe de altă parte nu există un sistem clar conturat de soluţionare a disputelor şi recuperării prejudiciilor în mod extrajudiciar sau fără oarecare implicare a autorităţilor publice.

În ceea ce ţine consolidarea şi planificarea efortului de informare din partea statului trebuie să constatăm că lipseşte în mare parte un sistem informaţional definit care ar permite monitorizarea nivelului de informare şi încredere a consumatorului. În prezent, în legătură cu analiza efectuată pentru elaborare noii strategii, sunt în desfăşurarea acţiuni privind determinarea nivelului real de informare, educare şi încredere a consumatorului. Dar deja şi în cadrul acestor acţiuni s-a constat lipsa de interes şi voinţă a actorilor implicaţi în ceea ce ţine monitorizarea nivelului de informare şi încredere a consumatorului. Ceea ce impune la fel şi necesitatea creării şi implementării factorilor motivaţionali pentru actorii (autorităţi şi asociaţii) implicaţi pentru a acorda o atenţie mult mai mare aspectelor de informare, educare şi comunicare în genere cu consumatorul.

[8] Hotărârea Guvernului nr. 920 din 07.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova pînă în 2020. Publicat: 26.12.2014 în Monitorul Oficial Nr. 386-396 art. Nr.: 1099

Legislaţia ce ţine de soluţionarea judiciară şi extrajudiciară a conflictelor şi de recuperare a prejudiciilor necesită în primul rând să fie dezvoltată cu scopul susţinerii şi ameliorării soluţionării conflictelor pe cale extrajudiciară, dar totodată în scopul creării şi susţinerii unui sistem integru de recepţionare şi prelucrare eficientă a petiţiilor şi consultării din partea organelor abilitate cu protecţia consumatorilor.

În practică consumatorul are puţine alternative eficiente de a-şi recupera dauna cauzată de prejudiciul depistat. Sistemul judecătoresc se dovedeşte a fi de multe ori costisitor şi prea lent, în special în raport cu o valoarea mai puţin semnificativă a acţiunii. Astfel costurile financiare de recuperare a prejudiciului şi revendicare a dreptului prin instanţă de judecată de multe ori prevalează cu zeci de ori valoarea monetară a prejudiciului în sine. În acest sens extrem de semnificativ este faptul că anual doar 0,001% din totalul de cazuri civile ţin de domeniul protecţiei consumatorului. Proceduri alternative de recuperare a prejudiciului, în afara sistemului judecătoresc, deşi sunt stabilite prin lege, se constată a fi prea puţin funcţionale şi neutilizate. În acest mod consumatorul fiind pus să se confrunte la direct cu agentul economic, fiind lăsat în definitiv în cadrul marjei de discreţie a agentului economic, ceea ce în prea puţine cazuri se soldează cu recuperarea prejudiciului.

Legea nr. 137, vine în ajutor, astfel, articolul 28, prevede că:

(1) Pot fi supuse medierii litigiile în domeniul protecţiei consumatorilor în cazul în care consumatorul invocă existenţa unui prejudiciu ca urmare a achiziţionării unor produse sau servicii defectuoase, nerespectarea clauzelor contractuale ori a garanţiilor acordate, existenţa unor clauze abuzive cuprinse în contractul încheiat între consumator şi agentul economic ori încălcarea altor drepturi stabilite de legislaţia privind protecţia consumatorilor.

Din prevederile acestui abzaţ reiese că consumatorii se pot adresa la un mediator, atunci când i s-a cauzat un prejuduciu. Evident că la soluționarea acestui litigiu prin intermediul procesului de madiere, mediatorul trebuie să țină cont de particularitățile prevederilor Codului civil RM cu privire la repararea acestui prejudiciu, legii cu privire la clauzele abuzive etc.

Având în vedere diversificarea continuă a ofertei şi faptul că piaţa devine tot mai sofisticată, propunînd produse şi tehnici de vânzare din ce în ce mai complexe prin obiectivul scăderea riscului de apariţie a tranzacţiilor prejudiciabile pentru consumatorivor fi realizate măsuri de perfecţionare şi completare a cadrului legislativ, astfel ca să cuprindă cerinţe referitoare la contractele de credit la distanţă, contractele negociate în afara spaţiilor comerciale, serviciile financiare pentru consumatori, precum şi alte tipuri de contracte încheiate cu consumatorii la distanţă. Va fi eficientizat modul de examinare a petiţiilor şi consultare a consumatorilor, inclusiv utilizînd tehnologii informaţionale.

1) Indicatori de performanţă:

a) Mărirea cu 20% a numărului de controale în urma cărora nu au fost constatate încălcări raportat la numărul total de controale;

b) Mărirea numărului cu cel puţin 10% de reclamaţii referitor la produsele şi serviciile neconforme depuse la autorităţile responsabile de domeniul protecţiei consumatorilor

2) Măsuri de implementare:

a) Reglementarea practicilor de comerţ şi a raporturilor contractuale;

b) Promovarea, controlul şi supravegherea respectării legislaţiei în privinţa raporturilor precontractuale, contractuale şi post-contractuale;

c) Facilitarea procesului de recepţionare şi examinare a petiţiilor de către autorităţi abilitate în domeniu;

d) Eficentizarea raporturilor contractuale dar şi a comunicării între autorităţile publice şi consumatori în baza tehnologiilor informaţionale[9].

(2) Asociațiile obștești pentru protecția consumatorilor pot fi înregistrate în calitate de organizații de mediere și/sau acreditate în calitate de furnizori de formare, în condițiile prezentei legi.

Din conținutul acestui aliniat al art. 29, reiese că și aceste organizații au posibilitatea să se implice în procesul de mediere. Formă obştească de apărare (denumită şi forma privată): medierea face parte din categoria formelor de apărare a drepturilor şi intereselor legitime ale persoanei care este realizată de către anumite persoane, organe sau organizaţii private (obşteşti, neguvernamentale).

Standardele de formare continuă a mediatorilor în domeniul protecției consumatorilor se elaborează și se aprobă de către Consiliu, cu consultarea Agenției pentru Protecția Consumatorilor.

Pe parcursul ultimilor ani, în scopul informării populaţiei cu privire la esenţa şi procedura de mediere a fost creat site-ul Consiliului de Mediere, care a fost lansat la Adunarea Naţională a Mediatorilor din 28 decembrie 2013. În anul de referinţă, în parteneriat cu Institutul de Ştiinţe Penale şi Criminologie Aplicată a fost organizată masa rotundă cu tematica: „Medierea în Moldova: Provocări şi Soluţii ”. Pe data de 21 noiembrie 2013 şi 11 decembrie 2013, cu susţinerea Centrului de Promovare a Medierii „PROMEDIERE’’ la Biblioteca Publică de Drept a avut loc seria de ore publice destinate medierii. Mai mult ca atât, pe data de 11 decembrie 2013 a fost elaborat şi lansat un buletin informativ despre „Medierea în Moldova”. Totodată, au fost elaborate şi diseminate 2 pliante informative. În anul 2013, a fost lansat concursul cu privire la achiziţionarea serviciilor de elaborare a unui filmuleţ şi spot publicitar privind medierea. Din informaţia furnizată de Ministerul Justiţiei a fost identificat învingătorul şi urmează a fi semnat contractul. Pe parcursul anului a fost publicat un articol despre mediere în ziarul „Adevărul”, şi au fost pregătite încă 2 articole despre mediere care urmează a fi publicate în revista „Moldova în Progres”şi revista română „Medierea” în luna ianuarie 2014.

[9] Hotărârea Guvernului nr. 920 din 07.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova pînă în 2020. Publicat: 26.12.2014 în Monitorul Oficial Nr. 386-396, art. Nr : 1099

Concluzii. Protecţia drepturilor consumatorilor constituie o latura importantă şi o componenţă de baza a protecţiei sociale.Asigurarea drepturilor cetăţenilor de a avea acces la produse, care nu prezintă pericol şi risc pentru sănătatea şi securitatea lor, constituie un drept garantat de Constituţia Republicii Moldova. În societatea noastră aflată la etapa inițială a economiei de piaţă, protecţia drepturilor consumatorilor reprezintă o problemă statală, care poate fi soluţionată prin impunerea respectării unui pachet de acte normative care constituie cadrul Constituţional al protecţiei consumatorilor.

O întrebare fundamentală care se pune este – *este necesară o politică de protecţie a consumatorilor!?* Răspunsul este de natură economico-juridică şi socială. *Deficitul accesului la justiţie şi aplicării legilor* bariere financiare, psihologice şi culturale contra asistenţei legale şi accesul la organismele judiciare, lipsa mecanismelor colective de despăgubire, probleme colective privind rezolvarea disputelor interstatale ale consumatorilor etc.;

Protecţia consumatorului nu este, cum greşit se consideră, o caracteristică a societăţilor opulente. Dimpotrivă, crizele economice – care generează serioase probleme de ordin economic, dar şi social au drept efect agravarea eşecurilor pieţei şi dezechilibrelor amintite, accentuând vulnerabilitatea unui număr crescând de consumatori, ceea ce ar impune – tocmai în astfel de situaţii – o preocupare mai activă şi mai diversificată a autorităţilor pentru protejarea cât mai eficientă a consumatorilor[10][177, p.137].

Referinţe bibliografice:

1. Hotărârea Guvernului Nr.560 din 24.07.2013. Strategia în domeniul protecţiei consumatorilor pentru anii 2013-2020, în: Monitorul Oficial Nr. 161-166, art Nr : 654
2. Legea Republicii Moldova privind protecţia consumatorilor, nr.105-XV din 13.03.2003, în: Monitorul Oficial nr. 126-131/507 din 27.06.2003.
3. Legea Republicii Moldova Nr. 256 din 09.12.2011privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii 4.02.2012 în Monitorul Oficial Nr. 38-41 art Nr : 115. Data intrarii in vigoare : 24.05.2012
4. Strategia de Dezvoltare Naţională „Moldova 2020, legea nr. 30.11.2012 în Monitorul Oficial Nr. 245-247 art. Nr : 791.
5. Hotărârea Guvernului nr. Nr. 560 din 24.07.2013, de confirmare a cu privire la aprobarea Strategiei în domeniul protecţiei consumatorilor pentru anii 2013-2020, în: Monitorul Oficial, nr. 26.07.2013 Nr. 161-166 art Nr : 654
6. Legea nr. 78 din 18.03.2004 privind produsele alimentare, în Monitorul Oficial, 2004, Nr. 83-83

[10] Dr. Robert Morar, Sisteme de protecţia consumatorilor.Lumina lex., Bucureşti.2005, pag. 137

7. Legea RM, Nr. 7 din 26.02.2016 privind supravegherea pieţei în ceea ce privește comercializarea produselor nealimentare : 01.04.2016 în Monitorul Oficial Nr. 79-89, art Nr: 146, Data intrarii in vigoare: 01.04.2016.
8. Hotărârea Guvernului nr. 920 din 07.11.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova pînă în 2020. Publicat: 26.12.2014 în Monitorul Oficial Nr. 386-396, art. Nr : 1099
9. Dr. Robert Morar, Sisteme de protecţia consumatorilor. Lumina lex., București.2005, pag. 137

CADRUL LEGISLATIV DE REGLEMENTARE A ACTIVITĂȚII MEDIULUI DE AFACERI AL ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII IN REPUBLICA MOLDOVA

LEGISLATIVE FRAMEWORK FOR REGULATING THE BUSINESS ENVIRONMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 347.72.037(478)

Mihai Claudiu SUSANU
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
ORCID: 0000-0001-7309-0359
E-mail: mihai.susanu@yahoo.com

The business environment of any country constitutes the only real potential for economic growth of the national economy, being the only one that can produce real added value from achieving the dynamic balance between demand and supply. If the dynamics of economic equilibrium constitute the equalization between demand and punctual supply that allows the achievement of economic exchanges and the transfer of goods and services at the microeconomic level, at the macroeconomic level, the state, in its universality of administrative structures, must develop another centralizing vision. The evolution of national economies at the global level is defined, for each state, by its level of intervention in the national economies and by the way in which a state stimulates or not the freedom of trade and the business environment.

The state is the guarantor both directly and indirectly of the development of the business environment. The fundamental mechanism through which the state can intervene in the economy is represented by the legislative levers. The legislative system that defines and shapes the business environment represents the guarantee of the national private economic development, establishing the rules of the game for both private and public economic operators. At the same time, the legislative framework defines the fiscal constraints and freedoms that govern the national economic system.

The main strategic document in the field of entrepreneurial activity regulation, developed by the Ministry of Economy and Infrastructure, is the Strategy for the Reform of the Regulatory Framework of Entrepreneurial Activity 2013-2020 [77].

The development strategy of the small and medium-sized enterprises sector focuses on creating a favorable business environment, but also ensuring social equa-

lity, in the context in which the SME sector is a key factor of economic growth in the Republic of Moldova. In the Republic of Moldova, the small and medium-sized enterprises sector holds the dominant share of 97.4% of all enterprises operating in the national economy. This sector employs 56 percent of the employed population in the national economy, and the level of participation of the sector in the formation of the Gross Domestic Product reached 32.2% [79].

The legislative system represents the set of authorities and processes by which laws are adopted in a state, based on the principle of separation of powers in the state. In Romania, legislative power is exercised by the Parliament, consisting of the Chamber of Deputies and the Senate. The legislative process involves the initiation of a bill, debates, approvals and its final adoption, which then enters into force after promulgation.

The business environment refers to a set of conditions and activities that allow or influence the functioning and development of enterprises, including aspects such as national strategies, government policies, collaboration with international organizations, supporting entrepreneurship through business incubators and accelerators, as well as the creation of networks and financing platforms.

Strategy - the science that deals with planning, organizing and managing operations. Set of operations and maneuvers, carried out in order to achieve a goal.

Sistemul legislativ reprezintă ansamblul autorităților și proceselor prin care se adoptă legi într-un stat, bazat pe principiul separării puterilor în stat. În România, puterea legislativă este exercitată de Parlament, format din Camera Deputaților și Senat. Procesul legislativ implică inițierea unui proiect de lege, dezbateri, avizări și adoptarea finală a acestuia, care apoi intră în vigoare după promulgare.

Mediul de afaceri se referă la un ansamblu de condiții și activități care permit sau influențează funcționarea și dezvoltarea întreprinderilor, incluzând aspecte precum strategiile naționale, politicile guvernamentale, colaborarea cu organisme internaționale, susținerea antreprenoriatului prin incubatoare și acceleratoare de afaceri, precum și crearea de rețele și platforme de finanțare.

Strategie - știința care se ocupă cu planificarea, organizarea și conducerea operațiilor. Ansamblu de operații și manevre, realizate în vederea atingerii unui scop.

Mediul de afaceri al oricarei tari constituie singurul potential real de crestere economica al economiei nationale, fiind singurul care poate produce plus valoare reala din realizarea echilibrului dinamic dintre cerere si oferta. Daca dinamica echilibrului economic o contituie egalizarea intre cerere si oferta punctuala care permite realizarea schimburilor economice si a transferului de bunuri si servicii la nivel microeconomic, la nivel macroeconomic, statul, in universalitatea sa de structuri administrative trebuie sa dezvolte o alta viziune centralizatoare. Evolutia economiilor nationale la nivel mondial este definita, pentru fiecare stat in parte, de nivelul de interventie al acestuia in economiile nationale preum si de modul in care un stat stimuleaza sau nu libertatea comertului si a mediului de afaceri.

Statul este garantul atat direct cat si indirect al dezvoltarii mediului da afaceri. Mecanismul fundamental prin care statul poate interveni in economie il preprezinta parghiile legislative. Sistemul legislativ care defineste si contureaza mediul de afaceri reprezinta garantia dezvoltarii economice nationale private, stabilind regulile jocului atat pentru operatorii economici private cat si pentru cei publici. Totodata cadrul legislativ defineste constrangerile si libertatile fiscale care guverneaza sistemul economic national.

Gradul de interventie al statului in economie, sub orice modalitati si forme, reprezinta definirea cadrului general in care antreprenorii isi pot desfasura activitatea. Obligativitatea fundamentala pe care un stat o are, fata de mediul de afaceri, este adoptarea unei legislatii nationale care sa reglementeze buna functionare a intregului sistem economic national.

Principalul document strategic în domeniul reglementării activității de întreprinzător, elaborat de Ministerul Economiei și Infrastructurii este Strategia reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător 2013-2020[1][77].

Viziunea Strategiei este de a schimba filosofia efortului de reformă. Anterior, accentul major a fost pus pe de reglementare – eliminarea reglementărilor inutile și a cerințelor administrative excesive – care reliefa mai mult cantitatea decât calitatea reformelor. Acum este momentul de a se concentra asupra dezvoltării unui sistem de reglementare mai inteligent, determinat de criterii clare de competitivitate. Sistemul de reglementare prevăzut va reflecta principiile de "reglementare inteligentă", caracterizat prin următoarele trăsături:

- Reglementarea inteligentă generează beneficii sociale şi de mediu, totodată îmbunătăţind condiţiile pentru o economie competitivă şi inovatoare. Reglementarea trebuie să fie cât mai efectivă, dar niciodată mai complicată sau costisitoare decât trebuie să fie.
- Reglementarea inteligentă este o reglementare mai receptivă, care se adaptează evoluţiilor ştiinţifice, tehnologice şi de pe pieţele globale în domeniul stopării sau prevenirii riscurilor şi facilitării inovaţiei. Aceasta stabileşte standarde de performanţă pentru reglementarea mediului de afaceri, în loc să prescrie procesele exacte, oferind flexibilitate pentru inovație.
- Reglementarea inteligentă este o responsabilitate comună în care statul, cetăţenii şi sectorul privat au toţi de jucat un rol activ în transformarea sistemului în unul mai eficient.
- Reglementarea inteligentă se caracterizează prin reguli clare de joc, care sunt pe deplin respectate[2][78].

[1] Hotărârea Guvernului nr. 1021 din 16.12.2013 cu privire la aprobarea Strategiei reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător pentru anii 2013-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia în anii 2016-2017.Publicat : 20.12.2013 în Monitorul Oficial Nr. 297-303 art Nr : 1129

[2] Hotărârea Guvernului nr. 1021 din 16.12.2013 cu privire la aprobarea Strategiei reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător pentru anii 2013-2020 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia în anii 2016-2017.Publicat : 20.12.2013 în Monitorul Oficial Nr. 297-303 art Nr : 1129

Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici şi mijlocii se axează pe crearea unui mediu de afaceri favorabil, dar și asigurarea egalității sociale, în contextul în care sectorul IMM este un factor cheie al creșterii economice din Republica Moldova. În Republica Moldova sectorul întreprinderilor mici şi mijlocii deţine cota dominantă de 97,4% din totalul întreprinderilor, care activează în economia naţională. În acest sector sunt antrenaţi 56 la sută din populaţia ocupată în economia naţională, iar nivelul de participare a sectorului la formarea Produsului Intern Brut a atins 32,2%[3][79].

Dar ce de fapt este un mediu de afaceri? Această noțiune este foarte des întâlnită atât în literatura de specialitate economică, de afaceri, comercială, cât și în acte normative, deaceea considerăm că este important să aducem o explicație a sensului noțiunii ,,mediul de afaceri'' în prezenta lucrare.

În Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), 2009, sunt mai multe sensuri ale acestei noțiuni, însă noi considerăm că noțiunea la care ne-am oprit este mai aproape de tema abordată. Astfel, - afacere, afaceri, se explică ca activitate legală din domeniul agricol, industrial, comerț, financiar etc. desfășurată în scopul obținerii de profit, iar mediu adică acea împrejurare sau condiție, în care se desfășoară afacerea [4][80]. Poate fi echivalată cu notiunea ,,activității de întreprinzator'' sau ,,antreprenoriat'' care sunt utilizate în Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, conform căreia: „antreprenoriatul este activitatea de fabricare a productiei, executare a lucrarilor și prestare a serviciilor, desfasurată de cetățeni și de asociațiile acestora în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu și sub răspunderea lor patrimonială cu scopul de a-si asigura o sursa permanentă de venituri. Munca efectuată conform contractului (acordului) de muncă incheiat nu este considerată antreprenoriat" [5][81].

Din definiția legală evidențiem următoarele caractere specific ale activității de antreprenoriat:

1. Este de producere, acordare a serviciilor și de executare a lucrărilor;
2. Poate fi realizată de persoane fizice sau juridice în mod independent, din proprie inițiativă, în numele lor, pe riscul propriu și sub răspunderea lor patrimonială;
3. Are scopul de a-și asigura o sursa permanentă de venituri.
4. Persoana fizică sau juridică de sune stătător şi din propria s-a inițiativă adică ne impus de nimeni decide să practice o activitate economică în orice domeniu şi formă. Iar orice activitate presupune riscul unor posibile pierderi;
5. Independenţa subiectelor constă în aceea că nimeni nu are dreptul să se amestece în activitatea de întreprinzător, deoarece pentru a desfăşura o ac-

[3] Strategia IMM are obiectivul de a crea un mediu de afaceri favorabil. http://www.mec.gov.md/ro/content/studiu-oecd-strategia-imm-are-obiectivul-de-crea-un-mediu-de-afaceri-favorabil

[4] Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), București: 2009)

[5] Legea cu privire la antreprenoriat si intreprinderi Legea Republicii Moldova Nr. 845-XII din 3 ianuarie 1992 (Monitor, 1994, nr.2, art. 33)

tivitate subiectele investesc anumite investiţii. Acest principiu îşi are temelia în Constituţia RM. Astfel, p.2, h al art.126 prevede că statul trebuie să asigure inviolabilitate investiţiilor persoanelor fizice şi juridice ce practică activitatea de întreprinzător.

6. Activitatea din nume propriu. Acest principiu se bazează atât pe art. 29 CCRM care reglementează utilizarea numelui persoanei fizice, p. 2 al căruia prevede că persoana fizică dobândeşte şi exercită drepturile şi execută obligaţiile în numele său, deci şi în cazul activităţii de întreprinzător. Iar p. (3) prevede măsuri de pedeapsă pentru cei ce nu respectă articolul. Astfel, cel care utilizează numele altuia este raspunzător de toate confuziile sau prejudiciile care rezultă. Atât titularul numelui, cât şi soţul sau rudele lui apropiate pot să se opuna acestei utilizări şi să ceara repararea prejudiciului. Pentru persoanele juridice esenţa principiului este redată în articolul 66 CCRM care reglementează denumirea persoanei juridice şi conform p. (1), persoana juridica participa la raporturile juridice numai sub denumire proprie, stabilită prin actele de constituire şi înregistrată în modul corespunzator.
7. P. (6) al art. 66 CCRM prevăd consecinţele ce survin în caz de nerespectare. Astfel, persoana juridică a carei denumire este inregistrată are dreptul sa o utilizeze. Cel care foloseste denumirea unei alte persoane juridice este obligat, la cererea ei, să înceteze utilizarea denumirii şi să ii repare prejudiciul.
8. Răspunderea proprie. Acest principiu reiese din conţinutul art.1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Această răspundere este specifică tuturor subiectelor ce practică activitatea economică şi poate fi în orice formă a răspunderii juridice. Astfel, în izvoarele legislative se concretizează subiectele. De exemplu, art. 18,p.2 al Legii nr.485 prevede că cooperativele de producţie şi de întreprinzător sînt persoane juridice şi răspund pentru obligaţiile asumate cu patrimoniul lor. Specific pentru acest principiu este şi aceea că subiectele drepului economic sunt protejate de toate formele răspunderii.
9. Orientarea activităţii spre obţinerea de profit. Acest principiu evidenţiază dreptul antreprenoriatului de alte ramuri de drept, deoarece direct este precizat că activitatea trebuie să fie sursa de venituri, iar alte legi speciale prevăd, că dacă după anumite termene activitatea persoanelor juridice nu este profitabilă statul are dreptul să ceară lichidarea lor forţată, (p.1, art.1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi).
10. Orientarea activităţii de a obţine venituri sub riscul propriu. Şi acest principiu evidenţiază dreptul economic de dreptul civil şi de alte ramuri de drept. Sensul principiului este acela că fiecare activitate presupune şi unele riscuri a unor posibile pierderii şi deci statul prin prevederea dată accetuiază acest

moment.Acest principiu reiese din prevederile p.1 al art.1 al Legii cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi. Putem menţiona, că acest principiu nu este specific pentru toate statele. Astfel unele state de exemplu, Polonia, Germania, Franţa, Canada etc., pentru unele domenii ale activităţii economice, de exemplu, în agricultură, statul î-şi asumă riscurile[6] [82, p.18].

În sistemul de drept rusesc noțiunile de ,,afaceri mici și mijlocii'' și ,,antreprenoriat mic și mijlociu'' se folosesc în idertificarea activității intreprinderilor mici și mijlocii. Tot odată în legislația rusească se folosesc termenii subiecte ale activității de antreprenoriat mic și mijlociu, întreprindere mică, care sunt reprezentate de întreprinzători individuali, gospodării țărănești de fermieri, cooperative de intreprinzători prevăzite de legislație. Deaceea, ÎMM nu sunt forme organizatorico - juridice aparte ale activității de întreprinzător [7][83, p.30].

Codul civil al Republicii Moldova reglementează în general formele de organizare juridică a activității persoanelor fizice și juridice, inclusiv în domeniul activității de întreprinzător (denumite activitati cu scop lucrativ sau comerciale). Codul civil utilizează termenul de „activitate de întreprinzător a persoanei fizice" (art. 26) și mentioneaza persoanele juridice, care pot fi cu scop lucrativ (comercial – inclusiv fondatorii (membrii) au drept de creanță în privința lor) si cu scop nelucrativ (necomercial - inclusiv fondatorii (membrii) nu au drepturi de creanta in privinta lor) - art. 55 [8] [84].

Legislatia fiscală și în primul rând, Codul fiscal al RM, defineste putin altfel notiunea respectiva, evident, urmarind scopuri exclusiv de fiscalitate, activitatea de intreprinzator fiind considerata orice activitate conform legislatiei, cu exceptia muncii efectuate in baza contractului (acordului) de munca, desfasurata de catre o persoana, avind drept scop obtinerea venitului, sau, in urma desfasurarii careia, indiferent de scopul activitatii, se obtine venit [9][85].

Legea fundamentală a activităţii de antreprenoriat evidenţiază mai multe genuri de de activităţi antreprenoriale : fabricarea producţiei, executarea lucrărilor, prestarea serviciilor, activitatea în legătură cu crearea şi utilizarea inovaţiilor, raţionalizărilor, descoperirilor ştiinţifice, operelor literare, de artă şi a altor obiecte ale proprietăţii intelectuale.

1. Primul gen de activitate ce se concretizează prin lege este - fabricarea producţiei. Acesta în opinia unor autori autohtoni este un gen de activitate economică cu character general care are ca obiect transformarea materiei prime şi a materialelor în produse noi, cu o valoare mai mare[10][86, p.57]. Susţinând această ideie considerăm că, ea trebuie privită mai larg completând şi cu activitatea de a produce materia

[6] Cojocari E. Drept economic(partea generală).Chișinău:Business Elita,2007, p.18./

[7] Ершова И. В. Дефиниция субъекта малого и среднего предпринимательства: законодательные, статистические, доктринальные подходы // Актуальные проблемы российского права. 2013. N 9, с.30

[8] Codul civil RM

[9] Codul fiscal RRM

[10] Baeş S.,Roşca N.op.cit, p.57.

primă fie pe cale naturală, fie pe cale industrială. Am putea adăuga și procesul de creare şi dezvoltare a undustriei grele, uşoare, agriculturii, etc. Deaceea considerăm că acest gen de activitate poate fi definit în felul următor: producerea pe cale legală a materiei prime, produselor industriale şi naturale din toate domeniile economiei naţionale, modificîndu-se şi prevederea legală a genului.

2. Un alt gen de activitate expres evidenţiat în lege este - executarea lucrărilor. Acest gen este şi el o activitate cu character economic care constă în efecutarea unor lucrări din diferite domenii de dobândire a diferitor resurse naturale, bogăţii ale subsolului. prelucrare a pământului, creşterii de animale şi produselor agricole, lucrări de constricţii din diferite domenii, dambe, poduri, conducte, a blocurilor cu destinaţie industrială şi administrativă, blocuri de locuit etc. Executarea lucrărilor se legiferează prin întermediul contractului de antrepriză. În conformitate cu contractul de antrepriză o parte numită amtreprenor să obligă să execute , pe riscul său, o anumită lucrare din însărcinarea altei părţi numită client, cu materialul său sau a clientului, iar acesta se obligă se recepţioneze şi să plătească lucrarea executată.(Articolul 946 CCRM)

3. Un alt gen de activitate care se reglementează de legea citată mai sus se consideră - prestarea serviciilor. Prestarea serviciilor este o activitate de antreprenoriat prin care se satisfac necesităţile curente a persoanelor fizice şi juridice din societate. Prectarea de servicii se oformează în baza unui contract. Astfel, articolul 970 al Codului civil al Republicii Moldova prevede utmătoarea noţiune. Prin contractul de prestări servicii, o parte (prestator) se obligă să presteze celeilalte parti (beneficiar) anumite servicii, iar aceasta se obligă să plătească retribuţia convenita. Obiectul contractului de prestari servicii il constituie serviciile de orice natura. În societate astăzi se întîlnesc o multitudine de sevicii dar nu toate se consideră o activitate de antreprenoriat. Se consideră activitate de antreprenoriat doar a cele servicii care se practică cu scopul de a obţine profit. Se consideră servicii a activităţii economice serviciile de transportare atât a mărfurilor, bagagelor, cât şi a pasagerilor, executate de orice mijloace de transport, servicii de reparaţie, de deservire socială, turistice, servicii de comerţ a mărfurilor de orice natură etc.

4. Legea citată evidențiază în calitate de gen de activitate aducătoare de profit și activitatea în legătură cu crearea şi utilizarea inovaţiilor, raţionalizărilor, descoperirilor ştiinţifice, operelor literare, de artă şi a altor obiecte ale proprietăţii intelectuale. Acest gen de activitate, pe lângă caracterele comune evidenţiate pentru toate genurile enumerate mai sus, dispune de un caracter specific și anume *”caracterul creativ*,, care dispune de calităţi specifice şi care se reglementează prin acte normative speciale cum ar fi Legea cu privire la drepturile de autor şi conexe, Legea privind protecția mărcilor nr. 38-XVI (adoptată la 29.02.2008, în vigoare din 06.09.2008) Legea privind protecția invențiilor nr. 50-XVI (adoptată la 07.03.2008, în vigoare din 04.10.2008, etc. Din această categorie de lucrări fac parte: lucrări ştiinţifice şi literale orale şi scrise muzicale, lucrări de traducere, filmele de cinema şi televizate,

emisiuni de radio şi televiziune, lucrări de sculptură, pictură,, arxitectură,, grafică, lucrări fotografice, etc. O altă particularitate specific a acestui gen de activitate, îl constituie drepturile care apar în rezultatul ei şi anume: drepturi personale nepatrimoniale legate cu cele patrimoniale, cum ar fi dreptul de autor şi dreptul la proprietatea intelectuală, dreptu la descoperire şi dreptul la proprietatea descoperită etc.a]

5. Activităţile interzise se consideră acelea, care nu sunt permise prin legislaţia Republicii Moldova de a fi practicate de agenţii economici, sau legislaţia stabileşte anumite subiecte care pot practica această activitate. Astfel se interzice vînzarea şi răspândirea substanţelor stupifiante, organelor omeneşti, practicarea ilegală a medicinii şi activităţi farmaceuticii, traficul de fiinţe umane, etc, activităţile care deşi sunt permise se practică fără licenţă, patentă etc.[11][87, p. 426].

În doctrina rusă activitatea de intreprinzător a întreprintedilor mici și mijlocii, se evidențiază ca o formă aparte cu caracterele ei specifice. Astfel, in lucrarea de doctotat a autorului, Хорьков Ю.А.: Правовое положение субъектов малого предпринимательства: частноправовой аспект,[12][88, p.89] se concretizează că activitatea de întreprinzător a micului busines, este o formă aparte a activității economice care este reglementată de norme de drept specifice și dispune de un conținut economic. Din definiția adusă, menționează autorul, se pot desprinde două caractere specifice: caracterul normativ și juridic. Principalele caractere specifice ale activității de întreprinzător ale întreprinderilor mici și mijlocii sunt: natura independentă a activității (antreprenor de proprietate și autonomie organizatorică); întreprinderile mici asociate cu activitățile desfășurate pe propriul lor risc; activitățile unei mici afaceri are ca scop de profit sistematic; aspectul obiectiv al activităților unei mici afaceri se caracterizează prin activități cum ar fi utilizarea proprietății, vânzarea de bunuri, lucrări sau servicii; activitățile unei afaceri mici ar trebui să fie efectuate de către persoane înregistrate ca atare în conformitate cu legea.În Republica Moldova, lgislația în vigoare nu evidențiază activitatea de întreprinzător a ÎMM – rilor ca o formă aparte.

Principalul document strategic în domeniul reglementarii activitatii de intreprinzator, elaborat de Ministerul Economiei este Strategia reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător 2013-2020. Viziunea Strategiei este de a schimba filosofia efortului de reformă. Anterior, accentul major a fost pus pe dereglementare – eliminarea reglementărilor inutile și a cerințelor administrative excesive – care reliefa mai mult cantitatea decât calitatea reformelor. Acum este momentul de a se concentra asupra dezvoltării unui sistem de reglementare mai inteligent, determinat de criterii clare de competitivitate. Sistemul de reglementare prevăzut va reflecta principiile de “reglementare inteligentă”, caracterizat prin următoarele trăsături:

[11] Volcinschi V., Cojocari E. Drept economic (drept al antreprenoriatului).Chișinău: Bussines Elita, 2006, p.23, 426 p.

[12] Хорьков Ю.А. Правовое положение субъектов малого предпринимательства: частноправовой аспект.2,с.89

- Reglementarea inteligentă generează beneficii sociale şi de mediu, totodată îmbunătăţind condiţiile pentru o economie competitivă şi inovatoare. Reglementarea trebuie să fie cât mai efectivă, dar niciodată mai complicată sau costisitoare decât trebuie să fie.
- Reglementarea inteligentă este o reglementare mai receptivă, care se adaptează evoluţiilor ştiinţifice, tehnologice şi de pe pieţele globale în domeniul stopării sau prevenirii riscurilor şi facilitării inovaţiei. Aceasta stabileşte standarde de performanţă pentru reglementarea mediului de afaceri, în loc să prescrie procesele exacte, oferind flexibilitate pentru inovație.
- Reglementarea inteligentă este o responsabilitate comună în care statul, cetăţenii şi sectorul privat au toţi de jucat un rol activ în transformarea sistemului în unul mai eficient.

Reglementarea inteligentă se caracterizează prin reguli clare de joc, care sunt pe deplin respectate[13][89].

La fel de important este și actul normativ, ce reglementează activitatea mediului de afaceri sau a micului business, Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.685 din 13.09.2012 prin care s-a adoptat Strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici şi mijlocii pentru anii 2012-2020 (în continuare – Strategia) şi Planul de acţiuni privind implementarea acestei Strategii pentru anii 2012-2014, care oferă cadrul de politici pe termen lung şi mediu privind dezvoltarea întreprinderilor micro, mici şi mijlocii (în continuare – IMM-uri) din Republica Moldova în contextul trecerii de la modelul de dezvoltare economică bazat pe consum la o nouă paradigmă orientată spre exporturi, investiţii şi inovaţii, a dezideratului politic de integrare europeană şi a tendinţelor economice mondiale [14][90].

Optimizarea reglementării şi micşorarea presiunii administrative este un element important pentru dezvoltarea IMM-urilor, birocraţia fiind, în mod proporţional, o povară mult mai mare pentru IMM-uri decît pentru firmele mai mari. Recentele crize economice la nivel mondial au developat toate carenţele existente în domeniul reglementării afacerilor şi a constituit un prilej deosebit pentru o simplificare masivă în domeniu.

Începând cu anul 2004, cu suportul partenerilor de dezvoltare internaţionali, Republica Moldova a început să realizeze un vast proces al reformei regulatorii. În 2006, au fost finisate lucrările de revizuire a actelor normative ale Guvernului şi ale autorităţilor administraţiei publice centrale, conform prevederilor Legii nr. 424-XV din 16 decembrie 2004 privind revizuirea şi optimizarea cadrului normativ de reglementare a activităţii de întreprinzător, numită “Ghilotina I”, şi s-a început reevalu-

[13] Hotărârea Guvernului nr. 1021 din 16.12.2013 cu privire la aprobarea Strategiei reformei cadrului de reglementare **a activităţii de întreprinzător pentru anii 2013-2020 şi a Planului de acţiuni pentru implemen**tarea acesteia în anii 2016-2017.Publicat : 20.12.2013 în Monitorul Oficial Nr. 297-303 art Nr : 1129

[14] Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici şi mijlocii pentru anii 2012-2020 nr. 685 din 13.09.2012. Monitorul Oficial nr.198-204/740 din 21.09.2012

area masivă a legilor, conform prevederilor Legii nr.235-XVI din 20 iulie 2006 cu privire la principiile de bază de reglementare a activităţii de întreprinzător, numită "Ghilotina II". Ulterior, prin Hotărârea Guvernului nr.104 din 1 februarie 2007 a fost aprobată Strategia de reformă a cadrului de reglementare de stat a activităţii de întreprinzător şi Planul de implementare a Strategiei respective în perioada de până în anul 2010.

În scopul simplificării reglementărilor existente şi optimizării numărului şi procedurilor ce afectează desfăşurarea afacerilor în perioada 2010-2011 a fost efectuat un proces de inventariere a actelor permisive, supranumit "Ghilotina 2+".

Astfel, au fost supuse inventarierii actele eliberate de peste 45 de autorităţi emitente, numărul actelor fiind de peste 400. În rezultat, au fost aprobate în pachet Legea privind reglementarea prin autorizare a activităţii de întreprinzător (care a stabilit lista tuturor actelor permisive cu caracter de autorizare la nivel de 273, autorităţile emitente ale acestora – 34, termenul de valabilitate şi costul respectivelor acte), Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative (prin intermediul căreia au fost operate amendamente la 18 acte legislative, prin prisma excluderii acelor acte şi prevederi ce au tangenţă cu actele ce se propun a fi excluse ca inoportune), Legea privind implementarea "ghişeului unic" în desfăşurarea activităţii de întreprinzător.

Etapa ulterioară a acestui proces va constitui la implementarea reformei regulatorii a serviciilor cu plată "Ghilotina 3", invocînd revizuirea listei serviciilor prestate businessului contra plată de autorităţile publice, crearea unui Registru unic al serviciilor oferite contra plată şi simplificarea acordării lor.

Acţiunile întreprinse pentru îmbunătăţirea activităţii de întreprinzător, au influenţat, inter alia, şi plasarea Republicii Moldova în ratingurile internaţionale în ceea ce ţine de mediul de afaceri. Republica Moldova s-a situat pe locul 81 în clasamentul ţărilor (183 ţări) care au cel mai favorabil mediu de afaceri potrivit raportului anual – "Doing Business 2012", realizat de Banca Mondială (s-a ridicat cu 18 poziţii faţă de anul precedent). În aceeaşi ordine de idei, Moldova se situează pe locul 17 din 27 de state din grupul Europa de Est şi Asia Centrală. Potrivit acestui studiu, Moldova şi-a îmbunătăţit semnificativ capitolele: lansarea afacerii, obţinerea unui credit, executarea contractelor şi reglementarea procedurilor, în caz de faliment (insolvabilitate).

Deşi în urma reformei regulatorii au fost atinse rezultate semnificative, au rămas însă şi un şir de probleme nerezolvate, existînd o sferă largă pentru viitoarele acţiuni. Ajustarea cadrului regulator la principiile "Small Business Act" pentru Europa, rămîne în continuare o provocare. Calitatea cadrului regulator şi evoluţia acestuia are impact direct asupra atingerii altor priorităţi de dezvoltare a IMM.

Moldova, în comparaţie cu statele Europei de Est şi Asia Centrală, performează puternic, în termeni absoluţi, în două sectoare: "Înregistrarea de proprietăţi" şi "Executarea contractelor".

În perioada anilor 2008-2010 Moldova a atins performanţe semnificativ mai bune decât Ucraina, dar a avut rezultate comparativ mai rele cu toate economiile

din Balcanii de Vest, cu excepţia Bosniei şi Herţegovinei. Situaţia a avut o evoluţie pozitivă în anii 2011-2012, perioadă în care Moldova a devansat Albania, Serbia, Kosovo, Federaţia Rusa, Bosnia şi Herţegovina şi Ucraina.

În ansamblu, concluzia care rezultă din raportul Băncii Mondiale "Doing Business 2012" este că Moldova a desfăşurat un proces de reformă regulatorie incompletă. Au fost înregistrate progrese remarcabile în anumite sectoare, ceea ce a condus la un impact măsurabil asupra tendinţelor de dezvoltare ale IMM-urilor, cum ar fi îmbunătăţirea procesului de înregistrare a companiilor, care, printre alţi factori, a contribuit la creşterea semnificativă a numărului de întreprinderi noi. Cu toate acestea, potrivit raportului în cauză, există obstacole semnificative de reglementare, care constrâng în continuare dezvoltarea IMM-urilor, în special celor mai dinamice companii din domeniul comerţului transfrontalier.

"The Investment Reform Index", care este un raport elaborat de către OCDE pentru a monitoriza evoluţia climatului investiţional în zece economii din Europa de Sud-Est, inclusiv în Republica Moldova, permite efectuarea unei comparaţii directe a performanţelor Republicii Moldova în raport cu statele din Europa de Sud-Est, şi redă progresul şi rezultatele implementării politicilor de dezvoltare a IMM-urilor, raportate la standardele internaţionale recunoscute în sector.

"The Investment Reform Index" 2010 a concluzionat că, calitatea climatului investiţional în Republica Moldova rămâne sub calitatea medie a statelor din Europa de Sud-Est, în toate dimensiunile acoperite de raport, cu excepţia reformei regulatorii. Concluziile rapoartelor "The Investment Reform Index" le completează pe cele ale "Doing Business".

Cu toate că în ultimii ani au fost înregistrate progrese în modernizarea legislaţiei desfăşurării afacerilor, acestea s-au dovedit a fi doar îmbunătăţiri limitate la calitatea climatului de afaceri. Schimbările pozitive au fost generate de punerea în aplicare a reglementărilor mai bune în unele domenii foarte specifice, ca de exemplu, în zona de înregistrare a societăţilor comerciale sau de înregistrare a proprietăţii.

În acest context, în urma ajustării cadrului normativ de reglementare la necesităţile dezvoltării IMM-urilor vor fi atinse următoarele obiective specifice:

- ✓ perfecţionarea cadrului normativ de reglementare a activităţii IMM-urilor;
- ✓ reducerea barierelor administrative şi costurilor regulatorii pentru IMM-uri;
- ✓ optimizarea reglementărilor privind activităţile comerciale practicate de IMM-uri.

Indicatorii de performanţă la acest capitol vor corespunde indicatorilor cuprinşi în Strategia Naţională de Dezvoltare a Republicii Moldova 2012-2020, la capitolul "Business: cu reguli clare de joc".

Impactul scontat Potrivit studiului "Costul Reglementării de Stat al Activităţii de Întreprinzător", (600 de IMM-uri intervievate) realizat în anul 2011, întreprin-

derile pierd anual circa 10% din timpul disponibil pentru a satisface cerinţele de reglementare existente. În figura 5, se prezintă evoluţia acestui indicator conform studiului menţionat.

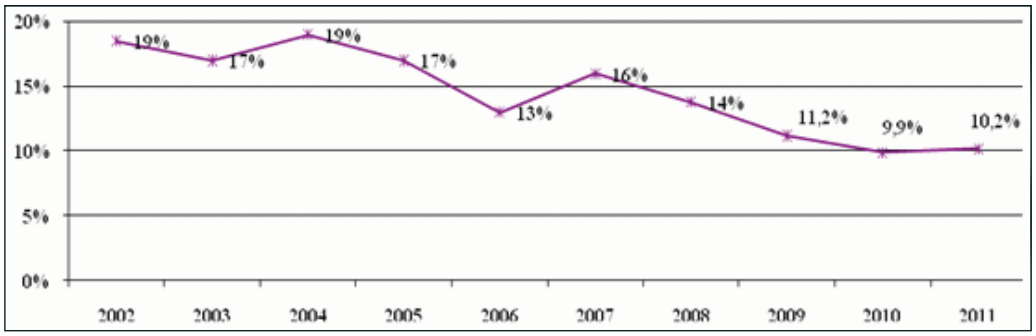

Figura 5. Ponderea timpului alocat de către companii pentru satisfacerea cerinţelor de reglementare.

Prezenta Strategie îşi propune optimizarea timpului destinat satisfacerii cerinţelor de reglementare cu 3% către anul 2020, ceea ce în valori absolute ar constitui o reducere a timpului cu circa 45 milioane ore per sectorul IMM-urilor. Este important de menţionat că studiul "Costul Reglementării de Stat al Activităţii de Întreprinzător" a cuprins doar următoarele dimensiuni ale reglementării de stat a sectorului:

1) înregistrarea întreprinderilor;
2) reglementarea de stat în construcţii;
3) procedura de licenţiere;
4) acordarea de autorizaţii;
5) certificarea echipamentelor;
6) procedurile de import şi export;
7) certificarea sanitară;
8) controale din partea instituţiilor de stat;
9) administrarea fiscală.

Prin prisma analizei concluziilor studiului Băncii Mondiale "Doing Business 2012" la compartimentele iniţierea unei afaceri noi, obţinerea permisiunilor pentru construcţii, conectarea la sursa de energie electrică, înregistrarea de proprietăţi, plata impozitelor, comerţul extern şi intern, timpul destinat pentru satisfacerea cerinţelor de reglementare către anul 2020 ar constitui circa 121 mil. ore. Prezenta Strategie îşi propune optimizarea acestui timp cu circa 36 mil. ore.

În final, cumulând concluziile ambelor studii, concluzionăm că impactul în valori absolute în urma implementării acestei direcţii prioritare, în satisfacerea cerinţelor de reglementare, către 2020, ar constitui circa 4 mlrd. lei economii pentru IMM-uri (estimările au fost efectuate conform metodologiei "Standard Cost Model" utilizat pe larg în Uniunea Europeana şi OECD şi concepută pentru a măsura cos-

turile administrative pentru întreprinderi, suportate pentru a satisface cerinţele de reglementare cuprinse în legislaţia naţională)[15][91].

Referințe bibliografice:

1. Volcinschi V., Cojocari E. Drept economic (drept al antreprenoriatului). Chișinău: Bussines Elita, 2006, p.23, 426 p.
2. Хорьков Ю.А. Правовое положение субъектов малого предпринимательства: частноправовой аспект.2,с.89
3. Cojocari E. Drept economic(partea generală).Chișinău:Business Elita,2007, p.18./
4. Ершова И. В. Дефиниция субъекта малого и среднего предпринимательства: законодательные, статистические, доктринальные подходы // Актуальные проблемы российского права. 2013. N 9, с.30
5. Codul civil RM
6. Codul fiscal RRM
7. Baeş S.,Roşca N.op.cit, p.57.
8. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), București: 2009)
9. Legea cu privire la antreprenoriat si intreprinderi Legea Republicii Moldova Nr. 845-XII din 3 ianuarie 1992 (Monitor, 1994, nr.2, art. 33)

Resurse web:

1. Strategia IMM are obiectivul de a crea un mediu de afaceri favorabil. http://www.mec.gov.md/ro/content/studiu-oecd-strategia-imm-are-obiectivul-de-crea-un-mediu-de-afaceri-favorabil

[15] Raportul Băncii Mondiale “Doing Business 2012”

ȘTIINȚE ECONOMICE

CRIZA ENERGETICĂ ȘI SECURITATEA ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA: DIAGNOZĂ ȘI ANALIZĂ EMPIRICĂ

ENERGY CRISIS AND ECONOMIC SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: DIAGNOSIS AND EMPIRICAL ANALYSIS

CZU: 338.24:620.9(478)

Valentin CUTCOVSCHI
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0002-0481-9174
E-mail: valentin.cutcovschi@usm.md

Abstract

The study explores *the structure and dynamics of the Republic of Moldova's external energy dependence, focusing on the underlying vulnerabilities that shape the country's economic and energy security. It aims to identify the main determinants of import fluctuations and to outline strategic pathways for reducing exposure to external risks.*

The originality *of the research stems from its integrated methodological approach, combining empirical analysis of official data sources (BNS, IEA, ANRE, Eurostat) with a conceptual examination of structural vulnerabilities within the framework of economic security theory. By addressing recent geopolitical and market developments, the paper provides a nuanced understanding of Moldova's ongoing transition toward diversification of energy sources and gradual integration into the European energy system.*

The topic *holds significant relevance for national economic stability and resilience, as external energy dependence continues to influence production costs, competitiveness, and the sustainability of macroeconomic growth.*

Keywords*: energy dependence, energy security, structural vulnerability, energy imports, Republic of Moldova, economic resilience, energy policy.*

Introducere

Criza energetică contemporană reprezintă una dintre cele mai acute provocări pentru statele cu un grad înalt de dependență de importurile de resurse energetice. În contextul Republicii Moldova, această realitate se manifestă cu o intensitate sporită, având în vedere vulnerabilitățile structurale ale economiei naționale, lipsa resurselor energetice proprii în volum suficient, dependență ridicată de importuri și expunerea ridicată la șocurile geopolitice și de piață datorită fluctuației pieței energetice globa-

le. Tema de cercetare privind impactul crizei energetice asupra securității economice a Republicii Moldova este de o importanță majoră în contextul actual. Crizele energetice au devenit o realitate frecventă în întreaga lume, afectând stabilitatea economică și dezvoltarea durabilă a statelor.

În ultimii ani, creșterea prețurilor la energie, incertitudinile legate de aprovizionare și tranziția către surse de energie regenerabilă au impus noi provocări pentru securitatea economică a țării. Aceasta s-a acutizat datorită evenimentelor din ultimul timp, exacerbate de crizele regionale și de conflictul din proximitate, aducând în evidență fragilitatea sistemului energetic național, generând efecte în lanț asupra securității economice și sociale a țării Analiza impactului acestor factori și dezvoltarea unor strategii eficiente pentru a contracara efectele negative sunt esențiale pentru asigurarea stabilității economice și securității naționale.

Studiul contribuie la înțelegerea profundă a interconexiunilor dintre criza energetică și securitatea economică, oferind soluții bazate pe date teoretice și practice, relevante atât pentru decidenții politici, cât și pentru actorii economici. Această cercetare este, astfel, esențială pentru conturarea unui viitor sustenabil și rezilient pentru Republica Moldova în fața provocărilor energetice globale.

Dependența energetică externă a republicii moldova: structură și vulnerabilități

Criza energetică contemporană reprezintă una dintre cele mai acute probleme pentru statele cu un grad înalt de dependență de importurile de resurse energetice. În contextul Republicii Moldova, această realitate se manifestă cu o intensitate sporită, având în vedere vulnerabilitățile structurale ale economiei naționale, lipsa resurselor energetice proprii în volum suficient și expunerea ridicată la șocurile geopolitice și de piață [15]. Evenimentele din ultimul deceniu, exacerbate de crizele regionale și de conflictul din proximitate, au scos în evidență fragilitatea sistemului energetic național, generând efecte în lanț asupra securității economice și sociale a țării.[11]

Literatura de specialitate definește securitatea energetică drept capacitatea unui stat de a asigura, în mod durabil și accesibil, necesarul de resurse energetice pentru funcționarea economiei și bunăstarea populației, reducând totodată expunerea la riscuri externe [6, 415-421]. În cazul Republicii Moldova, securitatea energetică este strâns legată de problematica securității economice, întrucât șocurile de preț, întreruperile în aprovizionare și incertitudinile privind diversificarea surselor afectează direct stabilitatea macroeconomică, competitivitatea sectorului real și nivelul de trai al populației.

În viziunea Comisiei Europene dependența energetică este raportul dintre importurile nete de energie și consumul intern brut de energie, indicator care reflectă gradul de vulnerabilitate al unui stat în fața fluctuațiilor pieței internaționale și a șocurilor geopolitice [10]. Dependența energetică externă poate fi definită și ca o stare în care o economie națională se bazează într-o proporție semnificativă pe importurile de ener-

gie pentru a-și satisface cererea intern. Evoluția conceptului de securitate energetică, studiată de autori proeminenți precum Daniel Yergin, a evoluat de la o simplă preocupare pentru cantitatea de resurse la o abordare mult mai complexă, care include stabilitatea prețurilor, diversificarea surselor și reziliența infrastructurii.[27] În cazul Republicii Moldova, nivelul înalt al dependenței externe derivă din lipsa resurselor energetice primare proprii și infrastructura redusă de producere internă, ceea ce determină o expunere pronunțată la riscuri de natură economică și politică [12].

Din perspectivă empirică, datele statistice relevă o dependență critică de importurile de gaze naturale și resurse petroliere, alături de o capacitate limitată de producere internă a energiei electrice. De asemenea, ponderea energiei din surse regenerabile rămâne modestă, deși strategiile naționale și documentele de politici europene subliniază necesitatea tranziției către un mix energetic mai echilibrat și sustenabil [19]. Astfel, vulnerabilitatea energetică a Republicii Moldova se traduce nu doar prin constrângeri tehnice și financiare, ci și printr-o presiune constantă asupra stabilității economice și a rezilienței instituționale.

În acest cadru, analiza crizei energetice nu poate fi redusă doar la dimensiunea tehnică sau la aspectele comerciale, ci trebuie abordată într-o manieră complexă, ce integrează perspective economice, geopolitice și instituționale. Diagnosticul situației actuale, corelat cu o analiză empirică a indicatorilor relevanți (importuri, consum, prețuri, capacitate de producere, grad de diversificare), este esențial pentru fundamentarea unor politici publice eficiente.

De-a lungul istoriei sale post-sovietice, Republica Moldova a funcționat ca o economie profund dependentă de importurile de energie, în special de gazele naturale și energia electrică. Până în 2022, aproape 100% din gazul natural consumat provenea din Federația Rusă, fiind livrat prin conductele care tranzitau teritoriul Ucrainei și ajungeau în regiunea separatistă Transnistria.[1] Această dependență nu a fost doar una pur economică, ci și un instrument de influență geopolitică, demonstrând că vulnerabilitatea energetică reprezintă un risc fundamental pentru suveranitatea și stabilitatea statului, nu doar o problemă de politică economică.

În contextul Republicii Moldova, distincția între dependență și vulnerabilitate este crucială. Dependența de import este o realitate structurală, determinată de lipsa resurselor primare interne. Totuși, vulnerabilitatea este o condiție distinctă, care apare atunci când dependența este concentrată pe o singură sursă sau rută de aprovizionare, expunând statul la riscuri geopolitice și de șantaj. Datele istorice demonstrează că dependența Moldovei a fost, până recent, o vulnerabilitate acută. Prin eforturile recente de diversificare, cum ar fi achizițiile de gaze de pe piața europeană și de electricitate din România, Republica Moldova a redus substanțial vulnerabilitatea sa, transformând o dependență concentrată într-o dependență diversificată, care este mult mai reziliență.[23]

Vulnerabilitatea, în contextul securității energetice, reprezintă susceptibilitatea unui sistem la șocuri sau perturbări majore. Această stare poate fi atribuită atât fac-

torilor externi, cât și deficiențelor interne. Din punct de vedere teoretic, vulnerabilitatea unui stat se manifestă atunci când un alt actor deține capacitatea de a exercita un control disproporționat asupra sa, un concept legat de "echilibrul de putere" în relațiile internaționale.

Un alt element al vulnerabilității este legat de corupție, care viciază puterea și creează dependențe periculoase, făcând sistemele și procesele vulnerabil. O vulnerabilitate de un ordin secundar, dar la fel de gravă, este cea legată de infrastructură. Rețelele de transport energetic din Republica Moldova, atât cele electrice, cât și cele de gaze naturale, sunt în mare parte învechite și aflate la limita duratei utile de viață, ce constituie o vulnerabilitate critică de securitate. Modernizarea și digitalizarea infrastructurii nu sunt doar o chestiune de eficiență economică, ci o precondiție esențială pentru a reduce vulnerabilitățile interne și pentru a consolida reziliența națională.

Conform datelor oficiale, ponderea importurilor în acoperirea consumului intern de resurse energetice a depășit constant 70% în perioada 2018–2024. Principalele resurse energetice importate sunt gazele naturale, produsele petroliere și energia electrică, iar principalii furnizori tradiționali au fost Federația Rusă și Ucraina. În contextul crizelor regionale, diversificarea surselor de aprovizionare și interconectarea cu piețele energetice ale Uniunii Europene au devenit priorități strategice.[2]

Tabel 1. Importurile de resurse energetice ale Republicii Moldova (2018–2024)

An	Gaze naturale (mil. m3)	Produse petroliere (mii tone)	Energie electrică (mil. kWh)	Total energie importată (mii tep)	Pondere în consumul total (%)
2018	2950	890	3100	2900	72.4
2019	3100	920	3200	3005	71.8
2020	2800	870	3050	2820	70.2
2021	3200	940	3300	3105	74.1
2022	2500	910	2800	2700	73.5
2023	2700	950	2900	2810	71.9
2024	2600	960	2950	2765	70.8

Surse: ANRE, 2024; Ministerul Energiei, 2024

Tabelul 1 arată o dependență structurală foarte pronunțată a Republicii Moldova de importuri energetice. Ponderea mare a gazelor naturale și a produselor petroliere explică sensibilitatea economiei la șocuri externe de ofertă și la variații de preț internaționale. Din perspectivă conceptuală, această dependență implică riscuri pe multiple canale: volatilitate a prețurilor, riscuri geopolitice și limite operaționale legate de capacitatea de stocare și interconectare.

Structura procentuală a importurilor după tipuri de surse arată dominanța gazului natural, urmat de produsele petroliere și energia electrică. Din perspectiva ges-

tionării riscului, ponderea ridicată a unei singure resurse este un semnal de alarmă (concentrare de furnizori).[20]

Analiza detaliată a situației energetice a Republicii Moldova relevă o transformare fundamentală a matricei sale de aprovizionare. Vulnerabilitatea sa istorică, definită de o dependență extremă de un singur furnizor, a fost redusă substanțial prin eforturi de diversificare și integrare regională. Tranziția a fost vizibilă atât în sectorul gazelor, unde Moldova a renunțat la Gazprom în favoarea pieței europene (cu o contribuție majoră din partea României), cât și în cel al energiei electrice, unde importurile au fost reorientate de la centrala de la Cuciurgan către rețelele interconectate ale României și Ucrainei. Un alt progres notabil este creșterea rapidă a capacităților de producție din surse regenerabile, care contribuie direct la creșterea rezilienței naționale.

Cu toate acestea, vulnerabilitățile persistente necesită o atenție strategică continuă Lipsa stocurilor strategice de produse petroliere constituie, de asemenea, o deficiență sistemică.

Impactul crizei energetice asupra principalillor indicatori macroeconomici

Criza energetică contemporană, declanșată de factori globali precum creșterea prețului combustibililor fosili, perturbări în lanțurile de aprovizionare, conflicte geopolitice actuale, în special războiul din Ucraina și presiuni asupra aprovizionării cu gaze și electricitate, are efecte semnificative asupra economiilor emergente, sensibile la costurile energetice. Autori precum Stern și Hamilton [13], și recentele rapoarte ale Agenției Internaționale pentru Energie și ale Fondului Monetar Internațional subliniază următoarele canale principale de transmitere a șocului energetic:

1) costurile reglementate cresc,
2) costurile importurilor energetice se majorează,
3) inflația, mai ales cea derivată din prețuri reglementate și energie, accelerează,
4) efecte asupra competitivității externe, balanței comerciale, și asupra creșterii economice.

Criza energetică, care a lovit Republica Moldova, nu a fost un eveniment singular, ci rezultatul unei serii de șocuri succesive care s-au suprapus. Anul 2021 a marcat o creștere bruscă și neobișnuită a prețurilor pe piețele globale de energie, coincizând cu expirarea contractului de furnizare de gaze cu “Gazprom”[14]. Situația a atins un punct critic în anul 2022, odată cu invazia rusă a Ucrainei. Invazia a destabilizat piețele regionale și a provocat o reducere cu 30% a livrărilor de gaze din partea “Gazprom”, inclusiv către regiunea transnistreană, ceea ce a determinat Centrala de la Cuciurgan să reducă cu 73% livrările de electricitate către restul țării. În plus, atacurile rusești asupra infrastructurii ucrainene au dus la încetarea completă a exporturilor de electricitate din Ucraina, generând un deficit major în sistemul energetic al Republicii Moldova și provocând întreruperi de cu-

rent. Acest lanț de evenimente a confirmat o vulnerabilitate sistemică, arătând cum ineficiențele structurale și dependența de un singur furnizor au amplificat considerabil consecințele șocurilor geopolitice.

Impactul asupra Produsului Intern Brut (PIB)

Șocul energetic a avut un impact direct și profund asupra activității economice a Republicii Moldova. După o creștere remarcabilă în 2021, cu un vârf de 9.90% în primul trimestru, economia a intrat într-o fază de contracție în 2022[22]. Potrivit datelor Băncii Naționale a Moldovei, PIB-ul s-a diminuat cu 2.2% în al doilea trimestru al anului 2023 comparativ cu aceeași perioadă a anului precedent, iar în prima jumătate a anului 2023, declinul a fost de 2.3%. Această dinamică a fost cauzată de o cerere internă modestă, de scăderea consumului și a investițiilor, precum și de condițiile de creditare restrictive [4].

Cu toate acestea, economia a demonstrat o reziliență neașteptată, înregistrând o creștere reală de 0.7% pe întregul an 2023. În timp ce industriile energofage au fost puternic afectate, sectoare precum agricultura (+31.9%), HoReCa (+26.1%) și, în mod notabil, sectorul energetic în sine (+11.1%) și cel al informațiilor și comunicațiilor (+7.5%) au acționat ca motoare de creștere, atenuând impactul negativ al crizei. Această evoluție indică o economie dual, în care sectoarele mai puțin dependente de energia importată, precum agricultura, influențată de condiții meteorologice favorabile, și IT-ul, cu o natură a serviciilor bazată pe inovare, au contrabalansat presiunile recesioniste din alte domenii.

De asemenea, criza a acționat ca un catalizator pentru o schimbare strategică fundamentală. Politicile guvernamentale, precum Strategia Energetică a Republicii Moldova 2050, stabilesc o viziune clară de tranziție către un sistem energetic sigur și independent. Implementarea acestei strategii, care prevede investiții de 43 de miliarde de euro în energie regenerabilă și eficiență energetică, este așteptată să contribuie la o creștere anuală suplimentară a PIB-ului de aproximativ 2% [33]. Astfel, pe termen lung, criza nu este percepută doar ca un obstacol, ci și ca o oportunitate de a moderniza economia și de a genera o nouă sursă de creștere economică..

Impactul asupra Inflației

Inflația a fost cel mai direct și violent indicator macroeconomic afectat de criza energetică. Rata anuală a inflației a crescut de la 0.4% la sfârșitul anului 2020 la un nivel dramatic de 18.52% în februarie 2022. Acest fenomen a culminat cu un vârf istoric de 34.62% în octombrie 2022, una dintre cele mai ridicate rate din Europa.

Principala cauză a fost inflația importată, determinată de creșterea explozivă a prețurilor la gaze și electricitate pe piețele internaționale. Tarifele pentru gazele naturale s-au majorat de șapte ori, iar cele pentru electricitate au crescut cu 400%. Aceste majorări au generat un efect de propagare în lanț, afectând prețurile tuturor bunurilor și serviciilor, de la alimente la transport.[21]

În fața acestei presiuni inflaționiste, Guvernul și Banca Națională a Moldovei au intervenit cu măsuri coordonate. O abordare inițială a fost menținerea unor tarife parțial reglementate, ceea ce a protejat parțial consumatorii, dar a transferat o povară financiară considerabilă asupra bugetului de stat, creând un deficit de finanțare. Răspunsul a fost un sistem de compensații finanțat cu sprijin extern, care a atenuat presiunea socială și a evitat o creștere și mai mare a sărăciei [32]. Concomitent, BNM a adoptat o politică monetară restrictivă, utilizând instrumente precum creșterea ratei de bază și a rezervelor obligatorii. Aceste acțiuni, combinate cu o cerere internă modestă și un efect de bază favorabil, au ajutat la temperarea presiunilor inflaționiste. Ca urmare, rata inflației a început să scadă drastic în 2023, ajungând la 8.6% în septembrie 2023 și revenind în intervalul țintă al BNM în luna următoare. Inflația record din 2022 (28,7%) a fost direct corelată cu dublarea și apoi triplarea prețurilor la gaze naturale și energie electrică. În 2023, deși ritmul s-a temperat, nivelul a rămas ridicat (13,9%). Din 2024–2025, se anticipează o revenire, însă vulnerabilitatea rămâne ridicată.

Impactul asupra Balanței Comerciale

Criza energetică a exacerbat o vulnerabilitate economică cronică a Republicii Moldova: deficitul balanței comerciale, cauzat de o valoare a importurilor mult superioară celei a exporturilor. Dependența de importurile de energie a tradus direct creșterea prețurilor globale în costuri masive pentru buget și consumatori, aprofundând deficitul.

În perioada ianuarie-noiembrie 2024, exporturile Republicii Moldova au înregistrat o scădere de 12.1% față de anul precedent. Deși această tendință negativă este un rezultat direct al crizei, o examinare mai atentă a datelor arată o dinamică complexă. Scăderea a fost cauzată în special de pierderea piețelor de export din Ucraina și de o reducere a livrărilor către parteneri tradiționali precum România, Germania și Rusia.

Cu toate acestea, criza a forțat o reorientare strategică a fluxurilor comerciale. Chiar și în contextul unei scăderi generale, exporturile către piețe noi sau mai puțin tradiționale au înregistrat creșteri semnificative, cum ar fi livrările către Statele Unite (+50.9%) și Turcia (+42.4%) [7]. Această reorientare, deși precipitată de circumstanțe, ar putea consolida reziliența pe termen lung prin reducerea dependenței de piețe instabile. Deficitul comercial, care a atins un vârf istoric de 4,032,256 mii USD în 2021, reflectă nu doar costurile energetice, ci și o vulnerabilitate structurală a economiei de a produce bunuri suficiente pentru consumul intern și pentru export. Dublarea deficitului comercial în 2022 (-6,05 mld. USD), determinat de importurile masive de resurse energetice la prețuri exorbitante. Chiar dacă exporturile au crescut (în special produsele agroalimentare), decalajul rămâne structural.

Evaluarea detaliată a impactului crizei energetice la nivel sectorial și asupra sectorului de afaceri

Complexitatea contextului actual al economiei globale, reprezintă criza energetică ca un element central în configurarea și redefinirea strategiilor de securitate economică ale statelor. Energia a fost recunoscută totdeauna drept o resursă fundamentală pentru funcționarea și progresul unei economii moderne. Drept urmare, orice tulburare sau criză în domeniul energetic poate genera consecințe semnificative asupra stabilității economice și a securității naționale.

În primul rând, creșterea prețurilor la energie și a costurilor de aprovizionare a afectat direct costurile operaționale ale întreprinderilor și a generat o criză a costului vieții pentru gospodării. Prețurile la gazele naturale au atins un nivel fără precedent în 2022, deși o diminuare semnificativă a avut loc în 2023 [3]. Această majorare a avut un impact disproporționat asupra gospodăriilor, în special asupra clasei de mijloc urbane, care nu a beneficiat de politici de compensație specifice și a fost nevoită să facă față unor facturi lunare echivalente cu un salariu mediu.

În al doilea rând, disrupția rutelor comerciale și logistice a reprezentat un șoc major. Până la invazie, aproape 20% din bunurile Moldovei erau importate din Ucraina, Rusia și Belarus. Odată cu blocarea acestor rute tradiționale, Moldova a fost nevoită să se reorienteze rapid, optând pentru transportul rutier prin România, ceea ce a dus la creșterea semnificativă a costurilor logistice și la perturbări ale lanțurilor de aprovizionare.

În cele din urmă, inflația record a acționat ca un catalizator pentru criza economică generală. Prețurile ridicate la energie și transport, combinate cu problemele din lanțurile de aprovizionare, au alimentat o creștere a prețurilor de consum, erodând puterea de cumpărare a populației și afectând încrederea consumatorilor și a investitorilor.

Sectorul Industriei

Impactul crizei energetice asupra sectorului industrial a fost imediat și semnificativ. Producția industrială a înregistrat o scădere în 2022, iar datele pentru prima parte a anului 2024 arată o recuperare lentă, dar încă nesigură. De exemplu, în luna mai 2024, producția industrială s-a micșorat cu 5.2% comparativ cu luna mai 2023, în pofida unei creșteri cumulate de 1.3% în primele cinci luni ale anului. Această volatilitate a fost direct determinată de scăderi notabile în industria prelucrătoare (-5.5%) și în producția și furnizarea de energie electrică și termică (-4.2%).

O analiză mai aprofundată a datelor dezvăluie o corelație directă între șocul energetic și performanța sectorială. Creșterea abruptă a prețurilor la energie a afectat în mod critic întreprinderile mari consumatoare de energie, multe dintre acestea fiind nevoite să-și înceteze activitatea. Acest fenomen a fost evident, de pildă, în regiunea transnistreană, unde marile companii au suferit din cauza deficitului de gaze, evidențiind fragilitatea unui model economic dependent de resurse ieftine, subvenționate.

Cu toate acestea, criza a acționat ca un catalizator pentru o transformare structurală a sectorului energetic al Moldovei. Ca răspuns la vulnerabilitatea sistemică, țara a accelerat tranziția către surse de energie regenerabilă. Un exemplu elocvent este creșterea cu 44.1% a cantității de energie electrică generată de instalațiile cu surse regenerabile în 2023 față de 2022. Acest efort a culminat cu un record în ianuarie 2025, când sursele regenerabile au acoperit aproape un sfert (25%) din necesarul zilnic de energie electrică al țării. Această dinamică sugerează că, deși criza a lovit puternic industria, a creat totodată un impuls pentru a construi o bază energetică mai stabilă și mai rezilientă, esențială pentru competitivitatea pe termen lung a sectorului industrial.

Sectorul agriculturii

Sectorul agricol, un pilon vital al economiei moldovenești, a fost afectat de o convergență de șocuri. Pe lângă impactul crizei energetice, care a majorat costurile inputurilor agricole, cum ar fi combustibilul și îngrășămintele, sectorul a fost afectat de riscurile climatice, în special de secetele severe care au persistat din 2021. Această combinație a pus sub presiune atât costurile de producție, cât și randamentul culturilor. Scăderea producției agricole cu 5.8% în ianuarie-iunie 2025 față de aceeași perioadă a anului precedent este un indicator al acestui impact combinat [30].

Un alt aspect crucial a fost impactul sancțiunilor geopolitice. Rusia a impus un embargo pe importurile de mere moldovenești, o măsură care a afectat 98% din exporturile de mere ale țării. Acest șoc comercial, deși devastator pe termen scurt, a forțat o reorientare strategică a piețelor de desfacere. Moldova a răspuns rapid prin dublarea cotelor de export către UE și prin deschiderea de noi piețe în India și Egipt [34]. Această adaptare rapidă a demonstrat o flexibilitate remarcabilă și o capacitate de a transforma o provocare într-o oportunitate de diversificare.

Criza energetică nu a acționat izolat asupra agriculturii, ea a amplificat vulnerabilitățile preexistente. De exemplu, creșterea costurilor cu energia necesară pentru sistemele de irigație, pe fondul unei secete prelungite, a sporit considerabil riscurile pentru fermieri. Cu toate acestea, există un potențial de sinergie între agricultură și sectorul energetic, neexploatat la scară largă. Un studiu realizat de PNUD arată că Republica Moldova dispune de 1.8 milioane de tone de deșeuri vegetale, care pot fi transformate în biocombustibil solid. Valorificarea acestui potențial ar reduce dependența de combustibilii fosili, ar stabiliza costurile energetice pentru agricultori și ar crea un model de economie circulară.

Scăderea producției agricole în prima jumătate a anului 2025 indică persistența vulnerabilităților climatice și a costurilor ridicate. Cu toate acestea, reorientarea strategică a exporturilor către piețele UE și alte destinații non-rusești, o consecință directă a crizei, demonstrează o consolidare a securității comerciale pe termen lung, diminuând riscul dependenței de un singur partener comercial.

Sectorul Serviciilor

Spre deosebire de sectoarele de producție, care au fost afectate direct de șocul costurilor, sectorul serviciilor a demonstrat o reziliență notabilă, susținută de sprijinul extern și de o adaptabilitate internă. Criza a perturbat semnificativ comerțul, prin blocarea rutelor tradiționale de transport, dar, economia s-a adaptat prin redirecționarea a peste 80% din exporturi către piețele europene, compensând astfel pierderile din comerțul cu Rusia, Belarus și Ucraina. Această reorientare, facilitată de Acordul de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător cu UE, a transformat criza energetică dintr-un factor de destabilizare într-un motor de integrare economică și de consolidare a securității economice.

În ciuda presiunilor economice, sectorul turismului a înregistrat o evoluție interesantă. Deși turismul receptor a fost afectat de restricțiile pandemice și de incertitudinile geopolitice, turismul intern a primit un "impuls proaspăt" [31]. Datele statistice arată o creștere a numărului de turiști în structurile de cazare cu 6.2% și a numărului de înnoptări cu 5.8% în prima jumătate a anului 2025, comparativ cu aceeași perioadă a anului 2024, ceea ce indică o recuperare continuă. Această adaptare a consumatorilor la noile condiții de piață, orientându-se către destinații interne, a compensat parțial scăderea turismului extern și a contribuit la menținerea unei anumite dinamici în sectorul serviciilor.

În ansamblu, sectorul serviciilor, în special comerțul, a demonstrat o reziliență neașteptată. Acest lucru se datorează în mare măsură capacității de a se adapta la noile realități geopolitice și de a beneficia de sprijinul financiar și tehnic masiv din partea partenerilor externi, în special a Uniunii Europene. Ajutorul financiar de 250 de milioane de euro anunțat de UE în 2022 a creat un tampon esențial pentru economia Moldovei, permițând Guvernului să implementeze măsuri de atenuare a șocului și să evite un colaps sistemic [35].

Impactul crizei energetice a fost asimetric: a lovit direct și dur sectoarele de producție, în special industria și agricultura, prin majorarea costurilor operaționale și prin disrupția rutelor de comerț. Cu toate acestea, șocul a acționat și ca un catalizator. A expus vulnerabilitățile structurale, dar a forțat Guvernul și mediul de afaceri să ia măsuri decisive, accelerând procesul de diversificare energetică și de reorientare a fluxurilor comerciale spre piețele europene.

Analiza vulnerabilităților și riscurilor economice ale republicii moldova în contextul dependenței energetice

Dependența prea mare de resurse energetice importate, cum este situația actuală a Republicii Moldova, sau vulnerabilități în infrastructura energetică pot expune o țară la riscuri semnificative, inclusiv presiuni asupra securității economice și naționale. În așa fel, criza economică poate provoca revizuirea politicilor și strategiilor economice pentru a reduce dependența de surse externe de energie, pentru a promova diversificarea energetică și îmbunătățirea rezilienței infrastructurii energetice.

Vulnerabilitatea economică se manifestă ca o expunere la șocuri externe, iar în domeniul energetic, aceasta este strâns legată de riscul de întreruperi în aprovizionarea cu resurse. Aceste întreruperi pot fi cauzate de o varietate de factori, inclusiv distrugerea infrastructurii, evenimente naturale, instabilitate politică sau economică, și nu în ultimul rând, acțiuni strategice ale marilor puteri energetice. Unul dintre cele mai grave riscuri este creșterea prețurilor energiei pe piața mondială, impunerea unor cheltuieli suplimentare de către furnizorii intermediari.

Pentru Republica Moldova, vulnerabilitatea energetică s-a manifestat sub forma unei amenințări reale, cu efecte directe asupra stabilității economice și sociale. O volatilitate accentuată a prețurilor a dus la creșterea inflației, în special în ceea ce privește alimentele și utilitățile, punând în pericol bunăstarea gospodăriilor casnice și accentuând sărăcia energetică.

Industria moldovenească este puternic influențată de dinamica aprovizionării cu energie electrică și gaze naturale. În 2023, aproximativ 70% din consumul intern de energie electrică a fost acoperit prin importuri din Transnistria.

Această situație determină o vulnerabilitate structurală a industriei, în special a sectoarelor energointensive (metalurgie, materiale de construcții, procesarea resurselor naturale). În perioadele de criză energetică, cum a fost cea din 2022–2023, costurile de producție au crescut semnificativ, ceea ce a dus la reducerea volumului producției industriale și la pierderi de competitivitate pe piețele externe.

Tabel: Vulnerabilități și riscuri în sectorul industrial al Republicii Moldova

Obiect	Cauză principală	Efecte economice și sociale	Recomandări
Producția industrială	Dependența de energia electrică din Transnistria	Costuri ridicate, instabilitate în aprovizionare	Diversificarea surselor de energie, investiții în eficiență energetică
Sectorul energetic	Lipsa infrastructurii proprii de producție	Vulnerabilitate la șocuri externe, pierderi economice	Dezvoltarea infrastructurii energetice naționale, integrare în rețele regionale

Datele indică faptul că vulnerabilitatea industriei este determinată de dependența de surse externe și de lipsa unor alternative viabile. Recomandările se concentrează pe diversificarea aprovizionării și modernizarea infrastructurii, elemente esențiale pentru reducerea riscurilor.

Agricultura este unul dintre cele mai afectate sectoare de costurile energetice, întrucât depinde de electricitate și produse petroliere pentru irigații, transport și procesare. Conform datelor BNS, în ultimii trei ani costurile energetice din agricultură au crescut cu peste 30%, ceea ce a redus competitivitatea exporturilor agricole. În plus, lipsa unei infrastructuri moderne de irigații face ca sectorul să fie extrem de vulnerabil la fluctuațiile energetice [5].

Un alt aspect îl constituie procesarea produselor alimentare, unde costurile cu energia reprezintă o parte semnificativă din prețul final. Creșterea tarifelor energetice determină scumpirea produselor alimentare pe piața internă și reduce competitivitatea exporturilor.

Tabel: Vulnerabilități și riscuri în sectorul agricol al Republicii Moldova

Obiect	Cauză principală	Efecte economice și sociale	Recomandări
Irigațiile	Dependența de energie electrică pentru pompe	Reducerea producției agricole, pierderi financiare	Implementarea de tehnologii de irigare eficiente energetic, investiții în surse de energie regenerabilă
Procesarea alimentelor	Costuri ridicate cu energia	Prețuri mai mari pentru consumatori, scăderea competitivității	Promovarea eficienței energetice în procesare, susținerea investițiilor în energie regenerabilă

Agricultura resimte direct impactul costurilor energetice prin scăderea productivității și creșterea costurilor finale. Recomandările vizează dezvoltarea de tehnologii sustenabile și investiții în energie regenerabilă pentru a asigura competitivitatea sectorului.

Sectorul serviciilor, care a devenit tot mai important în economia Republicii Moldova, include ramuri precum IT, telecomunicații, comerț și turism. Acestea sunt sensibile la costurile și stabilitatea aprovizionării cu energie. Spre exemplu, sectorul IT, unul dintre pilonii creșterii economice din ultimii ani, are nevoie de alimentare constantă cu energie pentru funcționarea infrastructurii digitale. Orice întrerupere de energie are efecte directe asupra credibilității companiilor și asupra atractivității țării pentru investițiile străine.

Turismul, de asemenea, depinde de stabilitatea energetică, atât în ceea ce privește infrastructura de transport, cât și serviciile hoteliere și de agrement. În lipsa unei infrastructuri energetice fiabile, Republica Moldova riscă să piardă competitivitatea în această ramură.

Tabel: Vulnerabilități și riscuri în sectorul serviciilor al Republicii Moldova

Obiect	Cauză principală	Efecte economice și sociale	Recomandări
Sectorul IT	Costuri energetice ridicate	Reducerea atractivității pentru investiții, migrarea capitalului uman	Investiții în infrastructură energetică eficientă, stimulente pentru start-up-uri
Turismul	Instabilitate în aprovizionarea cu energie	Scăderea numărului de turiști, pierderi economice	Dezvoltarea infrastructurii energetice sustenabile, promovarea turismului ecologic

Serviciile sunt afectate mai ales de instabilitatea energetică, ceea ce influențează direct capacitatea de atragere a investițiilor și dezvoltarea sectorială. Soluțiile recomandate includ investiții în infrastructură modernă și promovarea de politici publice orientate spre sustenabilitate.

Analiza sectorială confirmă faptul că dependența energetică a Republicii Moldova generează vulnerabilități sistemice, care afectează toate ramurile economiei. Industria este expusă la costuri ridicate și la riscul întreruperilor de furnizare; agricultura resimte impactul prin scăderea productivității și majorarea prețurilor; iar serviciile, în special IT și turism, sunt afectate de lipsa stabilității energetice.

Această situație confirmă teoria vulnerabilității economice a statelor dependente energetic, conform căreia lipsa surselor interne și dependența de un număr redus de furnizori externi creează riscuri structurale [6}. În cazul Republicii Moldova, aceste riscuri sunt amplificate de contextul geopolitic regional și de insuficiența investițiilor în infrastructura energetică.

Concluzii

Criza energetică poate fi percepută și ca o oportunitate de a accelera tranziția către un sistem energetic mai durabil, mai rezilient și mai independent. Implementarea cu succes a politicilor menționate va contribui la reducerea riscurilor economice, la stimularea creșterii economice durabile și la crearea unui viitor mai prosper pentru toți.

Implementarea cu succes a unei viziuni durabile în sectorul energetic implică eforturi colaborative și coordonate între mai mulți actori. Autoritățile trebuie să aloce resurse financiare și să reformeze legislația sectorului energetic. Sectorul privat poate sprijini aceste eforturi prin investiții în energie verde și eficiență energetică. Societatea civilă poate juca un rol important în informare și conștientizare. În ciuda provocărilor, cum ar fi resursele financiare limitate și instabilitatea politică, există și oportunități, precum atragerea investițiilor străine și dezvoltarea tehnologiilor energetice. Criza energetică a servit ca un impuls pentru reforme și pentru stabilirea unei viziuni strategice mai solide, iar colaborarea între toți actorii este crucială pentru succes. Analiza detaliată a contextului economic, politic și social este esențială pentru gestionarea eficientă a crizei energetice.

Securitatea economică a Republicii Moldova este strâns legată de contextul geopolitic actual și de dependența de resursele energetice externe. Criza energetică globală a evidențiat vulnerabilitățile economice ale țării și a subliniat necesitatea unor măsuri urgente pentru a asigura o aprovizionare stabilă și durabilă cu energie.

Politicile elaborate de guvernarea Republicii Moldova în vederea asigurării securității economice și politicile de depășire a crizei energetice, trebuie să fie aliniate politicilor europene, iar instrumentele și mijloacele elaborate să fie viabile, îndreptate spre satisfacerea necesităților cetățenilor și economiei naționale. De asemenea guvernarea trebuie să facă accent, la elaborarea politicilor, asupra im-

plementării surselor de energie regenerabilă, care ar putea scuti Republica Moldova de o dependență de aprovizionare cu energia necesară, mai ales că aceasta este una din politicile care se implementează cu mult succes și în Uniunea Europeană.

Bibliografie:

1. An Energy Crisis Provides Opportunity in Moldova - CSIS, ultima accesare: 18 septembrie 2025, https://www.csis.org/analysis/energy-crisis-provides-opportunity-moldova
2. ANRE (2024). Raport anual privind situația energetică a Republicii Moldova. Chișinău: Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică.
3. ANRE, (2023), RAPORT PRIVIND ACTIVITATEA ANRE 2023, https://www.anre.md/storage/upload/administration/reports/1319/Raportul%20de%20activitate%202023.pdf
4. Banca Națională a Moldovei (2023) Raport asupra inflației N4, https://www.bnm.md/ro/content/raportul-asupra-inflatiei-nr-4-2023
5. Biroul Național de Statistică (2024), Balanța Energetică a Republicii Moldova, Ediția 2024, https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/balanta_energetica/Balanta_energetica_editia_2024_ro.pdf
6. CHERP, A., & Jewell, J. (2014). The concept of energy security: Beyond the four As. *Energy Policy, 75*, 415–421. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2014.09.005
7. CIBOTARI, A.,(2025), Criză în comerțul extern: Moldova înregistrează cel mai mare deficit comercial din ultimele decenii, https://newsmaker.md/ro/criza-in-comertul-extern-moldova-inregistreaza-cel-mai-mare-deficit-comercial-din-ultimele-decenii
8. COMISIA EUROPEANĂ. (2024). *Republic of Moldova: Energy sector and EU support reports*. Bruxelles: European Commission.
9. DIAVOR, M. (2023) Diminuarea vulnerabilității economice a comerțului exterior al Republicii Moldova în condițiile de globalizare și regionalizare, Chișinău, https://www.anacec.md/files/Diavor_teza.pdf
10. European Commission (2023). *EU Energy Statistical Pocketbook*. Bruxelles: European Union.
11. Expert-Grup. (2022). *Criza energetică în Republica Moldova: Impact și politici de răspuns*. Chișinău: Centrul Analitic Independent Expert-Grup.
12. GĂINĂ, A. (2021). *Securitatea energetică a Republicii Moldova: provocări și perspective*. Chișinău: Institutul de Economie.
13. HAMILTON, J. D. (2022). Oil Prices and the Macroeconomy. Journal of Economic Perspectives.
14. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova N 433 din 14.12.2021 cu privire

la măsurile de atenuare a crizei energetice, Publicat : 15-12-2021 în Monitorul Oficial Nr. 308 art. 709
15. International Energy Agency (IEA). (2022). *Energy security and resilience in Moldova: Country profile*. Paris: IEA.
16. International Energy Agency (IEA). (2023). Global Energy Outlook. Paris.
17. MELINTEI, M. (2024) (Energy Analytical Studies): *Perspectivele energetice ale Republicii Moldova după 1 ianuarie 2025* - energynomics.ro, https://www.energynomics.ro/mihai-melintei-energy-analytical-studies-perspectivele-energetice-ale-republicii-moldova-dupa-1-ianuarie-2025/
18. Ministerul Energiei (2024). Strategia energetică a Republicii Moldova 2024–2035. Chișinău.
19. Ministerul Energiei al Republicii Moldova. (2023). *Strategia energetică a Republicii Moldova 2023–2050*. Chișinău: Ministerul Energiei.
20. Ministerul Energiei al RM, (2025) Ce se întâmplă de fapt cu gazele în Moldova? (Articol), https://energie.gov.md/en/content/what-actually-happening-gas-moldova-article?utm_source=chatgpt.com
21. PNUD, (2025) Transformarea sectorului energetic – de la infrastructură și noi tehnologii la incluziune, bunăstare și oportunități economice, https://www.undp.org/ro/moldova/news/transformarea-sectorului-energetic-de-la-infrastructura-si-noi-tehnologii-la-incluziune-bunastare-si-oportunitati-economice
22. Rata de creștere a PIB-ului Moldovei, 1995-2025, https://es.tradingeconomics.com/moldova/gdp-growth
23. Sectorul energetic din Moldova: tendințe, vulnerabilități și perspective viitoare, (2025) disponibil: https://lexecon.md/arhive/economie/sectorul-energetic-din-moldova-tendinte-vulnerabilitati-si-perspective-viitoare/
24. SOVACOOL, B. K. (2021). Energy security, poverty, and justice. *Annual Review of Environment and Resources, 46*(1), 1–26. https://doi.org/10.1146/annurev-environ-012220-101622
25. TheGlobalEconomy (agregare EIA 2023), Moldova: Electricity imports, https://www.theglobaleconomy.com/Moldova/electricity_imports/?utm_source=chatgpt.com
26. Trading Economics, Moldova Inflation Rate, https://tradingeconomics.com/moldova/inflation-cpi
27. YERGIN, D. (1988) Energy security in the 1990s. In: Foreign Affairs, nr. 67 (1), p. 111- 130. ISSN 9781446276082
28. https://mded.gov.md/in-2023-produsul-intern-brut-a-crescut-cu-07/
29. https://moldova.peopleinneed.net/media/publications/1973/file/studiu-privind--ndatorarea_ro.pdf
30. https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8fdf358b-3c37-48f4-a399-da4910511c9d/content

31. https://particip.gov.md/index.php/ru/download_attachment/26585
32. https://social.gov.md/comunicare/au-inceput-inregistrarile-pentru-compensatii-la-energie-pentru-sezonul-rece-pe-platforma-compensatii-gov-md/
33. https://www.moldpres.md/rom/economie/strategia-energetica-2050-prezentata-la-chisinau-dorin-junghietu-drumul-nostru-este-clar-independenta-energetica-deplina-tarife-previzibile-si-o-moldova-sigura-si-europeana
34. https://www.state.gov/reports/2023-investment-climate-statements/moldova
35. https://www.undp.org/ro/moldova/news/consumatorii-casnici-din-nordul-moldovei-isi-reduc-consumul-de-energie-cu-pana-la-22-cadrul-unui-experiment-comportamental

FALIMENTUL ÎN CONTEXT JURIDICO-ECONOMIC: COMPARAREA CADRULUI LEGAL AL REPUBLICII MOLDOVA, ROMÂNIEI ȘI UNIUNII EUROPENE

BANKRUPTCY IN THE LEGAL AND ECONOMIC CONTEXT: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGAL FRAMEWORK IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA, ROMANIA, AND THE EUROPEAN UNION

CZU: 347.736(478+4-672 UE)

Irina FUSARU
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova,
ORCID: 0009-0002-3309-0260
E-mail: fusaru.irina@usm.md

Abstract. *This article provides a comparative analysis of the legal, institutional, and economic regulations governing bankruptcy and insolvency in the Republic of Moldova, Romania, and the European Union, focusing on legislative convergence and best practices within the context of European integration. In an uncertain economic climate, insolvent regulations are essential for protecting creditors, maintaining market stability, and facilitating the recovery of financially distressed companies. Moldova has initiated significant reforms, including the reduction of procedural deadlines, digitalization of processes, accelerated restructuring, and gradual alignment with the acquis Communautaire, along with efforts to enhance transparency and administrative efficiency. Romania, through Law no. 85/2014 and its updates by Law no. 216/2022, has partially implemented Directive (EU) 2019/1023, introducing preventive restructuring and early warning mechanisms. However, challenges remain concerning the length of procedures and the efficiency of asset realization. At the EU level, Directive 2019/1023 and Regulation 2015/848 aim to harmonize national legislation and streamline cross-border procedures, emphasizing the protection of employees and creditors. The article analyzes the key differences between these three systems and offers recommendations to improve the legislative framework, support economic recovery processes, and strengthen business confidence in insolvency mechanisms.*

Keywords: *insolvency law, bankruptcy proceedings, comparative analysis, corporate restructuring.*

JEL code: *G 33, K 22.*

Abstract. *Acest articol oferă o analiză comparativă a reglementărilor juridice, instituționale și economice privind falimentul și insolvența în Republica Moldova, România și Uniunea Europeană, cu accent pe convergența legislativă și bunele practici în contextul integrării europene. Într-un climat economic incert, normele de insolvență sunt esențiale pentru protejarea creditorilor, menținerea stabilității și facilitarea redresării companiilor aflate în dificultate. Moldova a inițiat reforme importante: reducerea termenelor procesuale, digitalizarea procedurilor, restructurare accelerată și alinierea treptată la acquis-ul comunitar, alături de eforturi pentru transparență și eficiență administrativă. România, prin Legea nr. 85/2014 și actualizările aduse prin Legea nr. 216/2022, a implementat parțial Directiva (UE) 2019/1023, introducând restructurarea preven-*

tivă și mecanisme de avertizare timpurie. Totuși, rămân probleme legate de durata procedurilor și eficiența valorificării activelor. La nivelul UE, Directiva 2019/1023 și Regulamentul 2015/848 urmăresc armonizarea legislației naționale și eficientizarea procedurilor transfrontaliere, cu accent pe protecția salariaților și a creditorilor. Articolul analizează diferențele esențiale dintre cele trei sisteme și oferă recomandări pentru îmbunătățirea cadrului legislativ, susținerea proceselor de redresare economică și consolidarea încrederii mediului de afaceri în mecanismele de insolvență.

Keywords: *insolvency law, bankruptcy proceedings, comparative analysis, corporate restructuring.*

JEL code*: G 33, K 22.*

Introducere

Într-un climat economic internațional profund afectat de crize suprapuse, inclusiv pandemii, instabilitate geopolitică, volatilitatea piețelor energetice și perturbări ale lanțurilor globale de aprovizionare, sistemele juridice și economice ale statelor sunt supuse unei presiuni continue de adaptare. În acest context, reglementările privind insolvența și falimentul devin instrumente fundamentale de politică juridico-economică, cu rol esențial în asigurarea stabilității sistemului financiar, în protejarea drepturilor creditorilor și, totodată, în oferirea unei "a doua șanse" debitorilor aflați în dificultate.

Insolvența nu mai este percepută exclusiv ca o etapă finală, ci mai degrabă ca un mecanism de restructurare anticipativă, de prevenire a colapsului economic, capabil să redea viabilitatea economică a întreprinderilor sau, acolo unde acest lucru nu este posibil, să asigure o lichidare ordonată și echitabilă a activelor [1]. De aceea, cadrul legislativ aplicabil în materie de insolvență trebuie să fie, nu doar coerent și predictibil, ci și eficient, digitalizat și adaptat cerințelor unei economii de piață moderne, integrată în circuite comerciale regionale și internaționale.

Republica Moldova și România, două state postcomuniste aflate la periferia estică a UE, se confruntă cu nevoi similare în ceea ce privește modernizarea și europenizarea cadrului lor juridic în domeniul insolvenței. România, în calitate de stat membru al UE din 2007, a fost obligată să adopte standardele europene în materie, reflectate în principal în Directiva (UE) 2019/1023 [2] privind cadrele de restructurare preventivă, descărcarea de datorii și măsurile de eficientizare a procedurilor de insolvență. Această directivă a fost transpusă parțial în legislația românească prin Legea nr. 216/2022 [3], care a modificat Legea nr. 85/2014 [4], oferind debitorilor mijloace moderne de redresare, în paralel cu mecanisme de avertizare timpurie pentru evitarea insolvenței iminente.

În schimb, Republica Moldova, deși nu este membră a Uniunii Europene, a inițiat un proces amplu de reformare a legislației sale în materie de insolvență, în special prin Legea nr. 149 din 29 iunie 2012 [5] privind insolvabilitatea. Ulterior, această lege a fost completată și modificată în repetate rânduri pentru a corespunde cerințelor unui mediu economic în transformare, dar și pentru a se alinia progre-

siv la standardele europene, în contextul angajamentelor asumate prin Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană. Printre reformele recente se numără digitalizarea parțială a procedurilor, reducerea termenelor procesuale (inclusiv scurtarea perioadei în care instanța trebuie să decidă asupra deschiderii procedurii de insolvență de la 20 la 5 zile), prin Legea nr. 313 din 26 decembrie 2024 [6], precum și introducerea unor dispoziții care vizează creșterea transparenței și responsabilității actorilor implicați.

La nivel european, Directiva (UE) 2019/1023 [2] și Regulamentul (UE) 2015/848 [7] privind procedurile de insolvență transfrontalieră constituie pilonii fundamentali ai eforturilor de armonizare legislativă în domeniu. Acestea urmăresc să reducă disparitățile dintre sistemele naționale, să faciliteze coordonarea între statele membre și să promoveze un mediu prietenos cu antreprenorii, în special prin abordarea principiului "a doua șansă", a protecției salariaților și a simplificării procedurilor de reorganizare.

În acest context, articolul de față își propune să realizeze o analiză comparativă aprofundată a cadrului normativ, instituțional și aplicativ privind insolvența și falimentul în Republica Moldova, România și Uniunea Europeană. Studiul va urmări identificarea punctelor de convergență și divergență dintre cele trei sisteme, evaluarea nivelului de implementare a instrumentelor prevăzute de legislație, precum și evidențierea bunelor practici care ar putea contribui la optimizarea procesului de redresare economică și la consolidarea încrederii mediului de afaceri în mecanismele de insolvență.

În procesul cercetării, au fost aplicate metodele universale a dialecticii şi procedeele acesteia, cât și documentarea, analiza comparativ-critică asupra legislației, analiza documentară, abordarea pozitivistă, abordarea constructivistă.

Cadrul teoretic și legislativ

În contextul actual al economiilor globalizate, eficiența procedurilor de insolvență joacă un rol esențial în menținerea stabilității financiare, facilitarea investițiilor și sprijinirea antreprenoriatului [8]. Evaluările internaționale confirmă faptul că, deși toate jurisdicțiile recunosc importanța unui cadru legal eficient în acest domeniu, diferențele de implementare și maturitate legislativă rămân semnificative.

Raportul Doing Business 2020 al Băncii Mondiale [9] evidențiază variații considerabile între state în ceea ce privește durata procedurilor de insolvență și rata de recuperare a creanțelor, subliniind nevoia unor reforme structurale pentru îmbunătățirea acestor indicatori. În același sens, Comisia Europeană [10] consideră armonizarea cadrului normativ privind restructurarea preventivă și introducerea mecanismelor de avertizare timpurie drept o prioritate strategică pentru statele membre ale Uniunii Europene, cu scopul de a stimula inovarea și investițiile.

În plan internațional, ghidurile elaborate de Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare [11] și recomandările tehnice ale Fondului Monetar Internațional

[12] oferă repere valoroase pentru dezvoltarea sistemelor de insolvență, în special în economiile aflate în tranziție.

Înțelegerea evoluției cadrului legislativ și a fundalului teoretic este esențială pentru evaluarea eficienței instrumentelor juridice aplicabile în domeniul insolvenței. Acest cadru reflectă atât particularitățile și tradițiile juridice naționale, cât și influențele externe, europene și internaționale, asupra politicilor publice. În acest sens, analiza comparativă a legislației din Republica Moldova, România și Uniunea Europeană oferă o imagine detaliată a progreselor realizate, a provocărilor persistente și a gradului de convergență către standardele europene.

Cadrul normativ al insolvenței în Republica Moldova:

În Republica Moldova, reglementările privind insolvența sunt guvernate de Legea insolvabilității nr. 149 din 2012 [5], care a fost completată și modificată de-a lungul anilor pentru a reflecta evoluțiile economice și cerințele partenerilor internaționali. Principalele direcții ale reformei includ:

- ✓ reducerea duratei procedurilor prin stabilirea unor termene clare;
- ✓ digitalizarea dosarelor de insolvență și a interacțiunii între participanți;
- ✓ promovarea restructurării accelerate ca alternativă viabilă la faliment;
- ✓ sporirea transparenței și responsabilității administratorilor autorizați.

Aceste reforme sunt în mare parte motivate de angajamentele asumate în raport cu Uniunea Europeană și instituțiile financiare internaționale, fiind parte a unui efort mai larg de integrare în piața europeană și de modernizare a administrației economice și judiciare.

Cadrul legal și instituțional în România:

În România, legislația privind insolvența a cunoscut o evoluție accelerată, în special după aderarea la Uniunea Europeană. Legea nr. 85/2014 [4] privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență oferă un cadru complet și coerent care reglementează:

- ✓ procedura generală de insolvență;
- ✓ reorganizarea judiciară și falimentul;
- ✓ instrumente de prevenire precum mandatul ad-hoc și concordatul preventiv.

Un pas esențial a fost transpunerea parțială a Directivei (UE) 2019/1023 [2] prin Legea nr. 216/2022 [3], care a introdus măsuri precum planurile de restructurare preventivă și sistemele de avertizare timpurie. Cu toate acestea, România se confruntă în continuare cu dificultăți în implementare, reflectate în durata îndelungată a procedurilor, rata redusă de recuperare a creanțelor și aplicarea neuniformă a legislației de către instanțe.

Legislația Uniunii Europene privind insolvența și falimentul:

Uniunea Europeană nu dispune de un cod unic al insolvenței, însă a dezvoltat un cadru armonizat menit să reducă fragmentarea normelor naționale și să încurajeze restructurarea transfrontalieră. Două instrumente principale guvernează acest domeniu:

- Directiva (UE) 2019/1023, privind restructurarea preventivă, a doua șansă și creșterea eficienței procedurilor de insolvență [2];
- Regulamentul (UE) 2015/848, referitor la procedurile de insolvență în context transfrontalier [7].

Aceste reglementări urmăresc să sprijine restructurarea timpurie a întreprinderilor viabile, protejarea creditorilor și salariaților, reducerea duratei și costurilor procedurilor, precum și reintegrarea rapidă a antreprenorilor în circuitul economic.

Pentru a evalua gradul de aliniere a cadrului legislativ și a practicilor naționale în domeniul insolvenței față de standardele europene, este necesară o analiză comparativă detaliată între Republica Moldova, România și Uniunea Europeană. O astfel de analiză permite nu doar identificarea punctelor comune și a diferențelor esențiale, ci și înțelegerea stadiului actual de aplicabilitate a instrumentelor legislative în fiecare dintre aceste jurisdicții. Aceasta este cu atât mai importantă în contextul în care dinamica economică și necesitatea menținerii unui mediu de afaceri predictibil impun sisteme eficiente de prevenire și gestionare a insolvenței.

Analiza comparativă a cadrului legislativ și a practicilor din Republica Moldova, România și Uniunea Europeană relevă o serie de direcții comune de dezvoltare, care conturează o tendință generală de apropiere conceptuală și normativă în materie de insolvență. Aceste puncte de convergență nu doar reflectă influențele externe exercitate prin directive și standarde internaționale, ci și răspund nevoilor interne de adaptare la o economie modernă și competitivă. Printre cele mai semnificative elemente comune se numără:

- Accentul pe prevenirea insolvenței, prin introducerea sau promovarea unor mecanisme menite să identifice și să abordeze dificultățile financiare ale debitorilor încă din fazele incipiente. Atât România, cât și Republica Moldova, manifestă o preocupare crescândă față de restructurarea timpurie, deși nivelul de implementare diferă.
- Tendința către digitalizare și eficientizare procedurală, exprimată prin măsuri precum reducerea termenelor legale, încurajarea depunerii electronice a documentelor, dezvoltarea unor platforme informatice pentru gestionarea dosarelor și facilitarea comunicării între actorii implicați în proces. Deși nivelul de digitalizare este inegal, toate sistemele recunosc necesitatea modernizării proceselor.
- Recunoașterea importanței protecției creditorilor și a salariaților, materializată prin reglementarea ierarhiei creanțelor și garantarea unor drepturi procesuale clare în cadrul procedurilor de insolvență. În toate cele trei jurisdicții, legislația prevede tratamente prioritare pentru creanțele salariale, precum și mecanisme de recuperare echitabilă a creanțelor restante.
- Influența cadrului european asupra legislațiilor naționale, reflectată în gradul de armonizare cu directivele și reglementările europene. România, ca stat membru, are obligația directă de transpunere, în timp ce Moldova, deși

nu este parte a UE, urmează treptat aceleași direcții de reformă, în contextul procesului de asociere și al alinierii la standardele internaționale.

- Încurajarea soluțiilor alternative la faliment, cum ar fi procedurile de restructurare judiciară, concordatul preventiv sau acordurile extrajudiciare, toate acestea fiind tratate tot mai mult ca opțiuni preferabile, în special în cazul întreprinderilor viabile care se confruntă cu dificultăți temporare.
- Interesul comun pentru creșterea transparenței și responsabilității profesionale în cadrul procedurilor de insolvență, în special prin reglementarea mai strictă a rolului administratorilor de insolvență și prin monitorizarea activității acestora de către autoritățile competente.

Deși există o convergență tematică în privința direcțiilor de reformă, analiza detaliată a cadrului legislativ și a implementării în practică scoate în evidență o serie de diferențe semnificative între Republica Moldova, România și Uniunea Europeană. Aceste deosebiri țin atât de nivelul de maturitate a legislației, cât și de capacitatea instituțională de aplicare, gradul de digitalizare, resursele umane implicate și angajamentele politice privind reforma.

Printre cele mai relevante diferențe se remarcă următoarele:

- Gradul de maturitate al cadrului legislativ: România dispune de o legislație mai stabilă și bine consolidată, în special prin Legea nr. 85/2014 [4] și modificările subsecvente care au aliniat parțial sistemul național la normele europene. În schimb, Republica Moldova se află într-un proces continuu de reformă și armonizare, iar cadrul normativ este marcat de modificări frecvente, unele dintre ele fiind contestate la nivel constituțional, ceea ce creează incertitudine juridică.
- Implementarea mecanismelor de avertizare timpurie: România a introdus deja instrumente funcționale în acest sens, ca urmare a transpunerii parțiale a Directivei (UE) 2019/1023 [2], oferind debitorilor posibilitatea de a reacționa din timp în fața dificultăților financiare. În Republica Moldova, aceste mecanisme fie lipsesc, fie sunt în faze incipiente de elaborare, fără o aplicabilitate practică clară sau eficientă.
- Durata procedurilor și eficiența lor: deși legislațiile prevăd termene procedurale, în practică durata reală a proceselor de insolvență este adesea mult mai mare, în special în Moldova, unde termenele legale recent reduse (de exemplu, de la 20 la 5 zile pentru declanșarea procedurii) nu sunt întotdeauna respectate. România se confruntă, de asemenea, cu întârzieri, dar acestea sunt, în general, legate de volumul mare de dosare și de complexitatea cazurilor.
- Digitalizarea procesului de insolvență: România se află într-un stadiu mai avansat în ceea ce privește digitalizarea procedurilor judiciare și a interacțiunilor între părți. Moldova a inițiat unele măsuri în acest sens, dar infrastructura informatică rămâne parțial dezvoltată, iar adoptarea soluțiilor digitale este fragmentară și neuniformă.

- Cooperarea transfrontalieră în materie de insolvență: în contextul în care România este stat membru al Uniunii Europene, aplicarea Regulamentului (UE) 2015/848 [7] privind procedurile de insolvență transfrontalieră este obligatorie și funcționează ca un instrument esențial pentru cazurile cu elemente internaționale. Republica Moldova, nefiind parte a acestui cadru juridic, nu beneficiază de aceleași facilități de recunoaștere și cooperare, ceea ce limitează eficiența în cazurile de insolvență cu impact regional.
- Reglementarea profesiei de administrator de insolvență: în România, această profesie este strict reglementată, cu cerințe clare privind autorizarea, supravegherea și sancționarea administratorilor judiciari. În Republica Moldova, deși există un statut juridic al administratorului autorizat, reglementările sunt incomplete sau ambigue, iar lipsa unui mecanism de control riguros afectează calitatea administrării procedurilor.
- Probleme constituționale și lacune legislative: în Republica Moldova, unele dispoziții din Legea insolvabilității au fost declarate neconstituționale, ceea ce evidențiază lipsa de coerență legislativă. De exemplu, prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 8 din 24 iunie 2025 [13], a fost declarat neconstituțional un articol ce interzicea reducerea creanței până la satisfacerea integrală a creditorului. Astfel de decizii afectează stabilitatea normativă și generează dificultăți suplimentare în aplicarea uniformă a legii.
- Adaptarea legislației la nevoile întreprinderilor mici și mijlocii: România a început să abordeze distinct problema IMM-urilor în cadrul procedurilor de restructurare, prin facilități procedurale și mecanisme simplificate. În Moldova, acest aspect este insuficient reglementat, iar IMM-urile întâmpină dificultăți semnificative în accesarea mecanismelor de prevenire sau de reorganizare.

Pentru a evidenția diferențele și nivelul de aliniere a cadrului normativ și practicilor în domeniul insolvenței între Republica Moldova, România și Uniunea Europeană, în continuare este prezentată o sinteză comparativă a principalelor elemente vizate de reformele actuale, cu accent pe digitalizare, avertizarea timpurie, restructurarea preventivă, durata procedurilor și rata de recuperare a creanțelor (tabelul 1):

Tabel 1. Sinteză comparativă a reformelor în domeniul insolvenței: Republica Moldova, România și Uniunea Europeană

Element comparativ	Republica Moldova	România	Uniunea Europeană
Tip de reformă	În curs de armonizare	Transpunere parțială a directivei	Cadrul armonizat, aplicabil în toate statele
Digitalizare	Parțială	În extindere	Promovată activ

Avertizare timpurie	Nu este implementată	Implementată prin Legea 216/2022	Obligatorie conform directivei
Restructurare preventivă	Opțională / în dezvoltare	Da, introdusă recent	Esențială
Durata medie a procedurilor	2-4 ani	2-3 ani (deseori depășită)	1-2 ani (recomandat)
Rată de recuperare a creanțelor	Sub 30%	aproximativ 40%	între 50-70% (variază între state)

Sursa: Elaborat de autor

Analiza comparativă evidențiază faptul că, deși Republica Moldova se află încă în proces de armonizare a legislației privind insolvența cu standardele europene, România a realizat progrese semnificative prin transpunerea parțială a directivelor UE, iar Uniunea Europeană dispune deja de un cadru armonizat și aplicabil tuturor statelor membre. Există diferențe notabile în implementarea digitalizării și a mecanismelor de avertizare timpurie, precum și în gradul de utilizare a procedurilor de restructurare preventivă. Durata procedurilor și rata de recuperare a creanțelor indică necesitatea unor îmbunătățiri continue, în special în Republica Moldova, pentru a atinge eficiența și predictibilitatea caracteristice sistemului european.

România beneficiază de un cadru legislativ bine conturat în materie de insolvență, care include toate instrumentele fundamentale necesare: mecanisme de prevenire, proceduri de restructurare și faliment, reguli detaliate privind ordinea creanțelor, precum și dispoziții pentru simplificarea proceselor. Prin contrast, Republica Moldova dispune de un cadru funcțional, însă acesta necesită consolidare și extindere. Domenii precum digitalizarea procedurilor, introducerea unor mecanisme eficiente de avertizare timpurie, adaptarea legislației la nevoile specifice ale întreprinderilor mici și mijlocii, precum și reglementarea clară a statutului administratorilor autorizați rămân în continuare priorități nerezolvate. La nivelul Uniunii Europene, cadrul normativ este bine structurat și coerent, dar aplicarea sa concretă diferă de la un stat membru la altul, în funcție de ritmul transpunerii directivelor, de nivelul de digitalizare al administrației judiciare și de capacitatea instituțională a fiecărui sistem național.

Concluzii

Analiza comparativă a cadrului legislativ și instituțional privind insolvența în Republica Moldova, România și Uniunea Europeană evidențiază, atât progrese semnificative, cât și provocări persistente în implementarea și eficiența practică a normelor existente. Uniunea Europeană a reușit să construiască un cadru armonizat și coerent în domeniul insolvenței, oferind direcții clare și standarde minime care ghidează politicile statelor membre. România a făcut pași importanți în direcția transpunerii acestor standarde, în special prin adoptarea Legii nr. 216/2022, care a modernizat

instrumentele de prevenire și redresare, consolidând componenta restructurării anticipative.

În contrast, Republica Moldova se află încă într-un proces de ajustare legislativă și instituțională, demonstrând o deschidere clară către europenizarea normelor din domeniu, dar confruntându-se în continuare cu obstacole sistemice și operaționale ce afectează eficiența aplicării legii. Una dintre tendințele comune identificate în toate cele trei jurisdicții este reconfigurarea abordării față de insolvență, care nu mai este tratată exclusiv ca o etapă terminală, ci ca un mecanism de prevenire, restructurare și reintegrare economică. Totuși, progresele în digitalizarea procedurilor sunt inegale, cu niveluri diferite de implementare între cele trei entități analizate. Durata prelungită a proceselor de insolvență, alături de rata relativ scăzută de recuperare a creanțelor, mai ales în cazul Republicii Moldova, indică deficiențe semnificative în aplicarea eficientă a cadrului legal. Lipsa unor mecanisme funcționale de avertizare timpurie, precum și absența unei reglementări clare a profesiei de administrator de insolvență rămân puncte critice în Moldova, afectând capacitatea sistemului de a reacționa rapid și coerent în fața situațiilor de criză.

În plus, deși Uniunea Europeană oferă un cadru unitar de reglementare, transpunerea și aplicarea acestuia variază considerabil de la un stat membru la altul, ceea ce generează un grad de neuniformitate în eficiența practică a procedurilor. Aceste constatări subliniază necesitatea unei abordări mai coerente și mai aplicate în vederea creșterii eficienței sistemelor naționale de insolvență și alinierii acestora la bunele practici europene.

Recomandări

Pentru a îmbunătăți cadrul de reglementare și funcționare a sistemului de insolvență, în special în Republica Moldova, și pentru a accelera procesul de aliniere la standardele Uniunii Europene, este necesară o serie de măsuri strategice și legislative. În primul rând, se impune finalizarea procesului de armonizare legislativă cu acquis-ul european, prin transpunerea completă a principiilor prevăzute în Directiva (UE) 2019/1023 [2], în special cele referitoare la restructurarea preventivă și mecanismele de avertizare timpurie. În acest sens, este esențială dezvoltarea și implementarea unor instrumente eficiente de identificare precoce a riscurilor de insolvență, într-un parteneriat funcțional între instituțiile financiare, camerele de comerț și autoritățile fiscale. Totodată, digitalizarea completă a procedurilor, incluzând registrele, notificările și accesul electronic la dosare, reprezintă o condiție indispensabilă pentru reducerea costurilor, accelerarea proceselor și creșterea transparenței.

Un alt aspect critic îl constituie reglementarea clară a statutului administratorilor autorizați, prin definirea unor criterii riguroase de competență profesională, instituirea unui sistem transparent de licențiere și supraveghere, precum și asigurarea accesului la formare continuă. În paralel, durata procedurilor trebuie redusă prin

măsuri procesuale eficiente, stabilirea unor termene obligatorii pentru instanțe și promovarea soluțiilor alternative de restructurare extrajudiciară.

Pe plan internațional, este necesară consolidarea cooperării și a mecanismelor de recunoaștere transfrontalieră a procedurilor de insolvență, pentru a sprijini integrarea economică și a crea un climat favorabil investițiilor. Nu în ultimul rând, creșterea gradului de informare și educare a tuturor actorilor implicați - antreprenori, judecători, creditori, administratori - este vitală pentru valorificarea potențialului preventiv al legislației și încurajarea restructurării încă din fazele incipiente ale dificultăților financiare.

În fine, aplicarea coerentă a legislației trebuie susținută prin mecanisme periodice de monitorizare și evaluare, capabile să identifice blocajele și disfuncționalitățile din sistem și să ofere un feedback real pentru ajustarea normelor în conformitate cu evoluțiile economice și nevoile pieței. Aceste măsuri, implementate coerent și susținut, pot contribui decisiv la consolidarea unui sistem de insolvență modern, eficient și predictibil.

Referințe bibliografice:

1. Muntean, N., Valuta, G., Plotnicov, V. *Analysis of accounting legislative regulations on insolvency in liquidation proceedings: comparative study*. În: Conference Proceedings. The 3nd Economic International Conference „Competitiveness and Sustainable Development in the European Integration" organized by the Technical University of Moldova, Faculty of Economic Engineering and Business, with the support of the Erasmus+ project, Jean Monnet Module – EU4SID, in partnership with the National Institute of Economic Research and Stefan cel Mare University of Suceava, on-line, 4th-5th November, 2021, p.167-171. ISBN 978-9975-45-652-4.
2. Directiva (UE) 2019/1023 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 privind cadrele de restructurare preventivă, remitere de datorie și interdicții și măsuri pentru creșterea eficienței procedurilor de restructurare, insolvență și remitere de datorie, *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene (JOUE)*, L 172 din 26.06.2019.
3. Legea nr. 216/2022 pentru modificarea și completarea Legii nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, publicat în *Monitorul Oficial al României*, nr. 709 din 14.07.2022.
4. Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, *Monitorul Oficial al României*, nr. 466 din 25.06.2014.
5. Legea nr. 149 din 29 iunie 2012, Legea insolvabilității, publicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 193-197 din 14.09.2012.
6. Legea nr. 313 din 26 decembrie 2024 pentru modificarea Legii nr. 149/2012

privind insolvabilitatea, publicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 8-10 din 16.01.2025.
7. Regulamentul (UE) 2015/848 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 mai 2015 privind procedurile de insolvență, *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene (JOUE)*, L 141/19 din 05.06.2015.
8. Muntean, N., Muntean, Iu., Valuta, G. The problem of the bankruptcy concept definition in the corporate sector. În: Journal of Social Sciences, Vol. IV, no. 3 (2021), pp. 115 – 123. ISSN 2587-3490. eISSN 2587-3504. Disponibil: https://doi.org/10.52326/jss.utm.2021.4(3).12
9. Banca Mondială. *Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies*. Washington, DC: World Bank Group, 2020. Disponibil: https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/130bd2f3-f4b5-5b77-8680-01e6d6a87222, [accesat: 18.09.2025].
10. European Commission. *Insolvency and Restructuring in the EU: An Overview*. Brussels: European Commission, 2023. Disponibil: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/civil-justice/civil-and-commercial-law/insolvency-proceedings_en, [accesat: 17.09.2025].
11. United Nations Commission on International Trade Law. *Legislative Guide on Insolvency Law*. New York – Geneva: United Nations, 2005. Disponibil: https://digitallibrary.un.org/record/536162?v=pdf , [accesat: 17.09.2025].
12. International Monetary Fund (IMF). *Republic of Moldova: Technical Assistance Report on Insolvency Reform*, IMF Country Report No. 21/265. Washington, DC: IMF, 2021. Disponibil: https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/07/26/Republic-of-Moldova-Technical-Assistance-Report-Country-Governance-Assessment-462578, [accesat 19.09.2025].
13. Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Hotărârea nr. 8 din 24 iunie 2025 privind neconstituționalitatea art. 142 alin. (10) din Legea insolvabilității, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 366-368 din 11.07.2025.

ANALIZA FACTORILOR DETERMINANȚI AI ECOTURISMULUI ÎN CONSOLIDAREA IMAGINII DE ȚARĂ

CZU: 338.48-6:502/504(478)

Natalia ȚURCANU
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
ORCID: 0009-0005-8703-5250
E-mail: natalia.turcanu@gmail.com

***Abstract**. This article explores the main determining factors of ecotourism development in the Republic of Moldova and how they contribute to strengthening the country's image on the international tourism market. The study is based on the Global Sustainable Tourism Council (GSTC) criteria and highlights Moldova's progress and limitations in implementing sustainable practices. Based on a triangulated methodology combining desk research, a national questionnaire, and destination case studies, the research identifies both barriers and opportunities for ecotourism. It concludes with recommendations for developing a certification system, strengthening destination branding, and promoting Moldova as an emerging eco-friendly destination in Eastern Europe.*

***Cuvinte cheie*:** *ecoturism, imagine de țară, Moldova, sustenabilitate, turism rural*

Introducere

În ultimele decenii, ecoturismul s-a afirmat ca una dintre cele mai dinamice forme de turism, fiind recunoscut atât ca motor al dezvoltării durabile, cât și ca instrument de consolidare a imaginii naționale. Într-o perioadă în care schimbările climatice, presiunea asupra mediului și nevoia de conservare a patrimoniului cultural devin subiecte centrale în agendele internaționale, orientarea spre turismul ecologic și responsabil capătă o semnificație strategică. Statele care reușesc să dezvolte o ofertă turistică sustenabilă nu doar atrag un număr în creștere de vizitatori, ci își consolidează poziția și reputația pe piața internațională a turismului.

Republica Moldova, deși o destinație turistică emergentă, dispune de un potențial ecoturistic considerabil: peisaje naturale variate, rezervații naturale, zone rurale autentice, tradiții vii și o cultură vinicolă recunoscută. Totuși, aceste resurse sunt insuficient valorificate în cadrul unei strategii coerente care să susțină dezvoltarea turismului durabil și consolidarea imaginii de țară. În lipsa unor politici publice bine definite și a unei infrastructuri moderne, Moldova riscă să rămână în afara tendințelor globale de promovare a destinațiilor verzi, competitive și recunoscute pe plan internațional.

Ecoturismul, ca formă a turismului responsabil, reprezintă o abordare modernă de valorificare a resurselor naturale și culturale în beneficiul comunităților locale. El contribuie la conservarea biodiversității, la menținerea tradițiilor și la dezvoltarea economică a zonelor rurale. În același timp, ecoturismul devine un element central al brandingului național, deoarece asociază imaginea țării cu valori precum autenticitatea, natura intactă și responsabilitatea față de mediu.

Republica Moldova, deși nu dispune de munți sau litoral, deține avantaje comparative importante: peisaje rurale autentice, biodiversitate bogată, tradiții vii, gastronomie recunoscută și ospitalitate. În aceste condiții, ecoturismul poate deveni un pilon strategic pentru brandingul național și pentru poziționarea Moldovei ca destinație sustenabilă în Europa de Est.

Cadrul teoretic și conceptual

Conceptul de ecoturism este definit de Organizația Mondială a Turismului (OMT) drept o formă de turism responsabil în zone naturale, care conservă mediul și susține comunitățile locale [1, p.230]. Weaver și Honey arată că ecoturismul este un catalizator al dezvoltării rurale durabile, combinând educația ecologică cu conservarea și beneficiile socio-economice locale [2, p.98]. În literatura de specialitate, ecoturismul este asociat tot mai frecvent cu noțiunile de „turism lent", „turism responsabil" și „turism comunitar", toate având în comun orientarea spre calitatea experienței și nu spre volum.

În același timp, marketingul turistic și brandingul de țară sunt elemente esențiale în construirea percepției externe a unei destinații. Conform lui Kotler [3, p.345], imaginea de țară este rezultatul sinergiei dintre identitatea culturală, politicile publice și strategiile de comunicare.

Brandul turistic național, simbolurile vizuale, poveștile promovate în campanii și experiențele trăite de turiști contribuie împreună la această imagine.

Ipotezele de lucru care fundamentează această cercetare sunt:

- **H1:** Acțiunile de marketing bine direcționate influențează pozitiv percepția Republicii Moldova ca destinație eco-turistică sustenabilă.
- **H2:** Există o relație directă între marketingul digital și notorietatea Moldovei ca destinație ecologică.
- **H3:** Turiștii expuși la campanii de promovare cu accent pe ecoturism au o probabilitate mai mare de a vizita țara.
- **H4:** Nivelul de dezvoltare al ecoturismului este corelat cu existența unui cadru instituțional coerent și a unui sistem de certificare recunoscut.
- **H5:** Implicarea comunităților locale în dezvoltarea ecoturismului are un impact pozitiv atât asupra calității experienței turistice, cât și asupra sustenabilității sociale și economice a destinației.

Metodologia cercetării

Cercetarea s-a bazat pe o abordare triangulată, care a inclus:

- analiza documentară a strategiilor naționale, a rapoartelor UNWTO, OECD, GSTC și a literaturii de specialitate [4, 7, 8, 9];
- analiza comparativă a factorilor determinanți ai ecoturismului în trei țări – Moldova, România și Slovenia;
- studii de caz la nivelul unor destinații emergente de ecoturism din Republica Moldova (Poarta Neamului, Eco-Village Văleni, GAL Codrii Călărașilor);
- interpretarea rezultatelor unui chestionar aplicat la nivel național în rândul furnizorilor de servicii turistice și al vizitatorilor.

Metodologia a urmărit identificarea factorilor determinanți ai ecoturismului, analiza modului în care aceștia sunt integrați în strategiile de branding de țară și conturarea unor recomandări pentru consolidarea imaginii Republicii Moldova ca destinație ecoturistică.

Factorii determinanți ai dezvoltării ecoturismului în Republica Moldova

Factorii naturali și ecologici

Republica Moldova dispune de un capital natural divers: păduri, rezervații naturale, ecosisteme acvatice și zone protejate – Codrii, Lunca Prutului de Jos, Pădurea Domnească. Aceste resurse oferă oportunități pentru turismul în natură, observarea biodiversității și activități outdoor cu impact redus.

Cu toate acestea, lipsa infrastructurii eco-turistice și promovarea deficitară limitează vizibilitatea internațională a acestor destinații. Potrivit *Programului National de Dezvoltare a Turismului [5, p.36]* , care se afla in proces de aprobare de catre Ministerul Culturii, multe zone naturale nu sunt integrate în circuite tematice, ceea ce nu împiedică crearea unei rețele naționale de ecoturism.

Din perspectiva factorilor naturali și ecologici, Republica Moldova dispune de o bază naturală moderată, dar cu un potențial semnificativ de valorificare în scopuri ecoturistice. Spre deosebire de Slovenia, care beneficiază de relief alpin, lacuri glaciare și o biodiversitate protejată în peste 30% din teritoriu, sau România, care deține un patrimoniu natural recunoscut la nivel UNESCO (precum Delta Dunării și Rezervația Retezat), Moldova nu are încă situri naturale înscrise în Patrimoniul Mondial și un număr redus de specii endemice. Totuși, țara se remarcă printr-o amprentă ecologică scăzută, cel mai redus nivel de emisii de CO_2 per capita din regiune și o concentrare minimă a microparticulelor în aer, ceea ce reflectă o calitate superioară a aerului și un mediu propice dezvoltării turismului verde. Cu o pondere a energiei regenerabile de 23,7% și o economie bazată preponderent pe servicii și agricultură, Republica Moldova se poziționează favorabil pentru promovarea unei imagini de destinație ecologică. În plus, peisajele rurale, pădurile Codrilor, zonele umede ale Prutului de Jos și biodiversitatea riverană a Nistrului oferă o bază autentică pentru

experiențe ecoturistice, chiar dacă infrastructura de acces și promovarea digitală rămân inferioare celor din Slovenia și România.

- **Factorii instituționali și de guvernanță**

Politicile publice recente — *Strategia „Moldova Europeană 2030”* și alte programe de mediu si economie verde, au introdus elemente de ecoturism in unele activități importante. Faptul ca in 2023, Moldova a semnat prin intermediul Ministerului Culturii al Republicii Moldova, un angajament de sustenabilitate in turism cu Consiliul Global de Turism Sustenabil (GSTC). Acest angajament e necesar a fi susținut si de activități si acțiuni concrete in acest sens, totuși, reprezintă un pas esențial spre implementarea standardelor internaționale de sustenabilitate.

Totuși, lipsa unui cadru legislativ clar și a unui sistem de certificare eco-turistică rămâne o barieră majoră. În comparație, Slovenia și România dețin sisteme verzi recunoscute internațional, în timp ce Moldova se află încă într-o fază incipientă, cu inițiative locale derulate de ONG-uri si asociații de business precum Asociația Națională pentru Turism Receptor si Intern din Moldova (ANTRIM), care a reușit instruirea si certificarea a 17 persoane, specialiști in domeniul turismului de către GSTC.

- **Factorii economici și de infrastructura**

Ecoturismul contribuie la dezvoltarea economică rurală, generând locuri de muncă și stimulând producția locală (agricultură, artizanat, servicii). Numărul pensiunilor turistice rurale s-a dublat în perioada 2014–2022, iar turismul intern și de vecinătate (România, Ucraina) a crescut, în special după pandemia COVID-19. Totuși, capacitatea de cazare rămâne redusă și concentrată în anumite regiuni (Chișinău, Orheiul Vechi, raioanele vitivinicole), iar accesibilitatea transportului public spre zonele naturale este limitată.

Pe plan macroeconomic, turismul contribuie cu aproximativ 2,5–3,2% la PIB, o valoare modestă în raport cu potențialul existent. Infrastructura rutieră, infrastructura tehnică (apă, canalizare, energie) și infrastructura serviciilor (centre de informare, ghidaj specializat) reprezintă constrângeri pentru dezvoltarea produselor ecoturistice competitive.

- **Factorii sociali și comunitari**

Implicarea comunităților rurale este un determinant central al ecoturismului. Proiecte precum „Poarta Neamului” (Temeleuți, raionul Călărași), „Eco-Village Văleni” sau inițiativele GAL-urilor demonstrează că turismul bazat pe tradiții, gastronomie și artizanat stimulează coeziunea socială și oferă surse alternative de venit. Tinerii și femeile sunt tot mai prezenți în afacerile rurale (pensiuni, ateliere de meșteșugărit, ghidaj), ceea ce conferă ecoturismului o dimensiune socială incluzivă.

În același timp, nivelul general de alfabetizare turistică în comunități este încă redus, iar lipsa formării profesionale limitează calitatea serviciilor. Modelele slovene și românești arată că programele de instruire și consultanță, combinate cu microgranturi, pot stimula transformarea comunităților în actori activi ai lanțului valoric turistic.

- **Factorii tehnologici și de comunicare**

Penetrarea ridicată a internetului (peste 76% dintre gospodării) permite Moldovei să dezvolte marketing digital verde – prin storytelling, social media și platforme interactive. Platforma națională Moldova.travel, campaniile video și colaborarea cu influenceri contribuie la creșterea vizibilității internaționale, însă doar o parte dintre furnizorii de servicii turistice sunt activi online, iar prezența digitală rămâne fragmentată.

Ipotezele H2–H3 confirmă importanța marketingului digital integrat în crearea notorietății Moldovei ca destinație ecologică. Experiența Sloveniei („I Feel Slovenia") și a României (promovarea destinațiilor ecoturistice prin storytelling vizual) demonstrează că un brand coerent și conținutul digital de calitate pot accelera procesul de poziționare internațională.

- **Factorii de imagine și branding de destinație**

Imaginea de țară este strâns legată de identitatea națională și de valorile promovate. Brandul turistic „Pomul Vieții – Descoperă căile vieții" valorifică simbolurile naturii și tradiției și a contribuit la poziționarea Moldovei ca destinație autentică, ospitalieră și vinicolă. Campaniile „Be Our Guest / Fii Oaspetele Nostru", „Hai la mine acasă" sau „Unexpectedly Great" au consolidat această percepție și au inclus elemente de natură și ruralitate.

Comparativ, Slovenia a creat un brand recunoscut – *Green. Active. Healthy.* – susținut de o schemă de certificare, iar România promovează o rețea de destinații ecoturistice acreditate. Moldova are un potențial ridicat, dar ecoturismul nu este încă o componentă explicită și coerentă a brandului național. Integrarea unei „dimensiuni verzi" clare în comunicarea oficială ar putea amplifica vizibilitatea țării ca destinație responsabilă.

Rezultate și discuții

Analiza comparativă și datele empirice susțin ipoteza că marketingul ecoturistic integrat — bazat pe digitalizare, participare comunitară și narativ autentic — are un impact semnificativ asupra percepției externe a Moldovei.

În Slovenia, guvernanța ecoturistică este consolidată prin programul național *„Slovenia Green Scheme"*, un sistem integrat de certificare recunoscut de Consiliul Global pentru Turism Sustenabil (GSTC). Acesta include criterii clare pentru destinații, unități de cazare, agenții și parcuri naturale, fiind gestionat de *Slovenian Tourist Board* în parteneriat cu autoritățile locale și mediul privat. Guvernanța se bazează pe transparență, monitorizare continuă și implicare comunitară, ceea ce asigură o imagine unitară și coerentă a Sloveniei ca destinație verde la nivel global.

În România, Ministerul Economiei, Antreprenoriatului și Turismului, în colaborare cu *Asociația de Ecoturism din România (AER)*, a instituit programul *„Destinație de Ecoturism"*, care aplică criterii adaptate celor ale GSTC și susține certificarea oficială a destinațiilor ecoturistice. Până în prezent, România deține opt destinații certificate (inclusiv Țara Dornelor, Ținutul Zimbrilor și Țara Hațegului), iar alte zece

se află în proces de evaluare. Guvernanța românească în domeniu se caracterizează printr-o colaborare între instituții publice și ONG-uri, dar și printr-o integrare mai bună a strategiilor de marketing turistic în politicile de sustenabilitate.

Prin contrast, Republica Moldova nu dispune încă de un cadru național de certificare ecoturistică, iar competențele instituționale sunt fragmentate între autoritățile responsabile de turism, mediu și dezvoltare regională. Cu toate acestea, *Programul Național de Dezvoltare a Turismului (p.15)* include pentru prima dată obiective specifice privind implementarea principiilor GSTC și sprijinirea destinațiilor rurale în procesul de tranziție spre sustenabilitate.

Analiza comparativă a factorilor determinanți arată că:

- din punct de vedere natural, România și Slovenia dețin avantaje mai puternice (relief alpin, Delta Dunării, suprafețe extinse de păduri și arii protejate), în timp ce Moldova se remarcă prin peisaje rurale și zone umede cu potențial, dar insuficient valorificate;
- la nivel instituțional, Slovenia are un sistem matur și integrat, România un sistem intermediar, iar Moldova se află în fază incipientă;
- în ceea ce privește implicarea comunităților, toate cele trei țări demonstrează exemple de succes, însă în Moldova acestea sunt mai degrabă punctuale și dependente de proiecte;
- la capitolul branding, Slovenia a reușit să asocieze ferm imaginea țării cu sustenabilitatea, România începe să își contureze o imagine verde prin destinații pilot, iar Moldova este încă percepută preponderent prin vin și ospitalitate, cu o componentă ecologică implicită, dar nu explicită.

În concluzie, experiențele Sloveniei și României demonstrează că succesul în guvernanța ecoturismului se bazează pe instituționalizarea clară a standardelor verzi, colaborarea intersectorială și promovarea participării comunitare. Adaptarea acestor modele la contextul Republicii Moldova ar putea accelera dezvoltarea unui sistem coerent de management durabil al destinațiilor și ar contribui la consolidarea imaginii țării ca destinație responsabilă și autentică.

Lipsa unei strategii coordonate și a certificării eco-turistice reduce competitivitatea, însă inițiativele locale oferă modele replicabile. Implementarea unei scheme Naționale Verzi, similară celor din Slovenia și România, ar putea reprezenta un pas decisiv spre recunoașterea internațională.

Concluzii și recomandări

Cercetarea confirmă că ecoturismul constituie o **resursă strategică** pentru consolidarea imaginii Republicii Moldova. Factorii determinanți – naturali, instituționali, economici, sociali și tehnologici – trebuie integrați într-un model unitar de marketing ecoturistic care să reflecte valorile locale și principiile sustenabilității.

Pe baza analizei comparative și a rezultatelor empirice, se conturează următoarele concluzii:

- Republica Moldova dispune de un potențial ecoturistic autentic, dar fragmentat, cu arii naturale protejate, peisaje rurale și tradiții culturale care pot susține un brand de țară axat pe natură și autenticitate;
- lipsa unui cadru instituțional și legislativ dedicat ecoturismului, precum și absența unui sistem de certificare, reduc competitivitatea internațională și îngreunează accesul la piețele specializate de turism verde;
- comunitățile locale, în special cele din zonele rurale, reprezintă un actor-cheie în dezvoltarea ecoturismului și pot contribui atât la conservarea patrimoniului, cât și la crearea de noi oportunități economice;
- brandingul național actual valorifică deja valorile de autenticitate, ospitalitate și vin, dar ar trebui să integreze mai explicit dimensiunea verde, pentru a poziționa Moldova ca „eco-destinație emergentă" în Europa de Est.

Recomandări:

1. Crearea unui sistem de certificare ecoturistică recunoscut internațional, dezvoltat în parteneriat cu GSTC și inspirat din modele precum „Slovenia Green" și „Destinație de Ecoturism".
2. Dezvoltarea unei platforme digitale naționale pentru destinații verzi, care să integreze informații despre arii protejate, produse locale, experiențe rurale și evenimente tematice.
3. Sprijinirea inițiativelor comunitare prin programe de micro-granturi, formare profesională și consultanță, pentru a crește capacitatea localnicilor de a dezvolta și gestiona produse ecoturistice.
4. Implementarea unui model integrat de marketing ecoturistic, bazat pe storytelling autentic, fotografii de înaltă calitate și colaborări cu influenceri și organizații internaționale, în care natura și comunitățile să fie în prim-plan.
5. Promovarea Moldovei ca „eco-destinație emergentă" în Europa de Est, prin participarea la rețele și programe internaționale (Green Destinations, EDEN, Interreg, Erasmus+), precum și prin campanii comune cu țările vecine.
6. Integrarea indicatorilor de sustenabilitate în monitorizarea performanței turistice (consumul de resurse, impactul asupra comunităților, satisfacția turiștilor), pentru a fundamenta politicile publice pe date concrete.

Prin implementarea acestor măsuri, ecoturismul poate deveni nu doar un segment de nișă, ci un pilon central al imaginii Republicii Moldova pe piața turistică internațională. Consolidarea unei identități de țară bazate pe natură, autenticitate și responsabilitate față de mediu va contribui atât la competitivitatea economică, cât și la creșterea prestigiului internațional al țării.

Referințe bibliografice:

1. Weaver, D. (2001) *The Encyclopedia of Ecotourism.* CABI Publishing.

2. Honey, M. (2008) *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?*
3. Kotler, P., Bowen, J., & Makens, J. (2016) *Marketing for Hospitality and Tourism.* Pearson.
4. Ghidul de marketing privind dezvoltarea turismului in Republica Moldova, Ordin 336, din 21.10.2024 al Ministerului Culturii al RM, https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/ord-mc-336-2024.pdf
5. Programului National de Dezvoltare a Turismului, document draft, in proces de aprobare de catre Minisiterul Culturii al Republicii Moldova.
6. Global Sustainable Tourism Council (GSTC) website *Criteria for Sustainable Tourism Destinations.* 2024.
7. World Tourism Organization (UNWTO). *Tourism and Sustainability Report.* 2023.
8. Bramwell, B., & Lane, B. (2011). *Governance of Tourism and Sustainability. Journal of Sustainable Tourism*, p. 19, p. 411–421.
9. OECD (2020). *Tourism Trends and Policies.*
10. Puczkó, L., & Rátz, T. (2000) *Tourism in Central and Eastern Europe*

CONTEMPORARY EUROPEAN APROACHES TO THE COMERCIALIZATION AND PROMOTION OF CULTURAL HERITAGE

ABORDĂRI EUROPENE CONTEMPPORANE PRIVIND COMERCIALIZAREA ȘI PROMOVAREA PATRIMONIULUI CULTURAL

CZU: 339.1:330.52:008(4)

Doina VICOL
Scientific degree: University assistant
Scientific supervisor: Veronica Bulat, PhD, associate professor
Orchid: https://orcid.org/0009-0008-6379-
E-mail: doina.vicol@usm.md

Abstract. *The primary purpose of the article is to explore the approaches implemented in contemporary Europe for the commercialization of cultural heritage. Using secondary data from policy documents, accounting standards, and case studies, three models of commercialization are examined: public-led institutions, public–private partnerships, and digital monetization. Public-led institutions prioritize conservation and inclusive access but face funding constraints and limited innovation. Public–private partnerships provide capital, operational efficiency, and marketing expertise, yet risk prioritizing profitability over authenticity and community needs. Digital monetization expands global reach and engages younger audiences at low cost, but can commodify heritage assets and exacerbate digital divides. Regulatory frameworks—including IFRS, EFRAG, IFAC, and OJEU—support transparency, sustainability, and participatory governance, mitigating these risks. Policy recommendations advocate mandatory non-financial reporting, safeguards for partnerships, and inclusive digital strategies to strengthen socio-economic value, public trust, and long-term conservation. The study contributes to understanding how European heritage institutions can balance economic objectives with cultural stewardship in an increasingly commercialized and digitized environment.*

Keywords: *Commercialization, cultural heritage, digitalization, European, public–private partnerships.*

Introduction

Background

The aspects of cultural heritage are considered as an economic resource in a nation rather than being a public property for the citizens. There are promotional strategies for the cultural heritage elements which are deployed by the institutions in a region. Strategies here include the processes of selling tickets and merchandise along with modernizing the systems. In this aspect, digitization of the systems has led to extensive promotion and increase in footfall due to improved access (Garvery et al., 2021). Such systems have been developed by implementing the strategy of public-private partnership. This helps secure funding along with effective conservation of

the cultural heritage and broadening of the access. The initiatives of reporting along with the regulatory standards such as OJEU, EFRAG, and IFRS Foundation have led to improved transparency (EFRAG, 2020). The move has also led to a relationship between the factors of stewardship and financial narratives. Further, the factors of accountability and sustainability are promoted by the strategies.

Objectives and Rationale

The main rationale to the aspect of commercialization is based on the benefits that are derived from it. The benefits include the factors of audience growth and revenue, that lead to increase in stringencies related to effective preservation of cultural heritage and maintaining authenticity. It has been opined on the existing studies that there is a significant contribution of the managerial choices along with the accounting practices and the strategies of governance on the approach of management (Golochalova & Cojocaru, 2022). Further, the values relevant to the cultural heritage are shaped according to the strategies implemented in this context. The prevailing economic theories are based on the trade-offs that are functional between the public goods and the market provision.

Materials And Methods

The evaluation has been facilitated by considering the method of secondary data analysis. The secondary data has been collected from the credible sources for increased reliability. Further, the analysis has been done by considering various themes according to the objectives of the study. The primary resources that have been integrated in the data collection method are "EFRAG Progress Report (2020), IFRS consultation paper (2020), OJEU Directive (2013), IFAC (2022)". Further, other academic studies have been considered for the analysis where the findings of the studies have been integrated into the implications. The evaluation has been done in a comparative approach where there are three cases that have been included in the collected data. This has led to a convenient identification of the impacts of conservation, mechanisms of funding, and models of commercialization.

Results And Discussions

3.1. Case 1: Public-Led Institutions and State-Funded Heritage Management

The first case study is related to the public-led institutions that have a significant prevalence in Europe and are the key players in the region. These key players have a contribution in the commercialization of the cultural heritage in Europe (Mankiw & Taylor, 2017). Here, the strategies implemented by the institutions include the methods of ticketing, merchandising, along with organizing specialized events in the form of exhibitions to showcase the cultural heritage. The strategies have led to an increase in the accessibility for the audience and has also led to an

incremental income for the sustainability of the cultural heritage (Mankiw & Taylor, 2017).

On the other hand, higher prevalence of the heritage institutions on the public budgets have led to several financial constraints which have resulted in limits on the programming. Further, limits are witnessed on the innovation when there is an intensification of the market pressures (Mankiw & Taylor, 2017). It has been determined that through there is sufficient improvement in the conservation of the cultural heritage through this aspect, there are challenges in procuring the funding streams from the supplementary sources and have led to struggle in long-term resilience.

Case 2: Public–Private Partnerships in Heritage Commercialization

The strategies of partnerships between the public and private enterprises have led to higher funding through sponsorships provided by private entrepreneurs. In this aspect, the factors of gains in efficiency and expertise of marketing strategies have been procured through this strategy (Garvery et al., 2021). The upgrades in the infrastructure are done in large scale through the finding received through such sources. However, gradually, the cultural heritage turns out to be a heritage cultural product in the market and there is a competition in the market based on such large-scale projects.

In this aspect, tensions arise in the form of protecting the non-commercial heritage and has also led to an increase in the priority towards profitability (Garvery et al., 2021). As a result, there arises tensions between the factors of inclusivity and authenticity. There is an increase in the criticality in the case of arrangements of governance which leads to a balance between social value and the financial priorities.

Case 3: Digital Monetization and Virtual Heritage Strategies

The increasing trend of digitization has been determined in the case of cultural heritage conservation across Europe and the world. In this aspect, the heritage institutions have implemented extensive usage of digital services for preserving the cultural heritage and commercializing them (EFRAG 2020; IFRS Foundation 2020; IFAC 2022). This has led to an increase in the frequency of virtual tours and e-commerce along with the factors of payments being associated with the digital content. Moreover, this has also led to the generation of low-cost content which has led to broadening of the reach and has decreased the marginal cost revenue.

As a result, there has been an improvement in the level of access among the age groups and across various borders. Further, there prevail risks based on the commodification of the assets related to the cultural heritage and has led to increased digital divisions between people (EFRAG, 2020; IFRS Foundation, 2020; IFAC, 2022). Hence, these digital offerings must be implemented by the companies by designing them according to the level of sustainability and equity required for the assets. It must also be ensured that there is a level of compatibility between the digital services and the experience of the cultural heritage with the most appropriate perception.

Implications

Table 1: Comparison between the Cases

Model of Commercialization	Strengths	Risks	Reference
Public led	Ensuring focus on conservation with improved and inclusive access. Revenue generated through ticketing and merchandising	Shortfalls in funding being persistent with limits on innovation and increased dependence on public budget	(Mankiw & Taylor, 2017)
Partnership of Public and Private Organisations	It provides capital, improves efficiency in operations and marketing expertise. Facilitates large-scale projects	Risks of priorities driven by profits along with concerns of authenticity and not considering demands of communities	(Garvery et al., 2021)
Digital Monetization	The global reach is expanded and leads to generation of low-cost revenue. It leads to appeal for the digital and younger audience	Intangible assets are commodified, and the division of the digital services are not provided. There is potential overreliance on the digital forms	(EFRAG 2020); (IFRS Foundation 2020); (IFAC 2022)

According to the findings derived from the existing studies, the significance of frameworks consisting of the accounting policies and the legal regulations have their contributions in the outcomes. Hence, in all the models of cultural heritage conservation and sustainability, the guidance of IFRS standards and EFRAG have led to the promotion of sustainability. The impacts on the sustainability of the assets are disclosed through these standards and frameworks. Further, there are demands for robust methodologies for determining the value of the assets in the form of social capital. The professional expectations pertaining in the aspect of stewardship are reinforced by the orientation of circular economy. Such aspects have been provided by the frameworks of IFAC, which has led to increased adoption of circular economy. On the other hand, the obligations to be maintained in the case of reporting the impacts on sustainability are facilitated by OJEU Directives. The success of commercialization in this aspect has been determined in the aspect of transparency in the frameworks of accounting and its activities. This leads to high level of participatory governance along with mandates for the public that have the clarity to be perceivable. If there are no safeguards for the sustainability of the cultural heritage and their reporting policies, then the financial strategies will turn out to be adverse for the conservation of the assets. Moreover, there will be a deterioration of the public trust.

Conclusions

It has been concluded from the evaluation that there prevails a lack of balance between the factors of conservation and financial profitability in the case of sustainability of the cultural heritage in Europe. This pertains to the commercialization of

the heritage and the models of commercialization that have been integrated into the assessment. Such models include partnership model, public-led model, and the digital model, where risks in the particular aspect pertains. The findings show that the policies of sustainability in reporting and the factor of inclusiveness in the governance of the preservation of the cultural heritage are the corrections in this aspect. This leads to support towards the socio-economic values and public trust in this aspect.

Recommendations based on the findings include mandating the reporting and disclosure of non-financial performance measures and integrating safeguarding for the partnerships (Fischer et al., 2022). This leads to strengthening the factor of inclusivity in the digital services and providing support to the smaller institutions and their capacity of commercializing the heritage assets (Golochalova & Cojocaru, 2022).

References:

1. European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG). European Lab PTF-NFRS Progress Report (up to 31 October 2020). Available online: https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=/sites/webpublishing/SiteAssets/PTF-NFRS%20Progress%20Report%20Final.pdf (accessed on 20 January 2021).
2. Garvey AM, Parte L, McNally B, Gonzalo-Angulo J. (2021). True and Fair Override: Accounting Expert Opinions, Explanations from Behavioural Theories, and Discussions for Sustainability Accounting. *Sustainability*.13(4):1928. https://doi.org/10.3390/su13041928
3. Golochalova, I., Cojocaru, M. (2022). Recognition of natural capital in financial reporting in the context of the socio-economic paradigm: practice of the Republic of Moldova and international experience. Scientific Papers. Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development", Vol. 22 ISSUE 3, PRINT ISSN 2284-7995. 269-278.
4. IFRS Foundation. (2020) Consultation paper on Sustainability Reporting. Available online: https://cdn.ifrs.org/-/media/project/sustainability-reporting/consultation-paper-on-sustainability-reporting.pdf (accessed on 13 January 2021).
5. Mankiw, N.G, Taylor, M.P. (2017). *Economics*.4th Edition: Cengage Larning EMEA. ISBN 978-1-4737-2533-1
6. Official Journal of the European Union (OJEU). Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the Annual Financial Statements, Consolidated Financial Statements and Related Reports of Certain Types of Undertakings. Available online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013 L0034 (accessed on 6 January 2020).
7. Fischer, A. et all. (2022, March 3). Financial Accounting Must Enable the Circular Economy. IFAC. Available online: https://www.ifac.org/who-we-are/leadership/aglaia-fischer (accessed on 13 January 2021).

ANALIZA SISTEMULUI ACTUAL DE ACHIZIȚII PUBLICE DURABILE ȘI IMPACTUL ACESTUIA ASUPRA MANAGEMENTULUI FINANȚELOR PUBLICE

CZU: **351.712.5**:**336.14:502.131.1(478)**

Maria PAPANA
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0002-0613-7916
E-mail: papana.maria@usm.md

Abstract: *This paper analyzes the current sustainable public procurement system in the Republic of Moldova and its impact on public finance management. In the context of European commitments on sustainable development, public procurement is gaining a strategic role in promoting a sustainable economy and in the efficient use of budgetary resources. The study assesses the national legislative framework, the degree of integration of sustainability criteria (environmental, social and economic) in procurement procedures, as well as the main indicators for monitoring the sustainable public procurement system.*

Through an analytical and comparative approach, the research highlights the potential benefits of sustainable procurement on public finances, such as reducing long-term costs and increasing budgetary efficiency. The conclusions highlight the need for administrative reform and an integrated strategic vision to transform public procurement into an effective instrument of sustainable governance.

Key-words: *sustainable public procurement, institutional framework, efficiency indicators, strategic indicators, compliance indicators.*

Introducere

Această lucrare își propune să analizeze cadrul instituțional și procedural existent în Republica Moldova în ceea ce privește APD, evaluând totodată stadiul actual al implementării criteriilor de durabilitate în practică. În același timp, se va urmări evaluarea modului în care acest sistem influențează gestionarea fondurilor publice, din perspectiva eficienței, transparenței, responsabilității financiare și oportunitățile de economisire pe termen lung.

Prin intermediul acestei lucrări, urmărim să oferim o perspectivă clară asupra sistemului de achiziții publice durabile și formularea recomandărilor pertinente pentru optimizarea sistemului în Republica Moldova, în vederea unei gestionări mai responsabile și sustenabile a resurselor publice.

Pentru a atinge acest scop, au fost stabilite următoarele obiective specifice:

- Evaluarea cadrului legislativ și instituțional existent în domeniul achizițiilor publice durabile, identificând punctele forte și slabe.
- Analizarea impactului APD asupra indicatorilor de performanță financiari,

cum ar fi costurile, economiile generate și valoarea adăugată pentru banii publici.
- Formularea de recomandări pentru îmbunătățirea sistemului actual de APD și pentru optimizarea managementului finanțelor publice.

Material și Metodă

Pentru realizarea acestei analize complexe, a fost adoptată o metodologie de cercetare mixtă, îmbinând abordări calitative și cantitative. Partea calitativă include revizuirea literaturii de specialitate, analiza documentelor legislative și a rapoartelor oficiale, precum și studii de caz relevante.

Pe latura cantitativă, se va recurge la analiza datelor statistice disponibile privind achizițiile publice, precum și la calculul indicatorilor pentru a evalua impactul APD. Această abordare complementară va asigura o înțelegere comprehensivă și validă a fenomenului studiat.

Din punct de vedere al metodologiei, cercetarea este fundamentată pe o abordare interdisciplinară, integrând concepte din economie, administrație publică, drept și dezvoltare durabilă. Studiul se bazează pe analiza comparativă a datelor naționale și europene, completată de interpretarea critică a literaturii de specialitate și a politicilor publice relevante.

Rezultate și Discuții

În Republica Moldova, sistemul achizițiilor publice funcționează în baza unui cadru legal, compus din legi, hotărâri ale Guvernului, precum și ordine emise de către Agenția Achiziții Publice și Ministerul Finanțelor. Legea nr. 131 din 3 iulie 2015 privind achizițiile publice reprezintă principalul act normativ care reglementează acest domeniu.

Conform acesteia, „o achiziție publică reprezintă procurarea, prin intermediul unui contract de achiziții publice, de bunuri, de lucrări sau servicii de către una sau mai multe autorități contractante de la operatorii economici selectați de acestea, indiferent dacă bunurile, lucrările sau serviciile sunt destinate sau nu unui scop public” [3].

Această lege transpune parțial directivele europene în domeniul și stabilește principiile generale, procedurile, tipurile de contracte și responsabilitățile autorităților contractante [1].

Pe lângă legislația general, unele aspecte particulare cu privire la atribuirea și derularea concesiunilor, sunt reglementate prin Legea nr. 121/2018 precum și prin Legea nr. 74 din 2020, cu referire la contractele de achiziții sectoriale (energie, apa, transporturile și serviciile poștale).

Deși Legea nr. 131 din 03.07.2015 nu menționează explicit termenul de achiziții publice durabile în contextual initial, ea oferă anumite pârghii pentru integrarea criteriilor de durabilitate. Modificările ulterioare și actele normative subordinate legii

au început să aducă precizări în acest sens. Un pas important a fost introducerea posibilității de a lua în considerare criterii de calificare, criterii de selecție și criterii de atribuire care include elemente de durabilitate.

În baza proiectului EaP GREEN (2015-2017) AAP a elaborate și publicat „Ghidul privind achizițiile publice durabile", care adaptează standardul UE la nivelul național [8].

Cu ajutorul programului EU4Environment și al Programului Națiunilor Unite pentru Mediu (UNEP), Agenția Achiziții Publice (AAP), în colaborare cu Ministerul Finanțelor, a elaborat reglementări suplimentare, inclusiv specificații tehnice ecologice (eco-specs) pentru cinci tipuri de produse achiziționate de instituțiile publice: hârtie A4, calculatoare, automobile, ferestre și uși din PVC, precum și fructe și legume.

În acest context la data 30.08.2023 a fost aprobată H.G. nr 625 cu privire la aprobarea Programului național de dezvoltare a sistemului de achiziții publice pentru anii 2023-2026, în baza cărui RM și-a propus integrarea criteriilor de durabilitate în cel puțin 15% din achiziții publice, până la finele anului 2026 [2].

Cadrul instituțional al achizițiilor publice include totalitatea instituțiilor responsabile de aplicarea legislației din domeniul, precum și de monitorizarea, modernizarea și creșterea eficienței proceselor aferente acestora [7].

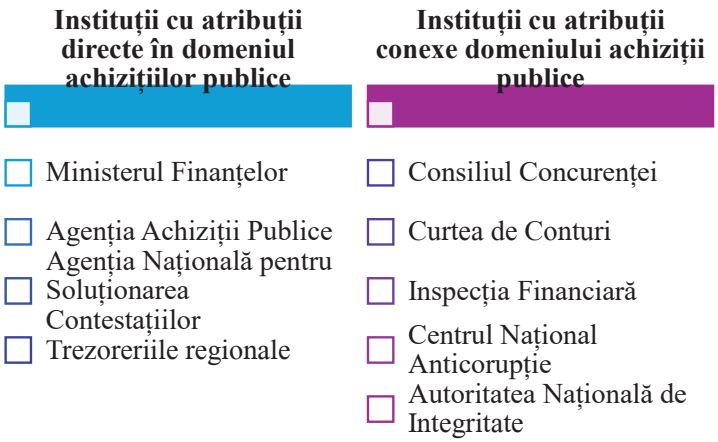

Fig. 1.1 „Sistemul institutional al achizițiilor publice în Republica Moldova"
Sursa: Elaborat de autor în baza literaturii studiate

Sistemele eficiente de management financiar și de achiziții publice au reprezentat una dintre provocările de dezvoltare cu care se confruntă majoritatea țărilor în curs de dezvoltare, iar Republica Moldova nu face excepție.

Eficiența achizițiilor publice depinde de o combinație de factori: cadrul de reglementare pentru achiziții, procesele macroeconomice și politice, gradul de saturație a piețelor de mărfuri, profesionalismul clienților, caracterul adecvat al formulării condițiilor și caracteristicile diversității structurale a achizițiilor publice [6].

O abordare alternativă se bazează pe conceptul de frontieră a eficienței (frontiera posibilităților de productivitate) și este reflectată în ***Fig.1.7.***

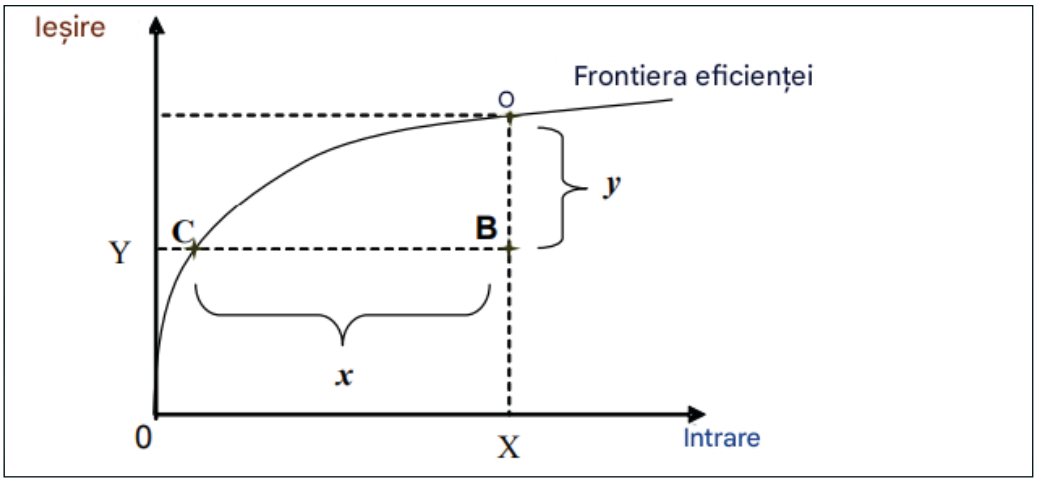

Fig.1.2 „Frontiera eficienței”
Sursa: Elaborat de autor în baza literaturii studiate

Figura 1.2 ilustrează eficiența cheltuielilor în cadrul achizițiilor publice prin prisma relațiilor dintre resursele utilizate (intrare) și rezultatele obținute (ieșire), folosind conceptul de frontieră a eficienței. Axa orizontală X reprezintă intrările- adică resursele publice alocate, cum ar fi: fondurile cheltuite pentru achiziții, timpul personalului implicat, volumul de muncă administrativă.

Axa verticală Y - reprezintă ieșirile, rezultatele obținute din achiziții publice, cum ar fi: calitatea bunurilor/serviciilor achiziționate, gradul de satisfacție al beneficiarilor, impactul socio-economic sau ecologic al contractului.

Curba superioară (Frontiera eficienței) arată nivelul maxim posibil de rezultate (ieșiri) care poate fi obținut pentru fiecare nivel dat de resurse (intrări) în condiții de eficiență maximă.

Punctul O reprezintă o autoritate contractantă eficientă, cu o cantitate X de resurse ea obține rezultat maxim posibil.

Punctul B reprezintă o autoritate contractantă, care folosește aceliași resurse X, obține un rezultat suboptimal. Ineficiența ei este măsurată de distanța OB = y, care arată cât de mult s-ar putea îmbunătăți rezultatul obținut fără a cheltui maim ult.

Punctul C reprezintă un alt punct ineficient. Cu un volum mai mic de resurse (x) se obține un rezultat la fel de mic.

Eficiența cheltuielilor presupune maximizarea rezultatelor obținute din fiecare leu cheltuit. Punctele aflate sub frontiera eficienței sugerează o risipă de resurse, o planificare slabă și specificații elaborate inefficient.

În mod ideal autoritățile publice ar trebui să se afle pe frontiera eficienței, în practică însă, multe se situaiază sub această frontier, semnalând o utilizare inefici-

entă a fondurilor publice. Astfel, reducerea distanței până la frontieră reprezintă o prioritate pentru reforma sistemului de achiziții publice, contribuind la o mai bună guvernanță financiară și creșterea impactului economic și social al cheltuielilor publice.

Pentru a înțelege aplicabilitatea practică al acestui model, vom compara două scenarii de achiziții la nivel național, unul în care se aplica criterii tradiționale de selecție, bazate exclusive pe cel mai mic preț, și altul în care sunt integrate principii de durabilitate (eficiență energetică, costuri pe ciclu de viață, impact social sau de mediu.

Autoritatea contractantă X din Republica Moldova, derulează anual achiziții de echipamente IT. În anul 2024 în cadrul unui proiect pilot susținut de Uniunea Europeană, autoritatea a decis să aplice criterii de achiziții publice durabile, în parallel cu procedurile tradiționale.

Tabelul nr.1 „Compararea a două abordări"

Element	Achiziție publică tradițională	Achiziție publică durabilă
Criteriu de atribuire	Cel mai mic preț	Cel mai bun raport calitate-preț, cu criterii sustenabile
Tip produs	Laptop standard (consum 65W)	Laptop eficient energetic (consum 35W), certificare Energy Star
Preț unitar	8 200 MDL	8 600 MDL
Durata estimate de viață	3 ani	5 ani
Consum annual de energie	113 kWh	61 kWh
Emisii estimate CO2/an	48 kg	26 kg
Cost total pe ciclu de viață (5 ani)	9 800 MDL	9 400MDL

Sursa: Elaborat de autor

Astfel în baza Fig.1.7, punctul B poate reprezenta derularea achiziției publice tradiționale, utilizând întregul buget alocat (x) a obținut un produs slab, cu durată scurtă de viață și costuri operaționale mari. În contrast, punctul O de pe frontiera eficienței, reprezintă achiziția publică durabilă, care obține o ieșire superioară (performanță, impact social, valoare economică pe termen lung) cu același nivel de resurse.

Această diferență de eficiență este ilustrată pe segmental y (OB), care exprimă potențialul pierdut prin ignorarea criteriilor de durabilitate. Deși la prima vedere, achizițiile publice durabile par mai costisitoare, atunci când sunt analizate în mod integrat ele sunt mai eficiente din punct de vedere economic.

Pentru Republica Moldova, ca țară aflată în proces de aliniere la standardele europene privind achizițiile publice, această abordare are o importanță strategică

privind maximizarea eficienței cheltuielilor publice și la consolidarea unui sistem de management financiar public responsabil și innovator.

Monitorizarea unui sistem de achiziții publice durabile în Republica Moldova se propune de analizat un set de indicatori cheie. Această abordare este comună și pentru Uniunea Europeană, pentru că nici unul dintre cei 12 indicatori care se regăsesc în prezent în Tabloul de bord nu furnizează informații de monitorizare cu privire la aspectele sociale, de mediu sau inovatoare ale achizițiilor publice [4], [5].

Tabelul nr.2 „ Indicatori cheie (de performanță) pe aspect sau domeniu de monitorizare"

Aspect sau domeniu	Indicatori cheie de performanță	Unitate
Măsurarea instituționalizării APD		
Instituționalizarea APD	• Existența unei politici APD; • Existența planurilor de acțiuni cu privire la APD; • Număr de personal dedicat APD; • Număr de produse, servicii, lucrări prioritizate și cu criterii de durabilitate;	Nivelul de progres realizat;
Măsurarea rezultatului		
Achiziții cu criterii durabile	• Numărul de achiziții cu criterii de durabilitate; • Valoarea financiară a achizițiilor cu cirterii de durabilitate;	Valoarea absolute; Procent comparative cu toate produsele aplicabile;
Produse, lucrări sau servicii durabile achiziționate	• Cantitatea produselor durabile achiziționate; • Valoarea financiară a produselor durabile achiziționate;	Valoarea absolute; Procent comparative cu toate produsele aplicabile;
Contracte cu companii care aplică criterii de durabilitate	• Suma contractului	Valoarea absolută; Procent comparative cu toate companiile
Generearea direct a oportunităților de angajare	• Numărul persoanelor angajate;	Valoarea absolută;

Sursa: Elaborat de autor

Indicatorii cheie pot fi dezvoltați în timp pe măsură ce sunt disponibile instrumentele electronice centrale pentru urmărirea automată a datelor. În Republica Moldova achizițiile publice durabile sunt monitorizate printr-o combinație de mecanisme guvernamentale, colaborare cu societatea civilă și inițiative internaționale.

Tabelul nr.3 „Sinteza prinipalilor indicatori de monitorizare în Republica Moldova”

Tip indicator	Republica Moldova
% APD din total	<5% în 2024, >15% din achiziții publice până în 2026
Grad de implementare SDG 12.7.1	În implementare progresivă
Numărul de procedure pilot	5 – 10 proceduri pilot pe categorii prioritare
Numărul persoanelor instruite	Aproximativ 160 funcționari în 2023
Numărul autorităților monitorizate	71 entități
Schimbări implemntate	2 -4 entități ajustate conform recomandărilor

Sursa: Elaborat de autor

În Republica Moldova, monitorizarea achizițiilor publice durabile este realizată printr-o abordare integrată și multidimensională. Cu toate acestea, pentru a asigura eficiența și sustenabilitatea pe termen lung, este esențială consolidarea capacităților instituționale, actualizarea permanentă a cadrului legislativ, definirea unor indicatori clari de evaluare, precum și intensificarea participării actorilor publici și privați.

Analiza indicatorilor de monitorizare poate fi extinsă și asupra dimensiunilor sociale și de mediu, reflectând complexitatea și impactul holistic al achizițiilor durabile.

Fiecare autoritate poate alege indicatori diferiți în funcție de ceea ce este important pentru industria sa.

Cerințele pentru achizițiile sustenabile sunt în evoluție. Prin urmare, și indicatorii cheie de performanță (KPI) trebuie să se dezvolte.

Cel mai bun mod de a asigura relevanța continuă a sustenabilității este prin raportare. Utilizarea standardelor formale menține raportarea structurată și transparentă.

Analiza efectuată a scos în evidență faptul că, deși Republica Moldova a făcut pași importanți spre alinierea legislației naționale la standardele europene privind achizițiile publice durabile, persistă decalaje considerabile între cadrul legal existent și implementarea acestuia în practică. Spre deosebire de această situație, anumite țări membre ale Uniunii Europene au reușit să integreze în mod coerent și sistematic principiile durabilității pe întreg parcursul procesului de achiziție publică. În Republica Moldova implementarea este adesea formală, lipsind un angajament real sau competențe specifice în administrația publică.

Pentru a îmbunătăți situația, se recomandă:

- dezvoltarea unor ghiduri practice sectoriale privind achizițiile durabile,
- formarea continuă a personalului din autoritățile contractante,
- implementarea unor sisteme de monitorizare și raportare transparente,
- promovarea parteneriatelor public-private pentru inovare verde.

Astfel, Republica Moldova poate contribui activ la atingerea obiectivelor de sustenabilitate stabilite la nivel european, valorificând mai eficient resursele publice în beneficiul cetățenilor și al mediului.

Concluzie

Achizițiile publice durabile reprezintă un instrument strategic esențial în modernizarea și responsabilizarea procesului de gestionare a finanțelor publice. În cadrul acestei cercetări, prin analiza cadrului instituțional, evaluarea impactului managerial și realizarea unui studiu comparativ european, s-a evidențiat faptul că integrarea principiilor sustenabilității în sistemul de achiziții publice nu este doar o opțiune de politici, ci o necesitate pentru asigurarea unui management public eficient, transparent și orientat către rezultate pe termen lung. Analiza a fost structurată în trei capitole cheie, fiecare contribuind la o înțelegere holistică a complexității și importanței acestui domeniu.

Evaluarea impactului achizițiilor publice asupra eficienței managementului finanțelor publice a demonstrat că achizițiile durabile pot contribui semnificativ la optimizarea cheltuielilor publice, reducerea risipei bugetare și creșterea valorii adăugate sociale și de mediu a banului public. Au fost analizate seturile de indicatri existenți la nivelul Uniunii Europene și cei aplicați în Republica Moldova. Totodată, s-a constatat că lipsa unor indicatori clari de performanță și monitorizare limitează capacitatea statului de a măsura impactul real al achizițiilor asupra obiectivelor strategice naționale. Îmbunătățirea eficienței cheltuielilor publice ocupă un loc important pe agenda politică.

Totuși, pentru a răspunde în mod adecvat așteptărilor decidenților politici, este necesară o avansare continuă în acest sector, în special pentru a corecta lacunele existente legate de metodologii și disponibilitatea datelor relevante.

Chiar dacă au fost realizate anumite progrese, tranziția către un sistem complet funcțional și sustenabil rămâne un proces de durată. Implementarea APD nu este doar o cerință de aliniere la standardele europene, ci o investiție inteligentă în viitor, capabilă să genereze beneficii economice, sociale și de mediu semnificative, optimizând în același timp managementul finanțelor publice. Eforturile viitoare ar trebui să se concentreze pe consolidarea capacității instituționale, promovarea inovației și transparenței, precum și pe educarea continuă a tuturor actorilor implicați în procesul de achiziții.

Numai prin acțiuni coordonate și susținute, Republica Moldova va putea construi un sistem de achiziții publice care să servească cu adevărat interesele cetățenilor și să contribuie la o dezvoltare durabilă pe termen lung.

Pentru a accelera implementarea APD și a asigura o integrare mai profundă a criteriilor de durabilitate, sunt necesare următoarele măsuri:

1. Elaborarea și adoptarea unei Strategii Naționale de Achiziții Publice Durabile: Aceasta ar trebui să stabilească obiective clare, domenii prioritare (ex: eficiență energetică, deșeuri, transport), indicatori de performanță și un plan de acțiune cu termene și responsabilități.
2. Dezvoltarea unui cadru legal secundar mai detaliat: Elaborarea de ghiduri metodologice, modele de caiete de sarcini, seturi de criterii de atribuire specifice pentru diverse categorii de produse și servicii, care să includă exemple concrete de criterii de durabilitate.
3. Consolidarea capacităților autorităților contractante: Programe de instruire extinse și continue pentru personalul implicat în achiziții, axate pe aspectele practice ale integrării durabilității, analize ale ciclului de viață și evaluarea ofertelor complexe.
4. Promovarea exemplelor de bune practici și a schimbului de experiență: Crearea unei platforme de diseminare a informațiilor și a cazurilor de succes pentru a încuraja autoritățile contractante să adopte APD.
5. Stimularea pieței de produse și servicii durabile: Încurajarea operatorilor economici să dezvolte și să ofere soluții durabile, inclusiv prin dialog cu piața și prin cerințe de certificare sau etichetare.
6. Îmbunătățirea monitorizării și raportării: Dezvoltarea unui sistem robust de colectare și analiză a datelor privind achizițiile publice durabile, pentru a permite evaluarea progresului și identificarea lacunelor.
7. Integrarea APD în procesul bugetar: Alocarea resurselor necesare și recunoașterea beneficiilor pe termen lung ale APD, dincolo de costul inițial.

Bibliografie:

1. Directive 2014/24/EU of the European Parliament.
2. H.G. nr. 625 din 30.08.2023 cu privie la aprobarea Programului național de dezvoltare a sistemului de achiziții publice pentru anii 2023-2026.
3. Legea nr. 131 din 03-07-2015 cu privier la achiziții publice.

Resurse web:

4. Comisia Europeană, site-ul official Disponibil: https://ec.europa.eu/docsroom/documents/45975
5. Metodologia de Evaluare a Sistemelor de Achiziții Publice (MAPS) elaborată de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE)
6. Metode de evaluare a eficienței achizițiilor publice, https://procurement.intosairussia.org/en/international-regulation-and-approaches-to-evaluation-

of-public-procurement-systems/efficiency-assessment-methods-of-public-procurement.html
7. Raportul agentiei achizitii publice privind activitatea in domeniul achizitiilor publice 2023 Disponibil:https://tender.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_aap_2023.pdf
8. The promotion of Sustainable Development and Green Economy, National Implementation Committee (NIC) for EU4Environment, Republic of Moldova, diponibil: https://www.eu4environment.org/

„DIRECȚII STRATEGICE DE DEZVOLTARE A ACHIZIȚIILOR PUBLICE DURABILE PRIN APLICAREA INSTRUMENTELOR INOVATIVE”

CZU: **351.712.5**:**336.14:005.342(478)**

Maria PAPANA
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0009-0002-0613-7916
E-mail: papana.maria@usm.md

Abstract. *In today's rapidly evolving financial and regulatory landscape, the Republic of Moldova faces increasing expectations to align its financial strategies with environmental, social and governance principles. This study explores the role of EPP – the integration of criteria into procurement processes – in financial performance and strategy formulation. By applying multiple linear regression analysis to the data, the research assesses the impact of sustainable procurement practices on key economic and financial performance indicators.*

The model investigates whether a more transparent and efficient institutional environment, combined with a sustainable public procurement system and appropriate macroeconomic policies, contributes to sustainable economic and financial growth.

Key words: *sustainable public procurement, environmental performance, economic-financial performance, multiple linear regression, transparency*

Introducere

În contextul actual al transformărilor economice, sociale și ecologice la nivel global, achizițiile publice durabile (APD) reprezintă un instrument strategic esențial pentru promovarea dezvoltării durabile și a unei guvernanțe eficiente. Rolul statului nu se mai rezumă doar la furnizarea de bunuri și servicii, ci presupune asumarea unei responsabilități sporite în direcția protejării mediului, stimulării inovației și promovării incluziunii sociale. În acest sens, integrarea dimensiunii durabile în procesele de achiziții publice capătă o importanță deosebită, în special în economiile emergente, precum cea a Republicii Moldova, unde reformele din sectorul public sunt în plină desfășurare.

Material și Metodă

Pentru a asigura o abordare riguroasă și exhaustivă, prezenta cercetare utilizează o combinație de metode și metodologii de cercetare, adaptate specific fiecărui obiectiv:

- Metode statistice: Pentru analiza impactului APD asupra finanțelor publice, se va aplica metoda statistică - regresia liniară. Acestea va permite cuantificarea relațiilor dintre variabile și testarea ipotezelor. Datele sunt colecta-

te din surse veridice și cu acces deschis (ex: Ministerul Finanțelor, Biroul Național de Statistică, Agenția Achiziții Publice).

- Studii de caz și analize comparative: au fost selectate și analiza studii de caz relevante din țări cu experiență avansată în implementarea APD, pentru a extrage lecții și a identifica modele aplicabile în contextul Republicii Moldova.
- Sinteză și analiză critică: Toate datele și informațiile colectate sunt supuse unei analize critice, urmată de sinteza rezultatelor pentru a formula concluzii și recomandări coerente și bazate pe dovezi.

Prin îmbinarea acestor metode, lucrarea își propune să ofere o imagine cuprinzătoare și bazată pe dovezi a direcțiilor strategice necesare pentru dezvoltarea achizițiilor publice durabile în Republica Moldova, facilitând astfel tranziția către o economie circulară și echitabilă.

Rezultate și Discuții

Integrarea dezvoltării durabile în politicile de achiziții publice este acum o cerință fundamentală. Acest lucru se aliniază cu ODD 12 din Agenda 2030, care își propune să stabilească modele de consum și producție durabile [7]. Rolul achizițiilor publice se schimbă de la gestionarea costurilor la a deveni un partener esențial și un factor de facilitare a sustenabilității, rezilienței și inovării organizaționale.

Implementarea eficientă a sustenabilității în achizițiile publice în Republica Moldova necesită o abordare strategică și instrumentele potrivite.

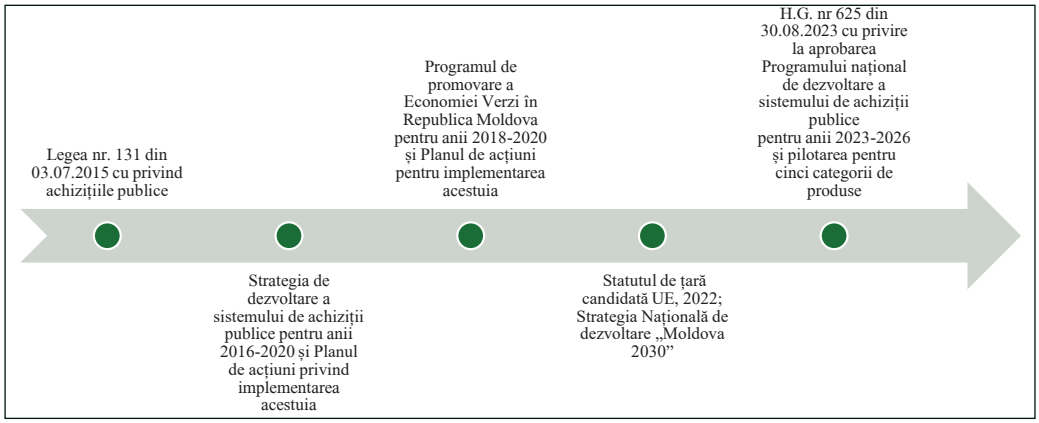

Fig.1.1 „Cadrul politic și instituțional actual privind implementarea achizițiilor publice durabile în Republica Moldova”

Sursa: Elaborat de autor

Performanța de mediu și performanța economico-financiară sunt cele mai importante aspecte în studiile privind APD. Performanța de mediu se referă la impactul total asupra mediului al instituțiilor, prin oferirea de produse și/sau servicii ecologice, economisirea energiei, reducerea poluării și produse și/sau servicii ecologice

Performanța economico-financiară se referă la actul de desfășurare a activității financiare. Într-un sens mai larg, performanța financiară se referă la gradul în care obiectivele financiare sunt sau au fost atinse. Este procesul de măsurare a rezultatelor politicilor și operațiunilor unui stat în termeni monetari și este utilizată pentru a măsura sănătatea financiară generală a țării pe o anumită perioadă de timp [2].

Examinarea regresiei liniare a fost utilizată pentru a stabili efectul variabilelor explicative asupra variabilei dependente. Cercetătorul Cheng observă că variabila prezisă este variabila criteriu, în timp ce variabilele utilizate pentru prezicerea variabilei criteriu sunt variabile explicative [1; 850-860].

Modelul simplu de regresie liniară se calculează conform formule [3; 146-151]:

$$\boldsymbol{Y = \beta 0 + \beta 1\ X1 + \beta 1\ X1 + \beta n\ Xn + \varepsilon.} \qquad \textbf{(1)}$$

Unde:

Y - variabila dependentă (indicator de performanță economico-financiară);

$\beta 0$ - intersecția cu axa regresiei;

$\beta 1$….. βn - coeficienți de regresie (efectele variabilelor independente);

X1, X2….Xn – variabile independente (dimensiuni ale achizițiilor sustenabile);

ε = eroare.

Această cercetare utilizează două surse de date. Datele primare au fost colectate din bazele de date disponibile în Republiva Moldova, bazate pe date deschise disponibile din surse oficiale și deschise (Biroul Național de Statistică, Reportul Agenția Achiziții Publice, BPN Ministerul Finanțelor) pentru perioada 2010-2024 [5], [7], [8].

Datele secundare sunt colectate în baza Raportului Băncii Mondiale „Indicatorii de Guvernanță la Nivel Mondial, Republica Moldova, Actualizare 2024". Această lucrare oferă o prezentare generală a surselor de date și a metodologiei de agregare pentru Indicatorii Mondiali de Guvernanță într-un eșantion de 214 economii în perioada 1996–2024. Indicatorii agregați combină informații din 35 de surse de date existente diferite, surprinzând percepțiile subiective asupra calității diferitelor dimensiuni ale guvernării raportate de experți și respondenți la sondaj la nivel mondial [4].

Ipotezele au un rol foarte important în metoda de cercetare cantitativă și, prin urmare, sunt importante pentru validitatea cercetării.

Cercetarea se concentrează pe ipoteza principală, iar ipotezele suplimentare sunt utilizate pentru a concentra într-o abordare mai detaliată subiectul și a-l explica mai detaliat.

Ipoteza 1 (H1): *Achizițiile publice durabile au un impact pozitiv asupra performanței economico - financiare;*

Ipoteza 2 (H2): *Existența unui cadru instituțional de reglementsre și promovare a APD (ex. politici naționale, ghiduri) are un efect pozitiv semnificativ asupra performanței economico - financiare;*

Ipoteza 3 (H3): *Nivelul de transparență și controlul corupției în procesul de achiziții publice moderează pozitiv relația dintre APD și performanța economico-financiară;*

Ipoteza 4 (H4): *Impactul APD asupra performanței economico - financiare este mai mare în contextul unei inflații scăzute;*

Ipoteza 5 (H5): *O creștere a investițiilor în achizițiile publice durabile este corelată cu o îmbunătățire a sustenabilității financiare pe termen lung a sectorului public;*

Tabelul nr. 1 „Definirea variabilelor"

Cod	Descriere	Tip	Descriere
Y	PIB	Numeric, mln lei	Variabila dependentă – indicatorul principal al performanței economice a unei țări.
X1	Valoarea APD	Numeric, mln lei	Măsoară gradul de sustenabilitate a achizițiilor publice – poate reflecta orientarea pe termen lung a politicii fiscale.
X2	Investiții durabile	Numeric, mln lei	Reflectă rolul statului în creșterea economică sustenabilă; un motor important al PIB.
X3	Calitatea reglementărilor cu privire la APD	%	Reglementări bune îmbunătățesc eficiența utilizării fondurilor publice
X4	Nivelul transparenței în AP	%	Transparența ridicată reduce frauda, crește încrederea investitorilor și eficiența bugetară.
X5	Controlul corupției	%	Corupția scăzută = utilizare eficientă a resurselor publice;
X6	Rata inflației	%	Influențează negativ puterea de cumpărare și stabilitatea economică; inflația ridicată poate reduce PIB-ul

Sursa: Elaborat de autor

În baza variabileleor definite stabilim formula de calcul al modelului de regresie liniară:

$$PIB=\beta 0+\beta 1APD+\beta 2Investiții+\beta 3Reglementări+\beta 4Corupție+\beta 5Transparenț+\beta 6Inflație+\varepsilon \quad (2)$$

PIB este un indicator agregat care reflectă dimensiunea și dinamica dezvoltării economice a țării și este robust din punct de vedere statistic. Majorarea PIB-ului condiționează un nivel mai înalt al investițiilor durabile, crearea locurilor de muncă, sporirea nivelului de transparență și reflectă eficiența politicilor publice și a instituțiilor.

Regresia liniară este utilizată pentru a măsura dacă există o relație liniară între variabila independentă și dependent [4].

Analiza a fost realizată utilizând software-ul JASP, care oferă o interfață intuitivă pentru regresie multiplă și permite evaluarea semnificației statistice a fiecărui predictor, precum și a modelului în ansamblu (prin coeficientul R^2, testul F și valorile p).

După definirea variabilelor și introducerea datelor în JASP, a fost rulată analiza de regresie liniară multiplă, având PIB-ul ca variabilă dependentă și cele 6 variabile independente menționate. Rezultatele obținute sunt prezentate în tabelul de mai jos:

Tabelul nr. 2: „Rezultatele regresiei liniare multiple (JASP)"

Model	R	R^2	Adjusted R^2	RMSE	R^2 Change	F Change	df1	df2	p
M_0	0.000	0.000	0.000	$3.715\times10^{+6}$	0.000		0	14	
M_1	0.997	0.995	0.991	361,803	0.995	244.7	6	8	< .001

Sursa: Date generate de software-ul JASP

Rezultatele obținute în urma aplicării regresiei liniare multiple, folosind software-ul JASP, indică un model extrem de performant din punct de vedere statistic. Coeficientul de determinare $R^2 = 0.995$ arată că aproximativ 99,5% din variația PIB-ului este explicată de modelul propus, care include următorii predictori: valoarea APD (%), investițiile publice durabile, rata inflației, controlul corupției, nivelul transparenței și calitatea reglementărilor.

R^2 ajustat = 0.991 confirmă că, și după corecția pentru numărul predictorilor, modelul păstrează o putere explicativă foarte ridicată, evitând supraajustarea (overfitting).

Testul F ($F = 244.7$, $p < 0.001$) demonstrează că modelul este semnificativ din punct de vedere statistic în ansamblul său, adică cel puțin una dintre variabilele independente are un efect semnificativ asupra PIB-ului.

Valoarea scăzută a RMSE (361.803) indică o eroare medie de estimare foarte mică, raportată la scara PIB-ului (exprimat în milioane de lei), ceea ce denotă o bună acuratețe a predicției.

Aceste rezultate validează alegerea variabilelor incluse în model și confirmă că atât indicatorii economici (ex: APD, investiții, inflație), cât și cei instituționali (ex: transparență, controlul corupției) contribuie semnificativ la explicarea performanței economice a unei țări.

Tabelul nr. 3: „Rezultatele regresiei liniare multiple (JASP) ANOVA"

ANOVA ▼

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
M_1	Regression	$1.922\times10^{+14}$	6	$3.203\times10^{+13}$	244.7	< .001
	Residual	$1.047\times10^{+12}$	8	$1.309\times10^{+11}$		
	Total	$1.933\times10^{+14}$	14			

Sursa: Date generate de software-ul JASP

Un pas important pentru validarea modelului statistic este analiza ANOVA (Analysis of Variance). Analiza varianței (ANOVA) realizată în JASP confirmă semnificația statistică a modelului de regresie liniară multiplă. Valoarea totală a variației PIB-ului (Sum of Squares Total = 1.933×10^{14}) este împărțită între:

- variația explicată de model (Sum of Squares Regression = 1.922×10^{14}), și
- variația neexplicată, adică erorile (Sum of Squares Residual = 1.047×10^{12}).

Raportul dintre aceste variații, exprimat prin statistica F = 244.7, confirmă că modelul explică o proporție semnificativă din variația PIB-ului, cu un nivel de semnificație $p < 0.001$.

De asemenea, valoarea medie a pătratelor (Mean Square) pentru model este semnificativ mai mare decât cea a erorilor (3.203×10^{13} vs. 1.309×10^{11}), ceea ce întărește validitatea modelului.

Tabelul nr. 4: „Interpretarea coeficienților (JASP)"

Model		Unstandardized	Standard Error	Standardized	t	p
M_0	(Intercept)	173,932.174	21,359.896		8.143	< .001
M_1	(Intercept)	−850,723.943	367,970.218		−2.312	.050
	valoarea APD, mln lei	104.928	23.690	0.367	4.429	.002
	INVESTITII publice mln lei	4.354	2.400	0.205	1.814	.107
	rata inflatiei	−331.365	462.642	−0.023	−0.716	.494
	controlul coruptiei	8,693.862	5,105.958	0.052	1.703	.127
	NIVEL DE TRANSPARENTA	462.558	155.238	0.181	2.980	.018
	calitatea reglementarilor	4,729.057	777.538	0.334	6.082	< .001

Sursa: Date generate de software-ul JASP

X1, Coeficientul asociat ***valorii APD*** este pozitiv și semnificativ statistic (β = 104,928; p = 0.002), ceea ce indică o relație directă și robustă între creșterea ponderii achizițiilor sustenabile și dinamica PIB-ului. Această relație confirmă ipoteza conform căreia orientarea politicilor de achiziții publice spre sustenabilitate nu doar că susține obiective de mediu și sociale, dar are și un efect multiplicator asupra economiei, stimulând cererea internă, inovația și competitivitatea instituțiilor publice. În acest context, APD nu este doar un instrument de conformare la cerințele europene privind dezvoltarea durabilă, dar și un vector activ al creșterii economice.

Astfel, H1 este alternativă, iar rezultatele sunt în linie cu literatura care subliniază rolul APD ca instrument strategic pentru dezvoltare economică.

X2, Investițiile: Deși coeficientul estimat pentru investițiile publice durabile are un semn pozitiv (β = 4.354), acesta nu este semnificativ din punct de vedere statistic (p = 0.107). Această situație poate fi explicată prin mai multe ipoteze. Pe de o parte, investițiile publice au, de regulă, un efect întârziat asupra PIB, efectele lor manifestându-se pe termen mediu și lung. Pe de altă parte, ineficiențele administrative, întârzierile în implementare sau alocarea suboptimă a resurselor pot diminua impactul imediat al acestor investiții. Astfel, rezultatul nu infirmă rolul pozitiv al investițiilor

publice, dar subliniază necesitatea unei gestiuni eficiente și a unei monitorizări riguroase a impactului acestora.

H5 este o ipoteză nulă, deoarece nu este confirmată statistic în acest model, dar este teoretic plauzibilă și merită investigată în modele extinse.

X3, Rata inflației înregistrează un coeficientul negativ (β = -331.365), deși teoretic plauzibil, acesta nu este susținut statistic în modelul de față (p = 0.494). Din perspectivă teoretică, inflația excesivă erodează puterea de cumpărare, reduce investițiile și afectează stabilitatea macroeconomică – deci, în mod logic, o inflație ridicată ar trebui să afecteze negativ PIB-ul. Totuși, lipsa semnificației statistice poate sugera că, în perioada analizată, inflația nu a fost un factor determinant al variației PIB-ului, posibil datorită controlului relativ eficient al politicii monetare și fiscale.

În modelul actual nu s-a testat o interacțiune directă între inflație și valoarea APD, ceea ce înseamnă că nu putem evalua formal dacă inflația moderează relația APD–PIB.

Astfel H4 este o ipoteză nulă ($H_{0)}$ nu este confirmată în această analiză. Este necesară fie o extindere a modelului cu un termen de interacțiune (APD × inflație), fie o segmentare pe intervale inflaționiste (analize comparative pe eșantioane).

X4, Controlul corupției are un coeficient pozitiv (β = 8.693.862). Controlul corupției este asociat cu creșterea eficienței alocării resurselor publice, reducerea risipei și creșterea încrederii în instituții. Astfel, rezultatul obținut susține ideea că îmbunătățirea calității guvernanței este un factor favorabil dezvoltării economice sustenabile.

X5, Nivelul de transparență în achizițiile publice, coeficientul estimat pentru nivelul de transparență (β = 462.558; p = 0.018) este semnificativ și pozitiv, indicând faptul că o transparență sporită în procesul de achiziții publice are un impact direct asupra PIB-ului. Acest rezultat este în linie cu teoria economică și bună guvernanță: transparența reduce oportunitățile de fraudă, crește competitivitatea licitațiilor și conduce la creșterea eficienței cheltuielilor publice. Astfel, transparența nu este doar un principiu administrativ, dar devine un factor economic concret, cu efecte măsurabile în performanța macroeconomică.

Modelul de regresie nu include termeni de interacțiune (moderație propriu-zisă), deci relația de moderație nu este testată direct, ci doar indirect. Astfel: Putem spune că transparența susține H3, în timp ce efectul controlului corupției este încă nesigur statistic. H3 este parțial susținută, iar pentru o testare riguroasă a acestei ipoteze, se recomandă construirea unui model cu termeni de interacțiune.

X6, Calitatea reglementărilor în domeniul APD, această variabilă înregistrează cel mai mare coeficient pozitiv și semnificativ (β = 4.729.057; p < 0.001), ceea ce o plasează drept predictorul-cheie în modelul analizat. Calitatea reglementărilor reflectă stabilitatea, claritatea și aplicabilitatea normelor legale privind achizițiile publice durabile. Un cadru normativ coerent facilitează accesul la piața achizițiilor, încurajează participarea furnizorilor și reduce costurile de conformare. Prin urma-

re, o reglementare eficientă contribuie în mod esențial la valorificarea potențialului economic al cheltuielilor publice, consolidând efectul acestora asupra creșterii economice.

H2 este o ipoteză alternativă, confirmată cu un grad înalt de certitudine. Acest rezultat accentuează importanța unui cadru normativ coerent, predictibil și eficient în susținerea eficienței economice prin achiziții publice sustenabile.

Rezultatele modelului de regresie multiplă sprijină concluzia că guvernanța achizițiilor publice durabile – în special prin transparență și reglementare – joacă un rol esențial în stimularea PIB-ului. De asemenea, se evidențiază importanța APD ca instrument strategic nu doar pentru sustenabilitate, ci și pentru creștere economico-financiară. În contrast, factori precum inflația sau investițiile publice nu au înregistrat o influență semnificativă în modelul actual, semnalând necesitatea unor analize suplimentare, extinderi ale eșantionului sau modelări non-liniare.

Aceste concluzii oferă un suport empiric solid pentru promovarea reformelor în domeniul achizițiilor publice și pentru integrarea sustenabilității ca pilon strategic în politicile economico-financiare naționale.

Una dintre condițiile fundamentale pentru validitatea inferențelor statistice într-un model de regresie liniară multiplă este normalitatea reziduurilor. Această condiție asigură că estimările coeficienților sunt eficiente, iar testele statistice aplicate (t și F) au acuratețe ridicată. În această cercetare, normalitatea a fost evaluată utilizând:

1. **Histograma reziduurilor standardizate**, cu o curbă de densitate suprapusă;
2. **Q-Q Plot (quantile-quantile plot)** al reziduurilor standardizate.

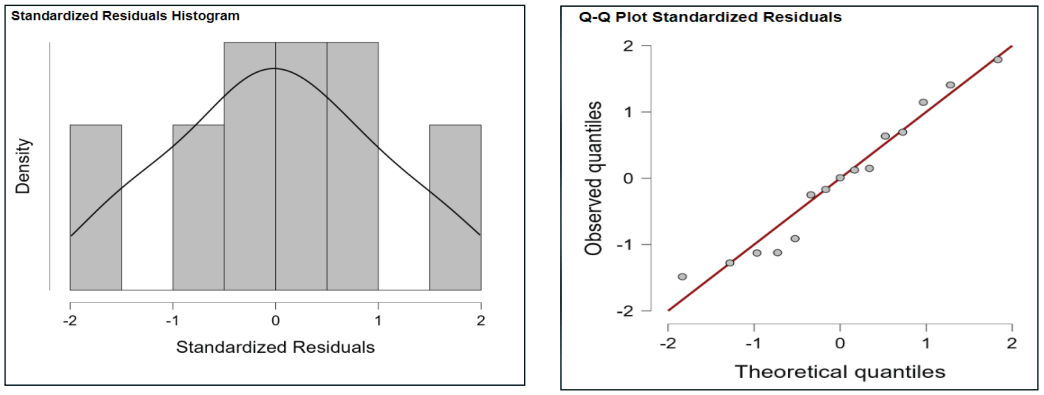

Fig. 1.2 „Prezentarea grafică a rezultatului regresiel liniare”
Sursa: software-ul JASP

Graficul histogramă evidențiază o distribuție aproape simetrică în jurul valorii 0, cu o formă apropiată de cea a unei distribuții normale. Curbura de densitate suprapusă urmează un profil clopot (bell-shaped), ceea ce sugerează că majoritatea reziduurilor sunt distribuite în jurul mediei, iar valorile extreme sunt rare și distribuite echilibrat în ambele părți. Acest rezultat indică faptul că nu există abateri majore

de la normalitate, iar forma generală este apropiată de distribuția normală pentru a susține validitatea modelului.

Plotul Q-Q confirmă grafic ipoteza normalității, prin faptul că majoritatea punctelor sunt aliniate pe diagonala teoretică (linia roșie). Aceasta înseamnă că cuantilele observate ale reziduurilor se suprapun foarte bine cu cele ale unei distribuții teoretice. Abaterile de la linie sunt minime și nu semnalează nicio problemă sistematică – cum ar fi asimetria (skewness) sau prezența valorilor extreme (outliers).

Astfel analiza grafică a reziduurilor standardizate arată că ipoteza normalității este îndeplinită.

Concluzie

Cercetarea a investigat, printr-o abordare cantitativă bazată pe regresie liniară multiplă, impactul achizițiilor publice durabile (APD) și al factorilor instituționali asupra performanței economico-financiare, cu referire specifică la economia Republicii Moldova în perioada 2010–2024. Utilizând date statistice oficiale și indicatori relevanți, analiza a demonstrat că dimensiunea sustenabilă a achizițiilor publice joacă un rol semnificativ în stimularea performanței economice.

- Achizițiile publice durabile (ca proporție din totalul achizițiilor) au un efect pozitiv și semnificativ asupra PIB-ului, confirmând potențialul acestora de a acționa ca instrument de politică economică activă.
- Calitatea reglementărilor în domeniul APD este cel mai important predictor al performanței economice, ceea ce sugerează că un cadru normativ clar, coerent și aplicabil poate avea un impact structural asupra eficienței și eficacității cheltuielilor publice.
- Transparența în achizițiile publice are, la rândul ei, un efect pozitiv și semnificativ, reflectând faptul că bunele practici de guvernanță întăresc încrederea în instituții și eficientizează procesul de cheltuire a banului public.
- În schimb, rata inflației și controlul corupției nu au prezentat semnificație statistică în modelul actual, deși rămân teoretic relevante în înțelegerea contextului instituțional.

Modelul estimat are un coeficient de determinare ajustat (R^2 ajustat) de 0.991, ceea ce denotă o capacitate predictivă foarte ridicată, iar ipoteza normalității reziduurilor este îndeplinită, consolidând validitatea statistică a estimărilor.

Rezultatele cercetării au implicații directe și relevante pentru politicile publice din Republica Moldova care își propune să alinieze cheltuielile publice la obiectivele sustenabilității și eficienței economice:

1. Integrarea APD în strategia de dezvoltare economică – Guvernul ar trebui să trateze achizițiile durabile nu doar ca o obligație de conformitate, ci ca o pârghie activă de stimulare economică, prin sprijinirea inovației și a economiei verzi.
2. Consolidarea cadrului normativ și instituțional privind APD – Având în vedere impactul major al calității reglementărilor asupra PIB, este necesară

elaborarea și actualizarea constantă a ghidurilor, standardelor și politicilor în domeniul APD, cu implicarea tuturor actorilor relevanți.

3. Creșterea transparenței și digitalizarea achizițiilor – datele susțin importanța transparenței. Măsuri precum publicarea automată a contractelor, utilizarea blockchain sau IA în evaluarea ofertelor ar putea crește competitivitatea, reduce costurile și preveni fraudele.
4. Stabilitatea macroeconomică, deși inflația nu s-a dovedit semnificativă în modelul actual, din punct de vedere teoretic, un mediu macroeconomic stabil este esențial pentru ca politicile de APD să aibă impact. Astfel, politicile fiscale și monetare trebuie corelate cu strategiile de sustenabilitate.
5. Monitorizarea și evaluarea performanței APD – este necesară instituționalizarea unor mecanisme de evaluare a achizițiilor durabile, pentru a măsura impactul lor real asupra economiei, mediului și societății și pentru a fundamenta deciziile viitoare pe baze empirice solide.

Bibliografie:

1. Cheng, Y.M. (2014) An Exploration into Cost-Influencing Factors on Construction Projects. International Journal of Project Management, 32, 850-860.
2. Rigoberto I. Delgado (2009). Financial Performance Drivers and Strategic Control: The Case of Cancer Treatment Centers ProQuest, 2009
3. Schmidt, A.F. & Finan, C. 2018, «Linear regression and the normality assumption», Journal of Clinical Epidemiology, vol. 98, pp. 146-151.
4. The Green Business Booklet, International Labour Office 2015 Manisha Mishra, Sohina Singh and Arpita Goyal

Resurse web:

5. Agenția Achiziții Publice, Raport privind activitatea în domeniul achizițiilor publice și sectoriale desfășurată în perioada anului 2024. Disponibil: https://tender.gov.md
6. Biroul Național de Statisitică disponibil: https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2025/breviar_ro_2025.pdf
7. Ministerul Finanțelor, Programul EU4Environment sprijină Republica Moldova în orientarea cheltuielilor publice către criterii de sustenabilitate Disponibil: https://www.mf.gov.md/
8. Raportul Banca Mondială, Disponibil: https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators/interactive-data-access

FACTORII DETERMINANȚI AI POTENȚIALULUI DE EXPORT AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL STATUTULUI DE ȚARĂ CANDIDATĂ LA UE

DETERMINANT FACTORS SHAPING MOLDOVA'S EXPORT POTENTIAL IN THE CONTEXT OF EU ACCESSION CANDIDACY

CZU: 339.564(478):339.5(4-672 UE)

Aliona URSOI
Doctorandă, anul II
Școala Doctorală Științe Juridice și Economice, USM
ORCID: 0009-0006-6233-4294
E-mail: aliona.ursoi@gmail.com

Abstract. *This article examines recent export trends in the Republic of Moldova (2020–2025), identifies key natural, socio-economic, technological, legal and geopolitical factors shaping the country's export capacity amid European Integration, and formulates applied economic policy recommendations. The Republic of Moldova's export volumes, which peaked at about 4.335 billion USD in 2022, have declined by 12.2% in 2024 compared to 2023. Agriculture remains central (≈45% of exports), but market concentration and low product complexity limit growth. We discuss the theoretical concept of "export potential" and how scale economies and institutional factors affect it. Finally, we propose clear policy measures (e.g.meanigful implementation of theindustrial program, trade facilitation, EU standards) to enhance Moldova's export potential in the EU accession process.*

Keywords: *export potential, export determinants, Republic of Moldova, EU integration, trade policy, export diversification, competitiveness.*

Abstract. *Articolul abordează potențialul de export al Republicii Moldova în perioada 2020–2025, analizând factorii determinanți și perspectivele sale în contextul procesului de integrare europeană. Metodologia cercetării combină analiza statistică a datelor oficiale ale Biroului Național de Statistică cu surse internaționale (Eurostat, ITC) și cu reflecții din literatura de specialitate. Rezultatele arată că exporturile Republicii Moldova au atins un vârf istoric în 2022 (≈4,335 miliarde USD), urmat de un declin de 12,2% în 2024 comparativ cu 2023. Agricultura rămâne sector central, cu o pondere de aproximativ 45% din total, însă dependența excesivă de acest domeniu, diversificarea redusă a piețelor și nivelul scăzut de complexitate al produselor limitează creșterea pe termen lung. Lucrarea discută conceptul teoretic de „potențial de export", incluzând dimensiuni naturale, socio-economice, tehnologice, juridice și geopolitice, și formulează recomandări aplicate de politică economică. Concluzia este că valorificarea integrală a potențialului de export necesită modernizare industrială și tehnologică, diversificarea exporturilor și integrarea deplină în lanțurile valorice europene.*

Introducere. Contextul economico-comercial al Republicii Moldova a fost marcat în ultimii ani de integrarea europeană și de șocurile geopolitice din regiu-

ne. Republica Moldova a depus cererea de aderare la Uniunea Europeană în martie 2022 și a obținut statutul de țară candidată trei luni mai târziu [1]. Aceasta implică reforme legislative și economice și o orientare puternică către piața UE, care în 2024 a reprezentat ≈67% din exporturile moldovenești [2]. Însă, după un vârf istoric în 2022, exporturile s-au redus semnificativ, accentuând provocările competitive ale economiei naționale [2, 3]. Prezentul studiu își propune analiza tendințelor recente ale exporturilor Republicii Moldova (2020–2025), identificarea factorilor esențiali care le influențează și formularea unor recomandări de politici economice fezabile și relevante contextului. Problema actuală este că, deși Republica Moldova are resurse și un Acord de liber schimb aprofundat și cuprinzător cu UE, capacitatea reală de export este suboptimală din cauza factorilor interni și externi interconectați.

Metodologie și surse de date. Prezenta analiză se bazează pe date statistice oficiale și studii de specialitate. Din perspectiva statisticii comerțului exterior, utilizăm datele Biroului Național de Statistică privind comerțul internațional cu mărfuri, inclusiv comunicatele statistice ale Biroului și bazele de date pentru perioada 2020–2025. De asemenea, sunt integrate informații din Eurostat și ITC (Trade Map) pentru cifre comparative și structuri de export pe produse și destinații. Pentru perspectiva analitică și politicile publice, citățm rapoarte și analize ale think-thank-ului Expert-Grup, comentarii ale experților economici (de ex. Veaceslav Ionită) și documente guvernamentale.

Evoluția exporturilor Republicii Moldova (2020–2025). Datele Biroului Național de Statistică arată că exporturile Republicii Moldova au atins un maxim istoric în 2022, cu 4,335,1 milioane USD, cu un avans de +37,9% față de 2021. Creșterea excepțională din 2021–2022 a urmat unei căderi în 2020 din cauza pandemiei COVID-19. În 2021 s-a consemnat o redresare puternică, exporturile însumând 3,144,4 milioane USD (+27,5% față de 2020). După 2022, însă, trendul s-a inversat: în 2023 exporturile au totalizat 4,048,6 milioane USD, în scădere cu 6,5% față de 2022, iar în 2024 au scăzut suplimentar la 3,555,1 milioane USD (−12,2% față de 2023) [2].

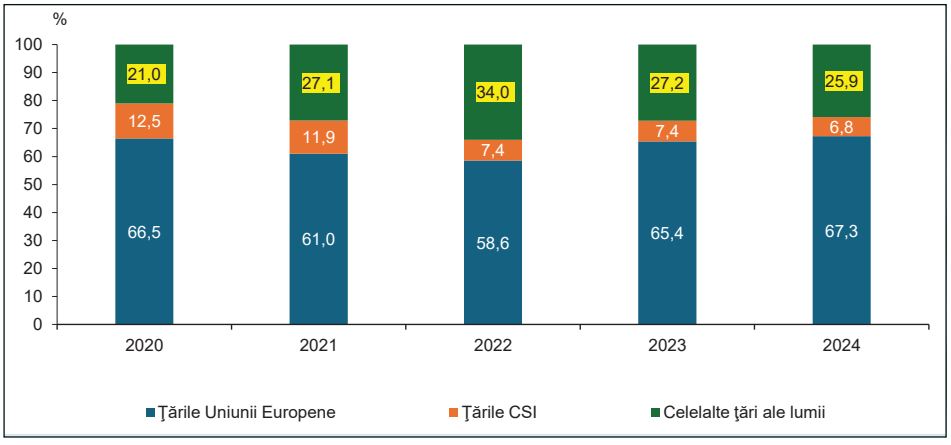

Figura 1. Structura exporturilor de mărfuri, în anii 2020-2024, pe grupe de țări (%), *Sursa:* Biroul Național de Statistică, Statistica Comerțului Exterior

Datele lunare din 2025 arată o continuare a declinului: în primele trei luni ale anului 2025 exporturile au fost cu ~11,9% mai mici față de perioada similară din 2024 [2].

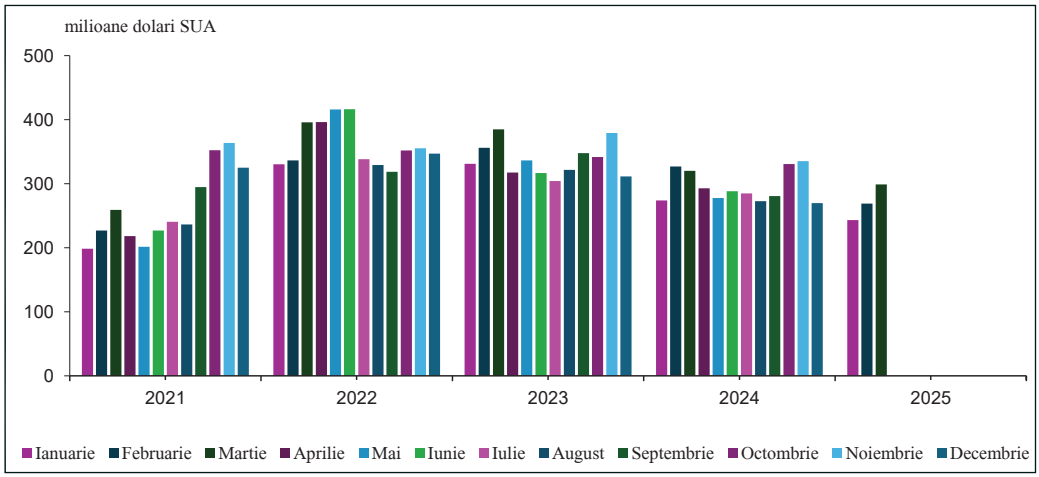

Figura 2. Evoluția lunară a exporturilor de mărfuri, în anii 2021-2025 (milioane dolari SUA), *Sursa:* Biroul Național de Statistică, Statistica Comerțului Exterior

Structura geografică relevă dependența de piața europeană: în 2024, 67,3% din exporturi erau destinate țărilor UE, față de doar 6,8% către țările CSI. După șocul pierderii pieței ruseşti în 2014, Republica Moldova s-a reorientat masiv către UE, însă indici ai concentrării georgrafice au rămas ridicați, semnalând o vulnerabilitate la variații în cererea UE [4]. Politicile comerciale incoerente în anumite sectoare (de ex. interdicții la importul semințelor de floarea-soarelui) au afectat producția internă și, indirect, exporturile de ulei vegetal, care au scăzut cu ~60% în 2024 față de 2023 [3].

Ca structură pe produse, agricultura şi industria alimentară domină exporturile moldovenești. Sectorul agroalimentar generează ≈16% din PIB și ~45% din totalul exporturilor [5]. Solurile fertile (celebrele *cernoziomuri*), clima favorabilă şi tradiția agricolă fac din Moldova un producător competitiv de fructe, legume, nuci şi vinuri [5, 6, 7]. De exemplu, culturi ca floarea-soarelui, nucile, fructele și vinul reprezintă pondere mare în exporturi. Totuși, producția agricolă locală a început să scadă după recolta excepțională din 2021, ceea ce afectează perspectivele de export [3].

În paralel, sectorul IT și al serviciilor digitale s-a evidențiat ca un segment în creștere: exporturile de servicii IT au ajuns la ~468 milioane USD în 2022, de 4,5 ori mai mult decât în urmă cu câțiva ani [4]. Aceasta arată că factorii tehnologici (rata bună de penetrare a internetului, forța de muncă calificată) pot suplini parțial scăderile din agricultură, contribuind la diversificarea exporturilor. Totuși, raportul Expert-Grup subliniază că, per ansamblu, exporturile moldovenești au o complexitate tehnologică redusă și sunt concentrate pe produse cu valoare adăugată mică.

Factori determinanți ai exporturilor Republicii Moldova. În această secțiune detaliem factorii cheie împărțiți pe categorii: natural, socio-economic, tehnologic, politico-juridic și extern.

Factori naturali: Republica Moldova beneficiază de un climat temperat-continental cu veri lungi şi calde, precipitaţii moderate şi soluri fertile (75% din teritoriu arabil) [7].Aceasta avantajează culturile agricole intensive . Resursele naturale includ petrol slab conţinător, depistări marginale neexploatate și, puține rezerve minerale. Lipsa resurselor energetice proprii ridică costurile la importurile de energie, dar și oportunitatea de export a energiei regenerabile, or Republica Moldova are potențial în agricultură biologică, energie solară și eoliană. Riscurile naturale, precum seceta, înghețurile sau grindina sunt totuși semnificative și au condus la scăderea producțiilor agricole în unii ani, afectând exporturile cu produse de origine agrară. Adițional, regiunile viticole din stânga Nistrului și autonomia Găgăuză acoperă părți semnificative ale suprafețelor cu potențial vitivinicol, însă regiunea transnistreană (produsă ~64% pentru UE) rămâne vulnerabilă politic [4].

Factori socio-economici: Forța de muncă relativ ieftină și bine pregătită în anumite domenii (IT, agricultură) oferă un avantaj competitiv [6]. Totuși, fenomenul migrării externe a forței de muncă, în mod speacial, populația economic activă, a generat un deficit de personal în sectoarele productive și reduce potenţialul de producție internă. Populația țării continuă să se reducă într-un ritm alarmant, iar procesele de contracție demografică se intensifică de la an la an. În perioada 2020–2025, numărul populației cu reședință obișnuită s-a diminuat cu aproximativ 9% la nivel național, confirmând un trend de depopulare accelerată. Analiza teritorială relevă discrepanțe semnificative: dacă în majoritatea regiunilor contracția a depășit pragul de 10%, în municipiul Chișinău populația a rămas relativ stabilă, diminuându-se cu doar 0,3%. Acest fapt demonstrează că orașul-capitală reprezintă principalul pol de atracție al migrației interne, beneficiind de influxul populațional din restul regiunilor, în condițiile unui declin accentuat în special în regiunea de Nord, unde pierderea demografică a atins circa 13%.

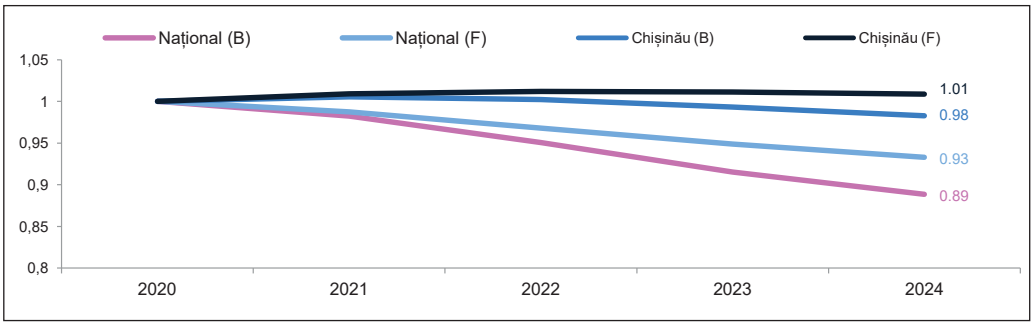

Figura 3. Indicii populației la nivel național și în mun. Chișinău
Sursa: Calculele autorilor în baza datelor Biroului Național de Statistică

Având în vedere dimensiunea redusă a pieței interne (≈2,7 milioane locuitori), capacitatea de absorbție a producției naționale este limitată, ceea ce face ca orientarea spre export să fie o condiție esențială pentru stimularea creșterii economice și integrarea în lanțurile valorice internaționale.

Nivelul scăzut al investițiilor interne în infrastructura de transport și logistică reprezintă un obstacol major pentru competitivitatea exporturilor: rețeaua rutieră degradată prelungește timpii de livrare, capacitatea limitată a portului de la Giurgiulești reduce accesul la transportul maritim, iar absența unei conexiuni feroviare directe și extinse cu vestul Europei limitează integrarea Republicii Moldova în coridoarele comerciale europene.

Oferta forței de muncă în Republica Moldova variază considerabil între regiunile statistice, fiind determinată de nivelul de implicare a populației apte de muncă în activitățile economice. Cele mai înalte rate de activitate se înregistrează în municipiul Chișinău, unde acestea depășesc pragul de 50%, în timp ce în restul regiunilor statistice valorile se mențin sub acest nivel. În ultimii cinci ani, rata de activitate a crescut în toate regiunile, inclusiv în capitală, unde a urcat cu 1,5 puncte procentuale față de 2020 și a atins 52,7% în 2024.

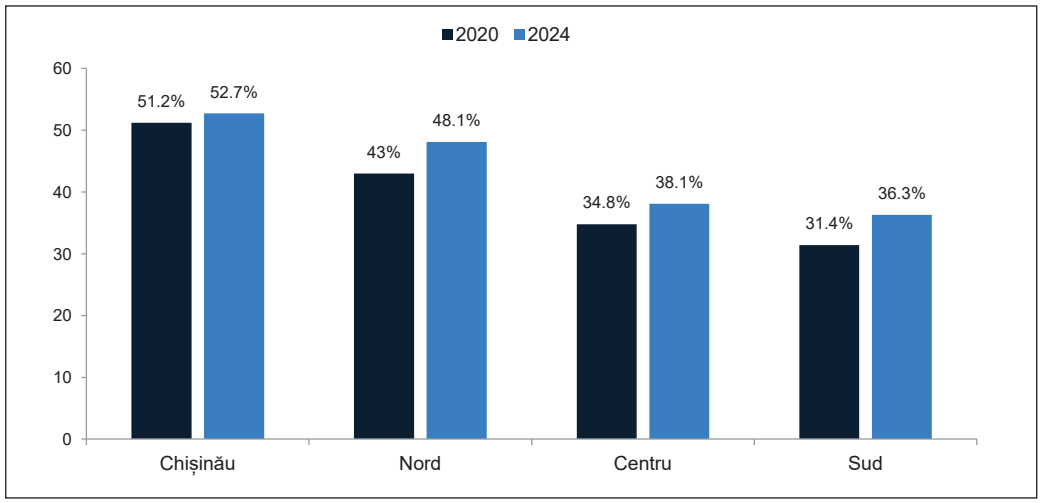

Figura 4. Ratele de activitate în profil regional, %
Sursa: Calculele autorilor în baza datelor Biroului Național de Statistică

Nivelul general de educație și competențe influențează potențialul de inovare al firmelor exportatoare. Mai mult, corupția și instabilitatea politică pot eroda încrederea investitorilor străini și a partenerilor comerciali, diminuând atractivitatea afacerilor cu orientare la export [4].

Factori tehnologici: Modernizarea proceselor de producție și creșterea complexității tehnice a exporturilor rămân insuficiente. Conform analizei Expert-Grup, exporturile Republicii Moldova provin preponderent din industrii cu tehno-

logie redusă [4]. Nivelul redus al investițiilor în cercetare-dezvoltare și absența tehnologiilor avansate în sectorul industrial limitează creșterea productivității. Implementarea incompletă a Programului național de dezvoltare industrială 2024–2028 [8] constituie un obstacol suplimentar. Totuși, sectorul tehnologiilor informaționale înregistrează o dinamică pozitivă, exporturile de servicii digitale atingând circa 468 milioane USD în anul 2022 [4]. De asemenea, există potențial în domenii precum prelucrarea avansată a produselor agricole (alimentație cu valoare adăugată), producția de mașini și componente industriale. Adoptarea pe scară largă a tehnologiilor emergente, inclusiv automatizarea și digitalizarea, se află însă într-o etapă incipientă. Accesul limitat la finanțare pentru întreprinderile mici și mijlocii, precum și lipsa infrastructurii de sprijin pentru inovatori, restrâng investițiile tehnologice și încetinesc procesul de transformare structurală.

Factori politico-juridici: Legislaţia și politicile comerciale influențează direct exporturile. Acordul de Asociere și DCFTA cu UE oferă acces fără tarife la piața UE pentru majoritatea produselor, însă cerințele normative europene (standardizare, certificare, origine) impun adaptări dificile firmelor moldovenești. În domeniul agricol, controalele veterinar-sanitare și supratаxele ocazionale pot îngrădi exporturile agricole (ex. controverse recente legate de exportul de ulei de floarea-soarelui și semințe). De asemenea, barierele tarifare și ne-tarifare rămase pe piețele CSI (deși reduse) au perturbat relațiile tradiționale: exporturile către Rusia/CSI, deși reduse numeric, includ și sectoare de nișă pentru care piețele europene nu sunt competitive (ex. transport agabaritic, utilaje). Cadrul intern instituțional, de la facilități vamale la asistență pentru exportatori, a fost îmbunătăţit parțial, dar expertiza la nivelul firmelor mici privind comerțul internațional este scăzută. Adițional, adoptarea reglementărilor europene în domeniul comerțului și investițiilor, ca parte a condiționalităților UE, creează presiuni la nivel de legislație (ex. drepturi de proprietate, respectarea forței de muncă), care pot necesita ajustări economice. Lipsa unei viziuni pe termen lung de promovare și susținere a exporturilor la nivel guvernamental (de ex. un plan național de export) este semnalată ca lacună [4].

Factori externi și geopolitici: Contextul regional afectează profund potențialul de export. Războiul Rusiei în Ucraina a tranformat fluxurile comerciale: Moldova și-a pierdut în parte rolul de hub de tranzit pentru produsele petroliere ucrainene, ceea ce a redus exporturile de re-export ori produse petroliere, exporturile directe în Ucraina scăzând de la 0,72 mld. USD în 2022 la 0,39 mld. USD în 2024 [3]. De asemenea, blocajele logistice și sancțiunile dinspre/regiunea CSI au tăiat piețe tradiționale. Pe de altă parte, apropierea de UE a deschis oportunități: liberalizarea comerțului prin DCFTA și acordurile preferențiale permite exporturi mai ușoare pe piețe europene. Totuși, economia globală post-pandemie este afectată de inflație, întreruperi de lanțuri logistice și competiția altor exportatori (Polonia, România, Turcia, Asia) pe aceleași piețe. Clima geostrategică incertă și eventuale măsuri protecționiste ale UE (de ex. tarife anti-dumping) reprezintă riscuri suplimentare. În acest context, sta-

tutul de țară candidată și începerea negocierilor de aderare (iunie 2024) presupune alinierea treptată la același cadru normativ cu UE, ceea ce pe termen lung ar trebui să stimuleze exportul de bunuri conforme normelor europene. Totodată, integrările regionale (ex. Parteneriatul Estic) și obținerea unor facilități (ex. acces la Fondul de Tranziție Justă) pot oferi suport politic și financiar pentru creșterea competitivității exportatorilor.

Potențialul de export și situația Republicii Moldova. Potențialul de export al unei țări reprezintă capacitatea sa de a produce și vinde bunuri și servicii pe pieţele internaționale, având în vedere resursele sale interne și avantajele comparative. Această definiție poate fi legată de teoriile clasice ale comerțului internațional, în special teoria avantajului comparativ, formulată de David Ricardo, care afirmă că țările ar trebui să se specializeze în producerea bunurilor pentru care au cele mai mici costuri de oportunitate [11]. Într-o lume globalizată, potențialul de export al unei țări devine o componentă esențială a dezvoltării economice și a integrării pe pieţele globale [10].

Conceptul de potențial de export se referă la diferența dintre valoarea maximă estimată a exporturilor pe care o țară le-ar putea realiza, având în vedere cererea externă, barierele comerciale și capacitatea de producție, și valoarea efectivă a exporturilor înregistrate. International Trade Centre (ITC), prin instrumentul său **Export Potential Map**, oferă o analiză detaliată a acestor discrepanțe pentru fiecare țară și sector.

În cazul Republicii Moldova, ITC estimează un **potențial de export nevalorificat de circa 2 miliarde USD,** ceea ce ar reprezenta o creștere de aproape 50% față de nivelul actual al exporturilor dacă ar fi eliminate constrângerile interne și consolidate capacitățile de producție și logistică. Din acest total, cea mai mare parte este orientată către pieţele Uniunii Europene, confirmând că integrarea europeană constituie direcția strategică principală pentru comerțul extern al țării [9].

Produsele cu cel mai mare potențial suplimentar includ cablaje și componente electrice, fructe și nuci, vinuri și băuturi alcoolice, uleiuri vegetale și articole textile. Valorificarea acestui potențial necesită investiții în modernizarea tehnologică, standardizare și branding internațional, în strânsă corelare cu obiectivele Programului Național de Dezvoltare Industrială 2024–2028.

Pentru a valorifica potențialul de export în context european și a consolida industria autohtonă, propun următoarele măsuri prioritare:

1. **Consolidarea cadrului instituțional & mecanismul recent aprobat**
   - Stabilirea unei comisii interinstituționale pentru monitorizarea transparentă și coordonarea aplicării Programului Național de Dezvoltare Industrială 2024–2028, cu raport anual public.
2. **Stimulente fiscale și regimuri neutre**
   - Deduceri fiscale pentru investiții în tehnologie, amortizare accelerată, aplicabile tuturor companiilor, fără discriminare între entități autohtone și străine.

- Schema de ajutor de stat pentru sectoarele prioritare, așa cum este prevăzută în Programul Național de Dezvoltare Industrială 2024-2028

3. Infrastructură logistică și conectivitate

- Investiții concentrate pe coridoare strategice către UE (Chișinău–Iași, Chișinău–București), implicând finanțare IPA și instituții financiare internaționale.
- Conversie feroviară la standard european și digitalizarea proceselor vamale pentru reducerea birocrației și costurilor.
- Extinderea Portului Giurgiulești și dezvoltarea unor huburi logistice regionale integrate.

4. Zone speciale și parcuri industriale

- Crearea și extinderea parcurilor industriale și clusterelor în regiunile strategice prin parteneriate public–private.

5. Sprijin direct IMM-urilor exportatoare

- Centre de facilitare a exportului care oferă consultanță, certificare și suport tehnic.
- Fond de garantare pentru credite de export și instrumente de asigurare împotriva riscurilor comerciale.
- Programe de instruire în standarde UE, norme de calitate (HACCP, ISO) și marketing internațional.

6. Exploatarea statutului de candidat la UE și branding

- Accesarea eficientă a fondurilor UE (inclusiv IPA III) pentru proiecte industriale și competitivitate.
- Promovarea produselor „Made in Moldova" prin branding colectiv, fără a distorsiona piața, dar sporind vizibilitatea externa.
- Participare activă la târguri și expoziții internaționale pentru diversificarea canalelor de desfacere.

Implementarea acestor recomandări ar trebui să fie monitorizată prin indicatori specifici (creșterea ponderei exporturilor high-tech, numărul de noi piețe accesate, investiții străine nete în sectoare vizate etc.), altminteri vor rămâne doar inițiative ambițioase teoretice.

Bibliografie:

1. Consiliul Uniunii Europene. „Republica Moldova." *Consilium.europa.eu*, 23 iunie 2022. Disponibil la: https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/moldova/ (accesat la 24 septembrie 2025).
2. Biroul Național de Statistică. *Comerțul internațional cu mărfuri în anul 2024*. Comunicat statistic. Chișinău, februarie 2025. Disponibil la: https://statistica.gov.md (accesat la 24 septembrie 2025).

3. Ionită, V. *Scăderea exporturilor moldovenești: cauze și efecte structurale*. Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2024.
4. Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). *Republica Moldova: economia și provocările integrării europene*. Berlin–Chișinău: FES, 2023.
5. Banca Mondială. *Republic of Moldova: Trade and Competitiveness Diagnostic*. Washington, DC: World Bank, 2024.
6. Stratan, A., Calmîc, O., Șavga, L. *Competitivitatea economică a Republicii Moldova: perspective de dezvoltare*. Chișinău: INCE, 2022.
7. U.S. International Trade Administration (ITA). „Moldova – Agriculture.” *Country Commercial Guides*, 2023. Disponibil la: https://www.trade.gov (accesat la 24 septembrie 2025).
8. Guvernul Republicii Moldova. *Hotărârea Nr. 280 din 17 aprilie 2024 „Cu privire la aprobarea Programului național de dezvoltare industrială pentru anii 2024–2028”*. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 238–240/485, 6 iunie 2024.
9. International Trade Centre. *ITC Export Potential Map: Republica Moldova* [Instrument interactiv]. Disponibil la: https://exportpotential.intracen.org/en/products/tree-map?fromMarker=i&exporter=498&toMarker=w&market=w&whatMarker=s (accesat la 24 septembrie 2025).
10. Krugman, P.R., Obstfeld, M. *International Economics: Theory and Policy*. Sixth Edition. Boston: Addison Wesley, 2003. ISBN 0-321-11639-9.

DECLINUL RECENT AL EXPORTURILOR REPUBLICII MOLDOVA (2024–2025): CAUZE STRUCTURALE ȘI DIRECȚII DE REDRESARE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

THE RECENT DECLINE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S EXPORTS (2024–2025): STRUCTURAL CAUSES AND RECOVERY DIRECTIONS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

CZU: 339.564(478)"2024/2025":339.5(4-672 UE)

Aliona URSOI
Doctorandă, anul II
Școala Doctorală Științe Juridice și Economice, USM
ORCID: 0009-0006-6233-4294
E-mail: aliona.ursoi@gmail.com

Abstract. *The paper examines the decline in the Republic of Moldova's exports during 2024–2025, focusing on structural causes and recovery directions in the context of European integration. The study relies on statistical data from the National Bureau of Statistics and international sources (Eurostat, ITC), complemented by insights from academic literature. The results show that the export downturn is not solely driven by conjunctural factors, such as the war in Ukraine, but mainly by internal vulnerabilities: dependence on agri-food products, limited market diversification, weak logistics infrastructure, and incoherent trade policies. The main conclusion is that reversing the decline requires industrial and technological modernization, product and market diversification, and full use of opportunities provided by the DCFTA and recent trade agreements, including the one with EFTA countries.*

Keywords: Moldova's exports, structural challenges, European Integration, trade diversification, export decline, policy reform

Introducere. Exporturile constituie un pilon esențial al economiei Republicii Moldova, reflectând atât integrarea în piețele internaționale, cât și capacitatea de creștere economică. Reorientarea strategică spre Uniunea Europeană, după semnarea Acordului de Asociere și a DCFTA în 2014, a dus la creșterea ponderii exporturilor către UE de la ≈49% la peste 65% în 2024 [1].

Totuși, după avansul rapid din 2021–2022, susținut de o recoltă agricolă favorabilă și de factori conjuncturali precum reexporturile petroliere către Ucraina [2], trendul s-a inversat. În 2024, exporturile au coborât la 3,55 miliarde USD, cu –12,2% față de 2023 [1], iar în 2025 declinul s-a prelungit pentru a 26-a lună consecutiv [3].

Această dinamică relevă vulnerabilități structurale: dependența de exporturile agroalimentare și de produse cu valoare adăugată scăzută, diversificarea limitată a piețelor, infrastructura logistică insuficientă și politici comerciale adesea incoerente.

Lucrarea de față analizează aceste cauze profunde, concentrează atenția pe exporturile către UE și propune recomandări de politici pentru consolidarea rezilienței și stimularea redresării.

Metodologie. Cercetarea îmbină analiza cantitativă a datelor statistice oficiale cu o analiză calitativă a literaturii de specialitate. Analiza longitudinală acoperă perioada 2020–2025, utilizând date ale Biroului Național de Statistică pentru comerțul internațional de mărfuri, completate cu surse Eurostat și ITC Trade Map, pentru comparabilitate internațională [1, 4].

Structura exporturilor a fost evaluată prin indicatori de concentrare (ex. indicele Herfindahl-Hirschman), pe baza clasificației SITC, pentru a evidenția gradul de diversificare a produselor și piețelor [5]. Adițional, s-au examinat indicii de volum și valoare, pentru a separa efectele de preț de cele de cantitate, relevante mai ales în cazul produselor agroalimentare.

Componenta calitativă a inclus revizuirea literaturii academice și a analizelor experților locali și a organizațiilor internaționale, care au abordat impactul secetei, al războiului din Ucraina și al politicilor industriale asupra comerțului exterior [2] [6]. Triangularea acestor surse a permis coroborarea datelor empirice cu explicații teoretice.

Evoluția recentă a exporturilor și amploarea declinului. După un vârf conjunctural în 2022–2023, exporturile Republicii Moldova au intrat pe o pantă descendentă. În 2024, volumul total al exporturilor a fost de 3,55 mld. USD, cu 12,2% mai puțin față de 2023, cea mai mare contracție din ultimul deceniu [1]. Deficitul comercial s-a adâncit, gradul de acoperire a importurilor scăzând la 39% [1]. Tendința s-a menținut și în 2025: în perioada ianuarie–mai, exporturile au fost cu –10,5% mai mici decât în aceeași perioadă a anului precedent [1].

Tabel 1. Evoluția exporturilor totale ale Republicii Moldova (2020–2025)

An	Exporturi totale (mld. USD)	Dinamica anuală (%)	Pondere UE (%)	Pondere CSI (%)	Pondere alte țări (%)
2020	2,50	–4,1	63,0	15,0	22,0
2021	3,15	+26,0	62,5	14,0	23,5
2022	4,00	+26,9	64,0	12,0	24,0
2023	4,05	+1,2	65,4	9,0	25,6
2024	3,55	–12,2	67,3	6,8	25,9
2025*	1,55 (ian–mai)	–10,5 (vs. 2024)	68,0	6,5	25,5

Sursa. Biroul Național de Statistică, 2024, link

Analiza structurii comerțului internațional indică că scăderea a fost determinată în principal de reexporturi, care au scăzut cu –28,1%, comparativ cu –5,6% în cazul exporturilor autohtone [1]. Factorul decisiv a fost prăbușirea livrărilor de produse

petroliere către Ucraina, care în 2022–2023 reprezentau temporar ≈15% din exporturi, dar au dispărut aproape complet în 2024 [2].

Pe lângă acest efect conjunctural, declinul reflectă și vulnerabilități structurale. Agricultura a suferit o contracție de –18,9% în 2024, producția vegetală scăzând cu –22% din cauza secetei [3]. Aceasta s-a tradus în scăderi drastice la cereale (–24,4%) și la uleiul de floarea-soarelui (–51%) [1]. În paralel, industria alimentară și de prelucrare a înregistrat contracții de peste –17% [1].

Cererea externă slabă a agravat situația: exporturile către România au scăzut cu –18% și către Germania cu ≈–22% [1]. Spre Est, comerțul a fost afectat de războiul din Ucraina și de costurile logistice majorate: exporturile către Ucraina au scăzut cu –45%, iar cele către Rusia cu –18% [1] [4].

Tabel 2. Principalele destinații ale exporturilor moldovenești, 2024

Țara	Valoare exporturi (mil. USD)	Pondere în total (%)	Dinamică față de 2023 (%)
România	1.160	32,6	–18,0
Ucraina	330	9,3	–45,0
Italia	240	6,7	–8,0
Cehia	220	6,1	+5,0
Turcia	215	6,0	–3,0
Germania	170	4,8	–22,0
Polonia	155	4,3	–10,0
Alte țări	1.065	30,2	–2,0

Sursa. Biroul Național de Statistică, 2024, link

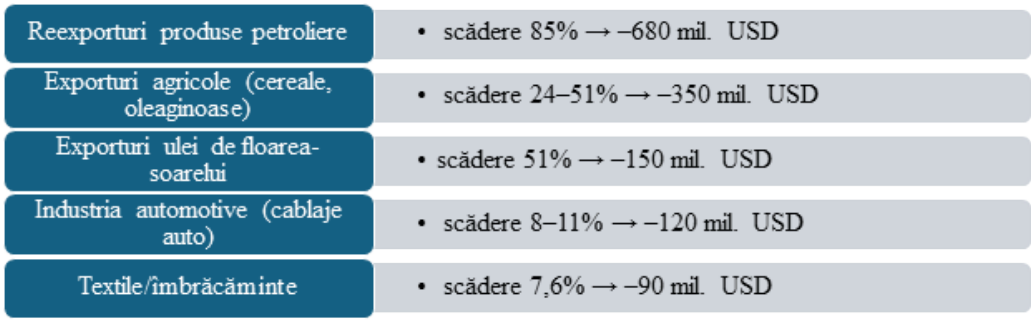

Figura 1. Factori structurali ai declinului exporturilor (2024-2025).
Sursa: Biroul Național de Statistică, Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării

De asemenea, sectoarele industriale orientate spre export au fost în declin: textilele au scăzut cu –7,6% [1], iar industria cablajelor auto cu –8,8% [1]. În ansamblu, producția industrială din 2025 a revenit la nivelul din 2015, confirmând un deceniu de stagnare [2].

În sinteză, declinul exporturilor rezultă din combinația mai multor factori: dispariția unui episod excepțional de reexporturi petroliere, șocuri negative de ofertă (secetă), cerere externă redusă, bariere comerciale regionale și pierderea competitivității în sectoare cheie.

Structura exporturilor: dependențe sectoriale și diversificare redusă. Analiza structurii exporturilor Republicii Moldova în perioada 2022–2024 indică că ponderea principalelor categorii de produse a rămas relativ stabilă, cu doar câteva ajustări marginale. Astfel, legumele, fructele, semințele oleaginoase, cerealele și băuturile continuă să reprezinte aproximativ 40% din exporturi, în timp ce produsele industriale, în special cablaje auto și componente electrice, și articolele de îmbrăcăminte se mențin la 20–25%. Singura descreștere structurală semnificativă se observă la categoria „petrol și produse petroliere", care a scăzut de la circa 10% din total în 2022 la doar 3,8% în 2024, ca urmare a dispariției reexporturilor către Ucraina. Aceasta explică parțial contracția abruptă din 2023–2024. Totuși, declinul general de 12,2% al exporturilor în 2024 este determinat în principal de reducerea volumelor fizice și a valorii la produsele agroalimentare (cereale, oleaginoase, uleiuri vegetale) din cauza secetei și a prețurilor internaționale în scădere, precum și de cererea mai redusă pe piețele cheie din UE. În consecință, structura aparent stabilă maschează vulnerabilitatea exporturilor: concentrarea ridicată pe câteva grupe de produse cu valoare adăugată redusă amplifică impactul oricărui șoc extern sau intern asupra performanței comerciale totale [1]. Primele cinci categorii însumează circa 55% din total, iar primele opt – peste 69%, ceea ce denotă o diversificare scăzută.

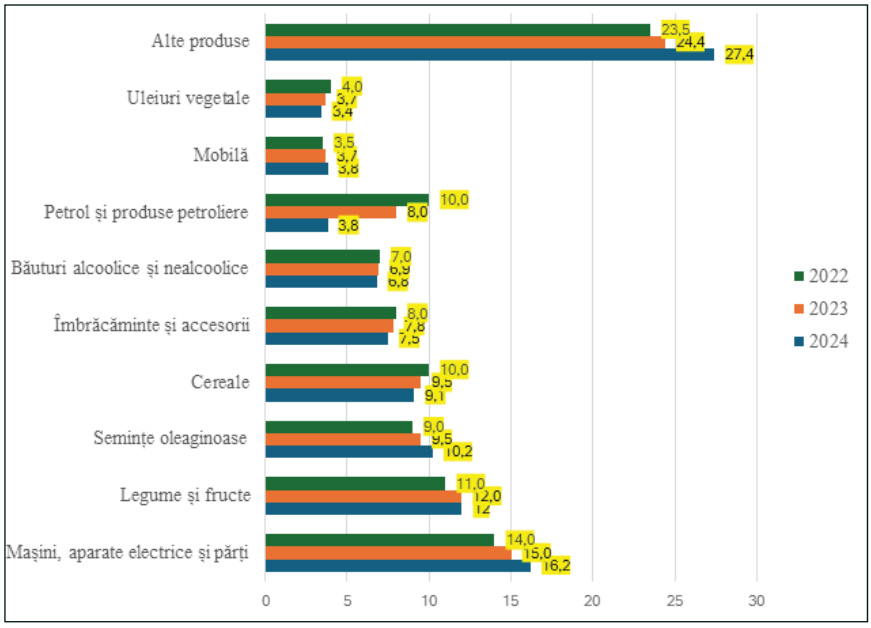

Figura 2. *Structura exporturilot Republicii Moldova pe produse* (2022-2024, % din total).
Sursa: Biroul Național de Statistică, 2024, link

Această structură este confirmată și de analiza indicelui Herfindahl-Hirschman (HHI) aplicată comerțului moldovenesc, care indică un nivel relativ ridicat de concentrare [5]. În practică, aceasta înseamnă că șocurile sectoriale, climatice, de preț sau de cerere, afectează disproporționat balanța comercială națională.

Dependența de sectorul agroalimentar primar este deosebit de pronunțată, or agregat, fructele și legumele, oleaginoasele, cerealele, băuturile și uleiurile vegetale au reprezentat în 2024 aproximativ 40% din exporturi[1]. Aceste produse, fiind în mare parte materii prime sau cu prelucrare minimă, sunt extrem de sensibile la variațiile climatice și la fluctuațiile pieței mondiale. Spre deosebire de economiile europene avansate, unde bunurile agricole și alimentare rareori depășesc 2–3% din exporturile totale, Republica Moldova se confruntă cu o expunere mult mai mare, care amplifică volatilitatea veniturilor externe.

În ceea ce privește bunurile industriale cu valoare adăugată ridicată, acestea sunt puțin reprezentate. Exporturile industriale notabile sunt limitate la subansamble electrice/electronice și mobilier, iar lipsa unei industrii naționale diversificate (mașini finite, utilaje complexe, produse chimice, farmaceutice) reflectă un grad scăzut de industrializare și inovare tehnologică [2]. Această dependență de câteva investiții străine de tip lohn face ca exporturile să fie vulnerabile la deciziile corporative și la ciclurile externe, după cum s-a observat în industria auto europeană în 2023–2024.

Distribuția geografică și implicațiile integrării europene. La nivel geografic, în 2024, Uniunea Europeană a absorbit circa 67% din exporturile moldovenești, în timp ce CSI a reprezentat doar 6,8%, iar restul „alte țări" aproximativ 26% [1].. România s-a consolidat ca principal partener, cu 32,6% din total (≈1,16 mld. USD). În ansamblu, primele șapte destinații comerciale au însumat aproape 70% din exporturi.

Această concentrare geografică are o dublăsemnificație: pe de o parte confirmă progresul integrării europene, dar pe de altă parte sporește dependența de cererea și reglementările UE, în special ale României. Orice șoc economic sau schimbare legislativă în România se transmite imediat exportatorilor moldoveni. În același timp, reorientarea de la Est spre Vest a redus vulnerabilitatea la embargouri politice, dar nu a rezolvat problema diversificării globale. Piețele din Asia, Africa sau America de Nord rămân slab exploatate, deși există semne de potențial, în special în Orientul Mijlociu și Africa de Nord pentru produsele agroalimentare.

Implicații generale. Structura actuală, bazată pe produse agricole brute și câteva industrii de lohn, explică vulnerabilitatea exporturilor Republicii Moldova la șocuri externe și la cicluri conjuncturale. În lipsa extinderii gamei de produse cu valoare adăugată mare și a diversificării piețelor de destinație, exporturile vor continua să fie volatile și dependente de factori externi greu controlabili.

Concluzii. Declinul exporturilor Republicii Moldova din perioada 2024–2025 reflectă vulnerabilitatea unui model economic concentrat pe câteva produse și piețe. Scăderea de circa 12% în 2024 și continuarea trendului negativ în 2025 nu pot fi

explicate doar prin șocuri conjuncturale: secetă, războiul din Ucraina, încetinire economică regională etc., ci sunt amplificate de cauze structurale: ponderea excesivă a produselor agroalimentare primare, diversificarea redusă, infrastructura logistică insuficientă și lipsa unei politici industriale coerente. Aceste elemente sporesc volatilitatea și reduc reziliența comerțului extern.

În contextul integrării europene, Republica Moldova trebuie să abordeze aceste slăbiciuni prin măsuri precise și orientate pe rezultate. Astfel, considerăm oportune considerarea următoarelor direcții de politici publice:

- **Diversificarea produselor și creșterea valorii adăugate:**
  - Introducerea unui program național de procesare agroalimentară (sucuri concentrate, conserve, ulei îmbuteliat, lactate ambalate) cu granturi competitive pentru întreprinderile mici și mijlcii.
  - Crearea unei mărci naționale premium pentru vinuri și susținerea exportului prin participarea la cel puțin 5 târguri internaționale de profil anual.
  - Atragerea investițiilor în industrii neagricole (ex. electronice, confecții de design, mobilă modulară) prin facilități fiscale în zonele economice libere.
- **Diversificarea piețelor și diplomația economică:**
  - Lansarea unui program guvernamental de atașați comerciali în cel puțin10 țări-țintă cu stabilirea indicatorilor de performanță specifici pentru fiecare.
  - Implicarea diasporei în crearea de rețele de distribuție prin scheme de co-investiții sprijinite de stat.
- **Infrastructură și logistică:**
  - Finalizarea urgentă a modernizării Portului Giurgiulești și conectarea acestuia la coridoarele TEN-T prin cale ferată la ecartament european.
  - Crearea a cel puțin 5 hub-uri logistice regionale cu depozite frigorifice și centre de colectare pentru produse agroalimentare destinate exportului.
  - Modernizarea coridorului rutier Chișinău–Iași–Constanța pentru reducerea timpului de livrare pe piața UE.
- C**adrul instituțional și politic:**
  - Elaborarea și adoptarea unei Strategii Naționale pentru Exporturi 2025–2035, cu obiective măsurabile: creșterea ponderii produselor cu valoare adăugată în exporturi la 30% până în 2030 și reducerea ponderii agriculturii primare sub 25%.
  - Lansarea unui program de co-finanțare pentru certificări internaționale (ISO, GlobalGAP, HACCP), acoperind până la 50% din costurile companiilor.
- **Valorificarea integrării europene:**
  - Pregătirea și depunerea de proiecte eligibile pentru IPA sau alte fonduri europene axate pe infrastructură de transport și digitalizare vamală.
  - Integrarea în lanțurile valorice europene prin sprijinirea investițiilor în componente auto pentru vehicule electrice și în ambalaje ecologice.

Referințe bibliografice:

1. Biroul Național de Statistică al RM. *Comerțul internațional cu mărfuri al Republicii Moldova în luna decembrie 2024 și în anul 2024* (Comunicat de presă, 17.02.2025) [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/comertul-international-cu-marfuri-al-republicii-moldova-in-luna-9539_61660.html
2. Ioniță V. Iluzia Creșterii și Scăderii Exporturilor Moldovenești: Impactul excepțional al exportului de produse petroliere și realitatea economiei (22.11.2024) [citat 01.09.2025]. Disponibil: ionita.md/2024/11/22/iluzia-cresterii-si-scaderii-exporturilor-moldovenesti-impactul-exceptional-al-exportului-de-produse-petroliere-si-realitatea-economiei/
3. Petruleac D. *Exporturile R. Moldova, în scădere pentru a 26-a lună consecutiv: soluțiile propuse de experți*. Radio Moldova (19.06.2025) [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://radiomoldova.md/p/53659/exporturile-r-moldova-in-scadere-pentru-a-26-a-luna-consecutiv-solutiile-propuse-de-experti
4. Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării (MDED**).** *Raport trimestrial privind evoluția social-economică a Republicii Moldova în anul 2024*. Chișinău, 2025.
5. Diavor M**.** *Analiza vulnerabilității comerțului exterior al Republicii Moldova din punctul de vedere al structurii exportului și importului pe produse*. In: *30 de ani de reforme economice în Republica Moldova: progres economic prin inovare și competitivitate* (Conferința Științifică Internațională dedicată aniversării a 30-a ASEM, 24-25 sept. 2021), Chișinău: ASEM, 2022, vol.2, pp. 124-129.
6. Banca Mondială. *Actualizare Economică – Republica Moldova* (aprilie 2024) [citat 01.09.2025]. Disponibil: https://thedocs.worldbank.org/en/doc/a0431bba506280b818d86f78689cd979-0080012024/original/Moldova-Economic-Update-2024-ROM.pdf.

FIXAREA PREȚURILOR ÎN ACORDURILE VERTICALE

PRICE FIXING IN VERTICAL AGREEMENTS

CZU: 338.534:339.187.4

Ana GALUȘ
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID 0009-0002-8141-6181,
E-mail: ana.galus@gmail.com

Rezumat. *Acordurile verticale anticoncurențiale pot lua diferite forme. Un tip de acord vertical anticoncurențial care nu beneficiază de excepții (decât de posibilitatea de a demonstra aplicarea excepției individuale) și reprezintă o restricție gravă a concurenței o constituie fixarea prețurilor în relația furnizor-distribuitor. Aceasta poate avea loc în mod direct sau indirect, fiind permise doar recomandarea prețurilor sau stabilirea prețurilor maxime. Practica decizională a autorității de concurență din Republica Moldova a constatat unele astfel de acorduri de fixare a prețurilor pe piața telecomunicațiilor și pe piața retail-ului în supermarketuri.*

Cuvinte-cheie: *Concurență, acord vertical, acord vertical anticoncurențial, fixarea prețurilor, fixarea directă a prețurilor, fixarea indirectă a prețurilor, prețuri maxime, prețuri recomandate.*

Abstract. *Anti-competitive vertical agreements can take many forms. One type of anti-competitive vertical agreement that does not benefit from exemptions (except for the possibility of proving the application of an individual exemption) and constitutes a serious restriction of competition is price fixing in the supplier-distributor relationship. This can take place either directly or indirectly, with only price recommendations or maximum price setting being permitted. The decision-making practice of the competition authority in the Republic of Moldova has identified some such price-fixing agreements in the telecommunications market and in the supermarket retail market.*

Keywords: *Competition, vertical agreement, vertical anticompetitive agreement, price fixing, direct price fixing, indirect price fixing, maximum prices, recommended prices.*

Introducere

Fixarea prețurilor de revânzare reprezintă o restricție verticală gravă, având potențialul unui impact profund asupra concurenței pe piață. În esență, această practică se referă la situația în care un producător sau furnizor impune prețul la care un distribuitor vinde produsele către consumatorul final. Deși, la prima vedere, ar putea părea o simplă strategie comercială, fixarea prețurilor de revânzare poate duce la consecințe negative, cum ar fi eliminarea concurenței la nivel de preț, creșterea artificială a prețurilor pentru consumatori și, implicit, reducerea bunăstării acestora.

În Republica Moldova, cadrul legal privind concurența, instituit în principal prin Legea concurenței nr. 183 din 11.07.2012 [9], interzice astfel de practici.

Cu toate acestea, există multiple provocări în identificarea, investigarea și sancționarea acestor acorduri, dată fiind complexitatea relațiilor comerciale verticale.

Fixarea prețurilor în acordurile verticale ca formă de restricție gravă

Conform celor expuse în literatura de specialitate [2, p. 765], un producător (sau un furnizor de servicii) nu este preocupat numai de producere, ci trebuie să planifice și distribuția produsului sau serviciului. De obicei, producătorii vor dori să minimizeze costurile aferente producerii și să se asigure că produsele vor fi distribuite clienților în modul cel mai eficient. La general, producătorii pot distribui ei înșiși produsele sau pot delega această sarcină unui terț [2, p. 768]. Relația cu terțul distribuitor va constitui o relație pe verticală, iar acordul dintre cei doi va constitui un acord vertical.

Legea concurenței a Republicii Moldova definește acordul vertical drept un „acord sau practică concertată convenit(ă) între două sau mai multe întreprinderi independente ce acționează fiecare, în sensul acordului sau al practicii concertate, la niveluri diferite ale lanțului de producție sau de distribuție, care se referă la condițiile în care părțile pot cumpăra, vinde sau revinde anumite produse" (art. 4).

Art. 1736 al Codului civil al Republicii Moldova [7] definește contractul de distribuție drept acel contract prin care o parte (furnizor) se obligă să furnizeze celeilalte părți (distribuitor) produse, în mod continuu, iar distribuitorul se obligă să cumpere produsele date sau să le ia și să plătească pentru ele și să le furnizeze altora în numele și pe contul distribuitorului.

Regulamentul privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurenţiale [8], act normativ subordonat Legii concurenței și care prevede norme juridice secundare menite să reglementeze în continuare și să pună în aplicare instituția acordurilor verticale, nu definește acordul vertical, ci operează cu noțiunea acordului vertical definită în Legea concurenței (secțiunea 4 a Regulamentului).

Acest act normativ transpune, printre altele, prevederile Regulamentului (UE) nr. 330/2010 al Comisiei din 20.04.2010 privind aplicarea articolului 101 aliniatul (3) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, categoriilor de acorduri verticale și practici concertate [21], abrogat între timp și înlocuit cu Regulamentului Comisiei UE 2022/720 privind aplicarea articolului 101 alineatul (3) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene la categoriile de acorduri verticale și practici concertate [22].

Conform Regulamentului Comisiei UE 2022/720, acordul vertical „înseamnă un acord sau practică concertată convenit(ă) între două sau mai multe întreprinderi care acționează fiecare, în sensul acordului sau al practicii concertate, la niveluri diferite ale lanțului de producție sau de distribuție, și care se referă la condițiile în care părțile pot cumpăra, vinde sau revinde anumite bunuri sau servicii" [22, art. 1].

În doctrină, acordurile verticale sunt definite drept „acorduri între firme care operează la diferite niveluri ale lanțului de producție și aprovizionare" [2, p. 768].

Conform autorului Giorgio Monti, acordul vertical este „o alianță în care obiectivul comun al părților este creșterea producției și reducerea prețurilor în beneficiul consumatorilor” [5, p. 347].

Acordurile verticale presupun existența a trei elemente: (i) existența unui acord/practică concertată între două sau mai multe întreprinderi, (ii) întreprinderile trebuie să fie plasate la niveluri diferite ale lanțului de producție-distribuție (de regulă existând o relație de tip furnizor-revânzător) și (iii) acordul să aibă ca obiect condițiile de comercializare (vânzare-cumpărare/revânzare) a unor produse sau servicii [3, p. 30].

Este esențial să notăm faptul că acordurile verticale nu prezintă, prin ele însele, careva îngrijorări concurențiale sau semne de distorsionare competitivă, atât timp cât nu cad sub incidența tipurilor de acorduri interzise prevăzute de art. 5 din Legea concurenței, care se referă atât la acordurile orizontale, cât și cele verticale.

Printre aceste tipuri, se regăsește stabilirea prețurilor, una dintre cele mai „atractive” practici în materia acordurilor verticale, conform doctrinei de specialitate [6, p. 88].

Tipul dat de acord anticoncurențial este reglementat de art. 5 alin. (1) lit. a) din Legea concurenței și este nul de drept, adică lovit de nulitate absolută, în temeiul prevederii legale relevante (art. 5 alin. (2) din Legea concurenței). Mai mult, acordul de fixare a prețurilor nu poate beneficia de excepții pe motiv că este de importanță minoră (art. 8 și 9 din Legea concurenței și secțiunea 5-9 a Regulamentul privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurenţiale) sau în baza exceptărilor pe categorii prevăzute de Regulamentul privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurenţiale.

Unica portiță de scăpare pentru întreprinderile care au fost găsite în situația încheierii unui acord vertical anticoncurențial de stabilire a prețurilor este să ca acestea să invoce și să demonstreze efectele favorabile concurenței, solicitând aplicarea unei exceptări individuale, în conformitate cu art. 6 alin. (1) din Legea concurenței, *salvând* astfel clauzele contractuale de la nulitate.

Examinând prevederile legale relevante privind stabilirea prețurilor, reținem faptul că Regulamentul privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurențiale detaliază în continuare conceptul de fixare a prețurilor, explicând faptul că fixarea prețurilor reprezintă restrângerea capacității cumpărătorului de a-și stabili prețul de vânzare, fără a aduce atingere posibilității furnizorului de a impune un preț de vânzare maxim sau de a recomanda un preț de vânzare, cu condiția ca acestea din urmă să nu echivaleze cu un preț de vânzare fix sau minim stabilit ca rezultat al presiunii exercitate ori al stimulentelor oferite de oricare dintre părți (secțiunea 59, p. 1) a Regulamentului).

Prevederea dată reprezintă o transpunere fidelă a prevederilor art. 4 lit. (a) al Regulamentului Comisiei UE privind aplicarea art. 101 alineatul (3) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene la categoriile de acorduri verticale și practici concertate [22].

Regulamentul privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurenţiale distinge între impunerea prețurilor de revânzare în mod direct și impunerea prețurilor de revânzare în mod indirect, explicând faptul că spre deosebire de stabilirea directă a prețurilor de revânzare, la stabilirea indirectă a prețurilor de revânzare, se poate:

- stabili marja de distribuție,
- stabili nivelul maxim al reducerilor pe care le poate acorda un distribuitor față de un nivel predefinit al prețului,
- condiționa acordarea de rabaturi de respectarea unui anumit nivel de preț
- condiționa rambursarea cheltuielilor promoționale de către furnizor, de respectarea unui anumit nivel de preț,
- condiționa prețul de vânzare prevăzut de prețul de revânzare ale concurenților, precum și
- recurge la amenințări, intimidări, avertizări, penalizări, întârzierea sau suspendarea livrărilor ori rezilierea acordului în cazul nerespectării unui anumit nivel de preț (secțiunea 60-62 a Regulamentului).

Propunem să examinăm în continuare în detalii formele de fixare a prețurilor.

Fixarea directă a prețurilor de revânzare

Orientările Comisiei Europene privind restricțiile verticale oferă sprijin în a înțelege mai multe despre fixarea directă a prețurilor de revânzare, explicând faptul că aceasta se referă la acele dispoziții contractuale sau practici concertate care (i) stabilesc în mod direct prețul pe care cumpărătorul trebuie să îl perceapă clienților săi sau care (ii) permit furnizorului să stabilească prețul de revânzare ori (iii) interzic cumpărătorului să vândă sub un anumit nivel al prețului [23, nr. 186]. Astfel, noțiunea „în mod direct" ar semnifica stabilirea nemijlocită sau neocolită a prețurilor [4, p. 95].

După cum explică doctrina de specialitate, interzicerea cumpărătorului de a vinde sub un anumit nivel al prețului, adică fixarea unui preț minim în acordurile verticale elimină concurența, deoarece aceasta nu își poate permite un preț sub prețul minim practicat, cel afectat într-un final fiind consumatorul care nu poate beneficia de prețuri concurențiale, deoarece sunt mai puține oferte pe piață [1, p. 112].

Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene (în continuare, „**CJUE**" sau „**Curtea**") a stabilit în repetate rânduri că acordurile care impun prețuri minime sau fixe de revânzare, limitând astfel capacitatea acestora de a stabili în mod independent prețurile de revânzare, restricționează concurența prin obiectul lor. Notăm aici faptul că Legea concurenței prevede expres faptul că aceasta se aplică „cu luarea în considerare a jurisprudenței aplicabile a Curții de Justiție a Uniunii Europene și a altor instrumente de interpretare ale instituțiilor Uniunii Europene" (art. 3 alin. (7) din Legea concurenței),

Menționăm aici cauza *Pronuptia de Paris contra Schillgallis* [26, nr. 25], unde Curtea a stabilit faptul că dispozițiile care afectează libertatea francizatului de a-și

stabili propriile prețuri restricționează concurența, cauza *Metro contra Comisiei (nr. 1)* [24, nr. 21], unde CJUE a decis faptul că „concurența prin preț este atât de importantă încât nu poate fi eliminată niciodată". În cauza *Binon contra AMP* [25, nr. 44], CJUE a statutat faptul că „dispozițiile care fixează prețurile care trebuie respectate în contractele cu terți constituie, în sine, o restricție a concurenței".

Un exemplu mai recent de stabilire directă prin contract a prețului pe care cumpărătorul trebuie să îl perceapă de la clienții săi se regăsește în Decizia Comisiei Europene din 17 decembrie 2018 în cauza *AT.40428 Guess* [31], citată în Orientările privind restricțiile verticale [23, nr. 186], conform căreia obligarea cumpărătorului de a vinde bunuri la prețuri conform unei așa-zise liste de prețuri recomandate constituie o impunere directă a prețurilor de revânzare [31, nr. 84, 86, 137].

Pe lângă formele discutate de mai sus de impunere directă a prețurilor de revânzare, care se regăsesc expres în Regulamentul privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurenţiale (secțiunea 60) [8], Orientările Comisiei Europene privind restricțiile verticale [23, nr. 185] califică drept impunere directă a prețurilor de revânzare două noi forme: (i) stabilirea marjei de revânzare și (ii) impunerea unor prețuri minime afișate, care interzic distribuitorului să promoveze prețuri inferioare unui nivel stabilit de furnizor [23, nr. 187]. Legislația națională , însă, nu conține prevederi în acest sens, recomandarea fiind ca aceasta să se ajusteze Orientărilor Comisiei Europene prin completarea formelor de impunere indirectă a prețurilor de revânzare.

Practica decizională națională a autorității de concurență a Republicii Moldova – Consiliul Concurenței, relevă faptul că pe parcursul a peste 13 ani, de la intrarea în vigoare a Legii concurenței la 14 septembrie 2012 și până la data prezentei lucrări, autoritatea nu a adoptat vreo decizie prin care sa constate o încălcare concurențială sub forma impunerii prețurilor de revânzare, fie direct sau indirect.

Au existat, însă, investigații în domeniul acordurilor anticoncurențiale verticale, inclusiv în privința fixării prețurilor. Investigațiile date s-au finalizat, în cea mai mare parte, cu asumarea de angajamente de către întreprinderi, iar o investigație – cu încetarea acesteia pe motiv de lipsă de probe.

Astfel, autoritatea a constatat fixarea directă a prețurilor pe piața telecomunicațiilor: în 2015, Consiliul Concurenței a constatat faptul că contractele încheiate între ÎM Orange Moldova SA şi dealerii săi (distribuitori direcți și agenți autorizați) conțin clauze anticoncurențiale privind obligarea dealerilor să vândă produsele companiei exclusiv la prețurile stabilite de furnizor [10, p. 6], iar agenților autorizați li s-a interzis expres să acorde, din propria inițiativă, reduceri, să efectueze majorări de prețuri sau să impună condiții adiționale de achiziții. Investigația dată s-a finalizat cu o propunere de angajamente din partea ÎM Orange Moldova SA, sub forma modificării contractelor cu excluderea prevederilor anticoncurențiale (modificate ulterior) [20].

În 2017, autoritatea a constatat clauze care stabilesc restricții la prețurile de revânzare în cazul contractelor încheiate între Moldtelecom S.A. și distribuitorii săi

și Moldcell SA și distribuitorii săi [11, p. 4-5] (similar, ambele companii au propus angajamente, modificate ulterior) [17].

Fixarea indirectă a prețurilor de revânzare

Conform autoarei Emilia Mihai, fixarea indirectă a prețurilor se realizează prin fixarea „altor elemente care concură la formarea lor (marje, rabaturi, etc.) ori prin impunerea a diverse constrângeri, care conduc la același rezultat" [4, p. 95].

Regulamentul privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurenţiale [8, nr. 62] menționează formele de impunere indirectă a prețurilor de revânzare, acestea fiind expuse mai sus.

Limbajul folosit de Regulament („*Impunerea indirectă a preţurilor de revânzare are loc atunci când: (...)*" [8, nr. 62]), din punctul nostru de vedere, nu răspunde clar întrebării dacă lista dată este un exhaustivă.

Pe de o parte, prevederea dată pare să prezinte o listă a tuturor acțiunilor de stabilire indirectă a prețurilor, iar pe de altă parte lasă loc de interpretarea precum că pot exista și alte situații când are loc o impunere indirectă a prețurilor. Din fericire, Orientările Comisiei Europene privind restricțiile verticale [23, nr. 187] explică faptul că lista este una neexhaustivă și că pot exista și alte modalități de impunere indirectă a prețurilor de revânzare de către furnizori.

Practica decizională a Consiliului Concurenței al Republicii Moldova arată faptul că furnizorii de pe piața retail-ului în supermarketuri au recurs la clauze de impunere indirecta a prețurilor de revânzare.

În 2017 [12], Consiliul Concurenței a constatat faptul că relațiile comerciale dintre companiile Moldretail Group SRL, IM 47th Parallel SRL, Fidesco SRL, IMC Market SRL și Vistarcom SRL și furnizorii lor au conținut, după caz, clauze privind stabilirea indirectă a prețului minim de vânzare a produsului (clauza clientului celui mai favorizat), unele drepturi speciale (în cazul în care furnizorul oferă altor lanțuri de unități comerciale cu profil alimentar un preț mai mic decât cel propus rețelei comerciale contractate, aceasta beneficiază de același preț), restricționarea drepturilor furnizorului de a efectua simultan în lanțurile de unități comerciale cu profil alimentar promoții pentru aceleași tipuri de produse, clauze de stabilire a discount-ului minim pentru anumite articole [12, p. 10-11]. Companiile vizate au propus angajamente de excludere a clauzelor date, care au fost acceptate de către autoritate.

Prin aceeași decizie din 2017, Plenul Consiliului Concurenței a aprobat un „Cod de Bune Practici privind relația dintre lanțurile de unități comerciale cu profil alimentar și furnizorii acestora" [12]. Pe parcursul următorilor ani, mai multe companii din domeniul retail-ului alimentar și-au asumat angajamente sub forma adoptării respectivului Cod de Bune Practici privind relația dintre lanțurile de unități comerciale cu profil alimentar și furnizorii acestora, cu aprobarea de către Plenul Consiliului Concurenței: ICS Fourchette-M SRL și Azamet-Grup SRL [13], Hendrix Bail SRL

[14], Forward International SRL, Olimp SRL, Trigor AVD SRL și Gupa-Grup SRL [15], Magirus SRL [16], Best Distribution SRL [19].

În 2018, Consiliul Concurenței a decis asupra încetării investigației în privința companiei Metro Cash&Carry SRL și diverși furnizori de sucuri [18] pe motiv de lipsă a probelor cu privire la încălcarea legislației concurențiale. De fapt, în cadrul Deciziei, autoritatea a constatat faptul că acordarea discount-ului maxim ar fi problematic și ar constitui o stabilire indirectă a prețului de revânzare și nu a discount-ul minim aplicat de companie [18, p. 9]. Prin urmare, autoritatea urma să înceteze investigația pe motiv de lipsă a faptei propriu-zise și nu pe motiv de lipsă a probelor care să demonstreze comiterea pretinsei fapte anticoncurențiale.

Înțelegem, așadar, din analiza practicii decizionale la zi a Consiliului Concurenței faptul că autoritatea a examinat atât impunerea directă a prețurilor de revânzare, cât și impunerea indirectă a acestora, sub diverse forme, fără însă a sancționa companiile care au recurs la astfel de practici, deoarece acestea au recurs din propria inițiativă la angajamente, ele fiind acceptate de către autoritate.

Prețuri maxime și prețuri recomandate

Furnizorul nu poate impune prețuri de revânzare exprese sau minime, însă poate să le recomande sau poate impune prețuri de revânzare maxime.

Regulamentul privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurenţiale definește preţul recomandat de revânzare ca fiind preţul pe care furnizorul/revânzătorul îl recomandă vânzătorului cu amănuntul să-l aplice [8, nr. 3]. Secțiunea 59 a aceluiași Regulament, care stabilește restricțiile anticoncurențiale grave, prevede faptul că restrângerea de către furnizor a prețului de revânzare pentru distribuitor este o restricție gravă, dar că aceasta nu afectează („nu aduce atingere") posibilității furnizorului de a impune un preț de vânzare maxim sau de a recomanda un preț de vânzare [8, nr. 59 alin. (1), nr. 63].

Tot secțiunea 59 a Regulamentului prevede condiția *sine qua non* ca prețurile recomandate sau prețurile maxime să nu echivaleze cu un preț de vânzare fix sau minim stabilit ca rezultat al presiunii exercitate ori al stimulentelor oferite de oricare dintre părți [8, nr. 59(1)].

În opinia autorului Benedikt Rohrßen, limita dintre recomandarea unor prețuri distribuitorilor și fixarea acestora este una subtilă și, după cum arată practica concurențială, a fost uneori depășită chiar și de actorii mai mari de pe piață [6, p. 88]. Conform aceluiași autor, stabilirea unor prețuri recomandate care în practică rezultă în prețuri fixe „[e]ste unul dintre cele mai frecvente motive pentru aplicarea amenzilor" [6, p. 88].

Aceasta se confirmă și de practica bogată a Comisiei Europene, în care autoritatea a constatat asupra faptului că prețurile propuse cu titlu de recomandare au constituit, de fapt, prețuri fixe, impuse de către furnizor din motive pe care le vom examina în continuare. Putem menționa aici cauza *AT.40465 Asus* [30, p. 145], în care Co-

misia Europeană a impus companiei Asus o amendă în mărime totală de peste 63,5 milioane euro, cauza *AT.40469 Denon & Marantz* [27, nr. 25-28], cauza *AT.40181 Philips* [28, nr. 24] și cauza *AT.40182 Pioneer* [29, nr. 21-23]. Suplimentar, putem examina și practica decizională a unor autorități de concurență ale altor state membre ale Uniunii Europene care, la rândul lor, au constatat și au penalizat comportamente similare. Menționăm aici cauza în privința *Apple* [33] și *Bose* [32].

Analiza noastră a practicii decizionale a Consiliului Concurenței al Republicii Moldova relevă faptul că autoritatea nu a examinat și nu a analizat până astăzi cazuri de impunere a prețurilor recomandate sau a prețurilor maxime prin prisma alinierii acestora cu legislația concurențială.

În concluzie, fixarea prețurilor în acordurile verticale reprezintă o formă de restricție gravă prin care furnizorul restrânge capacitatea cumpărătorului de a-și stabili prețul de vânzare. Acest tip de restrângere gravă se poate manifesta în două moduri: (i) impunerea directă a prețurilor de revânzare și (ii) impunerea indirectă a prețurilor de revânzare, ambele fiind interzise și calificate drept contrare Legii concurenței atât în legislația națională, cât și în cea a UE. Practica decizională a Consiliului Concurenței a Republicii Moldova arata că unele companii, în special în domeniul telecomunicațiilor și retail-ului alimentar, au recurs în trecut la astfel de clauze contractuale. Notăm faptul că și în cazul existenței unei restricții grave, părțile pot invoca exceptarea individuală, dacă pot demonstra efectele economice pozitive ale clauzei anticoncurențiale.

Concluzii și recomandări

Deși acordurile verticale sunt, în general, benefice pentru consumatori, ele pot deveni anticoncurențiale dacă restrâng, împiedică sau denaturează concurența pe piață. Legislația Republicii Moldova, prin Legea concurenței și actele normative subordonate, reglementează aceste acorduri. Acordurile anticoncurențiale care conțin restricții grave se vor prezuma că restrâng concurența, decât dacă părțile pot demonstra că îndeplinesc anumite condiții, cum ar fi beneficii demonstrabile pentru consumatori, care le permit o exceptare individuală de la regulile stricte ale concurenței.

Fixarea prețurilor în acordurile verticale reprezintă o formă de restricție gravă prin care furnizorul restrânge capacitatea cumpărătorului de a-și stabili prețul de vânzare. Acest tip de restrângere gravă se poate manifesta prin impunerea directă a prețurilor de revânzare sau prin impunerea indirectă a prețurilor de revânzare, ambele fiind interzise și calificate drept contrare Legii concurenței atât în legislația națională, cât și în cea a UE.

Practica decizională a Consiliului Concurenței a Republicii Moldova arata că unele companii, în special în domeniul telecomunicațiilor și retail-ului alimentar, au recurs în trecut la astfel de clauze contractuale. Notăm faptul că și în cazul existenței unei restricții grave, părțile pot invoca exceptarea individuală, dacă pot demonstra efectele economice pozitive ale clauzei anticoncurențiale.

Ca urmare a cercetării subiectului prezentului studiu, recomandăm adoptarea de către Plenul Consiliului Concurenței a unei hotărâri de modificare a Regulamentului privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurenţiale în scopul ajustării acestuia la noile tendințe rezultate din Orientările Comisiei Europene privind restricțiile verticale nr. 2022/C 248/01. Acest lucru ar asigura că prevederile naționale acoperă toate formele actuale de impunere indirectă a prețurilor.

La fel, recomandăm promovarea transparenței de către autoritatea de reglementare – încurajarea transparenței în relațiile comerciale dintre furnizori și distribuitori prin adoptarea de unui Ghid privind acordurile verticale, care ar contribui la o mai bună înțelegere a instituției date de către mediul de afaceri și ar reduce riscul apariției clauzelor anticoncurențiale.

O altă recomandare este de a educa mediul de afaceri prin diseminarea informației relevante privind acordurile verticale anticoncurențiale – este esențială creșterea gradului de conștientizare în rândul companiilor cu privire la riscurile și consecințele juridice ale fixării prețurilor. Sancțiunile pentru încălcări pot fi semnificative, iar o mai bună înțelegere a cadrului legal ar putea preveni astfel de practici.

După implementarea recomandărilor de mai sus, ar fi oportună intensificarea monitorizării pieței de către Consiliul Concurenței, cu publicarea transparentă a unor direcții prioritare – piețe relevante de prim interes pentru autoritate.

Prin implementarea acestor măsuri, Republica Moldova poate consolida un mediu de afaceri mai echitabil, protejând concurența și beneficiile consumatorilor.

Referințe bibliografice:

1. GHEORGHIU G., NIȚĂ, M., *Dreptul concurenței interne și europene. Curs universitar*. București: Universul Juridic, 2011 312 p., ISBN 978-973-127-502-4.
2. JONES, A., SUFRIN, B. *EU Competition Law. Text, Cases, and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1331 p. ISBN 798-0-19-966032-2.
3. LUPEANU, M., *Restricțiile cu privire la preț în înțelegerile verticale: beneficii sau neajunsuri și posibilitate de exceptare*. În: Revista Română de Concurență nr. 1, 2022, ISSN online: 2971 – 9909, DOI: 10.58276/RRC.2022.1, p. 91. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.revistadeconcurenta.ro/ro/reviste/rrc-2022-1/.
4. MIHAI, E., *Concurența Economică: Liberate și Constrângere Juridică*. București: Lumina Lex, 2004. 318 p., ISBN 973-588-740-1.
5. MONTI, G. *EC Competition* Law, Cambridge University Press, New York: 2007. 527 p., ISBN-13 978-0-521-70075-7.
6. ROHRßEN, B., *VBER 2022: EU Competition Law for Vertical Agreements. Digital, Dual, Exclusive and Selective Distribution plus Franchising*, Springer Nature Switzerland AG 2023. 234 p., ISBN 978-3-031-35023-8.

7. Codul civil nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial nr. 66-75 din 01.03.2019. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150561&lang=ro#.
8. Hotărârea Plenului Consiliului Concurenţei nr.13 din 30.08.2013 cu privire la aprobarea Regulamentului privind evaluarea acordurilor verticale anticoncurenţiale. În: Monitorul Oficial nr. 206-211din 20.09.2013. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145132&lang=ro#.
9. Legea concurenței nr. 183 din 11.07.2012. În: Monitorul Oficial nr. 193-197 din 14.09.2012. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147955&lang=ro#.
10. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. APD-77 din 28.12.2015 de acceptare a angajamentelor de către IM Orange Moldova SA. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-apd-77-din-28-12-2015/.
11. Decizia Plenului Consiliului nr. APD-14 din 27.04.2017 în privința Moldtelecom SA și Moldcell SA. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-apd-14-din-27-04-2017/.
12. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. DA-69 din 29.12.2017 în privința Moldretail Group SRL, IM 47 th Parallel SRL, CIC Fidesco SRL, SC IMC Market SRL, ICS Vistarcom SRL. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-conciliului-concurene-ei-nr-da-69-din-29-12-2017/.
13. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. DA-3/15-01 din 22.01.2018 în privința ICS Fourchette-M SRL și Azamet-Grup SRL. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-da-3-15-01-din-22-01-2018/).
14. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. DA-3/15-03 din 26.01.2018 în privința Hendrix Bail SRL. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-da-3-15-03-din-26-01-2018/.
15. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. DA-3/15-06 din 15.02.2018 în privința Forward International SRL, Olimp SRL, Trigor AVD SRL și Gupa-Grup SRL. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-da-3-15-06-din-15-02-2018/.
16. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. DA-3/15-11 din 01.03.2018 în privința Magirus SRL. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-da-3-15-11-din-01-03-2018/.

17. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. APD-14/17-19 din 05.04.2018. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-apd-14-17-19-din-05-04-2018/.
18. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. DA-3/15-28 din 24.05.2018 în privința Metro Cash&Carry SRL și alții. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-da-3-15-28-din-24-05-2018/.
19. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. DA-3/15-40 din 14.06.2018 în privința Best Distribution SRL. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-da-3-15-40-din-14-06-2018/.
20. Decizia Plenului Consiliului Concurenței nr. APD-57 din 05.07.2018. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.competition.md/decizii/decizia-plenului-consiliului-concurene-ei-nr-apd-57-din-05-07-2018/.
21. Regulamentului (UE) nr. 330/2010 al Comisiei din 20.04.2010 privind aplicarea articolului 101 aliniatul (3) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, categoriilor de acorduri verticale și practici concertate publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene (JO) L 102 din 23.4.2010 - abrogat. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2010/330/oj/eng.
22. Regulamentul Comisiei UE 2022/720 privind aplicarea articolului 101 alineatul (3) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene la categoriile de acorduri verticale și practici concertate din 10.05.2022. În: Jurnalul Oficial L 134 din 11.05.2022. [citat 30.09.2025]. Disponibil la: EUR-Lex - 02022R0720-20240211 - EN - EUR-Lex.
23. Comunicarea Comisiei Europene, Orientări privind restricțiile verticale nr. 2022/C 248/01. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 248/1 din 30.06.2022, secțiunea 186. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:52022XC0630(01).
24. Decizia CJUE 26/26 Metro contra Comisiei (nr. 1) din 25.10.1977. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-26/76.
25. Decizie CJUE 243/83 Binon contra AMP din 03.07.1985. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-243/83.
26. Decizia CJUE 161/84 Pronuptia de Paris contra Schillgallis din 28.01.1986. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61984CJ0161.
27. Decizia Comisiei Europene din 24.07.2018 referitoare la procedurile prevăzute la articolul 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, cauza AT.40469 Denon & Marantz, paragrafele 25-28. [citat

30.09.2025]. Disponibil: https://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40469/40469_329_3.pdf.
28. Decizia Comisiei Europene din 24.07.2018 referitoare la procedurile prevăzute la articolul 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, cauza AT.40181 Philips, paragraful 24. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40181/40181_417_3.pdf.
29. Decizia Comisiei Europene din 24.07.2018 referitoare la procedurile prevăzute la articolul 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene și articolul 53 din Acordul SEE, cauza AT.40182 Pioneer, paragrafele 21-23. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40182/40182_370_3.pdf.
30. Decizia Comisiei Europene din 27.07.2018 referitoare la procedurile prevăzute la articolul 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, cauza AT.40465 ASUS, paragrafele 26-28, 73-75, 145. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40465/40465_337_3.pdf.
31. Decizia Comisiei Europene din 17.12.2018 referitoare la procedurile prevăzute la articolul 101 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene și la articolul 53 din Acordul privind Spațiul Economic European, cauza AT.40428 Guess, secțiunea X. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/40428/40428_1205_3.pdf.
32. Decizia Autorității de Concurență din Germania nr. nr. B10-23/20 din 11.11.2021 privind Bose GmbH, sumar în limba engleză din 17.12.2021. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Entscheidung/EN/Fallberichte/Kartellverbot/2021/B10-23-20.html.
33. Decizia Autorității de Concurență din Franța (Autorité de la concurrence) nr. 20-D-04 din 16.03.2025 privind practicile aplicate în sectorul distribuției produselor marca Apple. [citat 30.09.2025]. Disponibil: https://www.autoritedelaconcurrence.fr/en/decision/regarding-practices-implemented-apple-products-distribution-sector.

ROLUL ȘTIINȚEI, INOVĂRII ȘI CAPITALULUI UMAN ÎN PROMOVAREA PĂCII ECONOMICE ȘI A INCLUZIUNII SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

THE ROLE OF SCIENCE, INNOVATION AND HUMAN CAPITAL IN PROMOTING ECONOMIC PEACE AND SOCIAL INCLUSION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 001.895:331.101.262:316.422(478)

Lida CUCOȘ
Doctorandă, Școala Doctorală
Științe Juridice și Economice, USM
ORCID: 0009-0008-0232-3352
E-mail: lidacucos.md@gmail.com

Abstract. *This study examines the importance of science, innovation, and human capital in building a peaceful and inclusive economy in the Republic of Moldova. The study shows how these elements can support sustainable development by strengthening education, encouraging research, and promoting innovation. A knowledge-based economy helps reduce inequality and improve social cohesion.*

The analysis combines official data, policy documents, and international reports to better understand the link between knowledge and long-term stability. The paper also looks at successful programs and policies that show how Moldova can use its human potential more effectively. It highlights the need to invest in research, improve the connection between education and the labor market, and involve civil society in shaping development strategies.

The conclusion underlines that science, innovation, and human capital are essential for Moldova's progress and for creating a stable and fair society.

Keywords: *capital development, economic peace, education policy, human capital, innovation, social inclusion*

Introducere

Dezvoltarea unei economii moderne și incluzive presupune fundamentarea unor politici axate pe progres tehnologic, educație de calitate și valorificarea resurselor umane. În acest proces, știința, inovația și capitalul uman joacă un rol esențial, fiind recunoscute drept resurse strategice în dezvoltarea durabilă a oricărui stat. Pentru Republica Moldova, valorificarea acestor componente devine un element central în orientarea către o economie bazată pe cunoaștere, unde performanța, incluziunea și adaptabilitatea devin criterii definitorii ale evoluției socio-economice. O cultură educațională incluzivă se bazează pe valori comune precum echitatea și responsabilitatea colectivă, asumate de toți cei implicați în procesul educațional. Astfel, incluziunea depășește dimensiunea strict pedagogică

și se afirmă ca fundament al coeziunii sociale și al unei societăți sigure și echitabile [1].

Conceptul de pace economică vizează existența unui cadru economic funcțional, echitabil și previzibil, în care cetățenii au acces real la oportunități și la drepturi sociale și economice fundamentale. Acest tip de pace este susținut printr-un ecosistem orientat spre cunoaștere și inovare, în care educația de calitate, cercetarea științifică, progresul tehnologic și o forță de muncă bine pregătită contribuie activ la creșterea performanței economice, reducerea inegalităților și consolidarea coeziunii sociale. În cazul Republicii Moldova, avansarea către un asemenea model presupune valorificarea sistematică a capitalului uman și a potențialului științific, în paralel cu implementarea unor politici care să favorizeze incluziunea și dezvoltarea echilibrată.

Prezentul articol își propune să investigheze modul în care știința, inovația și capitalul uman pot deveni factori catalizatori ai unei dezvoltări economice orientate spre incluziune și sustenabilitate în Republica Moldova. Analiza este fundamentată pe date statistice oficiale, documente strategice și indicatori relevanți, fiind completată de exemple de bună practică, în vederea conturării unui cadru conceptual și aplicativ privind tranziția către o economie a cunoașterii.

Prin abordarea acestor dimensiuni, studiul oferă o contribuție valoroasă la înțelegerea modului în care cunoașterea, inovația și resursa umană influențează procesul de dezvoltare durabilă. Totodată, analiza propusă poate servi drept punct de referință pentru elaborarea politicilor publice în domeniile educației, cercetării și dezvoltării economice, oferind o perspectivă integrativă asupra transformărilor necesare într-un stat aflat în proces de modernizare și integrare europeană.

Materiale și metode

Metodologia utilizată în această cercetare se bazează pe o abordare interdisciplinară, care îmbină analiza conceptuală a politicilor europene în domeniul educației, cercetării și capitalului uman cu evaluarea unor date statistice relevante pentru Republica Moldova. În cadrul analizei cantitative au fost examinați indicatori precum Indicele Capitalului Uman, cheltuielile pentru cercetare-dezvoltare raportate la PIB, migrația forței de muncă, toți fiind relevanți în analiza relației dintre progresul economic, coeziunea socială și valorificarea resurselor intelectuale.

Rezultatele și discuții

Republica Moldova se află într-un proces de modernizare economică și apropiere de standardele europene, ceea ce face necesară o analiză atentă a modului în care investițiile în educație, cercetare și inovație contribuie la participarea activă și echitabilă în viața economică.

Știința și inovarea joacă un rol esențial în dezvoltarea economică și socială a unei țări, iar în cazul Republicii Moldova, acestea pot deveni instrumente-cheie pentru creșterea competitivității și reducerea inegalităților.

Republica Moldova se află încă într-o etapă incipientă de dezvoltare a sistemului său de inovare, cu o capacitate instituțională limitată, deficit de competențe adaptate pieței și colaborare slabă între mediul academic și sectorul privat [2].

Domeniul cercetării este marcat în Republica Moldova de subfinanțare și provocări instituționale care limitează transferul tehnologic și intensificarea cooperării între mediul academic și sectorul privat. Totuși, participarea la inițiative și programe internaționale oferă oportunități valoroase, ce trebuie aliniate cu prioritățile naționale de dezvoltare. Programe de succes precum „Tekwill", cel mai mare proiect educațional din Republica Moldova, care a pregătit deja 102.517 elevi din întreaga țară, oferindu-le competențe digitale și sociale, sau „Startup Moldova", care contribuie activ la promovarea inovației și dezvoltării economice, demonstrează impactul pozitiv al investițiilor strategice în educație și tehnologie. Numai în anul 2024, ecosistemul startupurilor a generat peste 40 milioane USD în venituri și a atras 7,9 milioane USD investiții – dublu față de anul precedent. Peste 1.000 de locuri de muncă au fost create, iar 80% dintre startupuri au fost fondate în Moldova și s-au extins ulterior pe piețele regionale și globale, în special în domeniile HealthTech, FinTech și EdTech. Aceste exemple demonstrează că investițiile direcționate în educație, tehnologie și inovare contribuie la modernizarea economiei și consolidarea capitalului uman [3, 4].

Cu toate acestea, accesul inegal la resurse educaționale și digitale continuă să reprezinte un obstacol semnificativ în calea unei incluziuni sociale reale și echitabile.

Tabelul 1. Evoluția cercetării și inovării în Republica Moldova (2020–2024)

Anul	Cheltuieli pentru cercetare și dezvoltare (% din PIB)	Numărul cercetătorilor (FTE)	Numărul populației (mil.)	Numărul cercetătorilor (FTE) per milion locuitori
2020	0,23	2,080	2,64	788
2021	0,23	2,025	2,63	770
2022	0,23	2,010	2,62	768
2023	0,22	1,870	2,61	717
2024	0,22	2,287	2,59	883

Sursa: elaborat de autor în baza surselor [5, 6].

Analizând datele din Tabelul 1, se observă că, în perioada 2020–2024, Republica Moldova a înregistrat un progres modest în domeniul cercetării și inovării. Numărul cercetătorilor, exprimat în echivalent normă întreagă (Full-Time Equivalent – FTE), a rămas relativ constant, în jurul valorii de 700 la un milion de locuitori. Această cifră reflectă un nivel redus de capacitate științifică și o dificultate în atragerea și menținerea resurselor umane în domeniu.

Cheltuielile pentru cercetare și dezvoltare, ca procent din produsul intern brut, s-au menținut sub 0,25%, ceea ce indică o investiție insuficientă în știință și tehnolo-

gie. Acest nivel scăzut de finanțare limitează dezvoltarea infrastructurii de cercetare și reduce competitivitatea națională în cadrul programelor internaționale.

Potrivit datelor publicate de Biroul Național de Statistică, în anul 2024, numărul total al cercetătorilor (exprimat în echivalent normă întreagă) a scăzut cu 5,8% față de anul precedent. Cu toate acestea, raportat la un milion de locuitori, numărul cercetătorilor a înregistrat o ușoară creștere, pe fondul reducerii populației. Cheltuielile alocate cercetării au crescut ușor, ajungând la 699,1 milioane lei, echivalentul a circa 0,22% din PIB. Această evoluție subliniază necesitatea consolidării politicilor publice orientate spre dezvoltarea capitalului științific și stimularea potențialului inovativ național [5].

Capitalul uman este esențial pentru dezvoltarea durabilă și incluziunea socială. În Republica Moldova, însă, valorificarea acestuia este limitată de migrația continuă, de inegalitățile în accesul la educație și resurse, precum și de necorelarea pregătirii profesionale cu evoluțiile economice și tehnologice.

Analiza capitalului uman în Republica Moldova evidențiază vulnerabilități persistente în ceea ce privește educația, ocuparea și retenția forței de muncă.

Potrivit Băncii Mondiale (2023), Indicele Capitalului Uman (HCI) a fost estimat la 0,58, ceea ce plasează țara pe locul 86 din 172 de economii evaluate și sub media regională. Acest scor reflectă nivelul potențial de productivitate pe care un copil născut astăzi îl poate atinge până la maturitate, în condițiile actuale de educație și sănătate [7].

Datele Biroului Național de Statistică rata de ocupare a populației de 15 ani și peste a fost de 40,2% în anul 2023. În același timp, aproximativ 20% dintre tineri se aflau în categoria NEET, adică nu erau angajați și nu urmau studii sau formare profesională. Cei mai mulți proveneau din mediul rural și erau de gen feminin, ceea ce evidențiază inegalități persistente și un risc crescut de excluziune socială. Neimplicarea acestor tineri în activități economice sau educaționale afectează nu doar prezentul, ci și perspectivele de dezvoltare durabilă ale țării.

Migrația este un alt factor critic care continuă să influențeze semnificativ structura pieței muncii și capacitatea de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova.

Tabelul 2. Numărul persoanelor emigrate în funcție de grupa de vârstă (20–39 ani), Republica Moldova, 2020–2023

	2020	**2021**	**2022**	**2023**
20-24	8313	13369	16710	12640
25-29	8859	12620	17919	12576
30-34	8527	12458	20983	12618
35-39	7156	11124	22169	13375
40-44	5845	9023	16759	11069

Sursa: elaborat de autor în baza sursei [6].

Analiza datelor prezentate în Tabelul 2 relevă un fenomen îngrijorător legat de migrația populației tinere și apte de muncă din Republica Moldova în perioada 2020–2023. Cele mai afectate grupe de vârstă sunt 25–34 de ani, adică segmentele demografice cu cel mai ridicat potențial de participare activă pe piața muncii și în activitățile economice cu valoare adăugată.

Se observă o creștere semnificativă a migrației în anii 2021–2022, urmată de o scădere în 2023, ceea ce ar putea reflecta atât efectele relaxării restricțiilor pandemice, cât și prin continuarea dificultăților economice din țară. Valorile ridicate, în special pentru grupele 30–34 și 35–39 ani, sugerează că nu doar tinerii, ci și persoanele cu experiență profesională aleg să plece, afectând direct dezvoltarea capitalului uman și transferul de cunoștințe în economie. Pierderea acestui potențial prin migrație erodează baza capitalului uman activ și reduce capacitatea statului de a construi o economie incluzivă, competitivă și bazată pe cunoaștere. În lipsa unor politici eficiente de retenție și dezvoltare a competențelor, aceste tendințe pot accentua disparitățile economice. Aceste constatări subliniază nevoia unui răspuns coordonat din partea instituțiilor publice și a mediului educațional.

Fără intervenții rapide și bine direcționate, riscurile sociale și economice pot deveni tot mai greu de gestionat.

Această tendință afectează negativ coeziunea socială, sustenabilitatea pieței muncii și capacitatea statului de a investi în cercetare, educație și inovare, tocmai din cauza diminuării resurselor umane disponibile.

Incluziunea socială și coeziunea economică reprezintă fundamentele unei societăți reziliente, capabile să răspundă echitabil nevoilor tuturor categoriilor sociale. În contextul Republicii Moldova, promovarea participării active a grupurilor vulnerabile în viața economică și socială devine o condiție esențială pentru consolidarea păcii economice. Coeziunea nu presupune doar reducerea decalajelor regionale și sociale, ci și crearea unui climat favorabil pentru participare echitabilă, dialog constructiv între mediul antreprenorial, instituțiile publice și societatea civilă.

Elemente precum inovația și antreprenoriatul contribuie esențial la sustenabilitate și pace, prin stimularea coeziunii comunitare și reducerea vulnerabilităților economice.

Un obstacol tot mai vizibil în atingerea acestor obiective îl constituie excluziunea digitală, care tinde să accentueze inegalitățile existente și să genereze noi forme de marginalizare. Potrivit Eurostat, în anul 2021 doar 24% dintre cetățenii Republicii Moldova dețineau competențe digitale de bază sau peste medie, în timp ce media Uniunii Europene era de 54%. Acest decalaj tehnologic reflectă atât disparitățile în accesul la infrastructura digitală, mai ales în zonele rurale, cât și insuficiența programelor de alfabetizare digitală. online, la servicii publice electronice și la oportunități pe piața muncii bazate pe cunoaștere și tehnologie.

În lipsa unei educații incluzive, riscul de marginalizare crește, ceea ce afectează coeziunea socială și securitatea comunitară. Incluziunea digitală, la rândul ei, nu tre-

buie percepută ca un fenomen absolut, ci ca un proces gradat, reflectând diferențele de acces, abilități și utilizare în rândul diferitelor grupuri sociale.

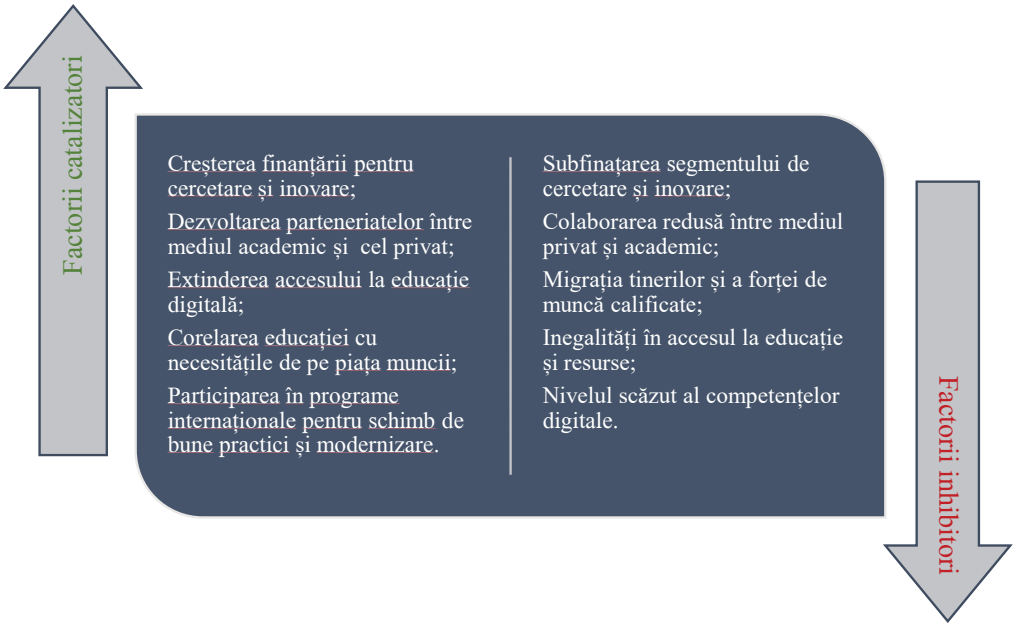

Figura 1. Factorii catalizatori și inhibitorii ai păcii economice în Republica Moldova – model conceptual

Sursa: elaborată de autor pe baza sinteze teoretice a conceptului de pace economică

Figura 1. Factorii catalizatori și inhibitorii ai păcii economice în Republica Moldova prezintă o structură clară de analiză a elementelor care susțin sau afectează consolidarea păcii economice. Modelul e împărțit în două categorii: factori catalizatori, care favorizează dezvoltarea, și factori inhibitori, care generează obstacole în atingerea echilibrului economic și social. Această dispunere duală evidențiază contrastul dintre forțele care stimulează coeziunea – precum educația, capitalul uman, inovația, incluziunea digitală și participarea civică – și cele care pot limita progresul, cum ar fi migrația, excluziunea socială, inegalitățile regionale sau instabilitatea politică.

Educația veritabilă nu se limitează la transmiterea abilităților tehnice, ci urmărește dezvoltarea unei gândiri critice și a unei responsabilități sociale, ancorate în valori umane durabile [8].

În acest sens, dezvoltarea capitalului uman devine un element-cheie în combaterea vulnerabilităților sistemice și în stimularea participării active în societate. Incluziunea digitală și socială contribuie la reducerea decalajelor regionale și la crearea unui mediu mai echitabil, favorabil coeziunii. Pe acest fundal, politicile publice orientate spre echitate și integrare capătă o importanță strategică în consolidarea păcii economice durabile.

În cazul Republicii Moldova, aplicarea acestui model presupune un efort sistemic de valorificare a resurselor interne și de aliniere la standardele europene de dezvoltare echitabilă.

Rezultatele analizei sugerează o serie de măsuri fezabile ce pot stimula pacea economică și incluziunea socială în Republica Moldova, prin valorificarea integrată a resurselor științifice, inovative și umane.:

1) Creșterea finanțării pentru cercetare și inovare, atât din fonduri publice, cât și private;
2) Dezvoltarea colaborării între universități și companii;
3) Extinderea accesului la educație digitală, în special pentru mediul rural și persoanele vulnerabile;
4) Orientarea politicilor publice spre dezvoltarea capitalului uman, prin corelarea educației cu cerințele pieței muncii și nevoile economiei;
5) Implicarea și participarea activă în programele internaționale, pentru a sprijini modernizarea și adoptarea unor practici eficiente din alte țări.

Prin aplicarea acestor direcții, Republica Moldova poate avansa spre o economie mai stabilă și incluzivă

Educația este plasată în centrul viziunii strategice a Republicii Moldova prin Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030", fiind recunoscută drept un factor esențial pentru pacea economică, coeziunea socială și integrarea europeană. Documentul subliniază rolul educației în formarea capitalului uman calificat, adaptat cerințelor unei economii moderne și sustenabile, precum și în reducerea inegalităților și promovarea incluziunii sociale. Astfel, investițiile în educație nu sunt privite doar ca o necesitate socială, ci ca un pilon fundamental al dezvoltării durabile a țării [9].

Concluzii

Promovarea păcii economice și a incluziunii sociale presupune identificarea și valorificarea resurselor interne capabile să genereze dezvoltare durabilă și echitabilă.

Rezultatele obținute în urma aplicării metodologiei propuse reflectă complexitatea relației dintre știință, inovație și capitalul uman în contextul dezvoltării economice și sociale a Republicii Moldova. Analiza realizată pune în evidență modul în care aceste dimensiuni contribuie – individual și în interdependență – la configurarea unui cadru favorabil pentru consolidarea păcii economice și promovarea incluziunii sociale.

În acest sens, tranziția către un model economic bazat pe eficiență, digitalizare și procesare locală a resurselor devine extrem de importantă. Un astfel de model va permite nu doar atragerea investițiilor sustenabile, ci și crearea de locuri de muncă stabile, sporirea veniturilor și reducerea inegalităților sociale – condiții esențiale pentru o pace economică durabilă [10].

Pentru a obține rezultate durabile, este important ca politicile publice să fie bine coordonate și orientate spre nevoile reale ale populației. De asemenea, este esențială colaborarea dintre instituțiile statului, mediul educațional și sectorul economic, pentru a folosi eficient resursele disponibile.

Educația joacă un rol esențial în asigurarea păcii economice, contribuind la reducerea inegalităților și la consolidarea coeziunii sociale. Prin acces echitabil și formarea de competențe relevante, ea sprijină dezvoltarea durabilă și stabilitatea societății. Inițiativa „Educația 2030" subliniază că implicarea statului este esențială pentru atingerea acestor obiective [11].

Bibliografie:

1. СИГАЛ, Н.Г. Инклюзия как вектор гуманизации образования и общества: зарубежный опыт. В: Вопросы педагогики и психологии: теория и практика. Сб. материалов межд. научной конференции. Киров: МЦНИП, 2014, с. 73-79. ISBN 978-5-00090-022-2.
2. UNIDO. (2021). The Innovation Ecosystem of Moldova. Country Programme for Moldova 2019–2023. United Nations Industrial Development Organization. Disponibil: https://unido-gc.org/wp-content/uploads/2021/11/Find-out-about-the-innovation-and-industrial-competitiveness-of-Moldova.pdf [Accesat: 03.05.2025].
3. TEKWILL. Disponibil: https://tekwill.online/despre/ [Accesat: 04.05.2025].
4. STARTUP MOLDOVA. Disponibil: https://www.startupmoldova.digital/retrospective-2024?utm [Accesat: 05.06.2025].
5. WORLDBANK. Disponibil: https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=PS-MD&utm_ Accesat: 05.06.2025].
6. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Indicatori privind activitatea de cercetare și dezvoltare (2020-2024). Indicatori privind migrația (2020-2023). Indicatori privind participarea educațională, accesul la internet și tinerii NEET (2020–2023) [Publicație online]. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro [Accesat: 01.07.2025].
7. UNDP. Human Development Report 2023-2024. Disponibil: https://moldova.un.org/sites/default/files/2024-04/hdr2023-24reporten_0.pdf
8. CHOMSKY, N. Noi creăm viitorul. București: Editura Corint, 2012, p. 254
9. GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030". Chișinău: Cancelaria de Stat, 2022. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/snd_moldova_europeana_2030.pdf [Accesat: 08.07.2025].

10. EXPERT GRUP. Raport de stare a țării 2024. Disponibil: https://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/2879-raportul-de-stare-a-%C8%9B%C4%83rii-2024 [Accesat: 09.07.2025].
11. UNESCO. Education 2030 Incheon Declaration and Framework for Action: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all. Paris: UNESCO, 2015. Disponibil: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656 [Accesat: 09.07.2025].

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВОЕ ОБУЧЕНИЕ И РАЗВИТИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА

ENHANCING THE PERFORMANCE OF STATE-OWNED ENTERPRISES THROUGH DIGITAL EDUCATION AND HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

CZU: 334.724.6:[331.101.262:004]

Вали СЕЙИДОВ
Молдавский государственный университет
Кишинэу, Республика Молдова
ORCID ID: 0009-0008-0120-9371
E-mail:vali.seyidov@usm.md

Abstract. *This study explores modern approaches to enhancing the efficiency of state-owned enterprises through digital learning and human resource development. It examines the impact of digital platforms, analytical tools, and innovative HR technologies on creating a flexible, adaptive human resource system. The research, based on systemic and comparative analysis, highlights key benefits of digital strategies in personnel management, including the development of digital competencies, increased employee motivation, and streamlined internal processes. Findings indicate that integrating digital tools into HR practices improves labor productivity, fosters an innovative corporate culture, and enhances the quality of public services, thereby supporting the sustainable development and competitiveness of state-owned enterprises in the digital era.*

Keywords: *state-owned enterprises, digital learning, human resources, HR technologies, human capital, efficiency.*

ВВЕДЕНИЕ

Процесс цифровизации национальной экономики Республики Молдова развивается ускоренными темпами, охватывая ключевые отрасли и формируя новые подходы к организации государственного управления. Цифровые технологии становятся важнейшим инструментом повышения эффективности управления и конкурентоспособности экономики.

В целях поддержки цифровизации Правительством разработаны стратегические документы, включая Стратегию цифровой трансформации Республики Молдова на 2023-2030 годы [1] и Программу внедрения на 2025-2027 годы [2]. Эти документы направлены на создание условий для внедрения цифровых платформ, повышения качества публичных услуг и развития циф-

ровых компетенций в профессиональной среде. Особое внимание уделено как технической модернизации, так и развитию кадрового потенциала, способного эффективно использовать цифровые инструменты и адаптироваться к быстро меняющимся условиям работы.

Подготовка квалифицированных специалистов является ключевым элементом цифровой трансформации. Среди различных подходов к развитию кадрового потенциала применяется и дуальное обучение [3], которое сочетает теоретическую подготовку с практической деятельностью на предприятиях. Одновременно активно используются современные технологии – от онлайн-модулей и интерактивных платформ до виртуальных симуляторов и аналитических инструментов – что способствует формированию востребованных цифровых компетенций и повышению эффективности работы сотрудников.

Таким образом, цифровизация кадрового потенциала государственных предприятий, включая использование дуального обучения и современных образовательных технологий, обеспечивает формирование гибких, компетентных и мотивированных команд, способных эффективно работать в условиях цифровой экономики. Она также способствует укреплению корпоративной культуры государственных предприятий, ориентированной на инновации и непрерывное совершенствование.

Материалы и методы

Исследование опирается на теоретический анализ национальных стратегических документов и зарубежных публикаций в области управления человеческими ресурсами, цифровых технологий в обучении и развития персонала. В качестве основных методов применялись системный подход и обобщение информации.

Системный подход позволил комплексно рассмотреть взаимодействие цифровых инструментов и программ развития сотрудников государственных предприятиях. Обобщение информации позволило сделать выводы о влиянии цифровой грамотности на эффективность работы персонала и результативность предприятия в целом.

Результаты и обсуждения

Современные технологические изменения и высокие требования к качеству государственного управления требуют переосмысления традиционных подходов к работе с кадровыми ресурсами. Использование инновационных стратегий становится важным инструментом формирования гибкой и эффективной системы управления персоналом, способной оперативно адаптироваться к изменениям внешней среды. Новые методы, основанные на применении цифровых технологий, аналитических инструментов и гибких управленческих моделей, позволяют оптимизировать внутренние процессы и соз-

давать условия для непрерывного развития профессиональных компетенций сотрудников [4, с. 2].

Цифровые навыки открывают возможности для построения индивидуальных траекторий профессионального развития и ускоряют адаптацию сотрудников к изменениям. Формирование гибкой кадровой стратегии, основанной на непрерывном развитии компетенций и использовании современных управленческих технологий, обеспечивает оптимизацию внутренних процессов и повышение качества предоставляемых услуг.

Развитие цифровых навыков поддерживается Европейским Союзом, который в 2013 году предпринял первые масштабные шаги по преодолению дефицита цифровых компетенций, инициировав Глобальную коалицию за цифровые рабочие места. Данная коалиция представляла собой многостороннее партнёрство под руководством Европейской комиссии, направленное на консолидацию усилий национальных институтов и формирование устойчивых механизмов развития цифровых компетенций. В последующий период внимание к данной проблематике усилилось: были приняты Европейская декларация о цифровых правах и принципах и инициирован проект Цифровое десятилетие, которые ставят человека в центр цифровой трансформации. Существенную роль играют такие инструменты, как Европейский социальный фонд плюс (ESF+), ориентированный на развитие профессиональных компетенций взрослых, а также программа Цифровая Европа, предусматривающая развитие искусственного интеллекта, кибербезопасности и передовых цифровых навыков, наряду с широким внедрением цифровых технологий в экономику и общество [5, с. 10].

Для государственных предприятий данные инициативы имеют стратегическую значимость, поскольку предоставляют доступ к дополнительным ресурсам и образовательным программам, что способствует укреплению кадрового потенциала и ускорению цифровой трансформации в стратегически значимых отраслях. Участие в общеевропейских инициативах создаёт предпосылки для развития человеческого капитала, формирования культуры непрерывного обучения и повышения организационной устойчивости государственных предприятий в условиях глобальной цифровизации.

Перенос международных практик на уровень государственных предприятий предполагает акцент не только на развитии цифровых компетенций, но и на совершенствовании внутренних механизмов управления персоналом. Ключевым направлением выступает модернизация систем оценки профессиональной результативности, которая обеспечивает своевременную корректировку управленческих решений в условиях динамично изменяющейся среды. Использование адаптивных методик анализа индивидуального вклада работников позволяет выявлять проблемные зоны и оперативно реагировать на них. Применение цифровых технологий открывает возможности для ком-

плексного мониторинга производственных процессов, что обеспечивает прозрачность и объективность оценки труда.

Не менее значимым аспектом является развитие межфункционального взаимодействия внутри государственных предприятий. Создание платформ для обмена знаниями между подразделениями способствует выработке единой управленческой линии, интеграции накопленного опыта и лучших практик в общую стратегию развития. Такая координация усилий усиливает способность предприятия к адаптации и повышает эффективность управленческих процессов. Особое внимание уделяется формированию индивидуальных программ развития сотрудников. Персонализированный подход, включающий карьерное консультирование, коучинг и наставничество, позволяет раскрывать потенциал персонала, формировать устойчивую мотивацию и поддерживать высокий уровень вовлечённости.

Современные условия функционирования государственных предприятий обусловливают необходимость системного развития и совершенствования кадрового потенциала, что неразрывно связано с интеграцией цифровых технологий в процессы обучения и профессиональной подготовки. Важным инструментом в данном контексте выступает обучение на рабочем месте, которое способствует росту вовлечённости и удовлетворённости персонала профессиональной деятельностью, а также снижению текучести кадров. Для государственных предприятий эта практика приобретает особое значение ввиду объективных сложностей, связанных с конкуренцией с частным сектором и ограниченными возможностями привлечения высококвалифицированных специалистов на фоне дефицита кадровых ресурсов. Обеспечение условий для профессионального и карьерного роста сотрудников усиливает их мотивацию к долгосрочному сотрудничеству с предприятием. Внедрение комплексных программ, сочетающих обучение на рабочем месте с цифровыми образовательными технологиями, формирует культуру непрерывного развития и инновационного обновления, что позволяет государственным предприятиям не только укреплять кадровый потенциал, но и повышать эффективность функционирования в долгосрочной перспективе [6, с. 11].

Интеграция специализированных платформ для анализа HR-данных ускоряет обмен информацией, обеспечивает обоснованность управленческих решений и создаёт предпосылки для комплексного совершенствования деятельности государственных предприятий. Обмен знаниями и реализация пилотных проектов способствуют внедрению современных методов и инструментов в систему управления персоналом, что повышает эффективность рабочих процессов и качество профессиональной подготовки сотрудников, становясь значимым фактором улучшения государственных услуг (рис. 1).

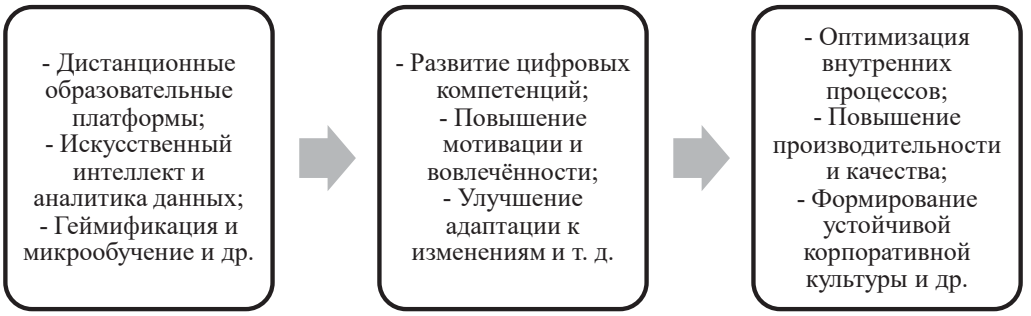

Рис. 1. Цифровые инструменты обучения персонала и их влияние на эффективность государственных предприятий

Источник: составлено автором

В условиях стремительного технологического прогресса активно формируются новые методики, ориентированные не только на развитие профессиональных компетенций работников, но и на укрепление инновационной корпоративной культуры. Инструменты виртуальной и дополненной реальности, искусственный интеллект и аналитика больших данных всё чаще применяются в обучении, обеспечивая глубокое и персонализированное усвоение знаний. Цифровые технологии позволяют осуществлять точный анализ и прогнозирование, решать социально значимые задачи, моделировать сложные системы для оценки последствий управленческих решений, повышать качество государственных услуг и автоматизировать рутинные процессы, требующие значительных временных ресурсов. Внедрение подобных решений способствует снижению затрат на обучение персонала, повышению качества управленческих решений и выявлению наиболее перспективных направлений развития. Использование аналитических инструментов усиливает мотивацию сотрудников и формирует инновационный потенциал предприятия, создавая предпосылки для устойчивого развития и повышения качества государственных услуг [7, с. 193].

Важной тенденцией является внедрение современных образовательных форматов, среди которых особое значение приобретают геймификация и микрообучение. Данные подходы способствуют росту вовлечённости сотрудников и ускоряют формирование практико-ориентированных компетенций, необходимых для работы в условиях цифровой экономики. Отдельного внимания заслуживает развитие дистанционных образовательных платформ, которые органично интегрируются в повседневный рабочий процесс. Алгоритмы машинного обучения позволяют формировать индивидуальные траектории развития, соответствующие профессиональным потребностям сотрудников, что обеспечивает высокую степень гибкости и адаптивности государственных предприятий [8, с. 65].

Согласно инициативе Механизма соединения Европы (Connecting Europe Facility), основные индивидуальные цифровые компетенции распределяются

по шести ключевым областям, которые включают знания, навыки и установки, позволяющие гражданам – в том числе персоналу государственных предприятий – уверенно, критически и безопасно взаимодействовать с цифровыми технологиями, а также с новыми и развивающимися решениями, включая системы, управляемые искусственным интеллектом. Эти области охватывают [9, с. 11-12]:

1. Информационную и медиаграмотность, предусматривающую умение искать, анализировать, критически оценивать и использовать цифровую информацию из надёжных источников;
2. Коммуникацию и сотрудничество в цифровой среде, включающую навыки взаимодействия через онлайн-платформы, совместной работы и соблюдения этических норм цифрового общения;
3. Создание и управление цифровым контентом, подразумевающее разработку, редактирование и публикацию материалов, а также знание принципов авторского права и лицензирования;
4. Обеспечение цифровой безопасности, охватывающее защиту персональных данных, информационных систем и цифрового благополучия;
5. Решение проблем с использованием цифровых технологий, включающее способность применять цифровые инструменты для анализа, оптимизации и инновационного развития профессиональных процессов;
6. Активное участие в цифровом обществе, отражающее готовность использовать технологии для гражданской, профессиональной и общественной активности.

Такое структурное распределение компетенций формирует целостную основу цифровой грамотности, необходимую для повышения профессиональной эффективности и адаптивности работников государственных предприятий в условиях цифровой экономики. Однако развитие цифровых компетенций не ограничивается только техническими знаниями и умением работать с цифровыми инструментами. Для успешной профессиональной реализации в цифровой среде требуется более широкий спектр способностей, объединяющий аналитическое мышление, социальное взаимодействие и технологическую готовность. Современные тенденции, связанные с цифровыми технологиями, требуют от специалистов способности анализировать и решать сложные задачи, быстро обучаться, адаптироваться к изменениям, осваивать новые методы и технологии, а также обладать глубокими профессиональными знаниями. Ключевыми для современной экономики являются следующие группы навыков и умений: когнитивные, социально-поведенческие и технические (рис. 2).

Рис. 2. Ключевые компетенции для цифрового развития персонала в государственных предприятиях

Источник: [10, с. 20]

Несмотря на активное внедрение цифровых решений и растущее внимание к вопросам развития кадрового потенциала, процесс цифровизации государственных предприятий сопровождается рядом системных барьеров, ограничивающих эффективность трансформации. К ним относятся неравномерный доступ к цифровой инфраструктуре и обучению цифровым навыкам, зависимость от устаревших технологий, недостаточная поддержка цифровой корпоративной культуры [11, с. 9].

Одним из ключевых барьеров является неравномерный доступ к цифровой инфраструктуре и обучению цифровым навыкам. Предприятия, расположенные в регионах с ограниченными ресурсами, нередко испытывают дефицит современного оборудования, слабое интернет-соединение и недостаток специализированных образовательных программ. Это приводит к формированию цифрового неравенства между различными подразделениями и снижает эффективность реализации программ по повышению квалификации персонала.

Значительным ограничением выступает зависимость от устаревших технологий и низкий уровень технологической модернизации. Использование наследованных информационных систем ограничивает возможности внедрения инновационных решений и препятствует применению аналитических инструментов, что снижает уровень цифровой готовности государственных предприятий.

Существенным барьером представляет собой сопротивление организационным изменениям и недостаточная поддержка цифровой корпоративной культуры. Институциональная инерция, низкая мотивация сотрудников к обучению и слабая вовлечённость руководства в процессы цифровизации препятствуют формированию среды, благоприятной для инноваций. Без системной поддержки со стороны управленческих структур цифровая трансформация теряет устойчивость и стратегическую направленность.

Преодоление указанных барьеров требует комплексного подхода, ориентированного на развитие кадрового потенциала через следующие ключевые направления [12]:

1. Интеграция цифровой грамотности в образование и профессиональную подготовку через внедрение цифровых компетенций на всех этапах обучения и профессиональной подготовки сотрудников государственных предприятий для повышения их квалификации и готовности к использованию современных технологий.
2. Развитие системы непрерывного профессионального обучения должно быть направлено не только на освоение технологий, но и на их практическое применение для повышения эффективности всех процессов.
3. Подготовка высококвалифицированных специалистов для цифровой экономики, то есть формирование сотрудников с компетенциями в области анализа данных, искусственного интеллекта, Интернета и других цифровых областей.
4. Использование цифровых инструментов и данных в управлении персоналом внедряя информационные системы для оптимизации процессов подбора, обучения и переподготовки, а также внедрение новых ролей и гибких моделей работы, включая дистанционную и аутсорсинговую.
5. Создание условий для работы и обучения сотрудников государственных предприятий через доступ к качественным интернет-ресурсам и современным цифровым инструментам.
6. Обучение работников использованию цифровых сервисов и технологий, оказание практической помощи, что повышает эффективность работы и уверенность персонала.

Реализация указанных мероприятий обеспечивает повышение эффективности деятельности и уровня компетентности персонала государственных предприятий.

Выводы

Цифровая трансформация государственных предприятий Республики Молдова требует системного развития кадрового потенциала, где ключевую роль играют квалифицированные специалисты с современными цифровыми компетенциями.

Интеграция цифровых образовательных технологий обеспечивают практико-ориентированное формирование навыков и ускоряют адаптацию персонала к новым требованиям цифровой экономики.

Международный и европейский опыт, включая участие в инициативах ЕС, предоставляет государственным предприятиям доступ к ресурсам и лучшим практикам, поддерживая устойчивое развитие кадрового потенциала.

Реализация мер по развитию цифровых компетенций, укреплению корпоративной цифровой культуры и интеграции инновационных образовательных инструментов способствует повышению компетентности персонала, укреплению кадрового потенциала и формированию устойчивости государственных предприятий в условиях цифровой экономики, создавая основу для эффективного и инновационного государственного управления.

Список литературы:

1. Постановление Правительства Республики Молдова № 650 от 06.09.2023 г. «Об утверждении Стратегии цифровой трансформации Республики Молдова на 2023–2030 годы». *Официальный монитор Республики Молдова*, № 383-386 от 12.10.2023 г.
2. Постановление Правительства Республики Молдова № 308 от 28.05.2025 г. «Об утверждении Программы внедрения на 2025-2027 годы Стратегии цифровой трансформации Республики Молдова на 2023-2030 годы». *Официальный монитор Республики Молдова*, № 301-304 от 06.06.2025 г.
3. Закон о дуальном образовании № 110 от 21.04.2022. *Официальный монитор Республики Молдова*, № 151–157 от 20.05.2022 г.
4. Осиновская И. В. Роль цифровизации в развитии кадрового потенциала компании: сборник трудов конференции. *Цифровая трансформация государственного и муниципального управления: сборник материалов Всероссийской научной конференции*. – Чебоксары: ИД «Среда», 2021. – С. 117-120. – ISBN 978-5-907411-50-0. – DOI: 10.31483/r-98989.
5. *Going digital means skilling for digital: Using big data to track emerging digital skill needs*. CEDEFOP. [cited 2025-09-02]. Available at: https://www.cedefop.europa.eu/files/9188_en.pdf
6. Hogeforster M., Michael W. Leveraging Digital Learning and Work-Based Learning to Enhance Employee Skills in Small and Medium Enterprises.

Proceedings of the 13th International Scientific Conference Business and Management, Vilnius, Lithuania. VILNIUS TECH Press, 2023, pp. 9-17. DOI:10.3846/bm.2023.1001.

7. Рябцев Е.Д., Лунин С.А., Косников С.Н. Роль искусственного интеллекта и больших данных в совершенствовании управления общественными услугами. *Региональная и отраслевая экономика*, №. 6, 2024. – С. 191-196. – DOI: 10.47576/2949-1916.2024.6.6.027.
8. Haque S., Shaha S., Sharmin S. Future-Proofing the Workforce: Training and Development in the Digital Age. *European Journal of Human Resource Management Studies*, vol. 7, no. 2, 2024, pp. 54–78. DOI:10.46827/ejhrms.v7i2.1637.
9. Rupp C., Belcheva Andreevska J. Digital Skills and Competences in Local Governments: Empowering Local Transformation for Inclusive Growth in the Western Balkans and Moldova. *Network of Associations of Local Authorities of South-East Europe (NALAS)*, 2025. [cited 2025-09-12]. Available at: https://www.kdz.eu/system/files/downloads/2025-03/Digital%20Skills%20and%20Competences.pdf
10. Брольпито А. *Цифровые навыки и компетенции, цифровое и онлайн обучение*. Турин: Европейский фонд образования, 2019. [дата обращения: 02.09.2025]. Доступно: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2019-08/dsc_and_dol_ru_0.pdf
11. *Building a Digitally Skilled Workforce: Insights From Canadian Employers and Skills Leaders*. [cited 2025-09-18]. Available at: https://researchimpact.ca/wp-content/uploads/2023-FSC-Report-Digitally-Skilled-Workforce.pdf
12. *2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade*. [cited 2025-09-21]. Available at: https://eufordigital.eu/library/2030-digital-compass-the-european-way-for-the-digital-decade/

PARTICULARITĂȚILE APLICĂRII STRATEGIILOR DE SUPRAVIEȚUIRE ÎN ÎNTREPRINDERILE DE ALIMENTAȚIE PUBLICĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA

PARTICULARITIES OF THE APPLICATION OF SURVIVAL STRATEGIES IN PUBLIC FOOD ENTERPRISES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 005.931.11:334.722:642.5(478)

Anna SOCOLOVA
Doctorand, Școala doctorală Științe Juridice și Economice,
asistent universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-6320-5543
E-mail: anna.socolova@usm.md

Abstract. *During the crisis, the most vulnerable entrepreneurial activities are service organizations, including food service establishments. Many food service establishments identify crisis conditions with a forced stop in business development, while companies in other areas of activity try to apply a variety of approaches to get out of crisis situations to mitigate financial and operational risks. However, many crisis program tools that are effective for a number of business recovery cases are largely ineffective for foodservice companies during a crisis (pandemic as an example). Maintaining financial sustainability requires food service establishments to adapt existing classical business systems to the implementation of anti-crisis innovative management in more uncertain conditions and skillful operational response to new threats. Thus, the main purpose of the article is to develop theoretical and methodological approaches to ensure the survival and development of food service establishments in the Republic of Moldova during the crisis. This article presents the results of systematization and argumentation of survival strategies, relevant and adapted for public food service establishments in the Republic of Moldova.*

Keywords: *survival strategy, food service establishments, catering, enotourism, gastronomic tourism, crisis management, pandemic, economic crisis.*

Introducere

Strategiile de supraviețuire (survival strategies) reprezintă un set de decizii și acțiuni manageriale menite să minimizeze pierderile și să mențină funcționarea întreprinderii în condiții de criză sau de incertitudine ridicată. Acestea se deosebesc de alte tipuri de strategii — strategii de creștere, dezvoltare sau stabilizare — prin natura lor urgentă, orientarea către minimizarea amenințărilor și asigurarea stabilității pe termen scurt sau mediu. În concluzie, evaluarea comparativă a strategiilor de supraviețuire a permis identificarea caracteristicilor lor cheie, printre care: reactivitatea, caracterul pe termen scurt, orientarea către resurse, accentul pe stabilitate și, adesea, măsuri neconvenționale.

De obicei, strategiile de supraviețuire apar ca reacție la șocuri bruște sau instabilitate (pandemie, război, inflație). Ele se concentrează pe supraviețuirea imediată, nu pe profitul pe termen lung. În procesul de implementare a acestora, are loc o mobilizare maximă, optimizarea sau conservarea resurselor cheie. Rezultatele acestora permit atingerea obiectivelor de bază ale sustenabilității, cum ar fi creșterea flexibilității organizaționale, adaptabilitatea și minimizarea costurilor. Instrumentele principale sunt soluții temporare sau radicale, care nu au fost utilizate anterior.

Așadar, strategiile de supraviețuire sunt un ansamblu de măsuri manageriale, organizaționale, financiare și comportamentale întreprinse de o companie în condiții de criză externă sau internă gravă, cu scopul de a-și menține viabilitatea, de a minimiza pierderile și de a se adapta la noua realitate. Astfel de strategii sunt deosebit de relevante pentru întreprinderile mici și mijlocii din domenii cu concurență ridicată și rentabilitate scăzută, inclusiv alimentația publică.

Potrivit lui Teece, strategiile de supraviețuire se formează ca reacție la șocuri externe, inclusiv scăderea bruscă a cererii, întreruperi în lanțurile de aprovizionare, restricții sanitare și creșterea prețurilor resurselor [8].

Material și metodă

Cercetarea se bazează pe analiza evoluției sectorului alimentației publice din Republica Moldova în perioada 2019–2024, utilizând date statistice ale BNS și rapoarte internaționale (OCDE, 2020). Metoda aplicată combină analiza cantitativă a indicatorilor economici (număr de întreprinderi, salariați, venituri, productivitate) cu analiza calitativă a strategiilor manageriale de supraviețuire.

Metodele utilizate includ analiza comparativă, analiza structurală și sinteza conceptuală. Datele au fost completate prin studii de caz și observații asupra practicilor de adaptare din sectorul alimentației publice. Rezultatele obținute oferă o imagine integrată asupra modului în care strategiile de supraviețuire au contribuit la creșterea rezilienței și competitivității post-criză.

Rezultate și discuții

Sectorul alimentației publice se caracterizează printr-o serie de trăsături care îl fac deosebit de sensibil la astfel de șocuri externe, dintre care cele mai importante sunt: ponderea ridicată a costurilor variabile (ingrediente, personal); dependența de cererea locală și de prezența fizică a clienților; rezerve limitate și acces redus la finanțare pe termen lung; precum și un nivel scăzut de digitalizare (în special în întreprinderile mici).

Conform datelor OCDE, în perioada pandemiei de COVID-19, întreprinderile din sectorul alimentației publice au fost afectate mai puternic decât alte sectoare, înregistrând o scădere medie a veniturilor de peste 50% [5].

Timp de șase ani, în perioada 2019 și 2024, sectorul alimentației publice din Moldova a trecut de la stabilitatea dinaintea pandemiei, la o scădere bruscă, și apoi

la o fază de creștere accelerată și mai matură din punct de vedere structural. O primă incursiune în indicatorii economici de bază permite de a sesiza amploarea transformării: numărul întreprinderilor a crescut de la 1854 la 2295 (+24%), numărul mediu de salariați – de la 15,1 la 18,1 mii (+20%), iar veniturile din vânzări– de la 4,0 la 9,8 miliarde lei (+145%). În medie, aceasta corespunde unui creșteri medii anuale de aproximativ 4,4% a numărului de întreprinderi, 3,7% a numărului de salariați și aproximativ 19,7% a veniturilor din vânzări în 2024 față de 2019. Cu alte cuvinte, după criza din 2020, sectorul nu doar că „și-a revenit", ci și-a sporit considerabil amploarea și eficiența, iar creșterea veniturilor din vânzări a depășit semnificativ creșterea capacităților și a forței de muncă, ceea ce indică indirect o restructurare a modelelor de afaceri și o creștere a productivității [1].

Pandemia a consituit un punct de cotitură. În 2020, veniturile din vânzări au scăzut cu aproximativ 38% față de 2019, iar numărul mediu de salariați - cu aproape 18%. Cu toate acestea, deja în anul 2021, s-a produs un spor al veniturilor din vânzări cu cca 61% față de 2020, deși numărul de salariați a crescut moderat, ceea ce indică o adaptare „economică": întreprinderile au învățat să obțină mai multe venituri cu un număr mai mic de angajați, bazându-se pe livrări, take-away, canale digitale și optimizarea proceselor. În perioada 2022-2024, sectorul a intrat într-o fază de expansiune sincronizată: numărul de firme, numărul mediu de salariați și, în special, venitul din vânzări au crescut simultan. În anul 2024 veniturile din vânzări au depășit de 2,5 ori nivelul dinainte de pandemie, cu o creștere de doar 20% a numărului de angajați — un rezultat imposibil de atins fără o creștere semnificativă a eficienței operaționale [1].

Un indicator cheie al schimbărilor calitative este productivitatea muncii (venitul din vânzări pe angajat). În 2019, aceasta era de aproximativ 266 mii de lei pe persoană, iar în 2024 a ajuns la aproximativ 544 mii de lei, adică a crescut de peste două ori. Condiționat, acest lucru este echivalent cu o creștere medie anuală a productivității muncii cu aproximativ 15% în perioada 2019-2024 [1]. O astfel de creștere se explică printr-o combinație de factori: introducerea canalelor digitale de vânzare și rezervare, accelerarea rotației meselor, reorganizarea meniului în funcție de pozițiile marginale, recalificarea personalului și redistribuirea funcțiilor, precum și exploatarea activă a formatelor de livrare/ridicare, care au „supraviețuit" restricțiilor pandemice și s-au transformat într-un motor durabil al cererii în perioada post-criză.

Din punct de vedere structural, sectorul rămâne o „piramidă" cu o bază foarte largă de microîntreprinderi și un vârf îngust de jucători mari, dar dinamica internă a straturilor se schimbă.

Principalul strat „demografic" al industriei este micro-nivelul. Ponderea microîntreprinderilor în totalul întreprinderilor a crescut de la cca 81% în 2019 la aproximativ 85% în 2024, iar veniturile din vânzări acestora s-au triplat în șase ani. Este deosebit de semnificativ faptul că productivitatea microîntreprinderilor a crescut cel

mai rapid: de peste 2,4 ori (de la ≈162 mii la ≈394 mii de lei pe angajat). Aceasta înseamnă că segmentul micro nu mai este doar un „punct de intrare", ci a început să adopte modele mai avansate de monetizare (bucătărie de nișă, livrare, bucătării ascunse, francizare în format ușor) [1].

Întreprinderile mici au constituit partea „portantă" a creșterii. Venitul din vânzări a crescut de peste două ori și aceasta a avut cea mai mare contribuție la creșterea totală a sectorului în perioada 2019-2024 (aproximativ 38% din creșterea totală a revenit segmentului mic). Productivitatea firmelor mici s-a dublat (de la 274 mii de lei la 569 mii de lei pe angajat), ceea ce se apropie de tendința medie a sectorului și confirmă adaptarea cu succes a practicilor operaționale la scara „afacerilor mici" [1].

Întreprinderile mijlocii au devenit simbolul „creșterii calitative": veniturile lor au crescut cu aproximativ 135%, iar numărul angajaților – cu o treime. Contribuția întreprinderilor mijlocii la creșterea totală a veniturilor din vânzări a fost de aproximativ 19-20%. În același timp, creșterea productivității (≈1,76 ori) a fost mai mică decât în cazul microîntreprinderilor/întreprinderilor mici, dar mai stabilă: segmentul mediu înregistrează efectul de scalare și standardizare fără fluctuații extreme și joacă, de asemenea, rolul de „punte" între microîntreprinderi și stabilitatea marilor jucători [1].

An de an, sectorul a parcurs traiectoria clasică „șoc – adaptare – recuperare – maturizare": în 2020 — scăderea venitului din vânzări cu ~38%, apoi în 2021 — +61%, în 2022 — încă +50%, în 2023 — +32% și în 2024 — +24%. Pe piața muncii, inerția este mai mare: după scăderea ocupării forței de muncă în sector cu ~18% în 2020, a urmat o recuperare progresivă (≈+4% în 2021, +11% în 2022, +10% în 2023, +16% în 2024). Profilul în trepte este o consecință normală a crizei: mai întâi crește venitul din vânzări datorită unei încărcări mai intense, apoi personalul se alătură în faza „conservatoare" de creștere, când companiile sunt deja sigure de stabilitatea cererii [1].

Din punctul de vedere al creșterii absolute a veniturilor din vânzări pentru întreaga perioadă 2019-2024, cea mai mare contribuție a fost adusă de întreprinderile mici (aproximativ 38% din creșterea totală), urmate de microîntreprinderi (~25%), întreprinderi mijlocii (~20%) și întreprinderi mari (~18%). Acesta este „portretul" unei industrii în care „masa" este creată de jos, iar „amploarea" este completată de sus; tocmai această combinație asigură atât viteza, cât și stabilitatea schimbării structurii cererii și ofertei [1].

Dacă evaluăm contribuția industriei prin cota veniturilor din sectorul alimentației publice în venitul din vânzări a tuturor întreprinderilor din țară, cota a crescut de la aproximativ 1,0% în 2019 la 1,47% în 2024 (după o scădere la ≈0,65% în „șocantul" 2020). Aceasta înseamnă că redresarea post-pandemică a avut un caracter anticipat în raport cu economia în ansamblu: alimentația publică a crescut mai rapid decât media națională, sporindu-și astfel „masa economică" relativă [1].

Criza din 2020 a „obligat" întreprinderile să facă o serie de schimbări rapide și adesea dureroase: trecerea la livrare și ridicare, digitalizarea comenzilor și a loialității,

simplificarea și marginalizarea meniului, reorganizarea programelor și a rolurilor personalului, reducerea costurilor fixe și utilizarea externalizării. În 2021, această „arhitectură anticriză" și-a dovedit eficiența: veniturile din vânzări s-au redresat aproape complet, în condițiile unei ocupări a forței de muncă încă scăzute. Iar în perioada 2022-2024, acest set de practici a devenit noua normă. Un rezultat semnificativ este dublarea productivității muncii în șase ani, în condițiile unei creșteri relativ moderate a ocupării forței de muncă. Din punct de vedere structural, sectorul a devenit mai puțin vulnerabil: baza s-a extins, microîntreprinderile și întreprinderile mici și-au sporit eficiența, întreprinderile mijlocii au standardizat și scalat practicile, iar întreprinderile mari au asigurat stabilitatea investițiilor și a cererii de servicii profesionale.

În final, sectorul alimentației publice din Moldova „a ieșit din criză mai puternic" decât a intrat în ea: cu un număr mai mare de întreprinderi, o productivitate mai ridicată a muncii, o structură mai diversificată și o pondere crescută în economia țării. Pentru acest studiu, acest lucru oferă o confirmare empirică convingătoare a tezei potrivit căreia strategiile de supraviețuire în condițiile pandemiei au devenit un catalizator al competitivității pe termen lung a sectorului.

După cum subliniază Herbane, supraviețuirea în criză necesită deconstrucția modelelor de afaceri existente și capacitatea de adaptare rapidă [2].

În condiții de criză, întreprinderile din sectorul alimentației publice sunt nevoite să își revizuiască modelele de afaceri și să implementeze rapid măsuri menite să mențină stabilitatea financiară și să păstreze baza de clienți.

Există diferite abordări privind clasificarea strategiilor de supraviețuire. Cu toate acestea, analiza a arătat că cele mai răspândite strategii sunt reprezentate în cadrul strategiilor financiare și operaționale, inovatoare, de comunicare, de marketing, de personal și organizaționale.

Tabelul 1 sistematizează categoriile cheie ale strategiilor de supraviețuire aplicate în întreprinderile de alimentație publică, dezvăluind principalele sub-strategii, efectele așteptate, exemple de implementare (inclusiv din practica întreprinderilor moldovenești) și posibile restricții. O astfel de abordare structurată permite identificarea măsurilor universale aplicabile în majoritatea conceptelor de restaurante, înțelegerea strategiilor orientate către reacții pe termen scurt și a celor orientate către reziliență pe termen lung, precum și luarea în considerare a riscurilor și limitărilor potențiale la implementarea acestora. Acest model este o sinteză analitică a experienței internaționale și a cazurilor locale din Moldova, ceea ce îl face un instrument util atât pentru cercetători, cât și pentru practicienii din domeniul restaurantelor.

Analiza modelului sintetic al strategiilor de supraviețuire arată că întreprinderile din sectorul alimentației publice din Republica Moldova, confruntate cu condiții de criză, utilizează diverse măsuri, care acoperă în principal aspecte financiare, organizaționale, de marketing, instituționale și inovatoare.

Cele mai eficiente pe termen scurt s-au dovedit a fi adaptarea financiară și digitalizarea, deoarece acestea au asigurat acces rapid la clienți și au permis minimizarea

costurilor. Pe termen mediu și lung, strategii inovatoare de produs, orientarea către client, precum și interacțiunea instituțională, care formează baza pentru creșterea rezilienței afacerii, capătă o importanță deosebită.

Tabelul 1. Modelul sintetic al strategiilor de supraviețuire în sectorul alimentației publice

Categoria strategiei	Substrategii / măsuri	Efect potențial	Exemple (inclusiv din Republica Moldova)	Limitări / riscuri
Adaptare financiară	Închiderea sălilor, optimizarea meniului, reducerea chiriei, optimizarea personalului, utilizarea forței de muncă familiale	Reducerea pierderilor, prelungirea „vieții" întreprinderii, scăderea cheltuielilor fixe, creșterea flexibilității costurilor	Proprietarul unei cafenele din Bălți a negociat o „vacanță de chirie" pentru 3 luni	Dependența de disponibilitatea proprietarului spațiului; scăderea motivației personalului
Digitalizare și online	Livrarea mâncării, comenzi mobile, utilizarea platformelor (Glovo, Straus), bucătării fantomă (*ghost kitchens*)	Extinderea ariei de acoperire; menținerea bazei de clienți; trecerea în online	Tucano Coffee, Andy's Pizza și zeci de localuri mici colaborând cu Glovo	Comisioane mari ale agregatorilor; nu toți clienții preferă comenzile online
Simplificarea sortimentului	Reducerea meniului, accent pe bestselleruri, introducerea seturilor de prânz	Reducerea costurilor logistice și de depozitare	Smokehouse: meniu BBQ simplificat și seturi „la pachet"	Pierderea diversității poate reduce atractivitatea
Restructurarea ciclului operațional	Trecerea la *dark kitchen*, gastronomie „la pachet", centralizarea bucătăriei	Reducerea costurilor de producție, eliminarea cheltuielilor pentru sala de servire	Câteva pizzerii din Chișinău s-au unit și închiriază o bucătărie comună	Necesitatea promovării fără vitrină; diminuarea contactului emoțional cu clientul
Comunicare și marketing	Activitate în rețelele sociale, campanii de loialitate, „Cumpără azi – primește cina mai târziu", certificate cadou, videoclipuri publice despre curățenie și dezinfecție	Creșterea implicării și încrederii; menținerea cererii	„Certificat acum – cină mai târziu" la restaurantele Wine Gogh și Pegas	Necesită activitate media și competențe SMM

Interacțiune instituțională	Participarea la asociații de ramură, utilizarea sprijinului de stat (PARE 1+1, ODIMM), credite și amânări fiscale	Acces la sprijin financiar și informațional; creșterea legitimității	O parte din locaturi au primit compensații parțiale ale salariilor prin programe guvernamentale	Birocrație, procesare lentă a cererilor, neîncredere în instituțiile statului
Practici sociale și etice	Protecția personalului (măști, distanță), salarii orare, concedii temporare, multitasking, comunicare cu clienții privind siguranța	Consolidarea imaginii, a încrederii și a reputației brandului	Fotografii cu procese de curățenie, utilizarea dezinfectanților, răspunsuri prompte la comentarii	Poate fi perceput ca formalitate în lipsa acțiunilor reale
Strategii inovative de produs	Noi formate (street food, burgeri, veganism), vânzarea semipreparatelor, seturi cadou, *ghost kitchens*	Adaptarea la noile comportamente de consum	Tucano: vânzarea seturilor de cafea și a cafelei boabe	Necesită testarea pieței și asigurarea lanțului de aprovizionare

Sursa: Elaborat de autor pe baza [2, 3, 9].

În același timp, eficacitatea fiecărei strategii depinde în mod direct de nivelul de maturitate digitală și managerială a întreprinderii, de disponibilitatea acesteia de a investi în schimbări, de flexibilitatea structurii organizaționale și de capacitatea de a se adapta rapid la cererea în schimbare.

Strategiile financiare sunt cele mai populare și reprezintă „prima linie" de apărare. Acestea asigură un efect imediat, dar sunt limitate în timp. În Moldova, antreprenorii au ales cel mai adesea din această grupă reducerea salariilor, negocierea chiriei și optimizarea achizițiilor.

Strategiile digitale s-au dovedit a fi esențiale pe termen mediu. Întreprinderile care au început să se familiarizeze cu vânzările online înainte de pandemie (de exemplu, Tucano, Delicio, Pegas) s-au adaptat mai ușor.

Strategiile de comunicare au jucat rolul unui „liant invizibil". Acestea au ajutat la menținerea legăturii emoționale cu clienții. Exemple deosebit de reușite sunt publicațiile despre „responsabilitate", postările angajaților, transmisiunile live din bucătărie.

Măsurile instituționale sunt foarte importante, mai ales în perioade de criză și incertitudine, dar, de obicei, sunt greu de pus în practică. Mulți antreprenori din Moldova nu au folosit subvențiile din cauza birocrației sau pentru că nu erau înre-

gistrate oficial. Se recomandă simplificarea accesului la ODIMM/FNGCIM/FISC pentru întreprinderile mici.

Strategiile culturale și sociale au avut, în mod surprinzător, un efect puternic, în special prin respectarea demonstrativă a normelor de igienă. Acest lucru a sporit încrederea, în special în rândul clienților vârstnici și al familiilor. Aici interacționează și particularitățile culturale: în Moldova se apreciază „atmosfera de acasă", siguranța și abordarea personală.

Astfel, analiza tabelului 1 arată că întreprinderile de alimentație publică de succes din Moldova au combinat în timpul pandemiei mai multe strategii, creând modele hibride adaptabile. Tocmai combinația dintre flexibilitatea financiară, instrumentele digitale, inovațiile și relațiile de încredere cu clienții formează competitivitatea pe termen lung și pregătirea afacerii pentru provocările viitoare.

În contextul pandemiei, strategiile de supraviețuire au devenit un element indispensabil al tranziției de la gestionarea reactivă a crizelor la reziliența proactivă. Conceptul de reziliență este strâns legat de strategiile de supraviețuire. În contextul managerial, reziliența este capacitatea unei organizații de a anticipa, de a se adapta, de a reacționa și de a se recupera după crize [11]. Reziliența nu este o rezistență pasivă, ci o capacitate dinamică de învățare și transformare.

În continuare, se prezintă analiza modelelor teoretice ale rezilienței, fapt ce va permite o mai bună înțelegere a calităților-cheie care asigură rezistența organizației în condiții de criză.

1. Modelul 4R (Resilience Alliance). Acest model subliniază că pentru supraviețuire sunt necesare: Robustness (rezistență – capacitatea de a rezista la un șoc fără pierderi), Redundancy (redundanță — existența resurselor de rezervă), Resourcefulness (ingeniozitate — capacitatea de a găsi alternative în situații de criză), Rapidity (viteză de reacție — perioada de reacție și recuperare a organizației) [6].
2. Modelul MIT Sloan completează conceptul anterior și împarte reziliența în reziliență reactivă (recuperare) și reziliență proactivă (pregătire), subliniind importanța culturii adaptării și a leadershipului în condiții de incertitudine [7].

Abordările de mai sus stabilesc cadrul conceptual în care pot fi integrate strategii concrete de supraviețuire aplicate de întreprinderile din sectorul alimentației publice. Fiecare strategie, fiind orientată către rezolvarea unor probleme concrete în contextul crizei, dezvoltă în același timp anumite componente ale rezilienței descrise în modelele 4R și MIT Sloan.

Tabelul 2 prezintă modul în care strategiile cheie de supraviețuire ale întreprinderilor din sectorul alimentației publice contribuie la formarea sustenabilității organizaționale.

Tabelul 2. Corelația dintre reziliență și strategiile de supraviețuire

Strategii de supraviețuire	Modul în care acestea formează reziliența
Digitalizarea proceselor	Crește capacitatea de adaptare și reduce dependența de prezența fizică a clienților, făcând afacerea mai flexibilă.
Flexibilitatea financiară	Creează o „pernă de siguranță", permite reacția rapidă la cheltuieli neprevăzute și menținerea solvabilității.
Restructurarea organizațională	Sporește reziliența internă prin optimizarea proceselor de afaceri și reorganizarea personalului.
Inovații (bucătării fantomă, CRM)	Permit afacerii să evolueze și să creeze noi canale de generare a veniturilor.
Orientarea către client și comunitate	Consolidează încrederea și loialitatea, aspecte esențiale într-un mediu instabil.

Sursa: Elaborat de autor pe baza [2, 3, 9].

Se poate observa că digitalizarea sporește adaptabilitatea și rapiditatea reacției (Rapidity), flexibilitatea financiară creează o rezervă de resurse (Redundancy), restructurarea organizațională consolidează rezistența (Robustness), inovațiile dezvoltă ingeniozitatea (Resourcefulness), iar orientarea către client și comunitate formează o cultură a adaptării și o stabilitate proactivă, în conformitate cu modelul Sheffi.

Datele din tabelul 2 demonstrează în mod clar că strategiile de supraviețuire în condiții de criză nu numai că îndeplinesc o funcție de adaptare, ci și formează în mod activ reziliența organizațională (resilience), transformând măsurile anticriză pe termen scurt în avantaje manageriale pe termen lung.

Fiecare direcție strategică – fie că este vorba de digitalizare, flexibilitate financiară, inovare sau restructurare – consolidează anumite componente ale rezilienței, precum adaptabilitatea, rezistența la șocuri externe, capacitatea de recuperare rapidă, precum și flexibilitatea și capacitatea de învățare a organizației. Este deosebit de important faptul că orientarea către client și comunitate permite consolidarea capitalului social, care joacă un rol cheie în menținerea afacerii în perioadele de instabilitate.

Astfel, reziliența nu este o consecință a supraviețuirii, ci o continuare strategică a acesteia, asigurând nu doar „revenirea la normal", ci și transformarea modelului de afaceri ținând cont de noile realități. Acest lucru subliniază importanța includerii rezilienței ca unul dintre parametrii cheie ai dezvoltării durabile a sectorului alimentației publice în perioada post-criză.

În timpul pandemiei COVID-19, în sectorul alimentației publice, reziliența s-a manifestat prin capacitatea de a se adapta rapid la livrări, de a optimiza personalul și aprovizionarea, de a nu pierde clienții, ci dimpotrivă, de a fi alături de ei prin intermediul internetului și al rețelelor sociale, de a evita falimentul prin transformarea modelului de afaceri.

Exemplu din Moldova: restaurantele care au trecut la un model combinat (livrare + take-away) și-au păstrat personalul și clienții, chiar și în ciuda scăderii traficului.

Astfel, se poate concluziona că reziliența este o componentă importantă a unui business durabil, deoarece:

✓ În cadrul abordării ESG, reziliența este strâns legată de G — guvernanță și S — responsabilitate social;

✓ Companiile cu o reziliență ridicată sunt mai puțin expuse falimentului, respectă mai bine standardele de raportare (GRI, CSRD, ESRS) și inspiră mai multă încredere investitorilor.

Concluzii

Pe baza rezultatelor studiului efectuat, se poate concluziona că strategiile de supraviețuire nu sunt doar măsuri anticriză, ci un instrument de management adaptativ, care permite companiilor să se regândească, să-și mobilizeze resursele și să se pregătească pentru o nouă realitate. Iar factorii cheie ai sustenabilității în sectorul alimentației publice devin digitalizarea rapidă, activitatea de comunicare, reducerea costurilor, sprijinul clienților la nivel de empatie.

Pentru întreprinderile din sectorul alimentației publice, în special în economiile în curs de dezvoltare, cum ar fi Moldova, aplicarea corectă a acestor strategii devine cheia sustenabilității și competitivității pe termen lung.

Bibliografie:

1. Biroul National de Statistica, situatiile financiare ale agentilor economici. *Activitatea si pozitia financiara a agentilor economici dupa marime si activitati economice, 2019-2024* https://statbank.statistica.md
2. Herbane, B. (2019). *Rethinking organizational resilience and strategic renewal post-COVID-19. Journal of Business Research,* 113, 425–433. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.06.054
3. Karniouchina Kate, Kumar Sarangee, Carol Theokary, Raoul Kübler (2022) *The Impact of the COVID-19 Pandemic on Restaurant Resilience:* Lessons, Generalizations, and Ideas for Future Research. Service Science 14(2):121-138. https://doi.org/10.1287/serv.2021.0293
4. ODIMM. *Annual Report 2022: Programs PARE 1+1 and SME Digitalization.* Chișinău: ODIMM, 2022. 96 p.
5. OECD. (2020). *COVID-19 and the food and agriculture sector: Issues and policy responses*. Organisation for Economic Co-operation and Development. Retrieved from https://www.oecd.org/en/publications/2020/04/covid-19-and-the-food-and-agriculture-sector-issues-and-policy-responses_02cb65e9.html
6. Resilience Alliance. 2010. *Assessing resilience in social-ecological systems: Workbook for practitioners. Version 2.0*. Online: https://www.resalliance.org/resilience

7. Sheffi Y., Rice J. B. *A Supply Chain View of the Resilient Enterprise* // MIT Sloan Management Review. — 2005. — Vol. 47, No. 1. — P. 41–48. https://www.researchgate.net/publication/255599289_A_Supply_Chain_View_of_the_Resilient_Enterprise
8. Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. *Strategic Management Journal*, 28(13), 1319–1350. https://doi.org/10.1002/smj.640
9. Traynor, M., & коллеги. (2024). *Restaurant resilience: A qualitative study of adaptability and survival strategies in the COVID-19 pandemic* [Исследование устойчивости ресторанной отрасли в условиях пандемии COVID-19]. Journal of Innovation & Knowledge.
10. USAID Moldova. *Assessment Report on the Impact of COVID-19 on SMEs in the Republic of Moldova, with a focus on the HoReCa sector.* Chișinău: USAID, 2021. 78 p.
11. Vogus, T. J., & Sutcliffe, K. M. (2007). Organizational resilience: Towards a theory and research agenda. *2007 IEEE International Conference on Systems, Man and Cybernetics*, 3418–3422. https://doi.org/10.1109/ICSMC.2007.4414160

ABORDĂRI CONCEPTUALE ALE ANGAJAMENTULUI ASUMAT

CONCEPTUAL APPROACHES TO COMMITMENT

CZU: 005.95:005.32:[159.952.1:316.334.2]

Irina RAEVSKAIA
Moldova State University,
Chisinau, Republic of Moldova
ORCID iD: 0000-0002-7749-1237
E-mail: irinaraevskaia@gmail.com
raevskaia.irina@usm.md

Abstract: *The main objective of the article is to synthesize theoretical approaches to commitment and highlight the complexity and importance of studying it in various fields. From an ethical perspective, commitment is understood as a moral responsibility based on personal values. In legal terms, it involves assuming legally regulated obligations. Psychology analyzes commitment as an expression of internal motivation and affective involvement, while sociology considers it a mechanism for social integration and maintaining collective cohesion. In the organizational environment, commitment is essential for performance and loyalty, and in the existentialist vision, it reflects the freedom and authenticity of the individual. In order to achieve the objective, the following methods were used: bibliographical study, historiographical study, induction, deduction, generalization and systemic approach. As a result of the research, it was found that commitment is a multidimensional concept, essential in personal, social and professional life.*

Keywords: *employees, organization, assumed commitment, commitment development.*

Introducere

Conceptul de angajament asumat al angajaților este complex și important în domeniul managementului și managementului al resurselor umane, se referă la nivelul de implicare și atașament al unei persoane față de o anumită activitate, organizație sau relație, care în contextul studiilor academice și de cercetare a fost explorat și dezvoltat de către mai mulți savanți din diferite domenii, inclusiv psihologie, management și științe sociale. Angajamentul asumat reprezintă un concept-cheie în domeniul comportamentului organizațional, fiind asociat cu loialitatea angajaților, performanța în muncă, retenția personalului și climatul organizațional. De-a lungul timpului, numeroși autori au analizat aceast subiect, contribuind la conturarea unui cadru teoretic complex și multidimensional. Cercetările realizate asupra angajamentului asumat sunt vitale atât pentru înțelegerea comportamentului organizațional cât și pentru dezvoltarea practicilor de management care tind să îmbunătățească satisfacția angajaților și performanța organizațională în ansamblu.

Material și metodă

În vederea atingerii obiectivului cercetării, au fost utilizate următoarele metode de cercetare: studiul bibliografic și istoriografic asupra conceptului „angajament asumat", sinteza, inducția, deducția, comparația, sinteza unor lucrări și publicații care au servit drept surse informaționale specifice temei cercetate, generalizarea și sistematizarea, etc.

Rezultate și discuții

Efectuarea unei incursiuni istoriografice a permis de a constata că, în lucrarea lui **William H. Whyte**, intitulată *„The Organization Man"*, publicată în 1956, care este una dintre cele mai influente analize sociologice ale evoluției istorice a relației individului cu organizația și este prima lucrarea din care se desprinde conceptual de angajament asumat. „Omul organizațional" este descris ca un individ care *sacrifică o parte din autonomia și individualitatea sa* pentru a se integra și conforma normelor și valorilor unei organizații. William H. Whyte susține că individul modern ajunge să *internalizeze valorile organizației* și să creadă că succesul personal depinde exclusiv de *adaptarea la cultura corporativă.*

Lucrarea lui William H. Whyte este una precursivă în înțelegerea angajamentului organizational, dar contribuțiile lui pot fi corelate cu [2]:

- *Angajamentul normativ*: individul simte că trebuie să fie loial organizației pentru că „așa e corect".
- *Angajamentul de continuitate*: adaptarea și dependența față de structura organizațională creează costuri percepute pentru părăsirea acesteia.
- *Angajamentul excesiv*: indivizii să devină „absorbiți" de organizație, pierzând contactul cu propriile nevoi, dorințe și valori.

O contribuție esențială în înțelegerea angajamentului organizațional provine de la **Howard S. Becker**, care definește angajamentul ca fiind *„tendința de a rămâne într-o organizație din cauza investițiilor personale* care s-ar pierde în cazul părăsirii acesteia". Conform acestei viziuni, angajamentul apare atunci când un individ dezvoltă o *serie de „costuri laterale"* asociate implicării sale în organizație – cum ar fi timpul investit, formarea profesională, relațiile sociale și stabilitatea financiară [1].

Un punct de referință în dezvoltarea conceptuală a angajamentului organizațional este oferit de lucrarea lui **Porter et al.**, care definesc angajamentul organizațional ca fiind *„forța relativă a identificării individului cu o organizație și a implicării în activitățile acesteia"*. Această definiție subliniază trei dimensiuni fundamentale ale angajamentului:

- Credința puternică în obiectivele și valorile organizației;
- Dorința de a depune eforturi considerabile în numele organizației;
- Dorința clară de a rămâne membru al organizației.

Spre deosebire de abordarea lui Becker (1960), care se axează pe angajamentul bazat pe investiții („costuri laterale"), Porter et al., (1975) evidențiază o formă de

angajament afectiv, centrat pe identificare și loialitate voluntară. Acest model a stat la baza Organizational Commitment Questionnaire (OCQ) – unul dintre cele mai utilizate instrumente de măsurare a angajamentului în cercetarea empirică [9].

În continuare unul dintre cele mai influente modele în înțelegerea angajamentului organizațional este cel propus de **Meyer și Allen**, care conceptualizează angajamentul ca fiind un construct *multidimensional*, alcătuit din *trei componente distincte, dar intercorelate: angajamentul afectiv, angajamentul de continuitate și angajamentul normativ, esența acestora fiind redată în continuare [2].*

Angajamentul afectiv reflectă *atașamentul emoțional* al angajatului față de organizație, *identificarea cu valorile, cultura și obiectivele acesteia*, precum și *dorința de a contribui activ* la succesul organizațional. Acesta se manifestă printr-o implicare mai activă în activităţile realizate de companie, identificarea cu organizaţia şi resimţirea unei satisfacţii de la faptul că aparţin organizaţiei respective.

Angajamentul normativ reprezintă *simțul datoriei morale* de a rămâne în organizație, fie datorită *normelor sociale,* fie ca urmare a *recunoștinței* față de sprijinul primit. Conform autorilor acestui model, angajamentul normativ creşte, dacă compania efectuează anumite cheltuieli în avans: traininguri, plătirea studiilor etc. Măsura în care organizaţia depăşeşte aşteptările angajaţilor afectează direct sentimentul lor de obligativitate. Însă, acest sentiment va dura până când personalul va considera că a rambursat cheltuielile efectuate.

Angajamentul de continuitate reflectă o *decizie rațională de a rămâne în organizație, bazată pe percepția că părăsirea ar genera costuri ridicate*, fie financiare, fie profesionale sau sociale. Pe parcursul activităţii sale în cadrul companiei, fiecare angajat a investit timp, efort, anumite abilităţi, care însă pierd din valoarea lor, dacă salariatul părăseşte organizaţia, deoarece nu pot fi transferate în altă companie. Persoana continuă să rămână angajată, deoarece nu are o altă ofertă de muncă corespunzătoare.

Teoria expusă mai sus pornește de la premisa că angajații pot rămâne într-o organizație din motive diferite, care pot varia de la identificarea personală cu valorile organizației, până la calculul rațional al costurilor părăsirii acesteia sau chiar simțul datoriei morale și este legată de teoria „costurilor laterale” formulată anterior de Becker.

În lucrarea "*Angajamentul organizațional"*, autorul propune o analiză aprofundată a modelului tridimensional al angajamentului organizaţional din punc de vedere a mai multor savanți, ce are rolul de a evidenția cum fiecare dintre aceste dimensiuni interacționează și influențează deciziile și rezultatele organizaționale*. (Figura 1).*

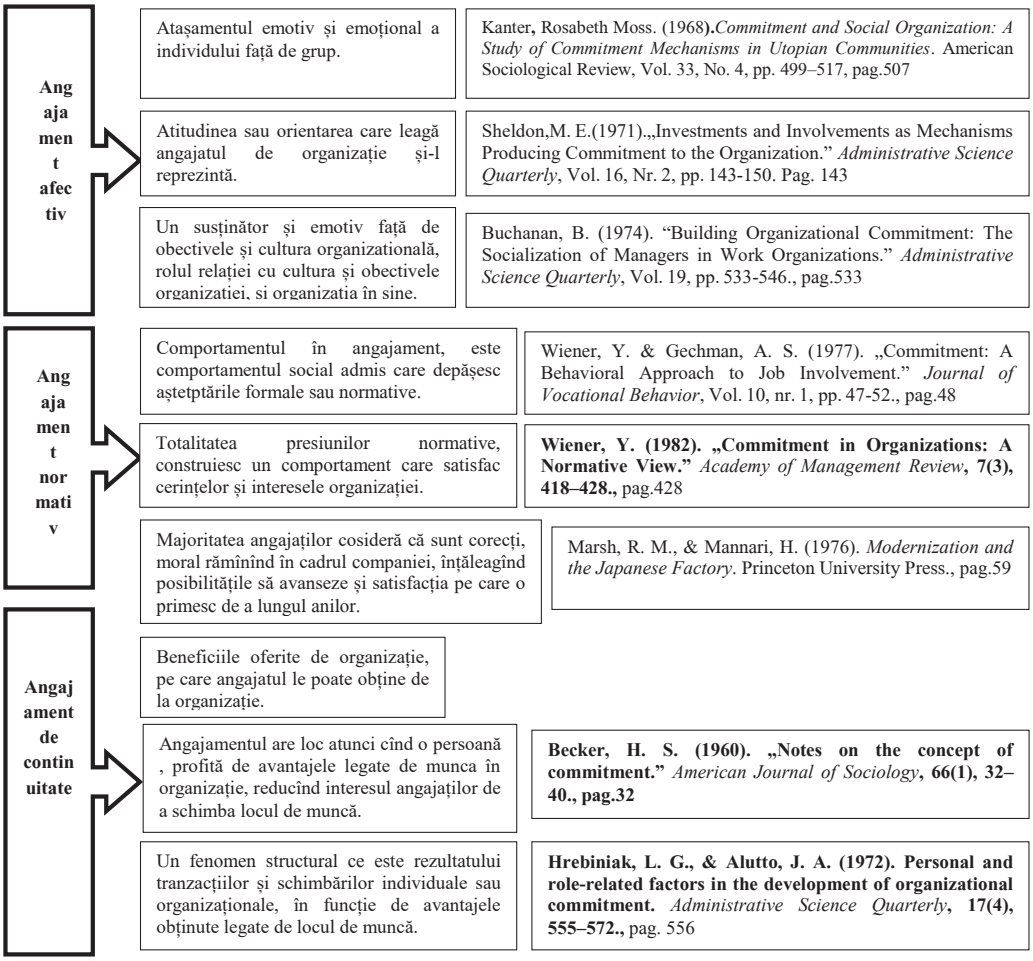

Figura1. Modelul tridimensional al angajamentului organizaţional.

Sursa: Elaborat de autor în baza sursei: Sîli, Gheorghe. Angajamentul organizațional. Conf. UTM 2016 II, Universitatea Tehnică a Moldovei, 2016, pp. 16-18.

Modelul propus de Meyer și Allen este considerat un *cadru comprehensiv și echilibrat* pentru evaluarea angajamentului organizațional, fiind *extins și validat în numeroase studii internaționale*. Spre deosebire de modele anterioare propuse (Porter et al., (1974); Becker, (1960)), care puneau accent pe o singură dimensiune (afectivă sau rațională), acest model *integrează multiple motivații* care stau la baza comportamentelor angajaților. În plus, Meyer și Allen au dezvoltat și un instrument de măsurare standardizat – *Trei scale de angajament organizațional (Three-Component Model Scales*) – utilizat frecvent în cercetările empirice [5].

Contribuția lui **William A. Kahn** constituie un reper semnificativ în literatura de psihologie organizațională. În lucrarea sa *«Psychological Conditions of Personal Engagement and Disengagement at Work», c*are este considerată a fi punctul de plecare al cercetărilor contemporane privind angajamentul angajaților, oferind

o perspectivă integratoare asupra modului în care indivizii se implică psihologic în activitățile profesionale, Kahn a introdus conceptul de „angajament în roluri" în care sublinia importanța pe care o are sentimentul de identitate și de împlinire a rolului în cadrul organizației pentru angajamentul angajaților. [10]

În viziunea lui Kahn angajații nu se limitează doar la executarea mecanică a sarcinilor și a responsabilităților, ci investesc în condițiile favorabile o parte esențială din identitatea lor personală în activitatea profesională.

Modelul teoretic propus de Kahn identifică *trei condiții psihologice fundamentale* care facilitează angajamentul în roluri (Teoria Angajamentului în roluri) [11]:

- *Sensul* – reprezintă percepția angajaților că activitatea desfășurată este valoroasă, relevantă și coerentă cu valorile personale. Sentimentul de semnificație derivă adesea din natura sarcinilor, autonomia în luarea deciziilor, precum și din recunoașterea socială primită.
- *Siguranța psihologică* – desemnează convingerea angajatului că poate acționa și se poate exprima fără teama de a fi umilit, pedepsit sau marginalizat. Un climat organizațional caracterizat prin deschidere, încredere și suport reciproc susține această condiție.
- *Disponibilitatea psihologică* – se referă la resursele psihice și emoționale disponibile ale angajaților pentru a se angaja în rolul profesional. Nivelul acestei disponibilități este influențat de factori precum stresul, starea de sănătate, echilibrul între viața personală și cea profesională sau relațiile interpersonale. Atunci când aceste trei condiții sunt îndeplinite, angajații sunt mai predispuși să manifeste un nivel ridicat de angajament, caracterizat prin implicare activă, inițiativă și loialitate față de organizație, potrivit lui Kahn. Când este absența acestor condiții, apare fenomenul de *detașare psihologică*, angajații se retrag emoțional și cognitiv din activitatea profesională, ceea ce poate conduce la scăderea performanței, creșterea absenteismului și, pe termen lung, la burnout.

Cercetarea lui Kahn este considerată esențială nu doar din perspectiva conceptuală, ci și pentru că a influențat dezvoltarea ulterioară a altor modele teoretice, precum Modelul Cerințe-Resurse (JD-R) sau teoria burnoutului formulată de Maslach și Leiter. De asemenea, teoria angajamentului în roluri oferă un cadru aplicabil în dezvoltarea strategiilor de resurse umane, training, coaching și design organizațional, fiind relevantă într-o varietate de contexte ocupaționale.

O contribuție semnificativă în literatura de specialitate privind angajamentul organizațional aparține lui **Charles A. O'Reilly**, care propune o abordare diferită față de modelele dominante ale vremii. Spre deosebire de teoriile care definesc angajamentul în termeni de atașament emoțional (afectiv) sau costuri de plecare (continuitate), O'Reilly conceptualizează angajamentul ca fiind *gradul de congruență dintre valorile individului și valorile organizației.*

Potrivit lui O'Reilly, angajamentul organizațional reflectă *identificarea valorică,* iar nu doar o simplă implicare comportamentală sau afectivă. Astfel, un angajat este considerat angajat organizațional atunci când [8]:

- Împărtășește valorile, normele și cultura organizației;
- Se simte integrat într-un sistem social coerent și valoros;
- Consideră că obiectivele organizației sunt aliniate cu propriile convingeri și scopuri personale.

Perspectiva adoptată mai sus este influențată de teoria valorilor și a socializării organizaționale, sugerând că angajamentul apare natural atunci când există o potrivire între identitatea personală și identitatea organizațională.

Modelul propus de O'Reilly a deschis calea pentru cercetările privind *fit-ul valoric (person-organization fit) și angajamentul ca proces de socializare,* oferind un cadru valoros pentru analiza *compatibilității dintre individ și organizație.* În același timp, a influențat indirect componenta afectivă din teoria celor trei componente a lui Meyer și Allen (1991), punând accent pe dimensiunea subiectivă a loialității [8].

Într-un studiu semnificativ, **Lok și Crawford** explorează modul în care *cultura organizațională și stilul de leadership influențează angajamentul organizațional* al angajaților, în special în contextul internaționalizării și al globalizării mediului de afaceri. Cei doi autori susțin că angajamentul nu este determinat exclusiv de factori individuali sau contractuali, ci este *modelat în mod activ de mediul organizațional.* Studiul realizat arată că [3]:

- *Leadershipul transformațional are un impact pozitiv direct asupra angajamentului afectiv;*
- *Cultura organizațională pozitivă, bazată pe încredere, colaborare și inovație, contribuie la consolidarea loialității și implicării angajaților;*
- *Există variații semnificative între organizații în funcție de stilurile de conducere adoptate și de valorile organizaționale dominante.*

Prin urmare, angajamentul angajaților nu este un construct izolat, ci reflectă *interacțiunea dintre conducere, cultură și percepția angajaților asupra mediului de lucru.*

Contribuția lui Lok și Crawford completează modelul lui Meyer și Allen (1991), oferind un cadru explicativ pentru modul în care organizația poate influența angajamentul afectiv.

În cercetarea sa, **Kavita** analizează relația dintre *angajamentul organizațional, satisfacția în muncă și motivația angajaților*, într-un efort de a evidenția faptul că angajamentul nu este doar rezultatul unei constrângeri instituționale sau a unui atașament afectiv, ci și o *construcție psihologică complexă*, influențată de factori interni și externi.

În opinia autoarei [7]:

- Satisfacția profesională este un predictor direct al angajamentului organizațional, în special în ceea ce privește componenta afectivă;

- Motivația intrinsecă este esențială în dezvoltarea unui angajament durabil și autentic;
- Factorii de mediu au rol de mediatori între motivație, satisfacție și angajament. Studiul propune un *model integrat,* în care angajamentul organizațional este înțeles ca un rezultat al *echilibrului dintre nevoile angajatului și răspunsul organizației* la aceste nevoi.

Perspectiva oferită de Kavita se aliniază tendințelor moderne din managementul resurselor umane, care pun accent pe *wellbeing-ul angajaților* și pe importanța *contextului psihosocial* în menținerea angajamentului. Aceasta oferă un cadru util pentru dezvoltarea *politicilor organizaționale proactive*, care nu doar mențin angajații în organizație, ci contribuie la dezvoltarea unei implicări autentice și sustenabile.

Într-un studiu comparativ, **Xiaoming și Junchen** investighează modul în care *cultura națională* influențează tipul și nivelul angajamentului organizațional. Cei doi autori pornesc de la premisa că angajamentul este *un construct modelat nu doar de factori organizaționali interni*, ci și de *valorile culturale dominante* ale societății în care organizația operează.

Studiul menționat mai sus se concentrază pe următoarele accepțiuni [13]:

- În culturile *colectiviste* (ex: China, Japonia), angajații tind să manifeste angajament normativ și angajament de continuitate, deoarece loialitatea față de grup și stabilitatea socială sunt valori importante;
- În culturile *individualiste* (ex: SUA, Marea Britanie), predomină angajamentul afectiv, bazat pe identificare personală și alegeri autonome;
- Percepția asupra autorității, ierarhia socială, și modul de comunicare influențează modul în care angajații se raportează la organizație și la superiori.

Studiul efectuat de Xiaoming și Junchen este extrem de util într-o lucrare care își propune să analizeze angajamentul dintr-o perspectivă internațională sau interculturală și oferă un cadru de analiză relevant pentru organizațiile multinaționale sau pentru cercetările comparative între medii de lucru diferite. Această cercetare sprijină ideea că modelul celor trei componente Meyer & Allen nu trebuie aplicat mecanic, ci trebuie adaptat în funcție de specificul cultural al populației studiate.

Concluzii

Prin sinteza reflecțiilor prezentate mai sus, deducem că analiza teoretică a angajamentului organizațional relevă un concept *complex și multidimensional,* aflat la intersecția dintre psihologia muncii, sociologie, management și cultură organizațională. De-a lungul timpului, abordările privind angajamentul au evoluat semnificativ, de la modele bazate pe *raționalitate economică și costuri de plecare* (Becker), la modele care pun accent pe *identificarea afectivă* (Porter et al.), *compatibilitatea valorică* (O'Reilly) sau *motive morale și sociale* (Meyer & Allen).

Modelul tridimensional propus de Meyer și Allen este considerat unul dintre cele mai robuste și utilizate în literatura de specialitate, întrucât oferă o înțelegere

integrativă a motivelor pentru care angajații aleg să rămână într-o organizație: din dorință (angajament afectiv), din necesitate (angajament de continuitate) sau din simțul datoriei (angajament normativ).

În același timp identificăm semnificația unor contribuții recente în conceptualizarea angajamentului asumat (Lok & Crawford, Kavita, Xiaoming & Junchen) care aduc în prim-plan *dimensiuni complementare* ale acestuia, precum *cultura organizațională, stilul de leadership, satisfacția profesională, motivația intrinsecă și influența factorilor culturali.* În opinia autorilor respectivi, angajamentul nu este doar un rezultat al condițiilor formale de muncă, ci este puternic influențat de *relațiile interumane, de valorile împărtășite și de contextul psihosocial în care angajatul își desfășoară activitatea.*

Analiza comparativă abordărilor teoretice ale mai multor savanți contribuie la înțelegerea complexă a angajamentului asumat și la identificarea perspectivelor cadrului teoretic și empiric pentru manageri și lideri în dezvoltarea practicilor și politicilor care au ca scop să sprijine angajamentul și performanța angajaților în diverse domenii și să contribuie la o productivitate mai mare, la reducerea ratei de fluctuație și la sporirea loialității față de organizație.

Referințe bibliografice:

1. Becker, H. S. (1960). Notes on the concept of commitment. American Journal of Sociology, 66(1), 32–40.
2. Covaş, Lilia. Cultura organizaţională şi dezvoltarea durabilă a întreprinderii: Monografie / Lilia Covaş ; Acad. de Studii Econ. a Moldovei, Fac. "Business şi Administrarea Afacerilor", Dep. "Management". – Chişinău : ASEM, 2019. – 226 p. ISBN 978-9975-75-954-0. https://irek.ase.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/2094/Covas%20Lilia%20Monografie%202019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Lok, P., & Crawford, J. (2004). The effect of organisational culture and leadership style on job satisfaction and organisational commitment: A cross-national comparison. Journal of Management Development, 23(4), 321–338.
4. Locke, E., A. & Latham, G., P. (2002), Building a Practically Useful Theory of Goal Setting and Task Motivation, American Psychologist, Vol. 57, No. 9, pp. 705 –717 DOI: 10.1037/0003-066X.57.9.705
5. Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. Human Resource Management Review, 1(1), 61–89.
6. Meyer, J.P., Allen, N.J., Smith, CA. (1993), „Commitment to Organizations andOccupations: Extension and Test of a Three-Component Conceptualization", Journal of Applied Psychology, vol. 78, pp. 538-551

7. Kavita, S. (2007). Organizational commitment: A study of impact of job satisfaction and motivation. New Delhi: Academic Excellence.
8. O'Reilly, C. A. (1989). Corporations, culture, and commitment: Motivation and social control in organizations. California Management Review, 31(4), 9–25.
9. Porter, L. W., Steers, R. M., Mowday, R. T., & Boulian, P. V. (1974). Organizational commitment, job satisfaction, and turnover among psychiatric technicians. Journal of Applied Psychology, 59(5), 603–609.
10. RAEVSKAIA, I. ANGAJAMENTUL ASUMAT CA FACTOR AL OBȚINERII AVANTAJULUI COMPETITIV PRIN OAMENI. Conferința științifică națională cu participare internațională «Integrare prin cercetare și inovare», dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dez voltare, 7-8 noiembrie 2024 / comitetul științific: Igor Şarov [et al.]. – Chişinău: [S. n.], 2024 (CEP USM). Ştiinţe juridice şi economice. – 2024. – 678 p.: fig., tab. – Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, HR Excellence in Research. – Rez.: lb. rom., engl. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – ISBN 978-9975-62-798-6 (PDF). Pag. 667-670. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/667-670_1.pdf
11. SAKS, A. M., GRUMAN, J. A. Manage employee engagement to manage performance. In: Industrial and Organizational Psychology. Nr. 4. 2011. 204-207 p.În: https://doi.org/10.1111/j.1754-9434.2011.01328.x , pag. 204-207
12. Sîli, Gheorghe. Angajamentul organizațional. Conf. UTM 2016 II, Universitatea Tehnică a Moldovei, 2016, pp. 16-18. https://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/1530/Conf_UTM_2016_II_pg16_18.pdf?sequence=1
13. Xiaoming, C., & Junchen, H. (2012). A study on organizational commitment and its influencing factors in Chinese enterprises. Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business, 4(7), 417–428.

IMPLICATIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S EU ACCESSION FOR ITS NETWORK OF FREE TRADE AGREEMENTS

CZU: [339.923:341.241.8(478):341.217(4-672 UE)

Vadim GUMENE
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: vadim.gumene@gmail.com

Abstract. *The Republic of Moldova's prospective accession to the European Union (EU) entails full alignment with the EU's Common Commercial Policy (CCP), including the adoption of the Common External Tariff and withdrawal from existing free trade agreements (FTAs). This article examines the economic implications of such alignment for Moldova's trade structure, export sectors, and broader development strategy. Using official trade data for 2021–2024 and a structural analysis of export dependencies, the study highlights how Moldova's current trade network, particularly with CIS countries and Turkey, remains critical for some important industries such as horticulture, viticulture, machinery, and pharmaceuticals. The analysis suggests that the termination of these FTAs, while legally necessary under EU accession rules, may generate substantial adjustment costs, exposing vulnerable sectors to both tariff and non-tariff barriers, disrupting supply chains, and increasing input costs. The paper argues that a gradual, compensated, and sector-specific transition is essential to prevent structural dislocation and ensure economic resilience. The findings contribute to ongoing discussions on the sequencing of trade policy alignment in small economies seeking EU membership, emphasizing the importance of transitional instruments that reconcile legal compliance with socio-economic sustainability.*

Keywords*: Candidate country, EU accession; CIS FTA; Moldova–Turkey FTA; Common Commercial Policy; transition instruments*

Introduction

The accession of the Republic of Moldova to the European Union marks a defining stage in the country's long-term transformation toward institutional, economic, and regulatory convergence with the European model. This process, while promising in terms of stability and modernization, implies the full adoption of the EU's Common Commercial Policy (CCP) and the consequent renunciation of Moldova's autonomous external trade arrangements.

Since the signing of the EU–Moldova Association Agreement and the implementation of the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), the Moldovan economy has undergone a significant structural reorientation. The share of exports to the EU increased from below 50% in 2015 to nearly two-thirds by 2024, while the reliance on the CIS region declined. Yet, certain strategic sectors, especially those embedded in traditional or regionally specific production systems, remain heavily dependent on CIS or Turkish markets.

Table 1: Moldova's trade by regions, USD th.

		2021	2022	2023	2024
Export	**Total**	3144505	4332145	4048605	3555100
		27.5%	37.8%	-6.5%	-12.2%
	CIS	466207	1043042	897005	570853
		23.7%	123.7%	-14.0%	-36.4%
	EU	1919532	2537509	2646660	2392582
		17.0%	32.2%	4.3%	-9.6%
	Others	758765	751594	504940	591664
		68.7%	-0.9%	-32.8%	17.2%
Import	**Total**	7176761	9218979	8675450	9065200
		32.5%	28.5%	-5.9%	4.5%
	CIS	1905602	2185551	1610343	1443602
		44.6%	14.7%	-26.3%	-10.4%
	EU	3148991	4364826	4188001	4550730
		27.5%	38.6%	-4.1%	8.7%
	Others	2122169	2668601	2877107	3070867
		30.4%	25.7%	7.8%	6.7%

Source: calculations based on UN Comtrade data

This dependence reflects not only historical trade patterns but also structural factors: limited domestic diversification, small industrial base, and technical incompatibility with EU standards. As a result, the full application of the CCP and withdrawal from non-EU FTAs could impose short-term economic costs and social pressures that risk undermining public confidence in the accession process.

The aim of this paper is to analyse these implications from an economic perspective, focusing on the structural exposure of Moldova's trade sectors and the policy options available to mitigate adjustment costs. The discussion combines quantitative trade evidence with an analytical evaluation of sectoral dependencies, situating Moldova's experience within the broader theoretical framework of trade integration and adjustment in small open economies.

Analytical Framework

The adoption of the CCP represents a fundamental shift from national discretion in trade policy to collective decision-making under the EU framework. For candidate countries, this alignment process entails both legal harmonisation and real economic adjustment. From a theoretical standpoint, the process can be interpreted through the lenses of trade creation and trade diversion (Viner, 1950) and structural adjustment theory (Balassa, 1967). While the removal of internal barriers enhances trade efficiency within the EU, the replacement of pre-existing preferential agreements with the EU's common external tariffs often leads to trade diversion and short-term welfare losses.

For small economies like Moldova, the magnitude of such adjustment depends on (i) the elasticity of export reorientation, (ii) the substitutability of markets, and (iii) the degree of domestic supply chain diversification. Empirical studies on EU enlargement (Kaminski & Ng, 2005, World Bank, 2024) show that candidate countries with narrow export bases and strong regional dependencies experience sharper transitional shocks unless supported by dedicated compensation mechanisms.

This framework is particularly relevant for Moldova, where several export-oriented sectors remain integrated into non-EU value chains and rely on inputs sourced from CIS countries. The impending loss of preferential access to those markets, combined with the adoption of EU tariffs toward third countries, will likely alter the cost structure of production, impact competitiveness, and affect sectoral employment. Therefore, understanding these structural vulnerabilities is essential for designing targeted transition support measures aligned with EU enlargement instruments.

Trade Exposure and Structural Vulnerabilities

Between 2022 and 2024, Moldova's exports decreased from USD 4.3 billion to USD 3.5 billion, reflecting both external market volatility and internal competitiveness constraints. The EU accounted for nearly 67% of exports by 2024, while the CIS share declined to 16%, and Turkey represented around 6% (Table 2). Despite this reorientation, the composition of exports reveals persistent sectoral dependencies.

Table 2: Moldova's gross exports and exports, CIS + Turkey, (2024)

	Gross Export		**Export**	
	Value	**Share**	**Value**	**Share**
Total world	**3555062**	**100%**	**2708251**	**100%**
CIS total	***568299***	***16.0%***	***353849***	***13.1%***
Ukraine	329103	9.3%	143256	5.3%
Russian Federation	117708	3.3%	108276	4.0%
Belarus	78567	2.2%	71224	2.6%
Kazakhstan	18330	0.5%	14058	0.5%
Azerbaijan	6754	0.2%	5737	0.2%
Uzbekistan	4371	0.1%	3865	0.1%
Armenia	4373	0.1%	3286	0.1%
Kyrgyz Republic	7980	0.2%	3032	0.1%
Tajikistan	1114	0.0%	1114	0.0%
Turkey	***212732***	***6.0%***	***148672***	***5.5%***

Source: calculations based on UN Comtrade data

CIS markets remain important for agriculture, food processing, and traditional manufacturing. Horticultural exports, especially apples, plums, and cherries, depend

on CIS destinations for 60–70% of total sales. Industrial products such as packaging and food machinery show similar exposure, with up to 90% of exports directed to CIS partners [5]. Meanwhile, Turkey has become a key outlet for agricultural goods such as sunflower seeds, cereals, and dried fruits, benefiting from the preferential tariff regime under the 2016 Moldova–Turkey FTA.

Imports from CIS countries also play a strategic role, particularly for intermediate goods. Around 65% of fertilizers, 38% of mineral fuels, and 15% of industrial materials such as glass, plastics, and chemicals originate from CIS suppliers (Table 3). A sudden imposition of EU tariffs on these inputs could increase production costs, reduce competitiveness, and undermine efforts toward industrial modernization. Thus, Moldova's integration into the CCP will require simultaneous adaptation on both export and import fronts.

Table 3: Moldova's imports from CIS (without Ukraine) of intermediary products according to BEC5, (2023)

HS2	Description	Share in CIS, %	Share in total, %
31	Fertilisers	42.2	65.5
27	Mineral Fuels, Mineral Oils And Products	8.9	38.4
30	Pharmaceutical Products	6.7	4.7
39	Plastics And Articles Thereof	6.1	3.9
70	Glass And Glassware	4.0	14.0
68	Articles Of Stone, Plaster, Cement, Asbestos	3.3	14.3
60	Knitted Or Crocheted Fabrics	3.1	16.9
48	Paper And Paperboard; Articles Of Paper Pulp	3.1	7.4
28	Inorganic Chemicals; Organic Or Inorganic Compound	2.3	13.7
76	Aluminium And Articles Thereof	2.0	12.5
12	Oil Seeds And Oleaginous Fruits	2.0	4.6
32	Tanning Or Dyeing Extracts; Tannins	1.6	6.5
87	Vehicles Other Than Railway Or Tramway Rolling	1.6	3.7
69	Ceramic Products	1.5	5.8
44	Wood And Articles Of Wood; Wood Charcoal	1.5	2.1
38	Miscellaneous Chemical Products	1.2	6.1
84	Nuclear Reactors, Boilers, Machinery	1.2	2.1
85	Electrical Machinery And Equipment And Parts	1.0	0.4
Total			

Source: Calculations based on UN Comtrade data

The evidence suggests that Moldova's exposure is not evenly distributed across the economy. While aggregate indicators show growing EU integration, micro-level data reveal high concentration and low substitution potential for specific sectors.

These asymmetries highlight the importance of sequencing and transitional policy design.

Sectoral Implications of the Withdrawal from Existing FTAs

4.1. The CIS Free Trade Agreement

The CIS FTA, signed in 2011, currently ensures tariff-free access for most Moldovan exports to member countries. Its termination would subject these products to the Most-Favoured-Nation (MFN) tariffs averaging around 10% (Table 4), and, more significantly, expose them to numerous non-tariff barriers. These may include complex customs procedures, restrictive certification systems, and politically motivated trade obstacles.

Table 4: CIS and Turkey MFN tariff assigned (eventually) to imports from Moldova

	Simple Average	Weighted Average
Russian Federation	**8.2**	**6.5**
WTO HS Agricultural	9.4	5.8
WTO HS Industrial	6.9	7.2
Belarus	**7.7**	**6.6**
WTO HS Agricultural	8.9	8.6
WTO HS Industrial	6.5	4.6
Turkmenistan	**9.9**	**0.7**
WTO HS Agricultural	16.7	1.3
WTO HS Industrial	3.1	0.0
Kazakhstan	**7.4**	**6.9**
WTO HS Agricultural	9.0	11.3
WTO HS Industrial	5.9	2.5
Uzbekistan	**11.8**	**5.0**
WTO HS Agricultural	9.4	8.5
WTO HS Industrial	14.1	1.5
Azerbaijan	**12.5**	**10.3**
WTO HS Agricultural	12.8	14.6
WTO HS Industrial	12.3	5.9
Armenia	**8.9**	**6.5**
WTO HS Agricultural	10.0	7.3
WTO HS Industrial	7.8	5.8
Kyrgyz Republic	**7.0**	**7.7**
WTO HS Agricultural	9.6	10.6
WTO HS Industrial	4.4	4.8
Tajikistan	**15.5**	**16.3**
WTO HS Agricultural	21.0	23.0
WTO HS Industrial	9.9	9.5

Source: Calculations based on WTO data

For agriculture, the impact could be immediate and severe. In 2024, about 70% of Moldova's apple exports (USD 54 million) were delivered to CIS markets, mainly Russia [5]. Many orchards are planted with varieties tailored to CIS consumer preferences and unsuitable for EU retail chains. Transitioning to EU-compliant varieties requires replanting, post-harvest investment, and certification, processes that take years and substantial financing. The same applies to cherries and plums, where 60–65% of exports are CIS-oriented. Even though grapes and dried fruits have achieved greater diversification, significant vulnerabilities persist [5]. Overall, thousandths of rural households remain directly or indirectly linked to CIS agricultural trade, reflecting the high social dimension of this dependency.

In manufacturing, the most affected industries are machinery, packaging, and pharmaceuticals. The machinery sector exports 90% of its production to CIS countries, often built on Soviet-era design compatibility and mutual technical standards. Losing these markets would effectively eliminate an existing client base without immediate alternatives. Packaging products, face similar exposure, with 88% of exports destined for CIS markets [5].

The pharmaceutical sector, while small in scale, is strategically important for Moldova's industrial base. Over 60% of its exports are directed to CIS countries, where Moldovan products enjoy brand familiarity and regulatory alignment [5]. Shifting toward the EU market requires full Good Manufacturing Practice (GMP) certification, clinical data validation, and re-registration, which entail high costs and long lead times. The risk of abrupt export loss is therefore significant.

4.2. The Moldova–Turkey Free Trade Agreement

The 2016 Moldova–Turkey FTA has become one of the cornerstones of Moldova's agricultural export structure. Turkey absorbs approximately 6.5% of Moldova's agricultural exports, including cereals, oilseeds, and dried fruits (Table 5). Under this bilateral regime, Moldovan products benefit from preferential or zero tariffs within specific quotas, conditions considerably more favorable than those available to EU exporters under the EU–Turkey customs union, which does not cover unprocessed agricultural goods (Table 6).

Table 5. Moldova's exports of WTO HS Agricultural, USD thousand

	2020	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
World	1087847	1435974	1936223	1730993	1624290
Turkey	121026	206125	207302	55848	106091
Turkey, share	11.1%	14.4%	10.7%	3.2%	6.5%

Source: Calculations based on UN Comtrade data

Upon EU accession, Moldova will have to terminate its FTA with Turkey and rely instead on the EU's trade framework with Ankara. This would subject Moldo-

van exporters to Turkey's higher agricultural tariffs, often between 20% and 130%. For sunflower seeds, Moldova's top agricultural export to Turkey (USD 69 million in 2024), tariffs would double from 10% to 20%. For maize and wheat, current duty-free quotas would disappear, rendering these exports uncompetitive [6].

Table 6. Effectively applied tariff rate by Turkey for WTO HS Agricultural, 2023 (%)

Country	Simple Average
Cyprus	45.0
Netherlands	43.0
Poland	42.7
Germany	36.0
Belgium	35.0
Lithuania	34.1
Italy	34.0
EU	32.3
Greece	31.9
Spain	31.9
Denmark	31.7
Austria	31.5
Ireland	31.4
Portugal	30.3
France	28.3
Malta	25.7
Romania	25.1
Sweden	24.4
Hungary	24.3
Bulgaria	24.1
Moldova	23.7
Slovenia	23.6
Croatia	23.0
Estonia	23.0
Latvia	22.3
Slovak Republic	20.7
Finland	18.8
Czech Republic	17.8
Luxembourg	16.7

Source: Calculations based on WTO data

Wine exports to Turkey, while modest in value, illustrate the symbolic dimension of market diversification. Moldova's bottled wines currently enjoy duty-free access under bilateral quotas, whereas EU wines face tariffs of up to 50%. The ter-

mination of this arrangement could remove one of the few dynamic non-EU markets for Moldovan producers at a time when they are already losing ground in the CIS. Overall, the withdrawal from the Moldova–Turkey FTA would further constrain export diversification and compound the adjustment pressures arising from CIS disengagement.

Adjustment Costs and Policy Options

The economic consequences of Moldova's alignment with the CCP can be grouped into three categories: (i) **loss of export competitiveness**, (ii) **increased input costs**, and (iii) **structural transition pressures**. Each requires a differentiated policy response.

5.1. Sectoral Transition Support

To ensure that EU accession does not entail permanent output losses, Moldova requires targeted adjustment programs that address both sectoral and social dimensions:

- **Horticulture Modernisation Programme** – supporting orchard renewal, varietal replacement, irrigation expansion, and post-harvest certification to enable reorientation toward EU markets or other non-EU countries.
- **Viticulture and Wine Export Realignment Programme** – financing vineyard restructuring, marketing, and brand development to shift from bulk exports to bottled, value-added products.
- **Industrial Competitiveness Window** – facilitating CE conformity, automation, and product redesign for machinery and packaging producers.
- **Pharmaceutical Adaptation and GMP Upgrade Facility** – assisting firms to align with EU pharmaceutical regulations and diversify export destinations.
- **Input Offset Scheme** – compensating for higher import costs on critical CIS-origin intermediate goods through fiscal or customs relief measures.

These instruments should be embedded within the EU's pre-accession financial framework, complementing initiatives such as the Economic Adjustment Facility and the Growth Plan.

5.2. Institutional and Trade Policy Adaptation

Beyond financial assistance, Moldova's adjustment strategy must strengthen institutional capacity to manage new trade regimes. This includes the establishment of an analytical unit for trade impact assessment, modernization of customs administration, and enhanced coordination with EU institutions on safeguard instruments. Moreover, the government should pursue dialogue with CIS and Turkish authorities to ensure an orderly phasing-out of agreements, mitigating risks of retaliatory measures or abrupt embargoes.

5.3. Social and Regional Cohesion Considerations

The adjustment costs will be unevenly distributed, with rural regions, especially those dependent on horticulture and viticulture, facing higher risks. Policies must therefore incorporate a regional development dimension, promoting alternative employment opportunities and investment in rural infrastructure. Without visible support for affected communities, the social legitimacy of EU accession could weaken, slowing reform momentum.

Conclusions

The Republic of Moldova's alignment with the EU's Common Commercial Policy represents both an economic opportunity and a structural challenge. While integration into the EU Single Market promises long-term efficiency gains and stability, the short- to medium-term implications of terminating existing FTAs are substantial. The country's continued reliance on CIS and Turkish markets for key exports, combined with dependence on CIS inputs, underscores the asymmetric nature of its trade transition.

The evidence presented here suggests that without transitional support and compensatory instruments, Moldova could experience significant trade contraction, production losses, and social dislocation in several export-dependent sectors. Conversely, a well-designed adjustment framework, integrating financial assistance, institutional capacity building, and targeted sectoral modernization, can transform this challenge into a sustainable restructuring process.

From a broader policy perspective, Moldova's case highlights the importance of sequencing and flexibility in the EU enlargement process. For small economies with high structural dependencies, accession must be treated not only as a legal alignment but as a complex developmental transition. Ensuring that the benefits of integration are inclusive and tangible is essential to maintaining public trust and the credibility of the European project in the region.

References:

1. Balassa, B. (1967). *Trade Liberalisation and "Revealed" Comparative Advantage.* The Manchester School of Economic and Social Studies.
2. European Commission (2024). *Commission Staff Working Document: Analytical Report for the Republic of Moldova.* Brussels.
3. Viner, J. (1950). *The Customs Union Issue.* Carnegie Endowment for International Peace.
4. The World Bank (2024). *Global Economic Prospects.* Washington.
5. United Nations. UN Comtrade Database. New York. Available at: https://comtrade.un.org
6. WTO (2024). *World Tariff Profiles.* Geneva.
7. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. Chișinău. Available at: www.statistica.gov.md.

TIPOLOGII ALE DREPTURILOR SUSCEPTIBILE DE RESTRÂNGERE

TYPES OF RIGHTS THAT MAY BE RESTRICTED

CZU: 341.231.14:342.72/.73

Alexandru BEVZIUC
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002 -3627-8835,
E-mail: alexbev@mail.ru

Rezumat. *Dreptul internațional al drepturilor omului consacră existența unei categorii distincte de drepturi fundamentale care nu pot face obiectul niciunei restrângeri, indiferent de circumstanțe. Convenția Europeana a Drepturilor Omului actualizata prevede 5 drepturi absolute. Distincția dintre drepturile susceptibile de restrângere, drepturile absolute și drepturile inderogabile reflectă arhitectura constituțională a protecției drepturilor fundamentale, evidențiind existența unui nucleu normativ intangibil destinat prevenirii abuzului de putere și garantării efective a demnității umane în orice circumstanțe.*

Cuvinte-cheie: *drepturi, libertăți, protecție, restrângere, limitare, stat*

Abstract*. International human rights law enshrines the existence of a distinct category of fundamental rights that cannot be restricted under any circumstances. The updated European Convention on Human Rights provides for five absolute rights. The distinction between rights that can be restricted, absolute rights, and non-derogable rights reflects the constitutional architecture of the protection of fundamental rights, highlighting the existence of an intangible normative core designed to prevent abuse of power and effectively guarantee human dignity in all circumstances.*

Keywords: *rights, freedoms, protection, restriction, limitation, state*

În cadrul dreptului constituțional contemporan, exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale nu are un caracter nelimitat, majoritatea acestora putând fi supuse unor restrângeri legitime atunci când este necesară protejarea unor valori constituționale concurente, precum securitatea publică, ordinea constituțională, sănătatea publică sau drepturile și libertățile altor persoane. Posibilitatea restrângerii derivă din însăși natura vieții sociale și din obligația statului de a asigura echilibrul între interesul individual și interesul general într-o societate democratică.

Cu toate acestea, ordinea constituțională și dreptul internațional al drepturilor omului consacră existența unei categorii distincte de drepturi fundamentale care nu pot face obiectul niciunei restrângeri, indiferent de circumstanțe. Acestea sunt cunoscute în doctrină sub denumirea de drepturi absolute, reprezentând nucleul intangibil al protecției constituționale a persoanei umane. Caracterul absolut al acestor drepturi

presupune imposibilitatea limitării lor chiar și în situații excepționale, precum starea de război, starea de urgență sau alte circumstanțe care ar putea justifica, în mod obișnuit, restrângerea altor drepturi fundamentale. Protecția lor derivă din recunoașterea demnității umane ca valoare supremă a ordinii constituționale democratice [1].

Distinct de noțiunea de drepturi absolute, doctrina și dreptul internațional utilizează conceptul de *drepturi inderogabile*. Deși toate drepturile absolute sunt, în mod necesar, inderogabile, sfera drepturilor inderogabile este mai largă. Caracterul inderogabil presupune că statele nu pot suspenda aplicarea acestor drepturi nici în situații excepționale și nu pot institui derogări de la obligațiile asumate prin instrumente internaționale privind drepturile omului [1].

Un exemplu relevant îl constituie dreptul la viață, recunoscut ca drept inderogabil în majoritatea tratatelor internaționale. Caracterul său inderogabil nu exclude însă existența unor situații strict reglementate în care utilizarea forței letale poate fi considerată legală, cum ar fi apărarea vieții unei alte persoane sau acțiunile militare desfășurate conform dreptului internațional umanitar. Inderogabilitatea dreptului la viață semnifică faptul că standardele juridice de protecție rămân aplicabile în mod constant, inclusiv în perioade de criză, iar statul este obligat să respecte limitele stricte stabilite de lege privind orice ingerință asupra acestui drept.

În consecință, distincția dintre drepturile susceptibile de restrângere, drepturile absolute și drepturile inderogabile reflectă arhitectura constituțională a protecției drepturilor fundamentale, evidențiind existența unui nucleu normativ intangibil destinat prevenirii abuzului de putere și garantării efective a demnității umane în orice circumstanțe.

Conventia Europeana a Drepturilor Omului actualizata prevede 5 drepturi absolute si 19 drepturi relative. In functie de raspunsul la intrebarea daca pot exista sau nu exceptii de la respectarea lor, drepturile din Conventia Europeana a Drepturilor Omului (Conventie) pot fi impartite in drepturi absolute si drepturi relative. Drepturile absolute sunt cele cu privire la care in Conventie nu se prevad exceptii sau posibilitati de derogare de la respectarea lor (exceptiile sunt prevazute in articolul in care este consacrat dreptul respectiv, iar conditiile si limitele derogarilor sunt prevazute in art. 15 din Conventie: Dreptul de a nu fi supus pedepsei cu moartea - revazut in protocoalele nr. 6 si 13 la Conventie; Dreptul de a nu fi supus torturii sau pedepselor ori tratamentelor inumane sau degradante - consacrat in art 3 din Conventie; Dreptul de a nu fi supus sclaviei - prevazut in art. 4 par. 1 din Conventie; Dreptul de a nu fi condamnat fara lege/retroactiv - Art. 7 par. 1 si 2 din Conventie; Dreptul de a nu fi judecat sau pedepsit de doua ori pentru aceeasi fapta - art. 4 par.1 si 2 din Protocolul nr. 7 la Conventie [2, p. 33].

Drepturile relative sunt cele cu privire la care Conventia prevede posibilitatea unor limitari ale aplicarii/respectarii. Adică sunt drepturi cu privire la aplicarea carora exista exceptii si/sau derogari. In mod logic, toate drepturile prevazute in Conventie si in protocoalele aditionale care nu sunt absolute, sunt drepturi relative [1].

Examinarea conţinutului restricţiilor şi derogărilor admise de actele internaţionale duce la concluzia că limitările, restrângerile şi/sau derogările sunt admisibile dacă: a) sunt necesare într-o societate democratică şi sunt prevăzute expres de lege; b) se impun pentru a proteja securitatea naţională, ordinea, sănătatea sau morala publică, drepturile şi libertăţile celorlalţi; c) sunt stabilite exclusiv în vederea favorizării binelui general într-o societate democratică; d) sânt impuse pentru membrii forţelor armate şi poliţiei [3, p. 122].

Atât limitarea şi restrângerea drepturilor, cât şi îndatoririle fundamentale sunt stabilite prin coordonate juridice, la nivel naţional şi internaţional, la care se adaugă cele morale, politice, confesionale, filosofice. Posibilitatea juridică a stabilirii unor limitări răspunde nevoii de a asigura securitatea juridică a drepturilor şi libertăţilor celorlalţi, în perspectiva realizării intereselor individuale, naţionale, de grup, a binelui public [3, p. 123].

Valorile esențiale pe care se întemeiază Uniunea sunt consacrate la articolul 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană. Acestea sunt respectarea demnității umane, libertatea, democrația, egalitatea, statul de drept și respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților [4].

Acțiunile statului nu trebuie să depășească scopul exercitării lor, precum și existența „necesității” care să justifice ingerința statului în exercitarea libertăților fundamentale implică principiul proporționalității. Principiul proporționalității impune stabilirea unui raport echilibrat între mijloacele folosite și scopul legitim urmărit. Mijloacele statale folosite trebuie să fie necesare și adecvate scopului ce se urmărește [5, p. 134].

În Constituția Republicii Moldova, termenul „restrângere” este folosit în textul articolului 54, cu toate că și alte articole din Legea fundamentală se referă, de fapt, la restrângerea drepturilor, deși termenul în sine nu este utilizat (art. art. 5, 17, 25, 29, 30, 32,34,37, 38 etc.) [6, P. 173].

Potrivit articolul 54 alin.(4) din Constituţie, restrângerea unui drept trebuie sa fie proporţională cu situaţia care a determinat-o si nu poate atinge existenta dreptului sau a libertăţii.

temeiurile restrângerii exerciţiului unor drepturi sau al unor libertăţi fundamentale ale omului pot fi definite ca circumstanțe condiționate de conceptul libertății individuale și consacrate în Constituția Republicii Moldova și legislația națională. Aceste circumstanțe amenință valorile protejate constituțional și determină limitele realizării drepturilor şi libertăților fundamentale, asigură echilibrul necesar între interesele omului, societății și statului [6, p. 174].

Textul constituțional citat expres stabilește care drepturi nu pot fi restrânse, deci, care drepturi sunt absolute, și anume: art. 20 – accesul liber la justiție; art. 21 – prezumția de nevinovăție art. 22 – neretroactivitatea legii; art. 23 – dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle; art. 24 – dreptul la viață și la integritate fizică și psihică [7, p. 11].

Sub aspectul aplicabilității *ratione materiae* a acestui text, Curtea Constituțională a României a statuat, prin Decizia nr. 1189/06.11.20082, că el are în vedere exclusiv drepturile și libertățile fundamentale, adică drepturile și libertățile consacrate constituțional, iar nu toate drepturile de care se bucură un subiect de drept. Altfel spus, numai drepturilor și libertăților consacrate de Constituție li se aplică regimul de protecție consacrat de art. 53 din Constituție. *A contrario*, drepturile consacrate prin legislația infra-constituțională pot fi supuse unor limitări fără respectarea garanțiilor constituționale aplicabile restrângerii exercițiului drepturilor și libertăților fundamentale [8, p. 2].

Între condițiile cumulative de validitate impuse de art. 53 alin. (1) din Constituție se cere ca restrângerea exercițiului drepturilor sau libertăților să se facă numai prin lege: "Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege [...]." În jurisprudența constituțională s-a reținut expres că este vorba de lege *stricto sensu,* ca act juridic al Parlamentului, iar nu de lege *lato sensu*, adică de orice act normativ. Astfel, Decizia Curții Constituționale nr. 80/16.02.20143 arată extrem de clar că: "[...] potrivit jurisprudenței sale constante, Curtea Constituțională a statuat că restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți nu se poate realiza decât prin lege, ca act juridic adoptat de Parlament [...]" [8, p. 2].

În relația dintre drepturi şi libertăți, pe de o parte, şi societate pe de altă parte, s-au conturat două atitudini extreme: sacrificarea drepturilor şi libertăţilor în interesul ordinii sociale, sau preemitenţa drepturilor şi libertăţilor, chiar dacă astfel sunt sacrificate interesele şi ordinea socială. Niciuna dintre aceste soluţii nu este justificată de imperativele unei autentice democraţii şi cerinţa realizării echilibrului şi armoniei sociale. Reglementările constituționale, pentru a fi eficiente, trebuie să realizeze un echilibru între cetăţeni şi autorităţile publice, apoi între autoritățile publice şi desigur, cetățeni [9].

Proporționalitatea este un principiu fundamental al dreptului, consacrat explicit sau dedus din reglementări constituționale, legislative și ale instrumentelor juridice internaționale, bazat pe valorile dreptului rațional, ale justiției și echității și care exprimă existența unui raport echilibrat sau adecvat, între acțiuni, situații, fenomene, precum și limitarea măsurilor dispuse de autoritățile statele la ceea ce este necesar pentru atingerea unui scop legitim, în acest fel fiind garantate drepturile și libertățile fundamentale, și evitat abuzul de drept [10, p. 593].

Principiul proporționalității, înțeles ca relație adecvată între măsurile prin care se limitează exercițiul drepturilor şi libertăţilor omului, situația de fapt şi scopul legitim urmărit reprezintă un criteriu pentru determinarea acestor limite, evitarea excesului de putere, dar şi o garanţie a drepturilor consacrate constituțional [10, p. 593].

O primă distincție este aceea dintre limită şi limitarea drepturilor fundamentale. Astfel, limita este un element de conţinut al dreptului şi este necesară pentru exercitarea sa. Spre deosebire, limitarea (restrângerea) îngrădeşte exercitarea unui drept

prin măsuri dispuse de autoritățile statale competente în vederea unui scop legitim. Un alt autor consideră că sunt limite impuse drepturilor şi libertăților fundamentale pentru a facilita realizarea lor, iar pe de altă parte, limite care au ca scop "protecția societăţii, a ordinii ei social-economice şi politice, precum şi a ordinii de drept". Limitele care derivă dintr-un astfel de scop pot fi *absolute*, impuse de exigenţele vieţii sociale, în toate situaţiile pentru protecţia valorilor esenţiale ale statului şi societăţii, iar pe de altă parte *relative*, cele care nu se aplică de o manieră generală şi permanentă, ci fie numai unora dintre drepturi şi libertăţi, fie numai într-un anumit timp sau într-o situaţie determinată, fie numai anumitor subiecte [10, p. 593].

Restrângerea exerciţiului libertăţilor publice este terenul cel mai fertil pe care principiul proporționalității putea să se dezvolte. Proporționalitatea reprezintă un barometru în domeniul restrângerii exerciţiului libertăţilor publice, fiind considerat în doctrină unul din criteriile cele mai eficiente de control asupra intervenţiei statale în materia drepturilor individului [11].

Restrângerea unor drepturi şi libertăţi ale funcţionarului public cu statut special vizează: a) apartenenţa la partide, formaţiuni sau organizații social-politice ori desfăşurarea unor activități de propagandă în favoarea acestora; b) organizarea sau participarea la greve; c) organizarea şi participarea la întruniri cu caracter politic; d) promovarea de opinii sau preferinţe politice în timpul sau în legătură cu exercitarea atribuţiilor de serviciu, la locul de muncă sau în timpul orelor de serviciu; e) propagarea vreunei atitudini faţă de religie, aderarea la culte religioase, organizaţii sau alte formaţiuni interzise de lege. Funcţionarul public cu statut special nu poate activa într-o funcţie aflată în subordinea nemijlocită a unei rude pe linie dreaptă sau colaterală (părinte, frate, soră, fiu, fiică) ori a unei rude prin afinitate (soţ/soţie, părinte, frate sau soră a soţului/soţiei) [12, art. 51 alin. 1].

Conform redacției din 2023 a Legii privind funcţionarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, nr. 288/2016, art. 44 alin. 5 stabilește: în cazul alegerii într-o funcţie electivă, raportul de serviciu al funcţionarului public cu statut special încetează în condiţiile prezentei legi [12, art. 44 alin.5]. Cu referire la această normă din Legea privind funcţionarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, a fost invocată excepția de neconstituționalitate. Parlamentul, în cadrul opiniei prezentate, a susținut ideea declarării inadmisibile și a invocat faptul că, statutul special al funcționarului din cadrul Ministerului Afacerilor Interne impune condiţii speciale de îndeplinire a sarcinilor de serviciu, în special îndeplinirea atribuţiilor exclusiv în folosul cetăţeanului şi al comunității, fapt care impune asumarea unei conduite speciale, a unor interdicții şi restricţii individuale, restrângerea exerciţiului unor drepturi fundamentale şi instituirea de incompatibilităţi [13, pct. 18]. Curtea observă că pentru funcționarii publici cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne din prima categorie (cei care sunt numiți în funcții de demnitate publică sau în funcții din cadrul cabinetelor persoanelor care exercită funcții de demnitate publică) le-

gislatorul a stabilit că incompatibilitatea poate fi înlăturată prin suspendarea raporturilor de serviciu. Curtea nu poate identifica vreun motiv rezonabil care justifică abordarea legislativă diferită în cazul funcționarilor publici cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne din a doua categorie (cei care au fost aleși în funcții elective).

Pentru că nu poate constata existența unui scop legitim care ar justifica diferența de tratament în discuție, Curtea conchide că articolul 44 alin. (5) din Legea nr. 288 din 16 decembrie 2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne contravine articolului 16 - oţi cetățenii Republicii Moldova sunt egali în faţa legii şi a autorităților publice, coroborat cu articolele 39 alin. (2) - ricărui cetăţean i se asigură, potrivit legii, accesul la o funcţie publică şi 43 - dreptul la muncă din Constituție [13, pct. 43-45].

Astfel, a fost admisă sesizarea privind excepția de neconstituționalitate ridicată de dna avocat, în interesele dnei petiționarei și s-a declarat *neconstituțional* articolul 44 alin. (5) din Legea nr. 288 din 16 decembrie 2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne.

Până la modificarea legii de către Parlament, starea de incompatibilitate a funcționarului public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne ales într-o funcție electivă va fi înlăturată prin suspendarea raporturilor de serviciu. Totodată, în vederea evitării unui vid legislativ, Curtea consideră necesar să stabilească o soluție provizorie. Așadar, până la modificarea legii de către Parlament, starea de incompatibilitate a funcționarului public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne ales într-o funcție electivă va fi înlăturată prin suspendarea raporturilor de serviciu. În acest sens, Curtea îi va trimite Parlamentului o adresă pentru a implementa raționamentele prezentei hotărâri [13, pct. 46].

Până la modificarea legii de către Parlament, starea de incompatibilitate a funcționarului public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne ales într-o funcție electivă va fi înlăturată prin suspendarea raporturilor de serviciu [13]. Deși Curtea Constituțională a trimis Parlamentului o adresă pentru a implementa raționamentele prezentei hotărâri, observăm că și în prezent alin. 5 al art. 44 din Legea 288/2016, nu a fost modificată această normă.

Deciziile judecătorului constituțional, în special cele prin care acesta identifică şi sancționează comportamente neconforme cu standardele constituţionale în materie de protecţie a libertăţilor publice, sunt tot atâtea repere pentru activitatea instituţiilor publice şi pot chiar, uneori, să influenţeze şi procesele decizionale la nivelul statului [13].

Drepturile al căror exerciţiu poate fi îngrădit fac parte din categoria drepturilor condiţionale, care beneficiază de o protecţie relativă, fiind susceptibile de restrângeri sau derogări cu caracter excepţional. Pentru admisibilitatea măsurilor de restrângere a exerciţiului drepturilor fundamentale, documentele internaționale stabilesc o triplă condiţionare: - măsura să fie prevăzută de lege; - măsura să vizeze

un interes legitim: apărarea ordinii publice, a securităţii naţionale, a sănătăţii sau moralei publice, apărarea drepturilor altei persoane; măsura să fie necesară pentru atingerea scopului legitim urmărit [3, p. 122].

Desigur, că apare riscul abuzului şi, sub motivul unor interese de stat, să se producă ingerinţe arbitrare în viaţa omului, să-i fie restrânsă libertatea sau exerciţiul unor drepturi. Toate societăţile se confruntă cu astfel de derapaje, întrucât tentaţiile puterii devin uneori irezistibile. De aceea, problema garanţiilor împotriva unor astfel de abuzuri continuă să preocupe lumea civilizată, fără ca, deocamdată, să se poată afirma că s-ar fi găsit vreun obstacol eficient în calea acestora [14, p. 308].

Curtea de la Strasbourg a decis în mod constant că primul test de verificare a legitimităţii ingerinţei statului este verificarea faptului dacă măsura ce a dus la încălcarea dreptului garantat de Articolul 8 este prevăzută de lege şi, în cazul în care nu este prevăzută de lege, nu mai este necesar să se examineze dacă sunt întrunite sau nu celelalte exigenţe de la pct.2 al Articolului 8 [15, p. 12].

Situaţiile, expres prevăzute de lege, în care autorităţile statului pot interveni în vederea restrângerii acestor drepturi şi libertăţi reprezintă o măsură de excepţie, care nu poate deveni o regulă într-o societate bazată pe democraţie întrucât în cazul unor intervenţii sistemice din partea legislativului în vederea aplicării acestor măsuri, legitimitatea autorităţii statale este pusă la îndoială. Există totuşi diferenţe între o restrângere legitimă justificată constituțional și o restrângere proporțională cu situația care o determină, întrucât pot exista situații în care să existe restrângeri ale exercițiului unor drepturi justificate de cauze expres prevăzute de Constituție şi care nu sunt conforme cu principiul proporționalității, devenind prin urmare neconstituționale [16, p. 36].

În conformitate cu prevederile constituționale, restrângerea exercițiului drepturilor poate fi realizată exclusiv prin lege. Chiar și în acest caz, intervenția legislativă poate viza doar modul de exercitare a dreptului, fără a afecta substanța sau conținutul său normativ, așa cum a fost menționat anterior. Totodată, o asemenea restrângere este admisibilă numai în măsura în care se justifică prin necesitatea realizării scopurilor legitime stabilite de lege, în speță pentru apărarea ordinii publice, precum și pentru menținerea, asigurarea sau, după caz, restabilirea acesteia.

Bibliografie:

1. Ghid privind drepturile omului. Drepturile absolute. [citat 14.08.2025]. Disponibil: https://www.humanrightsguide.md/themes/restrangerile-drepturilor-omului-1/drepturile-absolute
2. POALELUNGI M. ș. a. *Convenția Europeană a drepturilor omului: Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a drepturilor omului versus Republica Moldova: Concluzii şi recomandări*. ISBN 978-9975-53-828-2.

3. ROŞCA V., EFODE I. Consideraţii privind deosebirea dintre limitarea şi restrângerea drepturilor şi îndatoririlor fundamentale. În: *Ştiinţele socioumanistice şi progresul tehnico-ştiinţific: conf. şt. interuniv., 12 aprilie 2019. Universitatea Tehnică a Moldovei*, Chişinău, 2019. ISBN 978-9975-45-590-9.
4. Protecția drepturilor fundamentale în Uniune. https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/ro/democracy-and-human-rights/fundamental-rights-in-the-eu
5. VIZDOAGĂ D. Proporționalitatea limitării drepturilor și libertăților fundamentale la efectuarea unor procedee probatorii. În: *Criminalistica* nr. 2-2024 (138), iunie 2024, vol. XXV.
6. BANTUŞ I. Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăţi. În: „*Protecţia drepturilor şi libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii şi securităţii publice.* Conferința științifică cu participare internațională, din 9 decembrie 2021. Chișinău : Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare", 2022. – 594 p. CZU 34+351.74(082)=135.1=161.1 ISBN 978-9975-135-53-5 (PDF) [citat 09.09.2025]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/172-175_26.pdf
7. CARP S. Restrângerea drepturilor şi libertăților omului: standarde europene și exigențe constituționale. În: *Legea și Viața - februarie/2019*.
8. POPESCU C. L. Restrângerea exercițiului drepturilor și libertăților fundamentale prin decretele instituind sau prelungind starea de urgență sau de asediu și prin ordonanțele militare. În: *Analele Universităţii din Bucureşti Drept - Forum Juridic 2020(1).* [citat 16.09.2025]. Disponibil: https://drept.unibuc.ro/documente/dyn_img/aubd/01.pdf
9. ANDREESCU M. Aplicarea principiului proporționalității în cazul restrângerii exercițiului unor drepturi. În: *Universul Juridic Premium nr. 6/2016*. [citat 03.09.2025]. Disponibil: https://lege5.ro/Gratuit/ge3dinzzgqyq/aplicarea-principiului-proportionalitatii-in-cazul-restrangerii-exercitiului-unor-drepturi#N2
10. ANDREESCU M. Proporționalitatea – principiu al dreptului Uniunii Europene. În: *Curierul Judiciar, nr. 10/2010*. P. 593
11. TĂNĂSESCU E.S. Prefaţă «Restrângerea exercițiului libertăților publice». [citat 06.09.2025]. Disponibil https://www.hamangiu.ro/upload/cuprins_extras/restrangerea-exercitiului-libertatilor-publice_extras.pdf
12. Legea privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, nr. 288 din 16.12.2016.
13. HCC nr. 4 din 30 ianuarie 2024 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 44 alin. (5) din Legea nr. 288 din 16 decembrie 2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor In-

terne (încetarea raporturilor de serviciu cu funcționarul public cu statut special în cazul alegerii sale într-o funcție electivă).
14. COJOCARIU N. B., LUPAȘCU Z., MOROZAN N., ZAGORNEANU A. Aplicarea garanțiilor judiciare pentru evitarea restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți fundamentale ale omului. În: *Materialele Conferinței științifico-practice Internaționale „Abordări moderne privind drepturile patrimoniale", 12-13 mai, 2022,UTM*, DIDEI, FCGC, Chișinău, Republica Moldova.
15. ARAMĂ E., COJOCARU V., Dezvoltări doctrinare şi jurisprudențiale privind compatibilitatea dreptului intern cu dreptul Convenției Europene a Drepturilor Omului (cazul dreptului la respectarea vieții private şi de familie). În: *Revista Națională de Drept, nr. 4/2011.*
16. MARINICĂ E. C. Promovarea și protejarea drepturilor omului prin mijloace contencioase. ISBN 978-973-9316-93-4. : Editura I.R.D.O., 2011.

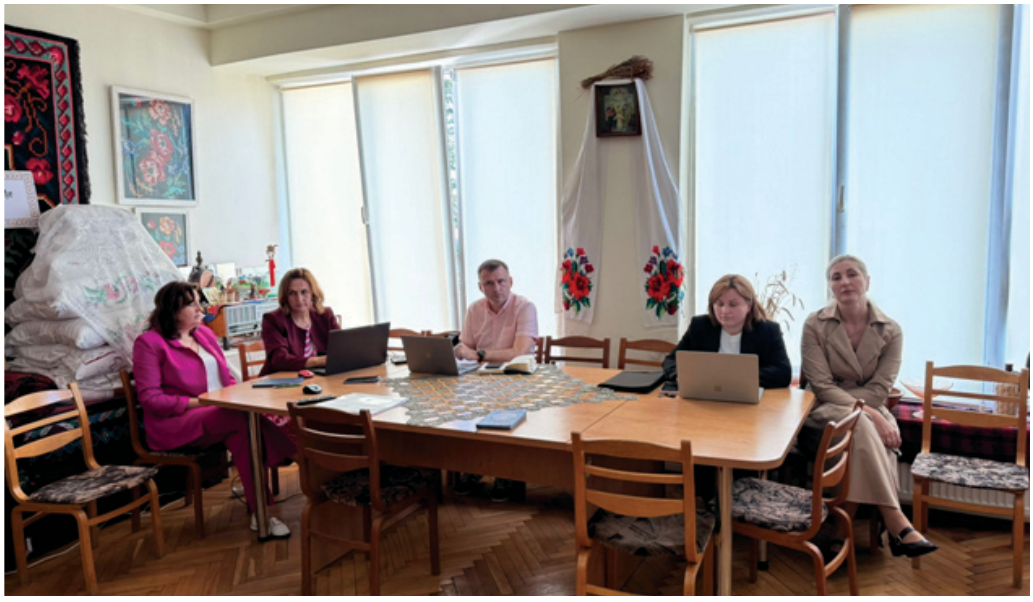

EU4JUST
Chair Jean Monnet on EU Studies
for Human Rights Protection and
Alternative Dispute Resolution

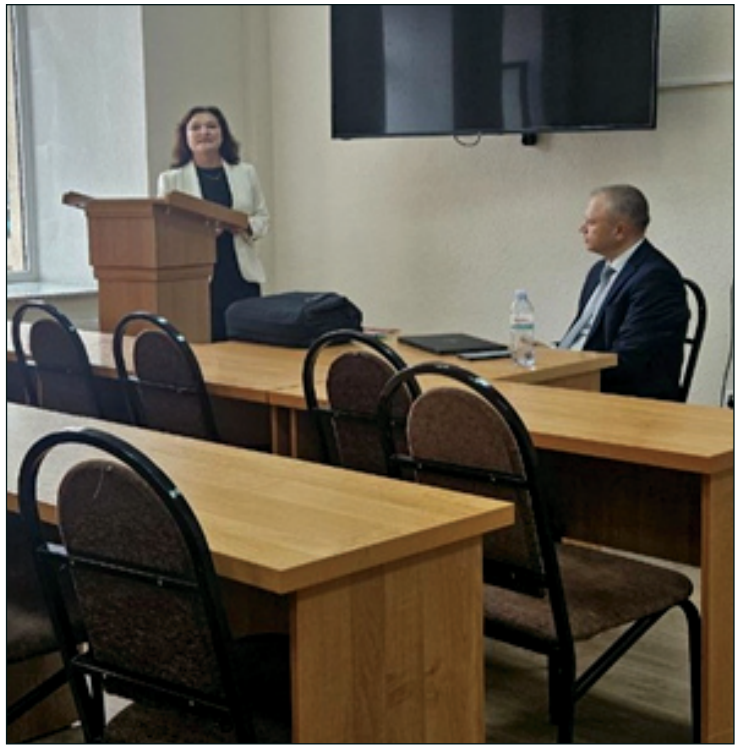

ROLUL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE ÎN TRANSFORMAREA SOCIETĂȚII: ABORDĂRI JURIDICE ȘI ECONOMICE

Materialele conferinței științifice naționale a doctoranzilor: „Rolul cercetării științifice în transformarea societății: abordări juridice și economice”

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 2026. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 37,0. Coli editoriale 25,0.
Comanda.

Editura USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009
e-mail: *editurausm@gmail.com*